عیزەدین ئیبن ئەسیر

تەواوی مێژوو

بەرگی دوانزەیەم

وەرگێڕانی

زاهیر محەمەد ڕەشید

پێداچونەوەی

پرۆفیسۆری یاریدەدەر د. یاسین سەردەشتی

تەواوی مێژوو

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەمەد ڕەشید

بەرگی دوازدەیەم

چاپی یەکەم

سلێمانی

٢٠١٢

بەناوی خوای جوانكاری بونەوەر

پێناسی كتێب

ناوی كتێب : تەواوی مێژوو

بابەت :مێژوویی

بەرگی: دوازدەیەم

نوسینی: ئیبن ئەسیر

وەرگێڕانی: زاهیر محەمەد رەشید

تایپ: نژۆ مستەفا

نەخشەسازی: چوارچرا

نۆبەتی چاپ :چاپی یەكەم سلێمانی ٢٠١٢

چاپخانە : چوارچرا

دیزاینی بەرگ: هەرێم عوسمان

تیراژ :١٠٠٠ دانە

ژمارەی سپاردن (١٢٥٢) ساڵی (٢٠٠٨) پێدراوە

پێڕست

ڕووداوەكانی ساڵی دووسەد و نەوەد و حەوتی كۆچی (٩١٠ زایینی)

زاڵبوونی لەیس لەفارس و كوژرانی ئەو

لەم ساڵەدا لەیس كوڕی عەلی كوڕی لەیس لەسیستانەوە هێرشی كردە سەر فارس و دەستی بەسەردا گرت و سوبكەری لەو شارە بۆ ئەرجان هەڵات. كاتێك موقتەدر لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە، هێز و توێشووی خستە بەردەستی مونسی خادم (خزمەتكار) و ڕەوانەی فارسی كرد تا هاوكاری سوبكەری بكات. ئەم دووانە لەئەرجان كۆبوونەوە.

لەیس لەكۆبوونەوەی ئەوان ئاگادار بوویەوە و هێرشی كردە سەریان. لەیس هەواڵی پێگەیشت كەحسەین كوڕی حەمدان بۆ هاوكاری مونس لەقومەوە بەرەو بەیزا دێت. ئەو براكەی خۆی لەگەڵ دەستەیەك لەسوپاكەی بەرەو شیراز نارد تا شارەكە بپارێزێت. لەیس خۆی لەگەڵ سوپاكەی ڕێگەیەكی نزیكی بڕی تا ڕووبەڕووی حسەین كوڕی حەمدان ببێتەوە. ڕێنیشاندەر ئەوانی بەرەو ڕێگەیەكی دژوار و پیادەڕەو برد و لەیس بەشی هەرە زۆری چوارپێكانی لەڕێگە لەدەستدا و لەگەڵ سوپاكەی ڕووبەڕووی دژواری فراوان بوونەوە. ئەو ڕێنیشاندەرەكەی كوشت و لەم ڕێگە گەڕایەوە و لەشوێنێك جێگیر بوو كەدەیڕوانییە سەر سوپاكەی مونس بەڵام گومانی دەكرد ئەمە ئەو سوپایە لەگەڵ براكەی بۆ شیرازی ڕەوانە كردووە. دەنگی تەكبیریان بەرز كردەوە و مونس و سوبكەری لەگەڵ دوو سوپاكەی خۆی هێرشیان كردەسەر و ئاگری جەنگێكی قورس بڵێسەی سەند. سوپاكەی لەیس شكستی خوارد و خۆی ئەسیر كرا.

كاتێك مونس، لەیسی گرت، هاوەڵانی پێیان وت: باشترە سوبكەریش دیل بكەیت و دەست بەسەر فارسدا بگرین و نامەیەك بۆ خەلیفە بنووسین تا فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینە بەتۆ بسپێرێت. مونس وتی: بەیانی كاتێك سوبكەری وەك ڕۆژەكانی دیكە هاتە لامان، ئەو كارە دەكەین. كاتێك شەو داهات، مونس بەشێوەیەكی نهێنی پەیكی بۆ لای سوبكەری نارد و لەپێشنیاری هاوەڵانی

ئاگاداری کردەوە و فەرمانی پێدا هەمان شەو بەرەو شیراز بەرێکەوێت. سوبکەری ئەو کارەی کرد. بۆ بەیانی، مونس بەهاوەڵانی وت: پێم وابێت سوبکەری درەنگی کردووە، بڕۆن و لێکۆڵینەوە بکەن. ئەویان ئاگادار کردەوە کەسوبکەری شەوانە بەرەو شیراز ڕۆشتووە. مونس هاوەڵانی خۆی سەرکۆنە کرد و وتی: ئێوە ئەوتان ئاگادار کردۆتەوە و هەڵاتووە. مونس لەگەڵ لەیس بۆ بەغداد گەڕایەوە و حسەین کوڕی حەمدان ڕێگەی شاری قومی گرتەبەر.

وەرگرتنەوەی فارس لەسوبکەری

کاتێك مونس لەفارس گەڕایەوە، دەبیرەکەی، عەبدولڕەحمان کوڕی جەعفەر کاروبارەکانی گرتەدەست و هاوەڵانی سوبکەری ڕژدییان پێبرد و تۆمەتیان بۆ هەڵبەست کە لەگەڵ سەرکردەکان یەکیان گرتووە و نامە بۆ خەلیفە دەنووسێت. سوبکەری ئەوی گرت و زیندانی کرد و ئیسماعیل کوڕی ئیبراهیمی بەمی لەجێگەی ئەو دانیشاند. ئیسماعیل ئەوی بۆ یاخی بوون و خۆ دوورخستنەوە لەڕەوانە کردنی باج و ماڵیات بۆ خەلیفە هاندا. سوبکەری ئەو کارەی کرد.

عەبدولڕەحمان کوڕی جەعفەر نامەیەکی بۆ کوڕی فورات، وەزیری خەلیفە نووسی و ئەوی لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە. بۆی نووسی کەچۆن ڕێگەی یاخیبوونی لەسوبکەری گرتووە بەڵام سوبکەری ئەوی زیندانی کردووە. کوڕی فورات نامەیەکی بۆ مونس، کە لەواست بوو، نووسی و فەرمانی پێدا بۆ فارس بگەڕێتەوە. کوڕی فورات لەوەی مونس، سوبکەری لەفارس نەگرتبوو، بەناتەوانی لەقەڵەمدا و فەرمانی پێدا لەگەڵ لەیس، سوبکەریش بێنێتە بەغداد.

سوبکەری نێردراوێکی بۆ لای مونس ڕەوانە کرد و چەندین دیاری گرانبایی بۆ نارد. داوای لێکرد لەنێوان ئەو و خەلیفە نێوەنجیگەری بکات. مونس نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و بەنوێنەرایەتی سوبکەری چەندین بەڵێنیدا و بەم شێوەیە جەنگ لەنێوان ئەوان ڕووینەدا. کوڕی فورات زانی مونس، سوبکەری خۆش دەوێت، لەبەر ئەمە وەسیفی دەبیری لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان و محەممەد کوڕی جەعفەری فاریابی ڕەوانە کرد و گرتنی فارسی بەمحەممەد سپارد. ئەویش

نامەیەکی بۆ مونس نووسی تا لەگەڵ لەیس بڕواتە بەغداد. مونس ڕۆشتە بەغداد.

محەممەد کوڕی جەعفەر گەیشتە فارس و لەکەنار دەروازەی شیراز ڕووبەڕووی سوبکەری بوویەوە. سوبکەری بۆ بەم هەڵات. محەممەد جەعفەر شوێنی کەوت و ناکاوگیری کرد. سوبکەری لەبەم ڕۆشت و بۆ دووەم جار ڕووبەڕووی محەممەد بوویەوە. محەممەد دووبارە شکستی پێهێنا و سامانەکەی تالآن کرد – دواتر ئاماژە بەچۆنیەتییەکەی دەدەین– محەممەد کوڕی جەعفەر دەستی بەسەر فارسدا گرت و قەنبەج، خزمەتکاری ئەفشینی، وەك کارگوزاری ئەو ناوچە دانا.

ڕاستییەکەی ئەوەیە ئەم ڕووداوە لەساڵی ٢٩٨/٩١١ زایینی ڕوویدا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا موقتەدر، قاسم کوڕی سیمای بۆ ئەنجامدانی جەنگی هاوینە ڕەوانە کرد.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیکی هاشمی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا عیسا نەوشەری (فەرمانڕەوای میسر) لەمانگی شەعبان/ ئاوریل لەمیسر مرد. ئەو دە ڕۆژ دوای مەرگی عەباس کوڕی بێستام کۆچی دوایی کرد و لەبەیت ئەلموقەدەس بەخاك سپێردرا. موقتەدر، تەکینی خزمەتکاری لەجێگەی ئەو دانا و لەنیوەی ڕەمەزان/ بیست و نۆی مەی، خەلآتی پێبەخشی.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی سالم، هاوڕێی سەهل کوڕی عەبدوللەی توستەری، مرد.

لەم ساڵەدا فەیز کوڕی خزر یا بەگومانێك کوڕی محەممەد باوکی فەیزی ئەولاشی تەرسوسی و ئەبوبەکر محەممەد کوڕی داود کوڕی عەلی ئیسفەهانی، فەقیهی زاهری و موسا کوڕی ئیسحاقی قازی و قازی باوکی محەممەد یوسف کوڕی یەعقوب کوڕی حیمدا لەهەشتا و نۆ ساڵی، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و هەشتی کۆچی (٩١١ زایینی)

زاڵبوونی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل لەسیستان

لەرەجەب/ مارسی ئەم ساڵە، باوکی نەسر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سامانی دەستی بەسەر سیستاندا گرت.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کاتێك بارودۆخی باوکی نەسر سەقامگیر و فەرمانڕەوایەتییەکەی بەهێز بوو، لەساڵی ٩٠٩/٢٩٧ زایینی لەبوخارا کە لەوێ مابوویەوە، هێرشی کردە سەر ڕێ و لەوێوە هێرشی کردە سەر هەرات و لەموحەرەمی ٢٩٨/ سێپتامبەری ٩١٠ بۆ هێرش کردنە سەر سیستان سوپای کۆکردەوە و دەستەیەك لەسوپاسالارەکان و گەورەکانی خۆی ڕەوانە کرد کەئەحمەد کوڕی سەهل و محەممەد کوڕی موزەفەر و سەمیجوری دەواتی، گەورەی بنەماڵەی سەمیجور، فەرمانڕەوایانی سامانی خوراسان، (دواتر باسیان دەکەین) لەناویاندا دەبینران. باوکی نەسر، حسەین کوڕی عەلی مەرەورۆزی وەك فەرماندەی ئەم سوپایە دیاریکرد. ئەم سوپایە گەیشتە سیستان. لەو کاتەدا موعەدەل کوڕی لەیسی سەفار فەرمانڕەوای سیستان بوو.

کاتێك هەواڵی ئەم سوپایە بەموعەدەل گەیشت، براکەی باوکی عەلی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی لەیسی بۆ بۆست و ڕوخەج نارد تاسامانەکانی ئەو ناوچە بپارێزێت و لەوێوە خواردەمەنی بۆ سیستان بنێرێت. ئەحمەد کوڕی هێرشی کردە سەر عەلی لەبۆست و ئەوی ئەسیر کرد و بۆ هەراتی برد. کاتێك موعەدەل لەئەسیرکرانی براکەی ئاگادار بوویەوە، ڕێگەی سازان لەگەڵ حسەین کوڕی عەلی گرتەبەر و لای ئەو پەنای گرت و حسەین، سیستانی خستە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە. حسەین، ئەحمەد کوڕی باوکی ساڵح مەنسور کوڕی ئیسحاقی (کوڕە مامی خۆی) وەك فەرمانڕەوای سیستان دیاریکرد و هاوڕێ لەگەڵ موعەدەل بۆ بوخارا گەڕایەوە. دواتر خەڵکانی سیستان لەساڵی ٩١٣/٣٠٠ زایینی (ئاماژەی پێدەدەین) شۆڕشیان کرد.

کاتێك سامانییەکان دەسەڵاتیان بەسەر سیستاندا گرت، ئاگادار بوونەوە کەسوبکەری لەبیابانەکانی فارسەوە بەرەو سیستان بەرێکەوتووە. سوپایەکیان بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە کاتێك ڕووبەڕووی سوبکەری و هاوەڵانی بوویەوە کەشەکەت و ماندوو ببوون. سوبکەریان ئەسیر و بەسەر سوپاکەیدا سەرکەوتن. ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل، هەواڵی ئەم سەرکەوتنەی بۆ موقتەدر نووسی و موقتەدر لەنامەیەکدا سوپاس و دەسخۆشی لێکرد و فەرمانی پێدا سوبکەری و محەممەد کوڕی عەلی کوڕی لەیس بۆ بەغداد ڕەوانە بکات. ئەو، ئەو دووانەی بۆ بەغداد ڕەوانە کرد و ئەوان سوار لەسەر فیل هێنرانە ناو بەغداد. موقتەدر، نێردراوەکانی ئەحمەد(سامانی) فەرمانڕەوای خوراسانی لەگەڵ دیارییە گرانباییەکان گەڕاندەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل مامی ئیسحاق کوڕی ئەحمەدی لەزیندان ئازاد کرد و ئەوی بۆ سەمەرقەند و فەرغانە گەڕاندەوە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی جەعفەری فەریابی و قەنبەجی خزمەتکار، فەرمانڕەوای فارس مردن و عەبدوللە کوڕی ئیبراهیمی مەسمەعی جێگەی ئەوی گرتەوە و کرمانی پەیوەستی فارس کرد.

لەم ساڵەدا دایکی موسای هاشمی وەك پێشکاری کۆشکی موقتەدر باللە دیاریکرا. ئەو نامەکانی موقتەدر و دایکی ئەوی بەوەزیر دەگەیاند. ناوی ئەومان برد چوونکە لەداهاتووی ئەم فەرمانڕەوایەتییە کاریگەری بەجێهێشت و دەبێت ئاماژەی پێبدرێت وەگەرنە چاوپۆشین لەناوی ئەو شیاوتر دەهاتە بەرچاو.

هەروەها لەم ساڵەدا قاسم کوڕی سیما جەنگی هاوینەی ئەنجامدا.

لەرەجەب/ مارسی ئەم ساڵە موزەفەر کوڕی جاخ، فەرمانڕەوای یەمەن مرد و جەنازەی ئەویان بردە مەککە و بەخاکیان سپارد. خەلیفە دوای ئەو مولاحزی هێنایە سەرکار.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیکی هاشمی ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ

خەڵکان ئەنجامدا.

لەشەعبان/ ئاوریلی ئەم ساڵە لەبەغداد دەستەیەك دەستگیر کران. دەوترا ئەوان شوێنکەوتەی پیاوێك بوون کەخۆی بەخوا ناو دەبرد. ناوی محەممەد کوڕی بیشر بوو.

لەم ساڵەدا لەحەدیسەی موسڵ زەردبایەکی گەرم هەڵیکرد و بەهۆیەوە ژمارەیەکی زۆر گیانیان لەدەستدا.

لەم ساڵەدا باوکی قاسم جونەید کوڕی محەممەدی سۆفی کەپێشەوای جیهانی سۆفیگەری ڕۆژگاری خۆی بوو، مرد. ئەو زانستی فقه لەباوکی سور، هاوڕێی شافعی و سۆفیگەری لە سەری سێقتی فێر ببوو.

لەم ساڵەدا باوکی بەزرەی ژمێریار مرد. ناوی ئەو فەزڵ کوڕی محەممەدە.

لەم ساڵەدا قاسم کوڕی عەباس باوکی محەممەدی مەعشەری مرد. ئەویان بەمەعشەری ناو بردووە چوونکە کوڕی کچی باوکی مەعشەر نەجیحی مەدەنی بوو کەکەسێکی خۆپارێز و خواپەرەست لەقەڵەم دەدرا.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی سەعید کوڕی مەسعود کوڕی عیسام باوکی عەباس و محەممەد کوڕی ئەیاس، باوکی، باوکی زەکەریا و نووسەری کتێبی مێژووی موسڵ، کۆچی دوایی کرد. ئەو چاکەکار، فرەزان و لەخەڵکانی ئەزد بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی دووسەد و نەوەد و نۆی کۆچی (٩١٢ زایینی)

گیرانی کوڕی فورات و وەزارەتی خاقانی

لەزیحەججە/ جولای ئەم ساڵە، موقتەدر، وەزیرەکەی خۆی، کوڕی فوراتی قۆلبەست کرد. ماوەیەك دوای گرتنی ئەو سێ ئەستێرەی کلکدار لەئاسمان دەرکەوتن. یەکێك لەم ئەستێرانە لەکۆتاییەکانی ڕەمەزان/ بیست و یەکی مەی و ئەوی دیکەیان لەزیقەعدە/ جون لەبەشی ڕۆژهەڵات و سێیەمیان لەزیقەعدە/ جون لەبەشی ڕۆژئاوا و لەسەر بورجی دووپشك دەرکەوت.

کاتێك وەزیریان گرت، پاسەوانیان بۆ ماڵەکەی دانا و پەردەی بنەماڵەکەیان دڕاند و سامانی خۆی و کەسەکانیان تالاّن کرد. لەبەغداد شۆڕش دەستپێکرد کەبۆ وەزیر قۆلبەست کراوە. خەڵکانی بەغداد سێ ڕۆژی پڕ ڕەنج و دژوارییان بەسەر برد و دواتر هێور بوونەوە.

ماوەی وەزارەتی کوڕی فورات کەیەکەم جار بوو، سێ ساڵ و هەشت مانگ و سیانزە ڕۆژ درێژەی کێشا. دوای ئەو باوکی عەلی محەممەد کوڕی یەحیا کوڕی عوبەیدالله کوڕی یەحیا کوڕی خاقان وەك وەزیر دەستنیشان کرا و دیوانەکانی ڕێکخست و لێکۆڵینەوەی لەکوڕی فورات کرد. باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی یەحیا کوڕی باوکی بوغل لێپێچینەوەی لەکوڕی فورات دەکرد. براکەی ئەو باوکی حەسەن کوڕی باوکی بوغل، فەرمانڕەوای ئیسفەهان بوو. باوکی حەسەن و دایکی موسای پێشکار، چەندین تۆمەتیان بۆ کوڕی فورات هەڵبەست تا ئەوەی موقتەدر ئەوی لەئیسفەهانەوە بانگ کرد تا وەزارەت بەو بسپێرێت. کاتێك خاقانی لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە، شیرازەی کارەکانی تێکچوو و بەناچاری هاتە بارەگای خەلیفە و ئەوی لەچەند و چۆنی کارەکە ئاگادار کردەوە. موقتەدر فەرمانی پێدا هەردوو براکە بگرێت. ئەو، باوکی حەسەنی گرت و نامەیەکی نووسی تا باوکی حسەین قۆلبەست بکەن. باوکی حسەینیان گرت بەلاّم لەدایکی موسای پێشکار ترسا و هەردووکیانی ڕزگار کرد و پێگەیەکی بەرزی پێبەخشین.

دواتر بارودۆخی خاقانی بەتەواوی شڵەژا چوونکە پیاوێکی ناتەوان و دڵناسك و کەم تاقەت بوو. نامەی کارگوزارەکانی پشتگوێ دەخست و گرنگی بەچۆنیەتی کۆکردنەوەی باج نەدەدا. تەنیا دەویست رەزامەندی و شادمانی هەموان بەدەست بێنێت. ئەو مۆڵەتی نەدەدا کەس لەبەندەکانی حکومەت لای ئەو خۆی بەبەندە بناسێنێت و هەرکات دەستەیەك لەسۆبابیکەران[1] و مسێکنەکانی سەرقاڵی نوێژ کردن دەبینی، خۆی دەخستە ناو ریزی ئەوان و نوێژی دەخوێند. هەرکات کەسێك داوای شتێکی دەکرد، دەستی دەخستە سەر سینەی و دەیوت: بەسەرچاو، بەچاوان و لەبەر ئەمە ئەویان بە دق صدره (سینەکوت، ئەوەی لەسینەی خۆی دەدات) ناوبرد. بەڵام لەپێدانی پارە بۆ سوار و سەرکردەکان کەمتەرخەمی دەکرد و بەمشێوەیە ئەوان لێی دوورکەوتنەوە و وەزارەتەکەی بەرەو لاوازی رۆشت.

منداڵەکانی زۆریان لێدەگرت و هەرکام بۆ وەرگرتنی بەرتیل هەوڵیان دەدا. ئەو هەرچەند رۆژ جارێك فەرمانرەوایەکی ئاڵ و گۆڕ دەکرد بەشێوەیەك کەتەنیا لەماوەی بیست رۆژ حەوت کارگوزاری لەکوفە گۆڕی. ئەم حەوت کەسە لەسەر رێگەکەی ئەو کۆبوونەوە، یەکێك لەوان گەڕایەوە و ئەوانی دیکە داوای ئەو برە پارەیان کرد کەوەك بەرتیل بەکوڕەکانی ئەویان دابوو. ئەم هۆنراوەیان بۆ ئەو هۆنیوەتەوە:

وزير قد تكامل في الرقاعه	يولى ثم يعزل بعد ساعه
اذا اهل الرشى اجتمعو الديه	فخير القوم اوفرهم بضاعه
و ليس يلام في هذا بحال	لان الشيخ افلت من مجاعه

واتاکەی: وەزیرێك کە لەگولیدا گەیشتۆتە ترۆپك، یەکێك دەستنیشان دەکات و دوای کاژێرێك لەسەر کار لایدەبات، هەرکات بەرتیل دەران لای ئەو کۆدەبنەوە، باشترینی ئەوان، بەتواناتری ئەوانە. بەهیچ جۆرێك ناتوانین سەرکۆنەی بکەین چوونکە شێخ لەبرسیەتی هەڵاتووە.

بارودۆخ زیاتر لەجاران شێوا تا ئەو جێگەی هاورێکانیشی زۆریان لێدەکرد و پارەکانیان دەدزی و خراپەکارییان کردە پیشە. شیرازەی کارەکان تێکچوو و

---

[1] مەلەوانەکان

ئەندێشەکان بەفیڕۆ دران و خەلیفە، بەردەوام وەزیرەکانی خۆی لادەبرد یا ئەوانی دەخستە زیندانەوە. خەلیفە لەسەر بنەمای قسەی ژنان و کۆیلەکان، ئەم و ئەوی دەگرت و فەرمان و پێشنیارەکانی ئەوانی ئەنجامدەدا. سەرزەمینەکان یەك لەدوای یەك لەژێر دەسەلاتی ئەودا نەدەمان و کارگوزارەکان چاوی تەماحیان دەبڕییە سنوورەکانی خۆیان و ئەو بارودۆخە هاتە ئاراوە کەئاماژەی پێدەدرێت.

خەلیفە بەناچاری وەزیرەکەی، کوڕی فوراتی لەزیندان هێنایەدەر و وەك کەسێکی ڕێزدار، لەماڵێکدا نیشتەجێی کرد و سەبارەت بەکاری کارگوزارەکان و پێشهاتە تاڵەکان راوێژی پێدەکرد. ئەو، کوڕی فوراتی بەگەورە دەزانی و ڕێزی دەگرت و ئەمە دوای ئەوە بوو هەموو سامان و داراییەکانی ئەوی زەوت کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ڕۆستەم فەرماندەی سنورداران، لەگەڵ دەمیانە لەتەرسوس جەنگی هاوینەیان دەستپێکرد و گەمارۆی خستە سەر قەڵای مەلیح. دواتر ڕۆشتە ناو قەڵاکە و سوتاندی.

لەم ساڵەدا عەزیم و ئەغبەر دووان لەسەرکردەکان زەکرویەی قەرەمتی بەوەرگرتنی ئەمان هاتنە بەغداد.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیك ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەقەرەمتییەکان لەهاوەڵانی باوکی سەعیدی جونابی، گەیشتنە دەروازەی بەسرە. فەرمانڕەوای بەسرە محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی کونداجیق بوو. ئەوان لەڕۆژی هەینی گەیشتن و خەڵکان سەرقاڵی خوێندنی نوێژ بوون کەئاژاوەی شۆڕشی قەرەمتییەکان بەرز بوویەوە. پاسەوانەکانی دەروازەی بەسرە ڕووبەڕوویان بوونەوە. ئەوان دوو پیاویان بینی و بەرەو لای ئەوان ئەسپیان غاردا و قەرەمتییەکان یەکێك لەپاسەوانەکانیان کوشت و گەڕانەوە. محەممەد کوڕی ئیسحاق لەگەڵ دەستەیەك شوێنیان کەوت بەڵام ئەوانیان نەدۆزییەوە. دواتر دەستەیەکی دیکە شوێنیان کەوتن و خۆیان بەوان گەیاند. ژمارەیان سی کەس

بوو. ڕووبەڕوویان بوونەوە و ژمارەیەك کوژران. کوڕی کونداجیق لەبەر ئەوەی ئەم دەستەی بەپێشەنگی قەرەمتییەکان دەزانی، دەروازەکانی بەسرەی داخست و نامەیەکی بۆ وەزیر لەبەغداد نووسی و ئەوی لەهاتنی قەرەمتییەکان ئاگادار کردەوە و داوای هاوکاری کرد. کاتێك بەیانی داهات و هیچ نیشانەیەکی لەقەرەمتییەکان نەبینی، پەشیمان بوویەوە. سوپایەك لەگەڵ چەند سەرکردەیەك لەبەغدادەوە هاتن.

لەم ساڵەدا خەڵکانی تەرابلوسی ڕۆژئاوا، دژی مەهدی، عوبەیداللەی عەلەوی شۆڕشیان کرد. ئەو سوپایەکی بۆ جەنگی ئەوان نارد. سەربازەکان گەمارۆیان خستە سەر تەرابلوس بەڵام نەیانتوانی شارەکە بگرن. مەهدی لەجومادی الاخرەی ٣٠٠/ ژانویەی ٩١٣ زایینی، باوکی قاسمی (کوڕی خۆی) بۆ ئەو دیارە ڕەوانە کرد. ئەو، گەمارۆی خستە سەر تەرابلوس و خۆڕاگری کرد و جەنگێکی قورسی خستەگەڕ تا ئەوەی خواردەمەنی شارەکە کۆتایی پێهات و دانیشتوانی تەرابلوس ناچار بەخواردنی مردووەکان بوون. باوکی قاسم بەزۆر دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و ئەمانی بەهەموان بەخشی. لەو کەسانەی شۆڕشیان دەستپێکردبوو، سامانێکی زۆری سەند و چەندین کەس لەدانیشتوانی شارەکەی وەك بارمتە لای خۆی هێشتەوە و کارگوزارێکی بۆ دیاری کردن و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا چەندین ئەردهەژێنی مەترسیدار لەقیروان ڕوویدا کەلەگەورەیی و مەترسیداریدا هاوشێوەی نەبینراوە و نەبیستراوە.

لەم ساڵەدا خەڵکی قیروان شۆڕشیان کرد و هەزار کەس لەخەڵکانی کوتامەیان کوشت.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی کەیسان باوکی حەسەنی نەحوی مرد. ئەو لەنەحوی بەسرە و کوفە شارەزا بوو چوونکە ئەم زانستە لە سەعلەب و موبەرید فێر ببوو.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی سەری قەنتەری و باوکی ساڵحی حافز و باوکی عەلی کوڕی سیبویە و باوکی ئیسحاق کوڕی حونەینی پزیشك، مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەدی کۆچی (٩١٣ زایینی)

لابردنی خاقانی لەوەزارەت و وەزارەتی عەلی کوڕی عیسا

لەم ساڵەدا ناتەوانی خاقانی بۆ ڕاپەڕاندنی کاروباری وەزارەت بۆ موقتەدر ئاشکرا بوو. مەبەستی لابردنی ئەو و گەڕاندنەوەی باوکی حەسەن کوڕی فوراتی بۆ وەزارەت کرد بەڵام مونسی خزمەتکار ڕێگەی ئەم کارەی لێگرت چوونکە بەپێی وتەکانی مونس، کوڕی فورات چەند ڕقێکی لەدڵدابوو: یەکەم ڕەوانە کردنی سوپا بۆ فارس بەفەرماندەیی کەسێك جگە لەو و گەڕاندنەوەی ئەو بۆ بەغداد – پێشتر ئاماژەمان پێدا–. مونس بەموقتەدری وت: ئەگەر تۆ کوڕی فورات بۆ وەزارەت بگەڕێنیتەوە، خەڵکان گومان دەکەن تۆ تەماحت لەسامانی کوڕی فورات کردووە و لەبەر ئەمە ئەوت لابردووە. باشتر وایە عەلی کوڕی عیسا لەمەککەوە بانگ بکەیت و کاروباری وەزارەت بەو بسپێریت. ئەو پیاوێکی بڕواپێکراو و چاکەکار و دیندارە.

موقتەدر فەرمانیدا ئەو بێننە بارەگاکەی و کەسی نارد و ئەوی لەمەککەوە هێنا. ئەو لەسەرەتای ساڵی ٣٠١/٩١٤ زایینی گەیشتە بەغداد و لەسەر تەختی وەزارەت دانیشت. ئەو، خاقانی گرت و زیندانی کرد بەڵام بەشێوەیەکی چاك هەڵس و کەوتی لەگەڵ دەکرد و بێ ڕێزی نەدەنواند. بەهەرحاڵ عەلی کوڕی عیسا هاتەسەرکار و بەراپەڕاندنی کارەکان سەرقاڵ بوو، هەموو شتێکی لای خۆی دەنووسی و دادخوازی دەکرد و ژمارەیەکی زۆر لەماڵیاتەکانی مەککە و فارسی پشتگوێ خست و دەرگای ڕووسپی خانەکانی[٢] دوبەقی بەست. ئەو بڕە پارەی خاقانی بۆ مانگانەی سوپاییەکان زیادی کردبوو، کەمی کردەوە چوونکە داهات و خەرجییەکانی هەڵسەنگاند و خەرجییەکانی بەزیاتر بینی و لەبەر ئەمە، ئەو بڕەی کەم کردەوە. فەرمانیدا مزگەوت و مزگەوتی هەینی دروست و نۆژەن بکەنەوە. ڕەنگەکەی سپی و حەسیرەکانی تیا ڕاخەن و چراکانی داگیرسێنن و بۆ پێشنوێژ و قورئان خوێن و بانگبێژەکان ڕۆژانەی دیاریکرد و فەرمانیدا نەخۆشخانەکان

---

[٢]– ڕووسپی (لەش فرۆش) ڕووسپی خانە (شوێنی لەش فرۆشەکان)؟!

ئامادە و دەرمانی پێویست بۆ چارەسەری نەخۆشەکان فەراهەم و پزیشکە شارەزاکانی بەخزمەت گرت. هەروەها لەماڵیاتی زەوییەکانی کەم کردەوە. کاتێك خاقانی لەسەر کار لابرا، ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان بەدەستخەتی ئەو کاغەزیان دەنووسی و خوازیاری ئاسانکاری لەماڵیاتەکان یا وەرگرتنی مانگانە بوون. عەلی کوڕی عیسا سەیری دەستخەتەکانی کرد بەلاّم پێیان رازی نەبوو. ویستی گرنگییان پێنەدات بەلاّم لەسەرکۆنە کردنی خەڵکان ترسا. بەباشی زانی دەستخەتەکان بۆ خاقانی بنێرێت تا نوسراوە راستییەکان لەدرۆیینەکان جیابکاتەوە و ئەگەر سەرکۆنە کردن لەئارادابێت، خاقانی سەرکۆنە بکرێت. کاتێك دەستخەتەکانیان بردە لای خاقانی، وتی: ئەمە هەموو نوسراوی خۆم و خۆم ئەم فەرمانانەم داوە (فەرمانی منە کەنوسیومە). کاتیّ: پەیك وەلاّمی خاقانی بۆ عەلی کوڕی عیسا برد، عەلی کوڕی عیسا وتی: سوێند بەخوا درۆدەکات و دەزانێت کامە راستە و کامە درۆ (کامە هی خۆیەتی و کامە هی خۆی نییە) بەلاّم هەموویان بەراست لەقەڵەم دەدات بۆ ئەوەی خەڵکانی وەسفی ئەو و سەرکۆنەی من بکەن. فەرمانیدا داواکارییەکان بێننەدی.

خاقانی بەکوڕەکەی وت: کوڕی خۆم! بەشێك لەو کاغەزانە دەستخەتی من نییە و ئەو کەخۆی دەزانێت کامە خەتی من و کامە درۆینەیە، ئەوانی بۆ لای من ناردووە تا ئەم چقڵە، لەدەستی ئێمە بچەقێت و خەڵکان ئێمە بەدوژمن بزانن بەلاّم مەبەستەکەی نەهاتەدی.

شۆڕش لەسیستان و فەرمانبەری دووبارە لەئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سامانی

لەم ساڵەدا فەرمانڕەوا باوکی نەسر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سامانی، سوپایەکی بۆ سیستان ڕەوانە کرد تا جارێکی دیکە دەست بەسەر ئەو شارەدا بگرێت چوونکە خەڵکی ئەم شارە ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردبوویەوە و ناسازگاری کارگوزارەکەیان دەکرد.

چۆنیەتی ئەم ڕووداوە بەم شێوە بوو: محەممەد کوڕی هورموز ناسراو بەمەولای سەندەلی لەخەواریج بوو، هەرچەند بەیەکێك لەخەڵکانی سیستان دادەنرا بەلاّم لەبوخارا دەژیا. ئەو پیرەپیاوێکی ڕێزدار بوو کەرێزیان دەگرت. ڕۆژێك ئەو هاتە لای حسەین کوڕی عەلی کوڕی عارس و داوای مانگانەی خۆی کرد. حسەین وتی: پیرەپیاوێکی وەك تۆ شیاوە لەسوچی پەرەستگایەك دانیشێت و سەرقاڵی خواپەرەستی بێت تا ئەو کاتەی فریشتەی مەرگ یەخەی دەگرێت (یانی تۆ شیاوی سوپا و جەنگ نیت و دەبێت خانەنشین بکرێیت). ئەم وتەیە محەممەدی توڕە کرد. لەبەر ئەمە ڕێگەی سیستانی گرتەبەر. فەرمانڕەوای سیستان لەو کاتەدا مەنسور کوڕی ئیسحاق بوو. ئەو دەستەیەك لەخەواریجی کۆکردەوە و پێشنیاری شوێنکەوتنی سەفاری پێکردن و بەشێوەیەکی نهێنی بەیعەتی لەگەڵ عەمرۆ کوڕی یەعقوب کوڕی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی لەیس بەست. ڕێبەری خەواریج لەم کاتەدا محەممەد کوڕی عەباس ناسراو بە کوڕی حەفار بوو. ئەوان شۆڕشیان دەستپێکرد و مەنسور کوڕی ئیسحاق، کارگوزارەکەی خۆیان گرت و لەزیندانی ئەرك، زیندانییان کرد و بەناوی عەمرۆ کوڕی یەعقوب وتاریان خوێندەوە و سیستانیان خستە ژێر فەرمانی ئەو.

کاتێك هەواڵی ئەم پێشهاتە بەئەمیر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل گەیشت، سوپایەکی لەگەڵ حسەین کوڕی عەلی ڕەوانە کرد و لەساڵی ٩١٣/٣٠٠ زایینی بۆ جاری دووەم هێرشی کردە سەر زەرەنج و بۆ ماوەی نۆ مانگ گەمارۆیدا. ڕۆژێك محەممەد کوڕی هورموزی سەندەلی هاتە سەر دیوارەکە و وتی: ئێوە چ کارێکتان

بەپیرەپیاوێك هەیە کەدەبێت پێبەندی سووچی پەرەستگایەك بێت؟ ئەو دەیویست وتەکانی عارزی بوخارییان بیربخاتەوە. دوای ماوەیەك سەندەلی مرد. دوای مەرگی ئەو عەمرۆ کوڕی یەعقوبی سەفار و کوڕی حەفار داوای ئەمانیان لەحسەین کرد و مەنسور کوڕی ئیسحاقیان لەزیندان هێنایەدەر. حسەین کوڕی عەلی، کوڕی حەفاری بەگەورە دەزانی و لەخۆی نزیکی کردەوە. کوڕی حەفار لەگەڵ دەستەیەك کەین و بەینی کرد تا بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرش بکاتە سەر حسەین و بیکوژێت. حسەین ئاگادار بوویەوە. کوڕی حەفار بێ ئەوەی کەس رێگەی لێ بگرێت دەهاتە بارەگاکەی حسەین. رۆژێك کەکوڕی حەفار هاتە لای حسەین، حسەین شمشێری لەژێر جلەکانیەوە شاردەوە. فەرمانیدا کوڕی حەفاریان گرت و ئەویان لەگەڵ خۆیان بۆ بوخارا برد.

کاتێك هەواڵی گرتنی سیستان بەئەمیر ئەحمەد گەیشت، سەمیجوری دەواتی وەك کارگوزاری ئەو شارە دەستنیشان کرد و فەرمانیدا حسەین بگەڕێتەوە. حسەین لەگەڵ عەمرۆ کوڕی یەعقوب و کوڕی حەفار و دەستەیەکی دیکە گەڕانەوە. گەڕانەوەی ئەو لەزیحەجەی ٣٠٠/جولای ٩١٣ زایینی بوو. ئەمیر ئەحمەد مەنسور کوڕی مامی ئیسحاقی وەك فەرمانڕەوای نەیشابور دیاریکرد و ئەوی بۆ دیارە نارد. لەم ناوەدا کوڕی حەفار مرد.

فەرمانبەری خەڵکانی سەقەلییە لەموقتەدر و گەڕانەوەی ئەوان بۆ فەرمانبەری کردن لەمەهدی عەلەوی

لەرووداوەکانی ساڵی ٢٩٧/٩١٠ زایینی باسمان کرد کەمەهدی، عەلی کوڕی عەمرۆی وەك کارگوزاری سەقەلییە دیاریکرد. ئەو کەپیرەپیاوێکی نەرم و نیان بوو، نەیتوانی بەکردەوەکانی خۆی خەڵکانی سەقەلییە رازی بکات لەبەر ئەمە ئەویان لابرد و ئەحمەد کوڕی قەرهەبیان وەك فەرمانڕەوای خۆیان هەڵبژارد. کاتێك ئەو هاتەسەرکار، دەستەیەکی بۆ سەرزەمینی قەلوریە ڕەوانە کرد. ئەم دەستەیە تالاّنی زۆری کۆکردەوە و دەستەیەك لەرۆمییەکانیان ئەسیر کرد و گەڕانەوە.

ئەحمەد لەساڵی ٣٠٠/٩١٣ زایینی عەلی کوڕی لەگەڵ سوپایەك بۆ قەلاّی تازە دروست کراوی تەبەرمین ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدا گەمارۆ بخاتە سەر ئەو شارە. مەبەستی ئەحمەد لەم کارە ئەوە بوو ئەگەر بەسەر ئەم قەلاّیەدا سەرکەوێت، منالّ و سامان و کۆیلەکانی خۆی لەوێ نیشتەجێ دەکات و ئەگەر ناسازگاری لەنێوان خۆی و خەڵکانی سەقەلییە هاتە ئاراوە، لەوێ پەنا بگرێت. کوڕەکەی بۆ ماوەی شەش مانگ گەمارۆی خستە سەر ئەو شارە بەلاّم دواتر سوپاکەی ڕێگەی ناسازگارییان گرتەبەر و مانەوەیان لەو شوێنە پەسەند نەکرد و خێوەتەکەی ئەویان سوتاند و بڕیاری کوشتنیاندا بەلاّم عەرەبەکان ڕێگەیان لێگرتن.

ئەحمەد کوڕی قەرهەب پێشنیاری فەرمانبەری موقتەدری بەخەڵکان کرد و خەڵکان رازی بوون. ئەو لەسەقەلییە بەناوی موقتەدر وتاری خوێندەوە و چیتر ناوی مەهدی نەدەهاتە سەرزمان. کوڕی قەرهەب، هێزێکی دەریایی بۆ کەنارەکانی ئەفریقییە ڕەوانە کرد. ئەوان رووبەرووی کەشتییە جەنگییەکانی مەهدی بەفەرماندەیی حەسەن کوڕی باوکی خێنزیر بوونەوە. کەشتییەکانیان سووتاند و حەسەنیان کوشت و سەری ئەویان بۆ لای کوڕی قەرهەب برد. کەشتییەکانی سەقەلییە بەرەو سەفاقوس ڕۆشتن بۆ ئەوەی وێرانی بکات. لەوێوە ڕێگەی تەرابلوسیان گرتەبەر و کاتێك لەوێ قائیم کوڕی مەهدیان بینی، بەناچاری گەڕانەوە. لەم کاتەدا دیاری و خەلاّت و ئالاّ ڕەشەکان لەلایەن موقتەدرەوە بەکوڕی

قەرهەب گەیشت. دواتر کوڕی قەرهەب کەشتییە جەنگییەکانی بۆ سەرزەمینی قەلوریە ڕەوانە کرد. سوپاکەی تالآنی زۆری کۆکردەوە و قەلوریەی وێران کرد و گەڕایەوە. هەروەها چەندین کەشتی جەنگی بۆ ئەفریقییە نارد. لەوێ کەشتییەکانی مەهدی ڕووبەڕوویان بوویەوە و دەستی بەسەر کەشتییەکانی کوڕی قەرهەبدا گرت. دوای ئەمە چیتر بارودۆخ و هێزی کوڕی قەرهەب سەقامگیری بەخۆیەوە نەبینی و بەخت پشتی تێکرد و خەڵکان چاوی تەماحیان تێبڕی لەکاتێکدا پێشتر لێی دەترسان.

خەڵکانی جەرجەنت کەلێی دەترسان، ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە و نامەیان بۆ مەهدی نووسی و دانیشتوانی شارەکانی دیکە، کاتێك ئەم بارودۆخەیان بینی، نامەیان بۆ مەهدی نووسی و لەشۆڕش و خوێنڕژان ترسان و دژی کوڕی قەرهەب شۆڕشیان کرد و لەساڵی ٩١٣/٣٠٠ زایینی ئەویان گرت و زیندانییان کرد و لەگەڵ دەستەیەك لەکەسە نزیکەکانی ڕەوانەی بارەگای مەهدییان کرد. مەهدی فەرمانیدا کوڕی قەرهەب لەنزیك گۆڕی کوڕی باوکی خێنزیر بکوژن. کوڕی قەرهەب و هەموو کەسە نزیکەکانی کوژران. مەهدی، باوکی سەعید موسا کوڕی ئەحمەدی وەك فەرمانڕەوای سەقەلییە دیاریکرد و دەستەیەکی فراوان لەگەورەکانی کوتامەی کردە هاوڕێی ئەو. ئەوان گەیشتنە تەرابونوش.

هۆکاری ناردنی سوپا لەگەڵ باوکی سەعید ئەوە بوو کەکوڕی قەرهەب نامەی بۆ مەهدی نووسیبوو کەخەڵکانی سەقەلییە بەردەوام دژی فەرمانڕەواکانی خۆیان شۆڕش دەکەن و گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئەوان نین و سامانی ئەوان دەرفێنن. ئەم سرشتەی ئەوان لەناو ناچێت مەگەر بەسوپایەکی گەورە کەسەرکوتیان بکات و گەورەکانی ئەوان لەناو ببات. مەهدی ئەو کارەی کرد. کاتێك باوکی سەعید لەگەڵ سوپا هاتە ناو سەقەلییە، دانیشتوانی شارەکە ترسان. خەڵکانی جەرجەنت و سەقەلەییە و شارەکانی دیکە بۆ جەنگ دژی باوکی سەعید یەکیانگرت. باوکی سەعید لەنزیك دەریا دیوارێکی بەدەوری خۆیدا کێشا و لەوێ سەنگەری گرت. لەنگەرگەی کەشتییەکانی لەوێ جێگیر کرد. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و سەرئەنجام خەڵکانی سەقەلییە شکستیان خوارد و ژمارەیەك لەگەورەکانیان

کوژران و دەستەیەك ئەسیر کران و خەڵکان داوای ئەمانیان کرد.

باوکی سەعید ئەمانی بەهەمووان بەخشی مەگەر دوو کەس کەهەڵگیرسێنەری شۆڕشەکە بوون. خەڵکانی سەقەلییە شادمان و ئەو دوو کەسەیان تەسلیم بەباوکی سەعید کرد. باوکی سەعید ئەویانی بۆ لای مەهدی لەئەفریقییە نارد. باوکی سەعید دەستی بەسەر سەقەلییەدا گرت و دەروازەکانی وێران کرد. لەم کاتەدا نامەی مەهدی بەدەست گەیشت کەفەرمانی پێدەدا لەهەموان خۆش ببێت.

مەرگی عەبدوڵلە کوڕی محەممەد فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس و هاتنە سەرکاری عەبدولرەحمانی ناسر

لەم ساڵەدا عەبدوڵلە کوڕی محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حاکم کوڕی هوشام کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی معاویەی ئومەوی، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، لەمانگی رەبیع الاوەل/ ئۆکتۆبەر مرد. ساڵەکانی ژیانی چل و دوو ساڵ درێژەی کێشا. ئەو سپی پێست، موو سوور و بالا نێوەنج بوو. قژی خۆی رەش دەکرد. بۆ ماوەی بیست و پێنج ساڵ و دە مانگ فەرمانڕەوایەتی کرد و یانزە کوڕی لەدوای خۆی بەجێهێشت کەیەك لەوان محەممەدی کوژراو (مقتول) بوو کە لەیەکێك لەسنورەکان کوژرا. محەممەد باوکی عەبدولرەحمانی ناسرە.

کاتێك عەبدوڵلە کوڕی محەممەد مرد، کوڕی کوڕەکەی ئەو (محەممەد)، عەبدولرەحمانی ناسریان لەجێگەی ئەو دانیشاند. ناوی عەبدولرەحمان کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوڵلە کوڕی محەممەد کوڕی عەبدولرەحمان کوڕی حاکم کوڕی هوشام کوڕی عەبدولرەحمان، کەهاتە ناو ئاندۆلۆس و بناغەی حکومەتەکەی داڕشت، کوڕی معاویە کوڕی هوشام کوڕی عەبدولمەلیك کوڕی مەروان کوڕی حاکمی ئومەوی بوو. دایکی، دایکی منداڵ بوو بەناوی مەرتە. لەکاتی کوژرانی باوکی بیست رۆژە بوو.

داستانی فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرسوڕهێنەرە چوونکە گەنج بوو لەکاتێکدا مام و مامەکانی باوکی هێشتا زیندوو بوون بەڵام سەبارەت بەو ناکۆکی نەهاتە ئاراوە

و هەموو شارەکانیان خستە ژێر فەرمانی ئەو. ئەم دەستەیە پێشتر سەبارەت بەو کۆك نەبوون. تەنیا چەند قەڵا لەئابادەك ڕییە و قەڵایەك لەبوشتەر بەفەرمانڕەوایەتی ئەو رازی نەبوون. عەبدولرەحمان دژی ئەوان جەنگی و بارودۆخی ناوچەکەی سەقامگیر کرد. خەڵکانی تەڵیتەڵە (تۆڵدۆ) ملکەچی فەرمانەکانی نەبوون و لەگەڵ ئەوانیش جەنگی و بۆ فەرمانبەری ناچاری کردن. ئەو بەردەوام لەگەڵ نەیارەکانی دەجەنگا تا هەمووان گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بوون و بۆ ماوەی بیست و چەند ساڵ فەرمانڕەوایەتی کرد و بارودۆخی وڵات سەقامگیر و ئاسوودەیی بەخۆیەوە بینی تا ئەو کاتەی عەبدولرەحمان کۆچی دوایی کرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا عەبدوللە کوڕی ئیبراهیمی مەسمەعی لەفارس و کرمان دوورخرایەوە و بەدری حومامی لەسەر تەخت دانیشت. بەدر، پێشتر فەرمانڕەوای ئیسفەهان بوو ودوای ئەو عەلی کوڕی وەهسوزانی دەیلەمی فەرمانڕەوایەتی ئیسفەهانی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا هەواڵی پەیکی کارگوزاری ڕەققە کە لەچوار فەرسەنگی میسر و لەولای کەنارەکانی مەغریب بوو، گەیشتە بەغداد کەپیاوێکی خارجی دژی ئەوان شۆڕشی کردووە و ئەوان توانیویانە بەسەر خۆی و سوپاکەی زاڵبن و ژمارەیەکی زۆریان لێ بکوژن. لوت و گوێچکەی بڕاوی ژمارەیەکی زۆر لەکوژراوەکان لەگەڵ ئەم پەیکەدا بۆ بەغداد نێردرابوون.

لەم ساڵەدا نەخۆشییە جۆراوجۆرەکان لەبەغداد بڵاو بوویەوە.

لەم ساڵەدا سەگ و گورگەکان لەسارا گرفتاری نەخۆشی هاری بوون و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانیان کوشت.

لەم ساڵەدا بشر ئەفشین فەرمانڕەوایەتی تەرسوسی پێبڕا.

لەم ساڵەدا حەرەمین و سنورەکان بەمونس کوڕی موزەفەر سپێردرا.

لەم ساڵەدا ئەستێرەکان (بەردە ئاسمانییەکان) لەرۆژهەڵاتی ئاسمان بارین.

لەم ساڵەدا ئەسکەندەروس کوڕی لاون، پاشای رۆم مرد و دوای ئەو کوڕەکەی

بەناوی کونستانتین لەتەمەنی دوانزە ساڵیدا جێگەی باوکی گرتەوە.

لەم ساڵەدا عوبەیداللە کوڕی عەبدوللە کوڕی تاهیر کوڕی حسەین مرد. ئەو لەساڵی ٨٣٧/٢٢٣ زایینی لەدایك بوو.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی عەلی ئاسنگر مرد. دەستەیەك ساڵی مەرگی ئەو بە٢٩٩/٩١٢ زایینی دەزانن.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی یەعقوب برازای عێرەقی موقری و حسەین کوڕی عومەر کوڕی باوکی ئەحوەس و عەلی کوڕی تیفوری نەسەوی و باوکی عومەری قەتات هەموویان مردن.

لەرەبیع الاخر/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە یەحیا کوڕی عەلی کوڕی یەحیای ئەستێرەناس، ناسراو بەنەدیم، کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و یەکی کۆچی (٩١٤ زایینی)

لەم ساڵەدا بەئەمیر باوکی عەباس کوڕی موقتەدر باللە خەڵات بەخشرا و کەنارەکانی میسر و مەغریب بەو سپێردرا لەکاتێکدا هێشتا تەمەنی چوارساڵ بوو. مونسی خزمەتکار وەك نوێنەری ئەو فەرمانڕەوایەتی میسری گرتەدەست. باوکی عەباس ئەو کەسەیە دوای قاهر باللە لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت و نازناوی ڕازی باللە (راضی باللە)ی پێبرا.

لەم ساڵەدا بەئەمیر عەلی کوڕی موقتەدریش خەڵات بەخشرا و ڕەی، دەماوەند، قەزوێن، زەنجان و ئەبهەر کەوتە ژێر فەرمانی ئەو.

لەم ساڵەدا پیاوێك بەناوی حەلاج و نازناوی باوکی محەممەدیان بردەماڵی عەلی کوڕی عیسای وەزیر. دەستەیەك ئەویان بەتەڕدەست دەزانی. یەکێك لەهاوڕێکانی لەگەڵدا بوو. دەوترا کەبانگەشەی خواوەندی دەکات. سێ ڕۆژ خۆی و هاوڕێکەیان لەداردا و هەموو ڕۆژێك لەبەرەبەیانەوە تا نیمەڕۆ بەدارەکانەوە دەمانەوە و دواتر فەرمانی زیندانی کردنیان دەرکرا. بەسەرهاتی ئەو و ناسازگاری خەڵکان سەبارەت بەو لەکاتی خۆیدا باس دەکەین.

لەسەفەر/ سێپتامبەری ئەم ساڵە، باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان لەفەرمانڕەوایەتی موسڵ دوورخرایەوە و حکومەتی موسڵ بەیومنی تولونی سپێردرا بەڵام لەم ساڵەدا یومن لەم کارە دوورخرایەوە و نەحریزی خزمەتکار جێگەی گرتەوە.

لەم ساڵەدا باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان دژی موقتەدر شۆڕشی کرد و مونسی موزەفەر بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرا. جڵەوداری ئەم سوپایە بەنی کوڕی نەفیس بوو. ئەو لەنیوەی سەفەر/ بیست و یەکی سێپتامبەر لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان هێرشی کردە سەر موسڵ و مونس لەرەبیع الاوەل/ ئۆکتۆبەر هاتەدەر. کاتێك باوکی هەیجا ئاگادار بوویەوە، مەبەستی ڕۆشتن بۆ لای مونسی کرد تا ئەمان بۆ خۆی وەربگرێت. ئەو لەگەڵ مونس هاتە بەغداد و موقتەدر

خەلأتی پێبەخشی.

لەم ساڵەدا دەمیانە، فەرمانڕەوای سنورەکان و دەریای رۆم، مرد و کوڕی بەلەك جێگەی ئەوی گرتەوە.

کوژرانی ئەمیر باوکی نەسر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سامانی و هاتنە سەرکاری نەسری کوڕی

لەم ساڵەدا ئەمیر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی ئەحمەدی سامانی، فەرمانڕەوای خوراسان و ماوەرائەلنەهر کوژرا. ئەو حەزی لەڕاو دەکرد و بەمەبەستی راو ڕۆشتە فەربەر. کاتێك لەراو گەڕایەوە فەرمانیدا پاشماوەی ئوردووگاکەی بسوتێنن و بەرێکەوتن بەلأم لەم کاتەدا نامەیەکی لەکارگوزارەکەی لەتەبەرستان، باوکی عەباسی سەعلوك، بەدەست گەیشت. ئەو دوای مەرگی کوڕی نوح فەرمانڕەوایەتی ئەم ناوچەی دەکرد. ئەو لەم نامەدا ئەحمەدی لەدەرکەوتنی حەسەن کوڕی عەلی عەلەوی ئەتروش لەتەبەرستان ئاگادار کردبوویەوە. لەنامەکەدا نووسیبووی حەسەن دەستی بەسەر تەبەرستاندا گرتووە و ئەوی لەوێ دەرپەڕاندووە. ئەم هەواڵە ئەحمەدی خەمبار کرد و بۆ ئوردووگاکەی خۆی گەڕایەوە کەسووتاندبووی. لەهەمان ئوردووگا دابەزی و خەڵکەکەی بەشێوەیەکی خراپ لێکدانەوەیان بۆ مانەوەی ئەو لەو شوێنە کرد (چوونکە دوای سووتاندنی ئوردووگاکەی جارێکی دیکە لەوێ ئوردووی لێدا).

ئەو شێرێکی هەبوو هەموو شەوێك لای شوێن خەوەکەی خۆی دەیبەستەوە و چیتر کەس نەیدەوێرا لێی نزیك ببێتەوە. ئەو شەوە لەبەستنەوەی شێرەکە لەنزیك شوێن خەوەکەی کەمتەرخەمییەکان کرد و هەمان شەو دەستەیەك لەکۆیلەکانی هێرشیان کردە سەر خێوەتەکەی و لەناو جێگەکەی سەریان بڕی و هەلأتن. کوژرانی ئەو لەشەوی پێنجشەممە بیست و سێی جومادی الاخرە/ بیست و پێنجی ژانویەی ساڵی ٣٠١/٩١٤ زایینی روویدا. جەنازەکەیان بردە بوخارا و لەوێ بەخاکیان سپارد. لەم کاتەدا نازناوی شەهیدیان پێبەخشی و شوێن بکوژەکانی

کەوتن و دەستەیەکیان کوشت.

دوای ئەو کوڕەکەی باوکی حەسەن نەسر کوڕی ئەحمەدی هەشت ساڵە هاتەسەر کار. حەسەن، سی ساڵ و سی و سێ رۆژ فەرمانڕەوایەتی کرد و لەرەجەبی ساڵی ٣٣١/ مارسی ٩٤٢ زایینی مرد. نازناوی سەعیدیان پێبەخشی و هاوەڵانی باوکی دوای بەخاك سپاردنی باوکی لەبوخارا بەیعەتیان لەگەڵ بەست. ئەو کەسەی بەیعەتی وەرگرت، ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی لەیس بوو کەفەرمانڕەوایەتی بوخارای دەکرد. ئەو، باوکی حەسەنی خستە سەرشان و بەیعەتی بۆ وەرگرت. کاتێك کۆیلەکانی باوکی ئەویان دەخستە سەرشان بۆ ئەوەی خەڵکان بیبینن، حەسەن ترسا و بەکۆیلەکانی باوکی وت: دەتانەوێت وەك باوکم بمکوژن؟ وتیان: نە، دەمانەوێت، تۆ هاوشێوەی باوکت پاشا بیت.باوکی حەسەن ئارام بوویەوە.

خەڵکان، باوکی حەسەن نەسر کوڕی ئەحمەدیان بەناتەوان و منالْ لەقەڵەمدا و گومانیان کرد بەبوونی مامی باوکی، ئەمیر ئیسحاق کوڕی ئەحمەد کەوەك گەورەی سامانییەکان هەژمار دەکرا و فەرمانڕەوایەتی سەمەرقەندی دەکرد، بارودۆخ بۆ باوکی حەسەن سەقامگیر نابێت بەتایبەت ئەوەی کەخەڵکانی ماوەرائەلنەهر جگە لەدانیشتوانی بوخار خوازیاری فەرمانڕەوایەتی ئیسحاق و کوڕەکانی ئەو بوون. راپەڕاندنی کاروبارەکانی حکومەتی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد بەباوکی عەبدوڵلە محەممەد کوڕی ئەحمەدی جیهانی سپێردرا و ئەو کاروبارەکانی هەڵدەسوڕاند و وڵاتی بەرێوەدەبرد. ئەو لەگەڵ پیاوانی حکومەتی نەسر بەباشترین شێوە کاروباری وڵاتی بەرێوەبرد بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا لەم لاولا چاوی تەماحیان دەبڕییە ئەم سەرزەمینە و بەهەمان شێوە کەئاماژەی پێدەدەین، لەناوچە جیاجیاکانەوە ئاگری شۆڕش بڵێسەی سەند.

ئەو کەسانەی ملکەچی فەرمانەکان نەبوون، خەڵکانی سیستان بوون و مامی باوکی ئیسحاق کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەسەد لەسەمەرقەند و دوو کوڕەکەی ئەو مەنسور و ئەلیاس و هەروەها محەممەد کوڕی حسەین کمت و باوکی حەسەن کوڕی یوسف و حسەین کوڕی عەلی مەرووزی و محەممەد کوڕی حەید و ئەحمەد

کوڕی سەهل و لەیلی کوڕی نوعمان، فەرمانڕەوای عەلەوییەکان تەبەرستان و سەمیجور لەگەڵ باوکی حەسەن کوڕی ناسر و قەراتکین و ماکان کوڕی کالی هاوڕێیەتی نەسریان کرد بەڵام براکانی کالی یەحیا و مەنسور و ئیبراهیم، منداڵەکانی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل، و جەعفەر کوڕی باوکی جەعفەر و کوڕی داود و محەممەد کوڕی ئەلیاس و نەسر کوڕی محەممەد کوڕی مت و مەرداویج و وەشمگیر دوو کوڕەکەی زیار دژی ئەو شۆڕشیان کرد بەڵام نەسر کوڕی ئەحمەد سەرکەوتنی بەسەر هەموویاندا بەدەست هێنا.

چۆنیەتی بارودۆخی سیستان

کاتێك ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل کوژرا، دانیشتوانی سیستان لەگەڵ منداڵەکەی ئەو نەسر ناسازگارییان کرد و سەمیجوری دەواتی پشتی کردە سیستان و موقتەدر، بەدری گەورەی لەجێگەی ئەو دانا و بەدر، فەزڵ کوڕی حەمیدی لەگەڵ باوکی یەزید خالید کوڕی محەممەدی مەروزی بەنوێنەرایەتی خۆی ڕەوانە کرد. لەم کاتەدا عوبەیدالله کوڕی ئەحمەدی جیهانی لەبۆست بوو و روخج و سەعدی تاڵەقانی لەلایەن سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد لەغەزنە بوون. فەزڵ و خالید، مەبەستی عوبەیدالله و سەعدی تاڵەقانییان کرد. عوبەیدالله کەتواناى خۆڕاگری نەبوو، هەڵات و ئەو دووانە سەعدیان گرت و ڕەوانەی بەغدادیان کرد. فەزڵ و خالید، غەزنە و بۆستیان خستە ژێر فەرمانی خۆیانەوە. دواتر فەزڵ نەخۆش کەوت و خالید بەتەنیایی کاروبارەکانی بەڕێوەدەبرد. خالید دژی خەلیفە شۆڕشی کرد و خەلیفە، دەرك برای نەجحی تولونی بۆ جەنگی ئەو نارد بەڵام خالید شکستیدا.

خالید بەرەو کرمان بەڕێکەوت و بەدر سوپایەکی بۆ ئەو شارە نارد. خالید ڕووبەڕووی ئەم سوپایە بوویەوە و بریندار بوو و هاوەڵانی هەڵاتن و خۆی ئەسیر کرا و ماوەیەك دواتر مرد و سەری ئەویان بۆ بەغداد نارد.

شۆڕشی ئیسحاق کوڕی ئەحمەد و ئەلیاسی کوڕی

لەم ساڵەدا، ٣٠١/٩١٤ زایینی، مامی باوکی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل، ئیسحاق کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەسەد و کوڕەکەی ئەلیاس دژی سەعید ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە. کاتی کوژرانی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل و جێگری کوڕەکەی نەسر کوڕی ئەحمەد، ئیسحاق لەسەمەرقەند بوو. کاتێك ئەم هەواڵەی پێگەیشت، ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە وکوڕەکەی وەك فەرماندەی سوپاکەی دەستنیشان کرد و پێگەی ئەم دووانە بەرز بوویەوە. بەرەو بوخارا ئەسپیان غاردا. حەمویە کوڕی عەلی لەگەڵ سوپایەك لەمانگی ڕەمەزان/ مارس ڕووبەڕووی بوویەوە و دوو سوپا ئاگری جەنگیان خۆش کرد و ئیسحاق بۆ سەمەرقەند هەڵات. ئەو جارێکی دیکە سوپای کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر حەمویە کوڕی عەلی. شەڕێکی قورس دەستیپێکرد و ئەمجارەیش ئیسحاق هەڵات و حەمویە تا سەمەرقەند شوێنی کەوت و بەزۆر دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرت.

ئیسحاق خۆی شاردەوە و حەمویە بەدوایدا دەگەڕا و بۆ گرتنی ئەو سیخورەکانی دانا. ئیسحاق لەشوێنی مانەوەی خۆی بێزار بوو و هاتەدەر و داوای ئەمانی لەحەمویە کرد. حەمویە ئەمانی پێبەخشی و ڕەوانەی بوخارای کرد و لەوێ مایەوە تا مرد.

کورەکەی ئیسحاق، ئەلیاس بەرەو فەرغانە ڕۆشت و ا یێ مایەوە تا ئەو کاتەی بۆ جاری دووەم ئاڵاشی شۆڕشی بەرز کردەوە.

دەرکەوتنی حەسەن کوڕی عەلی ئەتروشی

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی عەلی کوڕی حەسەن کوڕی عومەر کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب دەستی بەسەر تەبەرستاندا گرت. نازناوی ئەو ناسرە.

وەك وتوومانە و دەیڵێین هۆکاری ئەو لەم بزوتنەوەیە، سەرکێشی محەممەد کوڕی هارون دژی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل و هەڵاتنی محەممەد کوڕی هارون بوو. دوای ئەم رووداوە ئەمیر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل، باوکی عەباس عەبدوللە کوڕی محەممەد کوڕی نوحی وەك فەرمانڕەوای تەبەرستان دیاریکرد. ئەم کەسە لەناو خەڵکانی تەبەرستان هەڵس و کەوتی چاکەکارانەی گرتەبەر و دادپەروەری کردەپیشە و رێزی لەعەلەوییەکانی ئەو دیارە گرت و چاکەی لەگەڵ کردن و نامەی بۆ گەورەکانی دەیلەم نووسی و دیاری گرانبایی بۆ نارد و خۆشەویستی خۆی نیشاندان.

حسەین کوڕی عەلی ئەتروشی دوای کوژرانی محەممەد کوڕی زەید هاتە دەیلەم و سیانزە ساڵ لەناو ئەواندا مایەوە و بانگەوازی ئیسلامی بڵاو دەکردەوە و بەگرتنی دەیەکی سامانی ئەوان (زەکات) بەسەندەی دەکرد. کوڕی حەسان بەرگری لەسامانەکەی ئەو دەکرد. ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکی ئەم شارە باوەڕیان بەئیسلام هێنا و لەدەوری حەسەن کوڕی عەلی کۆبوونەوە و لەسەرزەمینەکەی خۆیان بناغەی چەندین مزگەوتیان داڕشت.

موسوڵمانان لەبەرابەر خۆیان سنورەکانی وەك قەزوێن، سالوس(چالوس) و شوێنەکانی دیکەیان دەبینی. قەلایەکی کۆن لەشاری چالوس بەرچاو دەکەوت. کاتێك خەڵکانی دەیلەم و گیلان باوەڕیان بەئیسلام هێنا، ئەتروشی ئەم قەلایەی وێران و داوای لەخەڵکان کرد لەگەڵ ئەو بەرەو تەبەرستان بەرێکەون و ئەوان لەبەر حەسان کوڕی نوح بەداواکەی رازی نەبوون. ئەمیر ئەحمەد، کوڕی نوحی لەتەبەرستان لابرد و سەلامی لەجێگەی ئەو دانیشاند. سەلام خراپەکاری

کردەپیشە و نەیتوانی کاروبارەکانی ئەو دەڤەرە بەرێوە ببات و خەڵکانی دەیلەم شۆڕشیان کرد. سەلام رووبەروویان بوویەوە وسەرکوتی کردن بەڵام دوای ئەوە دەستی لەفەرمانڕەوایەتی ئەوان هەڵگرت. ئەمیر ئەحمەد ئەوی لابرد و کوڕی نوحی بۆ سەرکارەکەی گەڕاندەوە و بەهاتنی کوڕی نوح، بارودۆخ سەقامگیر بوو. دواتر کوڕی نوح لەتەبەرستان مرد و خەلیفە، باوکی عەباس محەممەد کوڕی ئیبراهیمی سەعلوکی لەجێگەی ئەو دانا. باوکی عەباس گۆڕانی لەشێوازی کوڕی نوح دروست کرد و خراپەکاری گرتەبەر. چیتر دیاری بۆ گەورەکانی دەیلەم نەنارد (کوڕی نوح دیاری بۆ دەناردن). حەسەن کوڕی عەلی لەم بارودۆخە کەڵکی برد و دەیلەمییەکانی دژی ئەو هاندا و داوای لێکرد لەگەڵ ئەو شۆڕش بکەن. خەڵکان رازی بوون و لەگەڵ ئەو ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە. سەعلوك مەبەستی ئەوانی کرد ولەشوێنێك بەناوی نەورۆز لەکەنار دەریا کەیەك رۆژ لەچالوسەوە دوور بوو، رووبەروویان بوویەوە و سەرئەنجام سەعلوك شکستی خوارد و نزیکەی چوارهەزار کەس لەسوپاکەی کوژران. ئەتروش پاشماوەکانی ئەسیر کرد. سەعلوك خۆی هەڵات. حەسەن دواتر ئەمانی بەگیان و سامان و بنەماڵەکانیان بەخشی. ئەوان لەدەوری ئەتروش کۆبوونەوە و ئەمانی بەهەموویان بەخشی و دواتر رێگەی ئامولی گرتەبەر. حەسەن کوڕی قاسم، بانگەوازکەری عەلەوی، کەزاوای ئەتروش بوو، گەیشتە چالوس و هەموانی کوشت چوونکە نەئەمانی پێبەخشیبوون و نەپەیمانی دابوو. بەم شێوەیە ئەتروش دەستی بەسەر تەبەرستاندا گرت.

سەعلوك لەساڵی ٩١٣/٣٠١ زایینی رێگەی شاری ڕەی گرتەبەر و لەوێوە بەرەو بەغداد ڕۆشت. دەیلەمییەکانی ئەولای سفید رووی تا کەنارەکانی ئامول لەسەر دەستی ئەتروش باوەڕیان بەئیسلام هێنابوو (شیعە). ئەتروش خۆی شوێنکەوتەی ئایینی زەیدی بوو، وتاردەرێکی زمان پاراو، زانا و شارەزای زانستە ئیسلامییەکان و نەترس و بوێر بوو.

دەگێڕنەوە: ئەو، عەبدوللە کوڕی موبارەکی وەك کارگوزاری گورگان دیاریکرد. ئەو بەوە ناوی دەرکردبوو کەپیاوان ئەو کارەی لەگەڵ دەکەن کە لەگەڵ ژنان دەیکەن. رۆژێك حەسەن لەکارێکدا بەناتەوانی لەقەڵەمدا و سەرکۆنەی کرد.

عەبدوللە وتی: ئەی ئەمیر، پێویستم بەپیاوە بەهێزەکان هەیە تا هاوکاریم بکەن. حەسەن وتی: دەزانم.[٣]

چۆنیەتی ناونانی ئەو بەئەتروش (کەڕ) لەوێوە سەرچاوە گرتووە کە لەجەنگ لەگەڵ محەممەد کوڕی زەید شمشێرێك بەرسەری کەوت و بەم پێیە هەستەوەری بیستنی خۆی لەدەستدا. منداڵەکانی ئەو باوکی حەسەن، باوکی قاسم و باوکی حسەین بوون. ڕۆژێك ئەتروش بەباوکی حەسەنی وت: کوڕم! ئایا لەویٚ سرێش دەستدەکەوێت تا کاغەزێکی پی بلکێنم. باوکی حەسەن وەڵامی دایەوە: نا لێرە سرێش دەستناکەوێت و ئەوەی دەست دەکەوێت شیاکەی چوارپێکانە. ئەتروش بەبیستنی ئەم وەڵامە بیٚ ئەدەبانە ڕقی ئەوی لەدڵ گرت و چیتر ئەوی وەك فەرمانڕەوای هیچ شوێنێك دەستنیشان نەکرد و فەرمانڕەوایەتی بەدوو کوڕەکەی دیکەی باوکی قاسم و باوکی حسەین دەدا. باوکی حەسەن لەوەی پەراوێز خرابوو، سکاڵای بەرز کردەوە و دەیوت: ڕەچەڵەکی من لەوان گەورەترە، چوونکە دایکی من حسەینییە و ئەو دوانە کەنیززادەن.

باوکی حەسەن وتاردەر و لەگەڵ کوڕی موعتەز (خەلیفەی یەك ڕۆژە) شەڕە هۆنراوەیان هەبووە. ئەو بەناچاری باوکی بەجێهێشت و پەیوەستی کوڕی باوکی ساج (فەرمانڕەوای ئازەربایەجان و تەبەرستان) بوو. ڕۆژێك لەگەڵ ئەو ڕۆشتە ڕاو و لەئەسپەکەی کەوتەخوار. لەسەر زەوی مایەوە تا ئەوەی کوڕی باوکی ساج لایەوە تێپەڕی و پێی وت: سوار ئەسپەکەی من بە. باوکی حەسەن وتی: دوو پاڵەوان شیاو نییە لەسەر یەك ئەسپ.

---

[٣]- مەبەست ئەوەیە زیاتر حەزی کردووە پیاوەکان لێی نزیك بکەونەوە یان بەواتایەکی دیکە حەزی لەڕەگەزی نێرینە بووە لێی جووت ببێت. (وەرگێڕ)

چۆنیەتی بەسەرهاتی قەرەمتییەکان و کوژرانی جونابی

لەم ساڵەدا باوکی سەعید حەسەن کوڕی بەهرامی جونابی، گەورەی قەرەمتییەکان کوژرا. خادمی سەقلەبی لەناو گەرماودا کوشتی. کاتێك ئەوی کوشت، یەکێك لەگەورەکانی بانگ کرد و وتی: سەروەرم بانگی تۆ دەکات. کاتێك ئەو کەسە ڕۆشتە ژوور، ئەویشی کوشت و ئەم بەلاّی بەسەر چوارکەس لەگەورەکان هێنا و کەسی پێنجەمی بانگ کرد. کاتێك کەسی پێنجەم ڕۆشتە ناو گەرماوەکە، هەستی بەڕووداوەکە کرد، دەستی خادمی گرت و دەنگی بەرز کردەوە. خەڵکان ڕژانە ناو گەرماوەکە و ژنان شین و گریانیان دەستپێکرد. سەرئەنجام خادمیان کوشت.

باوکی سەعید، سەعیدی کوڕی وەك جێگری خۆی دیاریکردبوو. سەعید کەکوڕە گەورەی ئەو بوو، لەبەڕێوەبردنی کارەکان ناتەوان بوو. برابچووکەکەی باوکی تاهیر سلێمان کەزۆرانبازێکی بوێر و چاونەترس بوو، سەرکەوتنی بەسەر برا گەورەکەی بەدەست هێنا. ئەو هەوالآنەی لەتاهیری دەگێڕنەوە، نیشانەی ئازایەتی و بەتوانایی ئەوە.

باوکی سەعید، پێش مەرگ، هەجەر و ئیحسا و قەتیف و تائیفی و شارەکانی بەحرەینی لەژێر فەرمانذا بوو. موقتەدر نامەیەکی بۆ نووسی و داوای ئەسیرە موسوڵمانەکانی کرد کەلای ئەو بوون و چەندین بەڵگەی بۆ ڕاست نەبوونی ئایینەکەی ئەو هێنایەوە. موقتەدر نامەکەی بەچەند نوێنەرێك بۆ لای باوکی سەعید نارد. کاتێك نوێنەرەکان گەیشتنە بەسرە، هەواڵی مەرگی باوکی سەعیدیان بیست و خەلیفەیان لەم ڕووداوە ئاگادار کردەوە. خەلیفە فەرمانی پێدان بڕۆنە لای کوڕەکەی. ئەوان نامەکەیان بۆ باوکی تاهیر برد. باوکی تاهیر ڕێزی لەنوێنەرەکان گرت و ئەسیرە موسوڵمانەکانی ئازاد و ڕەوانەی بەغدادی کردنەوە و وەلاّمی نامەکەی موقتەدری دایەوە.

ڕۆشتنی سوپای مەهدی بۆ میسر

لەم ساڵەدا مەهدی سوپاکەی خۆی لەئەفریقییە کۆکردەوە و بەفەرماندەیی باوکی قاسمی کوڕی بەرەو میسر ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە گەیشتە بەرقە و لەزیحەججە/ جون دەستی بەسەردا گرت. دواتر ڕێگەی میسری گرتەبەر و ئەسکەندەرییە و فیومی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و بەشی زۆری سەرزەمینی میسریان کۆنترۆڵ کرد. باوکی قاسم بارودۆخی لەسەر دانیشتوانی شارەکان دژوار دەکرد. موقتەدر باللە مونسی خزمەتکاری لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. سوپاکەی مونس دژی سوپاکەی باوکی قاسم جەنگی و ئەوانی لەمیسر دوورخستەوە و سوپاکەی باوکی قاسم هەڵات وبۆ مەغریب گەڕانەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا نەخۆشییە خوێنییەکان لەعێراق بڵاوبوویەوە و بەهۆیەوە ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان مردن کەزۆربەیان لەدانیشتوانی حەربییە بوون. دەرگای ژمارەیەکی زۆر لەماڵەکان داخران چوونکە هەموو ئەندامەکانی مردبوون.

لەم ساڵەدا جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی حەسەنی فاریابی لەبەغداد و قازی باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی ئەبی بەکری موقەدەمی سەقەفی، کۆچی دواییان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و دووی کۆچی (٩١٥ زایینی)

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی عیسای وەزیر فەرمانیدا سوپا بۆ جەنگی هاوینە بەرەو تەرسوس بەرێکەوێت. ئەم سوپایە لەگەڵ دوو هەزار سوار بەبیشری خزمەتکار، فەرمانڕەوای تەرسوس پەیوەست بوو تا بەرەو ڕۆم بڕوات بەڵام چوونکە جەنگ کەوتە وەرزی زستانەوە و سەرما و باو و بۆران تەنگی پێهەڵچنین، شەڕ ڕوویندا.

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی عەلی ئەترووشی عەلەوی دوای زاڵبوون بەسەر ئامول لەفەرمانڕەوایەتی ئەو شارە دەستی هەڵگرت –وەك ئاماژەی پێدرا– و بەرەو چالوس بەرێکەوت. سەعلوك سوپایەکی لەشاری ڕەی بەرەو چالوس ڕەوانە کرد و حەسەن ڕووبەڕووی بوویەوە بەڵام شکستی خوارد و بۆ ئامول گەڕایەوە.

حەسەن کوڕی عەلی پیاوێکی چاکەکار و دادپەروەر بوو. خەڵکان هاوشێوەی ئەویان نەبینیوە بەم شێوەیە دادپەروەری لەناو خەڵکاندا بڵاو بکاتەوە و بەرگری لەڕاستی بکات. کوڕی مەسکویە لەکتێبی تجارب الامم ئاماژە بەم تایبەتمەندییانە دەدات و دەڵێت: حەسەن کوڕی عەلی داعی[٤] ئەو نەبوو، بەڵکو داعی، عەلی کوڕی قاسم بوو کەزاوای حەسەن کوڕی عەلییە و پێشتر ئاماژەمان پێدا.

لەم ساڵەدا موقتەدر، باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی عەبدوللە ناسراو بەکوڕی جەساسی جەوهەری گرت و سامانەکەی زەوت کرد. بەهای کاڵاکانی ناو ماڵەکەی بەچوارهەزار هەزار دینار خەمڵێنرا. ئەو خۆی دەیوت بەهای کەلاکانی کەتاڵان کراوە زیاتر لەبیست هەزار هەزار دینار بووە.

---

[٤]– داعی: خوازیار، ئەو کەسەی دۆعا دەکات، ئەو کەسەی بانگەشەی ئایین و مەزهەب بەخەڵکان دەکات. (وەرگێڕ)

شۆڕشی مەنسور کوڕی ئیسحاق

لەم ساڵەدا مەنسور کوڕی ئیسحاق کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەسەد لەگەڵ ئەمیر نەسر کوڕی ئەحمەد ناسازگاری کرد. حسەین کوڕی عەلی مەرورۆزی و محەممەد کوڕی حەید لەم ناسازگارییەدا هاوڕێ مەنسور بوون.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتێك حسەین کوڕی عەلی سیستانی بۆ یەکەم جار بۆ ئەمیر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل گرت – ئاماژەی پێدرا– چاوەڕوان بوو وەك فەرمانڕەوای ئەو شارە دەستنیشان بکرێت بەڵام ئەمیر ئەحمەد، مەنسور کوڕی ئیسحاقی وەك فەرمانڕەوا دانا. دانیشتوانی سیستان ڕێگەی ناسازگارییان گرتەبەر و مەنسوریان زیندانی کرد. ئەمیر ئەحمەد دووبارە حسەین کوڕی عەلی بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد و حسەین بۆ جاری دووەم دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و دووبارە هیوادار بوو فەرمانڕەوایەتی ئەو شارەی پێببڕێت بەڵام ئەمیر ئەحمەد سەمیجوری بۆ ئەو کارە راسپارد. پێشتر باسی ئەم گێڕانەوەمان کرد.

کاتێك سەمیجور فەرمانڕەوایەتی سیستانی گرتەدەست، حسەین کوڕی عەلی ڕەنجا و خۆی بەدوور گرت و دوای مەرگی ئەمیر ئەحمەد لەگەڵ مەنسور کوڕی ئیسحاق یەکیانگرت تا خوراسان بکەوێتە ژێر فەرمانی مەنسور کوڕی ئیسحاق و ئەو ببێتە جێگری مەنسور کوڕی ئیسحاق لەخوراسان. هەردووك سازان و کاتێك ئەمیر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل کوژرا، مەنسور کوڕی ئیسحاق لەنەیشابور و حسەین کوڕی عەلی لەهەرات بوو. حسەین کوڕی عەلی ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و بەرەو لای مەنسور بەرێکەوت و ئەوی بۆ ئەنجامدانی پەیمانەکەیان هاندا و بەناوی مەنسور لەنەیشابور وتاری خوێندەوە. حەمویە کوڕی عەلی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەم دوانە لەبوخاراوە ڕەوانە کرا و لەم ناوەدا مەنسور کوڕی ئیسحاق مرد و دەستەیەك گومان دەکەن حسەین کوڕی عەلی ژەهر خواردی کردووە. کاتێك حەمویە نزیك بوویەوە، حسەین کوڕی عەلی نەیشابوری بەجێهێشت و بەرەو هەرات گەڕایەوە و لەوێ نیشتەجێ بوو.

محەممەد کوڕی حەید لەکۆنەوە فەرماندەی پاسەوانەکانی بوخارا بوو. ئەو بۆ ئەنجامدانی ئەرکێك لەبوخارا ڕەوانەی نەیشابور کرا. ئەو ڕۆشتە ناو نەیشابور بەڵام بێ وەرگرتنی مۆڵەت گەڕایەوە. نامەیەکی لەبوخاراوە بەدەست گەیشت کەبۆ بوخارای

بەجێهێشتووە. محەممەد کوڕی حەید لەگیانی خۆی ترسا و لەنیوەی ڕێگە بەرەو هەرات و لای حسەین کوڕی عەلی بەرێکەوت. حسەین کوڕی عەلی لەهەراتەوە هێرشی کردە سەر نەیشابور و براکەی مەنسور کوڕی عەلی وەك جێگری خۆی لەهەرات دانا و دەستی بەسەر نەیشابوردا گرت. ئەحمەد کوڕی سەهل لەبوخارا مەبەستی جەنگی حسەینی کرد و سەرەتا گەمارۆی خستە سەر هەرات و دەستی بەسەر شارەکەدا گرت. مەنسور کوڕی عەلی داوای ئەمانی کرد. ئەحمەد لەهەراتەوە هێرشی کردە سەر نەیشابور و لەرەبیع الاوەلی ٣٠٦/ ئۆگۆستی ٩١٨ زایینی گەیشتە ئەو دەڤەرە. ئەو لەنزیك حسەین دابەزی و ناکاوگیری کرد و ئاگری جەنگی هەڵگیرساند. هاوەڵانی حسەین کوڕی عەلی هەڵاتن و حسەین، ئەسیر کرا. ئەحمەد کوڕی سەهل لەنەیشابور مایەوە.

شیاو بوو چۆنیەتی زاڵبوونی ئەحمەد لەنەیشابور و ئەسیر کرانی حسەین کوڕی عەلی لەساڵی ٩١٨/٣٠٦ زایینی شی بکەینەوە بەڵام بەباشمان زانی ئەم ڕووداوە پێکەوە باس بکەین تا سەرەتاکەی بیر نەچێتەوە.

محەممەد کوڕی حەید لەکاتی ئاگادار بوون لەسەرکەوتنی ئەحمەد کوڕی سەهل لەنەیشابور و گرفتاری حسەین کوڕی عەلی، لەمەرو بوو. ئەو بۆ لای ئەحمەد بەرێکەوت. ئەحمەد ئەوی گرت و سامان و باروبنەکەی لێسەند و لەگەڵ حسەین کوڕی عەلی ڕەوانەی بوخارای کرد. دواتر محەممەد کوڕی حەید بۆ خوارەزم دوورخرایەوە و تا کاتی مردن لەوێ مایەوە.

حسەین کوڕی عەلی لەبوخارا زیندانی کرا و ئەوەندە لەزیندان مایەوە تا باوکی عەبدوڵڵەی جیهانی ئەوی لەزیندان هێنایەدەر و دووبارە پەیوەستی ئەمیر نەسر کوڕی ئەحمەد بوویەوە.

ڕۆژێك حسەین کوڕی عەلی لای ئەمیر نەسر بوو، ئەمیر داوای ئاوی کرد. ئاویان لەناو گۆزەیەکی ناشیریندا هێنا. لەم کاتەدا حسەین کوڕی عەلی بەئەحمەد کوڕی حەمویەی وت: ئایا باوکی تۆ لەنەیشابورەوە بۆ ئەمیر لەگۆزە جوانەکان بەدیاری ناهێنێت.؟ ئەحمەد وەڵامی دایەوە: باوکی من پیاوانی وەك تۆ و ئەحمەد کوڕی سەهل و لەیلی دەیلەمی وەك دیاری بۆ ئەمیر دەنێرێت نەك گۆزە. حسەین کوڕی عەلی سەری داخست و ئەمیر لەقسەکەی ئەو سەری سوڕما.؟

بەسەرهاتەکانی میسر و مەهدی عەلەوی

لەم ساڵەدا باوکی محەممەد عوبەیدالڵەی عەلەوی بەنازناوی مەهدی سوپایەکی بەسەرکردایەتی حوباسە لەئەفریقییەوە بۆ ئەسکەندەرییە ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە دەستی بەسەر ئەسکەندەرییەدا گرت.

ئەم سوپایە دەریای بڕی و لەوێوە بەرەو میسر ملی ڕێگەی گرتەبەر و کاتێك گەیشتە نێوان میسر و ئەسکەندەرییە، موقتەدر لەم هێرشە ئاگادار بوویەوە و مونسی خزمەتکاری لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی حوباسە بەرەو میسر نارد و بەکەرەستە و توێشوو هاوکاری دەکرد.

مونس بەرەو میسر بەڕێکەوت. دوو سوپا لەجومادی الاوەل/ نۆڤەمبەر ڕووبەرووی یەکبوونەوە و شەڕێکی قورس دەستپێکرد و ژمارەیەکی فراوان لەهەردوو لا کوژران و بەم ئەندازەیە برینداار لەسەر زەوی کەوت. ڕۆژی دواتر شەڕێکی مەترسیدارتر و خوێناویتر هەڵگیرسا و جاری سێیەم و چوارەمیش تا ئەوەی سەرئەنجام هاوەڵانی عەلەوی شکستیان خوارد، یا کوژران یا ئەسیر کران. ژمارەی کوژراو و ئەسیرەکان دەگەیشتە حەوت هەزار کەس. پاشماوەکان هەڵاتن.

ئەم ڕووداوە لەکۆتاییەکانی جومادی الاخرە/ بیست و دووی ژانویە ڕوویدا و دەرئەنجامەکەی عەلەوییەکان بۆ ڕۆژئاوا گەڕانەوە و کاتێك گەیشتن، مەهدی، حوباسە، فەرماندەی سوپاکەی کوشت.

لەم ساڵەدا عروبە کوڕی یوسفی کوتامی لەقیروان دژی مەهدی شۆڕشی کرد و ژمارەیەکی زۆر لەکوتامییەکان و بەربەرییەکان پەیوەستی بوون. مەهدی مەوالییەکەی، غالبی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد و جەنگی مەترسیدار لەنزیك قیروان هەڵگیرسا. عروبە وکوڕە مامەکانی کوژران و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی کوشتار کران کە لەژماردن نایەت. سەری فەرماندەکانی ئەوانیان کردە ناوە سەوەتەیەك و بردیانە لای مەهدی. وتی: چەندە سەیرە ئەم جیهانە! سەری ئەم دەستەیە لەناو سەوەتەیەك جێگەی دەبێتەوە لەکاتێکدا پانتایی مەغریب جێگەی سوپاکەی ئەوان نەدەبوویەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا بیشری خزمەتکار، فەرمانڕەوای تەرسوس، لەگەڵ ڕۆمییەکان جەنگی و ژمارەیەکی زۆری ئەسیر کرد و تالآنیی زۆری بەدەست هێنا. ئەو لەم جەنگەدا سەد و پەنجا بەتریق و سوپاسالاری ئەسیر کرد لەگەڵ دوو هەزار سەرباز.

لەم ساڵەدا مونسی خزمەتکار لەوادی ئەلزەئاب لەگەڵ عەرەبە دەشتەکییەکانی منالەکانی شەیبان جەنگی و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن و ماڵەکانی تالآن کرد و لەسامانی ئەو بازرگانانەی لەرێگەی دزییەوە، داراییان پاشکەوت کردبوو، بەئەندازەیەك تالآنی دەستکەوت کە لەخەملآندن نایەت.

لەزیحەججە، جونی ئەم ساڵە بیدعەی گۆرانیبێژ، موالی عورەیب کەخۆی موالی مەئمون بوو، مرد. (ئەو کەنیزە سامان و زێر و خشڵی گرانبایی زۆری بوو کەموقتەدر هەمووی خوارد).

لەزیحەججە/ جونی ئەم ساڵە، عەرەبەکان هێرشیان کردە سەر کاروانی حاجییەکان و ڕێگەکانیان بڕی و ئەوەی لەوشتر و سامان و کەل و پەل دەیانویست، دزییان و دووسەد و پەنجا ژنیان ئەسیر کرد.

فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیك ڕێ و ڕەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

لەم ساڵەدا باوکی هەیجا عەبدوڵله کوڕی حەمدان فەرمانڕەوایەتی موسڵی پێبڕا.

لەم ساڵەدا شا کوڕی میکال مرد.

لەشەوی جەژنی قوربانی ئەم ساڵە، سێ ئەستێرەی گەورە (بەردی ئاسمانی) کەوتەخوار. دوو ئەستێرە لەسەرەتای شەو و یەکیان لەکۆتاییەکانی شەو. لەم شێوەدا بارینی ئەستێرە بچووکەکان دەبینرا.

تا کۆتایی ئەم ساڵە مێژووی ئەبو جەعفەری تەبەری بەکۆتایی دەگات. من بەشێك لەنوسخەکانی تەبەریم تا ساڵی سێسەد و سێ بینیوە کەدەستەیەك باوەڕیان وایە ئەم دوایین ساڵەی پێ زیاد کراوە و نابێت وەك مێژووی تەبەری هەژمار بکرێت و خواوەند زاناترە.

لەم ساڵەدا ئیسحاق کوڕی باوکی حەسانی ئەنماتی و ئیبراهیم کوڕی شەریك و باوکی عیسا کوڕی قەزاز و باوکی عەباسی بەرانی و عەلی کوڕی محەممەد کوڕی نەسر کوڕی بەسامی وتاردەر – کەحەفتا و چەند ساڵ ژیا– کۆچی دواییان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و سێی کۆچی (٩١٦ زایینی)

چۆنیەتی کاری حسەین کوڕی حەمدان

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی حەمدان لەجەزیرە (لەنێوان دیجلە و فورات) دژی موقتەدر ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە.

پاڵنەرەکەی ئەوە بوو عەلی کوڕی عیسای وەزیر، داوای ماڵیاتی سەرزەمینی رەبیعەی لێکرد و حسەین لەدانی ماڵیات، کەمتەرخەمی لەخۆی نیشاندا. عەلی کوڕی عیسا فەرمانی پێدا ئەم کەنارە بەکارگوزارەکانی خەلیفە بسپێرێت بەڵام حسەین رازی نەبوو.

چوونکە مونسی خزمەتکار بۆ جەنگی مەهدی عەلەوی، فەرمانڕەوای ئەفریقییە، لەمیسر بوو، وەزیر، رائیقی گەورەی لەگەڵ سوپایەك بۆ جەنگی حسەین کوڕی حەمدان ڕەوانە کرد و نامەیەکی بۆ مونس نووسی و فەرمانی پێدا دوای کۆتایی هاتن لەجەنگی عەلەوییەکان بۆ جەنگی حسەین بەرەو جەزیرە بڕوات. رائیق بۆ جەنگی حسەین بەرێکەوت.

حسەین نزیکەی بیست هەزار سواری کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر رائیق. ئەو گەیشتە حەبەشە و سوپاکەی رائیق لێی نزیك ببوویەوە. کاتێك سوپاکەی رائیق ژمارەی زۆری سەربازەکانی سوپاکەی حسەینی بینی، هەستی بەناتەوانی خۆی کرد چوونکە ژمارەی سوپاکەی لەچوار هەزارکەس تێپەڕی نەدەکرد. سوپاکەی رائیق رێگەی دیجلەی گرتەبەر و لەشوێنێك ئوردووی لێدا کەتەنیا یەك رێگەی هەبوو. حسەین گەیشت و گەمارۆی خستنەسەر و نەیهێشت خواردەمنییان پێ بگات. سوپاکەی رائیق لەکەمی ئالیك و توێشوو گرفتار بوو. سوپاکەی رائیق پەیامیان بۆ حسەین نارد تا دەست لەوان هەڵگرێت و لەبەرابەردا ئەوان داوا لەخەلیفە دەکەن وەك فەرمانڕەوای سنوورەکەی بیهێڵێتەوە بەڵام حسەین وەڵامی نەدانەوە. حسەین لەگەمارۆدانی ئەوان بەردەوام و شەڕ درێژەی کێشا تا ئەو کاتەی مونس لەشام گەڕایەوە. کاتێك سوپاکەی رائیق لەهاتنی سوپاکەی مونس

ئاگادار بوون، ورەیان بەرز بوویەوە و بەپێچەوانەوە سوپاکەی حسەین وەری لەدەستدا. سوپاکەی حسەین هێرشی کردە سەر سوپاکەی رائیق و هەوڵیدا سەرکوتیان بکات بەڵام شکستی خوارد و خۆی بۆ رەبیعە گەڕایەوە. سوپاکەی رائیق رێگەی موسڵی گرتەبەر.

مونس لەکارەکانی حسەین ئاگادار بوویەوە و بۆ گەیشتن بەو هەوڵیدا. ئەحمەد کوڕی کەیغلەغ هاورێیەتی ئەوی دەکرد. کاتێك لەحسەین نزیك بوویەوە، حسەین نامەیەکی بۆ نووسی و داوای لێبوردنی کرد. چەند پەیکێك لەنێوان ئەوان هاتوچۆی دەکرد بەڵام نەیانتوانی بەسازگاری بگەن. مونس هێرشی کردە سەر حسەین و لەبەرابەر دوورگەی کوڕی عومەر رووبەرووی بوویەوە. حسەین لەگەڵ باروبنە و منداڵەکانی خۆی بەرەو ئەرمەنستان بەرێکەوت. سوپاکەی بلاوەیان لێکرد و پەیوەستی مونس بوون.

مونس سوپایەکی بۆ شوێنکەوتنی حسەین رەوانە کرد. فەرماندەی ئەم سوپایە بولەیق بوو و سیمای جەزری و جونی سەفوانی لەناو ئەم سوپایەدا دەبینران. ئەوان تا تەل فافان (فاقان) شوێن حسەین کەوتن بەڵام نەیانتوانی بیگرن. حسەین دانیشتوانی ئەم ناوچانەی کوشتبوو و سەرزەمینەکانی سوتاندبوو. سوپاکەی مونس بۆ گرتنی ئەو هەوڵەکانی خۆیان چڕ کردەوە و سەرئەنجام پێی گەیشتن. جەنگیان دەستپێکرد و هاوەڵانی حسەین هەڵاتن. ئەو لەگەڵ عەبدوەهالی کوڕی و ئەندامانی بنەماڵەکەی ئەسیر کرا و زەوییەکان دەستیان بەسەردا گیرا.

مونس لەگەڵ حسەین لەرێگەی موسڵەوە بۆ بەغداد گەڕایەوە. حسەین و کوڕەکەیان سوار وشترێك کرد و دوو کلاوی بۆقیان کردنەسەر و دوو لبادی درێژیان لەبەر کردن و جل و بەرگی دروست کراو لەپەشمی سوریان لەبەر کردن. حسەین و کوڕەکەی لای زەیدانی قەهرەمانە (خاتوونی پێشکاری کۆشك) زیندانی کران. موقتەدر، باوکی هەیجا کوڕی حەمدان و براکانی دیکەی ئەوی گرت و زیندانی کردن. یەکێك لەکوڕەکانی حسەین کوڕی حەمدان هەڵات و سوپایەکی کۆکردەوە و رووی کردە ئامەد (دیاربەکر). فەرمانڕەوای ئامەد رووبەرووی بوویەوە و منداڵەکەی حسەینی کوشت و سەری ئەوی رەوانەی بەغداد کرد.

بناغە دارِشتنی شاری مەهدییە

لەم ساڵدا مەهدی خۆی بەرەو تونس و قەرتاجەنە(کارتاخنا) و شارەکانی دیکە بەرێکەوت. دەیویست لەکەنار دەریا بناغەی شارێك دارێژێت.

ئەو لەکتێبە ئەفسانەییەکاندا خوێندبوویەوە پیاوێك بەناوی باوکی زەید دژی فەرمانڕەوایەتییەکەی ئەو ئالآی شۆڕش بەرز دەکاتەوە. لەبەر ئەمە ویستی شارێکی بەهێز و تۆکمە دروست بکات و بنەماڵە و سامانەکانی لەو شارەدا جێگیر و نیشتەجێ بکات. لەبەر ئەمە بناغەی شاری مەهدییەی دارِشت. ئەو هیچ شوێنێکی بەباشتر و بەهێزتر لەشوێنی شاری مەهدییە نەبینی. ئەم شوێنە دوورگەیەك بوو پەیوەست بەوشکانی، وەك بەری دەست کەپەیوەستی مەچەکی دەستە. ئەو بناغەی ئەم شارەی دارِشت و کردییە شوێنی مانەوەی خۆی. دیوارێکی بەهێزی بۆ دروست کرد و چەندین دەروازەی گەورەی لەناو دیوارەکەدا جێگیر کرد کەکێشی هەر تای دەرگایەك سەد قینتار° بوو.

سەرەتای دروست کردنی ئەم شارە، ڕۆژی شەممە پێنجی زیقەعدەی ٣٠٣/دوانزەی مەی ٩١٦ زایینی بوو. کاتێك دیوارەکەی بەرز کرایەوە، مەهدی فەرمانیدا تیرهاوێژێك بڕواتە سەر دیوارەکە و تیرێك بەرەو ڕۆژئاوا بهاوێت. ئەم تیرە لەشوێنێك دابەزی کەبە موسەڵا ناوی برد. مەهدی وتی: سواری کەر دەگاتە ئەو شوێنە. مەبەستی ئەو لەکەرسوار باوکی یەزیدی خارجی بوو چوونکە ئەو سواری کەر دەبوو.

ئەو فەرمانی بەپیشەگەراندا کاری خۆیان دەستپێبکەن. دواتر فەرمانیدا شوێنێکی پیشەسازی لەناو دڵی کێوەکەدا دروست بکەن و بەدەرگایەك بەستی. سیلۆیەکی بۆ خواردەمەنی و هەمارێکی ئاوی دروست کرد. چەندین کۆشك و ماڵی تیا دروست کرد و کاتێك لەم کارە تەواو بوو، وتی: لەمڕۆوە ژنە ژنەکانی

°- کێشێك بەرابەر بەهەزار و دووسەد ئەوقیە و هەر ئەوقیە ٧/٥ میسقاڵە و ئەگەر هەر مسقاڵێك ٤/٤٦ گرەم بێت، کێشی هەر تای دەرگایەك ٤١٧٦ کیلۆ دەبێت. (وەرگێر)

فاتیمی(کچەکانی فاتیمە) – کەهەمان بنەماڵەی خۆی بوون– ئاسوودە بوون. دواتر لەوێ ڕۆشت.

کاتێك مەهدی سەرسوڕمانی خەڵکی لەتۆکمەیی و بەهێزی شارەکەی بینی، وتی: ئەمە هەمووی تەنیا بۆ یەك کاژێرە، بەو شێوە بوو چوونکە باوکی زەید نەیتوانی لەشوێنی کەوتنی تیرەکە بێتە پێش و دوای کاژێرێك بێ هیچ سەرکەوتنێك گەڕایەوە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان هێرشیان کردە سەر سنووری ئاوییەکان و مەبەستی قەڵای مەنسوریان کرد. هەرکەس لەناو ئەم قەڵایەدا بوو، گرفتار و بەڵایەکی گەورە بەرۆکی خەڵکانی گرت. سوپا سەرقاڵی جەنگ لەگەڵ حسەین کوڕی حەمدان بوو. (نەیانتوانی ڕێگە لەهێرشی ڕۆمییەکان بگرن.)

لەم ساڵەدا حاجییەکان لەماڵی خواوەند گەڕانەوە. ئەوان لەم ساڵەدا بەهۆی تینویەتی و ترس، گرفتاری ڕەنجی فراوان بوون چوونکە دەستەیەك لەعەرەبەکان لەسەعلەبییە هێرشیان کردە سەر باوکی حامید و ڕەقا کوڕی محەممەد کەپاسەوانی ڕێگە بوو. باوکی حامید ڕووبەڕوویان بوویەوە و سەرکەوتنی بەدەست هێنا. ژمارەیەکی کوشت و ئەوانی دیکەی ئەسیر کرد و ڕەوانەی بەغدادی کردن. موقتەدر فەرمانیدا ئەوان بەفەرمانەدەی پاسەوانەکان بسپێرن تا زیندانییان بکات. لەڕێگە خەڵك پەلاماری ئەسیرەکانیاندا و ئەوانیان کوشت و جەنازەکانیان فڕدایە ناو دیجلە.

لەم ساڵەدا پیاوێك لەجامیدە کەخۆی بەعەلەوی دەزانی، دەرکەوت و فەرمانڕەوای ئەو ناوچەی کوشت. هەموو شتێکی تالان کردن و بڕێکی زۆر سامانی لەگەنجینەی باج فڕاند بەڵام ماوەیەك دواتر کوژرا و دەستەیەك لەهاوەڵانی کوژران و ژمارەیەکیان ئەسیرکران.

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان بەفەرماندەیی غەسیت هێرشیان کردە سەر دەستەیەك لەجەنگاوەرانی تەرسوس و نزیکەی شەششەد سواریان کوشت. موسوڵمانان لەم

ساڵەدا جەنگی هاوینەیان ئەنجام نەدا.

لەم ساڵەدا مەلیحی ئەرمەنی هێرشی کردە سەر مەرعەش و خراپەکاری کردە پیشە و دەستەیەك لەخەڵکانی ئەسیر کرد و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا ئاگرکەوتنەوە لەچەند ناوچەیەکی بەغداد روویدا و ژمارەیەك سووتان.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدولرەحمان ئەحمەد کوڕی شوعەیبی نەسائی، نوسەری کتێبی (سنن) لەمەککە کۆچی دوایی کرد و لەنێوان سەفا و مەروە بەخاك سپێردرا. حەسەن کوڕی سوفیانی نەسوری لەگەڵ ئەو مرد.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی عەینونە لەنەسیبین مرد. کۆکردنەوەی باج و بەرێوبەردنی کاروباری زەوییەکانی سەرزەمینی رەبیعە لەئەستۆی ئەودا بوو. کاتێك مرد، کوڕەکەی جێگەی گرتەوە.

لەم ساڵەدا باوکی عەلی محەممەد کوڕی عەبدوەهابی جەبائی موعتەزلی، مرد.

لەم ساڵەدا یەموت کوڕی مەزرەعی عەبدی، خوشکەزای حاحز، لەدیمەشق مرد.

لەم ساڵەدا فەزڵ کوڕی عەبدولمەلیکی هاشمی رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و چوار کۆچی (٩١٧ زایینی)

لابردنی کوڕی وەهسوزان لەئیسفەهان

لەموحەرەم/ جولای ئەم ساڵە عەلی کوڕی وەهسوزان سەرکردەی جەنگی ئیسفەهان، کۆیلەیەك کەپەروەردەی کردبوو و وەك منالی خۆی هەڵیگرتبوویەوە، بۆ کارێك بۆ لای ئەحمەد کوڕی شا، سەرپەرەستی گەنجینەی خەلیفەی ڕەوانە کرد. ئەم کۆیلە بێ ئەوەی لەئەسپەکەی دابەزێت، نیازی گەورەی خۆی بەئەحمەد وت و دەنگی خۆی بەرز کردەوە. ئەحمەد جوێنی پێدا و وتی: ئەی بەکرێگیراو! لەسەر ڕێگە بەم شێوەیە قسە لەگەڵ من دەکەیت؟ بەتوندی وەڵامی دایەوە. کۆیلە، چاوبەگریان بۆ لای سەروەرەکەی گەڕایەوە و بەسەرهاتەکەی بۆ باس کرد. عەلی پێی وت: ئەحمەد ڕاستی وت چوونکە ئەگەر بەکرێگیراو نەدەبوویت، دەتکوشت. کۆیلە گەڕایەوە و ئەحمەدی سوار لەسەر ئەسپەکەی خۆی کوشت. خەلیفە ئەم کارەی پەسەند نەکرد و عەلی کوڕی وەهسوزانی لەئیسفەهان لابرد و ئەحمەد کوڕی مەسروری بەلْخی لەجێگەی ئەو دانا. عەلی کوڕی وەهسوزان ڕێگەی کوێستانی گرتەبەر.

وەزارەتی دووبارەی کوڕی فورات و لابردنی عەلی کوڕی عیسا

لەزیحەججە/ مەی ئەم ساڵە عەلی کوڕی عیسا لەوەزارەت دوورخرایەوە و باوکی حەسەن عەلی کوڕی فورات دووبارە ئەو پێگەی بەدەست هێنایەوە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: باوکی حەسەن کوڕی فورات لەزینداندا بوو. موقتەدر لەزیندان راوێژی پێدەکرد و گرنگی بەوتەکانی دەدا. ئەمە لەکاتێکدا عەلی کوڕی عیسا کاروباری وەزارەتی بەرێوەدەبرد و گرنگی بەوتەکانی کوڕی فورات و هاوەڵانی ئەو نەدەدا. عەلی کوڕی عیسا پیاوێکی چاك وکەمتر خراپەی لەگەڵ کەسەکان دەکرد. ڕۆژێك ئاگادار بوویەوە دەستەیەك لەهاوەڵانی حەسەن

کوڕی فورات، باسی گەڕاندنەوەی ئەو بۆ وەزارەت دەکەن. ئەو پەلەی کرد و داوای بەخشین و دوورخستنەوەی خۆی لەوەزارەت کرد و لەمبارەوە پرسیاری لەموقتەدر کرد. موقتەدر ئەم وتانەی بەناڕاست زانی و ڕێگەی نەدا دەست لەکارەکەی بکێشێتەوە و بەم شێوەیە عەلی کوڕی عیسا ئارام بوویەوە.

لەکۆتایی زیقەعدە/ بیست و شەشی مەی دایکی موسای پێشکار هاتە لای عەلی کوڕی عیسا تا نیازەکانی دەربار وکەسانی دەوروبەر بۆ جل و بەرگ و خەرجییەکانی دیکە بەوەزیر بڵێت. کاتێك گەیشتە کۆشك، عەلی کوڕی عیسا، خەوتبوو. پەردەدار پێی وت: عەلی کوڕی عیسا هەنووکە خەوتووە و من بوێری بێدار کردنی ئەوم نییە. دایکی موسا توڕە بوو و گەڕایەوە. عەلی کوڕی عیسا دەستبەجێ لەخەو هەستا و پەردەدار وکوڕەکەی بۆ لای دایکی موسا نارد و داوای لێبوردنی کرد بەڵام دایکی موسا ڕازی نەبوو و ڕۆشتە لای موقتەدر و لای خەلیفە و دایکی چەندین تۆمەتی بۆ عەلی کوڕی عیسا هەڵبەست. خەلیفە ئەوی لەوەزارەت لابرد و لەهەشتی زیقەعدە/ چواری مەی ئەوی گرت. بەم شێوەیە حەسەن کوڕی فورات بۆ وەزارەت گەڕایەوە و بەڵێنیدا ڕۆژانە هەزار و پێنسەد دینار بەگەنجینە بسپێرێت. ئەو هاوەڵانی عەلی کوڕی عیسا و خاقانی وەزیر و هاوەڵانی ئەوی قۆڵبەست کرد و شوێن هەموو کارگوزارەکان و کەسانی دیکە کەوت. حەسەن کوڕی فورات داوای سامانێکی زۆری لەوان دەکرد بۆ ئەوەی بتوانێت ئەو بڕە پارەی بەڵێنیدابوو بەگەنجینەی بسپێرێت، دابین بکات.

عەلی کوڕی عیسا باجی ئەو ساڵەی زووتر لەکاتی خۆی داوا کردبوو بۆ ئەوەی لەجەژندا خەرجی بکات. ئەم پارەیە لەکاتی وەزارەتی حەسەن کوڕی فورات گەیشت و بووە هۆی ئاسانکاری بۆ وەزیری تازە.

عەلی کوڕی عیسا، نامەی بۆ کارگوزارەکانی فارس، ئەهواز، کێوەکان و شوێنەکانی دیکە نووسیبوو و پێداگری کردبوو تا لەزووترین کاتدا باج ڕەوانە بکەن. هەموو ماڵیاتەکان دوای هاتنە سەرکاری حەسەن کوڕی فورات گەیشتنە بەغداد. بەم شێوەیە کوڕی فورات بەکۆکردنەوەی ئەم پارانە بانگەشەی شیاوی خۆی بۆ بردنەسەری بەڵێن و پەیمانەکەی دەکرد.

باوکی عەلی کوڕی موقلە لەکاتی زیندانی کرانی حەسەن کوڕی فورات خۆی شاردبوویەوە. کاتێك کوڕی فورات دووبارە وەزارەتی گرتەدەست، خۆی ئاشکرا کرد و کوڕی فورات ئەوی لەخۆی نزیك کردەوە.

چۆنیەتی بەسەرهاتی یوسف کوڕی باوکی ساج

یوسف کوڕی باوکی ساج لەئازەربایەجان و ئەرمەنستان لەدەورانی یەکەمی وەزارەتی کوڕی فورات، کاروباری جەنگ، خوێندنی نوێژ، ئەنجامدانی فەرمان و حوکمەکانی لەئەستۆدا بوو. ئەو دەبوا هەموو ساڵێك بڕێك پارە بەدیوانی خەلافەت بدات بەڵام کاتێك کوڕی فورات لەسەر کار لابرا و خاقانی و دوای ئەو عەلی کوڕی عیسا هاتنە سەرکار، گوڵی تەماحی یوسف شکۆفەی کرد و لەناردنی باج کەمتەرخەمی نیشان دەدا. بەم شێوەیە پارەیەکی زۆری کۆکردەوە و توانای شۆڕش کردنی لەخۆیدا بینی و تا ئەم ساڵە ئەم بارودۆخە بەم شێوەیە بەردەوام بوو. کاتێك عەلی کوڕی عیسا قۆڵبەست کرا، یوسف بانگەشەی ئەوی کرد کەخەلیفە ئەوی وەك فەرمانڕەوای شاری ڕەی دەستنیشان کردووە و عەلی کوڕی عیسا ئەم فەرمانەی بۆ ناردووە. سوپایەکی کۆکردەوە و مەبەستی گرتنی شاری ڕەی کرد. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی عەلی سەعلوك فەرمانڕەوای ڕەی بەنوێنەرایەتی نەسر کوڕی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سامانی، فەرمانڕەوای خوراسان بوو. سەعلوك لەرۆژگاری وەزارەتی عەلی کوڕی عیسا، دەستی بەسەر شاری ڕەی و ناوچەکانی دەوروبەری گرتبوو. ئەو بەڵێنی بەسەرپەرەستەکانی دیوانی خەلافەت دابوو باجی ئەو دیارە کۆبکاتەوە و ڕەوانەی بکات بەڵام کاتێك لەهێرشەکەی یوسف کوڕی باوکی ساج ئاگادار بوویەوە، بەرەو خوراسان هەڵات. یوسف ڕۆشتە ناو شارەکە و دەستی بەسەر ڕەی، قەزوێن، زەنجان و ئەبهەردا گرت. کاتێك موقتەدر لەهێرشەکەی یوسف و ئەوەی عەلی کوڕی عیسا ئاڵای فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەی بۆ ناردووە، تووڕە بوو و ئەم کارەی پەسەند نەکرد.

یوسف نامەیەکی بۆ کوڕی فوراتی وەزیر نووسی کەعەلی کوڕی عیسا فەرمانڕەوایەتی ئەم سەرزەمینانەی بەو سپاردووە. هەروەها نووسی دەستی

بەسەر شارەکاندا گرتووە وئەو کەسانەی پێشتر لەو ناوچانە فەرمانڕەوایەتییان دەکرد، دەرپەڕاندووە. ئەو بۆ کارەکەی خۆی داوای بەخشینی کرد و فراوانی خەرجییەکانی خۆی وەك پاساو هێنایەوە. موقتەدر بەمە رازی نەبوو و فەرمانی بەکوڕی فوراتدا سەبارەت بەقسەکانی یوسف لەعەلی کوڕی عیسا پرسیار بکات. کوڕی فورات عیسای بانگ کرد و پرسیاری لێکرد. عەلی کوڕی عیسا حاشای لەو قسانە کرد و وتی: لەدەبیرەکان وکەسانی نزیکی خەلیفە بپرسن. چوونکە ئەگەر ئالأیەك لەئارادا بووبێت بەناچاری دەبێت بەشێك لەخزمەتکارەکانی خەلیفە یا دەستەیەك لەسەرکردەکان لێی ئاگادار بن. ئەوان هەستیان بەراستی وتەکانی عەلی کوڕی عیسا کرد.

کوڕی فورات نامەیەکی بۆ کوڕی باوکی ساج نووسی و وتەکانی ئەو و هەڵبەستی تۆمەت بۆ عەلی کوڕی عیسای بەدرۆ لەقەڵەمدا. ئەو سوپایەکی بۆ جەنگ لەگەڵ یوسف کوڕی باوکی ساج ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە لەساڵی ٩١٨/٣٠٥ زایینی ڕەوانە کرا.

فەرماندەی ئەم سوپایە، خاقانی موفلحی لەگەڵ دەستەیەك لەسەرکردەکان وەك ئەحمەد کوڕی مەسروری بەڵخی، سیمای جەزری و نەحریری بچوك بوون. ئەم سوپایە بەرێکەوت و رووبەرووی سوپاکەی یوسف بوویەوە. جەنگیان دەستپێکرد. یوسف شکستی پێهێنان و دەستەیەك لەوانی ئەسیر و بۆ ریسوا کردنیان ئەوانی سواری وشتر کرد و بردنیە ناو شاری ڕەی. خەلیفە، مونسی خزمەتکاری لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو نارد. مونس بەرێکەوت و سوپاکەی خاقانی شکست خواردوو پەیوەستی بوو. خاقان لەفەرمانڕەوایی سنووری کێوەکان دوورخرایەوە و نەحریری بچوك جێگەی گرتەوە.

کاتێك مونس بەرێکەوت، ئەحمەد کوڕی عەلی، برای محەممەد کوڕی عەلی سەعلوك، هاتە لای و داوای ئەمانی کرد. مونس ئەمانی پێبەخشی و رێزی گرت و خەڵاتی پێدا. کوڕی باوکی ساج نامەیەکی بۆ موقتەدر نووسی و خوازیاری رەزامەندی ئەو بوو. لەنامەکەیدا نووسیبووی باجی ڕەی و ناوچەکانی دەوروبەری ڕەوانە دەکات و جگە لەدابین کردنی نیازی سوپا و کەسانی دیکە، حەوتسەد

هەزار درهەم بەگەنجینە دەدات. موقتەدر رازی نەبوو و وتی: ئەگەر داهاتی هەموو زەویم پێبدات، رازی نابم و بۆ ماویەك یەك رۆژ ئەو ناكەمە فەرمانڕەوای ڕەی چوونكە رێگەی فرت و فێڵی گرتۆتەبەر. كاتێك كوڕی باوكی ساج ئەمەی زانی، شاری ڕەی بەجێهێشت و وێرانی كرد و لەماوەی دە رۆژ، باجی شارەكەی كۆكردەوە.

خەلیفە، فەرمانڕەوایەتی، ڕەی، قەزوێن و ئەبهەری بەوەسیفی بەكتەمەری سپارد. كوڕی باوكی ساج داوای كرد، سنوری فەرمانڕەوایەتی ئەو، بەخۆی بسپێردرێت و ئەو باجەكەی بدات. كوڕی فورات پێشنیاری كرد خەلیفە بەداواكەی رازی ببێت بەڵام نەسری پەردەدار و كوڕی حەواری رازی نەبوون و وتیان: نابێت بەداوكارییەكەی رازی بن مەگەر ئەوەی لەبارەگای خەلیفە سەری ملكەچ بوون دانەوێنێت.

لەم ناوەدا كوڕی فورات، بەلایەنگیری و هاورێیەتی كوڕی باوكی ساج تۆمەتبار كرا و بەمشێوەیە لەنێوان نەسری پەردەدار و كوڕی حەواری لەگەڵ كوڕی فورات دوژمنایەتی هاتە ئاراوە. موقتەدر بەداواكەی كوڕی باوكی ساج رازی نەبوو مەگەر ئەوەی لەبارەگاكەی سەری ملكەچ بوون دانەوێنێت. كاتێك كوڕی باوكی ساج هەستی بەوە كرد ئەگەر بڕواتە بارەگای خەلیفە، گیانی لەمەترسیدایە، ڕووبەڕووی مونس بوویەوە و مونس بۆ زەنجان هەڵات و لەسەركردەكانی ئەو، سیما كوڕی بویە كوژرا و دەستەیەك وەك هیلال كوڕی بەدر ئەسیر كران. ئەو بۆ ریسوایی ئەوانی سوار وشتر بردە ناو شاری ئەردەبیل.

مونس لەزەنجان سەرقاڵی كۆكردنەوەی سوپا بوو. داوای هاوكاری لەخەلیفە كرد. كوڕی باوكی ساج نامەیەكی بۆ نووسی و باسی ئاشتی هێنایە ئاراوە. ئەم دوانە نامەیان بۆ یەك نووسی و مونس خەلیفەی ئاگادار كردەوە بەڵام خەلیفە رازی نەبوو. لەموحەرەمی ٩١٩/٣٠٧ زایینی، سوپایەكی گەورە لەدەوری مونس كۆبوویەوە. لەم كاتەدا حامید كوڕی عەباس وەزیر بوو. مونس بۆ جەنگی یوسف بەرێكەوت و دوو سوپا لەكەنار دەروازەی ئەردەبیل ڕووبەڕووی یەكبوونەوە. سوپاكەی یوسف شكستی خوارد و یوسف و ژمارەیەك لەهاوەڵانی دیل كران.

مونس ئەوانی هێنایە بەغداد و لەموحەرەم/ جولای ئەوانی گەیاندە شارەکە. بۆ ریسوا کردنی ئەویان سواری وشتر کرد و کلاوێکی بۆقیان کردەسەر کەکلکی کەمتیاری پێوە هەڵواسرابوو. بەم شێوەیە ئەویان بردە بارەگای موقتەدر. ئەو لەکۆشکی خەلیفە لای زەیدانی قەهرمانە زیندانی کرا.

کاتێك مونس سەرکەوتنی بەسەر یوسف بەدەست هێنا، سنورەکانی ڕەی، دەماوەند، قەزوێن، ئەبهەر و زەنجانی بەعەلی کوڕی وەهسوازن سپارد و سامانەکانی بۆ خەڵکان گەڕاندەوە و ئەحمەد کوڕی عەلی کوڕی سەعلوکی وەك فەرمانڕەوای ئیسفەهان، قوم، کاشان و ساوە دەستنیشان کرد و خۆی ماڵئاوایی لەئازەربایەجان کرد.

باردۆخی ئەم سەرزەمینانە دوای ڕۆشتنی مونس

کاتێك مونس لەئازەربایەجانەوە ڕێگەی عێراقی گرتەبەر، سوبوك، کۆیلەی یوسف کوڕی باوکی ساج، هێرشی کردە سەر ئازەربایەجان و دەستی بەسەردا گرت. سوپایەکی گەورە لەدەوری کۆبوویەوە. مونس، محەممەد کوڕی عوبەیداللەی فارقی بۆ جەنگی سوبوك ڕەوانە کرد و ئازەربایەجانی خستە ژێر فەرمانی ئەو. فارقفی ڕووبەڕووی سوبوك بوویەوە بەڵام شکستی خوارد و بۆ بەغداد گەڕایەوە. سوبوك ئازەربایەجانی گرت و دواتر نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی تا ئازەربایەجان بەو بسپێرێت و باجی لێ وەربگرێت. خەلیفە بەداواکەی رازی بوو و ساڵانە دوانی دووسەد و بیست هەزار دینار کەوتە سەر شانی سوبوك. خەلیفە فەرمان و خەلاتی بۆ نارد بەڵام سوبوك ڕێزی لەپەیمانەکەی خۆی نەگرت.

ئەحمەد کوڕی موسافر، فەرمانڕەوای تورەم، دژی عەلی کوڕی وەهسوازنی برازای خۆی، کە لەقەزوێن مابوویەوە، شۆڕشی کرد و ئەوی لەجێگەکەیدا کوشت و بۆ تورەم هەڵات. وەسیفی بەکتەمەری لەجیاتی عەلی کوڕی وەهسوزان فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەی گرتەدەست و محەممەد کوڕی سلێمان، وەك فەرماندەی سوپا و لێپرسراوی کۆکردنەوەی باج راسپێردرا.

ئەحمەد کوڕی عەلی کوڕی سەعلوك لەشاری قومەوە ڕێگەی ڕەی گرتەبەر و

دەستی بەسەردا گرت. خەلیفە بەم کارە رازی نەبوو. فەرمانی پێدا بۆ قوم بگەڕێتەوە و ئەو گەڕایەوە بەڵام دووبارە رێگەی ناسازگاری گرتەبەر و لێپرسراوانی کۆکردنەوەی باجی لەشارەکە دەکرد و خۆی بۆ گرتنی ڕەی ملی رێگەی گرتەبەر. لەم کاتەدا نامەی بۆ نەحریری بچوك فەرمانڕەوای هەمەدان ڕەوانە کرا تا لەگەڵ وەسیف بەرەو ڕەی بەرێکەون و رێگە نەدەن ئەحمەد کوڕی عەلی دەستی بەسەردا بگرێت. ئەوان بەرەو شاری ڕەی بەرێکەوتن و ئەحمەد کوڕی عەلی لەدەروازەی رەی رووبەروویان بوویەوە و شکستی پێهێنان. محەممەد کوڕی سلێمان کوژرا و ئەحمەد، ڕەی خستە ژێر دەسەلاتی خۆیەوە. نامەیەکی بۆ نەسری پەردەدار نووسی تا لەنێوان ئەو و خەلیفە نێوەنجیگەری بکات. نەسر ئەو کارەی کرد و ڕەی، دەماوەند، قەزوێن، زەنجان و ئەبهەریان خستە ژێر فەرمانی ئەو بەو مەرجەی سالانە سەد و شەست هەزار دینار بۆ بەغداد ڕەوانە بکات. ئەحمەد قومی بەجێهێشت و خەلیفە کەسێکی بۆ فەرمانرەوایەتی ئەو شارە ڕەوانە کرد.

زاڵبوونی کەسیر کوڕی ئەحمەد لەسیستان و جەنگی ئەو

کەسیر کوڕی ئەحمەد کوڕی شەهفور دەستی بەسەر سیستاندا گرت. خەلیفە نامەیەکی بۆ بەدر کوڕی عەبدوللەی حومامی فەرمانڕەوای فارس نووسی و فەرمانی پێدا سوپایەك بۆ جەنگی کەسیر ڕەوانە بکات و دەردا وەك فەرماندەی ئەم سوپایە دیاری بکات. بەدر سوپایەکی گەورەی کۆکردەوە و بۆ جەنگی کەسیر ڕەوانەی کرد. ئەم سوپایە خۆی گەیاندە کەسیر. کەسیر نەیتوانی بەرگری بکات و بەرادەیەك لاواز بوو ئەوەندەی نەما بوو، دەردا دەست بەسەر سیستاندا بگرێت. دانیشتوانی سیستان ئاگادار بوونەوە کەزەید زنجیری لەگەڵ خۆی هێناوە تا گەورەکانی ببەستێتەوە. هەموویان لەترسی سوپای خەلیفە پەیوەستی کەسیر بوون و پشتیوانییان لێکرد و شان بەشانی ئەو جەنگان و شکستیان بەسوپای خەلیفە هێنا و زەیدیان ئەسیر کرد و بەزنجیر ئەویان بەستەوە.

کەسیر نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و تاوانی ئەم کارەی لەسەر شانی خۆی لابرد و دانیشتوانی تۆمەتبار کرد. خەلیفە پەیکی بۆ لای بەدری حومامی نارد تا

خۆی بۆ جەنگی کەسیر بەرێکەوێت. بەدر سوپای رازاندەوە و کاتێك کەسیر ئاگادار بوویەوە، ترسا و نوێنەرێکی بۆ لای خەلیفە نارد و داوای کرد ئەو سەرزەمینە بەو بسپێرێت و سالآنە باجەکەی وەربگرێت. خەلیفە رازی بوو و پەیمانیان بەست سالآنە پێنسەد هەزار درهەم بۆ گەنجینە ڕەوانە بکات و ئەم سەرزەمینە لەژێر فەرمانی ئەودا بێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەهاوینی ئەم ساڵەدا خەڵکانی بەغداد لەئاژەڵێك ترسان بەناوی زەبزەب. ئەوان دەیانوت ئەم ئاژەڵە شەوانە لەسەر بانی ماڵەکانیان بەرێگەدا دەڕوات و منالّەکان دەخوات. ئەو دەستی پیاوێك و مەمکی ژنێکی لێکردەوە و لەگەڵ خۆی بردی. هاواری خەڵکان بەرز بوویەوە و پاسەوانیان لەماڵەکانی خۆیان دەکرد. بۆ ترساندنی ئەم ئاژەڵە لەتەشت و دەفرەکانیان دەکوتا بەشێوەیەك شەوانە بەغداد دەلەرییەوە. تا ئەوەی پاسەوانەکانی خەلیفە شەوێك ئاژەڵێکیان ڕاو گرت ڕەش و سپی کەدوو دەست و دوو قاچی کورتی بوو، وتیان: ئەمە هەمان زەبزەبە[٦]. ئەویان لای پردەکە کوشت و خەڵکان ئاسوودە بوون. ئەم ئاژەڵە بەتەبرەیش ناو دەبەن. لەم بگرە و بێنەدا دزەکان سەرقاڵی کاری خۆیان بوون چوونکە خەڵکان لەوان بیٚ ئاگا بوون.

لەشەعبان/ ژانویەی ئەم ساڵە ناسری عەلەوی، فەرمانڕەوای تەبەرستان لەتەمەنی حەفتا و نۆساڵیدا مرد. تەبەرستان هێشتا لەژێر دەسەلآتی عەلەوییەکاندا بوو تا ئەوەی داعی کوژرا. داعی هەمان حەسەن کوڕی قاسمە کە لەساڵی ٩٢٨/٣١٦ زایینی – ئامارەی پێدەدەین– کوژرا.

لەم ساڵەدا باوکی یەزید خالید کوڕی محەممەدی مادەرائی لەکرمان دژی موقتەدر ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە. ئەو لێپرسراوی کۆکردنەوەی باج بوو. لەکرمانەوە بەرەو شیراز ڕۆشت و مەبەستی دەست گرتن بەسەر ئەو شارەی کرد.

---

[٦]- لەژیانی ئاژەلآنی جاحز هاتووە: ئەم ئاژەڵە هاوشێوەی پشیلەیە و دەستی لەقاچەکانی کورتترە و پشتی ڕەشە. وەرگێڕ.

بەدری حومامی بۆ جەنگی ئەو هاتە گۆڕەپان و دوای جەنگ، خوێنی ڕشت و سەری بۆ بەغداد نارد. سەری ئەویان بەناو شاری بەغداد دەسوڕاندەوە.

لەم ساڵەدا مونسی موزەفەر بۆ جەنگی هاوینە بەرەو سەرزەمینی رۆم بەرێکەوت. کاتێك گەیشتە موسڵ. دووبارە بودا و قەردی بەسوبوك و شاری بەڵەد، باعیناسا و شەنگالی بەعوسمانی عەنزی و شارەکانی دیکەی رەبیعەی بەوەسیفی بوکتەمەری سپارد. مونس ڕۆشتە مەڵتییە و لەوێ جەنگی. ئەو نامەیەکی بۆ باوکی قاسم عەلی کوڕی ئەحمەد کوڕی بێستام نووسی و داوای لێکرد لەتەرسوس بۆ جەنگی رۆمییەکان ئەسپ غاربدات. باوکی قاسم ئەو کارەی کرد.

مونس دەستی بەسەر چەندین قەلای رۆمییەکاندا گرت و چەندین شوێنەواری چاکی لەخۆی بەجێهێشت (ئەگەری هەیە ژمارەیەکی زۆرتری کوشتبێت و تالانی زۆرتری کۆکردبێتەوە. وەرگێڕ) سنورنشینەکان سەرکۆنەیان کرد و وتیان: ئەگەر دەیویست، زیاتر لەوەی کردوویەتی، دەیکرد. مونس بۆ بەغداد گەڕایەوە و خەلیفە رێزی گرت و خەلاتی پێبەخشی.

لەم ساڵەدا یەموت کوڕی مەزرەعی عەبدی، خوشکەزای حاحز، و سلێمان کوڕی محەممەد کوڕی ئەحمەد باوکی موسای نەحوی کەزانست لەسەعلەبەوە فێر ببوو، مردن. سلێمان لەزیحەججە/ مەی لەحامز مرد. ئەو لەهاوەڵانی سەعلەب و یوسف کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی یەعقوبی رازی بوو. یوسف لەهاوەڵانی زوئەلنونی میسریە کەبەسەرهاتی مشك بۆ ئەو دەگەڕێتەوە.

(ئەم داستانە بەم شێوەیە کەیوسف دەڵێت: بیستبووم زوئەلنونی میسری لەگەورەترین ناو ئاگادارە. ماوەیەك لەگەڵ ئەودا بووم و داوام لێدەکرد ناوێ گەورەیش بەمن بڵێت تا ئەوەی سەرئەنجام زوئەلنون تەبەقێکی دایە دەستم کەسەرەکەی داپۆشراو بوو. پێی وتم: ئەمەبۆ فلانەکەس ببە. لەرێگەدا بەخۆم وت باشترە بزانم چی تێدایە. سەرەکەیم لابرد و بینیم مشکێکی زیندووی تیا. مشکەکە دەستبەجێ هەلات و من بێ هیوا بۆ لای زوئەلنون گەڕامەوە. بەمنی وت: هاوار لەتۆ، ئەو کەسەی نەتوانێت مشکێك راگرێت چۆن دەتوانێت پارێزگاری لەناوی گەورە بکات. برۆ تۆ شیاو نیت بۆ ئەوەی ئەو ناوە بزانێت.)

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و پێنجی کۆچی (٩١٨ زایینی)

لەموحرەم/ جونی ئەم ساڵە دوو نێردراو لەلایەن پاشای ڕۆمەوە هاتنە لای موقتەدر و خوازیاری ئاشتی و ئاڵ و گۆڕی دیلەکان بوون. ڕێزیان لەم دوانە گرت و ئەوانیان بردە لای وەزیر. وەزیر بارودۆخێکی بەشکۆی بوو. سوپاییەکان بەکەرەستەی جەنگەوە و ئامادەیی تەواو بەریز وەستا بوون. ئەم دووانە پەیامەکەی خۆیان بەوەزیر گەیاند و دواتر هاتنە بارەگای موقتەدر. موقتەدر بۆ میوانداری ئەوان دانیشتبوو. سوپاییەکان بەهەمان شێوە ئامادە و شمشێر بەدەست بەریز وەستابوون. ئەو دوانە پەیامەکەی خۆیان گەیاند و موقتەدر بەداوای پاشای ڕۆم بۆ گۆڕینەوەی دیلەکان ڕازی بوو و مونسی خزمەتکاری بۆ ئەم مەبەستە ڕەوانە کرد. موقتەدر فەرمانیدا مونس ببێتە فەرمانڕەوای هەر شارێك کەدەڕواتە ناوی و تا کاتی ڕۆشتنەدەر لەو شارە، چی دەخوازێت، ئەنجامی بدات. موقتەدر دەستەیەك لەسوپاییەکانی لەگەڵ مونس نارد و ڕۆژانەیەکی بەرچاوی بۆ دیاریکردن. موقتەدر بۆ ئازاد کردنی دیلە موسوڵمانەکان سەد و بیست هەزار دیناری بەمونس دا. مونس لەگەڵ نێردراوی پاشای ڕۆم بەرێکەوت و ڕێ و ڕەسمی گۆڕینەوەی دیلەکان ئەنجامدرا. لەم ساڵەدا باوکی هەیجا کوڕی حەمدان و براکان و بنەماڵەکەی لەزیندان ئازاد کران. ئەوان لەکۆشکی خەلیفە زیندانی بوون. پێشتر ئاماژەمان بەچۆنیەتی زیندانی کرانی ئەواندا. لەم ساڵەدا عەباس کوڕی عەمرۆ غەنەوی کە لەسەرزەمینی میسر کاروباری جەنگی هەڵدەسوڕاند، مرد و وەسیفی بوکتەمەری جێگەی ئەوی گرتەوە بەڵام نەیتوانی کاروبارەکان ڕێکبخات و جونی سەفەوانی لەجێگەی ئەو دانرا و لەئەنجامدانی ئەرکەکانی سەرکەوتوو بوو.

لەم ساڵەدا لەبەسرە شۆڕشێکی گەورە دەستپێکرد. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کەحەسەن کوڕی خەلیل کوڕی ڕەماڵ هەڵسورێنەری کاروباری جەنگی تایبەت بەبەسرە و چەندین ساڵی لەوێ بەسەر بردبوو. لەنێوان ئەو و خەڵکانی موزێر و ڕەبیعە چەندین جار جەنگ ڕوویدا و دواتر دەستیان لەجەنگ هەڵدەگرت تا ئەوەی

جەنگێکی درێژخایەن و بەردەوامیان دەستپێکرد و حەسەن نەیدەتوانی لەماڵەکەی خۆی لەرەحبەی مناڵەکانی نومەیر بێتەدەر. هەموو سوپاکەی لەدەوری کۆببوونەوە و ئەگەر سەربازێکیان لەرێگەدا دەبینی، خوێنیان دەڕشت تا ئەوەی گەمارۆیان خستە سەر ماڵەکەی و ئەو کانیاوەی ئاوی بەمناڵەکانی نومەیر دەگەیاند، کوێریان کردەوە. حەسەن بەناچاری ڕۆشتە مزگەوتی هەینی و ژمارەیەکی زۆری کوشت و چوونکە لەهێور کردنەوەی ئەوان ناتەوان بوو، لەگەڵ گەورەکانی بەسرە بەرەو واست بەرێکەوتن و بەم شێوەیە لەبەسرە دوورخرایەوە و باوکی دولَف هاشم کوڕی محەممەدی خوزاعی جێگەی ئەوی گرتەوە وبۆ ماوەی یەکساڵ مایەوە دواتر لەسەر کار لابرا و سوبوکی موفلیحی بەنوێنەرایەتی شەفیعی موقتەدری فەرمانڕەوایەتی بەسرەی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا سەمالی خزمەتکار بۆ جەنگی ڕۆمییەکان لەدەریای سپی ناوەڕاست وەك فەرماندە هەڵبژێردرا و بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت.

لەم ساڵەدا جونی سەفوانی لەگەڵ ڕۆمەکان جەنگی و تالآنی زۆری کۆکردەوە و سامانێکی زۆری تالآن کرد و ژمارەیەکی زۆری ئەسیر و تەندروست و بێ زیان گەڕایەوە. لەم ساڵەدا باوکی خەلیفە حەدیس بێژی بەسری مرد. لەجومادی الاوەل/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە ئەبوجەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عوسمانی عەسکەری ناسراو بەسەمان (ڕۆن فرۆش) یا عومەری پێشەوای ئیمامییە مرد. دەوترا ئەو پەیوەندی لەگەڵ ئیمامی چاوەڕوانکراو (مەهدی) هەیە. ئەو پێش مردنی خۆی، باوکی قاسم کوڕی حسەین کوڕی روەحی وەك جێگر دەستنیشان کرد.

لەکۆتایی ئەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی شورەیح کە شارەزای ئایینی شافیعی بوو، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و شەشی کۆچی (٩١٩ زایینی)

لابردنی کوڕی فورات و وەزارەتی حامید کوڕی عەبباس

لەجومادی الاخرە/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە، باوکی حەسەن کوڕی فوراتی وەزیر دەستگیرا کرا. ڕۆژگاری وەزارەتی ئەو یەك ساڵ و پێنج مانگ و نۆزدە ڕۆژ درێژەی کێشا.

هۆکارەکەی ئەوە بوو ئەو لەدانی پارەی ڕۆژانەی سوارەکان کەمتەرخەمی کرد. ئەو بانگەشەی ئەوەی دەکرد کەدارایی بۆ جەنگ لەگەڵ کوڕی ساج خەرج کراوە و داهاتەکان بەهۆی زاڵبوونی یوسف کوڕی باوکی ساج بەسەر شاری ڕەی و دەوروبەری کەوتۆتە دەستی ئەو. لەبەر ئەمە سوپاییەکان شۆڕشیان کرد و روویان کردە نوێژگە. کوڕی فورات داوای لەموقتەدر کرد لەگەنجینەی تایبەت دووسەد هەزار دینار بدات و ئەویش خۆی دووسەد هەزار دینار بەدەست بێنێت بۆ ئەوەی بتوانن مانگانەی سوپاکەیان بدەن. موقتەدر ئەمەی پەسەند نەکرد و پەیامی بۆ نارد: تۆ بەڵێنت داوە سوپاکە رازی دەکەیت و ڕۆژانە بڕێك پارە بە گەنجینە دەدەیت و هەنووکە دەبینم چاوی تەماحت بڕیوەتە گەنجینەی تایبەت. کوڕی فورات ئاماژەی بەکەمی داهاتەکان و ئەو سامانە کرد کەکوڕی باوکی ساج فڕاندبووی لەگەڵ خەرجییەکانی جەنگ. موقتەدر گوێی لەوتەکانی ئەو نەگرت و ئەم کارەی بەقێزەون لەقەڵەمدا.

دەستەیەك وتوویانە چۆنیەتی گرتنی کوڕی فورات بەم شێوە بوو: بەموقتەدر وترا: کوڕی فورات دەخوازێت حسەین کوڕی حەمدان بۆ جەنگ لەگەڵ کوڕی باوکی ساج ڕەوانە بکات و کاتێك ئەو بگاتە لای کوڕی باوکی ساج، هەموویان دژی تۆ شۆڕش بکەن وبۆ لابردنی تۆ هەوڵ بدەن. دوای ماوەیەك کوڕی فورات بەموقتەدری وت: دەمەوێت حسەین کوڕی حەمدان بۆ جەنگی کوڕی باوکی ساج ڕەوانە بکەم. موقتەدر دڵنیا بوو لەوەی پیلانێك لەئارادایە لەبەر ئەمە لەجومادی الاوەل/ ئۆکتۆبەر کوڕی حەمدانی کوشت و لەجومادی الاخرە/ نۆڤەمبەر، کوڕی

فوراتی قۆڵبەست کرد.

کوڕی فورات بیستبووی حامید پێش کاتی دیاریکراو باجی سەرزەمینەکانی دەوروبەری واست کۆدەکاتەوە و بەم شێوەیە سامانێکی زۆری کەڵەکە کردووە. نامەیەکی بۆ نووسی تا سامانە پاشەکەوت کراوەکان ڕەوانە بکات. حامید ترسا لەوەی کوڕی فورات دەست بەسەر سامانەکەیدا بگرێت. لەبەر ئەمەیە نامەیەکی بۆ نەسر پەردەدار و نامەیەکی دیکەی بۆ دایکی موقتەدر نووسی و بەڵێنیدا ئەگەر ئەم دووانە سەبارەت بەوەزارەتی ئەو قسە لەگەڵ موقتەدر بکەن، بڕێك سامانی زۆریان دەست دەکەوێت. ئەم دوانە لای موقتەدر باسی بەخشندەیی و کەسانی زۆری دەوری حامیدیان کرد و وتیان چوارسەد کۆیلە کەسەرتاپێ جل و بەرگی جەنگیان پۆشیوە، لەخزمەت ئەودان. ئەم گفتوگۆیە کاتێك بوو موقتەدر چیتر کوڕی فوراتی خۆش نەدەویست. موقتەدر، حامیدی لەواستەوە بانگ کرد. ئەو هاتە بارەگای موقتەدر. موقتەدر، کوڕی فورات و موحسنی کوڕی و هاوەڵان و کەسە نزیکەکانی ئەوی گرت.

کاتێك حامید گەیشتە بەغداد، سێ ڕۆژ لەکۆشکی خەلیفە مایەوە و لەم ماوەدا لەگەڵ خەڵکان دەئاخاوت و پێدەکەنی و کاتی هاتنی ئەوان لەسەر پێ دەوەستا. بۆ کۆیلەکان و باوکی قاسم حەواری و کەسانی ناو کۆشك ئاشکرا بوو کەئەو شارەزای کاروباری وەزارەتە. ڕۆژێك پەردەدار پێی وت: گەورەم، وەزیر دەبێت بەشێوەیەکی تایبەت جل و بەرگ بپۆشێت و دانیشێت و کەسێکی بەشکۆ بێت. حامید وتی: دەتەوێت بڵێی بەدڵی خۆی جل و بەرگ نەپۆشێت و لەگەڵ هەموو کەسێك دانەنیشێت و کاتی هاتنی کەس لەشوێنەکەی هەڵنەستێت و لەگەڵ کەس گفتوگۆ نەکات؟ وەڵامی دایەوە: بەڵێ. حامید وتی: خواوەند ڕوخسارێکی کراوە و سرشتێکی بەخشندەی بەمن بەخشیوە. من کەسێك نیم بۆ بەدەست هێنانی وەزارەت ڕووی خۆم گرژ بکەم و سرشتی خۆم بگۆڕم. لای موقتەدر ڕەخنەیان لێگرت و بەناشارەزایی لەکاروباری وەزارەت تۆمەتباریان کرد. موقتەدر فەرمانیدا عەلی کوڕی عیسا لەزیندان ئازاد بکەن. دیوانەکانی بەو سپارد وەك بڵێی بوو بەنوێنەری حامید. لەسەرەتا بۆ بەڕێوەبردنی کارەکان ڕاوێژی بەحامید دەکرد

بەڵام دواتر بێ ڕاوێژ کردن بەحامید کاروبارەکانی هەڵدەسوڕاند. حامید لەوەزارەت تەنیا ناوەکەی بۆ مابوو بەڵام کاروبارەکان لەسەر دەستی عەلی کوڕی عیسا ئەنجام دەدرا. تا ئەو جێگەی ئەم هۆنراوەیان هۆنییەوە:

هذا وزير بلا سواد   و ذا سواد بلا وزير

واتاکەی: ئەم وەزیرێکە بێ ئەوەی سنوری فەرمانڕەوایەتی هەبێت و کەسێکی دیکە هەموو سنورەکانی لەدەست دایە بێ ئەوەی وەزیر بێت.

دواتر حامید، کوڕی فوراتی بانگ کرد تا لێکۆڵینەوەی لەگەڵ بکات. عەلی کوڕی ئەحمەدی مادەرائی (ماوەرائی، بۆ لێپرسینەوە لەو ڕاسپارد تا پەردە لەسەر نهێنی کوڕی فورات هەڵگرێت بەڵام نەیتوانی ئەرکەکەی بەکۆتا بگەیێنێت. حامید خۆی ئەم کارەی گرتە ئەستۆ و جوێنی بەکوڕی فوراتدا و ئابڕوی ئەوی برد و هێرشی کردەسەر و بەمشتەکۆڵە لێیدا.

کوڕی فورات بەحامیدی نەزانی وت: تۆ هەنووکە لەسەر فەرشی خەلیفە و لەکۆشکی خەلافەتیت. ئێرە سەر خەرمان نییە تا بزانیت چۆن دابەشی دەکەیت و گەنم و جۆ لەئارادا نییە تا لەپێوانە کردن زێدەڕۆیی بکەیت و جووتیارێك لێرە نابینرێت تا سەرکۆنە و جوێنی پێ بدەیت. دواتر رووی کردە شەفیعی لۆلۆیی و وتی: لەزمانی منەوە بەسەروەری باوەڕداران بڵێ حامید شیاوی ئەوە نەبوو کاروباری وەزارەتی پێ بسپێردرێت. من بەڵێنم لێ سەند زیاتر لەدوو هەزار هەزار دینار بدات و بۆ وەرگرتنی ئەم پارەیە پێداگریم کرد بەڵام ئەو گومانی کرد دوای ئەوەی بوو بەوەزیر چیتر پێویست ناکات ئەم پارەیە بەگەنجینە بسپێرێت و بیری لەوە دەکاتەوە نەتەنیا نابێت ئەم پارەیە بدات بەڵکو دەبێت پارە پاشەکەوتی زیاتر بکات. حامید زیاتر تووڕە و لەجوێندان و سەرکۆنە کردنی ئەو زێدەڕۆیی کرد. موقتەدری کەسی نارد تا بۆ زندان بیگوازنەوە. عەلی کوڕی عیسا و نەسری پەردەدار بەحامدیان وت: تۆ بەم کردەوەت بەرابەر بەکوڕی فورات خۆت و ئێمەت گوناحبار کرد و شەیتانێکت لەناخی ئەودا بزواند کەچیتر ناخەوێت.

دواتر دارایی کوڕی فورات دەستی بەسەردا گیرا و موحسنی کوڕی و هاوەڵانی ئەشکەنجە کران و بڕێکی زۆری پارەیان لێسەندرا.

لەم ساڵەدا نزار، فەرماندەی پاسەوانەکانی بەغداد لەسەر کار لابرا و نەجحی تولانی جێگەی ئەوی گرتەوە. ئەو لەهەر گەڕێکیك شارەزایەکی ئایینی دانا تا پاسەوانەکان لەسەر بنەمای فتوای ئەوان هەڵس و کەوت بکەن. حکومەت بەم کارانە لاواز و دز و ئاژاوەگێڕەکان چاوی تەماحیان بڕییە سامانەکان و ئاژاوە سەری هەڵدا و شوێنە بازرگانییەکان تالاّن کرا و لەکوێرە ڕێگەکان کچەکانی خەڵکیان دەڕفاند. بەم شێوەیە خراپەکاری لەناو بەغداد بڵاو بوویەوە.

ڕەوانە کرانی سوپا لەلایەن مەهەدییەوە بۆ میسر

لەم ساڵەدا مەهدی، فەرمانڕەوای ئەفریقییە، سوپایەکی گەورەی بەفەرماندەیی کوڕەکەی، باوکی قاسم، ڕازاندەوە و بۆ جاری دووەم ڕەوانەی میسری کردن. ئەم سوپایە لەڕەبیع الاخری ٣٠٧/ ئۆگۆستی ٩٢٠ گەیشتە ئەسکەندەرییە و فەرمانڕەوای موقتەدر شارەکەی بەجێهێشت و قاسم ڕۆشتە ناو شارەکە و لەوێوە هێرشی کردەسەر میسر. ئەو گەیشتە جیزە و دەستی بەسەر ئەشمونیندا گرت و بەشێکی زۆری سەرزەمینەکانی سوعەیدی خستە ژێر دەسەلاّتی خۆی. ئەو نامەیەکی بۆ دانیشتوانی مەککە نووسی و داوای لێکردن ملکەچی فەرمانەکانی بن بەلاّم ئەوان ڕازی نەبوون.

ئەم هەواڵانە گەیشتە بەغداد و موقتەدر، مونسی خزمەتکاری لەشەعبان/ ژانویە بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانە کرد. ئەو بەخێرایی خۆی گەیاندە میسر. لەنێوان ئەو و قاسم چەندین جەنگ ڕوویدا. هەشتا کەشتی بۆ هاوکاری کردنی قاسم لەئەفریقییەوە گەیشت و لەئەسکەندەرییە لەنگەریان گرت. سلێمانی خزمەتکار و یەعقوبی کوتامی کەدوو پیاوی بوێر بوون و لەناو ئەم کەشتییانەدا دەبینران.

موقتەدر فەرمانیدا کەشتییەکانی تەرسوس بۆ هاوکاری مونس بەرێکەون. بیست و پێنج کەشتی بۆ ئەو دیارە بەرێکەوتن. ئەم کەشتییانە هەڵگری ئاگر هاویژ و نەوت پاش (ئەوەی نەوت دەپرژێنێت) بوون و باوکی یومن فەرماندەیی ئەوانی دەکرد. کەشتییەکان بەیەك گەیشتن و لەکەناری ڕەشید جەنگی دەستی پێکرد. کەشتییەکانی موقتەدر سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و ژمارەیەکی زۆر

لەکەشتییەکانی ئەفریقییە سوتێنران و زۆربەی سەرنشینەکانی ئەم کەشتییانە کوژران و ژمارەیەکیان ئەسیر بوون. سلێمانی خزمەتکار و یەعقوب لەناو دیلەکاندا دەبینران. ژمارەیەکی زۆر لەدیلەکان کوژران و ژمارەیەکیان رزگاریان بوو. سلێمان لەزیندانی میسر مرد و یەعقوبیان هێنایە بەغداد. ئەو لەوێوە هەڵات و خۆی گەیاندە ئەفریقییە.

لەنێوان سوپاکەی قاسم و مونس چەندین جەنگ روویدا و سەرئەنجام مونس سەرکەوتنی بەدەست هێنا. لەم کاتەدا ئەویان بەنازناوی موزەفەر بانگ کرد.

لەم کاتەدا لەناو سوپاکەی قاسم، کۆلێرایەکی مەترسیدار بڵاو بوویەوە و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان و چوارپێکان مردن. هەرکەس رزگاری بوو، خۆی گەیاندە ئەفریقییە و سوپاکەی میسر شوێنیان کەوتن تا ئەوەی لەو سەرزەمینە پاکە دووریکەونەوە. قاسم لەرەجەب/ دێسامبەری ئەم ساڵە گەیشتە مەهدییە.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا بیشری ئەفشینی جەنگی لەگەڵ رۆمییەکان کرد و دەستی بەسەر چەندین قەڵادا گرت و تالآنی زۆری کۆکردەوە و خۆی تەندروست رزگاری بوو.

سومل لەدەریایی رۆم، جەنگی کرد و تالآنی زۆری بەدەست هێنا و ژمارەیەکی زۆری ئەسیر کرد و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا باوکی ئەحمەد کوڕی حیمادی موسڵی، فەرمانڕەوایەتی موسڵی دەکرد.

لەم ساڵەدا جونی سەفوانی هێرشی کردە سەر رۆم و هەموو شتێکی فڕاند و هەموو ناوچەکانی وێران و سووتاند. نامەی سەرکەوتنەکانی ئەو لەسەر مینبەرەکانی بەغداد دەخوێندرایەوە.

لەم ساڵەدا لەنێوان خەڵکان و حەنبەلییەکان، شۆڕشێك لەبەغداد هاتە ئاراوە. خەلیفە دەستەیەك لەوانی گرت و ڕەوانەی بەسرەی کردن تا لەوێ زیندانی بکرێن.

لەم ساڵەدا موقتەدر فەرمانیدا نەخۆشخانەیەك دروست بکەن. خەرجی ئەم نەخۆشخانەیە زیاد لەرادە بوو. نەخۆشەکانە بەموقتەدر، ناوی دەرکرد.

لەم ساڵەدا قازی محەممەد کوڕی خەلەف کوڕی حەیانی ئەبوبەکری زەببی ناسراو بەبوکەیع کە شارەزای بارودۆخی خەڵکان و چەندین نووسراوی گرنگی بەجێهێشتووە لەگەڵ قازی باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی عومەر کوڕی شورەیح کەپەنجا و حەوت ساڵ ژیانی کرد، کۆچی دواییان کرد.

لەم ساڵەدا کونەیزی گۆرانیبێژ مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و حەوتی کۆچی (٩٢٠ زایینی)

لەم ساڵەدا حامید کوڕی عەباس، کۆکردنەوەی باجی لەزەوییە تایبەت و گشتییەکانی فورات لەکەنارەکانی بەغداد، کوفە، واست، ئەهواز و ئیسفەهانی لەئەستۆ گرت.

هۆکاری لەم کارە ئەوە بوو کاتێك بینی توانای ئەنجامدانی کارەکانی لەدەست داوە و عەلی کوڕی عیسا خۆی بەتەنیا کارەکان بەڕێوە دەبات، ئەم هەنگاوەی هەڵگرت تا ناوی خۆی بێنێتە ناو ناوان و بەڕێوە بردنی کارەکان دووبارە بگرێتەدەست. ئەو لەموقتەدر داوای مۆڵەتی کرد تا بۆ کۆکردنەوەی ئەو بڕە پارەی لەسەرەتاوە بەڵێنیدابوو، بڕواتە واست. موقتەدر مۆڵەتی پێدا و ئەو کە بەوەزیر دەناسرا، بەرەو واست بەڕێکەوت و عەلی کوڕی عیسا کاروبارەکانی بەڕێوە دەبرد. حامید بەئاشکرا باجی زیاتری وەرگرت و پارەیەکی زۆری کۆکردەوە. موقتەدر شادمان و دەستی بۆ کارەکان ئاوەڵا کرد تا ئەو جێگەی عەلی کوڕی عیسا ترسی لێ نیشت.

لەم کاتەدا بەهای کەل و پەلەکان لەبەغداد بەرز بوویەوە و هەموان بەورد و بچوکەوە دەنگی ناڕەزاییان بەرز کردەوە و داوای هاوکارییان کرد و مینبەرەکانیان شکاند. لەم کاتەدا حامید و کەسانی دیکە دانەوێڵەی زۆریان پاشەکەوت کردبوو. چەند دووکانێکی ئارد فرۆشی تالاّن کرا. موقتەدر، حامید کوڕی عەباسی بۆ بارەگاکەی بانگ کرد وئەو لەئەهوازەوە بەڕێکەوت. خەڵکان دووبارە شۆڕشیان کرد. حامید دەستەیەکی بۆ سەرکوت کردنی ئەوان نارد. حامید ڕووبەڕوویان بوویەوە و ئەوان، دوو پردەکەی بەغدادیان سووتاند و زیندانییەکانیان ئازاد و ماڵی فەرماندەی پاسەوانەکانیان تالاّن کرد و هیچیان لەماڵەکەی بەجێنەهێشت. موقتەدر سوپایەکی بەفەرماندەیی غەریب ئەلخاڵ ڕەوانە کرد و ئەو ڕووبەڕووی خەڵکان بوویەوە. خەڵکان هەلاّتن و پەنایان بۆ مزگەوتی هەینی باب ئەلتاق برد. غەریب ئەلخاڵ کەسانێکی لای مزگەوتەکە دانا و هەرکەس لەناو مزگەوتەکەدا بوو، گرفتار بوو. ئەو دەستەیەك لەوانی ئەشکەنجە کرد و دەستی ژمارەیەکی بڕی کە

بەخراپەکاری ناویان دەرکردبوو.

بەیانی ئەو ڕۆژە موقتەدر فەرمانیدا ئەمان بەخەڵکان ببەخشن و بەم شێوەیە ئاگری شۆڕش دامرکایەوە. دوای ئەوە حامید سوار بەلەمێك بوو و بەرەو کۆشکی موقتەدر هەڵات و خەڵکان ئەویان بەردباران کرد. موقتەدر فەرمانیدا خەڵکان هێور بکەنەوە و خەڵکان ئارام بوونەوە. دواتر فەرمانیدا هەمارەکانی جۆ و گەنمی حامید و دایکی موقتەدر و کەسانی دیکەیان کردەوە و فرۆشتیان. بەهای کەل و پەلەکان دابەزی و خەڵکان دەستیان لەشۆڕش هەڵگرت. عەلی کوڕی عیسا بەموقتەدری وت: هۆکاری گرانی، پەیمانەکەی حامیدە (دانی ئەو برە پارەی بەڵێنیدا بوو) چوونکە ئەو لەفرۆشی گەنم و جۆ لەخەرمانەکان ڕێگری دەکرد و لەهەمارەکانی خۆی پاشەکەوتی دەکرد. موقتەدر فەرمانیدا گرنگی بەپەیمانەکەی حامید نەدرێت و کارگوزارەکانی ئەوی لەشارەکان گەڕاندەوە و فەرمانی بەعەلی کوڕی عیسادا جڵەوی کاروبارەکان بگرێتەدەست. بەم شێوە خەڵکان ئارام بوونەوە و ئاسوودە بوون. هاوەڵانی حامید گومانیان دەکرد ئەم شۆڕشە لەئەنجامی پیلانگێڕییەکانی عەلی کوڕی عیسا سەرچاوەی گرتووە.

مردنی ئەحمەد کوڕی سەهل

لەم ساڵەدا نەسر کوڕی ئەحمەد، فەرمانڕەوای خ سان و ماوەرا ئەلنەهر، بەسەر ئەحمەد کوڕی سەهل سەرکەوت. ئێمە پێشتر ئاماژەمان پێدا.

ئەحمەد کوڕی سەهل یەکێك لەگەورەترین سەرکردەکانی ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد و کوڕی ئەو ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل و کوری ئەحمەد، نەسر کوڕی ئەحمەد بوو. پێشتر سەبارەت بەفەرماندەیی ئەو لەجەنگەکان قسەمان کردووە کەشایەتی کەسایەتی بەرزی ئەوە.

ئەو ئەحمەد کوڕی سەهل کوڕی هاشم کوڕی وەلید کوڕی جەبەلە کوڕی کامکار کوڕی یەزدگێرد کوڕی شەهریاری پاشا(دواین پاشای ساسانی) بوو. کامکار لەمەرو جووتیار بوو و گوڵی کامکاری لەناوی ئەو سەرچاوەی گرتووە. گوڵێکە سوور ڕەنگ کە لەڕەیی قەسرانی، عێراق و جەزیرە و شام بەجوری ناوی دەبرێت.

ئەم گوڵە بۆ قەسران دەگەڕێتەوە کەگوندێکە لەڕەی و هەروەها بۆ شاری جور یەکێك لەشارەکانی فارس.

ئەحمەد چەندین برای بوو بەناوەکانی محەممەد، فەزڵ و حەسەن و لەجەنگی نەژادپەرەستی عەرەب و فارس لەمەرو کوژران. ئەحمەد نوێنەری عەمرۆ کوڕی لەیس بوو لەمەرو. عەمرۆ ئەوی گرت و ڕەوانەی سیستانی کرد و لەوێ زیندانی کرا. ئەو لەزیندان لەخەودا کەسێك دەبینێت کەوەك دەڵێن یوسف بووە. یوسف پاڵی بەدرگای زیندانەکەوە داوە کەئەحمەد پێی دەڵێت: داوا لەخواوەند بکە لەم زیندانە رزگارم بکات و پێگەم بۆ فەرمانڕەوایەتی بەرز بکاتەوە. یوسف پێی دەڵێت: خواوەند رزگاریت پێ دەبەخشێت بەلاّم راستەوخۆ هیچ کارێك بەتۆ ناسپێردرێت.

لەم کاتەدا ئەحمەد داوای کرد بیبەن بۆ گەرماو. ئەویان بردە گەرماو. ئەو گوێزانی هەڵگرت و سەر و ڕیشی خۆی تاشی. بەروخسارێك لەگەرماو هاتەدر کەس نەیناسیەوە. ئەو خۆی شاردەوە و عەمرۆ هەرچەند بەدوایدا گەڕا نەیدۆزییەوە. دواتر ئەحمەد لەسیستانەوە رووی کردە مەرو و نوێنەری عەمرۆی گرت و دەستی بەسەر مەرودا گرت و پەنای بۆ ئیسماعیل کوڕی ئەحمەد لەبوخارا برد. ئیسماعیل رێزی لێگرت و پێگەی بەرز کردەوە. ئیسماعیل پیاوێکی بیرمەند و رازدار بوو.

کاتێك حسەین کوڕی عەلی ئالاّی شۆڕشی بەرز کردەوە، ئەحمەدی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و وەك ئاماژەمان پێدا، ئەحمەد بەسەر حسەیندا سەرکەوت. ئەمیر نەسر لەگەڵ ئەحمەد چەندین پەیمانی بەست بەلاّم هیچ کام لەبەڵێنەکانی نەبردەسەر. ئەحمەد دڵی ڕەش کرد تا ئەوەی رۆژێك یەکێك لەهاوەڵانی باوکی جەعفەری سەعلوك ڕۆشتە لای ئەحمەد کوڕی سەهل و ئەحمەد دوای گێڕانەوەی بەسەرهاتی خۆی و ئەوەی سامانییەکان پەیمانەکانیان خۆیان شکاندووە، ئەم هۆنراوەی هێنایە سەرزمان:

ستقطع فی الدنیا اذا ما قطعتنی	یمینك فانظر ای کفیك تبدل
و فی الناس ان رثت حبالك و اصل	و فی الارض عن دارالعلی متحول

اذا انت لم تنصف اخاك و وجدته على طرف الهجران ان كان يعقل
و تركب حد السيف من ان تضميه اذا لم يكن عن شفرة السيف مرحل
اذا انصرفت نفسی عن الشی لم تکد الیه بوجه آخر الدهر تقبل

واتاکەی: ئەگەر پەیوەندی خۆت لەگەڵ من بپچڕێنیت، دەستی ڕاستی خۆت بڕیوە، هەنووکە بزانە کام یەك لەم دوو دەستە قەرەبوو دەکرێتەوە (من یا دەستی ڕاستت) ئەگەر ڕشتەی پەیوەندی تۆ لەگەڵ من بەرەو نەمان بچێت، دووبارە پەیوەندی من لەگەڵ خەڵکان بەردەوام دەبێت و لەزەوی شوێنێکی بەرز دەست دەکەوێت تا من بەرەو ئەوێ بڕۆم. ئەگەر ڕێگەی دادپەروەری لەگەڵ براکەت نەگریتەبەر، ئەگەر کەمێك ئاوزی هەبێت، دەبینی لەتۆ دووركەوتۆتەوە و ئەگەر ستەمی لێ بکەیت ئەمە تۆ و ئەم شمشێر چوونکە لەم کاتەدا کەس ناتوانێت لەتیژی شمشێر ڕابکات، هەرکات لەشتێك بێزار بووم چیتر تا کۆتایی ڕۆژگار ناگەڕێمەوە بۆ لای.

هاوڕێی باوکی جەعفەری سەعلوك دەڵێت: زانیم ئەو ناسازگاری لەدڵدایە. دوای چەند ڕۆژێك، ئەو لەنەیشابور شۆڕشی کرد و دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و چیتر ڕێگەی نەدا ناوی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد لەناو وتارەکاندا بهێنن. ئەو نوێنەرێکی بۆ بەغداد نارد تا فەرمانڕەوایی سەرزەمینەکانی خوراسان بەو بسپێردرێت.

ئەحمەد کوڕی سەهل لەنەیشابورەوە ڕووی کردە جورجان. جورجان لەو کاتەدا لەژێر فەرمانڕەوایەتی قەراتکیندا بوو. ئەو لەگەڵ قەراتکین جەنگی و دەستی بەسەر جورجاندا گرت و قەراتکینی لەوێ دەرکرد و دواتر بۆ خوراسان گەڕایەوە و مەبەستی ڕۆشتن بۆ شاری مەروی کرد و بەسەریدا زاڵ بوو. ئەو لەوێ دیوارێکی دروست کرد و سەنگەری گرت. سەعید نەسر سوپایەکی بەفەرماندەیی حەمویە کوڕی عەلی لەبوخاراوە ڕەوانە کرد. ئەو گەیشتە مەرو ڕوود و لەکەنارەکاندا مایەوە تا ئەحمەد کوڕی سەهل بۆ جەنگی ئەو بێتەدەر بەڵام ئەحمەد ئەو کارەی نەکرد.

ڕۆژێك یەکێك لەهاوەڵانی ئەحمەد ڕۆشتە لای ئەو و بینی بیر لەهاتنی حەمویە

دەکاتەوە. وتی: بێ هیچ گومانێك فەرمانڕەوا بیر لەم گرفتارییە دەکاتەوە، هەنووکە چی بەباش دەزانی؟ ئەحمەد وتی: بیرم لەوەی تۆ بیری لێ دەکەیتەوە، نەدەکردەوە، بیرم لەخەوەکەی خۆم لەزیندانەکەی سیستان دەکردەوە. دواتر ئەم وتەی یوسفی هێنایە سەرزمان کە: تۆ راستەوخۆ هیچ کارێکت پێ ناسپێردرێت. ئەو پیاوە وتی: پێم وت: بزانە ئەم دەستەیە (سامانییەکان) سازانی تۆ بەدەرفەت دەزانن و ئەوەی بخوازیت، بەتۆی دەدەن. ئەگەر بەباشی دەزانی کەسێك وەك نێوەنجیگەر ڕەوانە بکە. ئەحمەد ئەم هۆنراوەی هێنایە سەرزمان:

ساغسل عنى العار بالسيف جالبا   على قضاالله ما كان جالبا

واتاکەی: نەنگ و ریسوایی بەشمشێر لەخۆم دوور دەکەمەوە و فەرمانەکانی خواوەند بۆ لای خۆم دەهێنم _ئەگەر بتوانم ئەو کارە بکەم-.

کاتێك حەمویە بینی ئەحمەد مەرو بەجێناهێڵێت، بیری لەچارە کردەوە. لەبەر ئەمە، ئەم وتانەی هێنایە سەرزمان: من ئەحمەد کوڕی سەهلم خزاندۆتە ناو کونی مشك و رێگەی هەڵاتنم لێگرتووە. وتەی لەم شێوەی لەناو خەڵکدا بڵاو کردەوە تا ئەحمەد تورە بێت و لەمەڕو بڕوات بەڵام ئەحمەد ئەو کارەی نەکرد. لەم کاتەدا حەمویە فەرمانی بەدەستەیەك لەسەرکردە بڕواپێکراوەکانی خۆیدا بەشێوەیەکی نهێنی نامەیەك بۆ ئەحمەد کوڕی سەهل بنوسن و خوازیاری پەیوەست بوون بەو بن و داوای لێبکەن لەمەرو بێتەدەر تا حەمویەی رادەست بکەن. ئەحمەد لەبەر بێزار بوونی لەحەمویە بەم پێشنیارە رازی بوو و لەمەرو، هێرشی کردە سەر حەمویە و لەرەجەبی ٣٠٧/ نۆڤەمبەری ٩١٩ زایینی هەردوو سوپا لەیەك مەنزڵی مەروروود رووبەرووی یەکبوونەوە و سوپاکەی ئەحمەد شکستی خوارد و ئەو بەرادەیەك جەنگی کەئەسپەکەی توانای لەدەستدا. ئەو لەئەسپەکەی خۆی دابەزی و داوای ئەمانی کرد. ئەویان ئەسیر کرد و ڕەوانەی بوخارایان کرد و ئەحمەد کوڕی سەهل لەزیحەججەی ٣٠٧/ئاوریلی ٩٢٠ زایینی لەزیندانی بوخارا کۆچی دوایی کرد.

ئەمیر ئەحمەد کوڕی ئیسماعیل بەردەوام دەیوت: ئەحمەد کوڕی سەهل شیاو نییە لەبارەگای ئەو بەدوور بێت چوونکە لەم کاتەدا ئاژاوە سەر هەڵدەدات. ئەمەی

لەئەحمەد کوڕی سەهل هەست پێدەکرد بەڵێ، پاشا دەبێت بەم شێوەیە بیر تیژ بێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا لەلایەن بەغدادەوە ئاگرێك کەوتە کەرخ کەژمارەیەکی زۆر لەماڵەکان و خەڵکانی سوتاند.

لەم ساڵەدا سەرزەمینی رەبیعە بەئیبراهیم کوڕی حەمدان سپێردرا و بەنی کوڕی نەفیس دەستی بەسەر شارەزووردا گرت بەڵام دانیشتوانی ئەم شارە ڕێگەیان نەدا بڕواتە ناو شارەکە و ئەو داوای هاوکاری لەموقتەدر کرد و سوپایەك بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کرا. ئەم سوپایە گەمارۆی خستە سەر شارەزور بەڵام نەیتوانی دەستی بەسەردا بگرێت و لەوێوە بۆ جەنگی موسڵ و کەنارەکان ڕەوانە بوو.

لەم ساڵەدا سەمەل، فەرماندەی جەنگی دەریایی، لەگەڵ چەندین کەشتی بۆ جەنگ لەگەڵ مەهدی عەلەوی، فەرمانڕەوای ئەفریقییە بەرێکەوت و دەستەیەك لەوانی کوشت و خزمەتکارەکەی مەهدی گرت.

لەم ساڵەدا ئەستێرەکەی گەورە (بەردی ئاسمانی) لەئاسمان کەوتەخوار و تیشکێکی گەورەی بڵاو کردەوە و دواتر بوو بەسێ بەش. کاتی کەوتنە خوارەوەی بەردەکە دەنگێك هاوشێوەی هەورەبروسکە بەرز بوویەوە. ئەو شەوە هەور بەئاسمانەوە نەدەبینرا.

لەم ساڵەدا لەنێوان خواردەمەنیی فرۆشەکان و پینەچییەکانی موسڵ ئاژاوەیەك هاتە ئاراوە و بازاری پێڵاودوورەکان سووتا. لەم کاتەدا فەرمانڕەوای موسڵ و کەنارەکانی عەباس کوڕی محەممەد کوڕی کونداج بوو و کاتێك هەواڵی ئاژاوەکەی بیست، بۆ سەرکوت کردنی خەڵکان موسڵ گەڕایەوە. دانیشتوانی موسڵ مەبەستی بەرگری کردنیان کرد و سەنگەریان هەڵکەند و ڕێگەکانیان بەست. کاتێ کوڕی کونداج ئەمەی زانی، لەجەنگ چاوپۆشی کرد و فەرمانی بەعەرەبەکانی دەوروبەری شارەکەدا گەرەکانی ئەوان وێران بکەن. عەرەبەکان خەڵکیان لەسەر پرد و گۆڕپانەکەدا خەڵکیان ڕووت دەکردەوە و کاڵاکانیان لەناو خۆیاندا دابەش دەکرد.

بەم شێوەیە شارەکە بەرەو وێرانی ڕۆشت. هەواڵی ئەم ئاژاوەیە بەخەلیفە گەیشت و ئەو لەساڵی ٩٢١/٣٠٨ زایینی کونداجی لابرد و عەبدوللە کوڕی محەممەدی فەتانی لەجێگەی ئەو دانا. ئەو پیاوێکی داوێن پاك و بوێر بوو. بەم شێوەیە عەرەبەکان دەستیان لەموسڵ هەڵگرت.

لەم ساڵەدا باکوی یەعلی ئەحمەد کوڕی عەلی کوڕی موسەنای موسڵی، نوسەری (مسند) کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و هەشتی کۆچی (٩٢١ زایینی)

لەم ساڵەدا موقتەدر بەباوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان خەلاّتی بەخشی و ڕێگەی خوراسان و دەینەوەری بەو سپارد. هەروەها بەدوو براکەی ئەو باوکی عەلا و باوکی سەرایا خەلاّتی بەخشی.

لەم ساڵەدا براکەی سەعلوك لەگەڵ سامان و دارایی فراوان هاتە بەغداد و هەواڵی هێنا کەئەوان ملکەچی فەرمانەکانی موقتەدری خەلیفەن.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی حەمدان لەمانگی موحەرەم/ مەی کۆچی دوایی کرد.

لەم ساڵەدا دەقوقا، عوکبرا و ڕێگەی موسڵی خستە ژێر فەرمانی بەدری شەرابی.

لەم ساڵەدا ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی سوفیان، هاوڕێی موسلیم کوڕی حەجاج (نوسەری کتێبی مسندی موسلیم) مرد. صحیحی موسلیم تا بەمرۆ لەوتەکانی ئەو دەگێڕدرێتەوە.

رووداوه‌كانی ساڵی سێسه‌د و نۆی كۆچی (٩٢٢زایینی)

كوژرانی له‌یلی كوڕی نومانی ده‌یله‌می

له‌م ساڵه‌دا له‌یلی كوڕی نوعمانی ده‌یله‌می كوژرا. ئه‌و سه‌ركرده‌ی یه‌كێك له‌مناڵه‌كانی ئه‌تروشی عه‌له‌وی بوو و فه‌رمانڕه‌وایه‌تی جورجانی ده‌كرد. حه‌سه‌ن كوڕی قاسمی داعی ئه‌و له‌ساڵی ٩٢١/٣٠٨ زایینی وه‌ك كارگوزاری جورجان دیاری كردبوو. مناڵه‌كانی ئه‌تروش له‌نامه‌كانی خۆیاندا ئه‌ویان به‌مۆئه‌ییه‌د لدین الله مونته‌سیر لآل رسول الله (مۆئه‌ییه‌دی دینی خواوه‌ند و هاوكاریكه‌ری بنه‌ماڵه‌ی پێغه‌مبه‌ر(د.خ)) له‌یلی كوڕی نوعمان ناوده‌برد. ئه‌و پیاوێكی بوێر، به‌خشنده و له‌سه‌ختییه‌كان پێشڕه‌و بوو.

ئه‌و له‌جورجانه‌وه به‌ره‌و دامه‌غان به‌ڕێكه‌وت و رووبه‌ڕووی دانیشتوانه‌كه‌ی بوویه‌وه و ژماره‌یه‌كی زۆری لێ كوشتن و بۆ جورجان گه‌ڕایه‌وه. دامغانییه‌كان قه‌ڵایه‌كیان به‌رز كرده‌وه تا په‌نای تیا بگرن. قه‌راتكین هێرشی كرده سه‌ر له‌یلی له‌جورجان و له‌ده فه‌رسه‌نگی شاره‌كه رووبه‌ڕووی بوویه‌وه و قه‌راتكین شكستی خوارد. كۆیله‌كه‌ی بارس(ئه‌گه‌ری هه‌یه پارس) له‌گه‌ڵ هه‌زار سوار داوای ئه‌مانی له‌له‌یلی كرد. له‌یلی رێزی گرت و كچه‌كه‌ی خۆی كرده هاوسه‌ری ئه‌و. باوكی قاسم كوڕی حه‌فس، خوشكه‌زای ئه‌حمه‌د كوڕی سه‌هل داوای ئه‌مانی له‌له‌یلی كرد و له‌یلی پێی به‌خشی.

سوپاییه‌كی فراوان له‌ده‌وری له‌یلی كوڕی نوعمان كۆبوویه‌وه و خه‌رجییه‌كانی زیادی كرد. له‌یلی به‌فه‌رمانی حه‌سه‌ن كوڕی قاسمی داعی و هاندانی باوكی قاسم كوڕی حه‌فس هێرشی كرده سه‌ر نه‌یشابور. له‌م كاته‌دا قه‌راتكین فه‌رمانڕه‌وایه‌تی نه‌یشابوری ده‌كرد. له‌یلی له‌زیحه‌جه‌ی ٣٠٨/ ئاوریلی ٩٢١ زایینی ڕۆشته نه‌یشابور و به‌ناوی داعی وتاری خوێنده‌وه. سه‌عید نه‌سر، حه‌مویه كوڕی عه‌لی له‌بوخاراوه بۆ جه‌نگی ئه‌و ڕه‌وانه كرد و دوو سوپا له‌توس جه‌نگان. زۆربه‌ی هاوه‌ڵانی حه‌مویه كوڕی عه‌لی تامه‌رو هه‌ڵاتن به‌ڵام حه‌مویه و محه‌ممه‌د كوڕی

عەبدوڵلەی بەڵغەمی و باوکی جەعفەری سەعلوك و خوارەزم شا و سییجوری دەواتی خۆڕاگرییان کرد و شمشێریان وەشاند. ژمارەیەك لەسەربازەکانی لەیلی هەڵاتن و لەیلی خۆی لەگەڵ ئەوان هەڵات. لەیلی گەیشتە گەڕەکێك کەرێگەی هەڵاتنی نەبوو. بوغرا خۆی پێگەیاند و لەیلی نەیتوانی خۆی دەرباز بکات. لەئەسپەکەی دابەزی و ڕۆشتە ناو ماڵێك. بوغرا ئەوی گرت و حەمویەی لەگرفتار بوونی ئەو ئاگادار کردەوە. حەمویە کەسی نارد بۆ ئەوەی سەر لەجەستەی لەیلی جیا بکاتەوە. ئەوی سەری لەیلی بەڕمەوە کرد و کاتێك هاوەڵانی لەیلی ئەوەیان بینی، پێشنیاری ئەمانیان بەرز کردەوە و حەمویە ئەمانی پێبەخشین.

لەم کاتەدا حەمویە بەسوپاییەکانی وت: خواوەند سەرکەوتنی بەسەر دیوەکانی کوێستان و دەیلەم پێبەخشین. کەواتە لەناویان ببەن بۆ ئەوەی هەمیشە بحەسێنەوە بەڵام سوپاییەکان ئەو کارەیان نەکرد و هەرسەرکردەیەك دەستەیەکی هەڵگرت و ڕۆشت. لەیلی لەرەبیع الاوەلی ۳۰۹/ جولای ۹۲۱ زایینی کوژرا و سەری ئەویان بردە بەغداد و بارس، کۆیلەی قەراتکین، لەجورجان مایەوە.

دەڵێن: کاتێك حەمویە مەبەستی جەنگی لەیلی کرد، پێیان وت: لەیلی لەڕۆشتنی تۆ بۆ جەنگ، ساتەکان دەبژێرێت. حەمویە وتی: لەم جەنگەدا من یەکێك لەجزمەکانی خۆم ئەمساڵ و تاکەی دیکەی ساڵێکی دیکە لەپێ دەکەم. ئەم وتەیە بەلەیلی گەیشت. وتی: من یەکێك لەجزمەکانی خۆم بەدانیشتنان و ئەوی دیکەیان بەپێوە یا بەسوار لەپێ دەکەم. کاتێك لەیلی کوژرا، حەمویە وتی: ئەمەیە ئەنجامی ئەو کەسەی بۆجەنگ دەکەوێتە هەڵپەهەڵپ.

کوژرانی حسەین کوڕی مەنسور حەلاج

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی مەنسوری حەلاجی سۆفی[٧] کوژرا و سوتێنرا. ئەو

[٧]- باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی مەنسور، عارف و سۆفی بەناوبانگی ئیسلام، لەدەوروبەری ٢٤٤ کۆچی لەبەیزا نزیك ئیستەخر چاوی بەدنیا هەڵهێنا. لەتەمەنی منالیدا لەگەڵ باوکی رووی کردە واست و لەشانزە ساڵ بووبە شاگردی یەکەم پیر و رێنیشاندەری خۆی، سەهل کوڕی عەبدوللەی تەستەری. ئەو دوو ساڵ خزمەتی سەهلی کرد و دوای دوورخستنەوەی ئەو بۆ بەسرە، حەلاج لەگەڵ ئەو رۆشتە بەسرە. حەلاج لەساڵەکانی ٢٦٢ کۆچی لەبەسرەوە رێگەی بەغدادی گرتەبەر و لەوێ هەژدە مانگ لای عەمرۆ مەککی دەرسی خوێند و لەم شارەدا بوو لەگەڵ دایکی حسەین کچی یەکێك لەسۆفییە بەناوبانگەکان بەناوی باوکی ئەعقوبی ئەقتەع پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. حەلاج لەسەراسەری ژیانی تەنیا ئەم ژنەی هێنا و وەك ئاشکرایە لەم ژنە سێ کوڕ و کچێکی بۆ هاتەدنیا. پەیوەندی هاوسەرگیری حەلاج لەگەڵ کچی باوکی یەعقوبی ئەقتەع لای مامۆستاکەی –عەمرۆ مەککی– پەسەند کراو نەبوو. حەلاج بەناچاری ئەوی بەجێهێشت و بوو بەشاگردی باوکی قاسم جونەیدی بەغدادی.

حەلاج دوای ئەوەی چەند ساڵێك لەبەغداد مایەوە، جارێکی دیکە رۆشتە شوشتەر و لەوێوە بوو گەشتی بانگەواز کردنی خۆی دەستپێکرد. حەلاج لەساڵی ٢٧٠ لەتەمەنی بیست و شەش ساڵی یەکەم جار حەجی کرد و لەوێ ساڵێکی بەریازەت و عیبادەت و رۆژوو گرتن بەسەر برد و کاتێك لەمەککە بۆ ئەهواز گەڕایەوە، دەستی بەرێنوێنی کردنی خەڵکان کرد. خۆی بۆ رەخنە گرتن لەکردەوەی ناپەسەندی عەمرۆ مەککی و بانگەشە کردن دژی ئەو، جل و بەرگی دەرهێنا و سەفەری دەستپێکرد. رۆشتە خوراسان، تاڵەقان، بەسرە، واست، شوشتەر و بەغداد. ئەو دووەم سەفەری خۆی بۆ مەککە لەگەڵ چوارسەد مورید دەست پێکرد و دوای گەڕانەوە بەمەبەستی رێنیشاندانی خەڵکان بۆ هیندستان، تورکستان، غورجستان، ئەفغانستان، کشمیر و چین سەفەری کرد و پێشنیاری ئایینی ئیسلامی بەبتەپەرەستەکانی ئەو سەرزەمینانە کرد.

حەلاج لەساڵی ٢٩٤ سێیەم حەجی خۆی کرد کەماوەی دوو ساڵ درێژەی کێشا و دوای گەڕانەوە بۆ بەغداد سەرقاڵی رێنوێنی کردنی خەڵکان بوو. لەم ساڵەدا بووبەرووداننی ئاژاوەی لابردنی موقتەدر و بەیعەتی دەستەیەك لەسەرکردەکانی حکومەت لەگەڵ کوڕی موعەز، بەغداد گرفتاری پەرێشانی و نائارامی بوو. دەستەیەك گومانیان وابوو ئەم ئاژاوەیە بەهۆی پێشنیارەکانی حەلاجەوە سەری هەڵداوە. لەبەر ئەمە حەجاج لەبەغداد هەڵات و رێگەی شوشی گرتەبەر و ماوەیەك لەوێ خۆی شاردەوە بەڵام بەهۆی خیانەتی یەکێك لەقوتابییەکانی، شوێنی خۆ شاردنەوەی ئەویان دۆزییەوە و گرتیان و سوار لەسەر وشتر بردیان بەغداد. لەساڵی ٣٠٢ کۆچی یەکەم دادگایی کردنی حەلاج لەبەغداد ئەنجامدرا کە بەئەشکەنجە و هەشت ساڵ زیندانی ئەو لەزیندانەکانی بەغداد کۆتایی بەکارەکانی هێنا. ئەو دوای ئازدای بەهۆی نزیکی لەگەڵ دایکی خەلیفە، کەم کەم پێی بۆ کۆشکی خەلافەت کرایەوە بەڵام نەیارەکان کەکارەکانی ئەویان بەسیحر و جادوو لەقەڵەم دەدا، خەلیفەیان لەمەترسییەکانی حەلاج ئاگادار کردەوە. لەبەر ئەمە حامید کوڕی عەباسی وەزیر داوای لەموقتەدر کرد دووبارە حەلاج دادگایی بکرێت. لە٣٠٩ کۆچی دووەم دادگایی حەلاج بۆ ماوەی حەوت مانگ بەئامادە بوونی حامیدی وەزیر درێژەی کێشا و سەرئەنجام بەهاندانی هاورێی وەزیر و هاوپیاڵەکانی ئەو و چەندین شایەت، شایەتییان بۆ بێهودەیی کار و وتار و باوەڕەکانی حەلاجدا و بەم شێوەیە لەرۆژی سێ شەممە، بیست و چواری زیقەعدەی ٣٠٩ کۆچی حەلاجیان بۆ ئیعدام کردن برد. جەلاد، سەرەتا هزار قامچی لێدا، دواتر دەست و قاچیانبڕییەوە جەستەی نیوەگیانیان بەدارەوە هەڵواسی و

لەسەرەتا خۆ دوورخستنەوە لەدنیا و سۆفیگەری کردە پیشە و چەندین کاری نائاسایی لەخۆی نیشاندا. لەهاویندا میوەی زستانە و لەزستان میوەی هاوینەی بەخەڵکان دەدا. حەلاج دەستی خۆی بۆ ئاسمان بەرز دەکردەوە و دەستەکانی پڕ دەبوو لەدرهەم کە لەسەریان نووسرابوو قل هو الله احد. ئەمانەی بەدرەمی هێز ناو دەبرد. ئەو پێشگۆیی دەکرد کەخەڵکان چییان خواردووە یا لەماڵەوەی چییان کردووە و لەناخی خۆیان ئاگاداری دەکردنەوە. بەم شێوەیە ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان گومرا بوون و هاوشێوەی عیسا سەبارەت بەو کەوتنە ناسازگاری. دەستەیەك دەیانوت بەشێکی خوایی تێکەڵ بەجەستەی بووە و بانگەشی خوایەتی ئەویان دەکرد. دەستەیەك ئەویان بەجێگری خوا دەزانی و ئەوەی کارەکانی ئەو نیشانەی پیاوە داوێن پاکەکانە. دەستەیەك ئەویان بەفاڵگیر و جادووگەر و درۆزن لەقەڵەم دەدا کەجنۆکەکان فەرمانبەری ئەو دەکەن و میوەکان لەوەرزێکی دیکە بۆ ئەو دەهێنن.

ئەو لەخوراسانەوە بەرەو عێراق بەرێکەوت و یەك ساڵ لەحوجر مایەوە. ئەو لەم ساڵەدا لەزستان و هاوین هیچ پەناگە یا سەقفێکی هەڵنەبژارد و بەردەوام بەرۆژوو بوو. کاتێك کاتی رۆژوو شکاندن دەهات، خزمەتکار گۆزەیەك ئاو و نانێکی بۆ دەهێنا. چەند قوم ئاوی دەخواردەوە و بەددان سێ تیکەی لەنانەکە دەکردەوە و پاشماوەکەی لادەبرد و کەسانی دیکە هەڵیان دەگرتەوە و تا کۆتایی رۆژی دواتر هیچی نەدەخوارد.

شێخی سۆفییەی مەککە لەو کاتەدا عەبدوڵلەی مەغربی بوو. ئەو هاوەڵانی خۆی کۆکردەوە و لەگەڵ ئەوان سەردانی حەلاجی کرد بەڵام حەلاجی لەحوجرنەبینی. پێی وترا: حەلاج بەکێوی باوکی قوبەیس سەرکەوتووە. عەبدوڵلە بەسەر کێوەکەدا سەرکەوت. حەلاجی بینی بێ پێڵاو و رووت لەسەر بەردێك دانیشتووە و ئارەق لەجەستەی دەبارێت. عەبدوڵلە کاتێك ئەوی بینی، هاوەڵانی کۆکردەوە و بێ ئەوەی هیچ بڵێت، گەڕایەوە. ئەو بەهاوەڵانی خۆی وت: ئەم پیاوە

بەیانی ئەو رۆژە بەفەرمانی خەلیفە سەریان لەجەستە جیا کردەوە و جەنازەکەیان سوتاند و خۆڵەمێشەکەیان پژاندە ناو رووباری دیجلە.

بۆ خۆڕاگری کردن و بەتوانابوون لەبەرابەر خواستی خواوەند، خۆی دەخاتە دژوارییەوە و بەم زووانە خواوەند گرفتاری دەکات بەشێوەیەك هێزی خۆڕاگری لەدەست دەدات. حەلاج بۆ بەغداد گەڕایەوە.

چۆنیەتی کوژرانی ئەو بەم شێوەیە کاتی گەڕانەوەی ئەو بۆ بەغداد، بەحامید کوڕی عەباسی وەزیریان وت کەئەو گیانی بەچەند مردوویێك بەخشیوە و مردووەکان زیندوودەکاتەوە و جنۆکەکان گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ئەون و هەرچی بخوازێت، بۆی ئامادە دەکەن و ئەویان پێش کەسانی نزیکی خەلیفە خستووە و نەسر حاجب و کەسانی دیکە خوازیاری شوێنکەوتن و پەیوەست بوون بەون. حامیدی وەزیر داوای لەموقتەدر کرد حەلاج و هاوەڵانی بەو بسپێرێت. نەسری پەردەدار بەرگری لێکرد بەڵام وەزیر پێیداگرت و موقتەر فەرمانیدا ئەو بەحامید بسپێرن. حامدی ئەو و پیاوێکی دیکەی بەناوی شەمری (سەمیری) و دەستەیەکی دیکە کەحەلاجیان بەخوا دەزانی گرت و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ کردن و هەموان وتیان باوەڕدار بوون بەخواوەندی حەلاج لەڕوانگەی ئەوانەوە ڕاستە و ئەوەی کەئەو گیان بەمردووەکان دەبەخشێتەوە. ئەو ئەم وتەی لەبەردەم حەلاج هێنایە سەرزمان. حەلاج حاشای لێکرد و وتی: پەنا بەخوا لەوەی بانگەشەی خوایەتی یا پێغەمبەرایەتی بکەم. بەندەیەکم کەخواوەند دەپەرەستم. حامید، باوکی عەمرۆ قازی و باوکی جەعفەر کوڕی بەهلولی قازی و دەستەیەك لەفەقیهەکانی کۆکردەوە و داوای فتوای لێکردن. وتیان: ناتوانین فتوا بدەین مەگەر ئەوەی بەڵگەیەکمان دەست کەوێت تا کوشتنی ئەو بەرەوا بزانین. ناتوانین پشت بەوتەی کەسانی دیکە ببەستین مەگەر ئەوەی وتەیەك کەخۆی پشتراستی بکاتەوە. حامید، حەلاجی بردە بارەگاکەی خۆی و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ کرد بەڵام لەوتەکانی ئەو هیچ شتێك لەوەی لەگەڵ ئایینی ئیسلام ناسازگار بێت، بەدەست نەهات.

ئەم بارودۆخە درێژەی کێشا و حامید بۆ لەناوبردنی حەلاج هەوڵی دەدا. ئەو و حەلاج چەندین بەسەرهاتیان هەیە کەگێڕانەوەیان دەبێتە هۆی درێژدادڕی لەم کتێبەدا تا ئەوەی سەرئەنجام وەزیر کتێبێی حەلاجی بینی کەتیایدا نووسرابوو هەرکەسێك مەبەستی حەج کردنی بێت بەڵام توانای ئەو کارەی نەبێت، ژوورێك

لەماڵەکەی خۆی کەپاك بێت و کەس نەڕۆشتبێتە ناوی، هەڵبژێرێت و لەرۆژەکانی حەجدا بەدەوری ماڵەکەدا بسورێتەوە و ئەو کارە بکات کەحاجییەکان دەیکەن. دواتر سێ منالّی باوك مردوو بێنێت و باشترین خواردنیان بۆ ئامادە بکات و لەو ژورەدا خواردنیان پێ بدات و خۆی بەدەستی خۆی خزمەتیان بکات. کاتێك لەخواردن تەواو بوون، جل و بەرگیان لەبەر بکات و یەکی حەوت درهەمیان پێ بدات و کاتێك ئەو کارەی کرد، وەك ئەوە وایە حەجی کردبێت.

کاتێك ئەم کتێبە لای وەزیر خوێندرایەوە، باوکی عەمرۆی قازی بەحەلاجی وت: ئەمەت لەکوێوە هێناوە؟ حەلاج وتی: لەکتێبی اخلاصی حەسەنی بەسری وەرم گرتووە. قازی پێی وت: خوێنت ڕەوایە، درۆ دەکەیت، ئێمە ئەو کتێبەمان لەمەککە خوێندۆتەوە و ئەم بابەتەمان تیا نەبینیوە. کاتێك قازی وتی، خوێنت ڕەوایە و وەزیر ئەمەی بیست، بەقازی وت: بینوسە. باوکی عەمرۆ ئەو کارەی نەکرد بەلاّم حامید ناچاری کرد. ئەو فەرمانی ڕەوا بوونی خوێنی حەلاجی نووسی و دوای ئەو ئامادەبووان شایەتییان دا.

کاتێك حەلاج ئەم وتەی بیست، وتی: خوێنی من بۆ ئێوە ڕەوا نییە، چوونکە باوەڕم بەئیسلام هەیە و ئایینەکەی دینەکەی خۆم باش دەزانم و کتێبێکم لەمبارەوە نووسیوە. خواوەندا، خواوەندا، خوێنی من و خەڵکان بلاّوەیان لێکرد.

وەزیر نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و بۆ کوشتنی حەلاج داوای مۆڵەتی لێکرد و فتواکانی لەگەڵ نامەکەی خۆیدا ڕەوانە کرد. خەلیفە ...رمان و مۆڵەتی کوشتنی پێدا. وەزیر حەلاجی بەفەرماندەی پاسەوانەکان سپارد. ئەو هەزار قامچی لەحەلاجدا بەلاّم حەلاج تەنانەت یەك ئاخی نەهێنایە سەرزمان. دواتر دەستێك و قاچێکی حەلاج و دواتر دەست و قاچەکەی دیکەیشی بڕی و سەرئەنجام ئەویان کوشت و جەنازەکەیان سوتاند و خۆڵەمێشەکەیان کردە زەریا. سەری ئەویان لەبەغداد هەڵواسی و دواتر ڕەوانەی خوراسانیان کرد چوونکە شوێنکەوتەکانی لەو دیارە فراوان بوون. دەستەیەك لەشوێنکەوتەکانی دەیانوت ئەو نەکوژراوە و سوار لەسەر چوارپێ بینراوە و چل ڕۆژی دیکە دەگەڕێتەوە. دەستەیەکیش دەیانوت: لەڕێگەی نەهرەوان سوار لەسەر گوێدرێژێك بینیویانە و حەلاج پێی

وتوون: هاوشێوەی ئەو مانگایانە مەبن کەگومان دەکەن ئەشکەنجەیان کردووم و دواتر منیان کوشتووە.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەرەبیع الاوەل/ جولای ئەم ساڵە ئاگرکەوتنەوەیەکی گەورە لەکەرخ ڕوویدا و ژمارەیەك سووتان.

لەجومادی الاوەل/ سێپتامبەری ئەم ساڵە موقتەدر، محەممەد کوڕی نەسری پەردەداری وەك سوپاسالاری سوپای موسڵ دەستنیشان کرد و خواردەمەنی و دانەوێڵەی ئەم شارەی بەو سپارد. نەسری پەردەدار لەم ساڵەدا بەرەو موسڵ بەرێکەوت و کاتێك گەیشتە ئەو شارە، لەگەڵ کوردەکانی مارانی جەنگی و ژمارەیەکی کوشت و ئەسیری کرد. هەشتا و چەند ئەسیری بۆ بەغداد نارد و ئەوانیان بەریسوایی بردە ناو شارەکان (شێوەی هەمیشەیی عەرەبەکان بۆ هەڵس و کەوتیان لەگەڵ دیل و گرفتارانی جەنگ).

لەم ساڵەدا داود کوڕی حەمدان فەرمانڕەوایەتی دیاری ڕەبیعەی گرتەدەست.

لەم ساڵەدا باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی سەهل کوڕی عەتای ئادەمی سۆفی لەشێخە گەورەکان و زاناکانی سۆفییە و باوکی ئیسحاق ئیبراهیم کوڕی هارونی حەرانی پزیشك و باوکی محەممەد عەبدوللە کوڕی حەمدون کۆچی دواییان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و دەی کۆچی (٩٢٣ زایینی)

جەنگی سیمجور لەگەڵ باوکی حسەین کوڕی عەلەوی

باسی چۆنیەتی کوژرانی لەیلی کوڕی نوعمانمان کرد و وتمان بارس، کۆیلەی قەراتکین لەجورجان مایەوە. کاتێك لەیلی کوڕی نوعمان کوژرا، قەراتکین بۆ جورجان گەڕایەوە و کۆیلەکەی بارس داوای ئەمانی لێکرد بەڵام قەرتکین کوشتی (چوونکە خیانەتی لێکرد و پەنای بۆ لەیلی بردبوو). قەراتکین لەجورجان گەڕایەوە و باوکی حسەین کوڕی حەسەن کوڕی عەلی ئەتروشی عەلەوی کەنازناوی باوکی ناسرە، هاتە جورجان و لەوێ مایەوە. سەعید نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی، سیمجوری دەواتی لەگەڵ چوار هەزار کەس بۆ جەنگی باوکی حسەین ڕەوانە کرد. سیمجور لەدوو فەرسەخی جورجان ئوردووی لێدا و بۆ ماوەی یەك مانگ گەمارۆی خستە سەر باوکی حسەین. باوکی حسەین لەگەڵ هەشت هەزار دەیلەمی و جورجانی بۆ جەنگی سیمجور هاتەدەر. فەرماندەی سوپاکەی ئەو سورخاب کوڕی وەهسوزان کوڕە مامی ماکان کوڕی کالی دەیلەمی بوو. هەردوو سوپا جەنگێکی بوێرانەیان لەخۆیان نیشاندا. سیمجور چەند بۆسەیەکی نایەوە بەڵام بەهۆی کەمتەرخەمی ئەوان سیمجور شکستی خوارد و هاوەڵانی باوکی حسەین هاتنە ناو ئوردووگاکەی سیمجور و تاڵانیان کرد. دوای سەرکەوتنی باوکی حسەین، ئەوانەی بۆسەیان نابوویەوە، هاتنەدەر و نزیکەی چوار هەزارکەس لەدەیلەمییەکان وجورجانییەکانیان کوشت و باوکی حسەین هەڵات و خۆی هەڵدایە ناو ڕووبارە و بۆ ئێستر ئاباد گەڕایەوە. هاوەڵە هەڵاتووەکانی لەو ناوچەیە لەدەوری کۆبوونەوە.

سورخاب کاتی هەڵاتنی سیمجور شوێنی کەوت و کاتێك گەڕایەوە، بینی هاوەڵانی کوژراو و ئاوارە بوون. لەبەر ئەمە ڕێگەی ئێستر ئابادی گرتەبەر و بنەماڵەی هاوەڵان و پاشماوەکان هاوڕێیەتیان دەکرد و لەگەڵ باوکی حسەین کوڕی ناسر لەوێ مایەوە. سیمجور لەسەرکەوتنی هاوەڵانی خۆی ئاگادار بوویەوە

و گەڕایەوە و لەجورجان نیشتەجێ بوو. لەم کاتەدا سورخاب نەخۆش کەوت و مرد. کوڕی ناسر بۆ ساری گەڕایەوە و کاکان کوڕی کالی وەك جێگری خۆی لەئێسترئاباد دیاریکرد. دەیلەمییەکان لەدەروی کۆبوونەوە و ئەویان پێش خست و وەك فەرمانڕەوای خۆیان هەڵیانبژارد.

لەم کاتەدا محەممەد کوڕی عەبدوللەی بەلغەمی و سیمجور گەیشتنە دەروازەی ئێسترئاباد و جەنگیان لەگەڵ ماکان کوڕی کالی دەستپێکرد. لەبەر ئەوەی ئەم شەڕە درێژەی کێشا، لەگەڵ ماکان کوڕی کالی پەیمانی ئاشتییان بەست کە لەبەرابەر وەرگرتنی پارە ئێسترئاباد بەرەو ساری بەجێبێڵێت و وا نیشان بدات کەبەلغەمی و سیمجور دەستیان بەسەر شارەکەدا گرتووە. دواتر بەلغەمی و سیمجور شارەکە بەجێبێڵن و ماکان کوڕی کالی بۆ ئێسترئاباد بگەڕێتەوە. ماکان کوڕی کالی ئەو کارەی کرد و بەرەو ساری کەوتە ڕێ. هاوەڵانی بەلغەمی و سیمجور لەئێسترئابادەوە بەرەو جورجان و لەوێوە بەرەو نەیشابور ڕۆشتن. ئەوان بوغرایان وەك نوێنەری خۆیان لەئێسترئاباد بەجێهێشت. کاتێك ئەوان شارەکەیان بەجێهێشت، ماکان کوڕی کالی گەڕایەوە و لەم کاتەدا بوغرا بۆ جورجان هەڵات و لەگەڵ خەڵکانی ئەو شارە بەشێوەیەکی خراپ هەڵس وکەوتی کرد. ماکان هێرشی کردە سەر و بوغرا بۆ نەیشابور هەڵات و ماکان لەجورجان مایەوە. ئێمە سەرەتای دەرکەوتی ماکان باس دەکەین و بەسەرهاتی کوژرانی ئەو لەساڵی ٣٢٩/٩٤٠ زایینی دەگێڕینەوە.

شۆڕشی ئەلیاس کوڕی ئیسحاق کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەسەدی سامانی

ئەلیاس کوڕی ئیسحاق کوڕی ئەحمەد کەپێشتر باسمان کرد لەگەڵ باوکی ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و بۆ فەرغانە هەڵات و لەو شارە مایەوە تا جارێکی دیکە شۆڕشی دەستپێکرد و ئەم جارە داوای هاوکاری لە محەممەد کوڕی حسەین کوڕی مت کرد. ئەو تورکەکانی کۆکردەوە. سی هەزار سوار پەیوەستی بوون. مەبەستی گرتنی سەمەرقەندی کرد و لەگەڵ نەسر کوڕی ئەحمەد ڕێگەی ناسازگاری گرتەبەر. نەسر، باوکی عەمرۆ محەممەد کوڕی ئەسەد و چەند

سەرکردەیەکی دیکەی لەگەڵ دوو هەزار و پێنسەد جەنگاوەر ڕەوانە کرد. ئەوان لەڕۆژی هاتنی ئەلیاس، لەدەرەوەی سەمەرقەند بۆسەیان نایەوە و کاتێك ئەلیاس گەیشت و لەگەڵ سوپاکەی سەرقاڵی دابەزین و ئوردوو لێدان بوون، ئەوانەی بۆسەیان نابوویەوە، لەناو دارەکان هاتنەدەر و شمشێریان خستە ناو سوپاکەی ئەلیاس و ئەلیاس و هاوەڵانی هەڵاتن. ئەلیاس گەیشتە فەرغانە و کوڕی مت خۆی گەیاندە ئەسبیجاب و لەوێوە ڕێگەی تێرازی گرتەبەر. نامەیان بۆ کوێخای تێراز نووسی و تەماحی گرتنی کوڕی مت یان خستەبەردەست. ئەو کوڕی متی گرت و کوشتی و سەرەکەی بۆ بوخارا نارد.

کوڕی مت پیاوێکی بوێر و لەکاتی شۆڕش، چەندین وشتری بەکرێ گرتبوو. وشتردارەکان هاتنەلای و داوای وشترەکانیان کردەوە. وتی: وشترەکانتان لەبەغداد بۆ دەگەڕێنمەوە یانی هیچ شتێك ناداتەوە چوونکە بەهێز و توانای خۆی پشت ئەستور بوو بەڵام چارەنوس شتێکی جیاوازی بۆ نووسی.

ئەلیاس بۆ سێیەم جار ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و ئەم جارە باوکی فەزڵ کوڕی باوکی یوسف، فەرمانڕەوای شاش هاوکاری کرد. محەممەد کوڕی ئەلیەسع بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و دوای جەنگی دوو سوپا، ئەلیاس بۆ کاشغەر هەڵات و باوکی فەزڵ قۆڵبەست کرا. ئەویان بردە بوخارا و لەوێ مرد.

ئەلیاس کچی ئەمیری کاشغەر تەغانتەکینی وەك هاوسەر هەڵبژارد و لەوێ نیشتەجێ بوو. دواتر محەممەد کوڕی موزەفەر فەرمانڕەوایەتی فەرغانەی گرتەدەست و ئەلیاس کوڕی ئیسحاق بۆ جەنگی ئەوئەسپی غاردا و محەممەد کوڕی موزەفەر ڕووبەڕووی بوویەوە و جارێکی دیکە شکستیدا و ئەلیاس بۆ کاشغەر گەڕایەوە. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی موزەفەر نامەیەکی بۆ نووسی و دڵنەوایی کرد و خۆشەویستی خۆی بۆ دەربڕی. دڵی ئەلیاس ئارام بوویەوە و ڕێگەی بوخارای گرتەبەر و سەعید ڕێزی گرت و کچەکەی کردە هاوسەری ئەو. ئەلیاس لای سەعید مایەوە.

مردنی محەممەد کوڕی جەریری تەبەری

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی جەریری تەبەری، نووسەری مێژووی تەبەری، لەبەغداد گیانی ئەسپەردە کرد.[٨] ساڵی لەدایك بوونی ئەو ٨٣٨/٢٢٤ زایینی بووە

---

[٨]- مێژووی تەبەری یەکێك لەو کتێبە گرنگانەیە کەکوڕی ئەسیر لەمێژووەکەی خۆیدا پشتی پێ بەستووە بەڵام لەساڵی ٣٠٢ کۆچی بەم لاوە چیتر بوونی نامێنێت و دەبێت تەواوی مێژوو بەبڕواپێکراوترین کتێب کەڕووداوەکانی مێژوویمان بۆ دەگێڕێتەوە بزانین و ئەگەری هەیە یەکێك لەلەپێشییەکانی ئەم کتێبە ئەمە بێت.. لێرەدا دەبێت ئاماژە بەوە بدەین هەرچەندە کوڕی ئەسیر کەڵکی زۆری لەمێژووی تەبەری بینیوە بەڵام دەبێت بەمێژوویەکی جیاوازی بەروانگەی جیاوازی بزانین بەهەمان شێوە کەتەبەریش لەنووسینی مێژووەکەی خۆی پشتی بەکتێبی وەك فتوح العراق، خبر الجسر، خبر مهران، مقتله یوم النخلیه، خبر القادسیه، المدائن، جلولا، کتاب خبر البصره و فتوحها، خبر الاهواز، خبر السوس، خبر الهرمزان، خبر جندیسابور، خبر رامهرمز و کتێبی فتوحی خوراسان، اختلاف الروایه فی خبر قتیبه بخراسان، کتێبی نوادر قتیبه بن مسلم، کتێبی ولایه اسد بن عەبدولله قسری، کتێبی ولایه نصر بن سیار، کتێبی فتوحی سجستان، کتێبی فارس، کتێبی فتح الابله، کتێبی کرمان، کتێبی فتوح جبال طبرستان، ایام الرشید، کتێبی فتوح جرجان و طبرستان..... بەستووە.

مێژووی کوڕی ئەسیر لەراستیدا خۆی مێژوویەکی گشتگیر و جیاوازە کەنووسەر بەپشت بەستن بەمێژووی تەبەری گشتاندوویەتی و روداوەکانی تا رۆژگاری خۆی درێژەی پێداوە. ئەو بەورد بینی کە لەناو مێژوو نووسانی ئەو سەردەمە بێ وینەیە، دەستی بەهەڵسەنگاندن و نووسینەوەی رووداو و گێڕانەوەکان کردووە و لەوێ کە بۆ یەك رووداو دوو گێڕانەوە لەئارادا بووە و هەڵبژاردنی یەکیان بەدژوار زانیوە، هەردوو گێڕانەوەکەی ئاماژە پێداوە. بەهەرحاڵ تەنانەت لەرووداوەکانی سەرەتای ئیسلام کەسەرچاوەی سەرەکی ئەو مێژووی تەبەری بووە، ورد بینی کوڕی ئەسیر بەرادەیەکە کەکتێبەکەی هەڵگری خاڵە ورد و نەبینراوەکانە و تازەکانە. کوڕی ئەسیر لەبابەتە گونجاوەکان، وەك بارودۆخی کۆمەڵایەتی و باوەڕەکان و ئایینەکان و تەنانەت بەرهەمە ئەدەبییەکان، زانیاری بەسوود بەدەستەوە دەدات هەرچەند لەزۆربەی شوێنەکاندا ئەو سەرچاوانەی پشتی پێ بەستووە، دیاریکراو نییە بەڵام نووسراوەکانی ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێت کەکوڕی ئەسیر ئەوپەڕی وردبینی لەهەڵبژاردنی سەرچاوەکان و گێرانەوەکان بەکار بردووە و لەبەر ئەو لەو شوێنەی نازانرێت پشتی بەچ سەرچاوەیەك بەستووە، بەئاسانی دەکرێت پشت بەگێرانەوەکەی ببەسترێت.

کوڕی ئەسیر لەناو هاورۆژگارەکانی خۆی پێگەیەکی تایبەت و بەرزی هەبووە و هەموان وەسفی لێکۆڵینەوە ورد و قووڵەکانی ئەویان کردووە. کوڕی خەلەکان ئەو ئیمامی حەدیس و شارەزای ئەم زانستە و لقەکانی دەزانێت. کوڕی کەسیر لە البدایە و النهایە ئەو بەئیمامی علامە ناو دەبات، زەهبی جێگەی ئەوە لەلووتکەدا دەزانێت کەخاوەنی چەندین تایبەتمەندی لەپێشە و نوسەری شذرات الذهب ئەو بە امام نسابە، مێژوو نووس و ئەدیبێکی دیار ناوزەد دەکات.

کوڕی ئەسیر خۆی نیوەی دووەمی سەدی شەشی کۆچی بینیوە و لەگەڵ پێنج خەلفیە عەباسی هاورۆژگار بووە: مستنجد باللە (٥٥٥-٥٦٦)، مستضی بامراللە (٥٦٦-٥٧٥) ناصر لدین اللە (٥٧٥-٦٢٢)، ظاهر باللە (٦٢٢-٦٢٣) و مستنصر باللە (٦٢٣-٦٢٩) کە تا ساڵی ٦٣٠ (ساڵی مردنی کوڕی ئەسیر) هاورۆژگاری ئەم خەلیفەیە بووە.

و شەواننە لەماڵەکەیدا بەخاك سپێردرا چوونکە خەڵکان کۆبوونەوە و سەرەتا ئەویان بەئیمام و دواتر بەناباوەڕیان لەقەڵەمدا و ڕێگەیان نەدا لەڕۆژدا بەخاك بسپێردرێت. عەلی کوڕی عیسا دەیوت: سوێند بەخوا ئەگەر لەم دەستەیە سەبارەت بەئیمامیە و ئیلحاد (ناباوەڕی) پرسیار بکەن، هیچ نازانن.

لەماوەی ژیانی کوڕی ئەسیر چەندین گۆڕانکاری سیاسی گەورە ڕوویانداوە کە لەگرنگترینیان ڕووخانی ئەجم ئەلدەولەی سەلجوقی و حکومەتی فاتمییەکان و دامەزراندنی حکومەتی ئەیووبییەکان و هێرشی خاچ پەرەستان بۆ شام و سەرەتای هێرشی تاتارەکان بۆ سەرزەمینەکانی ئسیلامە. لەپاڵ ئەمە، ڕووداوە کۆمەڵایەتی و هزریە نەیارەکان بوونیان هەبووە کە زیاتر بۆتە هۆی پشێوی سیاسی و کۆمەڵگای ئیسلامی بەدەست ئەم ئازارەوە ناڵاندوویەتی. ئەو کێشە و ئاژاوانەی کەس لەداهاتوویان ئاگادار نەبوو و لەم ناوەدا مێژوو نووسێکی وەك کوڕی ئەسیر دەبوا چەندایەتی و چۆنایەتی ئەم ڕووداوانە شی بکاتەوە.

کوڕی ئەسیر لەپێشەکی کتێبەکەی خۆی تایبەتمەندی کارەکانی خۆی بەم شێوەیە باس دەکات:

کاتێك بارودۆخم بەو شێوەیە بینی، دەستم بەنووسینی کتێبێکی مێژووی و گشتگیر سەبارەت بەگێڕانەوەی بەسەرهاتی پاشاکانی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا و نێوان ئەوان کرد تا بۆمن وەك یادداشتێك بێت لەترسی لەبیرکردن بەردەوام لێی بڕوانم و ڕووداوەکان و بەسەرهاتەکان لەسەرەتای ڕۆژگارەوە ئاماژە پێبدەم. ئەم گێڕانەوە و ڕوداوانە پەیوەست دەبێت و یەکێك ڕێگەی ئەوی دیکە دەبڕێت. ئەم ڕشتەیە تا سەردەمی خۆمان درێژە دەبێتەوە.

لەگەڵ ئەوەیشدا ناڵێم من لەم کتێبەدا هەموو ڕوداوەکانی پەیوەست بەمێژووم باس کردووە چوونکە ئەوەی لەموسڵە (شوێنی ژیان و مانەوەی کوڕی ئەسیر) بەناچاری لەدەستکەوتنی ئەوەی لەقوڵای ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوایە، ناتەوانە بەڵام دەڵێم: لەم کتێبەدا شتێکم کۆکردۆتەوە کە لەهیچ کتێبێکی دیکەدا (بەتەنیا) کۆنەبۆتەوە و هەرکەس لێی بڕوانێت، ڕاستی و دروستی وتەکانی منی بۆ دەسەلمێت و ئەندێشەیەکی جیاوازی نابێت. من کارەکەی خۆم لەکتێبی گەورەی ئیمام ئەبوو جەعفەری تەبەری دەست پێکرد چوونکە ئەم کتێبە پاڵپشتێکە هەمووان پشتی پێ دەبەستن و لەکاتی دووبەرەکی و جیاوازی، بەڵگەی لێ دەهێننەوە. من هەموو گێڕانەوەکانم لەشوێنی خۆیدا نووسی و دەستکاری هیچم نەکرد. ئەو سەبارەت بەزۆربەی ڕووداوەکان چەندین گێڕانەوەی جیاوازی ئاماژە پێداوە کەهەرکام لەوەی پێشووی گەورەتر یا بچوکترە. هەندێ کات شتێك بەگێڕانەوەی یەکەم زیاد دەکات یا لەوەی دیکە کەم دەکاتەوە. من لەم ناوەدا پشتم بەبڕواپێکراوترین گێڕانەوەی ئەو بەست و گێڕامەوە وکەم و کوڕییەکانم لەشوێنی دیکە پڕ کردەوە. هەر شتێکم لەشوێنی خۆیدا نووسی و لەبەر ئەمە یەك ڕووداو، بەجیاوازی گێڕانەوەکانی، یەکسان و بێ کێشە نووسرایەوە و ئەمە ئەو بابەتەیە لەم کتێبەدا دەیبینن.

کاتێك لەخوێندنەوەی تەبەری تەواو بووم، پشتم بەمێژووە ناودارەکانی دیکە بەست و خوێندمەوە و لەناو ئەوان، ئەوەی لەتەبەری گێڕابوومەوە، گشتگیر و تەوام کرد.، هەرشتێکم لەشوێنی خۆی دانا جگە لەوەی سەبارەت بەهاوەڵانی پێغەمبەر(د.خ) بووە کەهیچم بەوتەکانی ئەبوو جەعفەر زیاد نەکرد مەگەر ئەوەی زیاد کردن پێویست بوویێت یا ئەوەی بێژەرەکەیان بەناڕاست لەقەڵەم دابێت. لەبەر ئەوە پشتم بەتەبەری بەست چوونکە ئیمامێکی قایم کار و لەڕوانگەی زانست و ڕاست باوەڕی، ڕاست کردار. جیاواز لەوە، من لەکتێبە ئاماژە پێدراوەکان، تەنیا پشتم بەو کەسانە بەستووە کەوتارەکانیان ڕاست و لەنووسیندا ڕاست کردار بوون. هەرگیز هاوشێوەی کەسێك نەبووم کە لەتاریکی شەو هەنگاو هەڵبگرێت یا گەوهەر و زیخ تێکەڵ بکات (مێژووی ایران بعد از اسلام، زرین کوب، مقدمه علی شیری بر کامل ابن اثیر، ٦ جلدی. پێشەکی کوڕی ئەسیر)

ئەمە وتەی کوڕی مسکویە، نووسەری تجارب الامە دەڵێت: ئەم پێشەوایە لەم بوختانانە بەدوورە.

ئەوەی دەڵێن خەڵکانی ئاسایی دەمارگیرییان کردووە، وتەیەکی ناراستە و تەنیا دەستەیەك لەحەنبەلییەکان دژایەتی ئەویان دەکرد و کەسانی دیکە شوێنکەوتەی ئەو بوون. ئەم کارەی ئەوانیش هۆکارێکی تایبەتی بوو: ئەوە بوو تەبەری کتێبەکەی خۆی کۆکردەوە کەتیایدا ئامارژەی بەجیاوازی فەقیهەکاندا. هاوشێوەی ئەم کتێبە پێشتر نەنوسرابوو. تەبەری لەم کتێبەدا ئامارژەی بەئەحمەد کوڕی حەنبەل نەکرد. ئەمەیان بیرهێنایەوە و لەوەلامدا وتی: ئەحمەد کوڕی حەنبەل حەدیس بێژ بوو نەك فەقیە. حەنبەلییەکان ئەمەیان پەسەند نەکرد. ژمارەی حەنبەلییەکانی بەغداد زیاد لەرادە فراوان بوون و لەبەر ئەمە دژی ئەو شۆڕشیان کرد و وتیان ئەوەی دەیانویست.

حسدوا الفتی اذ لم ینالوا سعیە	فالناس اعداء لە و خصوم
کضرائر الحسناء قلن لوجهها	حسدا و بغیا انە لدمیم

واتاکەی: ئەوان رژدیان بەو پیاوە بەرزە برد، ئەو کاتەی نەیانتوانی دەستدرێژی بکەنە سەر هەوڵەکانی ئەو، بوونە خەڵکانی نەیار و دژومنی ئەو. وەك کوێرەکان کەروخساری ژنێکی جوان لەبەر ئێرەیی بردن بەقێزەون و ناشیرین ناو دەبەن.

من لەوتەی گەورە پیاوان سەبارەت بەتەبەریم بەرادەیەکم وتووە کەپێگەی بەرزی ئەومان بۆ دەستنیشان دەکات. یەکیان وتەی ئیمام ئەبوبەکری وتاربێژە کەدوای ناوبردن لەو کەسانەی تەبەری لەوانی گێڕاوەتەوە یا ئەو کەسانەی لەتەبەرییان گێڕاوەتەوە، دەڵێت: ئەو لەپێشەوا بیرمەندەکانە کە بەپشت بەستن بەوتەکانی ئەو داوەری دەکرا و لەرووناکی مەعریفە و زانستی ئەو، وتەکان دەگێڕدرێنەوە. بەرادەیەك لەزانست بەهرەی بردبوو کە لەناو کەسانی هاوڕۆژگاری خۆی، کەسی هاوتا و هاوشانی ئەو نەدەبینرا. ئەو قورانی لەناو سنگدا بوو، شارەزای خوێندنەوە بوو و ناوەرۆکەکانی بەباشی دەزانی و لەحوکمەکانی قورئان بەقووڵی تێرادەما و لەسونەتەکان و رێگەکانی ئاگادار و راست و ناڕاست و ناسخ

و مەنسوخی دەزانی. لەوتەی ئەسحابە و شوێنکەوتەکان و پێشینان لەئەحکامی حەلاڵ و حەرام ئاگادار بوو. لەگەڵ بەسەرهات و گێڕانەوەی خەڵکان ئاشنا و لەمێژووی نەتەوەکان و پاشاکان کتێبێکی بەناوبانگی نووسی. بەهەمان شێوە کتێبێکی لەتفسیردا نووسی کەهاوشێوەی نابینرێت. ئەو لەیاسا و رێساکانی فقه چەندین کتێبی نووسی و پشتی بەقسەی فەقیهەکان بەستووە و چەندین بابەتی دیکە کەتەنیا لەو دەگێڕدرێتەوە و لەو زمانی ئەو ئاماژەی پێدراوە.

باوکی ئەحمەد حسەین کوڕی عەلی کوڕی محەممەدی رازی سەبارەت بەو دەڵێت: یەکەم پرسیاری ئیمام ئەبوبەکر کوڕی خوزەیمە لەمن ئەوە بوو: ئایا لەمحەممەد کوڕی جەریری تەبەری شتێکت نووسیوە یا هیچت لەو گێڕاوەتەوە؟ وتم: نە. وتی: بۆ؟ وتم: رووناداات و حەنبەلییەکان رێگە نادەن کەس سەردانی بکات. وتی: خراپت کرد، خۆزگە ئەوەی نوسیوەتە، نەتدەنووسی و تەنیا لەباوکی جەعفەری تەبەریت دەگێڕایەوە.

حسەینەك کەناوی حسەین کوڕی عەلی تەمیمییە، وتی: لەسەرزەوی، کەس بەزاناتر لەباوکی جەعفەری تەبەری نازانم. حەنبەلییەکان ستەمیان لێکرد.

باوکی محەممەد عەبدوللە کوڕی ئەحمەدی فەرغانی دوای ژمارە کردنی نووسراوەکانی تەبەری دەڵێت: ئەبوجەعفەر لەو کەسانە بوو کە لەرێگەی خوا لەسەرکۆنە کردنی هیچ سەرکۆنەکەرێك نەدەترسا و لەزانستی ئاشکرا هیچ کات لەو مافەی خواوەند و موسڵمانان بەڵێنی ئەنجامدانیان لێ سەندبوو، لەترس یا هەر هۆکارێکی دیکە، بەرەو ناڕاستی هەنگاوی هەڵنەدەگرت، هەرچەندە ئازاری فراوانی نەزانەکان و رژدی بەران و ناباوەڕانی پێدەگەیشت.

لەبەرابەردا، باوەڕداران و خۆپارێزەکان بەزانست، لەپێشی، خۆپارێزی و خۆ دوور خستنەوەی ئەو لەدنیا، باوەڕدار بوون. ئەو بەداهاتی کەمی گوندێك لەتەبەرستان کەباوکی وەك میرات بۆی بەجێهێشتبوو، بەسەندەی دەکرد. بەرادەیەك کەسێکی رێزدارە لەم کتێبەدا ناتوانرێت باسی بکرێت.[٩]

---

[٩] - مێژووی تەبەری یەکێکە لەسەرەکیترین و بگرە سەرەکیترین مێژووی بڵاوکراوی ئیسلام. ئێوەی خوێنەری کوردی زمان لەکاتی خوێندنەوەی ئەم پەرتووکەی بەردەستتان دەتوانن لەهەمان سات خوێنەری ئەو پەرتووکە

بیرگردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا موقتەدری خەلیفە، یوسف کوڕی باوکی ساجی بەنێوەنجیگەری مونسی خزمەتکار لەزیندان ئازاد کرد. ئەویان بردە لای موقتەدر و خەڵاتی پێبەخشی و ڕەی، قەزوێن، ئەبهەر، زەنجان، ئازەربایەجانی خستە ژێر فەرمانی ئەو. فەرمانی پێدا ساڵانە پێنسەد هەزار دینار بۆ گەنجینە ڕەوانە بکات جگە لەخەرجی سوپاییەکانی ئەو دەڤەرە.

موقتەدر لەم ڕۆژەدا بەوەسیفی بوکتەمەری و تاهیر و یەعقوب دوو کوڕەکەی محەممەد کوڕی عەمرۆ کوڕی لەیس خەڵاتی بەخشی.

لەم ساڵەدا یوسف خۆی ئامادە کرد و موقتەدر سوپایەکی بەفەرماندەی وەسیفی بوکتەمەری لەگەڵ نارد و یوسف لەجومادی الاخرە/ سێتامبەر لەبەغدادەوە بەرەو ئازەربایەجان بەڕێکەوت. فەرمانی پێدا ڕێگەکەی لەموسڵەوە هەڵبژێرێت تا بتوانێت لێکۆڵینەوە لەکاروبارەکانی سەرزەمینی ڕەبیعە بکات. ئەو ڕۆشتە موسڵ و لێکۆڵینەوەی کرد و لەوێوە ڕێگەی ئازەربایەجانی گرتەبەر و لەم کاتەدا هەواڵی مەرگی کۆیلەکەی(سوبوکی) پێ گەیشت.

لەم ساڵەدا نازوك وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی بەغداد دەستنیشان کرا.

لەم ساڵەدا لەمیسرەوە چەندین دیاری گرانبایی بۆ باوکی زەنبور حسەین کوڕی ئەحمەدی مادەرائی گەیشت. لەناو ئەم دیاریانە ئێسترێك دەبینرا کەبێچوویەکی لەگەڵدا بوو (چوونکە ئێستر نەزۆکە و مێچکە ئێستری بێچوودار یەکێك لەشتە سەرسوڕهێنەرەکانە) کەشیری گوانی دایکی دەخوارد. لەناو دیارییەکان هەروەها کۆیلەیەك دەبینرا کەزمانی ئەوەندە درێژ بوو دەیتوانی بیدات لەسەری لوتی.

لەم ساڵەدا موقتەدر، دایکی موسای پێشکاری گرت. هۆکاری گرتنەکەی ئەوە

بەنرخەیش بن کەدوای هەوڵ و ماندوو بوونێکی زۆر و تەواو کردنی وەرگێرانی مێژووی تەواو (ئەلکامل فی التاریخ) وەرگێرانی ئەو کتێبە بەنرخە و گرانباییەم دەست پێکردووە و هەنووکە چەندین بەرگی ئەو کتێبە لەکتێبەخانەکاندایە و هیوا دەبرێت لەداهاتوویەکی نزیکدا بەتەواوی بکەوێتە بەردیدەی خوێنەران. (وەرگێڕ)

بوو دایکی موسا کچی خوشکەکەی خۆی کردە هاوسەری باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی متوەکل عەلی اللە. باوکی عەباس قۆز و جوان روخسار بوو و بەکەسێکی جوامێر هەژمار دەکرا. ئەو پاڵێوراوی خەلافەت بوو. کاتێك دایکی موسا پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ بەست، بەخشش و میوانداری زۆری کرد و سامانەکانی بەفیڕۆدا. دوژمنەکانی دایکی موسا بوختانیان بۆ هەڵبەست و لای موقتەدر خراپەی ئەویان هێنایە سەرزمان و وتیان دایکی موسا بۆ خەلافەتی باوکی عەباس هەوڵ دەدات و سوێندی لەسەرکردەکان وەرگرتووە. سەبارەت بەدایکی موسا قسەی زۆریان بۆ موقتەدر کرد. موقتەدر ئەوی گرت و سامان و گەوهەرە گرانباییەکانی لێ سەندەوە.

لەم ساڵەدا موسوڵمانان لەوشکی و دەریا جەنگان و تالآنی زۆریان دەستکەوت و زیان بەکەس نەگەیشت.

لەم ساڵەدا خەڵکانی موسڵ ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە و نوێنەری محەممەد کوڕی نەسری پەردەداریان لەشارەکە کوشت. سوپایەك بۆ سەرکوت کردنی ئەوان لەبەغدادەوە بەرەو موسڵ ڕەوانە کرا.

لەجومادی الاخرە/ سێپتامبەری ئەم ساڵە ئەستێرەیەکی گەورەی کلکدار لەرۆژهەلآتەوە بینرا کەدرێژییەکەی لەزەوییەوە دوو گەز بوو.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی نەسری پەردەدار بۆ جەنگ لەموسڵەوە رووی کردە قالیقەلآ و لەم سنورە رووبەرووی رۆمییەکان بوویەوە و دانیشتوانی تەرسوس خۆیان گەیاندە مەڵتییە و بەم شێوەیە موسوڵمانان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و دەستدرێژییان کردە سەر شارەکانی رۆم. ئەم سەرکەوتنە بەشێوەیەك بوو موسوڵمانان تەنانەت خۆیان بیریان لێ نەدەکردەوە. دوای ئەم سەرکەوتنە گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی عەباس کوڕی محەممەد کوڕی باوکی محەممەدی یەزیدی، مرد. ئەو زانست لەسەعلەبی و ریاسی فێر ببوو.

ئیسحاق کوڕی عەبدولمەلیکی هاشمی لەم ساڵەدا رێ و رەسمی حەجی لەگەڵ خەڵکان ئەنجامدا.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و یانزەی کۆچی (٩٢٤ زایینی)

لابردنی حامید و هاتنە سەرکاری کوڕی فورات

لەرەبیع الاخر/ جولای ئەم ساڵە موقتەدر، حامید کوڕی عەباسی لەوەزارەت و عەلی کوڕی عیسای لەسەرۆکایەتی دیوان لابرد و خەڵاتی بەباوکی حسەین کوڕی فوراتدا و پۆستی وەزارەتی بۆ گەڕاندەوە.

هۆکاری ئەم کارەی موقتەدر ئەوە بوو لەسکاڵای ئەم و ئەو و بەندەکان و کەسانی دەوروبەری خۆی بۆ درەنگ وەرگرتنی ڕۆژانە بێزار بوو. عەلی کوڕی عیسا بەردەوام ڕۆژانە و مانگانەی خەڵکانی درەنگ دەدا و کاتێك مانگانەی چەندین مانگ کۆدەبوویەوە، تەنیا بەشێکی دەدا و لەدانی پاشماوەکەی خۆی دوور دەخستەوە. ئەو لەساڵدا دوو مانگ لەموچەی کرێکاران و مووچە خۆرەکانی کەم کردەوە و بەم شێوەیە دوژمنایەتی خەڵکان لەگەڵ ئەو زیادی کرد.

حامید کوڕی عەباس لەمانەوە لەبەغداد بێزار ببوو و جگە لەپۆشینی جل و بەرگی ڕەش هیچی بۆ نەمابوویەوە. حەزی نەدەکرد عەلی کوڕی عیسای لەگەڵدا بێت چوونکە عەلی کوڕی عیسا فەرمانەکانی حامیدی ئەنجام نەدەدا و ئەوی ریسوا دەکرد لەکاتێکدا دەیویست جێبەجێ کردنی هەندێ لەکارەکان لەئەستۆ بگرێت. لەم کاتەدا عەلی کوڕی عیسا دەینوسی: وەزیر زانا، خواوەند بیپارێزێت، فەرمان بدات و جێگری وەزیر ئەنجامی دەدات.

هەرکات یەکێك لەکارگوزارەکانی حامید سکاڵای لەسەر عەلی کوڕی عیسا دەنووسی، حامید لای سکاڵاکەی ئەمەی دەنووسی: کارە یاساییەکانی حکومەتی بەجێگری وەزیر سپێردراوە و ئەو دەبێت فەرمان بەفەرمانڕەواکان و کارگوزارەکان بدات تا چیتر ستەم لەمسکێنەکان نەکەن. حامید ویستی بۆ لێکۆڵینەوە ئەو برە پارەی ساڵانە دەبوا بۆ گەنجینە ڕەوانە بکرێت، بەرەو بەسرە بڕوات. مۆڵەتی ئەم سەفەرەی پێدرا. لەم کاتەدا لەنێوان موفلیحە ڕەش و حامید دەمەبۆڵە کەوتەوە. حامید پێی وت: دەمەوێت سەد کۆیلەی ڕەش پێست بکرم و ناویان بنێم موفلیح و

بەبەندەکانی خۆمی ببەخشم. موفلیح رقی ئەوی لەدڵ گرت و لەبەر ئەوەی لەکەسە نزیکەکانی موقتەدر بوو، لەگەڵ موحسن کوڕی فورات هەوڵیدا باوکی (کوڕی فورات) بۆ وەزارەت بگەڕێنێتەوە و بەڵێنیدا سامانێکی زۆر بەخەلیفە بدات. ئەو بەدەستی خۆی نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی: ئەگەر خەلیفە، وەزیر و عەلی کوڕی عیسا و کوڕی حەواری و شەفیع لۆلۆی و نەسر کوڕی حاجب و دایکی موسای پێشکار و دایکی ئەنیۆن بەو بسپێرێت، حەوت هەزار دینارێان لێ دەستێنێت.

موحسن لەم کاتەدا ئازاد بوو و (چوونکە باوکی لەزینداندا بوو) بەردەوام خراپەی ئەم دەستەی دەهێنایە سەرزمان. کوڕی فورات، موقتەدری لەو بڕە پارەی کوڕی حەواری سالآنە لەگەنجینە وەری دەگرێت، ئاگادار کردەوە. موقتەدر ئەم بڕەی بەزۆر زانی و لەرەبیع الاخر/ جولای، عەلی کوڕی عیسای گرت وبەزەیدانی پێشکاری سپارد. زەیدان بەبەردەوامی ئەوی لەژوورێکدا ڕاگرت کەکوڕی فوراتی تیا زیندانی بوو. کوڕی فورات لەزیندان هاتەدەر و خەڵاتی وەزارەتی پێبەخشرا. خەڵاتیان بەموحسنی کوڕی بەخشی. ئەمە سێیەم جار بوو کوڕی فورات پێگەی وەزیری بەدەست بێنێت.

باوکی عەلی کوڕی موقلە خراپەی کوڕی فوراتی دەهێنایە سەرزمان و لەڕۆژگاری حامید بەشێك لەکارەکانی لەدەستدا بوو. ئەویان بردە لای کوڕی فورات. کوڕی فورات، کوڕی موقلەی بۆ ئەوپێگەیە بەرز کردبوویەوە، ئەوی پەروەردە و چاکەی لەگەڵ کردبوو و باوەڕی نەدەکرد کوڕی موقلە خراپەی ئەو بێنێتە سەرزمان تا ئەوەی کوڕی موقلە خراپەکاری کردە پیشە.

حامید بەرەو واست بەرێکەوت. کوڕی فورات کەسی بەدوای ئەو و هاوەڵانی نارد. دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەویان گرت. حامید ئەمەی بیست و لەبەغداد خۆی شاردەوە و جل و بەرگی خۆپارێزەکانی لەبەر کرد. لەشوێنەکەی هاتەدەر و بەرەو لای نەسری پەردەدار بەرێکەوت و داوای مۆڵەتی ڕۆشتنە ژووری لێکرد. نەسر مۆڵەتی پێدا و حامید ڕۆشتە ماڵەکەی و داوای لێکرد خەلیفە لەباروودۆخی ئەو ئاگادار بکاتەوە. نەسر موفلیحی خزمەتکاری بانگ کرد و پێی وت: حامید داوای

مۆڵەت دەکات تا بڕواتە لای خەلیفە.

کاتێك موفلیح هات و حامیدی بینی وتی: سڵاو لەوەزیری سەروەرمان، کوان ئەو کۆیلە ڕەشانەی ناوت نان موفیلح؟ نەسر داوای لێکرد سەرکۆنەی حامید نەکات و وتی: حامید دەخوازێت لەکۆشکی خەلیفە زیندانی بکرێت و تەسلیم بەکوڕی فوراتی نەکەن.

موفلیح ڕۆشتە لای موقتەدر و قسەکانی نەسری پێچەوانە باس کرد. موقتەدر فەرمانیدا حامید بەکوڕی فورات بسپێرن. حامیدیان ناردە لای کوڕی فورات و کوڕی فورات، لەماڵی حەسەنە زیندانی کرد و فەرمانیدا جل و بەرگ و بۆنخۆشکەر و ئەو شتانەی لەکاتی وەزارەت کەڵکی لێوەردەگرت، بخەنە بەردەستی. دواتر ئەو و فەقیە و شارەزاکانی بانگ کرد و لێکۆڵینەوەی خۆی دەستپێکرد و داوای پارەکانی لێکرد. حامید چۆنیەتی پاشەکەوت کردنی هەزار هەزار دیناری ئاشکرا کرد. لەم کاتەدا موحسن کوڕی باوکی حەسەن کوڕی فورات (کوڕی وەزیر) بەڵێنی بەموقتەدر دا پێنسەد هەزار دیناری لێ بستێنێت.، موقتەدر، حامیدی بەموحسن سپارد و موحسن بەچەندین شێوازی جیاواز ئەشکەنجەی کرد و ئەوی لەگەڵ دەستەیەك لەهاورێکانی بۆ واست نارد تا زەوییەکانی خۆی لەوێ بفرۆشێت. فەرمانی بەهاوەڵانی خۆیدا حامید ژەهر خوارد بکەن. ئەوان هێلکەیەکیان ژەهراوی کرد کەحامید داوای کردبوو. حامید گرفتاری سکچوون بوو و کاتێك گەیشتە واست، تینویەتی تەنگی پێ هەڵچنی (ئاوی جەستەی کەمی کرد). ئەو بەمحەممەد کوڕی بەزوفەری سپێردرابوو. کاتێك محەممەد بارودۆخی ئەوی بینی، قازی و کەسانی کۆکردەوە تا شایەت بن بۆ ئەوەی لەخراپ بوونی بارودۆخی حامید هیچ کارەیە. کاتێك قازی و کەسان گەیشتنە لای حامید، حامید پێی وتن: هاوەڵانی موحسن هێلکەی ژەهراویان دەرخوارددام و من بەم ژەهرە دەمرم و محەممەد لەم کارەدا بێ تاوانە بەڵام ئەو چەندین کەل و پەلی گرانبایی لەسامانەکانی من هەڵگرت و دەیخستە ناو پشتییەکی چەرمین و لەبازار بەبەرچاوی خەلیفە ئەمین بەپێنج دینار دەیفرۆشت و کەسێکی بەنوێنەرایەتی خۆی لەبازار رادەسپارد تا بیانکرێت و دواتر بۆی بگەڕێنیتەوە. بەهای ئەم کەل و پەلە سێ هەزار دینار بوو.

بۆ ئەم كارانە شایەت بن.

ئەو كەسەی لێپرسراوی نووسینی ئەم رووداوانە بوو، راستییەكانی بۆ موقتەدر نووسی. بەزوفەری لەكردەی خۆی پەشیمان بوویەوە و حامید لەرەمەزان/ دێسامبەری ئەم ساڵە مرد. عەلی كوڕی عیسایان بۆ دانی سێسەد هەزار دینار ناچار كرد. موحسین كوڕی فورات ئەوی بەچەندین شێوازی جۆراوجۆر ئەشكەنجە كرد و شەقەزللەی لەروخساریدا بۆ ئەوەی پارەی لێ بستێنێت بەلاّم عەلی كوڕی عیسا هیچ پارەیەكی نەدا.

كوڕی فورات ئاگادار بوویەوە و كردەوەكانی كوڕەكەی بەقێزەون لەقەڵەمدا چوونكە عەلی كوڕی عیسا لەكاتی وەزارەتی خۆی چاكەی لەگەڵ ئەوان كردبوو و لەكاتی بەدبەختی و گرفتاری موحسن دەهەزار دیناری پێدابوو. سەرئەنجام عەلی كوڕی عیسا بەدانی ئەو پارەی داوایان دەكرد، رازی بوو. كوڕی فورات ئەوی بۆ مەككە نارد و فەرمانی بەكارگوزاری ئەوشارەدا ئەوی بۆ سەنعا بنێرێت (دووری بخاتەوە) دواتر كوڕی فورات باوكی عەلی كوڕی موقلەی گرت بەلاّم ئەوی ئازاد و كوڕی حەواری قۆڵبەست كرد. كوڕی حەواری لەكەسە نزیكەكانی موقتەدر بوو. كوڕی فورات ئەوی بەموحسن سپارد و موحسن ئەشكەنجەی كرد. موحسن كەسێكی بێ ئەدەب، ستەم پیشە و خراپەكار و بێ بەزەیی بوو. خەڵك ئەویان بەگلاّوی كوڕی پاك (خبیث كورِ طیب) ناو دەبرد. كوڕی حەواری ڕەوانەی ئەهواز كرا تا سامانەكانی لەو شارە زەوت بكەن بەلاّم راسپێردر بەرادەیەك ئەشكەنجەی كرد كەگیانی دەرنەبرد.

حسەین كوڕی ئەحمەدی مادەرانی و محەممەد كوڕی عەلی مادەرانیان گرت. حسەین فەرمانڕەوایەتی میسر و شامی دەكرد. دوو هەزار هەزار و حەوتسەد هەزار دیناریان لێ سەندرا. دەستەیەك لەدەبیرەكانیشان قۆڵبەست كرد.

دواتر كوڕی فورات، موقتەدری لەمونسی خزمەتكار ترساند و پێشنیاری پێكرد مونس لەبارەگاكەی خۆی بۆ شام دوور بخاتەوە. موقتەدر بەوتەكەی رازی و فەرمانی بەمونسدا بەرەو شام بڕوات. مونس كەدەمێك نەبوو لەجەنگ گەڕابوویەوە، داوای كرد چەند رۆژێك كەبۆ كۆتایی رەمەزان، دێسامبەر مابوویەوە،

لەویٚ بەسەر ببات. موقتەدر رازی بوو. ئەو رۆژەی مونس بەرەو شام بەرێکەوت، بارانی خەست دەباری.

هۆکاری خراپەکاری کوڕی فورات لەمونس ئەوە بوو کاتێك مونس هات، لەبڕوای موقتەدر بەکوڕی فورات لەزەوت کردنی سامانی خەڵکان و ئەشکەنجە و سزادانی ئەوان لەسەر دەستی کوڕەکەی قسەی دەکرد. لەبەر ئەمە کوڕی فورات لەمونس ترسا و ئەوی لەموقتەدر دوور کردەوە. دواتر کوڕی فورات خراپەی نەسری پەردەداری هێنایە سەرزمان و موقتەدری بۆ زەوت کردنی سامانی ئەو تەماحکار کرد. نەسر پەنای بۆ دایکی موقتەدر برد و دایکی موقتەدر رێگەی نەدا کوڕی فورات زیانی پێبگەیێنێت.

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان

لەم ساڵەدا باوکی تاهیر سلێمان کوڕی سەعیدی هیجری، مەبەستی بەسرەی کرد و لەگەڵ هەزار و حەوتسەد جەنگاوەر شەوانە گەیشتە بەسرە. ئەو پەیژە دروست کراو لەمووی پێبوو و بەدیواری شارەکەوە هەڵیانواسی و جەنگاوەرەکانی بەسەر دیوارەکەدا سەرکەوتن و دەروازەکەیان کردەوە و پاسەوانەکانیان کوشت. ئەم پێشهاتە لەمانگی رەبیع الاخر/ جولای روویدا.

بەسرە لەم کاتەدا لەژێر فەرمانی سوبوکی موفلحی بوو. ئەو تا بەرەبەیان لەم پێشهاتە ئاگادار نەبوویەوە. ئەو نەیدەزانی هێرشبەران قەرەمتین و ئەوانیان بەعەرەبەکان دەزانی. سوبوك هێرشی کردە سەر قەرەمتییەکان و رووبەروویان بوویەوە بەلاّم ئەوان کوشتیان و شمشێریان خستە ناو خەڵکانی بەسرە. خەڵکان بۆ سارا هەلاّتن و قەرەمتییەکان بۆ ماوەی دە رۆژ جەنگان وسەرئەنجام سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکی بەسرەیان کوشت. خەڵکان خۆیان دەخستە ناو ئاو و بەم شێوەیە ژمارەیەکی زۆریان خنکان.

باوکی تاهیر حەڤدە رۆژ لەبەسرە مایەوە و تا ئەو جێگەی توانی پارە و کالاّ و ژن و منالّی لەویٚ برد وبۆ شارەکەی خۆی گەڕایەوە. موقتەدر، محەممەد کوڕی عەبدوللەی فارقی وەك کارگوزاری بەسرە دیاریکرد. فارقی کاتێك باوکی تاهیر

شارەکەی بەجێهێشت، بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت.

زاڵبوونی کوڕی باوکی ساج لەڕەی

لەم ساڵەدا یوسف کوڕی باوکی ساج لەئازەربایەجانەوە ڕێگەی ڕەی گرتەبەر. ئەحمەد کوڕی عەلی، برای سەعلوك، ڕووبەڕووی بوویەوە. بەڵام هاوەڵانی هەڵاتن و خۆی لەجەنگەکەدا کوژرا. سەری برای سەعلوك ڕەوانەی بەغداد کرا. وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا ئەحمەد کوڕی عەلی لەبراکەی جیاببوویەوە و پەیوەستی موقتەدر ببوو. موقتەدر فەرمانڕەوایەتی ڕەی پێ سپارد بەڵام دواتر یاخیگەری کردە پیشە و لەگەڵ ماکان کوڕی کالی و مناڵەکانی حەسەن کوڕی عەلی ئەتروش کە لەتەبەرستان و جورجان بوون، پەیمانی ئاشتی بەست و سەرپێچی فەرمانەکانی موقتەدری کرد تا ئەوەی سەری گەیشتە بەغداد.

کوڕی فورات بەردەوام خراپەی نەسری پەردەداری دەهێنایە سەرزمان و ئەوی لای موقتەدر بەو کەسە دەناساند کە بەئەحمەد کوڕی عەلی- کە لەنێوان ئەواندا پەیوەندی هاورێیەتی بوو- فەرمانیدا ئاڵای شۆڕش بەرز بکاتەوە.

ئەحمەد کوڕی عەلی لەکۆتایی زیقەعدە/ فەوریە کوژرا و کوڕی باوکی ساج فەرمانڕەوایەتی ڕەی گرتەدەست و لەزیحەججە/ مارسی ئەم ساڵە ڕۆشتە ڕەی و لەسەرەتای ساڵی ٩٢٦/٣١٣ زایینی لەوێوە بەرەو هەمەدان ڕۆشت و کۆیلەکەی، موفلیحی، وەك نوێنەری خۆی لەڕەی بەجێهێشت. دانیشتوانی ڕەی موفلحیان لەشارەکە دەرپەڕاند و ئەو پەیوەستی یوسف بوو. یوسف لەجومادی الاخری ٣١٣/ ٩٢٦ زایینی بۆ ڕەی گەڕایەوە و دەستی بەسەر شارەکەدا گرت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا مونسی موزەفەر (یاهەمان خزمەتکار) لەسەرزەمینی ڕۆم جەنگی و تالآنی زۆری کۆکردەوە و دەستی بەسەر چەندین قەلآدا گرت. سەمەل لەدەریا جەنگی و هەزار کەسی کوشت و هەشت هەزار چوارپێی دەستکەوت و دووسەد هەزار سەر مەڕی کۆکردەوە و زێر و سیمی زۆری تالآن کرد.

لەم ساڵەدا کولە هێرشی کردە سەر عێراق و زەرەر و زیانی زۆری لەکێڵگە و باخەکاندا.

لەم ساڵەدا بەنی کوڕی نەفیس وەك فەرماندەی جەنگی ئیسفەهان دەستنیشان کرا.

لەم ساڵەدا بەدری موعتەزیدی لەفارس مرد. ئەو فەرمانڕەوای فارس بوو و دوای ئەوەی مرد، محەممەدی کوڕی جێگەی گرتەوە.

لەم ساڵەدا باوکی محەممەد ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی حسەینی جوریری سۆفی لەگەورە ناودارەکانی سۆفیە و باوکی ئیسحاق ئیبراهیم کوڕی سەری زوجاج (شووشەچی) نەحوی عەرەبی و نووسەری کتێبی معانی القرآن، هەردووك مردن.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و دوانزەی کۆچی (٩٢٥ زایینی)

ڕووداوێکی سەیر

لەم ساڵەدا لەکۆشکی موقتەدر (خەلیفە) پیاوێکی ئێرانی دەرکەوت کەجل و بەرگی گرانبایی لەبەردابوو، لەژێر ئەو جلەدا، جل و بەرگێکی زبری پەشمینی لەبەردابوو کەجەستەی دەهێنایە خورو. ئەو ئاگرگرە، چقاتە، دەوات، چەقۆ و کاغەز و کیسەیەك ئارد و شەکر و تەنافێکی درێژی پێ بوو. دەوترا ئەوی لەگەڵ پیشەگەران هاتووە. ئەو بۆ ماوەیەك نەبینرا تا ئەوەی بەهۆی تینویەتی هاتەدەر. ئەویان بردە لای کوڕی فورات و کوڕی فورات لەکارەکانی ئەوی پرسی. وتی: تەنیا قسە لەگەڵ خاوەنی ماڵەکە دەکەم. کوڕی فورات خۆشەویستی خۆی نیشاندا بەلام ئەو هیچی نەوت و دووبارە هەمان وتەی هێنایە سەرزمان: تەنیا لەگەڵ خاوەنی ماڵەکە قسە دەکەم. ئەشکەنجەیان کرد و ئەو هاتە گۆ. وتی: بسم الله، بەخراپە دەستتان پێکرد و بەردەوام ئەم قسەی دەهێنایە سەرزمان، دواتر بەفارسی وتی: نازانم (ندانم، لا ادری). فەرمانی سووتاندنیان دەرکرد.

کوڕی فورات، نەسری پەردەداری بەسەرچاوەی ئەم پێشهاتە زانی چوونکە ئەو پەردەدار بوو. کوڕی فورات، ئەم پێشهاتەی لەبەرچاوی موقتەدر گەورە کرد و وتی نەسری پەردەدار ئەوی شاردبوویەوە بۆ ئەوەی خوێنی موقتەدر بڕێژێت. نەسر وتی: بۆ دەبێت من خوێنی سەروەری باوەڕداران بڕێژم، سەروەرێك کەپێگەی بەرز کردمەوە؟ (چوونکە خۆم هیچ نەبووم) کەسێك دەبێت بۆ کوشتنی خەلیفە هەوڵ بدات کەسامانەکانی لەلایەن خەلیفەوە زەوت کراوە و چەندین ساڵ زیندانی کراوە و زەوییەکانی لێ سەندراوەتەوە. بەم پێیە لەنێوان کوڕی فورات و نەسر دوژمنایەتی ئاشکرا هاتە ئاراوە.

چۆنیەتی گرفتار بوونی حاجییەکان

لەم ساڵەدا باوکی تاهیر قەرەمتی، لەگەڵ سوپایەکی گەورە هێرشی کردە سەر هەبیر بۆ ئەوەی لەساڵی ٩٢٤/٣١١ زایینی لەکاتی گەڕانەوەی حاجییەکان لەمەککە هێرشیان بکاتەسەر. ئەو هێرشی کردە سەر کاروانێك کەزۆربەی حاجییەکان لەو کاروانەدا بوون و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانی بەغداد و کەسانی دیکە لەناویاندا دەبینران. باوکی تاهیر سامانەکانی ئەوانی تالان کرد. هەواڵی ئەم تالان کردنە بەحاجییەکانی دیکە لەفەید گەیشت و ئەوان تا ئەو کاتەی توێشوویان کۆتایی هات، لەوێ مانەوە و دواتر بەخێرایی ملی ڕێگەیان گرتەبەر.

باوکی هەیجا کوڕی حەمدان پێشنیاری پێکردبوون بەرەو وادی ئەلقورا بگەڕێنەوە و لەفەید نەمێنن بەڵام حاجییەکان ئەم ڕێگەیان بەدوور و درێژ زانی و بەوتەکانی رازی نەبوون. باوکی هەیجا ڕێگەی کوفە و ژمارەیەکی زۆری حاجییەکانی لەژێر فەرماندا بوو، کاتێك خواردنیان کۆتایی هات، ڕێگەی کوفەیان گرتەبەر و قەرەمتییەکان ڕووبەڕوویان بوونەوە و گرفتاریان کردن. باوکی هەیجا و ئەحمەد کوڕی کەشمەرد و نەحریر و ئەحمەد کوڕی بەدریان، مامی دایکی موقتەدر، ئەسیر کرد. باوکی تاهیر هەموو وشترەکانی لەحاجییەکان سەند و ئەوەی لەژن و منداڵ و سامان دەیویست، هەڵیگرت و بۆ هەجەر گەڕایەوە و حاجییەکانی لەوێ ئازاد کرد. زۆربەی حاجییەکان لەتینویەتی و برسیەتی و گەرمای تاقەت پڕوکێن، گیانیان سپارد.

باوکی تاهیر لەو کاتەدا تەنیا بیست و حەوت ساڵ تەمەنی بوو. بەم شێوەیە بارودۆخی پەرێشان و بنەماڵەی ئەسیرەکان و کوژراوەکان لەگەڵ بنەماڵەی ئەو کەسانەی کوڕی فورات دەستی بەسەر سامانی ئەواندا گرتبوو، دەنگیان بەرز کردەوە: قەرەمتی بچوك، باوکی تاهیر، موسوڵمانانی لەڕێگەی مەککە کوشتار کرد و قەرەمتی گەورە، کوڕی فورات، لەبەغداد خوێنی موسوڵمانانی ڕشت.

بارودۆخێکی پەرێشان و قێزەون لەبەغداد هاتە ئاراوە و خەڵکان مینبەری مزگەوتەکانیان شکاند و لەرۆژی هەینی شەشی سەفەر/ پانزەی مەی، پارچەی

ڕەشیان بەمیحرابەکانەوە هەڵواسی و کوڕی فورات، خۆی دۆڕاند. کوڕی فورات ڕۆشتە بارەگای خەلیفە تا بیر لەرێگە چارەیەك بکاتەوە و راوێژی لەگەڵ نەسری پەردەدار کرد. لەم کاتەدا نەسر زمانی کردەوە و وتی: هەنووکە راوێژمان پێدەکەیت ستوونەکانی حکومەتت لەرزاندووە و بەخوازیار بوون بەپەیوەست بوون بەدوژمنی ئاشکرا بەنامە گۆڕینە و سازان، ناوەوەی حکومەتت ڕزاندووە و بەدوور خستنەوەی مونس و هاوەڵانی ئەو – کەشمشێری حکومەت بوون– دەرەوەت وێران کردووە؟ هەنووکە ئەگەر ئەو پیاوە مەبەستی هێرش کردنە سەر ئێرە بکات، چ کەسێك ڕووبەرووی دەبێتەوە، تۆ یا کوڕەکەت؟ ئێستا دەرکەوت مەبەستی تۆ لەدوور خستنەوەی مونس و کوشتنی من و کەسانی وەك من ئەوە بوو حکومەت لاواز و هێز بەدوژمنان ببەخشیت تا تۆڵەی خۆت لەو کەسانە بکەیتەوە کەدەستیان بەسەر سامانەکانی تۆدا گرتووە. چ کەسێك جگە لەتۆ خەڵکان بەم قەرەمتییە دەسپێرێت چوونکە تۆیش وەك ئەو شوێنکەوتەی شیعەکانیت و ئەوە تۆبوویت ئەو پیاوە ئێرانییە شیعەت هێنایە ئێرە کەیەکێکە لەشوێنکەوتەکانی پیاوی قەرەمتی.

کوڕی فورات سوێندی خوارد نەنامەی بۆ قەرەمتی نووسیوە و نەخوازیاری سازان لەگەڵ ئەوە و تا ئەو کاتە هەرگیز پیاوی ئێرانی نەبینیوە. ئەمە لەکاتێکدا بوو موقتەدر پشتی دەکردە کوڕی فورات. نەسر داوای لەموقتەدر کرد تا مونس و سوپاکەی بانگ بکاتەوە. موقتەدر نامەیەکی بۆ مونس نووسی بگەڕێتەوە. کوڕی فورات هەستا و سوار بەلەمێك بوو. بەردبارانیان کرد و ئەوەندەی نەمابوو لەئاودا بخنکێت.

موقتەدر فەرمانی بەیاقوتدا بۆ بەرگری کردن لەکوفە لەبەرابەر قەرەمتییەکان، بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوێت. یاقوت لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرەو کوفە بەرێکەوت. دوو کوڕەکەی موزەفەر و محەممەد هاورێیەتیان دەکرد. موقتەدر پارەیەکی زۆری بۆ ئەم سوپایە تەرخان کرد. لەم کاتەدا هەواڵیان پێ گەیشت کەقەرەمتییەکان گەڕاونەتەوە بۆ ناو گەرەك و کۆڵانەکانی خۆیان. یاقوت لەڕۆشتن چاوپۆشی کرد.

مونسی موزەفەر، خزمەتکار گەیشتە بەغداد. کاتێك موحسن کوڕی باوکی فورات هەستی بەڕووخانی خۆی کرد، ئەو زیندانیانەی پارەی زۆری لێ وەرگرتبوون، کوشتی و موقتەدری لێ ئاگادار نەکردەوە چوونکە دەترسا ئەم دەستەیە راستییەکان لای موقتەدر باس بکەن.

گرتنی کوڕی فورات و موحسنی کوڕی

کوڕی فورات ناوی کەوتە سەرزاران. کوڕی فورات نامەیەکی بۆ موقتەدر نووسی کەخەڵکان بەهۆی خێرخوازی و خۆشەویستی ئەو و وەرگرتنی مافەکانی موقتەدر دوژمنایەتی لەگەڵ دەکەن. موقتەدر کەسی نارده لای و ئارامی کردەوە. کوڕی فورات لەگەڵ کوڕەکەی هاتنە کۆشکی موقتەدر و رێزیان لێگیرا. کاتێك ویستیان لەکۆشکەکە بڕۆنەدەر، نەسری پەردەدار رێگەی لێگرتن و پاسەوانی بۆ دانان. موفلیح ڕۆشتە لای موقتەدر و داوای لێکرد لابردنی کوڕی فورات دوا بخات. موقتەدر فەرمانیدا و رێگەیان بۆ کردنەوە. کوڕی فورات و کوڕەکەی ڕۆشتن. موحسن خۆی شاردەوە بەڵام وەزیر بەیانی تا ئێوارێی بەئەنجامدانی کاروبارەکان بەسەر دەبرد و شەوانە بیری دەکردەوە و لەبەرەبەیاندا لەیەکێك لەخزمەتکارەکانی خۆی بیست:

و اصبح لا یدری و ان کان حازما　　　　اقدامه خیر له ام وراءة

واتاکەی: ئەو شەوی کردە بەیانی و لەگەڵ ئەوەی کەسێکی دوورئەندێش بوو نەیدەزانی، رابردووی باشترە یا پاشەرۆژی.

بۆ رۆژی دواتر، هەشتی رەبیع الاوەل/ پانزەی جون، کاتێك خۆر هەڵات، نازوك و بولەیق لەگەڵ ژمارەیەك سەرباز، ڕۆشتنە شوێنی حەوانەوەی وەزیر و ئەویان بەسەر و پێی رووت هێنایەدەر. بولەیق جلی بۆ هاویشت تا خۆی پێ داپۆشێت. ئەویان بە بەلەمێك برد کەمونسی تیا بوو و هیلال کوڕی بەدر هاورێیەتی دەکرد. کوڕی فورات داوای بەخشینی کرد و بەشێوەیەکی نەرم دەئاخاوت. مونس پێی وت: هەنووکە من سەروەرم لەکاتێکدا تا دوێنێ خیانەتکار بووم خوازیاری لەناو بردنی حکومەت. تۆ من و هاوەڵانی منت لەرۆژێکی بارانیدا دوور خستەوە و

مۆڵەتت پێنەدام. ئەوی بەشەفیعی لۆلۆی سپارد و ئەو زیندانی کرد. کوڕی فورت ئەم جارە دە مانگ و هەشت رۆژ وەزیر بوو. هاوڕێ و منداڵەکانی ئەویان گرت و جگە لەموحسن کەس رزگاری نەبوو چوونکە خۆی شاردبوویەوە. نزیکەی هەزار هەزار دیناریان لەکوڕی فورات سەند.

وەزارەتی باوکی قاسمی خاقانی

کاتێك کوڕی فورات ئەم بەڵای بەسەرهات، عەبدوللە کوڕی محەممەد کوڕی عوبەیداللە کوڕی یەحیا کوڕی خاقان باوکی قاسم کوڕی باوکی عەلی خاقانی بۆ گەیشتن بەوەزارەت هەوڵەکانی چڕ کردەوە و بەدەستنووسی خۆی بەڵێنیدا لەکوڕی فورات و هاوەڵانی دوو هەزار هەزار دینار بستێنێت. مونس و هارون کوڕی غەریب ئەلخال و نەسری پەردەدار بۆ گەیشتنی ئەو بەوەزارەت هەوڵیان دەدا.

باوکی عەلی خاقانی، باوکی باوکی قاسم نەخۆش بوو و لەبەر تەمەنی زۆر، هۆشی لەدەست دابوو بێ ئەوەی ئاگای لەوەزارەتی کوڕەکەی بێت. باوکی قاسم لەنۆی رەبیع الاوەل/ شانزەی جون، وەزارەتی گرتەدەست. موقتەدر خۆشی نەدەویست. کوڕی فورات کاتێك لەزیندان لەم کارە ئاگادار بوویەوە، وتی: ئەوەی بەدبەخت بوو خەلیفەیە نەك من، بەو مانایە کەباوکی قاسم نەزانێکە و هیچ لەکاروباری تایبەت بەوەزارەت نازانێت.

کاتێك باوکی قاسم پێگەی وەزیری بەدەست هێنا، مونسی خزمەتکار بوو بەنێوەنجیگەر تا عەلی کوڕی عیسا لەسەنعا بۆ مەککە بگەڕێنێتەوە. باوکی قاسم نامەیەکی بۆ جەعفەر فەرمانڕەوای یەمەن نووسی و مۆڵەتی پێدا عەلی کوڕی عیسا بۆ مەککە بگەڕێنێتەوە. جەعفەر ئەو کارەی کرد. هەروەها مۆڵەت بەعەلی بەخشرا تا کەنارەکانی میسر و شامی لەژێر دەستا بێت. باوکی عەلی خاقانی لەگەڵ دەستپێکردنی وەزارەتی کوڕەکەی مرد.

کوژرانی کوڕی فورات و موحسنی کوڕی

موحسن، منالّی کوڕی فوراتی وەزیر،- وەك ئاماژەی پێدرا- خۆی شاردەوە. ئەو لای حەزانەی براژنی بوو. حەزانە دایکی فەزڵ کوڕی جەعفەر کوڕی فوراتە. ئەو رۆژانە موحسنی دەبردە گۆڕستان و شەوانە بەجل و بەرگی ژنان ئەوی دەبردە مالّی یەکێك لەبڕواپێکراوەکانی خۆیان. رۆژێك ئەوی بردە گۆڕستانی قورەیش و شەو داهات و کات لەوە درەنگتر بوو بگەڕێنەوە. ژنێك کە لەگەڵ ئەوان بوو پێشنیاری کرد بڕۆنە مالّی ژنێکی چاکەکار کەدەیناسی بۆ ئەوەی لەوێ خۆی بشارێتەوە. حەزانە، موحسنی بردە مالّی ئەو ژنە و پێی وت کچی (کوڕی نەکراوی) لەگەڵدایە و بەدوای مالّێکدا دەگەڕێن تا شەو بکەنە رۆژ. ژن مۆڵەتی پۆشتنە ژووری پێدان و ژوورێکی خستە بەردەستیان. ئەو دوو ژنە موحسنیان بردە ژوورەکە و خۆی لەسەکۆی بەردەم ژوورەکە دانیشتن. لەم کاتەدا کەنیزێکی ڕەش پێست لای ئەو ژوورە تێپەڕی و موحسنی بینی و خاتوونەکەی خۆی ئاگادار کردەوە و پێی وت پیاوێك لەو ژوورەدایە. ژنی مالّەکە هات و ئەوی ناسییەوە.

موحسن هاوسەری ئەم ژنەی گرتبوو تا دەست بەسەر سامانەکەیدا بگرێت و کاتێك ئەویان بردبووە زیندان، پیاوێکی بینیبوو چۆن زیندانییەکان ئەشکەنجە و لەت لەت دەکات. کاتێك ژنی مالّەکە موحسنی ناسییەوە، سوار کەشتی بوو و بەرەو کۆشکی خەلیفە بەرێکەوت. کاتێك نزیك کەوتەوە، هاواری کرد: مژدەم بۆ سەروەری باوەڕداران پێیە. نەسری پەردەدار ئەوی بردە لای خۆی و ژنەکە شوێنی مانەوەی موحسنی نیشانی نەسردا. موقتەدر لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە. موقتەدر، فەرمانی بەنازوکی فەرماندەی پاسەوانەکاندا لەگەڵ ژنەکەدا بڕوات و موحسن بگرێت. ژن، نازوکی بردە مالّەکەی خۆی. نازوك ڕۆشتە ناو مالّەکە و موحسنی گرت و بردیە لای موقتەدر. موقتدر ئەوی بۆ مالّی وەزیر نارد و بەچەندین شێوازی جۆڕاوجۆر ئەشکەنجەیان کرد بەلاّم موحسن رازی نەبوو یەك دینار بدات و وتی: ئەوە رووناداتت کەهەم گیانی خۆم بخەمە بەردەستتان و هەم سامانی خۆم. بەرادەیەك ئەشکەنجەیان کرد کەچیتر توانای خواردنی نەمابوو.

کاتێك موقتەدر لەم بارودۆخە ئاگادار بوویەوە، فەرمانیدا ئەو ببەنە لای باوکی لەکۆشکی خەلیفە. باوکی قاسمی وەزیر بەمونس و هارون کوڕی غەریب ئەلخال و نەسری پەردەداری وت: ئەگەر موحسن ببەنە کۆشکی خەلیفە و سامانەکانی خۆی ئاشکرا بکات و موقتەدر بۆ سەندنی سامانەکانی ئێمە تەماحکار بکات و بەڵێنی ئەوە بدات دەست بەسەر سامانی ئێمەدا دەگرێت، ئەوسا ئێمە لەژێر دەستی موحسندا دەبین و ئەمەیش بەواتای مەرگی ئێمە دێت. سەرکردە و سوپاییەکان هان بدەن تا بەخەلیفە بڵێن: دەبێت کوڕی فورات و کوڕەکەی بکوژرێن و تا ئەو کاتەی ئەم دووانە ئازاد و زیندوو بن، ئێمە لەگیانی خۆمان ئاسوودە نین.

لەمبارەوە چەندین نامە نووسرا و مونس و هارون کوڕی غەریب ئەلخال و نەسری پەردەدار پێداگرییان دەکرد لەوەی دەبێت بەداواکاری سوپاییەکان رازی بن. موقتەدر، فەرمانی بەنازوکدا ئەو دوانە بکوژێت. نازوك هاوشێوەی مەڕ سەری بڕین.

کوڕی فورات رۆژی یەکشەممە بەرۆژوو بوو و کاتێك خواردنیان بۆ هێنا، نەیخوارد و کاتێك لەکاتی نوێژی ئێواریٚ (کاتی شکاندنی رۆژوو) خواردنیان بۆ برد، دووبارە نەیخوارد و وتی: عەباسی برام لەخەودا بینی کەدەیوت: تۆ و موحسنی کوڕت لەرۆژی دووشەممە لای ئێمە دەبن و بیٚ گومان ئێمە دەکوژرێین.

موحسنی کوڕی فورات، لەرۆژی دووشەممەی سیانزەی رەبیع الاوەل/ بیستی جولای کوژرا و سەری ئەویان بۆ لای باوکی نارد. کوڕی فورات ترسا. شمشێریان بۆ ئەویش تیژ کرد. لەم کاتەدا وتی: دەزانم تەنیا شمشێر قسەم لەگەڵ دەکات، دووبارە لێکۆڵینەوە لەبارودۆخی من بکەن چوونکە سامان و گەوهەری زیاد لەرادە لای من ماوە. پێیان وت: کار لەو قسانەدا نەماوە. ئەویان کوشت لەکاتێکدا ساڵەکانی تەمەنی لەحەفتا و یەك تێپەڕی دەکرد. موحسنی کوڕی سی و سیٚ ساڵ بوو. کاتێك باوك و کوڕ کوژران، سەری ئەوانیان بۆ کۆشکی موقتەدر ڕەوانە کرد و موقتەدر فەرمانیدا سەرەکان فرێبدە ناو ئاو.

باوکی حەسەن کوڕی فورات دەیوت: موقتەدر باللە دەمکوژێت. پێشبینی ئەو راست بوو. ئەو لەکاتێکدا نوقمی دەریای بیرکردنەوە و خەمبار بوو، لای موقتەدر

گەڕایەوە. پرسیاریان لێکرد. وتی: لای سەروەری باوەڕداران بووم و داوای هەرچیم کرد، ڕەزامەندی نیشاندا. داوای شتێکم لێکرد و دوای کەمێك داوای شتێکی پێچەوانەم لێکرد. ڕەزامەندی بۆ هەردووکیان نیشاندا. وتیان: ئەمە نیشانەی بڕواپێکراوی تۆ لای خەلیفەیە چوونکە تۆ و وتەکانی تۆ بەراست دەزانێت. کوڕی فورات وتی: سوێند بەخوا بەو شێوە نییە، ئەو گوێ لەهەموو قسەیەك دەگرێت. لەکوێ ئاسوودە بم ئەگەر پێیان وتبێت وەزیرەکەی خۆت بکوژە و ئەو ڕەزامەندی نیشان دابێت. سوێند بەخوا دەمکوژێت.

کاتێك کوڕی فورات کوژرا، غەریب ئەلخال سوار ئەسپ بوو و بەپەلە ڕۆشتە ماڵی خاقانی وەزیر تا ئەم مژدەی پێبدات. خاقانی لەبیستنی ئەم هەواڵە لەهۆش چوو بەشێوەیەك هارون و هاوەڵانی گومانیان کرد مردووە و بنەماڵەکەی شین و ڕۆڕۆیان دەستپێکرد و کاتێك هاتە هۆش، هارون بەجێی نەهێشت تا ئەو کاتەی دوو هەزار دیناری وەك مژدانە لێ سەند.

مونسی موزەفەر بۆ دوو کوڕەکەی دیکەی کوڕی فورات، عەبدوللە و باوکی نەسر – جگە لەموحسن کەکوژرا بوو– نێوەنجیگەری کرد و هەردووکیان ئازاد کران و خەلاّتیان پێ بەخشرا و بیست هەزار دیناریان پێدان بەلاّم بیست هەزار دیناریان لەمناڵەکەی دیکەی یانی حەسەن سەند و ئەویان بۆ ماڵەکەی گەڕاندەوە.

کوڕی فوراتی وەزیر، پیاوێکی بەخشندە و شیاو و لەوەلاّم و پرسیار خۆش وتار بوو و جگە لەموحسنی کوڕی، بۆ هیچ شتێکی دیکە شیاوی سەرکۆنە کردن نەبوو.

لای ئەو باسی ئەدەیب و حەدیس بێژ و داوێن پاوکان کرا. وتی: من بۆ هاوکاری کردنی ئەوان لەهەموان شیاوترم. فەرمانیدا بەحەدیس بێژەکان بیست هەزار درهەم، بەئەدیبەکان بیست هەزار درهەم، بەفەقیهەکان بیست هەزار درهەم، بەسۆفییەکان بیست هەزار بدەن کەکۆی گشتی کردییە سەد هەزار درهەم.

هەرکات کوڕی فورات دەبووە وەزیر، بەهای سەهۆڵ، مۆم، شەکر و کاغەز بەرز دەبوویەوە چوونکە ئەم کالاّیانە هەم لەکۆشکدا زۆر بەکار دەبران هەم لەلای خەڵکان. کوڕی فورات خاڵی لاوازی نەبوو جگە لەوەی هاورێکانی هەرچیان

دەویست، دەیانکرد و ستەمکارییان دەکردە پیشە و ئەو رێگەی لێ نەدەگرتن. رۆژێك یەکێك لەهاوەڵانی ستەمی لەژنێکی ماڵەکەی کرد. ژن چەندین جار نامەی بۆ کوڕی فورات نووسی و گلەیی کرد بەڵام کوڕی فورات وەڵامی نەدایەوە. رۆژێك ژنەکە کوڕی فوراتی بینی و پێی وت: سوێندت دەدەم بەخوا گوێ لەوتەکانم بگرە. کوڕی فورات وەستا. ژن وتی: چەندین جار سەبارەت بەو ستەمەی لێم کراوە، نامەم بۆ نووسیویت بەڵام وەڵامت نەداومەتەوە، چتیر دەستم لەتۆ شۆرد و نامەم بۆ خواوەند نووسی. چەند رۆژ دوای ئەم وتووێژە بارودۆخی کوڕی فورات گۆڕانی بەسەردا هات و رووی کردە هاوەڵانی خۆی و وتی: گومان دەکەم ئەوەی بەسەرم دێت وەڵامی نامەی ئەو ژنە بێت کەبۆ خواوەندی نووسیوە و بەراستیش وابوو (ستەمی ستەم لێکراوان داوێنی ئەوی گرت.)

زاڵبوونی قەرەمتییەکان لەکوفە

لەم ساڵەدا باوکی تاهیر قەرەمتی هاتە کوفە. هۆکاری هاتنەکەی ئەوە بوو باوکی تاهیر ئەو حاجییانەی ئازاد کرد کەلای ئەو ئەسیر بوون. کوڕی حەمدان و کەسانی دیکە لەناو ئەسیرەکاندا دەبینران. ئەو پەیامی بۆ موقتەدر نارد و دوای لێکرد بەسرە و ئەهوازی پێ بسپێرێت بەڵام موقتەدر وەڵامی نەدایەوە. باوکی تاهیر لەهەجەرەوە هێرشی کردە سەر حاجییەکان.

لەم کاتەدا جەعفەر کوڕی وەرقای شەیبانی فەرمانڕەوای کوفە و رێگەی مەککەی لەژێر دەستدا بوو. کاتێك حاجییەکان بەرێکەوتن، باوکی جەعفەر لەگەڵ هەزار پیاو لەگەڵ منداڵەکانی شەیبان، لەپێشەوەی ئەوانەوە دەڕۆشت بۆ ئەوەی رێگە نەدات باوکی تاهیر زیان لەحاجییەکان بدات. لەدەرباریەکان وەك سەمەل فەرماندەی هێزی دەریایی جونی سەفوانی و تەریفی سەبکەری و ژمارەیەکی دیکە لەگەڵ شەش هەزار پیاو هاورێیەتی جەعفەریان دەکرد. باوکی تاهیر قەرەمتی رووبەرووی جەعفەر بوویەوە. جەعفەر جەنگی دەستپێکرد. لەگەرماوگەرمی ئەم جەنگە لەناکاو دەستەیەك لەقەرەمتییەکان لای راستی گۆڕەپانەکە دەرکەوتن و جەعفەر هەڵات. ئەو لەکاتی هەڵات گەیشتە کاروانی یەکەم

کە لەعەقەبەوە دەهات و هەموویانی لەگەڵ سوپاکەی خەلیفە بۆ کوفە برد. باوکی تاهیر تا دەروازەی کوفە شوێنیان کەوت و جەنگی و سوپاکەی خەلیفە هەڵات و ژمارەیەکیان کوژران و جونی سەفوانی ئەسیر کرا و پاشماوەی کەسان لەگەڵ حاجییەکان لەکوفە هەڵاتن. باوکی تاهیر هاتە ناو کوفە و شەش رۆژ لەدەرەوەی شارەکە مایەوە. ئەو رۆژانە دەڕۆشتە ناو کوفە و تا شەو لەمزگەوتی گەورەی شارەکە دەمایەوە و شەوی لەئوردووگاکەی خۆی دەکردە رۆژە. تا ئەو جێگەی دەیتوانی پارە و سامانی لەکوفە کۆکردەوە و دواتۆ بۆ هەجەر گەڕایەوە.

هەڵاتوان خۆیان گەیاندە بەغداد. موقتەدر، فەرمانی بەمونسی موزەفەردا بەرەو کوفە بڕوات. ئەو بەرەو کوفە بەرێکەوت و کاتێك گەیشتە ئەو شارە کەقەرەمتییەکان شارەکەیان بەجێهێشتبوو. مونس، یاقوتی وەك نوێنەری خۆی لەکوفە بەجێهێشت و خۆی بەرەو واست ئەسپی غاردا تا رێگە نەدا باوکی تاهیر ئەو شارە تالان بکات. دانیشتوانی بەغداد ترسان و هەموویان لەبەشی رۆژهەڵات کۆبوونەوە (تا رووباری دیجلە لەنێوان ئەواندا بێت). لەم ساڵەدا کەس حەجی نەکرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا موقتەدر خەڵاتی بەنوجحی تولونیدا و ئەوی کردە فەرمانڕەوای ئیسفەهان.

لەم ساڵەدا نێردراوی پاشای رۆم لەگەڵ باوکی عومەر کوڕی عەبد باقی چەندین پێشکەشی گرانباییان هێنایە کۆشکی موقتەدر و داوایان لێکرد کۆتایی بەجەنگ بێنێت و بەئاڵ و گۆڕی ئەسیرەکان رازی ببێت. موقتەدر رازی بوو دوای جەنگی هاوینە بەداواکارییەکانیان رازی ببێت.

لەم ساڵەدا بەجونی سەفوانی دوای گەڕانەوە لەسەرزەمینی میسر، خەڵات بەخشرا.

لەم ساڵەدا خواردەمەنی و کاروباری تایبەت بەجەنگی نەهرەوان بەسەعید کوڕی حەمدان سپێردرا.

لەم ساڵەدا موسوڵمانان هێرشیان کردە سەر ڕۆم و تاڵانییان کرد و ئەسیریان کرد و بێ زیان گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا پیاوێك لەکوفە دەرکەوت کەخۆی بە محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی عەلی کوڕی حسەین کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالیب، پێشەوای ئیسماعیلییەکان، دەناساند. ئەو لەخەڵکانی دەورووبەری عێراق و عەرەبە دەشتەکییەکان ژمارەیەکی زۆری کۆکردەوە و لەمانگی شەوال/ دێسامبەر پێگەی بەرز بوویەوە. سوپایەك لەبەغدادەوە بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و ڕووبەرووی بوویەوە و سەرکەوتنی بەدەست هێنا. ئەو پیاوە هەلآت و ژمارەیەکی زۆر لەسوپا و شوێنکەوتەکانی کوژران.

لەرەبیع الاوەل/ جونی ئەم ساڵە محەممەد کوڕی نەسر پەردەدار کە – وەك ئاماژەی پێدرا– فەرمانڕەوایەتی موسڵی دەکرد، مرد.

لەم ساڵەدا شەفیعی لۆلۆی سەرپەرەستی بەرید کۆچی دوای کرد و شەفیعی موقتەدری جێگەی ئەوی گرتەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و سیانزەی کۆچی (٩٢٦ زایینی)

لابردنی خاقانی لەوەزارەت و هاتنە سەرکاری خوسەیبی

لەرەمەزان/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە باوکی قاسمی خاقانی لەوەزارەت دوور خرایەوە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: باوکی عەباسی خوسەیبی لەشوێنی مانەوەی هاوسەری موحسن کوڕی فورات ئاگادار بوویەوە و داوای لەموقتەدر کرد کاروباری ئەو ژنە بەو بسپێرێت. موقتەدر بەداواکەی رازی بوو. خوسەیبی لەم ژنە حەوتسەد هەزار دیناری وەرگرت و بۆ موقتەدری نارد. خوسەیبی بوو بەهاونشینی موقتەدر و خاقانی لەم پەیوەندییە ترسا. کەسی راسپارد تا خراپەی خوسەیبی لای موقتەدر بێنێتە سەرزمان بەڵام موقتەدر گرنگی بەم وتانە نەدا. کاتێك خوسەیبی لەم بابەتە ئاگادار بوویەوە، نامەی بۆ موقتەدر نووسی و خاڵە لاوازەکانی خاقانی و کوڕەکەی عەبد وەهاب و ناتەوانی ئەم دووانەی نووسی و لەبەفیڕۆ چوونی سەرمایەکان و تەماحکاری کارگوزارەکان دوا.

دواتر خاقانی نەخۆش کەوت و نەخۆشییەکەی درێژەی کێشا و کاروبارەکان کەڵەکە بوون. سوپا داوای مانگانەی خۆی کرد و ئاژاوە دەرکەوت. موقتەدر کەسی بۆ لای خاقانی نارد بەڵام وەزیر نەیتوانی هیچ بکات. موقتەدر ئەوی لەسەر کار لابرد و باوکی عەباسی خوسەیبی لەجێگەی ئەو دانا و بەجل و بەرگی وەزارەت رازاندییەوە. خاقانی پێشتر دەبیری دایکی موقتەدر بوو و دوای ئەو باوکی یوسف عەبدولرەحمان کوڕی محەممەد وەك دەبیری دایکی موقتەدر هەڵبژێردرا.

باوکی یوسف کاروباری حکومەتی وەلا نابوو و خۆپارێزی کردبووە پیشە. کاتێك ئەم کارەی خرایە سەرشان، خۆپارێزی وەلانا و خەڵکان بەهەڵگەڕاوە لەدین ناویان برد.

کاتێك خوسەیبی وەك وەزیر دەستنیشان کرا، عەلی کوڕی عیسای بۆ سەرپەرەستی کاروبارەکانی میسر و شام هەڵبژارد. عەلی، لەساڵدا چەند جارێك

لەمەککەوە سەردانی ئەو ناوچانەی دەکرد دەگەڕایەوە. خوسەیبی کارگوزاری بۆ هەموو ناوچەکان دیاریکرد و باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسمی کەرخی دوای وەرگرتنی پەنجاً و هەشت هەزار دینار وەك سەرپەرەستی موسڵ و دیاری رەبیعە دەستنیشالن کرد.

سەرکەوتنەکانی خەڵکانی سەقەلییە

لەم ساڵەدا سوپای سەقەلییە لەگەڵ فەرمانڕەواکەی خۆیان سالیم کوڕی راشید بەرێکەوتن. مەهدی (دامەزرێنەری فاتمییەکان) سوپایەکی لەئەفریقییەوە بۆ هاوکاری ئەو ڕەوانە کرد. سالم گەیشتە سەرزەمینی ئەنکبوردە[١٠] و غیران[١١] و ئەبرەجەی[١٢] گرت. ئەوان تالآنی زۆریان دەستکەوت. سوپای سەقەلییە گەڕایەوە و ڕۆشتە قەلوریە و مەبەستی شاری تارەنتی کرد و گەمارۆی خستەسەر و لەمانگی رەمەزان/ نۆڤەمبەر بەزۆری شمشێر دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و گەیشتە شاری ئەدرەنت و گەمارۆی خستە سەر ئەو شارەیش و ماڵەکانی وێران و موسوڵمانانی لەبەدبەختی رزگار کرد. سوپای سەقەلییە گەڕایەوە. خەڵکانی سەقەلییە بەردەوام بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان دەکردە سەر رۆمییەکانی سەقەلییە و قەلوریە و سامانی ئەوانیان تالآن و ماڵەکانیان وێران دەکرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ئیبراهیمی میسعەمی، دەستی بەسەر قوفس لەکەنارەکانی کرمان گرت. ئەو پێنج هەزار کەسی ئەسیر و ئەسیرەکانی بردە فارس و فرۆشتی.

لەم ساڵەدا خورمای تازە بەرادەیەك لەبەغداد زیادی کرد کەوشکیان دەکرد و

---

[١٠] - سەرزەمینێکی بەربلآوە لەسەرزەمینەکانی فەرەنگ لەنێوان کۆنستانتین پۆل و ئاندۆلۆس لەلای دەریای خەلیج و بەدرێژایی کوێستانی قیلال کە لەرۆژهەلآتەوە لەبەرابەر کەنارەکانی مەغریب تێپەر دەبێت و دەگاتە سەرزەمینی قەلوریە (معجم یاقوت)

[١١] - بەعەبرانیش ناوی هاتووە (وەرگێر)

[١٢] - بەئەترەجە و ئەبراجەیش ناوی هاتووە. (وەرگێر)

دەیاننارده واست و بەسره تا ئەو جێگەی دانیشتوانی بەغدادیان بەفیڕۆکار و بەفیرۆدەر ناو برد.[١٣]

لەم ساڵەدا پاشای ڕۆم فەرمانی بۆ سنوور نشینەکان نووسی تا باجی خۆیان ڕەوانە بکەن یا هێرشیان دەکاتە سەر و پیاوەکانیان دەکوژێت و کەسەکانیان ئەسیر دەکات. ئەو لەنامەکەی خۆیدا نووسی: من لەناتەوانی کارگوزارەکەی ئێوە ئاگادارم. سنورنشینەکان گرنگییان بەفەرمانەکانی نەدا. پاشای ڕۆم هێرشی کردنەسەر و سەرزەمینەکانی وێران کرد و لەساڵی ٩٢٧/٣١٤ زایینی هاتە مەڵتییە و ئەو شارەی خاپور کرد و ژمارەیەکی ئەسیر و تالآنی زۆری کۆکردەوە. پاشا شانزە ڕۆژی لەو شارەدا بەسەر برد.

لەم ساڵەدا قەرەمتییەکان لەزوباله ڕێگەیان لەحاجییەکان گرت و سوپای خەلیفە ڕووبەڕوویان بوونەوە بەلآم شکستیان خوارد و قەرەمتییەکان ڕانەمەڕێکیان لەحاجییەکان سەند و دواتر بەجێیان هێشتن و هێرشیان کردە سەر مەککە.

لەم ساڵەدا لەکاتی هەلآتنی هەتاو، ئەستێرەیەکی گەورە (بەردی ئاسمانی) کەوتە خوارەوە. دەنگی ئەم ئەستێرە وەك هەورە بروسکە وابوو و هەموو شوێنێکی ڕووناك کردەوە.

لەزیحەجەجە/ فەوریەی ئەم ساڵەی محەممەد کوڕی کوڕی محەممەد کوڕی سلێمانی باغەندی لەبێژەرانی حەدیس و باوکی عەباس محەممەد کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیم کوڕی میهرانی سەراجی نەیشابوری کەنەوەد و نۆ ساڵ ژیال و لەبیرمەند و کەس خۆپارێزەکان بوو لەگەڵ عەبدولله کوڕی محەممەد کوڕی عەبد عەزیزی بەغەوی کەسەد و دوو ساڵ ژیا و کچەزای ئەحمەد کوڕی مەنبەع بوو، کۆچی دواییان کرد. بەغەوی لەشەوی جەژنی قوربان مرد.

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی محەممەد کوڕی بەشار باوکی حەسەنی خۆپارێز مرد.

---

[١٣]- پەیوەندی خورمای تازە و بەفیرۆدانی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لەبەر زۆری خورما شەرابیان لێ دروست دەکرد یا بەهۆی خواردنی خورمای زۆرەوە، پاشەڕۆی ئەوان زیادی دەکرد. وەرگێڕ.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و چواردەی کۆچی (٩٢٧ زایینی)

ڕۆشتنی کوڕی باوکی ساج بۆ واست

لەم ساڵەدا موقتەدر، فەرمانڕەوایەتی ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی بەیوسف کوڕی باوکی ساج سپارد و مۆڵەتی پێدا باجی ئەم ناوچانە کۆبکاتەوە و بۆ سەرکردە و سوپاییەکانی خەرجی بکات. موقتەدر فەرمانی پێدا لەرێگەی ئازەربایەجانەوە بێتە بەغداد تا لەوێوە بۆ واست و دواتر بۆ جەنگی باوکی تاهیری قەرەمتی رێگەی هەجەر بگرێتەبەر. ئەو ڕۆشتە واست. لەم کاتەدا واست لەژێر فەرمانی مونسی موزەفەردا بوو. کاتێك یوسف لەواست نزیك کەوتەوە، مونس رێگەی بەغدادی گرتەبەر تا لەوێ بمێنێتەوە. مونس باجی کەنارەکانی هەمەدان، ساوە، قوم، کاشان، بەسرە و کوفە و ماسەبزانی بەیوسف سپارد تا بۆ خەرجییەکانی خۆی کۆی بکاتەوە و لەجەنگ لەگەڵ قەرەمتییەکان کەڵك لەو سامانە ببات. ئەمە ئەندێشەی خوسەیبی وەزیر بوو.

جەنگی عەبدوللە کوڕی حەمدان لەگەڵ کوردەکان و عەرەبەکان

لەم ساڵەدا کوردەکان و عەرەبەکان، کەنارەکانی مو ، و رێگەی خوراسانیان گرت. عەبدوللە کوڕی حەمدان کەخۆی لەبەغداد دەژیا، فەرمانڕەوایەتی ئەم سنورانەی دەکرد. ناسر ئەلدەولەی کوڕی لەموسڵ بوو. باوکی فەرمان نامەیەکی بۆ نووسی تا پیاوەکانی خۆی کۆبکاتەوە و بەرەو تکریت بەرێکەوێت. ناسر ئەلدەولە ئەو کارەی کرد و ڕووی کردە تکریت و لەرەمەزان/ نۆڤەمبەر گەیشتە ئەو شارە و پەیوەستی باوکی بوو. عەبدوللە عەرەبەکانی کۆکردەوە و دوای ئەوەی ژمارەیەکی کوشتن و ژمارەیەکی سزادا، سامانە تالآن کراوەکانی داوا کرد. کوردەکان و عەرەبەکان بڕێکی زۆر لەسامانە تالآن کراوەکانیان بۆ خاوەنەکانیان گەڕاندەوە. دواتر عەبدوللە سوپاکەی خۆی بردە شارەزوور و کوردەکانی

جەلالییەی سەرکوت کرد و رووبەروویان بوویەوە. کەسانی دیکە پەیوەستی عەبدوللە بوون و پێگەی ئەو بەرز بوویەوە. کوردەکان کاتێك پێگەی ئەویان زانی، ملکەچی فەرمانەکانی بوون و دەستیان لەخراپەکاری هەڵگرت.

لابردنی خوسەیبی و دەستپێکردنی وەزارەتی عەلی کوڕی عیسا

لەزیقەعدە/ ژانویەی ئەم ساڵە موقتەدر، باوکی عەباسی خوسەیبی لەوەزارەت لابرد. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: خوسەیبی وڵاتی گرفتاری تەنگانە و دژواری فراوان کرد و کارەکانی حکومەت لەجووڵە کەوت و پێگەی خوسەیبی لەرزی.

خوسەیبی لەسەرەتای هاتنە سەرکار، هەموو شەوێکی بەمەی خواردنەوە بەسەر دەبرد و بەرەبەیانان مەست لەجێگەکەی هەڵدەستا و چیتر نەکارێکی ئەنجام دەدا نەگوێی لەقسەی کەسێك دەگرت و نامە گەیشتووەکانی دیوانی تا ماوەیەکی دواتر نەدەخوێندەوە و وەڵامی نەدەدانەوە. بەم شێوەیە سامانەکان بەفیڕۆ چوون و بەرژەوەندییەکان نەمان تا ئەو جێگەی خوسەیبی حەزی بەوەزارەت وکارەکانی تایبەت بەوەزارەت نەدەکرد و بەم شێوەیە نوێنەرەکانی بەرژەوەندی وڵات بۆ بەرژەوەندی خۆیان سەریان دەبڕی.

کاتێك بارودۆخ گەیشتە ئێرە، مونسی موزەفەر پێشنیاری لابردنی ئەو و هێنانە سەرکاری عەلی کوڕی عیسای کرد. خوسەیبیان گرت. وەزارەتی ئەو یەك ساڵ و دوو مانگ درێژەی کێشا. کوڕەکەی و هەموو هاورێکانی زیندانی کران و بەیانی ئەو رۆژە موقتەدر کەسێکی بەدوای عەلی کوڕی عیسا ڕەوانەی دیمەشق کرد. موقتەدر، فەرمانی بەباوکی قاسم عوبەیدالله کوڕی محەممەدی کەلوزانیدا تا گەیشتنی عەلی کوڕی عیسا بەنوێنەرایەتی ئەو کاروبارەکان راپەڕێنێت. عەلی کوڕی عیسا رێگەی بەغدادی گرتەبەر و لەسەرەتاکانی ساڵی ٩٢٨/٣١٥ زایینی گەیشتە بەغداد و سەرقاڵی ئەنجامدانی کاروبارەکانی وەزارەت بوو. بەردەوام لێکۆڵینەوەی لەکارەکانی وەزارەت دەکرد و بارودۆخ بەرەو چاکبوونەوە دەڕۆشت.

لەبەهێزترین ژێرخانەکانی ئەم پێشکەوتنەوە ئەوە بوو کەخوسەیبی پێرستی ئەو کەسانەی دەبوا سامانیان لێ وەربگیرێت و ناوی ئەو کەسانەی بەڵێنی ئەم

کارەیان دابوو و هەروەها بەڵێنی کارگوزارەکان بۆ کۆکردنەوەی باج لەدەوروبەری عێراق، ئەهواز، فارس، مەغریبی ئامادە کردبوو. عەلی کوڕی عیسا سەیری ئەم پێرستەی کرد و کەسی نارد تا ئەم سامانانە کۆبکاتەوە و بەم شێوەیە بەردەوام پارە دەگەیشتە گەنجینەکەی و ئەو مانگانەکان لەکاتی خۆی دەدا و ڕۆژانەی سوپاکەی ڕەوانە کرد. ئەو ناوی ئەو کەسانەی کەل و پەلی جەنگیان نەبوو، لەپێرسی سوپاییەکان سڕییەوە، هەروەها ناوی ئەو مناڵنەی باوکیان بەفرت و فێڵ ناویان لەناو پێرستەکاندا نووسیبوو، نەهێشت. هەروەها مانگانەی گۆرانیبێژەکان، قەشمەرەکان، هاونشین و ناتەوان و پیرەکان و ئەو کەسانەی توانای هەڵگرتنی سیلاحیان نەبوو، سڕییەوە. خۆی شەو و ڕۆژ سەرقاڵی ئەنجامدانی کاروبارەکان بوو و کارگوزارەکانی بۆ ناوچەکان ڕەوانە دەکرد و کەسانی شیاوی هەڵدەبژارد.

موقتەدر فەرمانیدا باوکی عەباسی خوسەیبی بۆ لێکۆڵینەوە بێنن. ئەویان هێنا و فەقیە و قازی و دەبیر و کەسانی دیکەش کۆبوونەوە. عەلی کوڕی عیسا پیاوێك بوو بێ هۆ وتەی نەدەهێنایە سەرزمان. عەلی کوڕی عیسا لەخوسەیبی سەبارەت بەباجی کەنارەکان و شارەکان و وەرگرتنی سامانی ئەو کەسانەی دەبوا، سامانەکانیان دەستی بەسەردا بگیرێت، پرسیاری کرد و باسی باجە کۆنەکراوەکانی هێنایە ئاراوە. خوسەیبی وتی: نازانم. عەلی کوڕی عیسا پێی وت: بۆ یوسف کوڕی باوکی ساجت هێنایە لای خۆت و کەنارەکانی ئیسفەهانت بەو سپارد و چۆن دڵنیابوویت لەوەی ئەو بۆ ئەنجامدانی کارەکانی بەتوانایە لەگەڵ ئەوەی هەموویان لەگەڵ سەرزەمینێکی سەردسێر ڕاهاتبون و نەیاندەتوانی لەسەرزەمینێکی وشك و گەرمەسێر بەرگە بگرن؟ بۆکەسێکت لەگەڵ ئەو نەنارد تا چاودێری خەرجییەکانی سوپاکەی بکات؟ وتی: گومانم دەکرد دەتوانێت ڕووبەڕووی قەرەمتییەکان ببێتەوە و ئەو خۆی ڕێگەی نەدا کەس وەك چاودێری کارەکانی ڕەوانە بکەم.

عەلی کوڕی عیسا وتی: چۆن لەدین و جوامێری بەرەوات زانی ناموسی ئەو کەسانەی سامانەکانیان لێ دەستێندرێت، لەناو بچێت و ئەوانت بەهاوەڵانی خۆت

سپارد، کەسانێك کەهاوسەری کوڕی فورات لەناو ئەواندا بوو. ئەگەر ئەوان کارێکی نەشیاویان دەکرد، تۆ خۆت هۆکارەکەی نەبوویت؟ دواتر پرسیاری داهاتی لێکرد و خوسەیبی تێکەڵ و پێکەڵ قسەی دەهێنایە سەرزمان. عەلی کوڕی عیسا پێی وت: تۆ خۆت و سەروەری باوەڕدارانت فریوداوە، ئایا بەسەروەری باوەڕدارانت نەوت من شیاوی وەزارەت نیم؟ ئێرانییەکان هەرکات دەیانویست کەسێك وەك وەزیر دەستنیشان بکەن، سەیری کردەوەکانی ئەویان دەکرد، ئەگەر ئەویان بەکەسێکی دوورئەندێش و خۆپارێز دەبینی، ئەو کارەیان پێ دەسپارد وگەرنە دەیانوت: هەرکەس نەتوانێت کاروباری خۆی راپەڕێنێت، بۆ راپەڕاندانی کاروباری کەسانی دیکە ناتەوان دەبێت. دواتر فەرمانیدا بۆ زیندانی بگەڕێننەوە.

زاڵبوونی سامانییەکان لەڕەی

کاتێك موقتەدر یوسف کوڕی باوکی ساجی لەواست بانگ کرد، نامەیەکی بۆ سەعید نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی نووسی و ڕەی خستە ژێر فەرمانی ئەو. فەرمانی پێدا بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوێت و ڕەی لەفاتەك، کۆیلەی یوسف، بستێنێت. نەسر کوڕی ئەحمەد بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت و لەسەرەتاکانی ساڵی ٩٢٧/٣١٥ زایینی گەیشتە کێوی قارن (فارن). باوکی نەسری تەبەری ڕێگەی لێگرت. نەسر لەوێ مایەوە و نامەی بۆ تەبەری نووسی و سی هەزار دیناری پێدا تا مۆڵەتی گوزەر کردنی پێبدات. کاتێك لەڕەی نزیك کەوتەوە، فاتەك شارەکەی بەجێهێشت و نەسر کوڕی ئەحمەد لەجومادی الاخرە/ ئۆگۆست فەرمانڕەوایەتی شارەکەی گرتەدەست و دوو مانگ لەوێ مایەوە و سیمجوری دەواتی لەوێ دانا و خۆی گەڕایەوە. دواتر محەممەد کوڕی عەلی کوڕی سەعلوکی وەك کارگوزاری ئەو ناوچەیە دەستنیشان و خۆی بەرەو بوخارا ڕۆشت. سەعلوك هاتە ڕەی و لەسەرەتاکانی شەعبانی ٣١٦/ سێپتامبەری ٩٢٨ زایینی لەوێ مایەوە تا نەخۆش کەوت. ئەو بۆ حەسەنی داعی ماکان کوڕی کالی نامەیەکی نووسی و داوای لێکردن بڕۆنە لای. ئەو، شاری ڕەی بەو دوانە سپارد. ئەو دوانە ڕۆشتنە لای و شارەکەی پێ سپاردن و دواتر لەوێ ڕۆشت و گەیشتە دامغان و لەوێ مرد.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان بەڵێنی کۆکردنەوەی باجی سەرزەمینەکانی موسڵ، قەردا و بازەبدا و کەنارەکانیدا.

لەم ساڵەدا سەمەل لەبەغداد بەرەو شوێنی کارەکەی خۆی بەڕێکەوت.

لەربیع الاخر/ جونی ئەم ساڵە، ڕۆمییەکان بەفەرماندەیی دۆمۆستوق و هاوڕێیەتی مەلیحی ئەرمەنی، فەرماندەی ڕێگەکان، هێرشیان کردە سەر مەڵتییە و کەنارەکانی و لەمەڵتییە ئوردوویان لێدا و گەمارۆیان خستە سەر شارەکە. دانیشتوانی مەڵتییە خۆڕاگرییان کرد. ڕۆمییەکان دەروازەکانی کۆتایی شاریان کردەوە و ڕۆشتنە ناو شارەکە. خەڵکانی شار بەرگرییان کرد و ئەوانیان لەشارەکە دوور کردەوە و هێرشبەران هیچیان لەشارەکە پێنەکرا و تەنیا چەند گوندێکی دەوروبەریان وێران کرد و مردووەکانیان لەناو گۆڕەکان هێنایەدەر و لەت لەتیان کردن. خەڵکانی مەڵتییە بۆ داوا کردنی هاوکاری لەجومادی الاوەل/ جولای مەبەستی بەغدادیان کرد بەلاّم کەس فریایان نەکەوت و بەدەستی خاڵی گەڕانەوە.

خەڵکانی تەرسوس جەنگی هاوینەیان ئەنجامدا و تالاّنی زۆریان لەڕۆمییەکان دەستکەوت و گەڕانەوە. لەم ساڵەدا ڕووباری دیجلە لەموسڵەوە بەرەو حەدیسە بەستی بەشێوەیەك چوارپێکان بەسەر سەهۆڵەکەدا دەڕۆشتن.

لەم ساڵەدا باوکی قاسمی خاقانی وەزیر مرد و عەبدوەهابی کوڕی هەلاّت و بۆ شۆردنی باوك و نوێژ خوێندن لەسەر جەنازەکەی ئامادە نەبوو. وەزیر پێش مەرگ لەزیندان ئازاد کرا.

لەم ساڵەدا باوکی تاهیری قەرەمتی هێرشی کردە سەر مەککە و کاتێك خەڵکانی مەککە لەم هێرشە ئاگادار بوونەوە، هەموان لەترسا سامان و بنەماڵەی خۆیان بۆ تائیف برد.

لەم ساڵەدا کەلوزانی نامەیەکی بۆ خوسەیبی – پێش لەسەرکار لابرانی– نووسی کەباوکی تالیبی نەوبەندجانی هاوشێوەی یاخییە خۆسەرەکان هەڵس و کەوت دەکات و دەستی بەسەر زەوییەکانی حکومەتدا گرتووە و دانەوێڵەیەکی زۆری فڕاندووە. باوکی تالبی نەوبەندجانیان هێنا و بۆ ئەم کارەی سەد هەزار دیناریان لێ سەند.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و پانزەی کۆچی (٩٢٨)

سەرەتای خراپ بوونی پەیوەندی نێوان موقتەدر و مونس

لەم ساڵەدا ڕۆمییەکان کەوتنە جموجۆڵ و مەبەستی هێرش کردنە سەر سنورەکانیان کرد و ڕۆشتنە سەمیسات و سامان و کەرەستەکانی جەنگیان تالان کرد و لەکاتی نوێژی نیمەڕۆ لەمزگەوتی هەینی، دەنگی ناقوسیان بەرز کردەوە.

موسوڵمانەکان شوێن ڕۆمییەکان کەوتن و ڕووبەڕوویان بوونەوە و تالانی زۆریان دەستکەوت. موقتەدر فەرمانیدا سوپایەك بەفەرماندەیی مونسی موزەفەر ئامادە بکەن و لەرەبیع الاوەل/ جون خەلاتی فەرماندەیی بەمونس بەخشی. لەکاتی ماڵئاواییدا، مونس لەڕۆشتن بۆ کۆشکی موقتەدر خۆی بەدوور گرت و ترسی ئەو لەموقتەدر ئاشکرا بوو.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: کۆیلەیەك لەکۆیلەکانی موقتەدر مونسی ئاگادار کردەوە کەموقتەدر فەرمانی بەکۆیلە تایبەتییەکانی خۆی داوە لەناو کۆشك، لەنێوان ئەو و مونس چاڵێك هەڵکەنن و بەبوریا و خۆڵ داییۆشن و هەرکات مونس بۆ ماڵئاوایی لێی نزیك کەوتەوە، بیخەنە ناو چاڵەکە و بیخنکێنن و وانیشان بدەن کەخۆی مردووە. مونس لەڕۆشتن بۆ ناو کۆشك خۆی بەدوور گرت و هەموو سوپاییەکان و لەناو ئەوان عەبدوللە کوڕی حەمدان و براکانی ئەو لەکۆشك هاتنەدەر تا ئەو جێگەی کۆشك کەسی تیا نەما. ئەوان بەمونسیان وت: ئێمە شان بەشانی تۆ دەجەنگین تا ئەو کاتەی ڕیشی تۆ بڕوێت.[١٤] موقتەدر بەخەتی خۆی نامەیەکی بۆ مونسی نوسی و سوێندی خوارد ئەو هەواڵەی پێی گەیشتووە، ناڕاستە. مونس سوپاکەی ئامادە کرد و وەڵامی موقتەدر نووسی و خۆی بەبەندەی ئەو لەقەڵەمدا و نووسی: ئەو کەسەی ئەم هەواڵەی بەو داوە، بوختانی هەڵبەستووە و مەبەستی ئەوە بووە ئەو لەسەروەری خۆی دوور بکاتەوە و ئەوەی

---

[١٤]- مانای ئەم ڕستەیە بەتەواوی ڕوون نییە یا بەو واتایە کەتا زیندوویت و ڕیشی تۆ دەڕوێت، لەگەڵ تۆداین یا مونس کۆسە بووە و ڕیشی لێ نەهاتووە و ئەم نیشانەی وەفاداری ئەوان بۆ مونسە. وەرگێر.

کەئەو سوپای بانگ نەکردووە و سوپا خۆی لەدەوری ئەو کۆبوونەتەوە و ئەو (مونس) بلاوەی پێکردوون.

دواتر مونس لەگەڵ ژمارەیەك لەسەرکردەکان مەبەستی ڕۆشتن بۆ کۆشکی موقتەدری کرد و ڕۆشتنە ناو کۆشك. دەستی خەلیفەی ماچ کرد و لای خەلیفە سوێندی خوارد هیچ کینەیەکی لەدڵدا نییە و ماڵئاوایی لەخەلیفە کرد و لەدەیەی کۆتایی ڕەبیع الاخر/ جون بەرەو سنورەکان بەرێکەوت. باوکی عەباس کوڕی موقتەدر یا هەمان راضی الله و عەلی کوڕی عیسای وەزیر ماڵئاواییان لێکرد.

گەیشتنی قەرەمتییەکان بەعێراق و کوژرانی یوسف کوڕی باوکی ساج

لەم ساڵەدا هەواڵ گەیشت کەباوکی تاهیری قەرەمتی لەهەجەرەوە بەرەو کوفە دەڕوات. دواتر هەواڵێك لەبەسرەوە گەیشت کەسوپای قەرەمتی لەکەنار بەسرەوە بەرەو کوفە بەرێکەوت. موقتەدر نامەیەکی بۆ یوسف کوڕی باوکی ساج نووسی و لەم پێشهاتانە ئاگاداری کردەوە و فەرمانی پێدا بەرەو کوفە ئەسپ غار بدات. یوسف لەکۆتایی ڕەمەزان/ بیست و نۆی نۆڤەمبەر لەواستەوە بەرەو کوفە بەرێکەوت. لەکوفە هێز و توانا و توێشو بۆخۆی و سوپاکەی ئامادە کرابوو بەلام کاتێك باوکی تاهیری قەرەمتی گەیشتە کوفە، کارگوزارانی حکومەت هەلاتن و باوکی تاهیر دەستی بەسەر کوفەدا گرت و هەموو توێشو و ئالیکەکانی شارەکەی تالان کرد. لەو کاتەدا سەد کوڕ (کر)[١٥] ئارد و هەزار کوڕ جۆ لەکوفەدا بوو. باوکی تاهیر کەخواردەمەنی و توێشوی کۆتایی پێ هاتبوو، بەهۆی ئەوانەوە هێز و توانای خۆی بەدەست هێنایەوە.

یوسف کوڕی باوکی ساج ڕۆژێك دوای باوکی تاهیر گەیشتە کوفە. ئەو لەڕۆژی هەینی هەشتی شەوال/ هەشتی دێسامبەر گەیشتە کوفە. پەیکی بۆ لای باوکی تاهیر نارد و پێشنیاری فەرمانبەری فەرمانەکانی خەلیفە موقتەدری پێکرد و پەیامیدا ئەگەر سەرپێچی بکات، ڕۆژی یەکشەممە ڕووبەرووی دەبێتەوە. ئەوان

---

[١٥]- هەر کرێك ١٠٩٠٠ مسقالە. وەرگێر

وەڵامیان دایەوە: تەنیا ملکەچی فەرمانەکانی خواوەندین و بەیانی بەرەبەیان کاتی ڕووبەڕوو بوونەوەی ئێمەیە.

بۆ بەیانی، سەرەسەرییەکانی سوپاکەی باوکی تاهیر جەنگیان بەشەڕە بەرد و جوێندان دەست پێکرد. کاتێك یوسف کوڕی باوکی ساج ژمارەی قەرەمتییەکانی بەکەم بینی، بەکەم بەها سەیری کردن و وتی: ئەم سەگانە کاژێرێکی دیکە لەژێر دەستی مندا دەبن و فەرمانیدا بۆ ڕیسوا کردنی ئەوان پێش جەنگ نامە و مژدەی سەرکەوتن بنوسن.

دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. لەم کاتەدا باوکی تاهیر دەنگی کەڕەنا و هاواری بیست. لەکەسی تەنیشت خۆی پرسی: ئەم دەنگە چییە؟ وتی: تێکشکاون. باوکی تاهیر وتی: بەو شێوەیە و هیچی دیکەی نەوت. دوو سوپا ڕۆژی شەممە لەبەرەبەیانەوە تا ئێواری جەنگان و هەردوولا خۆڕاگرییان کرد. کاتێك باوکی تاهیر بارودۆخی بەم شێوە بینی، خۆی لەگەڵ ژمارەیەك لەکەسە بڕواپێکراوەکانی شمشێری دەرکێشا و هێرشی کردە سەر دوژمن و هاوەڵانی یوسفی بریندار کرد و و بەهەڵاتن و پاشەکشێ ناچاری کردن و یوسف کوڕی باوکی ساج و ژمارەیەکی زۆری ئەسیر کرد. یوسف لەکاتی ئاوابوونی هەتاو ئەسیر کرا. ئەویان بردە ئوردووگای قەرەمتییەکان و باوکی تاهیر پزیشکێکی هێنا تا برینەکانی تیمار بکات.

هەواڵی سەرکەوتنی قەرەمتییەکان گەیشتە بەغداد و هەمووان ترسی قەرەمتییەکانیان کەوتە دڵەوە و مەبەستی هەڵاتن بۆ حیلوان و هەمەدانیان کرد. هەڵاتووان کەزۆربەیان پیادە و پێ پەتی و بێ جل و بەرگ بوون، گەیشتنە بەغداد. مونس هاتە پێش تا بەرەو کوفە بڕوات بەڵام ئاگادار بوویەوە قەرەمتییەکان بەرەو عەین ئەلتەمەر بەرێکەوتوون. ئەو لەبەغداد پێنسەد کەشتی لێوانلێو لەجەنگاوەران کرد و ڕەوانەی کردن تا ڕێگر بن لەپەڕینەوەی باوکی تاهیر لەفورات. ئەو دەستەیەکی بۆ ئەنبار ڕەوانە کرد تا پارێزگاری ئەو شارە بکەن و ڕێگە نەدەن قەرەمتییەکان بڕۆنە ناو شارەکە.

قەرەمتییەکان مەبەستی ئەنباریان کرد بەڵام دانیشتوانی شارەکە پردەکەیان

بڕی و قەرەمتییەکان لەڕۆژئاوای فورات ئوردوویان لێدا و باوکی تاهیر هاوەڵانی خۆی بۆ حەدیسە نارد. ئەوان لەحەدیسە چەند کەشتییەکیان لەگەڵ خۆیان هێنا بێ ئەوەی دانیشتوانی ئەنبار لەم پێشهاتە ئاگادار بن. بەم شێوەیە سێسەد پیاو لەقەرەمتییەکان لەڕووبار پەڕینەوە و گەیشتنە ئەنبار و ڕووبەڕووی سوپای خەلیفە بوونەوە و بەهەڵاتن ناچاریان کردن و دەستەیەك لەوانیان کوشت. قەرەمتییەکان دەستیان بەسەر ئەنباردا گرت و دووبارە پردەکەیان هەڵبەستەوە. باوکی تاهیر بەخێرایی لەپردەکە گوزەری کرد و بارو‌بنەی خۆی لەبەشی ڕۆژئاوا دانا.

کاتێك هەواڵی گەیشتنی باوکی تاهیر بەئەنبار گەیشت، نەسری پەردەدار لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەڕێکەوت وپەیوەستی مونسی موزەفەر بوو. ژمارەی هەردوو سوپاکە لەسەر یەك چل وچەند هەزار جەنگاوەر بوو جگە لەو کۆیلە و کەسانەی تەنیا بۆ کۆکردنەوەی تالانی بەڕێکەوتبوون. باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان و براکانی ئەو باوکی وەلید و باوکی سەرایا و کەسەکانیان لەناو سوپاکەی نەسردا دەبینران. سوپا ڕێگەی بڕی و گەیشتە ڕووباری زەبارا (زیار) لەدوو فەرسەخی بەغداد لەعەقەرقوف. باوکی هەیجا فەرمانیدا پردەکە بپچڕێنن و ئەو کارەیان کرد. باوکی تاهیر و سوپاکەی هێرشیان کردە سەر سوپاکەی نەسر و گەیشتنە ڕووباری زەبارا. پێشەنگی باوکی تاهیر کە لەپێشەوە ڕێگەی دەبڕی، ڕەش پێستێك بوو. کاتێك لەپردەکە نزیك دەکەوتەوە، تیرەکان ڕێگر نەبوون لەپێشڕەوی ئەو تا ئەوەی خۆی گەیاندە پردەکە و بینی پچڕاوە. ئەو گەڕایەوە لەکاتێکدا لەبەر زۆری ئەو تیرانەی لەجەستەی چەقیبوون، لەژیشك دەچوو.

قەرەمتییەکان هەوڵیاندا لەڕووبارەکە بپەڕنەوە بەڵام نەیانتوانی چوونکە ئەو بەشەی ڕووبار شوێنی پەڕینەوەی نەبوو. کاتێك سوپای باوکی تاهیر لەسوپای خەلیفە نزیك بوویەوە، ژمارەیەك لەسوپای خەلیفە بێ ئەوەی جەنگ ڕووبدات، بەرەو بەغداد هەڵاتن. کوڕی حەمدان کاتێك ئەمەی بینی، بەمونسی وت: ئەوەی سەبارەت بەو بەتۆم وت، چۆنی دەبینی. سوێند بەخوا ئەگەر قەرەمتییەکان لەڕووبار بپەڕنەوە، هەموو سوپاکەی تۆ هەڵدێت و ئەوان دەست بەسەر بەغداد

دەگرن. کاتێك قەرەمتییەکان بارودۆخیان بەم شێوەیە بینی، بۆ ئەنبار گەڕانەوە. مونسی موزەفەر هاورێکەی خۆی بولەیقی لەگەڵ شەش هەزار جەنگاوەر بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی سوپای قەرەمتییەکان لەڕۆژئاوا فورات ڕەوانە کرد بۆ ئەوەی ئوردووگاکەیان تالآن و کوڕی باوکی ساج ڕزگار بکات. ئەم دەستەیە پێیان گەیشتنەوە لەکاتێکدا باوکی تاهیر سوار لەسەر بەلەم لەڕووباری فورات پەڕیبوویەوە. ئەو بە بەلەم ئاژۆکە دەهەزار دیناریدا. کاتێك هاوەڵانی ئەمەیان بینی، دڵگەرم بوون. کاتێك سوپاکەی مونس هات، باوکی تاهیر لەناو سەربازەکانی خۆی لەوبەری فورات بوو. شەڕێکی قورس دەستیپێکرد و سوپاکەی خەلیفە هەڵات.

باوکی تاهیر سەیری کوڕی باوکی ساجی دەکرد کە لەخێوەتەکەی هاتبووە دەر و سەیری هەموو لایەکی دەکرد بۆ ئەوەی خۆی رزگار بکات. هاوەڵانی هاواریان دەکرد: مژدەی سەرکەوتنت لێ بێت. کاتێك سوپای خەلیفە شکستی خوارد، باوکی تاهیر، یوسف کوڕی باوکی ساجی هێنا و کوشتی. باوکی تاهیر هەموو ئەسیرەکانی سەربڕی. بەغداد لەتالآن کردن بەهۆی ئاژاوە چییەکانەوە پارێزراو بوو چوونکە نازوك و پاسەوانەکان شەو و ڕۆژ کێشکیان دەگرت و ئەگەر دوای تاریك بوونی هەوا، کەسێکیان دەبینی، دەیانکوشت. بەم شێوەیە تالآنچییەکان بیریان لەتالآن کردنی شارەکە نەکردەوە. ژمارەیەك لەدانیشتوانی بەغداد بەلەمیان بەکرێ گرت و سامانی خۆیان دەخستە ناو بەلەمەکان و بەرەو واست بەرێدەکەوتن. دەستەیەك کالآکانی خۆیان بردە واست و حیلوان بۆ ئەوەی رێگەی خوراسان بگرنەبەر. ژمارەی قەرەمتییەکان هەزار و پێنسەد کەس بوو، حەوتسەد سوار و هەشتسەد پیادە. دەستەیەك ژمارەی ئەوان بەدوو هەزار و حەوتسەد کەس دەزانن.

قەرەمتییەکان مەبەستی شاری هەیتیان کرد و موقتەدر، سەعید کوڕی حەمدان و هارون کوڕی غەریبی بۆ ئەو دەڤەرە ڕەوانە کرد. کاتێك قەرەمتییەکان گەیشتنە ئەو شارە، سوپای خەلیفەیان بینی کەپێش ئەوان گەیشتبوونە ئەوێ. لەسەر گرتنی دیوارەکە ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و سوپای خەلیفە توانی ژمارەیەکی زۆر

لەقەرەمتییەکان بکوژێت. قەرەمتییەکان ئەو ناوچەیان بەجێهێشت.

کاتێك هەواڵی گەڕانەوەی قەرەمتییەکان لەشاری هەیت گەیشتە دانیشتوانی بەغداد، ئاسوودە و ئەرخەیان بوون. کاتێك موقتەدر لەژمارەی سوپاکەی خۆی و قەرەمتییەکان ئاگادار بوویەوە، وتی: نفرینی خواوەند لەهەشتا و چەند هەزار جەنگاوەر کە لەشکستدانی دوو هەزار کەس ناتەوانن.

کەسێك هاتە لای عەلی کوڕی عیسا و ئاگاداری کردەوە کەیەکێك لەهاوسێکانی ئەو پیاوێکی شیرازییە و شوێنکەوتەی ئاینی قەرەمتییەکانە و سیخوڕی بۆ باوکی تاهیر دەکات. عەلی کوڕی عیسا بانگی کرد و لێی پرسییەوە. ئەو ڕاستییەکانی هێنایە سەرزمان و وتی: من باوکی تاهیرم نەبینیوە بەڵام گومانم نییە کە ئەو لەسەر ڕێگەی ڕاستە و تۆ هاوەڵانت کافرانێکن کەئەوەی لەئێمەی وەردەگرن، تایبەت بەئێوە نییە و خواوەند دەبێت لەسەر زەوی بەڵگەیەکی هەبێت و پێشەوای ئێمە مەهدی محەممەد کوڕی فلان کوڕی فیسار کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیل کوڕی جەعفەری سادقە و لەمەغریب ژیان بەسەر دەبات. ئێمە هاوشێوەی ڕافضە و دوانزە ئیمامی نین کە لەبەر نەزانی چاوەڕوانی کەسێکن و بەدرۆ بەیەك دەڵێن ئەویان بینیوە و بیستوویانە کەقورئانی خوێندووە و لەبەر نەزانی و کەم ئەزمونی نازانن کەس ناتوانێت خاوەنی ئەو تەمەنە بێت کەباسی دەکەن. وەزیر پێی وت: تۆ تێکەڵ بەسوپاکەی ئێمە بوویت و دەیانناسیت، کام یەك لەوان شوێنکەوتەی ئایینەکەی تۆن؟ وتی: تۆ بەم ئاوزەوە کاروباری وەزارەت ڕادەپەڕێنیت؟ چۆن چاوەڕوانی ئەوە دەکەیت من ژمارەیەك خواناس بەکەسێکی خوانەناس بسپێرم تا خوێنیان بڕێژێت. ئەو کارە ناکەم. وەزیر فەرمانی ئەشکەنجە کردنی ئەوی دەرکرد و ڕێگەی خواردن و خواردنەوەیان لێگرت و سێ ڕۆژ دواتر مرد.

کوڕی باوکی ساج پێش جەنگ لەگەڵ قەرەمتییەکان نوێنەری خۆی محەممەد کوڕی خەلەفی نەیرەمانی گرت و باوکی عەلی حەسەن کوڕی هارونی لەجێگەی ئەو دانا و پێنسەد هەزار دیناری لەمحەممەد سەند. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: نەیرەمانی پێگەی بەرز بوویەوە و سامانەکەی زیادی کرد و چاوی تەماحی بڕییە

وەزارەت. نامەیەکی بۆ نەسری پەردەدار نووسی و داوای وەزارەتی کرد و خراپەی کوڕی باوکی ساجی هێنایە سەرزمان و وتی: ئەو کەسێکی قەرەمتییە و باوەڕی بەپێشەوایی پیاوی عەلەوی هەیە کە لەئەفریقییە دەژیت و من چەندین جار لەمبارەوە گفتوگۆم لەگەڵ کردووە بەڵام ئامادە نییە دەست لەئایینەکەی خۆی هەڵگرێت و بۆ جەنگ لەگەڵ باوکی تاهیری قەرەمتی نەهاتە گۆڕەپانی جەنگ و پارەکانی کۆکردەوە و خۆی بەهێز کردووە و مەبەستی رووخاندنی خەلافەتی منداڵەکانی عەباسی لەسەردایە. نەیرەمانی قسەکانی خۆی گەورە کرد.

محەممەد کوڕی خەلەف لەناو هاوەڵانی یوسف کوڕی باوکی ساج چەندین دوژمنی بوو چوونکە خراپەی لەگەڵ کردبوون. ئەوانیش تۆمەتیان بۆ هەڵبەست و یوسف کوڕی باوکی ساجیان لەوتە و بوختان و کارەکان و ئەو نامانەی بۆ بەغدادی ناردووە، ئاگادار کردەوە. لەم ناوەدا چەندین نیشانە دانرابوون کەنیشانەکان ناسرانەوە و تیایدا مژدەی وەزارەتی ئەو و لابردنی عەلی کوڕی عیسا ئاماژەی پێدرابوو. کوڕی باوکی ساج کاتێك لەم کەین و بەینە ئاگادار بوویەوە، محەممەد کوڕی خەلەفی گرت. کاتێك کوڕی باوکی ساج ئەسیر کرا، محەممەد لەزیندان رزگاری بوو. کوڕی باوکی ساجیان بەشێخی کەریم ناو دەبرد لەبەر ئەو رێز و پێگەی خواوەند پێی بەخشیبوو.

زاڵبوونی ئەسفار لەجورجان

لەم ساڵەدا ئەسفار کوڕی شیرویەی دەیلەمی دەستی بەسەر جورجاندا گرت. لەسەرەتا، ئەوی بەیەکێك لەهاوەڵانی ماکان کوڕی کالی دەیلەمی هەژمار دەکرا و کەسێکی توند و تیژ و خراپەکار بوو. ماکان ئەوی لەسوپاکەی خۆی دەرکرد و ئەو، پەیوەستی بەکر کوڕی محەممەد کوڕی یسەع لەنەیشابوور بوو. خزمەتی ئەوی دەکرد. بەکر کوڕی محەممەد ئەوی بۆ جورجان نارد تا دەست بەسەر ئەو دیارەدا بگرێت.

لەم کاتەدا ماکان کوڕی کالی لەتەبەرستان بوو وبراکەی باوکی حەسەن کوڕی کالی لەجورجان. ئەو، باوکی عەلی کوڕی باوکی حسەینی ئەتروشی عەلەوی لای

خۆی زیندانی کردبوو. شەوێك باوکی حەسەن لەگەڵ هاونشینەکانی خۆی مەی دەخواردەوە و دواتر مۆڵەتی ڕۆشتنی پێدان و تەنیا پیاوی عەلەوی لەماڵەکەیدا مایەوە. باوکی حەسەن شمشێرەکەی هەڵگرت و بەرەو لای پیاوی عەلەوی ڕۆشت تا بیکوژێت. بەڵام پیاوی عەلەوی بەسەریدا سەرکەوت و گیانی گرت و لەماڵەکەی ڕۆشتەدەر و خۆی شاردەوە. بۆ بەرەبەیان، عەلەوی پەیکی بۆ لای دەستەیەك لەسەرکردەکان نارد و لەبەسەرهاتەکەی خۆی ئاگاداری کردنەوە. ئەوان لەکوژرانی باوکی حەسەن کوڕی کالی شادمان بوون و عەلەوییان هێنایە لای خۆیان و تاجیان خستەسەر و دەستی بەیعەتیان بۆ درێژ کرد و بەم شێوەیە ئەو شەو ئەسیر بوو و بەیانی ئەمیر. ئەو، عەلی کوڕی خەرشیدی وەك فەرماندەی سوپاکەی هەڵبژارد و سوپاییەکان ڕەزامەندی خۆیان بەم هەڵبژاردنە نیشاندا. دواتر لەگەڵ ئەسفار کوڕی شیرویە نامەیان گۆڕییەوە و ئەویان لەبارودۆخی خۆیان ئاگادار کردەوە و بانگیان کرد. ئەو لەبەکر کوڕی محەممەد مۆڵەتی وەرگرت و بەرەو جورجان بەرێکەوت و لەگەڵ عەلی کوڕی خەرشید یەکی گرت و هەردووکیان پێکەوە کاروباری ئەو سەرزەمینەیان ڕادەپەڕاند. ماکان کوڕی کالی لەگەڵ سوپاکەی خۆی لەتەبەرستانەوە بەرەو ئەو ناوچەیە بەرێکەوت. هەردوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و سوپای عەلەوی شکستی بەسوپاکەی کالی هێنا و ئەویان لەتەبەرستان دەرپەڕاند و لەگەڵ عەلەوی لەوێ مانەوە. ڕۆژێك پیاوی عەلەوی سەرقاڵی یاری چۆگان بوو کە لەئەسپەکەی کەوتە خوار و مرد.

دوای ماوەیەك عەلی کوڕی خەرشید، فەرماندەی سوپا، مرد و ماکان کوڕی کالی بۆ جەنگی ئەسفار گەڕایەوە و ئەسفار شکستی خوارد و بۆ لای بەکر کوڕی محەممەد کوڕی یەسەع لەجورجان هەڵات و لەوێ مایەوە تا مردنی بەکر و لەساڵی ٩٢٨/٣١٥ زایینی ئەمیر سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد، ئەو سەرزەمینە خستە ژێر فەرمانی ئەسفار. ئەسفار مەرداویج کوڕی جیلی بۆ بارەگای خۆی بانگ کرد و ئەو خۆی گەیاند. ئەسفار ئەوی وەك فەرماندەی سوپاکەی هەڵبژارد وچاکەی لەگەڵ کرد. دواتر مەبەستی هێرش کردنە سەر تەبەرستانیان کرد و دەستیان بەسەردا گرت.

ئێمە سەرەتای کاری مەرداویج و چۆنیەتی گۆڕانی بارودۆخی ئەو ئاماژە پێدەدەین.

جەنگی موسوڵمانان لەگەڵ ڕۆمییەکان

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەتەرسوسەوە مەبەستی ڕۆمیان کرد. ڕۆمییەکان هێرشیان کردە سەر موسوڵمانان و سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و چوارسەد موسوڵمانیان ئەسیر کرد و سەریان بڕین.

لەم ساڵەدا دوموستوق لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەڕۆمەوە بەرەو دەبیل بەرێکەوت. سوبوکی لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرگری لەم شارە کرد. دوموستوق، عارەبانەی جەنگی و بەردهاوێژ و ئاگر هاوێژی پێبوو. دوانزە پیاو ئاگر هاوێژێکیان دەتەقاند. کەس نەیدەتوانی لەبەر سوتێنەری و گەرمی ئەم ئاگرە لێی نزیك ببێتەوە و ئەمە یەکێك لەقورسترین کەرەستەکانی جەنگ بوو کەموسوڵمانان نەیاندەتوانی بەرگەی بگرن. فەرماندەی ئەم دەستەیە لەبوێرترینی جەنگاوەران بوو. موسوڵمانێك تیرێکی بۆ هاویشت و گیانی گرت و موسوڵمانانی لەشەڕ و بەلآی ئەو ئاسوودە کرد.

دوموستوق لەسەر تەختێك دانیشتبوو و سەیری شار و سوپاکەی دەکرد و لەسەر بنەمای بینینەکانی خۆی، ڕێنوێنی سوپاییەکانی دەکرد.. دانیشتوانی شار خۆڕاگرییان دەکرد و دوموستوق لەسەر جەنگ پێداگری تا ئەوەی سوپای ڕۆمییەکان خۆیان گەیاندە دیواری شارەکە و چەندین تونێلیان لێدا و ڕۆشتنە ناو شارەکە. دانیشتوانی شار و پاسەوانانی قەڵای شارەکە ڕووبەڕوویان بوونەوە و سەرئەنجام موسوڵمانان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و ڕۆمییەکانیان لەشارەکە دەرپەڕاند و نزیکەی دە هەزار کەسیان لێ کوشتن.

لەزیقەعدە/ دێسامبەری ئەم ساڵە، سەمەل لەگەڵ سوپاکەی خۆی دوای ئەنجامدانی جەنگی هاوینە بێ هیچ زیانێك بۆ تەرسوس گەڕایەوە و لەڕێگە ڕووبەڕووی سوپایەکی گەورەی ڕۆمییەکان بوویەوە و دوای جەنگ، موسوڵمانان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و ژمارەیەك لەڕۆمییەکانیان کوشت و تالآنی زۆریان

دەستکەوت. لەناو تالآنییەکان سێسەد هەزار سەڕ مەڕ دەبینرا جیاواز لەو مەڕانەی پێشتر لەگەڵ خۆیان هێنابوویان. لەڕێگە پیاوێك بەناوی کوڕی زوحاك ڕێگەی لێگرتن. ئەو یەکێك لەسەرکردە کوردەکان و خاوەنی قەلأیەك بوو بەناوی جەعفەری. پشتی کردبووە ئایینی ئیسلام و پەیوەستی پاشای ڕۆم بو. پاشای ڕۆم چەندین دیاری پێشکەش کرد و داوای لێکردبوو لەقەلأکەی خۆی بمێنێتەوە. موسوڵمانان ڕووبەڕووی بوونەوە و دوای جەنگ، ئەسیریان کرد و هەموو هاوەلأنیان کوشت.

ڕۆشتنی سوپای مەهدی بەرەو مەغریب

لەم ساڵەدا مەهدی عەلەوی، فەرمانڕەوای ئەفریقییە، کوڕەکەی، باوکی قاسمی لەمانگی سەفەر/ ئاوریل لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرەو مەغریب ڕەوانە کرد. هۆکاری ئەم ڕەوانە کردنە گرتنی محەممەد کوڕی خەرزەناتی بوو چوونکە دەستی بەسەر سوپایەك لەکوتامە سەرکەوتبوو و ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشتبوو. ئەم ڕووداوە بەلای مەهدییەوە گران و لەبەر ئەمە کوڕەکەی ڕەوانە کرد. کاتێك باوکی قاسم بەرێکەوت، دوژمنان ئاشبەتاڵیان لێکرد. ئەو ڕۆشت و گەیشتە تاهەرت و کاتێك لەم سەفەرە گەڕایەوە، بەڕمەکەی خۆی نەخشەی شارێکی لەسەر زەوی کێشا و ناوینا محەممەدییە. دەیویست ئەم شارە لەمەس دروست بکات و لەبەر ئەمە دانیشتوانی مەسیلەی بۆ فەحسی قیروان ڕاگواست و چوونکە لەشۆڕشی ئەوان دەترسا بڕیاریدا لەنزیك ئەو شارە نیشتەجێیان بکات. ئەوان هاوەلأنی باوکی یەزیدی خارجی بوون و ژمارەیەکی زۆریان لەمحەممەدییە نیشتەجێ بوون. باوکی قاسم فەرمانی بەفەرمانڕەوای ئەم شارەدا توێشووی فراوان کۆبکاتەوە و لەناو ئەنبارەکاندا پاشەکەوتیان بکات و بیانپارێزێت. فەرمانڕەوا ئەو کارەی کرد. ئەم توێشووە لەناو ئەنبارەکاندا مایەوە تا ئەو کاتەی باوکی یەزید شۆڕشی کرد و مەنسور ڕووبەڕووی بوویەوە. باوکی قاسم توێشووی لەمحەممەدییە هەڵدەگرت چوونکە لەهیچ شارێکی دیکە سیلۆیان نەبوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا ئیبراهیمی میسمەعی بەهۆی تایەکی قورسەوە مرد. ئەو لەنەوبەندجان چاوی لێکنا. موقتەدر، لەجێگەی ئەو یاقوتی وەك فەرمانڕەوای فارس هەڵبژارد و بلوکی تاهیر محەممەد کوڕی عەبدسەمەدی وەك فەرمانڕەوای کرمان دیاریکرد. خەلاتی بەهەردووکیاندا و ئالای فەرمانڕەوایەتی بۆ بەستن.

لەم ساڵەدا سوارەکان لەبەغداد شۆرشیان کرد و هێرشیان کردە سەر نوێژگە و کۆشکی ناسراو بەسورەیایان تالان کرد. چوارپێکانی ناو کۆشکەکەیان سەربڕی. مونس ڕۆشتە لایان و بەڵێنیدا مانگانەیان پێ بدات و ئاژاوەچییەکان گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوللە ئەلناسر ئەلدین اللەی ئومەوی، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس، بەسەر دانیشتوانی تولەیتەلەدا زاڵ بوو. ئەو بۆ ماوەیەك گەمارۆی خستە سەر شارەکە و کاتێك سەرکەوتنی بەدەست هێنا، ژمارەیەکی زۆر لەئاوەدانییەکانی وێران کرد و بارودۆخی شارەکەی شێواند. تولەیتەلە لەم کاتەدا بەیەکێك لەشارە ئیسلامییەکان دادەنرا.

لەم ساڵەدا عەرەبە دەشتەکییەکان مەبەستی هێرش کردنە سەر کەنارەکانی کوفەیان کرد وتالانکارییان کردە پیشە و دواتر ڕۆشتنە حیرە و تالانییان کرد. خەلیفە سوپایەکی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوان ڕەوانە کرد و ئەوانیان لەشارەکە دوورخستەوە.

لەرەبیع الاوەل/ مەی ئەم ساڵە ئەستێرەیەکی گەورە (بەردی ئاسمانی، نەیزەك) کەوتە خوار و هێشتا دوو کاژێر بۆ کۆتایی ڕۆژ مابوو کەدەنگی مەترسیداری لێ بەرز بوویەوە. لەجومادی الاخرە/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە ئاگرکەوتنەوەیەکی گەورە لەروسافە لەرۆژهەلاتی بەغداد روویدا و ژمارەیەکی زۆر لەگەڕەکەکانی روسافە و گەڕەکی وەسیفی جەوهەری و مورەبەعەی خورسی لەبەغداد سووتان.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی سەری ناسراو بەکوڕی سەراجی نەحوی، نووسەری کتێبی الاصول فی النحو، مرد. دەستەیەك ساڵی مردنی ئەو بە ساڵی ٩٢٩/٣١٦ زایینی دەزانن.

لەشەعبان/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە باوکی حەسەن عەلی کوڕی سلێمانی ئەخفەش لەناکاو مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و شانزەی کۆچی (٩٢٩ زایینی)

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان

کاتێك قەرەمتییەکان لەئەنبار ڕۆشتن، مونسی خزمەتکار بۆ بەغداد گەڕایەوە و لەسێی موحەرەم/ بیست و هەشتی فەوریە هاتە ناو بەغداد. باوکی تاهیر قەرەمتی لەرێگەی فوراتەوە ڕێگەی دالیەی گرتەبەربەر بەڵام لەوێ هیچی دەستنەکەوت و دەستەیەك لەدانیشتوانی ئەو ناوچەی کوشت و دواتر ڕێگەی ڕەحبەی گرتەبەر و لەهەشتی موحەرەم/ سێ مارس دوای جەنگ لەگەڵ دانیشتوانی ئەو شارە، ڕۆشتە ناو شارەکە و هەرچەند سەرکەوتنی بەدەست هێنابوو، بەڵام شمشێری خستە ناویان. فەرمان بەمونس درا بەرەو ڕەققە بڕوات. مونس لەسەفەر/ مارس بەرەو ڕەققە بەرێکەوت و ڕێگەی خۆی لەموسڵەوە هەڵبژارد و لەرەبیع الاوەل/ ئاوریل گەیشتە ئەو شارە و لەوێ ئوردووی لێدا. خەڵکانی قرقیسیا کەسیان بۆلای باوکی تاهیر نارد و داوای ئەمانیان کرد. باوکی تاهیر ئەمانی پێبەخشین و فەرمانی پێدان کەس لەوان لەرۆژدا نەبینرێت. ئەوان ڕازی بوون.

باوکی تاهیر دەستەیەکی بۆ جەنگی عەرەبەکانی جەزیرە ڕەوانە کرد. هاوەڵانی باوکی تاهیر سامانی ئەوانیان تالان کرد. عەرەبەکان لەوان ترسان و هەڵهاتن. باوکی تاهیر هەرکام لەوانی ناچار کرد یەك دینار باج بدەن. ئەوان دەبوا ئەم باجە لەهەجەر(شوێنی مانەوەی باوکی تاهیر) بدەن. دواتر باوکی تاهیر لەرەحبەوە بەرەو ڕەققە ملی ڕێگەی گرتەبەر. سوپاکەی گەیشتە دەوروبەری شارەکە و سی کەس لەدانیشتوانی شارەکەیان کوشت. خەڵکانی ڕەققە بۆ هاوکاری خەڵکی گەڕەکەکان ڕۆشتن و دەستەیەك لەقەرەمتییەکانیان کوشت. قەرەمتییەکان بۆ ماوەی سێ ڕۆژ لەگەڵ ئەوان جەنگان و دواتر لەکۆتاییەکانی ڕەبیع الاوەل/ بیست و سێی جون ئەو دیارەیان بەجێهێشت.

قەرەمتییەکان دەستەیەکیان بۆ ڕەئس عەین و کەفرتوسا ڕەوانە کرد. خەڵکانی ئەو دەڤەرە داوای ئەمانیان کرد. قەرەمتییەکان ئەمانیان پێبەخشین و بەرەو

سنجار بەرێکەوتن و لەچیاکان تالآنکارییان کردە پیشە و ڕۆشتنە ناو سنجار. دانیشتوانی سنجار داوای ئەمانیان کرد و پێیان بەخشرا.

مونس کەگەیشتبووە موسڵ، لەمەبەستی قەرەمتییەکان بۆ ڕۆشتن بۆ ڕەققە ئاگادار بوویەوە و بەخێرایی بەرەو ئەو ناوچەیە ئەسپی غاردا بەلآم باوکی تاهیر لەوێ ڕۆشت و بۆ رەحبە گەڕایەوە. مونس دوای ڕۆشتنی قەرەمتییەکان لەڕەققە گەیشتە ئەو شارە. دواتر قەرەمتییەکان مەبەستی هەیتیان کرد. خەڵکانی هەیت دیوارەکانیان بەهێز کردبوو. ئەوان ڕووبەڕووی باوکی تاهیر بوونەوە و باوکی تاهیر دەستی لەوان هەڵگرت و هێرشی کردە سەر کوفە. هەواڵەکانی ئەو گەیشتە بەغداد و هارون کوڕی غەریب و بەنی کوڕی نەفیس و نەسری پەردەدار بەرەو کوفە ڕەوانە کران. سوپای قەرەمتی گەیشتە کۆشکی هوبەیرە و ژمارەیەك لەدانیشتوانی ئەو ناوچەی کوشت.

نەسری پەردەدار لەرێگە گرفتاری تایەکی کوشندە بوو بەلآم بەرگەی گرت و درێژەی بەرێگەدا و کاتێك قەرەمتییەکان لێی نزیك بوونەوە، چیتر هێزی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان لەخۆیدا نەدەبینی. ئەو، ئەحمەد کوڕی کەیغلەغی لەجێگەی خۆی دانا. نەخۆشییەکەی بەڕادەیەك تەشەنەی کرد کەزمانی لەگۆ کەوت. ئەویان بۆ بەغداد گەڕاندەوە بەلآم لەکۆتاییەکانی رەمەزان/ نۆڤەمبەر لەرێگەدا مرد. هارون کوڕی غەریبیان لەجیاتی ئەو وەك فەرماندەی سوپاکە هەڵبژارد. کوڕی نەسر پەردەدار، لەناو پەردەداران، جێگەی باوکی گرتەوە. قەرەمتییەکان رێگەی بیابانیان گرتەبەر و هارون و سوپاکەی بۆ بەغداد گەڕانەوە و لەبیست و دووی شەوال/ دەی دێسامبەر گەیشتنە بەغداد.

لابردنی عەلی کوڕی عیسا و وەزارەتی باوکی عەلی کوڕی موقلە

لەم ساڵەدا عەلی کوڕی عیسا لەوەزارەتی خەلیفە لابرا و باوکی عەلی کوڕی موقلە جێگەی ئەوی گرتەوە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: کاتێك عەلی کوڕی عیسا ئاگادار بوویەوە لەرۆژگاری وەزارەتی خاقانی و خوسەیبی باجەکان کەمی کردووە و بارودۆخ پەرێشان بووە و خەرجییەکان زیادی کردووە، و لەکاتی گەڕانەوەی سوپاییەکان لەئەنبار، موقتەدر دووسەد و چل هەزار دیناری بەمانگانەی ئەوان زیاد کردووە، و خەرجی خزمەتکار و پەردەدارەکان و کەسانی ناو پەردەکان و بەتایبەت دایکی موقتەدر فراوان بووە، ترسا و ئەم بارودۆخەی پەسەند نەکرد. جیاواز لەوە نەسری پەردەدار بۆ لابردنی ئەو هەوڵی دەدا چوونکە مونس خوازیاری وەزارەتی عەلی کوڕی عیسا بوو و نەسر لەگەڵ هەر شتێکی مونس، دژایەتی دەکرد و بەهۆی ئەم هەموو دژوارییەوە بوو کاروبارەکانی وەزارەتی پشت گوێخست و بیانوی بۆ ئەم کارە پیری و ناتەوانی بوو. موقتەدر پێشنیاری خۆڕاگری پێکرد و پێی وت: تۆ بۆ من وەك موعتەزیدی باوکم وایت، بەلاّم عەلی کوڕی عیسا بۆ دەست لەکارکێشانەوە پێداگری کرد. موقتەدر لەمبارەوە راوێژی لەگەڵ مونس کرد و ناوی سێ کەسی بۆ ئەو پێگەیە هێنایە سەرزمان: فەزڵ کوڕی جەعفەر کوڕی فورات کەدایکی حەیرانە و خوشکەکەی هاوسەری موحسن کوڕی فورات بوو، باوکی عەلی کوڕی موقلە و محەممەد کوڕی خەلەف نەیرەمانی کەوەزیری کوڕی باوکی ساج بوو. مونس وتی: فەزڵ ئێمە مامی ئەومان (باوکی حەسەن کوڕی فورات و کوڕە مامی ئەومان، موحسن کوڕی فورات و هاوسەری خوشکەکەیمان کوشتووە و دەستمان بەسەر سامانی خوشکەکەیدا گرتووە و لەو ئاسوودە نابین. کوڕی موقلە گەنجێکە خام و بێ ئەزمون و شیاوی پێگەی وەزارەت نییە، محەممەد کوڕی خەلەف نەزانێکی چاونەترسە و هیچ کارێك بەراستی ناباتە سەر و باشترە عەلی کوڕی عیسا بۆ ئەو کارە ناچار بکەین.

دواتر مونس، چاوی بەعەلی کوڕی عیسا کەوت و دڵنەوایی کرد. عەلی پێی وت: ئەگەر تۆ لێرە دەمایتەوە، هاوکاریم لەتۆ وەردەگرت، بەلاّم تۆ بەیانی دەڕۆیتە

ڕەققە و شەو لەشامیت.

باوکی عەلی کوڕی موقلە لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و بۆ بەدەست هێنانی وەزارەت هەوڵەکانی خستەگەڕ و بەڵێنیدا بڕە پارەیەکی زۆر بەگەنجینە بدات. موقتەدر لەمبارەوە راوێژی لەگەڵ نەسری پەردەدار (هێشتا زیندوو بوو) کرد. نەسر وتی: فەزڵ کوڕی فورات لەکاروباری دەبیری و وەزیری شیاوو شارەزایە، بەڵام تۆ دوێنێ مام، کوڕە مام و زاواکەی ئەوت کوشت و سامانی دایك و خوشکی ئەوت زەوت کرد. کوڕەکانی فورات رافضین و شوێنکەوتەی بنەماڵەی عەلی کوڕی ئەبی تالیبن. باوکی عەلی کوڕی موقلە پێگەی لەناو خەڵکدا نییە و بەکەسێکی شیاو و شارەزا ناناسرێت. نەسری پەردەدار لەسەر بنەمای هاورێیەتی خۆی لەگەڵ محەممەد کوڕی خەلەف، پێشنیاری ئەوی کرد. موقتەدر لەبەر ئەوەی محەممەدی بەکەسێکی نەترس و نەزان دەزانی، حەزی بەوەزارەتی ئەو نەدەکرد. کوڕی موقلە دیاری گرانبایی بۆ نەسری پەردەدار دەنارد و نەسر پەردەدار، پێشنیاری وەزارەتی ئەوی کرد. سەرئەنجام موقتەدر ئەوی وەك وەزیری خۆی هەڵبژارد.

کوڕی موقلە کاتێك باوکی تاهیر لەئەنبار نزیك کەوتەوە، یەکێك لەهاورێکانی لەگەڵ پەنجا کۆتری نامەبەر بۆ ئەنبار نارد و دەستبەجێ هەواڵەکانی بەموقتەدر دەگەیاند. هەواڵەکان دەگەیشتە نەسری پەردەدار و لەنەسرەوە بەموقتەدر دەگەیشت. نەسر بەخەلیفەی وت: ئەمە نمونەی کاری کوڕی موقلە لەرۆژگارێکە کەهیچ پاداشێکی بۆ ئەم کارەی پێ نادرێت چ بگات بەوەی تۆ چاکەی لەگەڵ بکەیت. ئەمە یەکێك لەسەرەکیترین پاڵنەرەکان بۆ هەڵبژاردنی ئەوە.

موقتەدر لەنیوەی رەبیع الاوەل/ نۆی مەی فەرمانیدا عەلی کوڕی عیسای وەزیر و براکەی عەبدولرەحمان قۆڵبەست بکەن. خەڵاتی وەزارەتی بەباوکی عەلی کوڕی موقلە بەخشی و وەزارەتی بەو سپارد. باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی لەسەر بنەمای هاورێیەتی خۆی لەگەڵ باوکی عەلی کوڕی موقلە، بۆ گەیشتن بەم پێگەیە هاوکاری کرد.

سەرەتای کاری باوکی عەبدوڵڵەی بورەیدی و براکانی

ئەو کاتەی عەلی کوڕی عیسا وەزارەتی گرتەدەست، باوکی عەبدوڵڵەی بورەیدی سەرپەرەستی زەوییە تایبەتییەکان بوو و براکەی باوکی یوسف، باجی سورقی کۆدەکردەوە. کاتێك عەلی کوڕی عیسا کارگوزارەکانی هەڵدەبژارد و هەرکەسی بۆ شوێنی دیاریکراو ڕەوانە دەکرد، باوکی عەبدوڵڵە پێی وت: کەسانێکی لەو شێوە بۆ ئەنجامدانی کاروبارە گرنگەکان رادەسپێریت و من تەنیا بۆ سەرپەرەستی کردنی زەوییە تایبەتییەکانی ئەهواز و براکەم بۆ کۆکردنەوەی باجی سورق، نفرینی خواوەند لەکەسێك بەم پێگە و جێگەیە رازی بێت. ئەم دەهۆڵەی من دەنگێکی هەیە و دوای چەند رۆژێك دەبیسترێت.

کاتێك هەواڵی پەرێشانی کاروبارلای وەزارەتی عەلی کوڕی عیسای پێگەیشت، براکەی، باوکی حسەینی بۆ بەغداد نارد تا کەنارەکانی ئەهواز و داهاتەکانی لەوەزیر بخوازێت کەبەرتیل وەردەگرێت و کاتێك باوکی عەلی کوڕی موقلە هاتەسەرکار، باوکی عەبدوڵڵە بیست هەزار دیناری پێدا و ئەویش، هەموو ئەهواز جگە لەشوش و جوندیشاپوری بەباوکی عەبدوڵڵە سپارد و براکەی، باوکی حسەینی وەك کارگوزاری فوراتییە دەستنیشان کرد. باوکی یوسفی کردە سەرپەرەستی زەوییە تایبەتەکان و فەرمانیدا باوکی ئەییووبی سمسار ئۆدەداری کۆکردنەوەی باج بێت تا ئەوان جڵەوی کاروبارەکان بگرنەدەست.

باوکی عەلی کوڕی موقلە نامەیەکی بۆ باوکی عەبدوڵڵە نووسی و فەرمانی پێدا کوڕی باوکی سەلاسل بگرێت. ئەو خۆی بەرێکەوت و کوڕی باوکی سەلاسلی لەشوشتەر گرت و دە هەزار دیناری لێسەند بەڵام ئەم پارەی بۆ باوکی عەلی نەنارد. باوکی عەبدوڵڵە بەرادەیەك نەزان بوو بیری لەدەرئەنجامی کارەکانی نەدەکردەوە و نەیدەزانی باوکی موقلە بەزووترین کات لەفرت و فێڵ و بی دینی و نەترسی ئەو ئاگادار دەبێتەوە.

باوکی عەلی کوڕی موقلە، باوکی محەممەد حسەین کوڕی ئەحمەدی مادەرانی وەك چاودێری باوکی عەبدوڵڵە دەستنیشان کرد بەڵام باوکی عەبدوڵڵە گرنگی

بەباوکی محەممەد نەدەدا.

بورەیدی بەبا و را بۆ بەرید دەگەڕێتەوە. ئەمیر کوڕی ماکولا بەم شێوەیە ئاماژەی پێداوە بەڵام کوڕی مسکویە بە یا و زا (یەزیدی) ئاماژەی پێداوە و دەڵێت: باوەگەوڕێی ئەو لەخزمەتی یەزید کوڕی مەنسوری حومەیریدا بووە و بۆ ئەو دەگەڕێتەوە بەڵام ئێمە گێڕانەوەی یەکەم بەراست دەزانین و گێڕانەی کوڕی مسکویەمان ئاماژە پێدا تا خوێنەر گومان نەکات لەگێڕانەوەی ئەو بێ ئاگایین و بەهەڵە ئەم وشەمان(بورەیدی) گێڕاوەتەوە.

ئەو قەرەمتییانەی لەکەنارەکانی عێراق دەرکەوتن

کاتێك دەرەئەنجامی باوکی تاهیر قەرەمتی بەو شێوەی لێهات کەئاماژەمان پێدا، شوێنکەوتەکانی قەرەمتی لەکەنارەکانی عێراق، کەلەترسا، باوەڕی خۆیان دەشاردەوە، پەردەیان لەسەر باوەڕی خۆیان هەڵگرت و زیاتر لەدە هەزار کەسیان لەدەوروبەری واست کۆبوونەوە و جڵەوی کارەکانی خۆیان بەپیاوێك سپارد بەناوی حورەیس کوڕی مەسعود. دەستەیەکی گەورەی دیکەی لەعەین تەمر و کەنارەکانی کۆبوونەوە و جڵەوی کارەکانی خۆیان بەپیاوێك بەناوی عیسا کوڕی موسا سپارد. ئەوان بێشنیاری پەیوەست بوون و شوێنکەوتنی مەهدییان بەخەڵك دەکرد.

عیسا روویکردە کوفە و لەدەرەوەی شارەکە ئوردووی لێدا و باجی کۆکردەوە و کارگوزارەکانی لەو سنورە دەرکرد. حورەیس کوڕی مەسعود روویکردە کەنارەکانی موەفقی و لەوێ خێوەتێکی هەڵدا و بەکۆچگە (شوێنی کۆچ) ناوی برد و دەستی بەسەر ئەو سنورەدا گرت. هاوەڵانی ئەو تالآنییا دەکرد و خەڵکانیان ئازار دەدا و دەیانکوشتن. ئۆدەداری جەنگی واست (بەنوێنەرایەتی خەلیفە) بەنی کوڕی نەفیس بوو. بەنی رووبەروویان بوویەوە بەڵام ئەوان بەهەڵاتن ناچاریان کرد. موقتەدر، هارون کوڕی غەریبی بۆ جەنگی حورەیس کوڕی مەسعود و سوپاکەی ڕەوانە کرد و بەهەمان شێوە ساف بەسری بۆ جەنگی عیسا کوڕی موسا بۆ کوفە نارد. هارون و ساف رووبەرووی قەرەمتییەکان بوونەوە و قەرەمتییەکان شکستیان

خوارد و ژمارەیەکی زۆریان ئەسیر و زۆربەی ئەسیرەکان کوژران و ئالاّ سپییەکانی ئەوان داگیرا. لەسەر ئەم ئالاّیانە نوسرابوو: ((دەمانویست منەتیان بکەینە سەر ئەوانەی بێچارە و گرفتار بوون لەسەر زەوی و ئەوان بکەینە پێشەواکان و بیانکەینە میرات بەران.))[١٦] ئالاّکانیان سەرەوخوار هێنایە بەغداد و بارودۆخی قەرەمتییەکان لەدەوروبەری عێراق شێوا و خواوەند خەڵکانی لەخراپەکاری ئەوان ئاسوودە کرد.

جەنگی نازوك لەگەڵ هارون کوڕی غەریب

لەم ساڵەدا لەنێوان نازوك، فەرماندەی پاسەوانەکان و هارون کوڕی غەریب ناسازگاری روویدا. چۆنیەتییەکەی بەم شێوەبوو کە سەرپەرەستی ئەسپەکانی هارون و سەرپەرەستی ئەسپەکانی نازوك لەسەر کوڕێکی خەساو و (حین) رووبەرووی یەکبوونەوە و بەدار و تێلاّ کەوتنە گیانی یەك. نازوك دوای تێهەڵدان، سەرپەرەستی ئەسپەکانی هارونی زیندانی کرد. هاوەڵانی هارون هێرشیان کردە سەر زیندانی پاسەوانەکان و پەلاماری نوێنەری نازوکیاندا و هاورێکەیان لەزیندان هێنایەدەر. نازوك سوار ئەسپەکەی خۆی بوو و سکالاّی بردە لای موقتەدر. موقتەدر وتی: ئێوە هەردووك لای من رێزدارن و من بەشداری ئەم کێشەی ئێوە ناکەم. نازوك گەڕایەوە و پیاوەکانی خۆی ئامادە کرد. هارونیش هێزی خۆی کۆکردەوە. هاوەڵانی نازوك مەبەستی کۆشکی هارونیان کرد بەلاّم ئەو دەرگای داخست و دەستەیەك لەهاوەڵانی لەدەرەوە مانەوە و سوپاکەی نازوك چەند کەسێکیان کوشت و دەستەیەکیان بریندار کرد. لەم کاتەدا هارون دەرگای کۆشکەکەی کردەوە و هەموو پیاوەکانی هاتنەدەر و هێرشیان کردە سەر سوپاکەی نازوك و ژمارەیەکیان کوشتن و دەستەیەکیان بریندار کرد. لەنێوان ئەم دوو سوپایە ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند. نازوك گەڕایەوە.

خەلیفە پەیامی بۆ ناردن و کاری ئەوانی بەقێزەون لەقەڵەمدا و هەردووك

---

[١٦]- قصص/٥ (و نريد ان نمن على الذين استضعفوا فى الارض و نجعلهم ائمة و نجعلهم الوارثين.)

دەستیان لەشەڕ هەڵگرت و هێور بوونەوە. نازوك ترسا و زانی موقتەدر دڵی لێ ڕەش کردووە. دواتر هارون ڕۆشتە لای و دەستی سازگاری و ئاشتی بۆ درێژ کرد و هاوڕێکانی خۆی بردە بێستانی نەجمی تا لەنازوك دوور بن (بۆ ئەوەی جارێکی دیکە شەڕ هەڵنەگیرسێت). خەڵك دەیانوت: هارون بۆتە ئەمیری ئەمیرەکان و ئەمە لای هاوەڵانی مونس دژوار بوو. ئەم بەسەرهاتەیان بۆ مونس لەڕەققە نووسی و ئەو بەخێرایی بۆ بەغداد گەڕایەوە و لەسەرەوەی بەغداد لەشەماسییە ئوردووی لێدا وسەردانی موقتەدری نەکرد. ئەمیر باوکی عەباس کوڕی موقتەدر و کوڕی موقلەی وەزیر بۆ پێشوازی کردنی ڕۆشتن و سڵاوی موقتەدر و دڵتەنگی ئەویان لەهارون پێ ڕاگەیاند. مونس هاتە کۆشکی موقتەدر. لەکاتێکدا هەرکام دڵی لەوی دیکە ڕەش بوو. موقتەدر، هارون کوڕی غەریب ئەلخال کەکوڕە خاڵی بوو، بانگی کرد و ئەوی لەکۆشکەکەی جێگە کردەوە. کاتێك مونس بەمەی زانی، گومانی زیادی کرد. لەم کاتەدا باوکی هەیجا کوڕی حەمدان لەکوێستان (لوڕستان) گەڕایەوە و لەکەنار ماڵەکەی مونس نیشتەجێ بوو. سوپایەکی گەروە هاوڕێیەتی باوکی هەیجای دەکرد. لەنێوان خەلیفە و مونس چەندین نامە ئاڵ و گۆڕ کرا و فەرماندەکان یەك لەدوای یەك پەیوەستی مونس دەبوون و بەم شێوەیە ئەم ساڵە کۆتایی هات.

کوژرانی حەسەن کوڕی قاسمی داعی

لەم ساڵەدا حەسەن کوڕی قاسمی داعی عەلەوی کوژرا. پێشتر باسی زاڵبوونی ئەسفار کوڕی شیرویەی دەیلەمیمان لەتەبەرستان و هاوڕێیەتی مەرداویجمان لەگەڵ ئەو کرد. کاتێك ئەوان دەستیان بەسەر تەبەرستاندا گرت، حەسەن کوڕی قاسم دەستی بەسەر ڕەی گرتبوو و هاوەڵانی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی لەوێ دەرپەڕاندبوو. ماکان کوڕی کالی دەیلەمی هاوڕێیەتی ئەوی دەکرد. ئەو لەم کاتەدا بەرەو تەبەرستان بەرێکەوت و سوپاکەی ئەو لەساری ڕووبەڕووی سوپاکەی ئەسفار بوویەوە وئاگری شەڕێکی قورس بڵێسەی سەند و حەسەن و ماکان کوڕی کالی هەڵاتن. شوێنپێی حەسەنیان هەڵگرت و خوێنیان ڕشت.

هەڵاتنی زۆربەی هاوەڵانی حەسەن دەست ئەنقەست بوو چوونکە حەسەن بەردەوام سوپاکەی خۆی بۆ خۆڕاگری و خۆ دوورخستنەوە لەستەم و خۆ دوور خستنەوە لەمەی خواردنەوە هان دەدا و لەبەر ئەم سوپاییەکان ڕقی ئەویان لەدڵ گرتبوو. هاوەڵانی حەسەن (لەکاتی زیندوو بوونی) دەیانویست بڕۆنە لای هەروسندان یەکێك لەسەرکردەی خەڵکانی چیا و خاڵی مەرداویج و وەشمگیر و ئەو وەك فەرماندەی خۆیان هەڵبژێرن. ئەوان دەیانویست حەسەنی داعی بگرن و باوکی حسەین کوڕی ئەتروش وەك پێشەوای خۆیان هەڵبژێرن و بەناوی ئەو وتار بخوێننەوە.

هەروسندان لەگەڵ ئەحمەدی باڵابەرز دوای مەرگی سەعلوك لەدامغان مابوویەوە. ئەحمەد لەم رووداوە ئاگادار بوویەوە و حەسەنی داعی لێ ئاگادار کردەوە و حەسەن خۆپارێزی کردە پیشە. کاتێك هەروسندان هات، حەسەن لەگەڵ سەرکردەکانی دیکە چاوی پێی کەوت و ئەوانی بردە کۆشکەکەی خۆی لەجورجان تا خورادرن بخۆن. ئەوان نەیاندەزانی حەسەن لەمەبەستی ئەوان ئاگادار بۆتەوە. حەسەن لەگەڵ هاوەڵە تایبەتەییەکانی خۆی پلانی کوشتنی ئەوانی دانابوو. فەرمانی بەهاوەڵانیدا رێگە نەدەن هاورێیانی ئەوان بێنە ناو کۆشك. کاتێك ڕۆشتنە ناو کۆشك، حەسەن لەوەی بیریان لێدەکردەوە و لەکارە قێزەونەکانی ئەوان دوا و فەرمانی کوشتنی ئەوانی دەرکرد و داوتر هاوەڵانی ئەوانی کە لەدەرەوەی کۆشك بوون، لەکوشتنی ئەوان ئاگادار کردەوە و فەرمانی پێدان سامانی سەروەرەکانی خۆیان تالان بکەن. سوپایش سەرقاڵی تالانییەکان بوون. سوپاکەی حەسەن لەکوژرانی سوپاسالارەکان چاوپۆشی کرد. کوژرانی ئەم سەرکردانە لای کەسە نزیکەکانی ئەوان دژوار بوو و ڕق و کینەی حەسەنیان لەدڵ گرت و دوای ئەم رووداوە لەو جیابوونەوە تا ئەوەی سەرئەنجام کوشتیان.

کاتێك حەسەن کوژرا، ئەسفار فەرمانڕەوایەتی تەبەرستان، ڕەی، جورجان، قەزوێن، زەنجان، ئەبهەر، قوم و کەرخی گرتەدەست و بووبە شوێنکەوتەی فەرمانڕەوای سامانی خوراسان، سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد و لەساری مایەوە و هارون کوڕی بەهرامی وەك کارگوزاری ئامول دیاریکرد. ئەسفار لەوە دەترسا

لەسنوری باوکی جەعفەر دووبارە ئاژاوە سەر هەڵبداتەوە، لەبەر ئەمە هارونی بانگ کرد و داوای لێکرد بەزاوایەتی یەکێك لەگەورەکانی ئامول رازی ببێت و لەشەوی بووکێنی باوکی جەعفەر و سەرکردە عەلەوییەکانی دیکە بانگێشت بکات. هارون ئەوانی لەو شەوەی ئەسفار دەیویست، بانگێشت کرد. ئەسفار بەخێرایی لەساری یەوە ئەسپی غاردا تا لەکاتی پێویست خۆی بگەیێنێتە ئامول و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرش بکاتە سەر کۆشکی هارون. ئەو، باوکی جەعفەر و سەرکردەکانی دیکەی عەلەوی گرت و ڕەوانەی بوخارای کردن و لەوێ خرانە زیندانەوە تا ئەوەی – ئاماژەی پێدەدرێت – لەرۆژگاری ئاژاوەی باوکی زەکەریا لەزیندان رزگاریان بوو.

کاتێك ئەسفار لەتەبەرستان ئاسوودە بوو، رێگەی ڕەی گرتەبەر. ڕەی لەو کاتەدا .لەژێر فەرمانی ماکان کوڕی کالی بوو. ئەسفار شاری ڕەی لێ سەند و دەستی بەسەردا گرت و ماکان رێگەی تەبەرستانی گرتەبەر و لەوێ مایەوە.

ئەسفار دەیویست بەسەر قەلاَی ئەلەموت زاڵ ببێت. ئەم قەلاَیە لەسەر چیایەکی بەرز لەکەنارەکانی دەیلەم جێگیر ببوو و چاوڕەش کوڕی مالکی دەیلەمی فەرمانڕەوایەتی دەکرد. ئەویان بەچاوڕەش ناو دەبرد چوونکە لەیەکێك لەچاوەکانی پەڵەیەکی ڕەش دەبینرا. ئەسفار نامەی بۆ نووسی و رێزی لێگرت و ڕۆشتە لای. ئەسفار ڕۆشتە لای چاوڕەش و داوای لێکرد بنەماڵەکەی لەقەلاَی ئەلەموت دابنێت و لەبەرابەردا فەرمانڕەوایەتی قەزوێنی پێ بسپێرێت. چاوڕەش رازی و بنەماڵەکەی ئەسفار ڕۆشتنە قەلاَکە. ئەسفار کەم کەم هاوەڵە بڕواپێکراوەکانی خۆی دەناردە ئەم قەلاَیە تا ئەوەی ژمارەیان گەیشتە سەد کەس. لەم کاتەدا چاوڕەشی لەقەزوێنەوە بانگ کرد و کاتێك هات، ئەسفار قۆڵبەستی کرد و دواتر خوێنی ڕشت.

کاتێك ئەسفار لەسومان گوزەری کرد، مناڵی ئەمیری دەماوەند داوای ئەمانی لێکرد بەلاَم محەممەد کوڕی جەعفەری سومنانی لەهاتن بۆ لای ئەسفار خۆی بەدوور گرت و لەقەلاَیەك لەگوندەکانی رەئس کەلب پەنای گرت. ئەسفار ڕقی ئەوی لەدڵ گرت و کاتێك بەسەر شاری ڕەی زاڵ بوو، سوپایەکی بەفەرماندەیی

عەبدمەلیکی دەیلەمی بۆ جەنگی محەممەد کوڕی جەعفەری سومنانی ڕەوانە کرد تا محەممەد ناچار بکات لەو، (عەبدمەلیك) داوای پەیمانی ئاشتی بکات. ئەو کارەی کرد و عەبدمەلیك بەداواکەی رازی بوو. داوتر کەسێکی راسپارد تا محەممەد دژی عەبدمەلیك هان بدات. محەممەد میوانییەکی ڕێکخست و عەبد مەلیکی بانگێشت کرد. عەبدمەلیك لەگەڵ دەستەیەك لەهاوەڵە بوێرەکانی خۆی ڕۆشتە لای محەممەد بەلاّم هەموویانی لەدەرەوەی قەلاّکەدانا خۆی بەتەنیا ڕۆشتە لای محەممەد کوڕی جەعفەر. ئەوان دوو کاژێر پێکەوە گفتوگۆیان کرد. دواتر عەبدمەلیك داوای لێکرد بەمەبەستی راوێژ کردن پێکەوە دانیشن (بەتەنیا). محەممەد ئەو کارەی کرد و جگە لەبەندەیەکی نەجەوان کەس لای ئەوان نەمایەوە. لەم کاتەدا عەبدمەلیك پەلاماریدا و خوێنی ڕشت. محەممەد گرفتاری نەخۆشی نەقرس ببوو. عەبدمەلیك تەنافێکی هەوریشمی بۆ ئەم کاتە ئامادە کردبوو، تەنافەکەی دەرهێنا و بەپەنجەرەی ژوورەکەی بەست و خۆی پێ شۆڕ کردەوە و رزگاری بوو. ئەو کۆیلە نەوجەوانە هاواری بەرز کردەوە و هاوەڵانی محەممەد کوڕی جەعفەر دەرگایان شکاند و هاتنە ژوور. (عەبد مەلیك دەرگاکەی لەناوەوە داخستبوو) کاتێك هاتنە ناو ژوورەکە بینیان محەممەد کوڕی جەعفەر کوژراوە. ئەوان هەموو دەیلەمییەکانی کۆشکەکەیان کوشت و گیانی خۆیان پاراست.

سوپاکەی ئەسفار ژمارەی فراوان و پێگەی بەرز بوویەوە. سەرکێشی و یاخیگەری کردە پیشە و دژی ئەمیر سەعید، فەرمانڕەوای خوراسان، ئالاّی شۆڕشی بەرز کردەوە و مەبەستی ئەوەی کرد تاج لەسەر بکات و لەڕەی تەختێکی زێڕین بۆ فەرمانڕەوایەتی خۆی دانبێت و بەجەنگی خەلیفە و فەرمانڕەوای خوراسان هەستێت. موقتەدر، هارون کوڕی غەریبی لەگەڵ سوپایەك بەرەو قەزوێن ڕەوانە کرد. سوپاکەی ئەسفار لەقەزوێن ڕووبەڕوویان بوونەوە و هارون شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی لەکەنار دەروازەی قەزوێن کوژران. خەڵکانی قەزوێن هاوکاری هارونیان دەکرد و ئەمە بووە هۆی ئەوەی ئەسفار ڕقی ئەوان لەدڵ بگرێت.

ئەمیر سەعید، فەرمانڕەوای خوراسان، لەبوخاراوە هێرشی کردە سەر ئەسفار تا

سەرزەمینەکەی خۆی وەربگرێتەوە. ئەوە کاتێك گەیشتە نەیشابور کەئەسفار سوپاکەی خۆی ئامادە دەکرد. وەزیری ئەسفار، موتریف کوڕی محەممەدی جورجانی پێشنیاری پێکرد نامەیەك بۆ فەرمانڕەوای خوراسان بنووسێت و ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی نیشان بدات و سامانێکی زۆری بۆ بنێرێت، ئەگەر رازی بوو چ باشتر و ئەگەر رازی نەبوو، ڕێگەی جەنگ بگرێتەبەر.

لەناو سوپاکەی ئەسفار دەستەیەك تورك لەسوپاییەکانی فەرمانڕەوای خوراسان دەبینران کەهاوڕێیەتی ئەسفاریان دەکرد. وەزیر، ئەسفاری لەم دەستەیە ترساند. ئەسفار بەپێشنیاری وەزیرەکەی رازی بوو و نامەیەکی بۆ ئەمیر سەعید نووسی بەڵام ئەمیر سەعید وەڵامی نامەکەی نەدایەوە و لەسەر جەنگ پێداگری کرد. هاوەڵانی ئەمیر سەعید پێشنیاریان کرد سامانەکان وەربگرێت و خوازیاری خوێندنەوەی وتار بەناوی خۆیەوە بێت و ئەویان لەجەنگ ترساند و وتیان: کەس نازانێت کێ لەم جەنگەدا سەرکەوتن بەدەست دێنێت. ئەمیر گوێی لەقسەکانی ئەوان گرت و بەداواکارییەکەی ئەسفار رازی بوو بەو مەرجەی سامانەکان ڕەوانە بکات. هەردووك ڕێگەی ئاشتییان گرتەبەر. ئەسفار دوای ئەم ئاشتییە، سەرقاڵی ڕێکخستنی کارەکانی خۆی بوو وماڵیاتی ڕەی و کەنارەکانی پلەبەندی کرد. لەسەر ئەم بنەمایە ماڵیاتی هەر پیاوێك یەك دینار بوو چ لەدانیشتوان بێت یا لەڕێبواران و بەم شێوەیە سامانێکی زۆر کۆبوویەوە کە بەدانی بەشێکی فەرمانڕەوای خوراسانی رازی دەکرد و بەم شێوەیە ئەمیری سامانی چیتر بۆ جەنگی ئەسفار سوپای کۆنەدەکردەوە.

پێگەی ئەسفار بەرز بوویەوە و کردەوەکانی پێچەوانەی رابردوو بوو. زۆرداری کردەپیشە و لەبەر ئەوەی کینەی قەزوێنییەکانی لەدڵدا بوو، مەبەستی ئەو شارەی کرد و جەنگێکی قورسی هەڵگیرساند. دەستی بەسەر سامانی ئەواندا گرت و سزای دان و ژمارەیەکی زۆری لێ کوشتن. ستەمکاری کردە پیشە و دەیلەمییەکانی بەسەر ئەواندا زاڵ کرد تا ئەو جێگەی، قەزوێنییەکان جێگەیان نەدەبوویەوە و گیانیان هاتە سەر لێو. ئەو بانگی بانگبێژی بیست کە لەسەر گوڵدەستەی مزگەوتەکەوە بانگی دەدا. فەرمانیدا لەسەرەوە بیهێننە خوار. خەڵکان

لەخراپەکاری و ستەمکاری ئەو هاواریان بەرز کردەوە و دانیشتوانی قەزوێن بۆ دەشتەکان هەڵاتن. پیاو، ژن و منداڵەکان دەگریان و نفرینیان دەکرد و لەخوا دەپاڕانەوە چارەسەری کێشەکانیان بکات. ئەویان لەم وتانە ئاگادار کردەوە، پێکەنی و گاڵتەی بەنفرین کردنی ئەوان کرد بەڵام بۆ بەیانی،- وەك ئاماژەی پێدەدرێت- شکستی خوارد.

کوژرانی ئەسفار

لەناو سوپاکەی ئەسفار سەرکردەیەکی گەورە بوو بەناوی مەرداویج کوڕی زیاری دەیلەمی. ئەسفار ئەوی بۆ لای سەلار، ئەمیری شەمیرانی تەرەم (تارەم) نارد تا پێشنیاری فەرمانبەری ئەسفاری پێبکات. سەلار ئەو کەسەیە کوڕەکەی لەرۆژگارێکی دواتر بوو بەفەرمانڕەوای ئازەربایەجان و کەنارەکان. کاتێك مەرداویج ڕۆشتە لای سەلار، هەردووك لەگوشار و گرفتارییەکانی خەڵك سکاڵایان کرد و سوێند و پەیمانیاندا ئەسفار لەناو ببەن و بۆ جەنگی ئەو هاوکاری یەکتر بکەن.

ئەسفار گەیشتبووە قەزوێن و چاوەڕوانی وەڵامی مەرداویجی دەکرد. مەرداویج بۆ دەستەیەك لەسەرکردە بڕواپێکراوەکانی خۆی نامەی نووسی و ئەوانی لەهاوپەیمانی خۆی لەگەڵ سەلار ئاگادار کردەوە. ئەوانیش پەیوەستی بوون. سەربازەکانیش لەخراپەکاری و ستەمکاری ئەسفار بێزار ببوون. یەکێك لەو کەسانەی بڕیاریدا هاوکاری مەرداویج بکات، موتریف کوڕی محەممەد، وەزیری ئەسفار بوو. مەرداویج و سەلار مەبەستی ئەسفاریان کرد. ئەسفار ئاگادار بوویەوە و هەروەها زانی هاوەڵەکانی پەیمان و بەڵێنیان بەمەرداویج داوە. هەستی بەمەترسی کرد و ئەمە دوای ماوەیەك لەخراپەکاری لەگەڵ خەڵکانی قەزوێن و نفرین کردنی ئەوان بوو. سوپا دژی ئەسفار راپەڕی و ئەو لەگەڵ دەستەیەك لەکۆیلەکانی هەڵات و ڕۆشتە ڕەی. ویستی لەسامانەکەی لای نوێنەرەکەی پارە هەڵگرێت بەڵام نوێنەرەکەی زیاتر لەپێنج هەزار دیناری پێنەدا و وتی: تۆ ئەمیریت و پێویستت بەپارە نییە. ئەسفار ئەوی بەجێهێشت و رووی کردە خوراسان و

نەبەیهەق مایەوە.

مەرداویج لەقەزوێنەوە بۆ ڕەی گەڕایەوە و نامەیەکی بۆ ماکان کوڕی کالی تەتەبەرستان نووسی و داوای لێکرد هاوکاری یەکتر بکەن. ماکان کوڕی کالی شوێنپێی ئەسفاری هەڵگرت چوونکە ئەسفار ستەمی لەدانیشتوانی ئەو سنورەیش کردبوو. ئەسفار کاتێك زانی ماکان شوێنپێی هەڵگرتووە، رووی کردە بوست و لەدەشتەوە بەرەو ڕەی ڕێگەی گرتەبەر تا بڕواتە قەڵای ئەلەموت کەسامان و بنەماڵەکەی بەو قەڵایەدا بوو. یەکێك لەهاوڕێکانی لێی جیابوویەوە و مەرداویجی ئاگادار کردەوە. مەرداویج دەستبەجێ شوێنی کەوت. مەرداویج یەکێك لەسەرکردەکانی لەپێشەوە نارد. ئەوسەرکردەیە کاتێك ئەسفار لەئەسپەکەی دابەزیبوو بۆ ئەوەی وچان بگرێت، پێی گەیشتەوە. ئەو سەرکردەیە لەکاتی سلاّو بەئەمیر ناوی برد. ئەسفار پێی وت: ئەگەری هەیە بەسەرهاتی منت بیستبێت و بۆ بۆ گرتنی من هاتبێتیت؟ سەرکردە وەلاّمی دایەوە: بەڵێ. هاوەلاّنی ئەسفار دەستیان بەگریان کرد. ئەسفار بێزی لەم کارەی ئەوان کردەوە و وتی: بەم شێوەیە پەیوەستی سوپا بوون، ئایا نەتانزانیوە پاشایەتی هاوتایە لەگەڵ گرفتاری؟ دواتر بەپێکەنین رووی کردە سەرکردەکە و سەبارەت بەوکەسانەی دەستیان لەهاوکاری کردنی ئەو هەڵنەگرتووە پرسیاری کرد. سەرکردە وەلاّمی دایەوە کەمەرداویج هەموویانی کوشت. ئەسفار وتی: ژیانی ئەم دەستەیە قورگی منی دەگوشتی و هەنووکە ئارام بووم. هەنووکە فەرمانەکەی خۆت بەجێبێنە. ئەو گومانی دەکرد ئەو سەرکردەیە هەڵگری فەرمانی کوشتنی ئەوە. سەرکردە پێی وت: فەرمانیان پێ نەداوم زیان لەتۆ بدەم یا بتکوژم. ئەوی بردە لای مەرداویج. مەرداویج ئەوی بەژمارەیەك لەهاوەلاّنی سپارد تا بیبەنە ڕەی. یەکێك لەهاوەلاّنی مەرداویج پێی وت: زۆربەی هاوڕێیانی تۆ، هاوەلاّنی ئەم پیاوە بوون و لەو جیابوونەوە و پەیوەستی تۆ بوون و تۆ بەکوشتنی سەرکردەکان، ئەوانت گرفتاری ترس کردووە. لەکوێوە دڵنیایت لەوەی سبەی پشت ناکەنەتۆ و قۆڵبەستت ناکەن؟ لەم کاتەدا مەرداویج فەرمانی کوشتنی ئەسفاری دەرکرد و دواتر ڕێگەی ڕەی گرتەبەر.

لەچۆنیەتی کوژرانی ئەسفار ئاماژەیان بەوەداوە کە: کاتێك بەرەو قەلاّی

ئەلەموت بەرێکەوت، لەدۆڵێك دابەزی تا کەمێك وچان بگرێت. بەرێکەوت مەرداویج بۆ ڕاو هاتبووە دەر و لەگەڵ ئەوەیشدا گرنگی بەهەواڵەکانی شوێنکەوتنی ئەسفار دەدا. لەو دۆڵەدا ژمارەیەك سواری بینی. یەکێك لەپیاوەکانی خۆی نارد تا هەواڵی ئەوانی بۆ بێنێت و ئەو ئەسفار کوڕی شیرویە و ژمارەیەکی کەم لەهاوەڵانی بینی کە بەرەو قەڵای ئەلەموت دەڕۆن تا سامانەکانی لەو قەڵایە هەڵگرێت و سوپایەکی پێ کۆبکاتەوە و بۆ جەنگی مەرداویج بگەڕێتەوە. ئەسفار و هاوەڵانی ئەویان گرت و بردیاننە لای مەرداویج. مەرداویج کاتێك ئەوی بینی، دەستبەجێ سەری بڕی.

بەم شێوەیە بارودۆخ بۆ مەرداویج سەقامگیر بوو و دوای کوشتنی ئەسفار بەرەو قەزوێن ڕۆشت و دڵنەوایی خەڵکی ئەو دیارەی کرد و بەڵێنی چاکەی پێدان.

هەروەها وتوویانە ئەسفار لەبەر برسیەتی ڕۆشتە ئاشێك و لەئاشەوان داوای خواردنی کرد. ئاشەوان کەمێك نان و ماستی پێدا و لەگەڵ کۆیلەکەی – بێ ئەوەی کەسی دیکەیان لەگەڵدا بێت– لەنان و ماستەکەی خوارد. بەرێکەوت مەرداویج ڕوویکردە ئەو دیارە ولای ئاشەکە شوێنپێی سمی ئەسپی بینی و سەبارەت بەو شوێنپێیە پرسیاری کرد. پێیان وت: دوو سوار ڕۆشتنە ناو ئەم ئاشە. مەرداویج کاتێك دەرگاکەی کردەوە، ئەسفاری بینی و دەستبەجێ سکی هەڵدڕی.

سەرەتای فەرمانڕەوایەتی مەرداویج

بەشکستی ئەسفار لەمەرداویج، فەرمانڕەوایەتی ئەو دەستی پێکرد و کاتێك مەرداویج ئەسفاری گرت و کوشتی و فەرمانڕەوایەتییەکەی سەقامگیر بوو، هەموو شوێنەکان، شار بەشار و پارێزگا بەپارێزگای خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە. ئەو فەرمانڕەوایەتی قەزوێنی گرتەدەست و بەڵێنی چاکەکاری بەخەڵکەکەیدا. لەبەر ئەمە دانیشتوانی ئەم شارە خۆشەویستی خۆیان بۆ دەربڕی. دواتر فەرمانڕەوایەتی ڕەی، هەمەدان، کەنکور، دینەوەر، بروجێرد، قوم، کاشان، ئیسفەهان، جەربازقان (گوڵپایەگان) و شوێنەکانی دیکەی گرتەدەست.

مەرداویج خراپەکاری لەگەڵ خەڵکانی ئیسفەهان کردە پیشە و دەستی بەسەر سامانی ئەواندا گرت و ڕێگەی زۆرداری گرتەبەر. تەختێکیان لەزێر بۆ دروست

کرد کەخۆی لەسەری دادەنیشت و تەختێك لەسیم کەسەرکردە گەورەکان پاڵیان پێوە دەدا و هەرکات ئەو لەسەر تەخت دادەنیشت، سوپاییەکان دوور لەو دەوەستان و لەگەڵ کەس قسەی نەدەکرد مەگەر ئەو پەردەدارانەی بۆ ئەم مەبەستە ئامادە کرابوون. خەڵکان لێی دەترسان.

فەرمانڕەوای مەرداویج لەتەبەرستان

پێشتر لەهاوپەیمانی ماکان کوڕی کالی لەگەڵ مەرداویج و هاوکاری ئەو بۆ لەناوبردنی ئەسفار قسەمان کرد. کاتێك فەرمانڕەوایەتی مەرداویج سەقامگیر و سامان و ژمارەی سوپاییەکانی فراوان بوو، چاوی تەماحی بڕییە جورجان و تەبەرستان کە لەژێر فەرمانی ماکان کوڕی کالیدا بوو. بۆ ئەم مەبەستە سوپای کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر تەبەرستان. ماکان خۆڕاگری کرد بەڵام مەرداویج سەرکەوتنی بەدەست هێنا و تەبەرستانی خستە ژێر فەرمانی خۆی. ئەو بلْقاسم کوڕی بانجین کەسوپا سالاری سوپاکەی بوو، لەوێ دانا. بلْقاسم پیاوێکی دوورئەندێش، بوێر و بیرمەند بوو.

دواتر مەرداویج ڕێگەی جورجانی گرتەبەر. شیریزل کوڕی سەلار و باوکی عەلی کوڕی تورکی بەنوێنەرایەتی ماکان فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەیان دەکرد. ئەم دووانە هەردووکیان لەبەرابەر مەرداویج هەڵاتن و مەرداویج دەستی بەسەر جورجاندا گرت و سورخاب کوڕی باوس، خاڵی بلْقاسم کوڕی بانجینی وەك نوێنەری بلْقاسم لەو دیارە بەجێهێشت. بەم شێوەیە بلْقاسم جورجان و تەبەرستانی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و مەرداویج سەرکەوتوو و لەگەڵ تاڵانییە فراوانەکان بۆ ئیسفەهان گەڕایەوە.

ماکان ڕۆشتە دەیلەم و داوای هاوکاری لەباوکی فەزڵی سائیر کرد. باوکی فەزڵ ڕێزی لێگرت و هەردووك هێرشیان کردە سەر تەبەرستان و بلْقاسم ڕووبەڕووی هەردووکیان بوویەوە. ماکان و سائیر شکستیان خوارد. سائیر بەرەو دەیلەم هەڵات و ماکان ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر و ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد و داوای هاوکاری لێکرد و ئەو بەزۆرینەی سوپاکەی هاوکاری

ماکانی کرد و بەهاوکاری کردنی ماکان زێدەڕۆیی کرد. ماکان و باوکی عەلی خۆیان گەیاندە مەرداویج و شەڕێکی قورسیان دەستپێکرد بەڵام هەردووکیان شکستیان خوارد و بۆ نەیشابور گەڕانەوە. دواتر ماکان کوڕی کالی روویکردە دامغان تا فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەیە بگرێتەدەست. بلقاسم بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و رێگەی لێگرت. ماکان بۆ خوراسان گەڕایەوە. پاشماوەی ئەم بەسەرهاتە لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵەکانی دواتر ئاماژە پێدەدەین.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

ئەم ساڵە سەرەتای کاری یەزیدی خارجی لەمەغریب بوو و لەساڵی ٩٤٥/٣٣٤ زایینی ئاماژە بەبەسەرهاتەکانی ئەو دەدەین.

لەم ساڵەدا پیاوێکی خارجی (لەخەواریج) لەسیستان دەرکەوت و لەگەڵ دەستەیەك بەمەبەستی زاڵبوون بەسەر فارس هێرشی کردە سەر ئەو سەرزەمینە، بەڵام هاوەڵانی پێش گەیشتن بەفارس کوشتیان و بڵاوەیان لێکرد.

هەروەها لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی نەسری عەشوری لەپەردەداری خەلیفە دوورخرایەوە و یاقوت کارەکانی ئەوی گرتە ئەستۆ. ئەو پێشتر هەڵسورێنەری کاروباری جەنگی فارس بوو و لەوێ دەژیا. ئەو کوڕەکەی باوکی فەتح موزەفەری بەنوێنەرایەتی خۆی وەك پەردەدار راسپارد.

هەروەها لەم ساڵەدا دوموستوق لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەرۆمییەکان گەیشتە ئەرمەنستان و گەمارۆی خستە سەر شاری خەلات بەڵام خەڵك رێگەی سازانیان گرتەبەر و دوای ئەوەی مینبەری مزگەوتەکەی دەرهێنا و خاچێکی لەجێگەی ئەو دانا، شارەکەی بەجێهێشت. ئەو لەشاری بەدلیسیش هەمان کاری دووبارە کردەوە و خەڵکانی ئەرزەن و کەسانی دیکەی تۆقاند و هەموان شارەکانی خۆیان بەجێهێشت و گەورەکانیان رێگەی بەغدادیان گرتەبەر و داوای دادپەروەرییان لەخەلیفە کرد بەڵام گرنگی بەداواکانی ئەوان نەدرا.

لەم ساڵەدا حەوتسەد پیاوی رۆمی و ئەرمەنی بەتەور و تەشوێ هاتنە مەڵتییە و وایان نیشاندا بەمەبەستی کار هاتوونەتە ئەو شارە. دواتر ئاشکرا بوو مەلیحی

ئەرمەنی ڕێدار ئەوانی ناردووە تا هەرکات گەمارۆی خستە سەر شارەکە، دەروازەکان بکەنەوە و شارەکە بەو بسپێرن. خەڵکی مەڵتییە لەمەبەستی ئەوان ئاگادار بوونەوە و هەموویانیان کوشت و دەستیان بەسەر سامانەکانی ئەواندا گرت.

لەنیوەی ڕەبیع الاوەل/ نۆی مەی ئەم ساڵە موسڵ و سەرزەمینەکانی دەورووبەری بەمۆئەنسی سپێردرا.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر کوڕی باوکی داودی سەجستانی و باوکی عوانە یەعقوب کوڕی ئیسحاق کوڕی ئیبراهیمی ئەسفراینی مردن. باوکی عوانە مسندی لەحەدیسی صحیح گێڕاوەتەوە.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی سەری ناسراو بەکوڕی سەراج، نوسەری کتێبی (اصول فی النحو) مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و حەفدەی کۆچی (٩٣٠ زایینی)

لابردنی موقتەدر لەخەلافەت

لەم ساڵەدا موقتەدر باللە لەخەلافەت دوورخرایەوە و هەموان بەخەلافەتی براکەی قاهر باللە محەممەد کوڕی موعتەزید ڕازی بوون بەڵام دوای دوو ڕۆژ موقتەدر بۆ سەر تەختی خەلافەت گەڕایەوە.

هۆکاری ئەم کارە وەك لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی پێشوو ئاماژەمان پێدا، ڕەم کردنی مونس و ڕۆشتنی ئەو بۆ شەماسییە بوو. فەرماندەی پاسەوانەکان، نازوك، پەیوەستی ئوردووەکەی بوو و باوکی هەیجا کوڕی حەمدانیش لەشاری جەبەل بوو بەیەکێك لەسەرکردەکانی ئەو. بەهەمان شێوە بەنی کوڕی نەفیسیش چوونکە موقتەدر دینەوەری لێ سەندبوویەوە و فەرمانڕەوایەتی ئەو شارەی لەو کاتەدا بەمونس سپاردبوو.

موقتەدر، هارون کوڕی غەریب، ئەحمەد کوڕی کەیغەلەغ، دەستەیەك لەکۆیلە بەردهاوێژەکان و پیادە و کەسانی دیکەی لەناو کۆشکەکەی خۆیدا کۆکردەوە. لەکۆتایی ئەو ڕۆژەدا، زۆربەی ئەو کەسانەی لای موقتەدر بوون، بەرەو ئوردووگاکەی مونس بەرێکەوتن. ئەم پێشهاتە لەسەرەتاکانی موحەرەم/ فەوریە ڕوویدا.

مونس لەنامەیەك بۆ موقتەدر نووسی کەسوپا لەپەرێشانی و بڵاو کردنەوەی سامان و دارایی و زەوی لەنێوان کۆیلە و کەسانی ناو پەردەی کۆشکی خەلافەت و خۆتێهەڵقورتاندنی ئەوان لەکاروباری وڵات، نارازییە و هەموان داوا دەکەن خەلیفە ئەوان لەکۆشکەکەی خۆی دوور بخاتەوە و دەست بەسەر زەوی و سامانی ئەواندا بگرێت. هەروەها دەبێت هارون کوڕی غەریب ئەلخال لەکۆشکەکەی خۆی دەربکات.

موقتەدر وەڵامی دایەوە تا ئەو جێگەی بتوانێت ئەو کارە ئەنجام دەدات و بەوەی هیچ ڕێگە چارەیەکی نییە، بەسەندە دەکات. موقتەدر ڕێگەی خۆشەویستی

و سازانی لەگەڵ ئەوان گرتەبەر و بەیعەتی چەندین بارەی خۆی بیرخستنەوە و ئەوانی لەئەنجامی پەیمان شکێنی ترساند. فەرمانی بەهاورندا لەبەغداد بڕوات و سنورەکانی شام و جەزیرەی پێسپارد. هارون لەنۆی موحەرەم/ بیست و سێی فەوریەی ئەم ساڵە بەغدادی بەجێهێشت. موقتەدر پێشکەشی و چاکییەکانی خۆی بیرخستنەوە و ئەوانی لەناسپاسی کردن و هەوڵدان بۆ خراپەکاری و ئاژاوە گێڕی ئاگادار کردەوە.

کاتێك موقتەدر بەداواکانی ئەوان رازی بوو، مونس و کوڕی حەمدان و نازوك هاتنە بەغداد. لەناو خەڵکان بڵاو بوویەوە کەمونس و هاوەڵانی خوازیاری لابردنی موقتەدر و هێنانە سەرکاری کەسێکی دیکەن. لەدوانزەی موحەرەم/ بیست و شەشی فەوریە، مونس و سوپاکەی بەرەو شەماسییە بەرێکەوتن و کاژێرێك راوێژیان کرد و هەموان بەرەو کۆشکی خەلیفە گەڕانەوە. کاتێك لەکۆشك نزیك کەوتنەوە، موزەفەر کوڕی یاقوت و کۆیلەکان و دەست و پێوەندەکان و سەرپەرەستی خوان و کەسانی ناو کۆشك هەلاتن. باوکی عەلی کوڕی موقلە کە لەکۆشکدا بوو، هەڵات و مونس لەگەڵ سوپاکەی ڕۆشتە ناو کۆشکی خەلیفە و موقتەدر لەگەڵ دایکی، پوری، کەنیزەکان، منداڵەکان و کەسە تایبەتییەکان لەکۆشك برانەدەر. ئەوانیان بردە ماڵی مونس و لەوێ زیندانیان کرد.

هارون کوڕی غەریب لەقەتەربول لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە. ئەو بەشێوەیەکی نهێنی هاتە بەغداد. کوڕی حەمدان بەرەو ماڵی کوڕی تاهیر بەرێکەوت و محەممەد کوڕی موعتەزیدی هێنا و دەستی بەیعەتی بۆ درێژ کرد و نازناوی قاهربالله یان پێ بەخشی. قازی، باوکی عومەریان هێنایە لای موقتەدر تا شایەتی لەسەر کار لابرانی موقتەدر بێت. مونس، نازوك، کوڕی حەمدان و بەنی کوڕی نەفیس هەموویان ئامادە بوون. مونس بەموقتەدری وت دەست لەخەلافەت هەڵگرێت و قازی بۆ ئەم کارە کردە شایەت. لەم کاتەدا کوڕی حەمدان هەستا و بەموقتەدری وت: سەروەرم بۆ من دژوارە تۆ لەم بارودۆخەدا دەبینم، ئەمە ئەو شتە بوو لێی دەترسام و ئاگادارم دەکردیتەوە و باشەی تۆم دەویست و تۆم لەدەرئەنجامی راوێژ کردن لەگەڵ کۆیلەکان و ژنەکان ئاگادار کردەوە بەلام تۆ

گرنگیت بەقسەکانی ئەواندا، من چاوەڕوانی ئەم ڕۆژەم دەکرد، بەهەرحاڵ ئێمە بەندە و کۆیلەی تۆین. بەوتنی ئەم وتانە فرمێسك لەچاوی هەردووکیان هاتەخوار و دەستەیەك بۆ دەست لەکارکێشانەوەی ئەو بوونە شایەت و نامەی دەستە لەکار کێشانەوەیان خستە بەر دەستی قازی باوکی عومەر. باوکی عومەر ئەم نامەی هەڵگرت و نیشانی کەسی نەدا و کاتێك موقتەدر بۆ خەلافەت گەڕایەوە، نامەکەی بۆ موقتەدر گەڕاندەوە و وتی کەسی لەم نامە ئاگادار نەکردۆتەوە. موقتەدر کارەکەی پەسەند وەك بەقازی قازییەکان دەستنیشانی کرد.

کاتێك بارودۆخی قاهیر سەقامگیر بوو، مونسی موزەفەر، عەلی کوڕی عیسای لەزیندان هێنایەدەر و باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەك وەزیر دەستنیشان کرد و جگە لەپاسەوانەکان، پەردەدارانی ناو کۆشکی خەلیفەی خستە ژێر فەرمانی نازوك و ئەم فەرمانەی بۆ هەموو شوێنەکان نووسی. مونس جگە لەو سنورانەی لەژێر دەستی کوڕی حەمداندابوو، حولوان، دەینەوەر، هەمەدان، کەنکور، کرمان، شاهان، رازنات، دەقوقا، خانیجار، نەهاوەند، سەیمەرە، سیروان، ماسبەزان و شوێنەکانی دیکەی خستە ژێر فەرمانی ئەو. بەنی کوڕی نەفیس ڕۆشتە ئەو گۆڕەی بۆ دایکی موقتەدریان ئامادە کردبوو و شەشسەد هەزار دیناری لێ دەرهێنا و گەڕاندییەوە بۆ کۆشك.،

لابردنی موقتەدر لەنیوەی موحەرەم/ بیست و نۆی فەوریە ڕوویدا و دواتر تالانکاری کۆچی کرد و ئاژاوە دامرکایەوە. کاتێك نازوك فەرماندەیی دەرگاوان و پەردەدارانی خەلیفەی گرتەدەست، فەرمانی بەپیادەکان (مصافیە)دا خێوەتەکانی خۆیان لەکۆشکی خەلیفە کۆبکەنەوە. فەرمانی بەپیاوەکانی خۆیدا لەشوێنی پیادەکان نیشتەجێ بن. ئەو فەرمانی بەسەرپەرەستی پەردەداراندا ڕێگەی چوونەژوور بۆ ناو کۆشك بەکەس نەدەن مەگەر ئەو کەسەی پێگەی بەرزی هەیە. بەم شێوەیە بارودۆخی پەردەداران پەرێشان بوو.

گەڕانەوەی موقتەدر بۆ خەلافەت

لەرۆژی دووشەممە حەڤدەی موحەرەم/ یەکی مارس خەڵك لەبەرەبەیان لەبەردەم کۆشکی خەلیفە کۆبوونەوە چوونکە یەکەم رۆژ بوو بەناو سوارەکانی حکومەتی تازەدا دەگەڕان. هەموو پیادەڕەوەکان، ڕێڕەوەکان و گۆڕەپانەکان و کەنارەکانی دیجلە لێوانلێو لەسەیرکەر بوو. هێزە پیادەکان سەراپا چەکدار بوون و ماف بەیعەت و رۆژانەی یەك ساڵیان دەویست چوونکە لەکردەوەکانی نازوك پەرێشان و ترساو بوون. مونس لەم رۆژەدا نەبینرا.

دەنگی خەڵکان بۆ ئاسمان بەرز بوویەوە و بەگوێی نازوك گەیشت و ئەوەندی نەما بوو لەنێوان ئەم دەستەیە و هاوەڵە تایبەتییەکانی نازوك جەنگ رووبدات بەلاّم نازوك فەرمانی بەهاوەلاّنیدا وەلاّمی خەڵکان نەدەنەوە و جەنگیان لەگەڵ نەکەن. بەم شێوەیە دەنگەدەنگی خەڵکان زیادی کرد و هێرشیان کردە سەر ماڵی تەسعینی.[17] هاوەلاّنی نازوك رێگەیان لێ نەگرتن. هەرکەس لەکەنارەکانی دیجلە بوو، بەکەرەستەی جەنگ هاتە ناو و دەنگی ئەوان بەگوێی قاهربالله گەیشت. لەم کاتەدا باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەزیر و نازوك و باوکی هەیجا کوڕی حەمدان لای قاهیر بالله بوون. قاهیر بەنازوکی وت: برۆ لای ئەوان و ئارامیان بکەرەوە و رەزامەندی ئەوان بەدەست بێنە. نازوك کە لەبەر خواردنەوەی شەوانە مەست و سەرخۆش بوو، ڕۆشتە لای ئەوان. کاتێك خەڵکان ئەویان بینی، هاتنە پێش تا لەرۆژانەی خۆیان سکالاّ بەرز بکەنەوە. ئەو کاتێك پیاوانی شمشێر بەدەستی بینی کەبەرەو رووی دێن، لەگیانی خۆی ترسا و هەلاّت و ئەمە بووە هۆی ئەوەی خەڵکان شوێنی کەون. ئەو گەیشتە دەرگایەك کەرۆژی پێشتر خۆی فەرمانی بەستنی ئەو دەرگایەی دابوو. لای ئەم دەرگایە پیاوان پێی گەیشتنەوە و خوێنیان ڕشت. پێشتر کۆیلەکەی ئەو عوجەیبیان کوشت. هاواریان کرد: یا موقتەدر! یا مەنسور! و بەم شێوەیە هەموو کەسانی ناو کۆشك هەلاّتن و کۆشك چۆڵ کرا. ئەوان نازوك و

---

[17] – بەشوعەیبیش ناوی هاتووە. وەرگێر

عەجیبیان لەداردا و لەشوێنێك هەڵیانواسین كە هەركەس لەكەنارەكانی دیجلە گوزەری دەكرد، ئەوانی دەبینی.

دواتر پیادەكان بەدەنگ و هاوار بەرەو كۆشكی مونس بەرێكەوتن و داوای موقتەدریان كرد. كۆیلەكان پێشدەستییان كرد و دەرگاكانیان بەست. باوكی هەیجا كوڕی حەمدان مەبەستی ڕۆشتنەدەر لەكۆشكی كرد كەقاهیر یەخەی گرت و وتی: من لەپەنای تۆدام. باوكی هەیجا وتی: سوێند بەخوا هیچ كات بەتەنیا جێت ناهێڵم. دەستی قاهیری گرت و وتی: هەستە تا پێكەوە بڕۆین و داوا لەهاوەڵانی من و خۆت بكە شان بەشانی تۆ بجەنگن.

هەردووكیان هەستان بۆ ئەوەی بڕۆنەدەر بەڵام بینیان هەموو دەرگاكان بەستراون. فائق وەجە ئەلقەسعە پەیوەستی ئەوان بوو. قاهیر لەسەرەوەی كۆشكەكە ژمارەی زۆری خەڵكانی بینی و لەگەڵ كوڕی حەمدان و فائق هاتەخوار. كوڕی حەمدان بەقاهیری وت: لێرە چاوەڕوان بە تا دەگەڕێمەوە. ئەو جلە ڕەشەكانی خۆی داكەند و جل و بەرگی پەشمینی كۆیلەیەكی لەبەر كرد و بەرەو دەرگای نوبی ڕۆشت بەڵام بینی داخراوە چوونكە خەڵكان لەپشت دەرگاكە كەڵەكە ببوون. كوڕی حەمدان بەناچاری بۆ لای قاهیر گەڕایەوە. وەجە ئەلقەسعە و كۆیلەكانی درەنگتر لەوان هاتن. ئەو فەرمانی بەكۆیلەكانی خۆیدا بۆ تۆڵەسەندنەوەی خوێنی موقتەدر و ئەوەی ئەم دووانە لەگەڵ ئەو كردیان، خوێنی هەردووكیان بڕێژن. دەكەس لەكۆیلەكان شمشێر بەدەست هێرشیان كردە سەر قاهیر و كوڕی حەمدان. باوی هەیجا شمشێر بەدەست ڕووبەڕوویان بوویەوە و جل و بەرگە پەشمینەكەی خۆی داكەند و هاوشێوەی قەڵغان لەدەستەكەی دیكەی ئاڵاند و پەلاماریدان. ئەوان بەخێرایی هەڵاتن و باوكی هەیجا شوێنیان كەوت. ئەوان بەناچاری تیریان بۆ هاویشت. باوكی هەیجا دەستی لێ هەڵگرتن و قاهیر بەتەنیا مایەوە و بەناچاری لەدواوەی باخەكە خۆی شاردەوە.

باوكی هەیجا لەماڵی ساگ پەنای گرت. كۆیلەكان لەو ماڵە نزیك كەوتنەوە بەڵام كاتێك باوكی هەیجا هێرشی كردنەسەر، هەموویان هەڵاتن. لەم ناوەدا چەند كەسێكی بەردهاوێژ مەبەستی باوكی هەیجایان كرد. دوو كۆیلەی ڕەشی شمشێر

بەدەست هاورێیەتی باوکی هەیجایان دەکرد. هێرشبەران پەلاماری باوکی هەیجایاندا و باوکی هەیجا تیری بەرکەوت و لەشوێنەکەی کەوت. یەکێك لەهێرشبەران گەیشتە سەری و دەستی بەشمشێر بڕی و سەری لەجەستەی جیا کردەوە و لەگەڵ خۆی بردی. ئەو سەری باوکی هەیجای لەدەستا بوو و دەستەیەك لەکۆیلەکان شان بەشانی ئەو دەڕۆشتن.

کاتێك پیادەکان گەیشتنەماڵی مونس و مونس دەنگی ئەوانی بیست، وتی: چیتان دەوێت.؟ پێیان وت: موقتەدرمان دەوێت. فەرمانیدا موقتەدر نیشانی ئەوان بدەن. کاتێك بەموقتەدریان وت بڕواتە لای ئەوان، ترسا لەوەی نەکا بیریان لەکوشتنی ئەو کردبێتەوە، بۆیە بەڕۆشتن رازی نەبوو. ئەویان هێنایەدەر. پیادەکان ئەویان خستە سەر شان و بردیانە ناو کۆشك. کاتێك گەیشتە ماڵی تەسعینی، دڵی ئارام بوویەوە و لەسوچێکدا دانیشت و پرسیاری بارودۆخی قاهیر و کوڕی حەمدانی کرد. پێی وترا هەردووکیان زیندون. ئەو بەدەستی خۆی ئەمان نامەیەکی بۆ هەردووکیان نووسی و فەرمانی بەکۆیلەیەکدا بەپەلە نامەکەیان بۆ ببات بۆ ئەوەی هیچ بەڵایەك بەسەر باوکی هەیجا نەیێت. کۆیلە لەگەڵ نامەکەی موقتەدر دەڕۆشت کەکۆیلەیەکی دیکەی بینی کەسەری باوکی هەیجای بەدەستەوە بوو. لەگەڵ ئەم کۆیلە گەڕایەوە. کاتێك موقتەدر کۆیلەکەی بینی و ئەوی لەمەرگی باوکی هەیجا ئاگادار کردەوە، وتی: هەموان لەلایەن خواوەندەوە هاتووین و بۆ لای ئەو دەگەڕێینەوە، کێ ئەوی کوشت؟ کۆیلە وتی: بکوژەکەی ناناسین. موقتەدر مەرگی باوکی هەیجای پێ ناخۆش بوو، وتی: لەم رۆژانەدا جگە لەو کەس نەیدەتوانی دڵی من ئارام بکاتەوە و خەمەکانی من نەهێڵێت.

دواتر قاهیریان گرت و بردیانە لای موقتەدر. موقتەدر، ئەوی لەخۆی نزیك کردەوە و لای خۆی داینیشاند، ناوچاوانی ماچ کرد و پێی وت: براکەم! دەزانم گوناحی تۆ نییە و تۆیان بۆ ئەم کارە ناچار کرد و ئەگەر نازناوی (مقهور)یان پێ دەبەخشی باشتر بوو لەوەی بەقاهیر ناوت ببەن. قاهیر دەگریا و دەیوت: ئەی سەروەری باوەڕداران، بیری پەیوەندی خۆم و تۆ دەکەمەوە. موقتەدر پێی وت: سوێند بەخواوەند و پێغەمبەر(د.خ)، هیچ کات خراپە لەمنەوە بەتۆ ناگات و تا من

زیندووم کەس ئازاری تۆ نادات. قاهیر ئارام بوویەوە. لەم کاتەدا سەری نازوك و باوکی هەیجایان هێنا و هاواریان کرد: ئەمەیە سزای ئەو کەسەی سەرپێچی فەرمانەکانی سەروەری باوەڕداران دەکات.

بەنی کوڕی قەیس کە لەخراپەخوازترینی خەڵکان بۆ موقتەدر بوو، کاتێك لەگەڕانەوەی ئەو بۆ خەلافەت ئاگادار بوویەوە، جل و بەرگەکانی گۆڕی و سوار ئەسپەکەی خۆی لەبەغداد هەڵات و خۆی گەیاندە موسڵ و لەوێوە رێگەی ئەرمەنستانی گرتەبەر و تا قوستەنتەنییە نەوەستایەوە و لەوێ باوەری بەئاییینی مەسیحییەت هێنا.

باوکی سەرایا نەسر کوڕی حەمدان برای باوکی هەیجا بۆ موسڵ هەڵات و شۆڕش دامرکایەوە. موقتەدر، باوکی عەلی کوڕی موقلەی بۆ وەزارەت گەڕاندەوە و ئەم فەرمانەی بۆ هەموو ناوچەکان نووسی. دووبارە رۆژانە و توێشوی سوپاییەکانیدا و کالاّ و گەوهەرەکانی گەنجینەی فرۆشت و مۆڵەتیدا زەوییەکانی حکومەت بەخەڵکان بفرۆشن و ئەم زەوییانەیان بەهەرزانترین نرخ بەخەڵکان فرۆشت بۆ ئەوەی بتوانێت پارەی سوپا بدات.

دەوترا مونسی موزەفەر لەلابردنی موقتەدر هیچ دەورێکی نەبوو و چوونکە کەس گوێی لەوتەکانی نەدەگرت، لەگەڵ ئەوان یەکیگرت. لەلایەك دەیزانی ناسازگاری لەگەڵ ئەوان هیچ سوودێك بەموقتەدر ناگەیێنێت و بۆیە رەزامەندی خۆی نیشاندا تا گیانی موقتەدر بپارێزێت. بەردەوام هانی پیادە و بەرهاوێژەکانی دەدا و سەرکردەکانی ئەوانی بەگەڕاندنەوەی موقتەدر بۆ خەلافەت ناچار کرد. ئەو کاتێك لەکۆشکی موقتەدر بوو،پێی وتبوو: دەخوازیت چی بکەین.؟ لەبەر ئەمە موقتەدر ئەوی بەکەسێکی بڕواپێکراو دەزانی. و کاتێك ئەویان لەماڵی مونسەوە بۆ کۆشکی خەلیفە برد و موقتەدر لەکۆشك فراوانی خەڵکان و ناسازگای ئەوانی بینی، لەسەر بنەمای باوەڕی بەمونس بۆ ماڵەکەی ئەو گەڕایەوە. ئەگەر ئەم باوەڕە نەدەبوو، لەگەڵ دەستەکەی دەڕۆشتە بارەگای قاهیر بەلاّم وەك وتمان لەگەڵ ئەوان نەڕۆشت.

موقتەدر، قاهیری لای دایکی هێشتەوە و دایکی، دڵنەوایی کرد و پارەیەکی

فراوانی خستە بەردەستی. بۆ ئەنجامدانی کارەکانی قاهیر، چەندین کەنیزیان کڕی. دایکی، لەچاکە کردن لەگەڵ ئەو زێدەڕۆیی دەکرد.

((هێرشی قەرەمتییەکان بۆ مەککە و کردەوەی ئەوان لەگەڵ دانیشتوانی شارەکە و حاجییەکانی مەککە و هەڵکەندنی حجر الاسود))

لەم ساڵەدا مەنسوری دەیلەمی سەرپەرەستی حاجییەکان بوو و ئەوانی لەبەغدادەوە بەرەو مەککە برد. لەرێگەی رووبەرووی هیچ گرفتارییەك نەبوونەوە بەڵام لەرۆژی ترویە باوکی تاهیری قەرەمتی هاتە ناو مەککە و لەگەڵ سوپاکەی سامانی حاجییەکانی تالآن کرد و لەمسجد حەرام و تەنانەت لەناو ماڵی خوا، حاجییەکانی کوشت و حەجەر ئەلئەسوەدی هەڵکەند و لەگەڵ خۆی بردییە هەجەر. کوڕی موحەلیبی فەرمانڕەوای مەککە لەگەڵ دەستەیەك لەگەورەکان رۆشتنە لای باوکی تاهیر وداوای سامانی حاجییەکانیان لێکرد بەڵام باوکی تاهیر بەنێوەنجیگەری ئەوان رازی نەبوو و رووبەروویان بوویەوە و ئەوانی کوشت و دەرگای ماڵی خواوەندی هەڵکەند و پیاوێکی باڵابەرزی نارد تا ستوونەکانیشی هەڵکەنێت بەڵام ئەو پیاوە ژێرکەوت و مرد. کوژراوەکان فڕێدرانە ناو چاڵی زەمزەم و کەسانی دیکەی بێ ئەوەی کفن بکرێن لەمسجد ئەلحەرام بەخاك سپێردران. جەنازەی ئەم دەستەیە نەشۆردرا و کەس نوێژی لەسەر نەخوێندن. باوکی تاهیر راخەرەکانی ماڵی خواوەندی هەڵگرت و لەناو هاورێکانی خۆی دابەشی کرد. بەهەمان شێوە ماڵی دانیشتوانی مەککە تالآن کرا.

کاتێك هەواڵی ئەم کارە بەمەهدی باوکی عوبەیدالڵەی عەلەوی لەئەفریقییە گەیشت، نامەیەکی بۆ باوکی تاهیر نووسی و ئەم کارەی ئەوی بە قێزەون لەقەڵەمدا و سەرکۆنە و نفرینی کرد. مەهدی لەنامەکەی خۆیدا نووسی: تۆ بەم کارەت ناوی کفر و بێ دینیت بەسەر ناوچاوانی شوێنکەوتەکانی ئێمە سەپاند وئەگەر سامانە تالآن کراوەکانی خەڵکانی مەککە نەگەڕێنیتەوە و حەجەر ئەلئەسوەد نەبەیتەوە شوێنی خۆی و راخەڕەکان لەناو ماڵی خوادا رانەخەیتەوە، لەم دنیا و لەو دنیا

لەتۆ بەدوورم.

کاتێك ئەم نامەیە بەدەستی باوکی تاهیر گەیشت، بڕیاریدا بەردی ڕەش – ئاماژەی پێدەدەین– بۆ شوێنی خۆی بگەڕێنیتەوە و سامانی خەڵکان بداتەوە. ئەو وتی: ئەم دەستەیە راخەرەکان و بەشێك لەسامانەکەیان لەناو خۆیاندا دابەش کردووە و من نەمتوانی ڕێگەی ئەو کارەیان لێ بگرم.

شۆڕشی باوکی زەکەریا و براکانی ئەو لەخوراسان

لەم ساڵەدا باوکی زەکەریا یەحیا، باوکی ساڵحی مەنسور و باوکی ئیسحاق منداڵەکانی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سامانی دژی براکەیان سەعید کوڕی نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی شۆڕشیان کرد. دەڵێن ئەم شۆڕشە لەساڵی ٩٣١/٣١٨ زایینی روویداوە کەئەمە راستە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: براکەی ئەوان نەسر، هەموویانی لەقەهندزی بوخارا زیندانی و پاسەوانی بۆ دانابوون. براکانی نەسر لەزیندان رزگاریان بوو. چۆنیەتی رزگاری ئەوان بەم شێوە بوو کەپیاوێك ناسراو بەئەبوبەکری خوبازی (نانەوا) ئیسفەهانی هەرکات ناوی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد دەهێنرا، دەیوت: ڕۆژێکی لێوانلێو لەڕەنج و دژواری لەمنەوە پێدەگات. خەڵك بەقسەکانی ئەو پێدەکەنین. رۆژێك سەعید نەسر روویکردە نەیشابور و باوکی عەباسی کوسجی وەك جێگری خۆی لەبوخارا بەجێهێشت. مانگانەی براکانی نەسر لەسەر دەست ئەبوبەکری نانەوا بەوان دەگەیشت. ئەبوبەکر بڕیاریدا لەگەڵ دەستەیەك لەسوپاییەکان یەکبگرێت و ئەوان لەزیندان رزگار بکات. سوپاییەکان رەزامەندی خۆیان نیشاندا و ئەبوبەکر، براکانی نەسری لەمەبەستەکەی خۆی ئاگادار کردەوە.

کاتێك سەعید لەبوخارا ڕۆشت، ئەم دەستەیە رۆژی هەینیان بۆ کۆبوونەوەی خۆیان لای دەروازەی قەهندز دەستنیشان کرد. نەریت بەو شێوە بوو دەروازەی قەهندز لەرۆژانی هەینییە نەدەکرایەوە مەگەر ئێواران. لەرۆژی پێنجشەممە ئەبوبەکری نانەوا ڕۆشتە قەهندز و ئەمە رۆژێك پێش ئەو هەینی دیاریکراو بوو. نانەوا هاتە لای دەروازەی قەهندز و وەك کەسێکی خۆپارێز و لەخوا ترس خۆی

نیشانی پاسەواندا. پێنج دیناری پێدا بۆ ئەوەی دەروازەکەی بۆ بکاتەوە بۆ ئەوەی نوێژەکەی نەچێت. پاسەوان دەروازەکەی بۆ کردەوە. لەم کاتەدا ئەبوبەکر ئەو سوپاییانەی بانگ کرد کەبۆ رزگار کردنی براکانی نەسر بەڵێن و پەیمانیان بەستبوو. ئەوان کەلای دەروازەکە چاوەڕوانی ئەبوبەکری نانەوایان دەکرد، وەلامیان دایەوە و پاسەوانی دەروازەکەیان گرت و خۆیان گەیاندە زیندانەکە و یەحیا و مەنسور و ئیبراهیم، منالەکانی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلیان لەزیندان هێنایەدەر. ئەم دەستەیە هەموو دەیلەمییەکان، عەلەوییەکان و بەهادورەکانیان ئازاد کرد و هەمووی ئەوان لەگەڵ سوپاییەکان لەدەوری براکانی نەسر کۆبوونەوە. شەروینی جەیلی و چەند سەرکردەیەکی دیکە، سەرۆکایەتی ئەم دەستەیان دەکرد. پێگەی ئەم دەستەیە بەرز بوویەوە و گەنجینەکانی سەعید نەسر و ماڵ و کۆشکەکانی ئەویان تالان کرد. یەحیا کوڕی ئەحمەد، ئەبوبەکری نانەوای پێش کەسانی دیکە خست و وەك فەرماندە دەستنیشانی کرد. سەعید لەم کاتەدا لەنەیشابور بوو و ئەبوبەکر محەممەد کوڕی موزەفەر، فەرماندەی سوپای خوراسان، لەجورجان دەژیا. کاتێك یەحیا شۆڕشی دەستپێکرد و سەعید لەنەیشابور ئەم هەواڵەی بیست، بۆ بوخارا گەڕایەوە. محەممەد کوڕی موزەفەر لەم رووداوە ئاگادار کرایەوە. ئەو نامەی بۆ ماکان کوڕی کالی نووسی و ئەوی وەك زاوای خۆی هەڵبژارد و نەیشابوری خستە ژێر فەرمانی ئەو. ماکان بەرەو نەیشابور بەرێکەوت. سەعید لەنەیشابورەوە رێگەی بوخارای گرتەبەر. یەحیا، ئەبوبەکری نانەوای بۆ پارێزگاری کردنی رووبارەکە راسپاردبوو. سەعید ئەوی گرت و لەرووبارەکە بەرەو بوخارا کەوتەرێ. ئەو لەئەشکەنجەدای ئەبوبەکری نانەوا زێدەڕۆیی کرد. ئەوی خستە ناو تەنورێك و سووتاندی.

یەحیا لەبوخاراوە رێگەی سەمەرقەندی گرتەبەر و لەکەنارەکانی سەغانییان کە لەژێر فەرمانی باوکی عەلی کوڕی ئەبوبەکر محەممەد کوڕی موزەفەر بوو، گوزەری کرد و لەوێوە رێگەی تەرموزی گرتەبەر و لەرووبارەکەوە رێگەی بەڵخی بڕی کە لەژێر فەرمانی قەراتکیندا بوو. قەراتکین پەیوەستی بوو و هەردووکیان بەرەو مەرو بەرێکەوتن. کاتێك محەممەد کوڕی موزەفەر هاتە نەیشابور، یەحیا نامەی بۆ

نووسی و محەممەد ڕێزی گرت و وای نیشاندا خوازیاری پەیوەست بوون بەوە و بەڵێنی پێدا بەرەو لای ئەو دەڕوات و پەیوەستی دەبێت. دواتر لەنەیشابورەوە بەرێکەوت و ماکان کوڕی کالی وەك جێگری خۆی لەنەیشابور بەجێهێشت و وای نیشاندا دەخوازێت بەرەو مەرو بڕوات. دواتر بەخێرایی ڕێگەی بوشەنج و هەراتی ناوقەدبڕ کرد و دەستی بەسەر ئەو دوو شارەدا گرت. محەممەد لەهەراتەوە، لەرێگەی غەرشتسان هێرشی کردە سەر سەغانییەکان. یەحیا لەکارەکانی ئەو ئاگادار بوویەوە و دەستەیەکی بۆ سەر ڕێگەی ئەوە نارد. محەممەد ڕووبەڕوویان بوویەوە و شکستی پێهێنان و لەرێگەی غەرشستانەوە درێژەی بەپێشڕەوی خۆیدا و لەکوڕەکەی باوکی عەلی کە لەسەغانییان بوو، داوای هاوکاری کرد. ئەو بەسوپایەك هاوکاری محەممەدی کرد. محەممەد کوڕی موزەفەر گەیشتە بەڵخ کە لەژێر فەرمانی مەنسور کوڕی قەراتکیندا بوو. هەردوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و ئاگری شەڕێکی مەترسیدار هەڵگیرسا. مەنسور بۆ جوزجان هەڵات و محەممەد ڕێگەی سەغانیانی گرتەبەر و خۆی گەیاندە کوڕەکەی و ئەم هەواڵەی بۆ سەعید نووسی. سەعید شادمانی خۆی دەربڕی و بەڵخ و تەخارستانی خستە ژێر فەرمانی ئەو و بۆ سەردان کردنی خۆی بانگی کرد. محەممەد ئەم دوو شارەی بەکوڕەکەی باوکی عەلی ئەحمەد سپارد و ئەوی بۆ ئەم دوو سەرزەمینە ڕەوانە کرد. محەممەد ڕۆشتە بارەگای سەعید و هەردووك لەبەڵخ بەیەك گەیشتن. سەعید، شوێنپێی یەحیای لەهەرات هەڵگرت.

یەحیا بەرەو نەیشابور کە لەژێر فەرمانی ماکان کوڕی کالیدا بوو، بەرێکەوت. ماکان ڕێگەی لێگرت و سوپاکەی یەحیا نەیتوانی دەست بەسەر نەیشابوردا بگرێت. محەممەد کوڕی ئەلیاس کەهاوڕێی یەحیا بوو، داوای ئەمانی لەماکان کرد و مەنسور و ئیبراهیم دوو براکەی یەحیا، داوای ئەمانیان لەنەسری برایان کرد و ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی ئەو نیشاندا. کاتێك سەعید لەهەرات نزیك کەوتەوە کەیەحیا و قەراتکینی لێ بوو، ئەو دووانە هەردووك هەراتیان بەجێهێشت و هەڵاتن. قەراتکین بۆ ڕزگار بوون لەدەستی سەعید بیری لەفرت و فێڵ کردەوە و یەحیای لەبەڵخەوە بۆ بوخارا نارد و خۆی لەبەڵخ مایەوە. سەعید ڕێگەی بوخارای

گرتەبەر و کاتێك سەعید لەرووبار پەڕییەوە، یەحیا لەبوخاراوە بەرەو سەمەرقەند هەڵات بەڵام چیتر قەراتکین هاوکاری نەکرد و بەم شێوەیە ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی ئەلیاس پێگەی بەرز ببوویەوە و ماکان لەجورجان ژیانی بەسەر دەبرد. محەممەد کوڕی ئەلیاس پەیوەستی بوو و بەناوی ئەو وتاری خوێندەوە و لەنەیشابور مانەوە.

شوێنکەوتنی یەحیا لەلایەن سەعیدەوە، ڕێگەی نەدەدا یەحیا لەیەك شوێن بمێنێتەوە. کاتێك لەهاتنی سەعید بۆ نەیشابور ئاگادار بوونەوە، بڵاوەیان لێکرد و کوڕی ئەلیاس روویکردە کرمان و لەوێ مایەوە و قەراتکین لەگەڵ یەحیا روویان کرد بوست و روخج و لەوێ نیشتەجێ بوون. نەسر کوڕی ئەحمەد لەساڵی ٩٣٣/٣٢٠ زایینی گەیشتە نەیشابور و پەیکی بۆ لای قەراتکین نارد و بەڵخی خستە ژێر فەرمانی ئەو و ئەمانی بەیەحیا بەخشی. قەراتکین هاتە لای و ئاگری جەنگ دامرکایەوە.

سەعید لەنەیشابور مایەوە تا یەحیا هاتە لای. سەعید، ڕێزی گرت و دڵنەوایی و چاکەی لەگەڵ کرد. دواتر ئەو و براکەی باوکی ساڵحی مەنسور درێژەیان بەڕێگەی خۆیاندا بەڵام براکەی دیکەیان، ئیبراهیم، لای سەعید بۆ بەغداد هەڵات و لەوێوە ڕۆشتە موسڵ و بەخواستی خواوەند دواتر ئاماژە بەگێڕانەوەکانی تایبەت بەو دەدەین.

قەراتکین لەبوست مرد و جەنازەی ئەویان بۆ ئەسبیجاب برد و لەرەبات ناسراو بەرەباتی قەراتکین بەخاك سپێردرا. ئەو هیچ کات خاوەنی زەوی نەبوو. دەیوت: سەربازێك دەبێت هەموو شتەکانی خۆی هەمیشە پێ بێت تا هیچ شتێك پێبەندی نەکات.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەنیوەی موحەرەم/ یەکی مارسی ئەم ساڵە لەنێوان بەقاڵ و عەتار و بەزازەکان ئاژاوە سەری هەڵدا. بەقاڵەکان لەسەرەتای ڕۆژ سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و پێلاودوورەکان پەیوەستی عەتار و بەزازەکان بوون و هاوکارییان کردن و بەسەر بەقاڵەکاندا سەرکەوتن و شکستیان پێهێنان و بازارەکانی تایبەت بەوانیان سوتاند.

دوای ئەم ڕووداوە ئاژاوە درێژەی کێشا و خراپەکاران بوێر بوون و دەستگێر و پێلاو دوورەکان دژی بەقاڵەکان یەکیانگرت و شەڕێکی قورس لەنێوان ئەوان هاتە ئاراوە. بەقاڵەکان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و بازارەکانی ئەوانیان سووتاند و ژمارەیەکیان کوشت. فەرمانڕەوای موسڵ، حەسەن کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان کەدواتر نازناوی ناسر ئەلدەولەی پێبڕا، سوار ئەسپەکەی بوو بۆ ئەوەی خەڵکان ئارام بکاتەوە بەڵام ئەوان لەسەر جەنگ و ئاژاوە پێداگرییان دەکرد. سەرئەنجام ژمارەیەك لەشارەزایانی ئایینی نێوەنجیگەرییان کرد و ئەوانیان ئاشت کردەوە.

لەم ساڵەدا لەنێوان هاوەڵانی ئەبوبەکری مەروزی حەنبەلی و خەڵکانی دیکەی بەغداد ئاژاوەیەك سەریهەڵدا و ژمارەیەك لەسەربازەکان خۆیان خستە ناو ئەم ئاژاوە. هۆکاری ئەم ئاژاوە ئەوە بوو هاوەڵانی مەروزی لەلێکدانەوەی ئەم فەرموودەی خواوەند: هیوادار بە کەخواوەند تۆ بۆ پێ یەکی وەسف کراو بەرز بکاتەوە،[18] دەیانوت: خواوەند، پێغەمبەر(د.خ) دەخاتە ەر عەرشەکەی خۆی و دەستەیەکی دیکە دەیانوت: مەبەستی ئەم ئایە شەفاعەتە. لەنێوان ئەم دوو دەستەیە ئاژاوە سەری هەڵدا و بۆ کوشتنی یەك دەستیان بۆ شمشێر برد و ژمارەیەك لەهەردوو لاکوژران.

لەم ساڵەدا سنورەکانی جەزیرە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ڕۆمییەکان لاواز بوون. مەڵتییە، مەیافارقین، ئامەد، ئەرزەن و شارەکانی دیکە لەناو ئەم سنورەدا بوون. ئەم شارانە لەبەر ناتەوانی موقتەدر لەهاوکاری کردن، مەبەستی ئەوەیان کرد

---

[18] - اسراء/ ٧٦ : عسى ان يبعثك ربك مقاما محمودا.

ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی پاشای رۆم دەربڕن. ئەوان کەسیان بۆ بەغداد نارد بۆ ئەوەی شارەکانی خۆیان تەسلیم بەرۆمییەکان بکەن و ناتەوانی خۆیان بۆ پارێزگاری کردن لەشارەکان هێنایە سەرزمان. ئەوان بۆ دوور کردنەوەی رۆمییەکان داوای سوپایان لەبەغداد کرد بەلاّم بیّ ئەنجام گەڕانەوە.

لەم سالّەدا باوکی عومەر محەممەد کوڕی یوسف کوڕی یەعقوب کوڕی ئیسحاق کوڕی حیماد کوڕی زەید وەك قازی قازییەکان دەستنیشان کرا.

لەم سالّەدا دوو کوڕی رائیق لەجێگەی نازوك وەك فەرماندەی پاسەوانەکان دیاریکران.

لەم سالّەدا ئەحمەد کوڕی مەنبەع مرد. سالّی لەدایك بوونی ئەو ٨٢٩/٢١٤ زایینی بوو.

لەم سالّەدا موقتەدر بۆ ناسر ئەلدەولە حەسەن کوڕی باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان، جگە لەسنورەکانی قەردا و بازەبدا، زەوی و سنورەکانی باوکی خستە ژێر فەرمانی ئەو.

لەم سالّەدا کەنارەکانی موسلّ بەنەحریری سەغیر سپێردرا و ئەو بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوت بەلاّم لەم سالّەدا مرد و دوای ئەو ناسر ئەلدەولە حەسەن کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان لەموحەرەمی ٣١٨/فەوریەی ٩٣٠ جێگەی ئەوی گرتەوە.

لەم سالّەدا عێراقییەکان لەرێگەی شامەوە مەبەستی حەجییان کرد و لەسەرەتای رەمەزان/ هەشتی ئۆکتۆبەری ئەم سالّە گەیشتنە موسلّ و لەبەر ئەوەی قەرەمتی رێگەی بەستبوو، رێگەی شامیان گرتەبەر. راخەری کەعبە بە کوڕی عەبدوسی جەهشیاری، لەهاوەلاّنی وەزیر بوو.

لەشەعبان/ سێپتامبەری ئەم سالّە پیاوێکی خارجی بەناوی کوڕی مەتەر لەموسلّ دەرکەوت و مەبەستی نەسیبینی کرد. ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان رووبەرووی بوویەوە و ئەسیری کرد. دواتر پیاوێکی خارجی دیکە بەناوی محەممەد کوڕی سالّح لەبوزایج ئالاّی شۆڕشی بەرز کردەوە و باوکی سەرایا نەسر کوڕی حەمدان رووبەرووی بوویەوە و ئەسیری کرد.

لەم سالّەدا موفلیحی ساجی رووبەرووی دوموستوق بوویەوە و لەجەنگی نێوان

ئەم دوانە، دوموستوق هەلاَت و موفليح بەدوای ئەو رۆشتە ناو سەرزەمينی رۆم.

لەكۆتاييەكانی زيقەعدە/ شەشی ژانويەی ئەم ساڵە ئەستێرەيەكی گەورە (نەيزەك) لەئاسمان كەوتەخوار. روناكی ئەم ئەستێرەيە سەرسورهێنەر بوو.

لەم ساڵەدا بايەكی سەخت لەبەغداد هەڵيكرد و خۆڵێكی سوپرەنگی لەگەڵ خۆی هێنا. ئەم بايە هەردوو لای بەغدادی گرتەوە و ماڵەكانی پڕ كرد لەخۆڵ. ئەم خۆڵە هاوشێوەی خۆڵی رێگەی مەككە بوو.

لەم ساڵەدا ئەبوبەكر ئەحمەد كوڕی حەسەن كوڕی فەرەج كوڕی سەقير، نەحوی تازی، مرد. ئەو لەسەر شێوازی كوفييەكان شارەزای نەحو بوو و چەندين نوسراوی لەدوای خۆی بەجێهێشت.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و هەژدەی کۆچی (٩٣٠ زایینی)

چۆنیەتی لەناوچوونی هێزە پیادەکان (مصافیە)

لەموحەرەم/ فەروەیەی ئەم ساڵە هێزە پیادەکان لەناوچوون و لەبەغداد دەرکران. ئەمە دوای ئەوە بوو خراپەکاری ئەوان زیادی کرد و پێگەیان بەرز بوویەوە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوەیە بوو: کاتێك ئەوان موقتەدریان بۆ خەلافەت گەڕاندەوە، دەستدرێژی کردنی ئەوان زیادی کرد و ئەو وتانەیان دەهێنایە سەرزمان کەهیچ خەلیفەیەك پێی رازی نەدەبوو. بۆ نمونە دەیانوت: هەرکەس هاوکاری ستەمکەرێك بکات، خواوەند بەسەر ئەواندا زاڵی دەکات، هەرکەس کەرێك بباتە سەربان، دەتوانێت بیهێنێتە خوار، ئەگەر موقتەدر ئەو کارەمان لەگەڵ نەکات، کەشیاوین بۆی، بەو شێوەیە لەگەڵی دەجەنگین کەشیاوە بۆی و وتەی لەم جۆرە.

شۆڕش و داواکاری ئەم دەستەیە زیادی کرد و ناوی بنەماڵە، منداڵەکان و ئاشناکانی خۆیان لەناو پێرستی ئەو کەسانەدا نووسی کەمانگانەیان وەردەگرت بەشێوەیەك مانگانەی ئەوان گەیشتە سەد و سی هەزار دینار.

بەرێکەوت سوارەکان بۆ وەرگرتنی مانگانەی خۆیان ئاژاوەیان نایەوە، پێیان وترا: گەنجینە خاڵییە و پارەیان بەپیادەکان داوە. سوارەکان دژی پیادەکان شۆڕشیان کرد و جەنگ هەڵگیسرا و ژمارەیەك لەسوارەکان کوژران. موقتەدر کوژرانی ئەم دەستەی کردە بیانو و فەرمانی بەمحەممەد کوڕی یاقوت، فەرماندەی پاسەوانەکاندا پیادەکان لەکۆشك دووربخاتەوە و دەنگیان بەرز کردەوە کەپیادەکان دەبێت لەبەغداد بڕۆنەدەر و ئەگەر کەسێك لەوان لەبەغداد بمێنێتەوە، قۆڵبەست و زیندانی دەکرێت. ماڵی سەرکردەکانی ئەوان روخێنرا و زەوییەکانیان دەستی بەسەردا گیرا و دوای دەنگە دەنگ، دەستەیەك لەوانیان گرت و ریشیان تاشین و ریسوایان کردن.

ڕەشپێستەکان بۆ لایەنگیری کردن لەپیادەکان کەوتنە جموجۆڵ. محەممەد کوڕی یاقوت جارێکی دیکە لەگەڵ بەردهاوێژەکان هێرشی کردنەسەر و ماڵەکانی

ئەوانی سووتاند و ژمارەیەك لەوان لەگەڵ ژن و منداڵەکانیان سووتان. ئەوان بەرەو واست بەرێکەوتن و ژمارەیەکی زۆر لەوان کۆبوونەوە و دەستیان بەسەر ئەو شارەدا گرت و نوێنەری خەلیفەیان لەو شارە دەرپەڕاند. مونس هێرشی کردە سەریان و ژمارەیەکی زۆری لەوان کوشت و دوای ئەوە چیتر ئاڵای شۆڕشیان بەرز نەکردەوە.

لابردنی ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان لەفەرمانڕەوایەتی موسڵ و هاتنە سەرکاری دوو کوڕە مامەکەی، سەعید و نەسر

لەرەبیع الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە ناسر ئەلدەولە حەسەن کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان لەفەرمانڕەوایەتی موسڵ دوورخرایەوە و دوو کوڕە مامەکەی سەعید و نەسر، منداڵەکانی حەمدان، هاتنە سەرکار. ناسر ئەلدەولە، فەرمانڕەوایەتی دیاری رەبیعە، نەسیبین، سنجار، خابور، رەئس عەین، دیاربەکر، میافارقین و ئەرزەنی گرتەدەست و دانی ماڵیاتێکی دیاریکراوی گرتە ئەستۆ و رێگەی ئەم سەرزەمینانەی گرتەبەر. سەعید لەرەبیع الاخر/ مەی گەیشتە موسڵ.

لابردنی کوڕی موقلە و وەزارەتی سلێمان کوڕی حەسەن

لەم ساڵەدا باوکی عەلی محەممەد کوڕی موقلە لەوەزارەتی خەلیفە دووخرایەوە. هۆکاری لابردنەکەی ئەمە بوو: موقتەدر لەنزیك بوونەوەی ئەو لەمونسی موزەفەر ڕەشبین بوو چوونکە موقتەدر لەمونس دەترسا و بەرواڵەت ڕێزی دەگرت. رۆژێك مونس رێگەی ئەوانا و عوکبرای گرتەبەر و کوڕی موقلە لەکۆتاییەکانی جومادی الاخر/ یەکی جولای ڕۆشتە کۆشکی موقتەدر و موقتەدر، قۆڵبەستی کرد.

لەنێوان محەممەد کوڕی یاقوت فەرماندەی پاسەوانەکان و کوڕی موقلە دوژمنایەتی لەئارادا بوو. محەممەد کوڕی یاقوت دوای گرتنی کوڕی موقلە کەسی بۆ ماڵەکەی نارد و گڕی تیَ بەردا.

موقتەدر دەیویست حسەین کوڕی قاسم وەك وەزیر هەڵبژێرێت بەڵام مونس کە

لەسەفەر گەڕابوویەوە، عەلی کوڕی عیسای بۆ لای موقتەدر نارد و داوای لێکرد کوڕی موقلە بۆ وەزارەت بگەڕێنێتەوە بەڵام موقتەدر وەڵامی نەدایەوە و مەبەستی کوشتنی کوڕی موقلەی کرد بەڵام مونس ڕێگەی ئەو کارەی پێنەدا. مونس داوای لەموقتەدر کرد حسەین وەك وەزیر دەستنیشان نەکات. موقتەدر حسەینی پشتگوێ خست و لەنیوەی جومادی الاوەل/ شانزەی جولای سلێمان کوڕی حەسەنی وەك وەزیر دەستنیشان کرد و عەلی کوڕی عیسای وەك چاودێری هەموو دیوانەکان هەڵبژارد و ئەوەی کەسلێمان بێ ئاگادار کردن و راوێژ کردن بەو هیچ کارێك نەکات. دارایی دووسەد هەزار دیناری کوڕی موقلە دەستی بەسەردا گیرا. وەزارەتی کوڕی موقلە دوو ساڵ و چوار مانگ و سێ ڕۆژ درێژەی کێشا.

گرتنی منداڵەکانی بورەیدی

منداڵەکانی بورەیدی، باوکی عەبدوللە و باوکی یوسف و باوکی حسەین کەبەلێنی کۆکردنەوەی باجی ئەهوازیان دابوو – پێشتر ئاماژەمان پێدا– دوای لابردنی کوڕی موقلە بەفەرمانی موقتەدر بۆ ئەحمەد کوڕی نەسری قەشوری پەردەدار، قۆلبەست و لەماڵەکەی ئەو زیندانی کران. لەیەکێك لەڕۆژەکان دەنگەدەنگ و هاوارێکی زۆر بیسترا. ئەحمەد کوڕی نەسر سەبارەت بەو دەنگە دەنگە پرسیاری کرد. وتیان: وەزیر نامەی ئازادی منداڵەکانی بورەیدی نووسیوە. باوکی عەبدوللە نامەیەکی درۆینەی نووسیبوو و دەبوا بەپێی ئەو نامەیە منداڵەکانی بورەیدی ئازاد بکرێن وبۆ سنوری فەرمانڕەوایەتی خۆیان بگەڕێنەوە. ئەحمەد کوڕی نەسر پێی وتن: ئەمە نامەی خەلیفەیە و تیایدا هاتووە: ئەوان ئازاد ناکەیت تا ئەو کاتەی نامەیەك بەخەتی خۆم بەدەستی تۆ دەگات.

دواتر دەرکەوت ئەم نامەیە درۆیینە بووە. موقتەدر ئەوانی بۆ بەغداد بانگ کرد و چوارسەد هەزار دیناری لێسەندن. موقتەدر چاوەڕوانی وەرگرتنی ئەم برە پارە نەبوو، داوای ئەو برەی کرد بۆ ئەوەی بەشێك لەو برە بدەن بەڵام ئەوان هەموو برە پارەکەیان تەسلیم بەموقتەدر کرد بۆ ئەوەی ئازاد بن و بۆ سنوری فەرمانڕەوایەتی خۆیان بگەڕێنەوە.

شۆڕشی سالّح و ئەغور

لەجومادی الاوەل/ جولای ئەم ساڵە، پیاوێکی خارجی لەخەڵکانی بوجەیلە لەخەڵکانی بوازیج بەناوی سالّح کوڕی مەحمود ئالاّی شۆڕشی بەرز کردەوە و ڕێگەی دەشتی گرتەبەر. دەستەیەك لەهۆزی منالّەکانی مالیك لەدەوری کۆبوونەوە. دواتر ڕێگەی سنجاری گرتەبەر و سامانی دانیشتوانی ئەو ناوچەی تالاّن کرد. لەڕێگە ڕووبەڕووی چەندین کاروان بوویەوە و دەیەکی سامانەکانی لیّ سەندن. لەسنجار وتاری خوێندەوە و دەبێت و نەبێتەکانی پەروەردگاری بیری خەڵکان هێنایەوە و لەمبارەوە ئاخاوت و زیادی کرد: شوێنکەوتەی دوو خەلیفەی یەکەمین و لەدوو خەلیفەی گلاّوی دواتر خۆمان بەدوور دەگرین و مەسح بەسەر پێلاوەوە بەراست نازانین.

لەو سەرزەمینەوە بەرەو شەجاجیە لەموسلّ بەڕێکەوت و لەدانیشتوانی ئەو دەڤەرە داوای دەیەکی کرد. چەند ڕۆژێك لەویّ مایەوە و دواتر بەرەو حەدیسیە لەخوارەوەی موسلّ ڕۆشت و زەکاتی موسوڵمانەکانی داوا کرد و باجی لەمەسیحییەکان سەند. لەنێوان ئەوان جەنگ ڕوویدا و دەستەیەك لەهاوەلاّنی سالّح کوژران و خەڵکی ئەو سەرزەمینە ڕێگەیان نەدا سالّح و سوپاکەی بڕۆنە ناو شارەکەیان و شەش عارەبانەی ئەوانیان سوتاند. دواتر ڕووی کردە بەشی ڕۆژئاوا. خەڵکی حەدیسیە، محەممەد کوڕی سالّحیان گرت. نەسر کوڕی حەمدان کوڕی حەمدون ئەوی قۆلبەست کرد و بردییە موسلّ. سالّح هێرشی کردە سەر سن. خەڵکی سن لەبەرابەر پێدانی پارە خۆیان ڕزگار کرد و ئەو هێرشی کردەسەر بوازیج و لەوێوە بەرەو تەل خوسا کەگوندێك لەدەوروبەری موسلّ لەزێی سەرەوە بوو، ڕۆشت و سەبارەت بەکوڕەکەی نامەی بۆ خەڵکانی موسلّ نووسی و داوای ئازادی کوڕەکەی کرد و وتی ئەگەر ئازادی نەکەن، فلاّنە و فیسارە کار دەکات. دواتر ڕێگەی سەلامییەی گرتەبەر و نەسر کوڕی حەمدان لەپێنجی شەعبان/ پێنجی سێپتامبەری ئەم ساڵە هێرشی کردەسەر. سالّح لەسەلامییە بۆ بوازیج هەلاّت و نەسر شوێنی کەوت ولەبوازیج پێی گەیشتەوە و شەڕێکی قورس لەنێوان ئەوان هەڵگیرسا. ژمارەیەك لەهاوەلاّنی نەسر کوژران و سالّح و دوو کوڕەکەی

ئەسیر کران. ئەوانیان بردە موسڵ و لەوێوە ڕەوانەی بەغدادیان کرد. هاوشێوەی کەسانی ریسوا ئەوانیان بردە بەغداد.

لەشەعبان/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە لەموسڵ پیاوێکی خارجی بەناوی ئەغور کوڕی مەتەرەی سەعلەبی سەری بەرز کردەوە. دەوترا ئەو لەمناڵەکانی عیتاب کوڕی کولسومی سەعلەبی برای عەمرۆ کوڕی کولسومی شاعیرە. ئەو لەکەنارەکانی رەئس عەین ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە و مەبەستی کەفەرتوسای کرد. دوو هەزار پیاو لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو ڕۆشتە کەفەرتوسا و لەوێ سەرقاڵی کوشت و کوشتار بوو.

دواتر رێگەی نەسیبینی گرتەبەر و لەنزیك ئەو شارە ئوردووی لێدا. فەرمانڕەوای ئەم شارە لەگەڵ دەستەیەك لەسەربازان و خەڵکان هێرشیان کردەسەر و ڕووبەڕووی بوونەوە. ئەغور سەد کەس لەوانی کوشت و هەزار کەسی ئەسیر کرد. هەموو ئەسیرەکانی فرۆشت و خەڵکی نەسیبین لەبەرابەر پێدانی چوارسەد هەزار دینار پەیمانیان لەگەڵ بەست.

ئەم هەواڵە بەناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان، فەرمانڕەوای دیاری رەبیعە گەیشت. ئەو سوپایەکی بۆ جەنگی ئەغور ڕەوانە کرد. سوپای ناسر ڕووبەڕووی ئەغور بوویەوە و سەرئەنجام سەرکەوتنی بەدەست هێنا وئەسیری کرد. ناسر ئەلدەولە ئەوی بۆ بەغداد ڕەوانە کرد.

ناسازگاری جەعفەر کوڕی باوکی جەعفەر و گەڕانەوەی ئەو

جەعفەر کوڕی باوکی جەعفەر کوڕی باوکی داود، دانیشتوی خوتەل و بەنوێنەرایەتی سامانییەکان کارگوزاری ئەو شارە بوو. چەندین کردەوەی لێ بینرا و گومانی شۆڕش و یاخیبوونی لێ دەکرا. نامەیان بۆ باوکی عەلی ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی موزەفەر نووسی تا مەبەستی جەنگی ئەو بکات. باوکی عەلی هێرشی کردەسەر و دوای جەنگ ئەوی گرت و ڕەوانەی بوخارای کرد. ئەمە پێش شۆڕشی باوکی زەکەریا یەحیا بوو. جەعفەر دوای گەیشتنی بۆ بوخارا زیندانی کرا. کاتێك باوکی زەکەریا رێگەی ناسازگاری گرتەبەر، ئەوی لەزیندان هێنایەدەر

و کردییە هاوڕێی خۆی. ئەو لەیەحیا داوای مۆڵەتی کرد تا بۆ خوتەل بگەڕێتەوە و هێزی بۆ کۆبکاتەوە. یەحیا مۆڵەتی پێدا بەڵام کاتێك جەعفەر گەیشتە خوتەل، ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد نیشاندا و بەم شێوەیە بەسەرهاتی ئەو کۆتایی هات. ئەم پێشهاتە لەساڵی ٩٣٠/٣١٨ زایینی روویدا.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا سوارەکان شۆڕشیان کرد و خەلیفەیان لەسەرکێشی ئاگادار کردەوە. موقتەدر، سەرکردەی ئەوانی بانگ کرد و بەڵێنی چاکەی پێدان و پەیمانی بەست مانگی داهاتوو مانگانەی ئەوان بدات. سوارەکان ئارام بوونەوە بەڵام پیادەکان شۆڕشیان کرد و موقتەدر بەناچاری مانگانەی ئەوانیشیدا.

لەم ساڵەدا موقتەدر خەلاتی بەهارونی کوڕی بەخشی. هارون سوار بوو و وەزیر و سوپا هاوڕێیەتیان دەکرد. موقتەدر، سنورەکانی فارس، کرمان، سیستان و مەکرانی خستە ژێر فەرمانی ئەو.

لەم ساڵەدا موقتەدر، خەلاتی بەکوڕەکەی دیکەی، باوکی عەباس بەخشی و سەرزەمینەکانی رۆژئاوا، میسر و شامی خستە ژێر فەرمانی ئەو. ئەو، مونس موزەفەری وەك نوێنەری خۆی لەو سەرزەمینانە دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا دوو کوڕەکەی رائیق لەفەرماندەیی پاسەوانەکان دوورخرانەوە و ئەبوبەکر محەممەد کوڕی یاقوت جێگەی ئەوانی گرتەوە.

لەم ساڵەدا لەنەسیبین لەنێوان دانیشتوانی باب(دەروازە) ئەلروم و بابی رۆژهەلات ئاژاوە روویدا و ئاگری شەڕێکی مەترسیدار بڵێسەی سەند. خەڵکانێك لەعەرەبەکان و کەسانی دەوروبەر خۆیان خستە ناو ئەوان و ژمارەیەکیان کوژران. ماڵ و دووکانەکان سووتان و سامانەکان تالآن کرا. هەروەها کاروانێکی گەورە کەبەرەو شام دەڕۆشت و لەو نزیکانە ئوردووی لێدا بوو، لەلایەن ئەوانەوە تالآن کرا.

لەم ساڵەدا یەحیا کوڕی محەممەد کوڕی ساعدی بەغدادی لەتەمەنی نەوەد ساڵی مرد. ئەو لەزانایانی حەدیس بوو. قازی باوکی جەعفەر ئەحمەد کوڕی ئیسحاق کوڕی بەهلولی تەنوخی کەشارەزای ئەدەب و نەحو و شێعر بوو، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و نۆزدەی کۆچی (٩٣١ زایینی)

لێڵ بوونی دووبارەی پەیوەندییەکانی نێوان موقتەدر و مونس

لەم ساڵەدا دووبارە پەیوەندییەکانی مونس و موقتەدر لێڵ بوو.

چۆنیەتییەکەی: محەممەد کوڕی یاقوت لەسلێمانی وەزیر خۆی دوور دەخستەوە و خوازیاری وەزارەتی حسەین کوڕی قاسم بوو. مونس لەبەر بوونی عەلی کوڕی عیسا و بڕوا کردن بەو، خوازیاری وەزارەتی سلێمان. پێگەی محەممەد کوڕی یاقوت بەرز بوویەوە و لەگەڵ ئەرکی فەرماندەیی پاسەوانەکان، کاروباری تایبەت بەسەرژمێری کردنی گرتە ئەستۆ و چەندین کەسی لەدەوری خۆی کۆکردەوە و بە بوونی ئەوان هێزی خۆی زیاد کرد. مونس بەمە ڕازی نەدەبوو و داوای لەموقتەدر کرد، لێپرسراویەتی ئەو کارە لەمحەممەد وەربگرێتەوە. وتی: دەبێت ئەم کارە لەدەستی پێشەواکان و قازییەکان و پیاوە دادپەروەرەکاندا بێت و ڕەوا نییە بەکەسانی دیکە بسپێردرێت. موقتەدر بەداواکەی ڕازی نەبوو.

مونس هاوەڵانی خۆی کۆکردەوە و کاتێك ئەمەی کرد، یاقوت و کوڕەکەی پیاوەکانی خۆیان لەکۆشکی خەلافەت و ماڵی کوڕەکەی محەممەد کوڕی یاقوت کۆکردەوە. بەمونسیان وت: محەممەد کوڕی یاقوت دەیەوێت شەوانە هێرش بکاتە سەر ماڵەکەی تۆ. هاوەڵانی مونس هانیاندا تا ئەوەی بردیانە لای دەروازەی شەماسییە و خێوەتیان هەڵدا. لەم کاتەدا دووبارە مونس داوای لەموقتەدر کرد یاقوت کەپەردەداری خەلیفە بوو، لەو پێگەیە دوور بخاتەوە و فەرماندەیی پاسەوانەکان لەمناڵەکەی بستێنێتەوە و هەردووکیان لەکۆشك دەرپەڕێنێت. ئەم دوانە بۆ مەدائن دوورخرانەوە و موقتەدر، سنوری فارس و کرمانی بەیاقوت و سنوری ئیسفەهانی بەموزەفەر کوڕی یاقوت سپارد و سیستانی خستە ژێر فەرمانی ئەبوبەکر محەممەد کوڕی یاقوت و دوو مناڵەکەی ڕائیق، ئیبراهیم و محەممەدی لەجێگەی یاقوت و کوڕەکەی بۆ ئەرکەکانی ئەوان دیاریکرد و دوای

ماوەیەك یاقوتی وەك فەرمانڕەوای شیراز دیاریکرد. عەلی کوڕی خەلەف کوڕی تەیاب بەڵێنی کۆکردنەوەی باجی ئەو دیارەی دابوو. کاتێك یاقوت ڕۆشتە ئەو سەرەزەمینە، هەردووکیان بڕیاریاندا چیتر باج بۆ موقتەدر نەنێرن تا ئەو کاتەی لەساڵی ٩٣٤/٣٢٢ زایینی عەلی کوڕی بویەی دەیلەمی فەرمانڕەوایەتی سەرزەمینی فارسی گرتەدەست.

گرتنی سلێمانی وەزیر و وەزارەتی باوکی قاسمی کلوزانی

لەم ساڵەدا موقتەدر، وەزیرەکەی، سلێمان کوڕی حەسەنی گرت. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو سلێمان ڕووبەڕووی نەدارییەکی کوشندە بوویەوە و داواکارییەکان زیادی کرد و مانگانەی مووچەخۆرەکان نەدرا و نامەی ئەو کەسانەی خۆیان بۆ وەزارەت پالاوتبوو، بەردەوام بەدەستی موقتەدر دەگەیشت. ئەوان خراپەی سلێمانیان دەهێنایە سەرزمان و بەڵێنی دانی مووچەی سوپایی و خەڵکانیان دەدا. موقتەدر سلێمانی گرت و بردییە کۆشکەکەی خۆی.

موقتەدر خوازیار بوو حسەین کوڕی قاسم وەك وەزیر هەڵبژێرێت بەڵام مونس ڕێگەی ئەو کارەی لێدەگرت و بەردەوام پێشنیاری باوکی قاسمی کلوزانی بۆ ئەو پۆستە دەکرد. موقتەدر بەم کارە ناچار کرا و لەبیست و حەوتی ڕەجەب، حەڤدەی ئۆگۆست کلوزانی وەك وەزیر دەستنیشان کرد. وەزارەتی سلێمان یەك ساڵ و دوو مانگ درێژەی کێشا. وەزیرێکی ناتەوان و عەلی کوڕی عیسا سەرپەرەستی دیوانەکان و کارەکانی دیکەی دەکرد. ئەو بەتەنیا لێکۆڵینەوەی لەدادخوازییەکان دەکرد و کەسێکی دیکەی وەك سەرپەرەستی دیوانی عێراق دەستنیشان کردبوو. بەم شێوەیە شیرازەی دەوڵەت تێکچوو. سلێمان پێشوەخت کەسانێکی ڕاسپاردبوو تا خواردەمەنی ئەو کەسانەی جگە لەخزمەتی حکومەتی شارەزای هیچی دیکە نەبوون، بکڕن و بەهای ئەوانی بەنیوە دەدا. هەمان کاریشی لەگەڵ فەقیە و شارەزایانی دینی دەکرد.

ئەبوبەکر کوڕی قەرابە پەیوەندی لەگەڵ موفلیحی خزمەتکاردا بوو. موفلیح ئەوی بردە لای موقتەدر و پێی وت: ئەبوبەکر شارەزای کۆکردنەوەی باجە.

موقتەدر ئەوی بۆ ئەم کارە راسپارد بۆ ئەوەی بارودۆخ سامان بدات. ئەو هەوڵیدا بەزۆر پارە لەو کەسانەی دەبوا پارە بەگەنجینە بدەن، وەربگرێت و بەم شێوەیە جەستەی حکومەتی داڕزاند و دیوانەکانی ریسوا کرد و چیتر وەزیرەکان و پیاوانی حکومەت لێپرسینەوەیان لەکاروباری خەڵکان نەدەکرد و بۆ ئەوان خۆیان نەدەخستە رەنجەوە مەگەر لەبەر داهاتێکی چاوەڕوان کراو. ئەم دەستەیە لەدینێك کەئەوان بەلێپرسینەوە لەکاروباری خەڵکان ناچار بکات، بەدوور بوون. هەرکات خەڵکان دابین کەری داهاتی ئەوان نەدەبوون، دەستیان لەکارەکانیان هەڵدەگرت و نیازەکانی ئەوانیان بەدینەدەهێنا. من (نووسەر) خۆم لەم رۆژگارەدا بەئاشکرا بینیومە کەسوودی گشتی و تایبەتی بێ ژمار، بەهۆی ئەم کردارەوە، لەناو چووە و بەفیرۆ دراوە.

جەنگی نێوان هارون و سوپاکەی مەرداویج

پێشتر وتمان ئەسفار کوژرا و مەرداویج هاتە سەرکار و دەستی بەسەر قوهستان، رەی و ناوچەکانی دیکە گرت. دەیلەمییەکان لەبەر بەخشندەیی و چاکەکاری ئەو لەگەڵ سوپاییەکان لەهەموو کەنارەکانەوە پەیوەستی بوون و بەم شێوەیە سوپاکەی بەهێز و ژمارەیان زیادی کرد و خەرجییەکان فراوان بوون. سامانەکەی ئەو بۆ ئەم خەرجییانە بەسەندەی نەدەکرد. بۆ ئەم مەبەستە نوێنەرەکانی خۆی بۆ سەرزەمینەکانی دەوروبەر نارد.

ئەو خوشکەزاکەی خۆی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ هەمەدان نارد. فەرمانڕەوای ئەو شارە باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی خەلەف و لەگەڵ سوپای خەلیفە لەو ناوچەیە بەسەری دەبرد. لەنێوان ئەم دووانە چەندین جەنگ روویدا. خەڵکانی هەمەدان هاوکاری سوپای خەلیفەیان دەکرد و دەرئەنجام بەسەر سوپای دەیلەمیدا سەرکەوتن و خوشکەزاکەی مەرداویج کوژرا. مەردوایج لەشاری رەی هێرشی کردە سەر هەمەدان و کاتێك سوپای خەلیفە لەهاتنی ئەو ئاگادار بوونەوە، لەشارەکە هەڵاتن. مەرداویج گەیشتە هەمەدان و لەباب ئەلئەسەد ئوردووی لێدا. خەڵکانی هەمەدان سەنگەریان گرت. ئەو رووبەروویان بوویەوە و شکستی پێهێنان

و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکی ئەو شارە کوژران. مەرداویج سووتاندی، ئەسیری گرت و دواتر شمشێری لەسەر پاشماوەی دانیشتوان هەڵگرت.

موقتەدر، هارون کوڕی غەریب ئەلخاڵی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. هەردوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و جەنگێکی قورس دەستپێکرد. دەرئەنجام، هارون و سوپاکەی خەلیفە شکستیان خوارد و مەرداویج دەستی بەسەر هەموو قوهستان و کەنارەکانی هەمەداندا گرت و یەکێك لەسەرکردە گەورەکانی خۆی بەناوی کوڕی عەلانی قەزوێنی بۆ دەینەوەر ڕەوانە کرد. کوڕی عەلان بەزۆری شمشێر دەستی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانەکەی کوشت. سوپاکەی گەیشتە کەنارەکانی حیلوان و لەوێش تالآنی زۆریان کۆکردەوە و خەڵکێکی زۆریان کوشت و ژن و مناڵەکانی وەك ئەسیر هەڵگرت و گەڕانەوە.

شۆڕشی لەشکری

لەشکری دەیلەمی یەکێك لەهاوەڵانی ئەسفار و پەنای بۆ خەلیفە برد. کاتێك هارون کوڕی غەریب ئەلخال لەبەرابەر سوپاکەی مەرداویج هەڵات، ئەو لەگەڵ هارون بەرەو قەرمیسین ڕۆشت. هارون لەوێ مایەوە و داوای هاوکاری لەموقتەدر کرد تا دووبارە بۆ جەنگی مەرداویج بڕواتەوە. هارون، لەشکری بۆ نەهاوەند نارد تا سامانەکانی لەو دیارە بێنێت. کاتێك لەشکری گەیشتە نەهاوەند و دارایی دانیشتوانەکەی بینی، چاوی تەماحی تێبڕی و سێ هەزار هەزار درهەمی لێ سەندن. ئەو ئەم بڕە پارەی لەماوەی حەوتەیەك کۆکردەوە و دواتر سوپایەکی ڕازاندەوە و لەجومادی الاخرە/ جون لەگەڵ سوپاکەی، لەدەستی هارون بەرەو ئیسفەهان هەڵات.

لەو کاتەدا ئەحمەد کوڕی کەیغەلەغ فەرمانڕەوای ئیسفەهان بوو هەڵبەت پێش زاڵبوونی مەرداویج بەسەر ئەو سەرزەمینە. ئەحمەد بۆ جەنگی لەشکری هاتەدەر بەڵام ریسوایانە شکستی خوارد و لەشکری ئیسفەهانی گرتە ژێر دەست. سوپاکەی ڕۆشتنە ناو شارەکە و لەناو ماڵ و کاروان سەراکاندا نیشتەجێ بوون

بەڵام لەشکری لەگەڵ ئەوان نەڕۆشتە ناو شارەکە. ئەحمەد کەهەڵاتبوو لەگەڵ سی سوار لەیەکێك لەگوندەکانی ئیسفەهان پەنای گرت و لەشکری لەکەنارەکانی ئیسفەهان دەسووڕایەوە کە لەناکاو ئەحمەد و ئەو دەستەی بینی. لەوانی پرسی. پێیان وت: ئەوان بێ گومان هاوەڵانی ئەحمەد کوڕی کەیغەلەغن. لەشکری لەگەڵ ژمارەیەکی کەم هێرشی کردە سەریان. کاتێك لێیان نزیك کەوتەوە، هەردووڵا یەکیان ناسییەوە و دەستیان بۆ شمشێر برد. ئەحمەد بەشمشێرەکەی گورزێکی ئەوتۆی لەلەشکریدا کەخودەکەی شکاند و لەمێشکی چەقی و جەستەی بێ گیانی کەوتە سەرزەوی. تەمەنی ئەحمەد لەم کاتەدا لەحەفتا ساڵ تێپەڕی دەکرد. کاتێك لەشکری کوژرا، هاوەڵانی هەڵاتن و خۆیان گەیاندە ئیسفەهان و سەربازەکانی دیکەیان ئاگادار کردەوە و کاڵاو چوارپێکانی خۆیان بەجێهێشت و هەڵاتن. ئەحمەد گەڕایەوە بۆ ئیسفەهان. ئەمە پێش هاتنی مەرداویج بۆ شارەکە بوو. ئەمە یەکێك لەسەرکەوتنە گەورەکانی ئەحمەد بوو بەڵام پاداشتەکەی لابردنی لەفەرمانڕەوایەتی ئەو شارە و هاتنە سەرکاری موزەفەر کوڕی یاقوت بوو.

فەرمانڕەوایەتی مەرداویج لەئیسفەهان

دواتر مەرداویج دەستەیەکی دیکەی بۆ ئیسفەهان نارد و ئەوان دەستیان بەسەر ئیسفەهاندا گرت و کۆشکەکانی ئەحمەد کوڕی عەبدولعەزیز کوڕی باوکی دوڵفی عێجلی و باخ و بێستانەکانیان بۆ مەرداویج رازاندەوە. مەرداویج لەگەڵ چل یا پەنجا هەزار کەس هات و سوپایەکی دیکەی بۆ ئەهواز ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە دەستی بەسەر ئەهواز و خوزستاندا گرت و سامانێکی زۆریان لەو سەرزەمینە کۆکردەوە. مەرداویج بەشێکی لەناو هاوەڵانیدا دابەش و بەشێکی زۆری پاشەکەوت کرد.

مەرداویج نوێنەرێکی بۆ لای موقتەدر ڕەوانە کرد و دانی ماڵیات و باجی ئەم شارانەی گرتە ئەستۆ. موقتەدریش لەهەمەدان و ماه کوفە چاوپۆشی کرد. موقتەدر بەوتەکانی مەرداویج رازی و ئەوی بەدانی باجی ساڵانەی دووسەد هەزار دینار ناچار کرد.

لابردنی کلوزانی و وەزارەتی حسەین کوڕی قاسم

لەم ساڵەدا باوکی قاسمی کلوزانی لەوەزارەت دوورخرایەوە و حسەین کوڕی قاسم کوڕی عوبەیداللە سلێمان کوڕی وەهب وەك وەزیر دەستنیشان کرا.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: لەبەغداد پیاوێك دەژیا بەناوی دانیاڵ. ئەو فریودەر، زیرەك و دەغەڵکار بوو. ئەو کاغەزەکانی کۆن دەکرد و بەشێوەیەکی کۆن هێما و نیشانەی لەسەر دادەنان و ناوی دەستەیەك لەدەوڵەمەندەکانی دەنووسی و بەم شێوەیە سامانێکی زۆری کۆکردەوە. یەکێك لەم کارە درۆینانەی ئەو (میم، میم، میم) بوو کەچەندین هێمای لەسەر دەبینرا. ئەو کتێبەکەی بردە لای موفلیح و وتی: ئەم سێ میمە نیشانەی ناوی تۆیە چوونکە تۆ (موفلیح مەولای موقتەدریت) و چەندین نیشانەی دیکەی هێنایە سەرزمان. موفلیح ئەوی بێ نیاز کرد. حسەین کوڕی قاسم چاوی بەدانیاڵی کەوت تا ئەویش لەناو کتێبە درۆینەکەی خۆی ناو ببات و نیشانەکانی پێ بڵێت و بڵێت کەئەو وەزیری هەژدەهەمین خەلیفەی عەباسی دەبێت و کاروبارەکان لەسەر دەستی ئەو سامان دەدرێن و ئەوە دوژمنان سەرکوت دەکات وجیهان لەرۆژگاری ئەو ئاوەدان دەبێتەوە. ئەو ئەمانەی لەناو کتێبێکدا نووسیبوو کەلەوەی روویدا بوو و روویدەدا، خەڵکانی ئاگادار دەکردەوە و هەمووی ئەمانەی بۆ دانیاڵی پێغەمبەر(د.خ) دەگەڕاندەوە. دانیاڵ ئەم کتێبەی کۆن کرد و بۆ موفلیحی خوێندەوە. موفلیح کاتێك کتێبەکەی بینی، بردییە لای موقتەدر. موقتەدر پێی وت: ئایا کەسێك بەم تایبەتمەندییانە دەناسی؟ موفلیح وەڵامی دایەوە: جگە لەحسەین کوڕی قاسم نە. موقتەدر وتی: راست دەکەیت. دڵی منیش وا دەڵێت. کەواتە ئەگەر پەیك نامەی ئەوی هێنا، بیشارەوە و کەسی لێ ئاگادار مەکەرەوە.

موفلیح ڕۆشتە لای دانیالی و لێی پرسی ئایا ئەو کەسەی تایبەتمەندییەکانی لەم کتێبەدا ئاماژەی پێدراوە، دەناسێت؟ دانیال وتی: کەس بەو تایبەتمەندییە ناناسم. موفلیح وتی: ئەم کتێبە لەکوێوە بەدەستی تۆ گەیشتووە؟. دانیاڵی وەڵامی دایەوە: لەباوکمەوە بۆم ماوەتەوە کەئەویش لەباوکی..... موفلیح کتێبەکەی بۆ

لای موقتەدر گەڕاندەوە و موقتەدر بەوتەکانی رازی بوو. دانیاڵی حسەین کوڕی قاسمی لەم بەسەرهاتە ئاگادار کردەوە. لەم کاتەدا حسەین کوڕی قاسم نامەیەکی بۆ موفلیح نووسی و ئەو نامەکەی تەسلیم بەموقتەدر کرد. موقتەدر، ڕێزی لەدانیاڵی گرت و فەرمانی بەموفلیحدا پێشنیاری وەزارەتی حسەین کوڕی قاسم بکات و ڕەزامەندی مونس بەدەست بێنێت. ئەمە یەکێك لەگرنگترین هۆکارەکان بۆ وەزارەتی حسەین بوو چوونکە زۆرکەس بەو کارە رازی نەبوون.

بەرێکەوت کلوزانی گرفتاری نەداری و پێویستی بەحەوتسەد هەزار دینار پەیا کرد. ئەو دەستنووسی سەرپەرەستی دیوانەکانی بۆ موقتەدر نارد و وتی هیچ رێگە چارەیەك نییە مەگەر ئەوەی سەروەری باوەڕداران خۆی ئەم برە دابین بکات. موقتەدر ئەمەی پەسەند نەدەکرد.

کاتێك ئەم هەواڵە بەحسەین کوڕی قاسم گەیشت، بەڵێنی دانی هەموو خەرجییەکانیدا و رایگەیاند جیاواز لەوە هەزار هەزار دینار بەگەنجینە دەدات. نامەی ئەویان نیشانی کلوازنیدا وئەو دەستی لەکار کێشایەوە و وەزارەتی تەسلیم بەحسەین کرد. حسەین روویکردە بولەیق و بەڵێنی پارەی بەویشدا تا دڵی مونسی بۆ بەدەست بێنێت. ئەویش ئەو کارەی کرد و کلوزانی لەمانگی ڕەمەزان/ سێتامبەر لەسەر کار لابرا و حسەین لەبیست و هەشتی ڕەمەزان/ پانزەی ئۆکتۆبەر وەزارەتی گرتەدەست. وەزارەتی کلوزانی دوو مانگ و سێ ڕۆژ درێژەی کێشا. مناڵەکانی بەردی و کوڕی فوراتە خۆیان لەحسەین نزیك کردەوە. حسەین مەرجی دانا بۆ ئەوەی عەلی کوڕی عیسا خۆی لەکارەکانی ئەو هەڵنەقورتێنێت. بەداواکەی رازی بوون و عەلی کوڕی عیسا بۆ سافییە دوورخرایەوە.

دەست پێکردنەوەی ئاڵۆزی لە پەیوەندییەکانی موقتەدر و مونس

لەزیحەججە/دێسامبەری ئەم ساڵە ئاڵۆزی پەیوەندییەکانی نێوان مونس و موقتەدر دەستی پێکردەوە و سەرئەنجام بەکوژرانی موقتەدر کۆتایی هات.

پێشتر ئاماژەمان بەسەرەتای ئەم ئاڵۆزییە داوە. ئێستا ئەو کاتە مونس ئاگادار دەبێتەوە حسەین کوڕی قاسمی وەزیر و دەستەیەك لەسەرکردەکان دژی ئەو

یەکیان گرتووە. مونس ڕقی ئەوی لەدڵ گرت و حسەین ئاگادار بوویەوە و زانی مونس دەخوازێت شەوانە هێرش بکاتە سەرماڵەکەی بۆ ئەوەی بیگرێت. لەبەر ئەوە حسەین تەنیا بەرەبەیانان دەڕۆشتە ماڵەکەی خۆی و لەوێوە دەڕۆشتە کۆشکی خەلافەت. مونس داوای لەموقتەدر کرد حسەین لەسەر کار لاببات و دەست بەسەر سامانی ئەودا بگرێت. موقتەدر رازی بوو بەوەی لەسەر کار لایببات بەڵام رەزامەندی بۆ زەوت کردنی سامانی ئەو نیشان نەدا و داوای لەحسەین کرد لەماڵەکەی بمێنێتەوە. مونس بەمە رازی نەبوو. حسەین هێشتا وەك وەزیر هەڵس و کەوتی دەکرد. حسەین بەم هەواڵە کەمونس بیر لەرفاندنی باوکی عەباس یا هەمان رازی کوڕی موقتەدری لەسەردایە، لەنێوان ئەو دوانەدا دووبەرەکی دروست کرد. حسەین بەموقتەدری وتبوو مونس دەخوازێت باوکی عەباس بباتە شام و بەیعەتی بۆ وەربگرێت. موقتەدر، باوکی عەباسی کوڕی خۆی بۆ کۆشك بانگ کرد. ئەو لەرووداوەکە ئاگادار بوویەوە و کاتێك خەلافەتی گرتەدەست، ئەو بەڵای بەسەر حسەین هێنا کەئاماژەی پێدەدرێت.

حسەین نامەیەکی بۆ هارون نووسی. هارون دوای شکست لەمەرداویج، روویکردبووە دەیری عاقول. حسەین ئەوی بۆ بەغداد بانگ کردەوە و نامەیەکیشی بۆ محەممەد کوڕی یاقوت لەئەهواز نووسی و فەرمانی پێدا بەخێرایی رێگەی بەغداد بگرێتەبەر. سوور بوونی مونس بۆ جەنگ زیادی کرد چوونکە بێ گومان بوو لەوەی حسەین خوازیاری لەناو بردنی ئەوە. ئێمە هەموو کردەوەکانی ئەو لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ٩٣٢/٣٢٠ زایینی باس دەکەین.

جەنگی نێوان موسوڵمانان و رۆمییەکان

لەرەبیع الاوەل/ مارسی ئەم ساڵە، سومەل، فەرمانڕەوای تەرسوس، مەبەستی سەرزەمینی رۆمی کرد و لەرووبار پەڕییەوە. لەم کاتەدا بەفر باری بەرادەیەك تا سینەی ئەسپەکان دەهات. ژمارەیەکی زۆر لەرۆمییەکان هێرشیان کردنەسەر. دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و خواوەند هاوکاری موسوڵمانانی کرد و توانیان شەششەد کەس لەرۆمییەکان بکوژن و سێ هەزار کەس دیل بکەن و زێر و زیوی

قراوان وەك تالآنی بەدەست بێنن.

لەرەجەب/ جولای ئەم ساڵە سومەل بۆ تەرسوس گەڕایەوە و لەگەڵ سوارەکان و پیادەکان، لەهاویندا ڕۆشتە سەرزەمینی ڕۆم و گەیشتنە عەموریە. ژمارەیەکی زۆر لەرۆمییەکان لەو ناوچەیە مۆڵیان خواردبوو. کاتێك لەهاتنی سومەل ئاگادار بوونەوە، لەعەموریە هەڵاتن. موسوڵمانان ڕۆشتە شوێنی ئەوان و کاڵا و خواردەمەنی زۆریان دەستکەوت و کۆیان کردەوە. ئەوەی ڕۆمییەکان ئاوەدانیان کردبوو، وێرانیان کرد. پێشڕەوی خۆیان لەناو شارەکانی ڕۆم درێژە پێدا و جگە لەتالآنی بیریان لەهیچی دیکە نەدەکردەوە. ژمارەیەکی زۆر بێ تاوانیان کوشت و زۆربەی ناوچەکانیان خاپور کرد تا گەیشتنە ئەنقەرە. ناوی ئەمرۆیی (ڕۆژگاری نوسەر) ئەنکوریەیە و بێ زیان گەڕانەوە. بەهای دیلەکان سەد و سی و شەش هەزار دینار بوو. ئەوان لەکۆتایی رەمەزان/ حەڤدەی ئۆکتۆبەر گەیشتنەوە تەرسوس.

لەم ساڵەدا کوڕی دەیرانی و ئەرمەنەکانی دیکەی کەنارەکانی ئەرمەنستان نامەیان بۆ ڕۆمییەکان نووسی و ئەوانیان بۆ هێرش کردنە سەر سەرزەمینە ئیسلامییەکان هاندا و بەڵێنی هاوکارییان پێدان. ڕۆمییەکان لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرێکەوتن و بەزکەری و دیاری خەلآت و کەنارەکانیان وێران کرد و ژمارەیەکی زۆر لەموسوڵمانەکانیان کوشت و ئەسیر کرد. ئەم هەواڵە بەموفلیح، کۆیلەی یوسف کوڕی باوکی ساج و فەرمانڕەوای ئازەربایەجان گەیشت و لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرەو ئەرمەنستان بەرێکەوت هێزە خۆبەخشەکان لەدوای ئەوان ملی ڕێگەیان گرتەبەر. ئەم سوپایە لەرەمەزان/ سێپتامبەر گەیشتە ئەرمەنستان و مەبەستی کوڕی دەیرانی و هاوپەیمانەکانی ئەوی کرد. کەسانی بنەماڵەی ئەویان کوشت و سامانەکانیان تالآن کرد. کوڕی دەیرانی لەشوێنی مانەوەی خۆی پەنای گرت. سوپاکەی موفلیح لەکوشتنی ئەرمەنییەکان زێدەڕۆییان کرد تا ئەو جێگەی دەوترێت ژمارەی کوژراوەکان گەیشتە سەد هەزار کەس و خواوەند زاناترە.

سوپای ڕۆم هێرشی کردە سەر سەمیسات و ناکاوگیری کردن. دانیشتوانەکەی داوای هاوکارییان لەسەعید کوڕی حەمدان کرد. موقتەدر بەو مەرجە فەرمانڕەوایەتی موسڵ و دیاری رەبیعەی پێ سپاردبوو کەرووبەرووی ڕۆمییەکان ببێتەوە و مەڵتیە لەدەستی ئەوان ڕزگار بکات. خەڵکانی مەڵتیە بەرادەیەك ناتەوان ببوون کەملکەچی

خۆیان بۆ فەرمانەکانی رۆمییان نیشاندابوو. رۆمییەکان لەم شارەدا فەرمانڕەوایەتی موسوڵمانانیان دەکرد. کاتێك نێردراوی دانیشتوانی سەمیسات گەیشتە سەعید، سوپای رازاندەوە و هێرشی کردە سەر رۆمییەکان. کاتێك گەیشتە ئەو دەڤەرە، ئەوەندەی نەمابوو رۆمییەکان دەست بەسەر شارەکەدا بگرن و کاتێك سەعید لێیان نزیك کەوتەوە، رۆمییەکان هەڵاتن. سەعید لەرێگەی سەمیساتەوە بەرەو مەڵتیە بەرێکەوت. لەم شارەدا دەستەیەك لەرۆمییەکان لەگەڵ سوپاکەی مەلیحی ئەرمەنی و بەنی کوڕی قەیس، هاورێی موقتەدر، کەباوەڕی بەمەسیحی و پەیوەستی رۆمییەکان ببوو، کۆببوونەوە. ئەوان کاتێك لەهاتنی سەعید ئاگادار بوونەوە، شارەکەیان بەجێهێشت و چوونکە دەترسان لەوەی سەعید لەدەرەوە و دانیشتوانی شارەکە لەناوەوە هێرشیان بکەنەسەر، لەو سەرزەمینە دوور کەوتنەوە.

سەعید ڕۆشتە مەڵتیە و فەرمانڕەوایەکی بۆ دیاریکرد و گەڕایەوە. لەشەوال/ ئۆکتۆبەر بۆ جەنگ بەرەو رۆم بەرێکەوت و دوو دەستەی وەك پێشەنگ ڕەوانە کرد. ئەم دوو دەستەیە پێش ڕۆشتنی سەعید بۆ ناو سەرزەمینی رۆمییەکان، ژمارەیەکی زۆر لەوانیان کوشت.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەشەوال/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە لافاوێکی گەورە دەشتی تکریتی گرتەوە و چوارسەد ماڵ و دووکان نغرۆ بوون. قوڵایی ئاو لەناو بازارەکان گەیشتە چواردە وەجەب. ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان خنکان و موسوڵمان و مەسیحی لای یەك بەخاك سپێردران بێ ئەوەی لەیەکتر جیا بکرێنەوە.

لەم ساڵەدا بایەکی سور لەموسڵ هەڵیکرد و دواتر بۆ رەشە با گۆڕا بەشێوەیەك مرۆڤ کەسی تەنیشتی خۆی نەدەبینی. خەڵکان گومانیان دەکرد رۆژی هەستانەوە دەستی پێکردووە. دواتر باران باری و تۆفان ئارامی گرت.

لەم ساڵەدا باوکی قاسم عەبدوللە کوڕی ئەحمەد کوڕی مەحمودی بەڵخی لەمانگی شەعبان/ ئۆگۆست، مرد. ئەو یەکێك لەقسەکەرانی موعتەزیلە بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیستی کۆچی (٩٣٢ زایینی)

بەرێکەوتنی مونس بۆ موسڵ

لەموحرەم/ ژانویەی ئەم ساڵە مونسی موزەفەر بۆ تۆڵەسەندنەوە لەموقتەدری خەلیفە ڕێگەی موسڵی گرتەبەر.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کاتێك دڵنیا بوو لەوەی حسەین کوڕی قاسمی وەزیر، پەیکی بەشوێن هارون کوڕی غەریب و محەممەد کوڕی یاقوت ڕەوانە کردووە و ئەو دوانەی بانگ کردۆتەوە، ترسا. دواتر بیستی حسەین پیاوەکان و بەرد هاوێژەکانی لەکۆشك کۆکردۆتەوە و پەیمانیان بەستووە و هارون کوڕی غەریب لەبەغداد نزیك بۆتەوە. مونس توڕەیی خۆی دەربڕی و بەرەو موسڵ بەرێکەوت و کۆیلەکەی خۆی بوشرای لەگەڵ نامەیەك بۆ لای موقتەدر ڕەوانە کرد. حسەین داوای نامەکەی لەبوشرا کرد. بوشرا وتی: تەنیا نامەکە بەسەروەری باوەڕداران دەسپێرم. موقتەدر کەسی بۆ لای بوشرا نارد و داوای لێکرد نامە تەسلیم بەوەزیر بکات. بوشرا ڕازی نەبوو و وتی: گەورەم فەرمانێکی لەو شێوەی پێنەداوم. وەزیر جوێنی بەو و مونسدا و فەرمانی ئەشکەنجە کردنی بوشرای دەرکرد و ئەوی بەدانی سێسەد هەزار دینار ناچار کرد و ئەم بڕە پارەی لێسەند و دواتر زیندانی و ماڵەکەی تالاّن کرد.

مونس کەچاوەڕوانی دڵنەوایی و گەڕاندنەوەی خۆی لەلایەن موقتەدرەوە بوو، کاتێك ئەمەی بینی، لەگەڵ سەرکردەکانی خۆی بەرەو موسڵ بەرێکەوت. حسەین فەرمانی بەهەموو سەرکردە و کۆیلەکانی خۆیدا بۆ بەغداد بگەڕێنەوە. دەستەیەك بۆ بەغداد گەڕانەوە. مونس لەگەڵ هاوڕێیان و موالییەکان و هەشسەد کەس لەخەڵکانی ساجییە بەرەو موسڵ بەرێکەوت. وەزیر فەرمانیدا دەست بەسەر زەوییەکانی مونس و هاوڕێکانی ئەو بگرن و لەم ڕێگەوە سامانێکی زۆری بەدەست هێنا و ئەمە پێگەی ئەوی لای موقتەدر بەرز کردەوە و وەزارەتەکەی بەهێز بوو. حسەین هەرکەسێکی دەویست، کاروباری پێ دەسپارد و هەرکەسی

دەویست، لایدەبرد. موقتەدر نازناوی عەمید ئەلدەولەی پێبەخشی و ناوی ئەوی لەسەر درهەم و دینارەکان هەڵکەند.

لەو کەسانەی وەزیر، هێنایە سەرکار، یەکیان باوکی یوسف یەعقوب کوڕی محەممەدی بورەیدی بوو کەفەرمانڕەوایەتی بەسرە و کەنارەکانی پێسپارد. باوکی یوسف بەڵێنی پێدانی پارەیدا کە بۆ خەرجییەکانی بەسرە و کەنارەکانی بەسەندە نەبوو چ بگات بەگەنجینە. بەڵێنی پێدانی سی هەزار دیناری بەوەزیردا. کاتێك فەزڵ کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی فورات لەبەڵێنەکەی باوکی یوسف ئاگادار بوویەوە، هەڵەی ئەوی بۆ ئەم بەڵێنە بیرخستەوە و ئاگاداری کردەوە ناتوانێت ئەو باجە کۆبکاتەوە. باوکی یوسف بەڵێنیدا خەرجییەکانی بەسرە دابین دەکات و ساڵانە هەشتا هەزار دینار بەگەنجینە بسپێرێت. ئەم هەواڵە بەموقتەدر گەیشت و باوکی یوسف لای موقتەدر پێگەی بەرز بوویەوە. وەزیر بەهۆی پەیمانی دووەم شوێن باوکی یوسف کەوت و باوکی یوسف خۆی حەشاردا و بەردەوام لای موقتەدر خراپەی حسەینی دەهێنایە سەرزمان تا ئەوەی barودۆخی وەزیر پەرێشان بوو.

لابردنی حسەین کوڕی قاسم لەوەزارەت

لەم ساڵەدا حسەین کوڕی قاسم لەوەزارەت دوورخرایەوە چوونکە خراپەکارییەکانی زیادی کرد و خەرجییەکانی فراوان بوو. ئەم ساڵە، ساڵی گەڕاندنەوەی وام و قەرز زۆرەکان بوو کە ساڵەکانی پێشتر خەرجی کردبوو. هارون کوڕی غەریب، موقتەدری لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە و موقتەدر، خوسەیبی بۆ هاوکاری وەزیر هەڵبژارد. کاتێك خوسەیبی هاتەسەر کار و لێکۆڵینەوەی لەکارەکانی وەزیر کرد، بینی لەکاروباری ژمێریاری ڕێگەی دەغەڵکاری لەگەڵ موقتەدر گرتۆتەبەر. موقتەدر هەموو دەبیرەکانی کۆکردەوە تا ڕاستییەکان ئاشکرا بکرێت. هەموو دەبیرەکان هاتنە بارەگای موقتەدر و قسەکانی خوسەیبیان پشت ڕاست کردەوە و لەگەڵ وەزیر ڕووبەڕوو بوونەوە. حسەین کوڕی قاسمی وەزیر لەرەبیع الاخر/ ئاوریل قۆڵبەست کرا. وەزارەتی ئەو حەوت مانگ درێژەی کێشا.

لەم کاتەدا موقتەدر، باوکی فەتح فەزڵ کوڕی جەعفەری وەك وەزیر هەڵبژارد و حسەینی رادەستی ئەو کرد بەڵام ئەو بەشێوەیەکی خراپ لەگەڵ حسەین مامڵەی نەکرد.

زاڵبوونی مونس لەموسڵ

پێشتر باسی رۆشتنی مونسمان بۆ موسڵ کرد. کاتێك حسەینی وەزیر لەرەوانە بوونی مونس ئاگادار بوویەوە، سەعید و داود، دوو کوڕەکەی حەمدان و برازای ئەو دوانە، ناسر ئەلدەولە حەسەن کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان، نامەی نووسی و فەرمانی پێدان لەگەڵ مونس بجەنگن و رێگە نەدەن بڕواتە ناو موسڵ.

مونس لەسەر رێگەکەی نامەی بۆ سەرکردە عەرەبەکان نووسی و داوای هاوکاری لێکردن. دیاری گرانبایی پێشکەش دەکرد و دەیوت: خەلیفە ئەوی وەك فەرمانڕەوای موسڵ و دیاری رەبیعە دیاریکردووە.

هەموو مناڵەکانی حەمدان بۆ جەنگی مونس کۆبوونەوە و تەنیا داود کوڕی حەمدان لەبەر چاکەخوازی بۆ مونس بەشداری جەنگی نەکرد چوونکە مونس دوای باوکی ئەوی لەداوێنی خۆی پەروەردە و چاکەی لەگەڵ کردبوو. کاتێك ئەو رازی نەبوو لەجەنگی دژی مونس بەشداری بکات، براکانی هەوڵیاندا رەزامەندی ئەو بۆ جەنگ بەدەست بێنن تا ئەوەی بۆ جەنگ ئامادەیی خۆی نیشاندا. ئەوان بیری داودیان خستەوە کەحسەین و باوکی هەیجا دوو کوڕەکەی حەمدان چەندین جار خراپەیان لەگەڵ موقتەدر کردووە و هەنووکە کاتی ئەوەیە ئەم پەڵە رەشە لەسەر بنەماڵەکەی بسڕنەوە. کاتێك داود رەزامەندی نیشاندا، پێی وتن: سوێند بەخوا ئێوە بەخراپەکاری و ناسپاسی ناچارم دەکەن و دڵنیام تیرێك لەقوڕگم دەچەقێت و کۆتایی بەژیانم دێنێت. کاتێك دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە، بەهەمان شێوەی داود پێشبینی کردبوو، تیرێك بەرقوڕگی کەوت و گیانی گرت. کاتێك بەمونسیان وت داود بۆ جەنگی تۆ خۆی ئامادە کردووە، باوەڕی نەکرد و وتی: چۆن دژی من دەجەنگێت لەکاتێکدا لەمناڵییەوە پەروەردەم کردووە. کاتێك مونس لەموسڵ نزیك کەوتەوە،، هەشتسەد سواری لەگەڵدا بوو. مناڵەکانی حەمدان

سێ هەزار کەس بوون. کاتێك دوو سوپا رووبەرووی بوونەوە، منداڵەکانی حەمدان و سوپا گەورەکەیان هەڵاتن و جگە لەداود کەسیان نەکوژرا. نازناوی موجەفجەفیان پێدا بوو. یەکێك لەشاعیرەکان بۆ سەرکۆنە کردنی ئەمیر سەبارەت بەموجەفجیف ئەم هۆنراوەی هۆنیوەتەوە:

لو كنت فى الف كلهم بطل — مثل المجفجف داود بن حمدان

و تحتك الريح تجرى حيث تامرها — و فى يمينك سيف غير خوان

لكنت اول فرار الى عدن — اذا تحرك سيف من خراسان

واتاکەی: ئەگەر تۆ لەگەڵ هەزار جەنگاوەر هاوشێوەی موجەفجیف داود کوڕی حەمدان بیت و با بەفەرمانی تۆ لە هەر شوێنێك هەڵبکات و شمشێرێکی کاریگەرت لەدەستدا بێت، ئەوسا شمشێرێك لەخوارسانەوە بکەوێتە جموجۆڵ، یەکەم کەس دەبیت بۆ عەدەن هەڵدێیت.

داود یەکێك لەبوێرترینی خەڵکان بوو. مونس لەسێی سەفەر/ پانزەی فەوریە هاتە موسڵ و دەستی بەسەر دارایی و سەرزەمینی منداڵەکانی حەمداندا گرت. لەم کاتەدا ژمارەیەکی زۆر لەسوپاییەکانی بەغداد، شام، میسر، لەپیشە جۆراوجۆرەکان لەبەر چاکەکاری ئەو پەیوەستی بوون و ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان گەڕایەوە و پەیوەستی مونس بوو. مونس نۆ مانگ لەموسڵ مایەوە و دواتر مەبەستی ئەوەی کرد بەرەو بەغداد بەرێکەوێت.

کوژرانی موقتەدر

ئەو سوپاییانەی لەموسڵ لای مونس کۆبببوونەوە، پێیان وت: ئێمە ببە لای خەلیفە، ئەگەر دادپەروەری کردە پیشە و مانگانەی ئێمەیدا، چ باشتر وەگەرنە رووبەرووی دەبینەوە. مونس لەشەوال/ ئۆکتۆبەر لەموسڵەوە بەرێکەوت و هەواڵی هاتنی ئەو بەسوپاکەی بەغداد گەیشت. دەنگە دەنگ کەوتە ناو ئەوان و هەموویان داوای مانگانەی خۆیان کرد. موقتەدر سامانێکی زۆری لەناو ئەواندا بڵاو کردەوە بەڵام بەشی هەموویانی نەکرد. موقتەدر، باوکی عەلا سەعید کوڕی حەمدان و ساق بەسرەی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرەو سامەرا ڕەوانە کرد و ئەبوبەکر محەممەد

کوڕی یاقوتی لەگەڵ دوو هەزار سەرباز لەگەڵ کۆیلەکان و بەرد هاوێژەکان بۆ کەنارەکانی مەعشوق نارد.

کاتێك مونس گەیشتە تکریت، پێشەنگەکانی سوپاکەی ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە کاتێك لەمەعشوق نزیك کەوتەوە، سەربازەکانی کوڕی یاقوت یەك یەك و بەشێوەیەکی نهێنی بەرەو بەغداد هەڵدەهاتن. کاتێك کوڕی یاقوت ئەمەی بینی، بۆ عوکبرا پاشەکشێی کرد. مونس پێشڕەوی کرد و کوڕی یاقوت و سوپاکەی بۆ بەغداد گەڕانەوە. مونس لەباب ئەلشەماسییە ئوردووی لێدا و کوڕی یاقوت و هێزەکانی دیکە لەبەرابەر ئەو سەنگەریان گرت. موقتەدر هەوڵیدا کوڕە خاڵەکەی، هارون کوڕی غەریب بۆ هێرش کردن ناچار بکات بەلاّم ئەو رازی نەبوو و وتی: من لەسوپاکەی خۆم دەترسم چوونکە بەشێکیان خوازیاری پەیوەست بوون بەسوپاکەی مونسن و بەشێکیان دوێنی لەمەرداویج شکستیان خواردووە، دەترسم من تەسلیم بەو بکەن و خۆیان ڕێگەی هەلاّتن بگرنەبەر. موقتەدر وەزیری بۆ لای ئەو نارد. وەزیر پێداگری کرد و هارونی بۆ هێرش کردن ناچار کرد. کەسانی دەوروبەری موقتەدر پێشنیاریان کرد بڕێکی زۆر لەسامانی خۆی و دایکی خەرج بکات بۆ ئەوەی ڕەزامەندی سوپا بەدەست بێنێت و هەروەها کاتێك سوپاکەی مونس لەبەخشینی ئەم سامانە ئاگادار ببنەوە، لەدەوری ئەو بلاّوەی لێ بکەن و مونس بەناچاری پاشەکشێ بکات و هەڵبێت. موقتەدر وتی: هیچ سامانێك بۆخۆم و دایکم نەماوەتەوە.

موقتەدر ویستی بڕواتە واست و لەوێ نامە بۆ سوپا بەربلاّوەکانی بەسرە، ئەهواز، فارس، کرمان و ناوچەکانی دیکە بنێرێت و بەغداد بەمونس بسپێرێت تا ئەو کاتەی سوپایەکی ئامادە و پێویست کۆدەکاتەوە وبۆ جەنگی ئەو دەگەڕێتەوە. کوڕی یاقوت لەم بیرۆکەیە پەشیمانی کردەوە و بۆ جەنگی مونس هانیدا و ورەی پێبەخشی بەوەی هەرکات سوپا ببینێت، هەموویان بۆ لای ئەو(خەلیفە) دەگەڕێنەوە. موقتەدر بەناڕەزامەندییەوە رازی بوو.

موقتەدر مۆڵەتی جەنگیدا و بەبێزارییەوە بەرێکەوت. فەقیە و قارییەکانی قورئانی، قورئان بەدەست کردە هاورێی خۆی و عاباکەی پێغەمبەری کردەبەر.

خەڵکانیش دەوریان گرتبوو. ئەو لەسەر تەپۆڵکەیەك و دوور لەگۆڕەپانی جەنگ وەستا. بەهەمان شێوە کەوەستا بوو، مۆڵەتی بەسەرکردەکان دەدا کەیەك لەدوای یەك بۆ وەرگرتنی مۆڵەتی جەنگ دەهاتنە لای و ئەوانی بۆ گۆڕەپان دەنارد. کاتێك پێداگرییان کرد، لەشوێنەکەی خۆی زیاتر ڕۆشتە پێش بەڵام هاورێکانی پێش ئەوەی خەلیفە بگاتە لایان، هەڵاتن. موقتەدر فەرمانیدا جاڕ بدەن: هەرکەس ئەسیرێك بێنێت، دەدینار پاداشت وەردەگرێت و هەر کەس سەرێکی بڕاو بێنێت، پێنج دینار. کاتێك سوپاکەی موقتەدر هەڵاتن، عەلی کوڕی بولەیق لەهاوەڵانی مونس موقتەدری بینی و لەئەسپەکەی خۆی دابەزی، زەوی ماچ کرد و وتی: بۆ کوێ دەڕۆیت؟ بگەڕێرەوە، نفرینی خواوەند لەو کەسەی تۆی هێنایە گۆڕەپانی جەنگ. ئەو مەبەستی گەڕانەوەی کرد کەدەستەیەك لەبەربەرییەکان و مەغرببیەکان بینیان. عەلی خەلیفەی بەوان سپارد و خۆی گەڕایەوە. ئەوان لەبەرابەر خەلیفە دەستیان بۆ شمشێر برد. موقتەدر وتی: هاوار لەئێوە، من خەلیفەم. وتیان: ئەی پەست! تۆمان بەباشی ناسی، تۆ خەلیفەی ئیبلیسی، بۆ هەر سەرێك پێنج دینار و بۆ هەر ئەسیرێك دەدینار پاداشت دەدەیت! یەکێك لەوان شمشێری لەشانیدا و موقتەدر لەئەسپەکەی کەوتە خوار و یەکی دیکە سەری بڕی. دەڵێن: عەلی کوڕی بولەیق ئیشارەی بۆ یەکێك لەوان کرد و فەرمانی پێدا سەری ببڕێت.

موقتەدر جەستەیەکی گەورە و ئەستوری بوو. کاتێك ئەویان کوشت، سەریان بڕی و بەدارێکەوە هەڵیانواسی. بەردەوام تەکبیریان دەهێنایە سەرزمان و نفرینیان دەکرد. جل و بەرگەکانی ئەو تەنانەت جلەکانی ژێرەوەیان فڕاند و جەنازەی ئەویان بەرووت و قووتی لەسوچێکدا فڕێدا تا ئەوەی پیاوێکی وەرزێر لای جەنازەکەی گوزەری کرد و بەگژ و گیا دایپۆشی و دواتر هەمان شوێنی هەڵکەند و خەلیفە موقتەدری بەخاك سپارد.

مونس لەراشدییە مابوویەوە و نەهاتبووە گۆڕەپانی جەنگ. کاتێك سەری موقتەدریان بردە لای، گریا و بەشەقەزللە کەوتە روخساری خۆی و وتی: ئەی خراپەکاران! ئایا فەرمانی کوشتنی ئەوم پێدابوون! دواتر وتی: ئەوتان کوشت و ئەمە سەرئەنجامی ئەو بوو. سوێند بەخوا هەموومان دەکوژرێین. کەمترین شتێك

کەگوناحەکەی ئێوە کەم دەکاتەوە ئەوەیە بڵێن بەهەڵە و نەزانراو کوشتووتانە.

مونس بەرەو شەماسییە بەرێکەوت و کەسی بۆ کۆشکی خەلیفە نارد تا رێگە نەدات کۆشك تالأن بکرێت. عەبدولواحید کوڕی موقتەدر، هارون کوڕی غەریب، محەممەد کوڕی یاقوت و دوو کوڕەکەی رائیق بۆ مەدائین هەڵاتن. ئەم کارەی مونس بووە هۆی ئەوەی فەرمانڕەوای کەنارەکان بوێری پێویست بۆ یاخیبوون دژی خەلیفە پەیا بکەن و چاوی تەماحیان بڕییە ئەو شتانەی پێشتر بیریان لێ نەدەکردەوە و چیتر خەلیفە وەك کەسێکی مەزن و شکۆدار سەیر نەدەکرا. خەلافەت بەرادەیەك لاواز بوو کەچەندایەتی و چۆنایەتییەکەی ئاماژەی پێدەدرێت.

لەوێوە کەموقتەدر کاروباری خەلافەتی زۆر پشتگوێ دەخست و ژنان و کۆیلەکان خۆیان لەکاروباری خەلافەت هەڵدەقورتاند و لەخەرجییەکان زێدەڕۆییان دەکرد، وەزیرەکانی لادەبرد یا وەزیری تازەی دەهێنایە سەرزمان، کارگوزار و فەرمانڕەواکان تەماحکار دەبوون و سەرپێچی فەرمانەکانی ئەویان دەکرد.

یەکێك لەخەرجییە بێهۆ و فیڕۆکانی ئەو بەفیڕۆدانی زیاتر لەحەفتا هەزار هەزار دینار بوو کە لەریزی خەرجییە ئاساییەکان هەژمار ناکرێت و ئەگەر رۆژگاری خەلافەتی ئەو لەگەڵ خەلافەتی موکتەفی برای و باوکی، موعتەزید، هەڵبسەنگێنین، ناسازگاری زۆر بەرچاو دەکەوێت. خەلافەتی موقتەدر بیست و چوار ساڵ و یانزە مانگ و شانزە رۆژ درێژەی کێشا و لەسی و هەشتەمین زستانی ساڵی لەدایك بوونی، کوژرا.

خەلافەتی قاهیر بالله

کوژرانی موقتەدر بۆ مونس دژوار بوو، وتی: باشترین ئەندێشە ئەوەیە مناڵەکەی، باوکی عەباس ئەحمەد وەك خەلیفە هەڵبژێرین چوونکە میوەیەکە و خۆم پەروەردەم کردووە، مناڵێکی بیرمەندە و زانایی لەدین و بەخششدا هەیە و پابەندی بەڵێنەکانیەتی و هەرکات لەسەر تەختی خەلافەت دانیشێت، دایەگەورێی ئەو، دایکی موقتەدر، براکان و کۆیلەکانی ئەو، سامانی خۆیان دەخەنە بەردەستی و چیتر بۆ کوژرانی موقتەدر، تەنانەت دوو بزن شاخە لەیەك گیر ناکەن. باوکی یەعقوب ئیسحاق کوڕی ئیسماعیلی نەوبەختی رەخنەی لەمونس گرت و وتی: دوای ئەم هەموو بەلاّ و پەرێشانییە لەدەست خەلیفەیەك رزگارمان بوو کەکاروبارەکان لەلایەن دایك و کۆیلەکانی جێبەجێ دەکرا، هەنووکە دەخوازیت بۆ ئەو بارودۆخە بگەڕێینەوە. سوێند بەخوا رازی نابین مەگەر ئەوەی کەسێك شارەزا بێتەسەرکار و بتوانێت خۆی کاروبارەکان راپەڕێنێت. بەرادەیەك لەسەر ئەم داوایە پێداگری کرد کەمونس لەبیرۆکەکەی پەشیمان بوویەوە. لەم ناوەدا باسی باوکی مەنسور محەممەد کوڕی موعتەزدیان کرد و مونس رازی بوو. نەوبەختی بەچنگۆڵەکانی خۆی زەوی بۆ مەرگ دەکێلاّ چوونکە (قاهیر ئەو کەسەی بۆ خەلافەت پێشنیاری کرد) ئەوی کوشت و ئەمە ئاماژەی پێدەدرێت. (ئەگەری هەیە شتێکتان خۆش بوێت و دەرئەنجامێکی خراپی بۆ ئێوە هەبێت.)[19]

مونس فەرمانیدا محەممەد کوڕی موعتەزید بێنن و لەبیست و هەشتی شەوال/ چواری نۆڤەمبەر وەك خەلیفە بەیعەتیان لەگەڵ کرد و نازناوی قاهیر بالله یان پێبەخشی. مونس بەخەلافەتی ئەو و بەیعەت کردن لەگەڵ ئەو رازی نەبوو و دەیوت: من لەخراپەکاری ئەو ئاگادارم بەلاّم هیچ چارەیەکی دیکەم نییە.

کاتێك بەیعەتیان لەگەڵ قاهیر کرد، مونس، خەلیفەی سەبارەت بەخۆی و پەردەدارەکەی، بولەیق و عەلی کوڕی بولەیق سوێند دا و ئەمان نامەیان لەخەلیفە وەرگرت. کاروباری خەلافەت سەقامگیر و خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ قاهیر کرد و

---

[19]- بقرة/٢١٦: و عسى ان تحبوا شيئا و هو شر لكم.

ئەو باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەك وەزیر دەستنیشان کرد کە لەفارس بوو. قاهیر، عەلی کوڕی بولەیقی وەك پەردەدار و دەرگاوانی خۆی هەڵبژارد و داوتر دەستی بەلێکۆڵینەوە لە منداڵ و کەسەکانی موقتەدر کرد و لێکۆڵینەوەی لەگەڵ دایکی موقتەدر دەست پێکرد کەگرفتاری نەخۆشی وشك بوون (جۆرە نەخۆشییەکە کەمرۆڤ لەتینویەتی رزگاری نابێت) بوو. نەخۆشییەکەی پەرەی سەند و کاتێك بیستی کوڕەکەیان بەرووت و قووتی فڕێداوە، گریان و شین و ڕۆڕۆی دەست پێکرد و دەستی لەخواردن و خواردنەوە هەڵگرت تا ئەو جێگەی لەمردن نزیك بوویەوە. ژنەکان لەدەوری کۆبوونەوە و ئامۆژگارییەکان کرد تا ئەوەی سەرئەنجام رەزامەندی نیشاندا بۆ ئەوەی کەمێك نان و خوێ بخوات.

قاهیر ئەوی بانگ کرد و سەبارەت بەسامانەکەی لێکۆڵینەوەی لەگەڵ کرد. دایکی موقتەدر باسی کەمێك جل و بەرگ و هۆکاری خۆ رازاندنەوەی کرد بەلاَم ناوی زێر و خشڵی نەبرد. قاهیر فەرمانی ئەشکەنجە کردنیدا و لەسەر یەك قاچ هەڵیواسی و ئازاری پێگەیاند. ئەو سوێندی خوارد جگە لەوەی ئاماژەی پێداوە هیچی دیکەی نییە. وتی: ئەگەر سامانم دەبوو ڕێگەم نەدەدا خوێنی کوڕەکەم بڕێژن و بەم شێوەیە هیچ شتێکی نەدەرکاند.

قاهیر دەستی بەسەر سامانی هەموو کەسەکانی موقتەدردا گرت و دایکی موقتەدری هێنا تا لەبەرابەر قازی و داوەرەکان شایەتی بدات بۆ ئەوەی خاوەندارییەتی خۆی لەسەر هەموو زەوییەکان هەڵبوەشێنێتەوە و مۆڵەتی فرۆشتن بەقاهیر بدات بەلاَم دایکی موقتەدر ئەو کارەی نەکرد و وتی: من ئەوانەم بۆ کاری خێر و کڕینی موشك بۆ دانیشتوانی مەککە و مەدینە و سنورەکان و ناتەوانەکان و هەژارەکان تەرخان کردووە، نەهەڵوەشاندنەوەی ئەوان بەڕەوا دەزانم و نەقاهیر دەتوانێت زەوییەکانی من بفرۆشێت. کاتێك قاهیر ئاگادار بوویەوە، قازی و داوەرەکانی بانگ کرد و ئەوانی کردە شایەتی خۆی کەخاوەنداریەتی دایکی موقتەدری لەسەر هەموو زەوییەکان هەڵگرتووە و دەتوانێت بیانفرۆشێت. قاهیر ئەو کارەی کرد و سوپاییەکان لەبری مانگانەی خۆیان هەڵیانگرت. قاهیر فەرمانیدا هێرش بکەنەسەر ماڵێك کەمناڵەکانی موقتەدر خۆیان تیا حەشاردابوو. ئەوان لەم

ماڵەدا، باوکی عەباس رازی، هارون، عەلی، عەباس، ئیبراهیم و فەزڵیان گرت و ڕەوانەی کۆشکی خەلیفەیان کردن و سامانێکی زۆری ئەوان دەستی بەسەردا گیرا. عەلی کوڕی بولەیق ئەوانی بەدەبیرەکەی خۆی حەسەن کوڕی هارون سپارد و حەسن چاکەکارانە هەڵس و کەوتی لەگەڵ کردن.

باوکی عەلی موقلە، لەسەر تەختی وەزارەت مایەوە و هەرکەسی دەویست، لەسەر کار لایدەبرد و دەستەیەکی دیکەی دەهێنایە سەرکار. ئەو دەستەیەك لەکارگوزارەکانی گرت. مناڵەکانی بورەیدی لەناویاندا دەبینران. هەمووی ئەوانی لەسەر کار لابرد ودەستی بەسەر سامانی ئەواندا گرت.

پەیوەست بوونی وەشمگیر بەمەرداویج برای

لەم ساڵەدا مەرداویج کەسی بەدوای وەشمگیری برای لەگیلان نارد و ئەوی بۆ لای خۆی بانگ کرد. نێردەکەی ئەو بەکوڕی جوعد ناوی دەبرا. ئەو دەڵێت: مەرداویج منی نارد و فەرمانی پێدام بەرێز و خۆشەویستی براکەی بیەمە لای. کاتێك گەیشتمە گیلان، بەدوایدا گەڕام. منیان بۆ لای ئەو برد. ئەو لەگەڵ دەستەیەك سەرقاڵی چاندنی برنج بوو. کاتێك منیان بینی، پێپەتی و بەپانتۆڵی پینەکراو، لەدەوری من کۆبوونەوە. سلاّم بۆ وەشمگیر نارد و نامەی براکەیم پێدا و ئەوم لەفەرمانڕەوایەتی براکەی ئاگادار کردەوە. لەم کاتەدا بەدەمی خۆی جڕتێکی بۆ براکەی لێدا و وتی: ئەو جل و بەرگی ڕەشی لەبەر کردووە و خزمەتی ڕەش پۆشەکان دەکات. مەبەستی لەم وتەیە خەلیفەی مناڵەکانی عەباسە.

هیوادارم کرد و تەماحم خستە بەردەم تا ئەوەی لەگەڵ من هات. کاتێك گەیشتمە قەزوێن، هەوڵمدا جل و بەرگی ڕەشی لەبەر بکەم. سەرەتا رازی نەبوو بەلاّم سەرئەنجام ڕەشی پۆشی. کوڕی جوعد دەڵێت: زۆر کار و کردەوەی نەزانانەم لێ بینی کە لەگێڕانەوەی ئەوان شەرم دەکەم بەلاّم دواتر بەخت ڕووی تێکرد و بۆ بەرێوە بردنی وڵات و هەڵسوڕاندنی کاروباری خەڵکان بوو بەیەکێك لەبەناوبانگترینی شاکان.

بیر کردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا قازی باوکی عومەر محەممەد کوڕی یوسف کوڕی یەعقوب کوڕی ئیسماعیل کوڕی حیماد کوڕی زەید کەپیاوێکی بیرمەند و زانەر بوو، مرد. باوکی عەلی حسەین کوڕی ساڵح کوڕی خەیزوران، فەقیهی شافعی کەخۆپارێزێکی داوێن پاك بوو و بەردەوام پێشنیاری وەرگرتنی کاری داوەریان پێدەکرد بەلاَم ڕازی نەدەبوو، کۆچی دوای کرد.

لەم ساڵەدا باوکی نوعەیم عەبدولمەلیك کوڕی محەممەد کوڕی عودەی، فەقیهی شافعی جورجانی (گورگانی) ناسراو بەئەستەرئابادی مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و یەکی کۆچی (٩٣٣ زایینی)

بەسەرهاتی عەبدولواحید کوڕی موقتەدر و هاوەڵانی ئەو

پێشتر ئاماژەمان پێدا عەبدولواحید کوڕی موقتەدر، هارون کوڕی غەریب، موفلیح، محەممەد کوڕی یاقوت و دوو کوڕەکەی رائیق دوای کوژرانی موقتەدر، بۆ مەدائین هەڵاتن. دواتر ڕێگەی واستیان گرتەبەر و لەوێ مانەوە و (کاتێك بەهێز بوون) خەڵکان لێیان دەترسان. سەرەتا هارون کوڕی غەریب نامەیەکی بۆ بەغداد نووسی و داوای ئەمانی کرد. بەڵێنیدا ئەگەر زەوییەکانی بۆ بگەڕێتەوە و لەو زەوییانەی بەکرێی گرتووە، چاو بپۆشن، سێسەد هەزار دینار بەگەنجینە دەدات. هەروەها ماڵیاتە نەدراوەکانی زەوییەکەی بۆ گەنجینە دەگێڕێتەوە. قاهیر و مونس بەپێشنیارەکەی رازی بوون و ئەمان نامەیان بۆ نارد و کەنارەکانی کوفە، سەبزان و مێهرجان قەزەقیان خستە ژێر فەرمانی ئەو. هارون بەرەو بەغداد بەرێکەوت.

عەبدولواحید کوڕی موقتەدر، لەگەڵ هاوەڵانی خۆی لەواست هاتەدەر و ڕووی کردە شوش و بازاری ئەهواز و ماڵیاتەکانی کۆکردەوە و کارگوزارەکانی دەرپەڕاند و لەئەهواز نیشتەجێ بوو. مونس سوپایەکی گەورەی بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد و فەرماندەیی ئەم سوپایەی بەبولەیق سپارد.

ئەو کەسەی ئەوانی بۆ ڕەوانە کردنی سوپا هاندا، باوکی عەبدوللەی بورەیدی بوو. ئەو کە لەزیندان هاتبووەدەر، ئەوانی لەدەرئەنجامی پشتگوێ خستنی عەبدولواحید ترساند. بورەیدی بەخێرایی پەنجا هەزار دیناری بۆ کۆکردنەوەی سوپا تەرخان کرد و لەبەرابەردا داوای فەرمانڕەوایەتی ئەهوازی کرد و بەڵێنیدا ئەو کاتەی لەئەهواز جێگر ببێت، پاشماوەی خەرجییەکان دەدات. مونس فەرمانی ئامادەباشی دەرکرد، سامانەکەی تەرخان و سوپا لەگەڵ باوکی عەبدوللە بەرێکەوت.

محەممەد کوڕی یاقوت لەتەرخان کردنی دارایی و دەبێت و نەبێتەکان گرنگی بەبۆچوونی کەس نەدەدا و لەبەر ئەمە شکۆ و ڕێزی خۆی لای سەرکردە و

سەربازەکان لەدەستدا. کاتێك سوپاکەی مونس لەواست نزیك بوویەوە، سەرکردەکانی محەممەد کوڕی یاقوت نهێنییەکانی دڵی خۆیان ئاشکرا کرد و ئەویان پشتگوێ خست. کاتێك بولەیق گەیشتە شوش، عەبدولواحید و محەممەد کوڕی یاقوت ئەهوازیان بەجێهێشت و ڕێگەی شوشتەریان گرتەبەر. قەراریتی کە لەناو سوپاکەی محەممەد کوڕی یاقوتدا بوو، بەڵایەکی بەسەر دانیشتوانی ئەهواز هێنا پێشتر کەس ئەو کارەی نەکردبوو، سامانەکانی تاڵان و ئەوەی توانی، دەستی بەسەردا گرت و هیچ دانیشتوویەکی ئەهوازی لەخراپەکاری و ستەمکاری ئەو پارێزراو نەبوو.

عەبدولواحید و کوڕی یاقوت لەشوشتەر ئوردوویان لێدا و سەرکردەکان و سەربازەکانی ئەم دوانە داوای ئەمانیان لەبولەیق کرد و پەیوەستی سوپاکەی بوون. موفلیح و مەسروری خزمەتکار لەگەڵ عەبدولواحید مانەوە. ئەم دوانە بەمحەممەد کوڕی یاقوتیان وت: تۆ بەهۆی سامان و پیاوەکانت لەم شارەدا پارێزراویت بەڵام ئێمە نەسامانمان هەیە نەسەرباز و هاوڕێیەتی تۆ زیانی ئێمەی تیایە نەك سوود. ئێمە بڕیارمانداوە بۆ خۆمان و عەبدولواحید کوڕی موقتەدر ئەمان وەربگرین. محەممەد کوڕی یاقوت مۆڵەتی پێدان. ئەو دوانە نامەیان بۆ بولەیق نووسی و بولەیق، ئەمانی پێبەخشین. ئەوان پەیوەستی بولەیق بوون و محەممەد کوڕی یاقوت تەنیا مایەوە و خۆی دۆڕاند و جڵەوی کاروبارەکانی لەدەستدا. لەگەڵ بولەیق نامەیان گۆڕییەوە و پەیمانیان بەست ئەو بڕواتە لای بولەیق لەسەر ئەو بنەمایەی مونس و قاهیری خەلیفە ئەمانی پێبدەن و بولەیق دەبێت بەڵێنی وەرگرتنی ئەو ئەمانەی پێبدات. بولەیق ڕازی و سوێندی خوارد. محەممەد کوڕی یاقوت لەگەڵ ئەو ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر و باوکی عەبدوڵڵەی بورەیدی فەرمانڕەوایەتی هەموو ئەو سەرزەمینەی گرتەدەست و ستەمکاری کردە پیشە و دەستی بەسەر سامانی بازرگانەکاندا گرت و بەشێوەیەك لەگەڵ دانیشتوانەکەی جووڵایەوە، فەرەنگەکانیش ئەو کارەیان نەدەکرد. کەس ڕێگەی لێنەدەگرت تەنانەت دینی نەبوو ڕێگەی ئەم کارانەی لێ بگرێت. براکانی ئەو بۆ سنووری فەرمانڕەوایەتی خۆیان گەڕانەوە. کاتێك عەبدولواحید و محەممەد کوڕی

یاقوت گەیشتنە بەغداد، قاهیر ڕێزی لەپەیمانەکەی محەممەد کوڕی یاقوت گرت و زەوییەکانی عەبدولواحیدی بۆ گەڕاندەوە و چاوپۆشی لەزەوت کردنی سامانی دایکی و زیان گەیاندن بەو کرد.

ئاڵۆز بوونی پەیوەندی مونس و هاوڕێکانی لەگەڵ قاهیر

لەم ساڵەدا مونسی موزەفەر و بولەیقی پەردەدار و مناڵەکەی عەلی و باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەزیر لەقاهیر دوور کەوتنەوە و بارودۆخیان لەخەلیفە و کەسانی دەوروبەری دژوار کرد.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: کاتێك محەممەد کوڕی یاقوت پێگەی لای قاهیر بەرز بوویەوە و قاهیر بەنهێنی ڕاوێژی لەگەڵ دەکرد، عەلی کوڕی موقلە لەبەر ئەوەی دوژمنی محەممەد کوڕی یاقوت بوو، دڵتەنگ و بەمونسی وت کەمحەممەد لای قاهیر خراپەی ئەو دەهێنێتە سەرزمان و عیسای پزیشك لەنێوان ئەو دوانە (قاهیر و محەممەد کوڕی یاقوت) هەواڵ و زانیارییەکان ئاڵ و گۆڕ دەکات. موسا، عەلی کوڕی بولەیقی بۆ هێنانی عیسای پزیشك نارد. عەلی عیسای لای قاهیر بینی و لەهەمان شوێن گرتی و ئەوی بردە لای مونس. مونس بێ وەستان ئەوی ڕەوانەی موسڵ کرد. هەموان بۆ لەناوبردنی محەممەد کوڕی یاقوت یەکیانگرت. ئەو لەناو خێوەتەکەی لەئوردووگاکەی بوو کەعەلی کوڕی بول ، و هاوەڵانی هێرشیان کردەسەر بۆ ئەوەی بیکوژن. بەڵام ئەو خۆی شاردبوویەوە. هاوەڵانی عەلی سامانی محەممەد کوڕی یاقوتیان تاڵان کرد لەو ڕۆژەی ئەو خۆی شاردبوویەوە.

عەلی کوڕی بولەیق، ئەحمەد کوڕی زیرەکی لەکۆشکی خەلیفەدانا و فەرمانی پێدا بارودۆخ لەقاهیر دژوار بکات و هەرکەس دەرواتە ناو کۆشك یا دەرواتەدەر، بپشکنێت و سەرپۆشت لەروخساری ژنان هەڵگرێت و ئەگەر نامەی بەکەسێك بینی، تەسلیم مونسی بکات. ئەحمەد کوڕی زیرەك ئەو کارەی دەکرد و زیاتر لەوەیشی دەکرد تا ئەو جێگەی ڕۆژێك شیریان بۆ خەلیفە برد و ئەحمەد دەستی کردە ناو شیرەکە بۆ ئەوەی بزانێت نامەی تیایە یا نە. بولیەق کەسانی وەك دایکی موقتەدر و کەسانی دیکەی ناو کۆشکی لەماڵەکەی خۆی زیندانی کرد و مانگانەی

ئەوانی بڕی.

دایکی موقتەدر، لەبەر ئەوەی قاهیر ئەشکەنجەی کردبوو، نەخۆشییەکەی پەرەی سەند. عەلی کوڕی بولەیق ڕێزی گرت و پەرەستاری ئەوی بەدایکی خۆی سپارد. بۆ تیمار کردنی ئەو هەوڵیدا بەڵام ئەنجامی لێ نەکەوتەوە و دایکی موقتەدر لەجومادی الاخر/ ئاوریل مرد. ئەو لەکاتی مەرگ ڕێزدار و بێ نیاز بوو. ئەو لەناو گۆڕەکەی خۆی لەروسافە بەخاك سپێردرا.

عەلی کوڕی بولەیق لەدژوار کردنی بارودۆخ لەسەر قاهیر بەردەوام بوو. قاهیر دەیزانی هەرچی لەگەڵ عەلی بکات هیچ سوودێکی نییە چوونکە ئەو فەرمانەکانی مونس و باوکی عەلی کوڕی موقلە ئەنجام دەدات. لەبەر ئەمە ئەندێشەی لەرێگە چارەیەك سەبارەت بەم دەستەیە کردەوە.

ئەو لەخراپەخوازی تەریفی سوبکەری و بوشرا، کۆیلەی مونس بۆ بولەیق و منداڵەکەی ئاگادار بوون و دەیزانی ئەم دوانە چاوی تەماحیان بڕیوەتە شوێنەکەی عەلی. ئەوانی دژی بولەیق و کوڕەکەی هاندا. قاهیر هەروەها دەیزانی مونس و بولەیق زیاتر پشتیان بەسوپاکەی ساجییە، هاوەڵانی یوسف کوڕی باوکی ساج و ئەو کۆیلانە بەستووە کەدواتر پەیوەستی ئەوان بوون. ئەم دوانە لەموسڵ چەندین بەڵێن و مژدەی دڵخۆشکەریان بەم سوپایەدا بوو بەڵام هیچیان نەهێنایەدی. قاهیر کەسی بۆ لای ئەوان نارد و دژی مونس و بولەیق هانیدان و سوێندی خوارد ئەوەی ئەوان نەیانهێناوەتەدی، خۆی بەدیدێنێت. بەم شێوەیە سوپای ساجییە دڵ کرمێ بوون. قاهیر دواتر کەسی بەشوێن باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسم کوڕی عوبەیدالله لەهاوەڵانی باوکی عەلی کوڕی موقلە نارد کەبەردەوام کوڕی موقلە راوێژی پێدەکرد. قاهیر بەڵێنی وەزارەتی بەباوکی جەعفەردا. باوکی جەعفەر، قاهیری لەرووداو و هەواڵەکان ئاگادار دەکردەوە و کوڕی موقلە ئاگادار بوویەوە بارودۆخی قاهیر گۆڕانی بەسەر هاتووە و هەوڵ دەدات دژی ئەو و مونس و بولەیق و منداڵەکەی بولەیق و حەسەن کوڕی هارون پیلان دابڕێژێت. کوڕی موقلە ئەوانی لەم پیلانە ئاگادار کردەوە.

گرتنی مونس و بولەیق

لەشەعبان/ جولای ئەم ساڵە قاهیر باللە، بولەیق و کوڕەکەی و مونسی موزەفەری گرت.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: کاتێك کوڕی موقلە ئەندێشەی قاهیری بۆ لەناو بردنی مونس و بویەلق بەوان ڕاگەیاند و ئەوانی ئاگادار کردەوە، هەموویان ترسان و بۆ دوورخستنەوەی قاهیر لەخەلافەت هەوڵیاندا و بەڵێنیاندا لەجێگەی ئەو باوکی ئەحمەد کوڕی موکتەفی بێننە سەرتەختی خەلافەت. بولەیق و عەلی کوڕی بولەیق و باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەزیر و حەسەن کوڕی هارون سوێندیان بۆ خوارد و دەستی بەیعەتیان بۆ درێژ کرد. دواتر مونسیان ئاگادار کردەوە. مونس وتی: من لەخراپەکاری و خراپەخوازی قاهیر دوو دڵ نیم و لەسەرەتاوە حەزم بەخەلافەتی ئەو نەدەکرد و پێشنیاری کوڕی موقتەدرم پێکردن بەڵام ئێوە رازی نەبوون بەڵام ئێستا بۆ کەم بایەخ کردنی ئەو زێدەڕۆیی دەکەن و ئەویش بۆ ئەم بارودۆخە خۆڕاگری دەکاتە پیشە و بیر لەپیلان دژی ئێوە دەکاتەوە، کەواتە پەلە مەکەن و خۆتان لەو نزیك بکەنەوە تا ئەویش بڕوا بەئێوە بێنێت و بەم شێوەیە بتوانین ئەو سەرکردانەی سوپای ساجیە و کەسانی دیکە کەهاوکاری ئەو دەکەن، بناسین. دواتر بیر لەخەلافەتی کەسێکی دیکە بکەنەوە. عەلی کوڕی بولەیق و حەسەن کوڕی هارون وتیان: پێویست بەم کارانە ناکات چوو ... ە پەردەداران و کۆشك لەدەستی ئێمەدایە و ئێمە بۆ گرتنی ئەو پێویستمان بە... ـن نییە. ئەو هاوشێوەی باڵندەی ناو قەفەس گرفتارە.

بەم شێوەیە بۆ لابردنی قاهیر پەلەیان کرد تا ئەوەی ڕۆژێك بولەیق لەئەسپەکەی کەوتەخوار و خانەنشین بوو. عەلی کوڕی لەگەڵ باوکی عەلی کوڕی موقلە یەکیانگرت و لابردنی قاهیریان لەخەلافەت لەبەرچاوی مونس گەورە و دەرئەنجامەکانیان بەکەم بەها لەقەڵەمدا. مونس مۆڵەتی ئەو کارەی پێدان. ئەو دووانە بڕیاریاندا وا نیشان بدەن باوکی تاهیری قەرەمتی لەگەڵ سوپایەکی گەورە ڕۆشتنە ناو کوفە و عەلی کوڕی بولەیق لەگەڵ سوپایەك بۆ جەنگی ئەو دەڕوات تا ڕێگە نەدات هێرش بکاتە سەر بەغداد. کاتێك عەلی کوڕی بولەیق ڕۆشتە بارەگای

قاهیر بۆ ئەوەی ماڵئاوایی و مۆڵەتی فەرمانڕەوایەتی لەدەست بگرێت و بتوانێت لەدەرفەتێکی گونجاو، قاهیر بگرێت.

کاتێك ئەم دووانە بۆ ئەم پیلانە پەیمانیان بەست، کوڕی موقلە لەناو خەڵکان دانیشت و دواتر بەئەبوبەکر کوڕی قەرابەی وت: ئایا دەزانی قەرەمتی لەگەڵ شەش هەزار جەنگاوەری شمشێر بەدەست، ڕۆشتۆتە ناو کوفە؟ ئەبوبەکر وتی: نە. کوڕی موقلە وتی: نوێنەرەکانمان ئەو هەواڵەیان بۆ نووسیوین. ئەبوبەکر وتی: ئەمە درۆیە و ئەگەری نییە، دراوسێکەی ئێمە پیاوێکە خەڵکی کوفە و ئەمڕۆ بەکۆتر نامەیەکی بەدەست گەیشت و باس لەئارامی ئەو شارە دەکات. کوڕی موقلە وتی: سبحان الله، ئایا ئێوە زیاتر لەئێمە ئاگاداری هەواڵەکانن؟ ئەبوبەکر بێدەنگ بوو. کوڕی موقلە نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و لەم پێشهاتە ئاگاداری کردەوە. ئەو بۆ قاهیری نووسی: من بۆ عەلی کوڕی بولەیق سوپایەکەم ئامادە کردووە و ئەمڕۆ بەرێدەکەوێت. ئەو دوای نیمەڕۆ دێتە بارەگای تۆ بۆ ئەوەی فەرمانەکانی ئێوە ببیستێت. قاهیر سپاس نامەیەکی بۆ نارد و مۆڵەتی ڕۆشتنی بەکوڕی بولەیقدا. نامەکە کاتێك بەدەستی کوڕی موقلە گەیشت کەخەوتبوو. نامەکەیان لەسوچێکدا دانا و تەسلیمی ئەویان نەکرد. کاتێك کوڕی موقلە لەخەو هەستا، نامەیەکی هاوشێوەی نامەی یەکەم نووسی. قاهیر ئەم کردەوەی بەقێزەون لەقەڵەمدا چوونکە پێشتر وەڵامی نامەکەی دابوویەوە. ترسا لەوەی نەکا فرت و فێڵ لەئارادا بێت.

قاهیر بیری لەم ئەندێشەیە دەکردەوە کەنامەیەکی لەتەریفی سوبکەرییەوە بەدەست گەیشت کەتیایدا نووسرابوو هەواڵێکی بۆ خەلیفە پێیە و لەبەر ئەوە ناچار بووە بەجل و بەرگی ژنانەوە بێت. قاهیر ڕۆشتە لای و تەریف لەهەموو هەواڵ و پێشهاتەکان ئاگاداری کردەوە و پێی وت کوڕی بولەیق دەیەوێت لەکاتی هاتنە ناو کۆشك ئەو بگرێت و ئەوەی ئەوان دەستی بەیعەتیان بۆ ئەحمەد کوڕی موکتەفی درێژ کردووە. قاهیر کاتێك ئەمەی بیست، وشیار بوویەوە و پەیکی بۆ لای سوپای ساجییە نارد کەبڵاوەیان لێکردبوو. ئەوانی کۆکردەوە و هەموویانی لەناو ڕێڕەو و ڕێگەکانی ناو کۆشك شاردەوە. عەلی کوڕی بولەیق لەکاتی ئێواریێ هات.

ئەو مەی خواردبوویەوە و ژمارەیەکی کەمی کۆیلە بەسیلاحی سوك هاورێیەتیان دەکرد. عەلی فەرمانی بەدەستەیەك لەسوپاکەیدا سوار لەسەر ئەسپ لەدەوروبەری کۆشك بمێننەوە. ئەو لەبەلەمەکەی دابەزی و داوای مۆڵەتی ڕۆشتنە ژووری کرد. قاهیر مۆڵەتی پێنەدا. عەلی توڕە بوو و بەشێوەیەکی توند قسەی کرد و وتی: ئەو دەبێت چاوی بەمن بکەوێت، چ بخوازێت، چ نەخوازێت.

وەك پێشتر ئاماژەی پێدرا، قاهیر سوپای ساجییەی لەناو کۆشکدا جێگیر کردبوو. قاهیر فەرمانی بەم سوپایەدا عەلی دووربخەنەوە و جوێنبارانی خۆی و باوکی بکەن. ئەوان شمشێریان دەرکێشا و هێرشیان کردە سەر ماڵەکەی. هاوەڵانی عەلی هەڵاتن. ئەو خۆی خستە ناو بەلەمێك و دەستبەجێ بەرەو ڕۆژئاوا هەڵات و خۆی شاردەوە. کوڕی موقلە ئاگادار بوویەوە. ئەو و حەسەن کوڕی هارونیش خۆیان داشارد.

کاتێك تەریف ئەم هەواڵەی بیست، لەگەڵ هاوەڵانی سوار ئەسپ بوو و ئامادە بۆ جەنگ خۆی گەیاندە کۆشکی خەلیفە. قاهیر لەناو سوپاکەی وەستا و بارودۆخ لەعەلی کوڕی بولەیق و هاوەڵانی دژوار بوو. بولەیق ئەو بەڵای بەسەر کوڕەکەی هاتبوو، بەقێزەون لەقەڵەمدا و جوێنبارانی سوپاکەی ساجییەی کرد و وتی: دەبێت بەرەو کۆشك بڕۆم، ئەگەر سوپای ساجییە بێ فەرمان ئەم کارەیان کردبێت، ئەو بەڵایان بەسەر دێنم کەشیاون بۆی و ئەگەر فەرمانی ئەو کارەیان پێدرابێت، هۆکارەکەی لەخەلیفە دەپرسم.

ئەو لەگەڵ سەرکردەکانی ماڵەکەی مونس هاتە کۆشك بەڵام قاهیر مۆڵەتی سەردانی پێنەدا و فەرمانیدا قۆڵبەست و زیندانی بکەن. هەروەها فەرمانیدا ئەحمەد کوڕی زیرەك، فەرماندەی پاسەوانەکان بگرن. سوپا بەتەواوی لەکۆشکی قاهیر کۆببوویەوە. قاهیر کەسێکی بۆ لای سوپا نارد و ئەوانی ئارام و هێور کردەوە و بەڵێنی زیاد کردنی مانگانەی پێدان. ڕایگەیاند گیراوەکان بەپێی گوناحەکەی خۆیان قۆڵبەست و زیندانی کراون و دواتر ئازادیان دەکات و پێگەی بەرزیان پێدەبەخشێت. بەم شێوەیە سەربازەکان کۆشکیان بەجێهێشت. قاهیر نامەیەکی بۆ مونس نووسی و داوای لێکرد بێتە کۆشك تا سەبارەت بەسزادانی

گیراوەکان راوێژی پێ بکات. قاهیر نووسیبووی هاوشێوەی باوك لەمونس دەڕوانێت و ناخوازێت بێ راوێژ کردن بەو هیچ کارێك ئەنجام بدات. مونس لەهاتن داوای بەخشینی کرد چوونکە هاورێکانی رێگەیان نەدا بەرەو کۆشك بڕوات.

بۆ بەیانی قاهیر، تەریفی سوبکەری بانگ کرد و ئەنگوستیلەکەی خۆی پێدا و وتی: من ئەوەی موقتەدر بەمحەممەدی کوڕی سپاردبوو، بەعەبدسەمەدی کوڕم دەسپێرم و پێشکاری ئەو و فەرماندەیی سوپا و فەرماندەیی فەرماندەکان و سەرپەرەستی گەنجینە دەخەمە ئەستۆی تۆ، بەهەمان شێوە کەپێشتر لەژێر دەست و فەرمانی مونسدا بوو. هەنووکە بەرەو ماڵی ئەو برۆ و بیهێنە چوونکە تا ئەو کاتەی مونس لەماڵەکەی خۆیدایە، ئاژاوەچییەکان بەردەوام لەماڵی ئەو کۆدەبنەوە و ئاژاوە دەنێنەوە بەڵام ئەو لێرە لەئەماندا دەبێت و ئەو کەسانەی رۆژانە خزمەتی دەکەن، لێرە خزمەتی دەکەن.

تەریف بەرەو ماڵی مونس بەرێکەوت. هاوەڵە شمشێر بەدەستەکانی مونس لەدەروی بوون بەڵام پیری و لاوازی بەسەریدا زاڵ ببوو. هاوەڵانی مونس لەتەریف سەبارەت بەچەندایەتی و چۆنایەتی بارودۆخ پرسیاریان کرد و تەریف لەخراپەکاری بولەیق و کوڕەکەی ئاگاداری کردنەوە و هاوەڵانی مونس ئەو دوانەیان جوێنباران کرد. تەریف پێی وتن ئەمانی بۆ هەموان لەقاهیر وەرگرتووە. ئەوان بێدەنگ بوون. تەریف ڕۆشتە لای مونس و داوای لێکرد بڕواتە لای قاهیر. تەریف پێی وت: ئەگەر کەمتەرخەمی بکەیت، قاهیر تەماحی دەبزوێت بەڵام ئەگەر خەوت لێ بکەوێت، بەئاگات ناهێنێتەوە. تەریف لەسەر بنەمای ئەوەی ئاماژەی پێدەدرێت، لەگەڵ مونس و هاوەڵانی ئەو دوژمن و نەیار و دەیویست مونس گرفتار و لەناو بچێت. مونس بەرەو بارەگای قاهیر بەرێکەوت و کاتێك گەیشت، قاهیر قۆڵبەست و زیندانی کرد و رێگەی بینینی پێنەدا.

تەریف دەڵێت: کاتێك قاهیرم لەهاتنی مونس ئاگادار کردەوە، جەستەی لەرزی و ڕەنگ بەروخسارییەوە نەما. لەناو جێگەکەی راچەنی. ترسام باسی مونس بکەم و لەوێ زانیم بەهەڵەدا چووم و پەشیمان بوومەوە و دڵنیا بووم لەوەی بەزووترین کات منیش پەیوەستی ئەوان دەبم. لەو کاتەدا کەوتمە بیری ئەم وتەی مونس

کەدەیوت ئەو کەم ئاوز، نەزان، بێ شەرم و خراپەکارە، بەڵام هەڵاتن لەچارەنوسی خواوەند ئەگەری نییە.

کوڕی موقلە نۆ مانگ و سێ ڕۆژ وەزارەتی لەدەستدا بوو. دواتر قاهیر لەمانگی شەعبان/ جولای، باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسم کوڕی عوبەیدالڵەی وەك وەزیر دەستنیشان و خەڵاتی پێبەخشی.

قاهیر کەسانێکی ڕەوانە کرد تا ماڵەکانی مونس، بولەیق، عەلی کوڕی بولەیق، کوڕی موقلە، ئەحمەد کوڕی زیرەك و حەسەن کوڕی هارون زەوت بکەن. ئەو دەستی بەسەر چوارپێکانی ئەوانیشدا گرت و پاسەوانی بۆ چاودێری کردنی بنەماڵەکانی ئەوان دانا. کەسێکی بۆ لای عیسای پزیشك لەموسڵ نارد و ئەوی بۆ بارەگاکەی بانگ کرد و فەرمانیدا ماڵی کوڕی موقلە تالاّن بکەن و بیسوتێنن. ماڵی کوڕی موقلە و کەسانی ئەویان تالاّن کرد و سووتاندیان. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی یاقوت(کەخۆی شاردبوویەوە) خۆی ئاشکرا کرد و بوو بەپەردەداری خەلیفە بەڵام کاتێك هەستی کرد تەریفی سوبکەری و سوپای ساجییە لەو ڕەشبینن، بۆ لای باوکی لەفارس هەڵات و خۆی شاردەوە. قاهیر نامەیەکی بۆ نووسی و بۆ هەڵاتنەکەی سەرکۆنەی کرد و ئەهوازی خستە ژێر فەرمانی ئەو.

چۆنیەتی پەیوەست بوونی تەریف و سوپای ساجییە و بەردهاوێژەکان بەقاهیر و پیلان و دەسیسەی ئەوان دژی مونس و بولەیق بەم شێوەیە بوو: تەریف یەکێك لەبەرزترین و گەورەترین سەرکردەکانی مونس بوو و بولەیق و کوڕەکەی لەخزمەتی مونسدا بوون و دەستیان ماچ دەکرد. کاتێك قاهیر هاتە سەرکار، بولەیق و کوڕەکەی پێگەیان بەرز بوویەوە وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا لەدەوڵەتی قاهیر بەخواستی دڵی خۆیان دەجووڵانەوە. کوڕی بولەیق، تەریفی پشتگوێ خست و دەستی بەسەر سنوری فەرمانڕەوایەتی ئەودا گرت. کاتێك بێ ئیشی تەریف درێژەی کێشا، بولەیق شەرم دایگرت و ترسی ئەوی کەوتە دڵەوە و بڕیاریدا فەرمانڕەوایەتی میسری پێ ببەخشێت تا هەم مافی بۆ گەڕاندبێتەوە و هەم ئەوی دوور کردبێتەوە و لەسوپاکەی لەئەماندا بێت. ئەم مەبەستەی لای باوکی عەلی کوڕی موقلە باس کرد و وەزیر، پەسەندی کرد. بولەیق داوای بەخشینی لەتەریف

کرد کەبۆ ماوەیەکی زۆر بیٚ ئیش بووە و ئەوی لەفەرمانڕەوایەتی میسر ئاگادار کردەوە. تەریف سپاسی کرد بەلاّم عەلی کوڕی بولەیق ڕێگەی نەدا ئەم فەرمانە جێبەجیٚ بکرێت و خۆی فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینەی گرتەدەست و نوێنەرێکی خۆی بۆ ئەو دیارە ڕەوانە کرد. بەم شێوەیە تەریف ڕق ئەوانی گرتەدڵ و بۆسەی نایەوە.

سوپای ساجییە، هێز و توانای مونس بوون کە لەگەڵ ئەو ڕۆشتنە موسڵ و لەگەڵ ئەو دژی موقتەدر جەنگان. مونس بەڵێنی زیاد کردنی مانگانەی پێدابوون بەلاّم کاتێك موقتەدر کوژرا، بەڵێنەکانی سوپای ساجییە نەهاتەدی. کوڕی بولەیق لێی جیابوویەوە و پشتی کردە سوپای ساجییە.

یەکێك لەسەربازەکانی سوپای ساجییە ڕەشپێستێك بوو بەناوی سەندەڵ. ئەو بەیەکێك لەسەرکردەکانی ئەم سوپایە دادەنرا. سەندەڵ کۆیلەیەکی بوو بەناوی مۆئتەمەن. ئەم کۆیلەی فرۆشت. ئەم کۆیلەیە پێش خەلافەتی قاهیر پەیوەستی بوو و کاتێك قاهیر لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت، پێگەیەکی بەرزی بەم کۆیلەیە بەخشی و ئەوی کردە لێپرسراوی گەیاندنی نامەکانی خۆی. کاتێك قاهیر گرفتاری خراپەکاری کوڕی بولەیق بوو، هاوشێوەی کەسێکی نقووم بوو دەستی بۆ هەر شتێك درێژ دەکرد. قاهیر زانا و فریودەر بوو. فەرمانی بەمۆئتەمەندا بڕواتە لای سەندەڵ و سکالاّ لەقاهیر بکات. ئەگەر ئەو بەوتەکانی مۆئتەمەن ڕازی نەبوو، بەسەرهاتی قاهیر و گرفتاری ئەو لەدەست بولەیق و کوڕەکەی بێنێتە سەرزمان و ئەگەر جیاواز لەوە بوو، بێدەنگ بێت و هیچ باس نەکات. مۆئتەمەن ڕۆشت و فەرمانەکەی ئەنجامدا.

کاتێك مۆئتەمەن گلەیی لەقاهیر کرد، سەندەڵ پێی وت: قاهیر بۆ چ کارێك خەلیفەیە تا بەتۆ ببەخشێت و کەسێکی مێهرەبان بێت؟ ئەگەر خواوەند خەلیفە لەدەست ئەم خراپەکارە (بولەیق) ڕزگار بکات، من و کەسانی دیکە نیازمەندی تۆ دەبین و من پەیمان دەبەستم ئەگەر خەلیفە بێتەسەرکار، نوێژ دەخوێنم و بەڕۆژوو دەبم و بەم شێوەیە خەلیفە ئاسوودە دەبێت و دواتر ئێمە لەدەست ئەو نفرین کراوە ڕزگار دەکات.

مۆئتەمەن ئەم وتەی بۆ قاهیر گێڕایەوە. قاهیر بەمۆئتەمەندا دیارییەکی گرانبایی لەبۆنی خۆش و شتەکانی دیکە بۆ هاوسەرەکەی سەندەڵ نارد وبەمۆئتەمەنی وت: ئەم دیارییانە کاتێك بەدەستی هاوسەری سەندەڵ دەگەیێنێت کەخۆی ئامادە نەبێت و بەهاوسەرەکەی دەڵێیت: خەلیفە هەندێ شتی لەناو ئێمەدا بەخشیوەتەوە و ئەمە بەشی منە و پێشکەشی دەکەم بەتۆ. مۆئتەمەن ئەو کارەی کرد و هاوسەری سەندەڵ دیارییەکانی وەرگرت. خەلیفە بەمۆئتەمەنی وت: سەیری دواهاتەکانی ئەم کارە بکە. مۆئتەمەن رۆشتە لای هاوسەری سەندەڵ و لەکاریگەری ئەو دیارییانە پرسیاری کرد. هاوسەری سەندەڵ وتی: فلاّن و فیسارە کۆبوونەوە -ناوی شەش کەسی برد- دیارییەکانی تۆیان بینی و لەو بۆنە خۆشەیان لەخۆیاندا و بۆ خەلیفە پاڕانەوە.

لەم کاتەدا سەندەڵ هات و مۆئتەمەنی لای هاوسەرەکەی خۆی بینی. سەندەڵ سپاسی کرد و لەتەندروستی خەلیفەی پرسی و ئەوی بەکەسێکی بەخشندە، وەسف کراو، رێزدار ناو برد. سەندەڵ وتی: کوڕی بولەیق خەلیفە بەبێ دین لەقەڵەم دەدات وئەنجامدانی کارە قێزەونەکان بۆ ئەو دەگەڕێنێتەوە. مۆئتەمەن سوێندی خوارد هەموو وتەکانی بولەیق لەراستییەوە دوورن.

قاهیر فەرمانیدا مۆئتەمەن بڕواتە لای هاوسەری سەندەڵ و ئەو بێنێتە لای پێشکارەکەی (ژن) قاهیر. هاوسەری سەندەڵ بەجل و بەرگی ماما، کەکەسانی دەورو‌بەری قاهیر پێی ئاشنا بوون، هات. ئەو هاوشێوەی مامانێك بۆ پشکنینی ژنێکی دوو گیان شەوێك لەکۆشکی کوڕی تاهیر مایەوە و دواتر قاهیر بەودا نامەیەکی بۆ هاوسەرەکەی و سەرکردەکانی دیکەی سوپای ساجییە نارد و بەدەستی خۆی بەڵێنی پێدانی زەوی و کەنیزی پێدان. بڕێك پارەی بەهاوسەرەکەی سەندەڵ بەخشی. هاوسەری سەندەڵ بۆ لای سەندەڵ گەڕایەوە و مێردەکەی لەبارودۆخ ئاگادار کردەوە. کوڕی بولەیقیان ئاگادار کردەوە کەژنێك لەکۆشکی کوڕی تاهیر ڕۆشتۆتە بارەگای خەلیفە. لەمەودا چیتر کوڕی بولەیق مۆڵەتی ڕۆشتنە ناو کۆشکی بەهیچ ژنێك نەدەدا مەگەر ئەوەی ببینرێت و بناسرێت.

سوپای ساجییە سەرکردەیەکیان بوو بەناوی سیما کەهەمووان گوێرایەڵی وتە و فەرمانەکانی بوون. سەندەڵ و هاوەڵانی سیمایان لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە چوونکە پێویستیان بەو بوو. نامەکەی قاهیریان نیشاندا. سیما وتی: کاری راست ئەوەیە و دەرئەنجامێکی باشی لێدەکەوێتەوە بەڵام دەبێت دەستەیەك لەهاوەڵە خاوەن دەسەڵاتەکانی بولەیق و مونس لەم کارەدا بەشدار بن و بەم شێوەیە هەموویان لەسەر تەریفی سوبکەری رێککەوتن و وتیان: ئەویش تورەیە. ڕۆشتنە لای مونس و وتیان: ئەگەر ئوستاد – ئەویان بەم شێوەیە بانگ دەکرد– خۆی رێبەرایەتی کارەکانی دەکرد، ئێمە بەخواستەکانی خۆمان دەگەیشتین بەڵام مونس کەمتەرخەمی لەخۆی نیشاندا و کوڕی بولەیق جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست و خۆبینی و خۆپەسەندی کردە پیشە. ئەوان چەندین جار تەریفیان بەتوڕەیی بینی و سەرئەنجام لەمەبەستەکەی خۆیان ئاگاداریان کردەوە. تەریف بەپێشنیارەکەیان رازی بوو بەڵام هەموویانی سوێندا بۆ ئەوەی هیچ زیانێکی مادی و گیانی لەمونس و بولەیق و کوڕەکەی نەدەن. تەنیا بولەیق و کورەکەی خانەنشین بکەن بێ ئەوەی لەپێگەی مونس کەم بکەنەوە. ئەوان سوێندیان خوارد و تەریف سوێندی بۆ خواردن. دواتر فەرمانیدا مەبەستەکەی بۆ قاهیر بنوسن و ئەوان هەموو بەسەرهاتەکەیان بۆ قاهیر نووسی. قاهیر بەداواکانیان رازی بوو و زیادی کرد: لەگەڵ خەڵکان نوێژ دەخوێنێت و لەرۆژی هەینی وتارێك دەخوێنێتەوە. بۆ لێکۆڵینەوە لەکێشەی خەڵکان دادەنیشێت و دادی ئەوان وەردەگرێت و بەڵێنی هەموو کار و کردەوەیەکی چاکەکارانەی پێدان.

لەم کاتەدا تەریف دەستەیەك لەسەرکردەی بەردهاوێژەکانی کۆکردەوە کەکوڕی بولەیق ئەوانی لەخۆی دوور کردبوویەوە و جێگەی ئەوانی بەهاوەڵانی خۆی پڕکردبوویەوە. ئەم دەستەیە ڕقی کوڕی بولەیقیان لەدڵدا بوو. کاتێك تەریف لەمەبەستەکەی خۆی ئاگاداری کردنەوە، بێ چەند و چوون رازی بوون. بەشێك لەگفتوگۆی ئەوان بەگوێی کوڕی موقلە و کوڕی بولەیق گەیشت بەڵام بەتەواوی لەهەموو شتێك ئاگادار نەبوونەوە لەبەر ئەمە ویستیان دەستەیەك لەسەرکردەکانی سوپای ساجییە و بەردهاوێژەکان بگرن بەڵام لەترسی دروست بوونی ئاژاوە

لەمەبەستەکەی خۆیان پەشیمان بوونەوە.

قاهیر وای نیشاندا گرفتاری نەخۆشی دومەڵ و هاوشێوەکانی بۆتەوە و لەترسی خەڵکان، کەسی نەدەبینی و جگە لەکۆیلە تایبەتییەکانی کەس ئەوی نەدەبینی. کاتی بینینی کۆیلەکانیش کورت خایەن بوو. بەم شێوەیە بینینی قاهیر بۆ کوڕی موقلە و کوڕی بولەیق دژوار بوو و نەیاندەتوانی لەمەبەست و خواستەکانی خۆیان ئاگاداری بکەنەوە. بەناچاری داستانی هێرشی قەرەمتییەکانیان دروست کرد – پێشتر ئاماژەمان پێدا تا ئەو بەلای بەسەر بێنن کەپیلانیان بۆ دارشتبوو و کاتێك قاهیر، مونس و هاوەڵانی ئەوی گرت، سەلامەی تولونی کردە پەردەداری خۆی و باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی خاقانی وەك فەرماندەی پاسەوانەکان و باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسم کوڕی عوبەیدالڵەی وەك وەزیر هەڵبژارد و فەرمانیدا جاڕ بدەن هەرکەس خۆی شاردۆتەوە، خۆی ئاشکرا بکات و هەرکەس ببێتە دالدە و پەنای ئەو کەسانە، سامانی ئەوان ڕەوا دەبێت و ماڵەکەی بەسەردا خاپور دەکرێت. ئەو بۆ گرتنی ئەحمەد کوڕی موکتەفی زۆری هەوڵدا و سەرئەنجام گرتی و بەچوار دەوری ئەودا دیوارێکی بەرز کردەوە و بەم شێوەیە بەزیندوویی لەناوی برد. قاهیر هەروەها عەلی کوڕی بولەیقی کوشت.

کوژرانی مونس، بولەیق، عەلی کوڕی بویەلق

لەشەعبان/ جولای ئەم ساڵە قاهیر، مونسی موزەفەر، بولەیق و عەلی کوڕی بولەیقی کوشت.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: هاوەڵانی مونس یاخی بوون و ئاژاوەگێڕییان دەست پێکرد و سەربازەکانی دیکەی شوێنیان کەوتن و پەنجێرەی ماڵی باوکی جەعفەری وەزیریان شکاند و هاواری مونس، مونسیان بەرز کردەوە و وتیان: تەنیا بەئازادی مونس رازی دەبین.

قاهیر کەعەلی کوڕی بولەیقی گرفتار کردبوو، هەرکام لەباوك و کوڕی لەماڵێکی جیاواز زیندانی کردبوو. کاتێك سوپا شۆرشی کرد، قاهیر هاتە لای عەلی کوڕی بویەلق و فەرمانیدا سەری ببڕن و بیخەنە ناو تەشتێك. قاهیر لەکاتێکدا تەشتەکەیان دەبردە لای، ڕۆشتە لای بولەیق و تەشتەکەی لەبەردەم ئەودانا کەسەری کوڕەکەی تیابوو. بولەیق کاتێك سەیری سەری بڕاوی کوڕەکەی کرد، فەرمێسك لەچاوی هاتە خوار. سەرەکەی هەڵگرت و ماچی کرد و خوێنەکەی دەخواردەوە. لەم کاتەدا قاهیر فەرمانی سەر بڕینی ئەویشی دەرکرد. سەریان بڕی و لەبەردەم قاهیر دایاننا. ئەو هەردوو سەرە بڕاوەکەی هەڵگرت و ڕۆشتە لای مونس و دوو سەرە بڕاوەکەی لەبەردەم ئەودانا. کاتێك مونس چاوی بەدوو سەرە بڕاوەکە کەوت، ڕشایەوە و نفرینی بکوژی ئەوانی کرد. قاهیر وتی: ئەم سەگە نفرین کراوە لەسەر زەوی راکێشن. ئەویان لەسەر زەوی راکێشا و سەریان بڕی و خستیانە ناو تەشتێك. قاهیر فەرمانیدا سەرە بڕاوەکان بەناو بەغداد بگەڕێنن و جاڕیاندا کە: ئەمەیە سزای ئەو کەسەی خیانەت لەپێشەوای خۆی دەکات و بۆ لەناو بردنی فەرمانڕەوایی ئەو تێدەکۆشێت. دواتر سەرەکانیان گەڕاندەوە، پاکیان کردنەوە و وەك نەریتی هەمیشەیی لەناو هەنباری سەرە بڕاوەکان کەڵەکەیان کردن.

دەڵێن: بولەیق کاتێك کوژرا کەکوڕەکەی خۆی شاردبوویەوە و دواتر قاهیر کوڕەکەی گرت و فەرمانیدا ئەشکەنجەی بکەن. لەم کاتەدا کوڕەکەی بولەیق ناشیرینترین و قێزەونترین جوێنەکانی بەقاهیردا و بەم شێوەیە قاهیر فەرمانیدا

سەری ببڕن و سەرەکەیان لەناو بەغداد گەڕاند. قاهیر دواتر کەسانێکی بۆ گرتنی یەعقوبی نەوبەختی – لەناو کۆڕی دانیشتنی وەزیرەکەی محەممەد کوڕی قاسم بوو– نارد و ئەویان زیندانی کرد. خەڵك قاهیریان بەکەسێکی سەختگیر بینی و دڵنیا بوون لەوەی لەدەستی ئەو رزگاریان نابێت. هەرکەس هاوکاری ئەوی کردبوو، وەك سەبوك، سوپای ساجییە یابەرد هاوێژەکان پەشیمان بوونەوە بەڵام چیتر پەشیمانی سوودی نەبوو.

وەزارەتی باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسم و لابردنی ئەو و هاتنە سەرکاری خوسەیبی

کاتێ: قاهیر، مونس، بولەیق و کوڕەکەی گرت، بەدوای کەسێکدا گەڕا کەبۆ وەزارەت شیاو بێت. کەسانی دەوروبەر باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسم کوڕی عوبەیداللەیان پێشنیار کرد و ئەو باوکی جەعفەری وەك وەزیر هەڵبژارد. باوکی جەعفەر تا سێ شەممە سیانزەی زیقەعدە/ شەشی نۆڤەمبەر وەك وەزیر مایەوە تا ئەو کاتەی قاهیر کەسی نارد بۆ ئەوەی خۆی و منداڵەکان و کەسانی خێزانەکەی دەستبەسەر و قۆلبەست بکات و ئەوی بۆ ماوەی هەژدە رۆژ زیندانی کرد لەکاتێکدا گرفتاری قۆڵنج بوو. باوکی جەعفەر مرد و جەنازەی بێ گیانی ئەویان بۆ ماڵەکەی بردەوە. دواتر قاهیر منداڵەکانی ئازاد کرد و باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی عوبەیداللە کوڕی سلێمانی خوسەیبی وەك وەزیر هەڵبژارد. وەزارەتی باوکی جەعفەر سێ مانگ و دوانزە رۆژ درێژەی کێشا.

گرتنی تەریفی سوبکەری

کاتێك بارودۆخ بۆ قاهیر سەقامگیر و مونس و هاوەڵانی ئەوی گرت و کوشتاری کردن، لەسەر ئەو سوێند و پەیمانەی بەتەریفیدابوو، پێبەند نەبوو. قاهیر ئەو وتانەی بەتەریف دەوت کەپێی خۆش نەبوو. بەردەوام ئەوی بەبچوك و ریسوا لەقەڵەم دەدا و ئازاری دەدا. کاتێك تەریف ئەم بارودۆخەی بینی، دڵنیا بوو لەوەی قاهیر دەیگرێت و دەیکوژێت. وەسیەت نامەی نووسی و لەهەموو ئەرك و لێپرسراویەتییەکان دەستی کێشایەوە.

قاهیر پشتی تێکرد و بیری لەگرتنی وەزیر و کەسانی دیکەی کردەوە و دوای گرتنی وەزیرەکەی، باوکی جەعفەر، تەریفی بانگ و قۆلبەستی کرد. تەریف لەزیندان لەبەرەبەیانەوە تا ئێوارێ چاوەڕوانی مەرگ بوو تا ئەوەی قاهیر لەسەر کار لابرا.

ڕووداوەکانی خوراسان

لەم ساڵەدا مەرداویج لەشاری ڕەی، ڕێگەی جورجانی گرتەبەر کە لەژێر فەرمانی ئەبوبەکر محەممەد کوڕی موزەفەردا بوو. ئەبوبەکر لەم کاتەدا لەنەخۆشی ڕەنجی دەبرد و کاتێك مەرداویج مەبەستی ئەو شارەی کرد، بۆ نەیشابور گەڕایەوە. لەم کاتەدا سەعید نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی لەنەیشابور بوو. کاتێك محەممەد کوڕی موزەفەر گەیشتە نەیشابور، سەعید هێرشی کردە سەر جورجان. محەممەد کوڕی عوبەیدالله بەلغەمی بۆ موتەریف کوڕی محەممەد، وەزیری مەرداویج، نامەی نووسی و ڕێزی لێگرت. موتەریف خوازیاری پەیوەست بوون بەو بوو. مەرداویج ئاگادار بوویەوە و موتەریفی گرت و کوشتی.

محەممەد کوڕی عوبەیداللەی بەلغەمی، پەیامی بۆ مەرداویج نارد: دەزانم تۆ حەز بەناسپاسی کردنی ئەمیر سەعید ناکەیت و موتەریفی وەزیر تۆی ناچار کردووە هێرش بکەیتە سەر جورجان تا دانیشتوانی ئەم شارە هەست بەپێگەی ئەو لای تۆ بکەن بەهەمان شێوە کەئەحمەد کوڕی ڕەبیعە دەبیری عەمرۆ کوڕی

لەیس ناچاری کرد هێرش بکاتە سەر بەڵخ تا دانیشتوانی بەڵخ هەست بەپێگەی بەرزی ئەو لای عەمرۆ کوڕی لەیس بکەن و ئەو بەڵای بەسەر هات کەتۆ لێی ئاگاداریت. بەباشی نازانم شەڕ لەگەڵ فەرمانڕەوایەك بکەیت کەسەد هەزار پیاوی جەنگاوەر لەبەندەکانی خۆی وباوکی دەوریان گرتووە. باشتر وایە جورجان بۆ ئەو بەجێبێڵیت و بۆ فەرمانڕەوایی کردن لەڕەی، لەسەر بنەمای ڕەوانە کردنی بڕێك لەباج، ڕێگەی سازان لەگەڵ ئەو بگریتەبەر. مەرداویج ئەو کارەی کرد و لەجورجان چاوی پۆشی و باجی ڕەی ڕەوانە کرد. سەعید فەرمانڕەوایەتی ڕەی بەو سپارد.

فەرمانڕەوایی محەممەد کوڕی موزەفەر لەخوراسان

کاتێك سەعید لەکێشەکانی جورجان ئاسودە و کاروبارەکانی ڕێکخست، ئەبوبەکر محەممەد کوڕی موزەفەر کوڕی موحتاجی وەك فەرماندەی سوپای خوراسان دەستنیشان کرد و بەڕێوەبردنی هەموو کاروبارەکانی ئەو سەرزەمینەی پێسپارد و خۆی بۆ بوخارا، سەرزەمینی فەرمانڕەوایەتی خۆی گەڕایەوە.

چۆنیەتی پێش کەوتنی محەممەد کوڕی موزەفەر بەم شێوە بوو ڕۆژێك سەعید لەبارەگاکەی خۆی سەبارەت بەچەندین پرسی گرنگ لەگەڵی ئاخاوت. لەکاتی ئەم ئاخاوتنەدا دوو پشکێك چەندین جار قاچی محەممەد کوڕی موزەفەری گەست بەڵام ئەو لەشوێنەکەی نەجووڵا و شوێنەواری ئازارەکەی لەروخساری دەرنەکەوت. کاتێك سەعید کۆتایی بەوتەکانی هێنا، محەممەد بۆماڵەکەی گەڕایەوە، پێڵاوەکانی داکەند و دووپشکەکەی کوشت. سەعید لەم بەسەرهاتە ئاگادار بوویەوە. سەری سوڕما و بەمحەممەدی وت: سەرم سوڕماوە چۆن بەو شێوەیە ئاسوودە گوێت لەقسەکانی من سەبارەت بەبەڕێوبردنی وڵات گرت، بۆ لەشوێنەکەی خۆت هەڵنەستایت و دووپشکەکەت نەکوشت؟ محەممەد وتی: هەرگیز لەبەر دووپشکێك قسەی گەورەی خۆم نابڕم. ئەگەر لەبەردەم سەروەری خۆم بۆ گەستنی دووپشکێك ناتەوان بم، چۆن دەتوانم دوور لەو بەرگەی شمشێری دوژمنانی فەرمانڕەوایەتی بگرم. بەم شێوەیە پێگەی محەممەد بەرز بوویەوە و سەعید، دووسەد هەزار درهەمی پێبەخشی.

سەرەتای فەرمانڕەوایی ئال بویە (بنەماڵەی بویە)

ئالی بویە عیماد ئەلدەولە باوکی حەسەن عەلی و روکن ئەلدەولە باوکی عەلی حەسەن و مۆعێز ئەلدەولە باوکی حەسەن ئەحمەد منداڵەکانی باوکی شوجاع بویە کوڕی فەنا خەسرەو کوڕی تەمام کوڕی کوهی کوڕی شیرزیلی بچوك کوڕی شیرکەندە کوڕی شیرزیلی گەورە کوڕی شیران شا کوڕی شیرویە کوڕی سەشتان شا کوڕی سیس فیروز کوڕی شیروزیل کوڕی سەنباد کوڕی بەهرامی گوڕ کوڕی یەزدگێرد کوڕی هورموز کوڕی شاپور کوڕی شاپوری شان کونکەرە بوون کەناوی پشتەکانی دیکەی ئەوان لەسەرەتای کتێبەکە لەکاتی ئامارژەدان بەپاشاکانی ئێران، باسی کراوە. ئەمیر باوکی نەسر کوڕی ماکولا، رەچەڵەکی ئەوانی بەم شێوەیە ئامارژە پێداوە.

کوڕی مسکویە دەڵێت ئەوان خۆیان بەمنداڵەکانی یەزدگێرد کوڕی شەهریار دوایین پاشای ئێرانییەکان دەزانن بەڵام ئامارژەکەی کوڕی ماکولا ڕاستتر بەرچاو دەکەوێت چوونکە پێشەوایەکی زانا لەم زانستەیە وئەمە ڕەچەڵەکێکی بەناوبانگ لەناو ئێرانییەکانە و بێ گومان بۆیە بەدەیلەمییەکان پەیوەند دراون چوونکە ماوەیەکی زۆر لەسەرزەمینی ئەوان ماونەتەوە.

سەرەتای دەرکەوتنی ئەوان بەم شێوە بوو کەباوکی ئەوان باوکی شوجاعی بویە پیاوێکی نەزۆر دەوڵەمەند نەزۆر هەژار بوو. هاوسەری باوکی شوجاع مرد و سێ کوڕی لەدوای خۆی بەجێهێشت کەپێشتر ئامارژە بەناوی ئەوان درا. کاتێك هاوسەری باوکی شوجاع مرد، خەم و پەژارەی ئەو بۆ لەدەست دانی هاوسەرەکەی زیادی کرد. شەهریار کوڕی ڕۆستەمی دەیلەمی دەڵێت: من هاوڕێی باوکی شوجاعی بویە بووم، ڕۆژێك کەچووم بۆ سەردانی، بۆ خەم و پەژارە خواردن، سەرکۆنەم کرد و وتم: تۆ پیاویت و نابێت خەمبار بیت، خەم و پەژارە ئەم منداڵانە لەپێ دەخات و ئەگەری هەیە یەکێك لەوان بمرێت و خەمی تۆ بۆ لەدەست دانی هاوسەرەکەت دەم بکاتەوە. تا ئەو جێگەی توانیم دڵنەواییم کرد و ئەوم لەگەڵ خۆم برد بۆ ئەوەی خەمەکانی لەبیر بکات. باوکی شوجاع و کوڕەکانیم بردە

ماڵەکەی خۆم بۆ ئەودی بخۆن و خەم بەبا بدەن.

لەم کاتەدا پیاوێك لای ئێمە تێپەڕی کەخۆی بەئەستێرەناس و پێشگۆ و لێکدەرەوەی خەو ناساند و دۆعا و تلیسمی دەنووسی. باوکی شوجاع بانگی کرد و وتی: خەوم بینی کەگمیزم دەکرد بەلاَم لەنێرینەی منەوە ئاگرێکی گەورە هاتەدەر و ئەوەندەی نەمابوو بەئاسمانەکان بگات. ئەم ئاگرە دامرکایەوە و بۆ سێ لق دابەش بوو و دووبارە لەو لقانە چەندین لقی دیکە هاتە ئاراوە و جیهان لەبەر تیشکی ئەم ئاگرە رووناك بوویەوە و شارەکان و خەڵکان ملکەچی و فەرمانبەری خۆیان بۆ ئەم ئاگرە نیشاندا.

ئەستێرەناس وتی: ئەمەخەوێکی گەورە و تەنیا بەوەرگرتنی ئەسپ و دیاری گەورە لێکدانەوەی بۆ دەکەم. باوکی شوجاع وتی: سوێند بەخوا جگە لەجل و بەرگی بەرم هیچی دیکەم نییە و ئەگەر تۆ لێم بستێنیت، رووت و قووت دەبم. ئەستێرە ناس وتی: دەدینارم پێبدە. باوکی شوجاع وتی: سوێند بەخوا یەك دینارم نییە چ بگات بەدە دینار. بەهەرحاڵ شتێکی پێدا و ئەستێرەناس وتی: تۆ سێ کوڕت هەیە و بەسەر زەمین و خەڵکانی سەرزەوی زاڵ دەبن و ناوی ئەوان لەهەموو کەنارەکان بەرز دەبێتەوە بەهەمان شێوە کەئاگر بڵێسە دەسەنێت. لەوان دەستەیەکی فەرمانڕەوا چاو بەدنیا هەڵدێنن بەئەندازەی لقی ئەو ئاگرەی لەخەودا بینیوتە. باوکی شوجاع وتی: شەرم ناکەیت گاڵتەمان پێدەکەیت؟ من پیاوێکی هەژارم وئەوانە منداڵەکانی منن کەهەژار و نەدارر چۆن دەبنە فەرمانڕەوا؟ ئەستێرەناس وتی: رۆژی لەدایك بوونی ئەوانم پێ بڵێ. باوکی شوجاع وتی و ئەستێرەناس دەستی بەژماردن کرد و دواتر دەستی باوکی حەسەن عەلی گرت و ماچی کرد و وتی: سوێند بەخوا ئەمە ئەو کەسەیە دەست بەسەر سەرزەمینەکاندا دەگرێت. دوای ئەم، ئەوەیان دێتەسەرکار و دەستی براکەی باوکی عەلی حەسەنی گرت. لەم کاتەدا باوکی شوجاع توڕە بوو و بەکوڕەکانی وت: بەشەقەزللە بکەونە گیانی ئەم زانایە چوونکە لەگاڵتە کردن بەئێمە زێدەڕۆیی کرد. مناڵەکانی لەئەستێرەناسەکەیاندا و ئەو بەردەوام هاواری دەکرد و ئێمە پێی پێدەکەنین. دواتر دەستیان لێ هەڵگرت. ئەستێرەناس بەمناڵەکانی باوکی شوجاعی وت: ئەم

کردەوەی خۆتان لەگەڵ من لەبیر بێت تا ئەو کاتەی فەرمانڕەوایەتی دەگرنەدەست. ئێمە پێی پێکەنین و باوکی شوجاع دە درهەمی پێدا.

لەم کاتەدا – وەك ئاماژەی پێدرا– دەستەیەك لەدەیلەمییەکان ئالآی شۆڕشیان بەرز کردەوە بۆ ئەوەی دەست بەسەر شارەکاندا بگرن. ماکان کوڕی کالی، لەیلی کوڕی نوعمان، ئەسفار کوڕی شیرویە و مەرداویج کوڕی زیار لەریزی ئەوانن. هەرکام دەستەیەکی گەورە لەدەیلەمییەکان هاورێیەتیان دەکرد. مناڵەکانی باوکی شوجاع لەناو ئەم دەستانەدا بوون. ئەوان لەناو سوپاکەی ماکان کوڕی کالی شمشێریان دەوەشاند. ئەوسات –وەك ئاماژەمان پێدا– بارودۆخی ماکان دوای مەرگی ئەسفار و زاڵبوونی مەرداویج بەسەر ماکان، چیتر بەیەکگرتوویی نەما و ئەمە کاتێك بوو مەرداویج بەسەر هەموو سنووری فەرمانڕەوایەتی ماکان لەتەبەرستان و جورجان زاڵ بوو و ماکان جارێکی دیکە بەرەو جورجان و دامغان گەڕایەوە و تێکشکاو ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر.

مناڵەکانی بویە کاتێك سستی و ناتەوانی ماکانیان بینی(پشتیان تێکرد و)عیماد ئەلدەولە و ڕۆکن ئەلدەولە پێیان وت: ئێمە دەستەیەکین و بووینەتە بارێکی قورس بەسەر شانی تۆ لەکاتێکدا خۆت گرفتاریت. باشتر وایە لەتۆ جیاببینەوە بۆ ئەوەی لەژمارەی هاوەڵانی تۆ کەم بکەینەوە و هەرکات بارودۆخمان سەقامگیر بوو، بۆ لای تۆ دەگەڕێینەوە. ماکان مۆڵەتی بەو دووانەدا و ئەوان پەیوەستی مەرداویج بوون. دەستەیەك لەسەرکردەکانی ماکان ڕێگەی ئەم دوانەیان گرتەبەر و کاتێك پەیوەستی مەرداویج بوون، مەرداویج بەخۆشحاڵییەوە بەهاتنی رازی بوو. خەڵاتی بەدوو کوڕەکەی بویە بەخشی و ڕێزی گرتن. مەرداویج بەو سەرکردانەی پەیوەستی دەبوون، فەرمانڕەوایەتی یەکێك لەناوچە کوێستانییەکانی پێ دەسپارد. مەرداویج، عەلی کوڕی بویەی وەك کارگوزاری کەرەج[٢٠] دیاری کرد.

---

[٢٠]– ئەم کەرەجە جیاوازە لەکەرەجی ئێستا کە لەنزیك شاری تارانە و مەبەست لێی ئەراکە و پێشتر بەناوی کەرەجی باوکی دوڵف بەناو بانگ بووە. وەرگێر

چۆنیەتی پێشکەوتنی عەلی کوڕی بویە

چۆنیەتی پێشکەوتنی عەلی کوڕی بویە لەناو براکانی خۆی، جیاواز لەویستی ڕۆژگار، بەم شێوە بوو کەئەو پیاویکی بەخشندە، دانا و بوێر بوو. کاتێك مەردوایج فەرمانڕەوایەتی کەرەجی پێ سپارد و دەستەیەك لەسەرکردەکانی لەگەڵ ئەو بۆ کەنارەکان ڕەوانە کرد و فەرمان نامەی بۆ نووسین، هەموویان ڕێگەی شاری ڕەی یان گرتەبەر کە لەژێر فەرمانی وەشمگیر کوڕی زیار، برای مەرداویجدا بوو. حسەین کوڕی محەممەد بەنازناوی عەمید هاوڕێیەتی ئەوی دەکرد. ئەو باوکی فەزڵ کوڕی عەمید بوو کەوەزارەتی ڕۆکن ئەلدەولە کوڕی بویەی لەئەستۆدا بوو. عەمید لەم کاتەدا وەزیری مەرداویج بوو.

عیماد ئەلدەولە ئێسترێکی خۆڵەمێشی ڕەنگی هەبوو کە بەیەکێك لەجوانترین ئێسترەکان هەژمار دەکرا. ئەم ئێسترەی بۆ فرۆش دانا (تا پارەکەی بۆ خەرجییەکان هەزینە بکات) نرخەکەی گەیشتە دووسەد دینار. ئێسترەکەیان نیشانی عەمید دا. ئەو کڕی و پارەکەی نارد. کاتێك پارەی ئێسترەکەیان بردە لای عیماد ئەلدەولە (و زانی کڕیار عەمیدە) دە دینار لەپارەکەی هەڵگرت و ئەوەیتری لەگەڵ دیاری گرانبایی بۆ گەڕاندەوە.

مەرداویج لەوەی سەرکردە ئەمان بەخشراوەکانی وەك فەرمانڕەوای ناوچەکان دیاریکردبوو، پەشیمان بوویەوە و لەبەر ئەمە نامەیە؛ بۆ وەشمگیر و عەمید نووسی تا ڕێگە نەدەن سەرکردەکان بۆ سنوری فەرمانڕەوایەتی خۆیان بڕۆن و ئەگەر یەکێك لەوان پێشتر بەرێکەوتووە، بیگەڕێننەوە.

نامەکان پێش وەشمگیر بەدەستی عەمید دەگەیشت. عەمید ئەوانی دەخوێندەوە و دواتر تەسلیم بەوەشمگیری دەکرد. کاتێك عەمید لەنامەکە ئاگادار بوویەوە، کەسی بەدوای عیماد ئەلدەولە نارد و فەرمانی پێدا دەستبەجێ بەرەو سنوری فەرمانڕەوایەتی خۆی بەرێکەوێت و مەنزڵەکان بێ وچان ببڕێت. عیماد ئەلدەولە دەستبەجێ بەرێکەوت. نزیك خۆرئاوا بوون بوو. عەمید هەمان ئێواریێ نامەکەی بەوەشمگیردا وئەو ڕێگەی نەدا سەرکردەکانی دیکە لەڕەی بڕۆنەدەر و فەرمان نامەی لەهەموو سەرکردەکان وەرگرتەوە. وەشمگیر ویستی کەسێك بەدوای

عیماد ئەلدەولە بنێرێت وبیگەڕێنێتەوە بەڵام عەمید پێی وت: ئەو خوازیارانە ناگەڕێتەوە و ئەگەری هەیە لەگەڵ نێردراوان بجەنگێت و سەرپێچی فەرمانەکان بکات. وەشمگیر چاوپۆشی لێکرد.

عیماد ئەلدەولە روویکردە کەرەج و چاکەکاری لەگەڵ خەڵکەکەی کردە پیشە و ڕێزی لەهەموان گرت. ئەوان نامەیان بۆ مەرداویج دەنووسی و سپاسی عیماد ئەلدەولەیان دەکرد و ئاماژەیان بەشیاوی ئەو بۆ بەڕێوەبردنی کاروبارەکان دەدا. عیماد ئەلدەولە دەستی بەسەر چەندین قەڵای خوڕەمییەکاندا گرت و گەنجینەی زۆری بەدەست هێنا و هەمووی بۆ نزیك کردنەوەی کەسەکان لەخۆی و بەهێز کردنی پەیوەندییەکان خەرج کرد. بەرادەیەکی بەخشی ناوبانگی لەهەموو شوێنەکان بڵاو بوویەوە و خەڵکان مەبەستی بینینی ئەویان دەکرد و هاوشێوەی کەسێکی ڕێزدار ناویان دەبرد.

مەرداویج لەو کاتەدا لەتەبەرستان بوو. کاتێك بۆ ڕەی گەڕایەوە، دیاری بەژمارەیەك لەسەرکردەکانی خۆی لەکەرەجدا. عیماد ئەلدەولەیش چاکەی لەگەڵ کرد و دیاری بەسەر هەمواندا بەخشییەوە.

مەرداویج لەم کارەی عیماد ئەلدەولە ئاگادار بوویەوە و ترسی ئەوی کەوتە دڵ. لەناردنی ئەم سەرکردانە بۆ کەرەج پەشیمان بوویەوە. بۆ ئەم مەبەستە نامەیەکی بۆ عیماد ئەلدین و سەرکردەکانی دیکە نووسی و فەرمانی پێدان بۆ لای خۆی بگەڕێنەوە. عیماد ئەلدەولە لەڕۆشتن خۆی دوادەخست و پەیمانی لەسەرکردەکان وەرگرت و لەزاڵبوونی مەرداویج ئەوانی ترساند. هەموو سەرکردەکان پەیوەستی بوون. عیماد ئەلدەولە باجی کەرەجی کۆکردەوە. لەم کاتەدا شیرزاد یەکێك لەسوپاسالارەکانی دەیلەم داوای ئەمانی لەعیماد ئەلدەولە کرد و بەم شێوەیە عیماد ئەلدەولە دڵگەرم بوو. عیماد لەگەڵ سوپاکەی خۆی لەکەرەجەوە بەرەو ئیسفەهان بەڕێکەوت کەموزەفەر کوڕی یاقوت لەگەڵ دەهەزار جەنگاوەر پارێزگارییان لەم شارە دەکرد و باوکی عەلی کوڕی ڕۆستەم باجی کۆدەکردەوە. عیماد ئەلدەولە کەسی بۆ لای ئەو دووانە نارد و داوای مۆڵەتی لێکردن تا پەیوەستیان ببێت و ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی خەلیفە نیشان بدات و

بتوانێت بەم شێوە بگاتە دەرباری خەلیفە. ئەو دوانە وەڵامی داواکارییەکەی عیماد ئەلدەولەیان نەدایەوە. باوکی عەلی زیاتر لەموزەفەر خوازیاری دوورکەوتنەوە لەعیماد ئەلدەولە بوو. لەبەختی باشی عیماد، باوکی عەلی لەو رۆژانەدا مرد و کوڕی یاقوت سێ فەرسەخ لەئیسفەهان دوور بوو. لەناو سوپاکەی ئەو شەش کەس لەخەڵکانی گیلان و دەیلەم دەبینران. ئەم شەش کەسە کاتێك لەبەخششەکانی عیماد ئەلدەولە ئاگادار بوونەوە، داوای ئەمانیان لێکرد و بەمشێوەیە یاقوت وڕەی لەدەستدا و عیمادە ئەلدەولە زیاتر پشتگەرم بوو. عیماد ئەلدەولە رووبەرووی یاقوت بوویەوە و شەڕێکی مەترسیدار دەستی پێکرد. کوڕی یاقوت شکستی خوارد و عیماد ئەلدەولە دەستی بەسەر ئیسفەهاندا گرت. خەڵکان وەك کەسێکی رێزدار لەقەڵەمیان دەدا چوونکە توانیبووی لەگەڵ نۆسەد جەنگاوەر، دەهەزار شەرکەر تێکبشکێنێت. خەلیفە لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و ئەو کارەکەی عیماد ئەلدەولەی بەگەورە زانی بەهەمان شێوە مەرداویجیش ئاگادار بوویەوە و پەرێشانی بەروخسارییەوە دەرکەوت. مەرداویج لەسنورەکانی ژێر دەسەلاّتی خۆی دەترسا.

زاڵبوونی کوڕی بویە لەئەرجان[٢١] و کەنارەکانی دیکە و فەرمانڕەوایی مەرداویج لەئیسفەهان

کاتێك هەواڵی ئەم جەنگە بەرمەرداویج گەیشت، لەعیماد ئەلدەولە کوڕی بویە ترسا و ڕێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر. نامەی بۆ نووسی، هەم گلەیی لێکرد و هەم داوای لێکرد ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی ئەو نیشان بدات تا بۆ گرتنی سەرزەمینەکانی دیکە بەسوپاکەی هاوکاری بکات. تەنیا داواکاری مەرداویج ئەوەیە لەو شارانەی دەستی بەسەردا دەگرێت، بەناوی ئەو وتاری هەینی بخوێنێتەوە.

کاتێك مەرداویج پەیکی خۆی بۆ لای عیماد ئەلدەولە نارد، وەشمگیری برای لەگەڵ سوپایەکی گەورە ئامادە کرد تا عیماد ئەلدەولە کەبەنامەکەی دڵخۆش دەکات، بەشێوەیەکی لەناکاو سەرکوت بکات بەڵام عیماد ئەلدەولە ئەمەی زانی و دوای وەرگرتنی باجی دوو مانگ ئیسفەهانی بەجێهێشت و ڕووی کردە ئەرجان. ئەرجان لەژێر فەرمانی ئەبوبەکر کوڕی یاقوتدا بوو بەڵام ئەبوبەکر بێ جەنگ شارەکەی بەعیماد ئەلدەولە سپارد و خۆی بەرەو رامهورموز بەرێکەوت. بەم شێوەیە عیماد ئەلدەولە لەزیحەججە/ نۆڤەمبەر دەستی بەسەر ئەرجاندا گرت و کاتێك لەئیسفەهان هاتەدەر، وەشمیگر و سوپای براکەی ڕۆشتنە ناو شارەکە و کۆنترۆڵیان کرد. کاتێك قاهیر ئەم هەواڵەی بیست، پێش دەست لەکار کێشانەوەی خۆی پەیکی بۆ لای مەرداویج نارد تا ڕێگە نەدات براکەی دەست بەسەر ئیسفەهاندا بگرێت و شارەکە بەمحەممەد کوڕی یاقوت بسپێرێت. مەرداویج فەرمانەکەی ئەنجامدا و محەممەد فەرمانڕەوایەتی ئیسفەهانی گرتەدەست.

عیماد ئەلدەولە بەزاڵبوونی لەئەرجان، دارایەکی زۆری لەو شارە کۆکردەوە و بەهێز بوو. لەم کاتەدا نامەی باوکی تالیب زەید کوڕی عەلی نەوبەندجانی بەردەوام دەگەیشت و ئەوی بۆ لای خۆی بانگ دەکرد و پێشنیاری دەدا ڕێگەی

---

[٢١]– ئەرجان یا ئەرگان شارێکی کۆنی فارس بووە لەسەر ڕووباری تاب (ئاوی کوردستان) لەنزیك شاری بەهبەهان کەدەڵێن قوبادی ساسانی بۆ جێگیر کردنی زیندانییەکانی جەنگی ئامەد (دیاربەکر) و مەیافارقین دروستی کرد. وەرگێر.

شیراز بگرێتەبەر. هێزی یاقوت و سوپاکەی ئەوی بەکەم بایەخ لەقەڵەم دەدا و باسی بوێری و کۆکردنەوەی باج و دارایی فراوانی یاقوتی بۆ کرد و ئەوەی ئەمە ژیانی خەڵکانی دژوار کردووە و هەموان لێی دەترسن و بڵاوەیان لێکردووە. عیماد ئەلدەولە بەسوپا و سامانی خۆی لەرووبەروو بوونەوەی یاقوت دەترسا بەتایبەت ئەوەی ئەگەری بوو کوڕەکەی یاقوتیش بگات و هەردووکیان پێکەوە دەیانتوانی لەناوی ببەن. لەبەر ئەمە بەداواکەی باوکی تالیب رازی نەبوو و لەشوێنەکەی خۆی نەجووڵا. باوکی تالیب دووبارە نامەیەکی دیکەی بۆ نووسی و هانیدا و عیماد ئەلدەولەی ئاگادار کردەوە کەمەرداویج نامەیەکی بۆ یاقوت نووسیوە و پێشنیاری سازان و ئاشتی پێکردووە و ئەگەر ئەوان پەیمانی ئاشتی ببەستن، بۆ جەنگی ئەو یەکدەگرن و ئەو توانای رووبەروو بوونەوە لەگەڵ دوو دوژمنی نابێت. ئەو بۆ عیماد ئەلدەولەی نووسی باشترین ئەندێشەی کەسێك وەك ئەو ئەمەیە بۆ جەنگی ئەو کەسەی لێی نزیکە، پەلە بکات و چاوەڕوانی یەکگرتن و کۆبوونەوەی ئەوان نەکات کە لەهەر لایێکەوە گەمارۆی بخەنەسەر و چیتر نەتوانێت هەنگاوێك هەڵگرێت.

باوکی تالیب ئەوەندە نامەی بۆ عیماد ئەلدەولە نووسی کەسەرەئەنجام ئەو لەرەبیع الاخر/ مارسی ساڵی ٣٢١/ ٩٣٣ زایینی رێگەی نەوبەندجانی گرتەبەر بەڵام پێشتر سوپا دوو هەزار کەسییەکەی یاقوت خێراتر بەرێکەوتن. کاتێك عیماد ئەلدەولە گەیشت و رووبەرووی ئەوان بوویەوە، نەیانتوانی خۆڕاگری بکەن و بەرەو گورگان هەڵاتن. لەم کاتەدا یاقوت و سوپاکەی گەیشتن. باوکی تالیب بەنوێنەرەکانی خۆی لەنەوبەند جان فەرمانیدا هاوکاری عیماد ئەلدەولە بن و نیازەکانی دابین بکەن. باوکی تالیب خۆی پۆشتە یەکێك لەگوندەکان تا هاوپەیمانی ئەو لەگەڵ عیماد ئەلدەولە بۆ کەس ئاشکرا نەبێت ئەو برە پارەی باوکی تالیب بۆ هاوکاری عیماد ئەلدەولە بەکاری برد، دووسەد هەزار دینار بوو.

عیماد ئەلدەولە، رۆکن ئەلدەولە حەسەنی برای بۆ کازەرون و کەنارەکانی دیکەی فارس نارد و ئەو لەم سەرزەمینانە سامانی زۆری کۆکردەوە. یاقوت سوپایەکی بۆ کازەرون رەوانە کرد. ئەم سوپایە رووبەرووی رۆکن ئەلدەولە

بوویەوە بەڵام رۆکن ئەلدەولە و سوپا کەمەکەی هاورێی ئەم سوپایەی تێکشکاند و تەندروست و بێ زیان بۆ لای براکەی گەڕایەوە.

عیماد ئەلدەولە لەنامە گۆڕینەوەی نێوان مەرداویج و وەشمگیر بۆ یاقوت و نامەکانی یاقوت بۆ ئەو دوانە ئاگادار بوویەوە. لەیەك گرتنی ئەوان ترسا و لەبەر ئەمە لەنەوبەند جانەوە ڕێگەی ئیستەخری گرتەبەر و لەوێوە بەرەو بەیزا بەرێکەوت. یاقوت بەردەوام شوێنپێی هەڵدەگرت. عیماد ئەلدەولە گەیشتە پردێك لەسەر ڕێگەی کرمان بەڵام یاقوت زووتر خۆی گەیاندە پردەکە و ڕێگەی نەدا عیماد ئەلدەولە لەپردەکە بپەڕێتەوە و بەم شێوەیە عیماد ئەلدەولە بەجەنگ و رووبەروو بوونەوە ناچار بوو. ئەم جەنگە لەکۆتایی ساڵی ٩٣٣/٣٢١ زایینی روویدا و درێژەی کێشا بۆ ساڵی ٩٣٤/٣٢٢ زایینی.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا منداڵەکانی سەعلەبە لەگەڵ منداڵەکانی ئەسەد کۆبوونەوە و لەگەڵ هاورێکانی خۆیان لەهۆزی تەی مەبەستی سەرزەمینی موسڵیان کرد و بۆ رووبەروو بوونەوەی منداڵەکانی مالیك و هاورێکانی ئەوان لەمنداڵەکانی تەغلەب یەکیانگرت. ئەم دوو دەستەیە بۆ جەنگ لەیەك نزیك بوونەوە. ناسر ئەلدەولە حەسەن کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان لەگەڵ بنەماڵە و پیاوەکانی خۆی بەهاورێیەتی باوکی ئەغور کوڕی سەعید کوڕی حەمدان بۆ سەقامیگر کردنی ئاشتی لەنێوان ئەم دوو دەستەیە بەرێکەوتن. باوکی ئەغور سەرقاڵی قسە کردن بوو کەیەکێك لەمنداڵەکانی سەعلەبە برینداری کرد و کوشتی. ناسر ئەلدەولە و هاورێکانی هێرشیان کردنەسەر و شکستیان پێ هێنان و دەستەیەك لەوانیان کوشت و ماڵ و بنەماڵە و سامانی ئەوانیان تالآن کرد. دەستەیەکیان سوار ئەسپ بوون و لەگۆڕەپانی جەنگ هەڵاتن. ناسر ئەلدەولە تا حەدیسە شوێنیان کەوت. کاتێك ئەوان گەیشتنە حەدیسە، یەئنس، کۆیلەی مونس، کەفەرمانڕەوایەتی موسڵی دەکرد، چاوی پێیان کەوت و منداڵەکانی سەعلەبە و منداڵەکانی ئەسەد، پەیوەستی یەئنس بوون و بۆ دیاری رەبیعە گەڕانەوە.

لەم ساڵەدا هەواڵ گەیشتە بەغداد کەتەکین، فەرمانڕەوای میسر، کۆچی دوای کرد.

دوای ئەوەی تەکین مرد، محەممەدی کوڕی لەسەر تەخت دانیشت. قاهیر خەڵاتی بۆ نارد. لەم کاتەدا سوپای میسر شۆڕشی کرد. محەممەد ڕووبەڕوویان بوویەوە و شکستی پێهێنان.

لەم ساڵەدا کوڕی بولەیق، پێش ئەوەی گرفتار ببێت، فەرمانی بەدەبیرەکەی حەسەن کوڕی هاروندا معاویە کوڕی ئەبی سوفیان و یەزیدی کوڕی لەسەر مینبەرەکان نفرین بکەن. خەڵکان سەرگەردان بوون. عەلی کوڕی بولەیق بڕیاریدا بەربەهاری پێشەوای حەنبەلییەکان و هاوەڵانی ئەو قۆڵبەست بکات چوونکە ئاگری ئەم ئاژاوەیان خۆش دەکرد بەڵام بەربەهاری ئاگادار بوویەوە و هەڵات. دەستەیەك لەهاوەڵە نزیکەکانی ئەویان گرت و زیندانیان کردن. دواتر سوار بەلەم و بەرەو عومان ڕەوانەیان کردن.

لەم ساڵەدا قاهیری خەلیفە فەرمانیدا مەی و گۆرانی خوێندن و هەموو شلەمەنییە سەرخۆشکەرەکان بەناڕەوا لەقەڵەم بدەن و دەستەیەك لەوانەی بەهۆی ئەم کارانەوە ناوبانگی خراپەکارییان دەرکردبوو، بۆ بەسرە و کوفە دوور خستەوە. فەرمانی فرۆشتنی کەنیزە سادە گۆرانیبێژەکانی دەرکرد. دواتر دەستەیەکی ڕاسپارد تا ئەو کەسانەی شارەزای گۆرانی خوێندن بوون، بکڕنەوە و خۆی، ئەو کەنیزانەی دەیویست، بەبەهای هەرزان کڕییەوە. قاهیر لەتامەزرۆیی بۆ گۆرانی خوێندن بەناوبانگ بوو. ئەم فەرمانەی کردە بیانویێك تا بەهەرزانترین نرخ بەخواستەکەی خۆی بگات. پەنا دەبەین بەر خوا بۆ خۆ دوور خستنەوەی لەو کردارانەی خەڵکی سەرشەقامەکانیش ئەنجامی نادەن.

لەم ساڵەدا لەمانگی شەعبان/ جولای ئەبوبەکر محەممەد کوڕی حەسەن کوڕی دوریدی لوغەوی و باوکی هاشم کوڕی باوکی عەلی جەبائی، وتارخوێنی موعتەزیلە، هەردووکیان لەیەك ڕۆژ مردن و لەگۆڕستانی خەیزەران بەخاك سپێردران.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یوسف کوڕی مەتەری فەربەری کە لەساڵی ٨٤٥/٢٣١ زاییینی چاوی بەدنیا هەڵهێنابوو و صحیحی بوخارییان لەو گێڕاوەتەوە، مرد. ئەو دەیان هەزار حەدیسی لەبوخاری بیستبوو و ئەم حەدیسانە تەنیا لەسەردەست و زمانی خۆی بڵاو کرایەوە. ئەو بۆ فەربەر لەگوندەکانی بوخارا دەگەڕێتەوە.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و دووی کۆچ (٩٣٤ زایینی)

زاڵبوونی عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە لەشیراز

لەم ساڵەدا عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە سەرکەوتنی بەسەر یاقوت بەدەست هێنا و شیرازی خستە ژێر فەرمانی خۆی. پێشتر باسی گەیشتنی عیماد ئەلدەولە بەپردەکە و پێشکەوتنی یاقوتمان کرد. کاتێك عیماد ئەلدەولە گەیشتە پردەکە و یاقوت ڕێگەی پەڕینەوەی لێگرت، بەناچاری بۆ جەنگی یاقوت خۆی ئامادە و لەجومادی الاخرە// مەی ڕووبەڕووی یەکبوونەوە. کوڕی بویە هاوەڵانی کۆکردەوە و بەڵێنی پێدان خۆی شان بەشانی ئەوان شمشێر دەوەشێنێت. هەروەها مژدەی چاکەکاری و پاداشتی بەواندا.

لەخۆشبەختی عیماد ئەلدەولە ئەوە بوو دەستەیەك لەهاوەڵانی داوای ئەمانیان لەیاقوت کرد و کاتێك یاقوت ئەوانی بینی، فەرمانیدا سەریان بڕن. هاوەڵانی کوڕی بویە دڵنیابوون لەوەی یاقوت ئەمانیان پێ نابەخشێت و لەبەر ئەمە بەهەموو هێزیانەوە شمشێریان وەشاند.

لەم کاتدا یاقوت پیادەو نەوت پرژێنەکانی خۆی پێشخست بەڵام بایەکی سەخت هەڵیکرد و ئاگر ڕووبەڕووی خۆیان بوویەوە. کاتێك ئەمەیان بینی، نەوت پرژێنەکانیان فڕێدا و بەم شێوەیە خۆیان گریان تێ بەربوو. شڵەژان کەوتە سوپاکەی یاقوت و هاوەڵانی عیماد ئەلدەولە هێرشیان کردنەسەر و ژمارەیەکی زۆر لەپیادەکانیان کوشت و ڕووبەڕووی سوارەکان بوونەوە. سوارەکان هەڵاتن و بەم شێوەیە بەڵایەکی قورس و گران بەسەر سوپاکەی یاقوتدا هات.

کاتێك یاقوت شکستی خوارد، پەنای بۆ تەپۆڵکەیەکی بەرز برد و فەرمانی گەڕانەوەی بەسوپاکەیدا. نزیکەی چوار هەزار سوپایی لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو بەهاوەڵانی خۆی وت: خۆڕاگربن چوونکە دەیلەمییەکان سەرقاڵی کۆکردنەوەی تالآنیین و ئێوە دەتوانن دیلیان بکەن. ئەوان لەگەڵ یاقوت خۆڕاگرییان کرد. کاتێك عیماد ئەلدەولە خۆڕاگری ئەوانی بینی، ڕێگەی نەدا سوپاکەی بەکۆکردنەوەی تالآنییەکان سەرقاڵ بن و وتی: دوژمن چاوەڕوانە ئێوە بەکۆکردنەوەی تالآنییەکان

سەرقاڵ بن تا هێرشتان بکاتەسەر ولەناوتان ببات. کەواتە گرنگی بەتاڵانییەکان مەدەن و کاتێك لەتێکشکانی یەکجارەکی ئەوان ئاسوودە بوون، تاڵانییەکان کۆبکەنەوە. فەرمانەکەی جێبەجێ کرا. کاتێك یاقوت بینی سوپاکەی عیماد ئەلدەولە دەیانەوێت هێرش بکەن، رێگەی هەڵاتنی گرتەبەر و سوپای عیماد ئەلدەولە شوێنیان کەوتن و لەرێگە هەرکەسیان گرت، کوشتیان و ژمارەیەکیان ئەسیر کرد و چوارپێ و کەرەستەی جەنگی زۆریان وەك تاڵانی دەستکەوت.

لەو رۆژەدا مۆعێزئەلدەولە باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی بویە کەهێشتا موو لەروخساری نەهاتبوو و ساڵەکانی تەمەنی لەنۆزدە بەهار تێپەڕی نەدەکرد، زیاتر لەهەموان خۆڕاگری لەخۆی نیشاندا. ئەوان بۆ دەوروبەری شارەکە گەڕانەوە ودوای ئەوەی تاڵانی زۆریان کۆکردەوە، ئەو کلاوانەیان بینی کەکلکی رێوی پێوە چنرا بوو. زنجیری زۆریان بینی و کاتێك لەهاوەڵانی یاقوت سەبارەت بەوانە پرسیاریان کرد، وتیان: ئەمانەمان ئامادە کردبوو تا لەئەگەری سەرکەوتن بەسەر ئێوەدا، کلاوەکانتان بکەینەسەر و لەناو شاردا بتانگێڕین. هاوەڵانی عیماد ئەلدەولە پێشنیاریان کرد ئەم بەڵایە بەسەر هاوەڵانی یاقوتدا بێنن بەڵام عیماد ئەلدەولە مۆڵەتی نەدا و وتی: ئەم کارە لەکاتی سەرکەوتن خراپەکارییە و ریسواییە. یاقوت بەسزای خۆی گەیشت.

عیماد ئەلدەولە بەشێوەیەکی چاك مامڵەی لەگەڵ دیلەکان دەکرد، هەموانی رزگار کرد و وتی: ئەم سەرکەوتنە نیعمەتە و سپاس کردنی پێویستە بۆ ئەوەی فراوانتر بێت. ئەو ئەسیرەکانی ئازاد کرد لەوەی ئەگەر دەخوازن لای ئەو بمێننەوە یا بۆ ناو سوپاکەی یاقوت بگەڕێنەوە. هەموو دیلەکان مانەوە لەناو ریزی سوپاکەی ئەویان هەڵبژارد. عیماد ئەلدەولە دیاری پێشکەش کردن و وەك سەروەرێکی چاکەکار لەگەڵیان هەڵس و کەوتی کرد.

عیماد ئەلدەولە ئەو گۆڕەپانەی بەجێهێشت و لەشیراز ئوردووی لێدا و جاڕی ئەمانی لەناو خەڵکان بەرز کردەوە و دادپەروەری کردە پیشە. پاسەوانەکانی دانا بۆ ئەوەی کەس ستەمی لێ نەکرێت. عیماد ئەلدەولە دەستی بەسەر ئەم سەرزەمینەدا گرت. لەم کاتەدا سوپا داوای رۆژانەی خۆی کرد بەڵام ئەو سامانی

نەبوو. ئەوەندەی نەمابوو بارودۆخی بشلەژێت. عیماد ئەلدەولە لەژوورەکەی خۆی لەکۆشکی ئەمیر دانیشتبوو وبیری لەبارودۆخی خۆی دەکردەوە کە لەناکاو مارێکی لەناو سەقفەکەدا بینی کە لەکونێکەوە بۆ کونێکی دیکە ڕۆشت. ترسا لەوەی مارەکە بەسەر ئەودا بکەوێتەخوار. چەند کەسێکی بانگ کرد و کونی مارەکەیان گەورە کرد. لەولای کونەکە دەرگایەکیان بینی. ئەو دەرگایە بەژوورێك کۆتایی دەهات. لەناکاو چاویان بەدە سنووقی پڕ لەزێڕ و دروستکراوەکان لەزێڕ کەوت کەبەهای گشتی هەمووی دەگەیشتە پێنسەد هەزار دینار. عیماد ئەلدەولە ئەم سامانەی بۆ سوپاکەی خەرج کرد و بەم شێوەیە جارێکی دیکە فەرمانڕەوایەتییەکەی بەهێز بوو.

دەگێڕنەوە عیماد ئەلدەولە دەیویست دەستێك جل بۆ خۆی بدوورێت. خەیاتێکیان ناوبرد کەجل و بەرگی بۆ کوڕی یاقوت دەدوری. عیماد ئەلدەولە ئەوی بانگ کرد. خەیات کەڕ بوو، بەترس و لەرزەوە هات. عیماد ئەلدەولە پێی وت: مەترسە، تۆم بانگ کردووە تا دەستێکم جلم بۆ بدووریت. خەیات کەدەنگی عیماد ئەلدەولەی نەدەناسی دەستی بەسوێند خواردن کرد و وتی ژنەکەم پێم حەرام بێت و لەئیسلام بەدوور بم ئەگەر سنووقەکانی یاقوتم کردبێتەوە. عیماد ئەلدەولە سەریسورما و فەرمانیدا سنووقەکان بێنن.، هەشت سنووقیان هێنا کەبەهای سامانەکان و جل و بەرگەکانی ناوی دەگەیشتە سێسەد هەزار دینار. لێرەوە بوو سامانە فراوانەکەی یاقوت و گەنجینەکانی یەعقوب و عەمرۆ، دوو کورەکەی لەیس ئاشکرا بوو. بەم شێوەیە گەنجینەی عیماد ئەلدەولە پڕ و فەرمانڕەوایەتییەکەی بەهێز بوو.

کاتێك عیماد ئەلدەولە دەستی بەسەر فارس و شیرازدا گرت، نامەیەکی بۆ خەلیفەی ئەو سەردەمە، رازی باللە نووسی کەئاماژەی پێدەدرێت. هەروەها نامەیەکی بۆ وەزیرەکەی باوکی عەلی کوڕی موقلە نووسی و ئەو دوانەی ئاگادار کردەوە کەملکەچی فەرمانەکانی ئەوانە و داوای کرد لەبەرابەر فەرمانڕەوایەتی سەرزەمینەکانی ژێر دەستی ساڵانە یەك هەزار هەزار درهەم ماڵیات ڕەوانەی بەغداد بکات. دەرباری خەلیفە بەداواکارییەکەی رازی و خەڵات و ئاڵای

فەرمانڕەوایەتی بۆ نارد. بەنێردراویان وتبوو پێش وەرگرتنی پارەکە خەڵات و ئاڵای فەرمانڕەوایەتی پێنەدات.

کاتێك نێردراو گەیشتە شیراز، عیماد ئەلدەولە بۆ پێشوازی کردنی هات و داوای خەڵات و ئاڵای فەرمانڕەوایەتی لێکرد. نێردراو لەمەبەستی دەربار ئاگاداری کردەوە. عیماد ئەلدەولە خەڵات و ئاڵاکەی بەزۆر وەرگرت، جلەکانی پۆشی و ئاڵاکەی لەبەردەم خۆی هەڵکرد و ڕۆشتە ناو شارەکە. ئەو نێردراوەکەی بەپارە فریودا و نێردراو لەساڵی ٩٣٥/٣٢٣ زایینی مرد و پێگەی عیماد ئەلدەولە بەرز بوویەوە و خەڵکان لەهەموو کەنارەکانەوە پەیوەستی دەبوون.

کاتێك مەرداویج لەمە ئاگادار بوویەوە، کەوتە جموجۆڵ و ڕوویکردە ئیسفەهان بۆ ئەوەی بیر لەرێگە چارەیەك بکاتەوە. براکەی مەرداویج، وەشمگیر، فەرمانڕەوایەتی ئیسفەهانی دەکرد چوونکە لەکاتی لابردنی قاهیر و کشانەوەی محەممەد کوڕی یاقوت لەئیسفەهان، ئەم شارە بۆ ماوەی نۆزدە ڕۆژ بێ فەرمانڕەوا بوو. لەبەر ئەمە وەشمگیر بۆ شارەکە گەڕابوویەوە. کاتێك مەرداویج گەیشتە ئیسفەهان، وەشمگیری برای بەرەو ڕەی ڕەوانە کرد.

سەرکەوتنی نەسر کوڕی ئەحمەد لەکرمان

لەم ساڵەدا باوکی عەلی محەممەد کوڕی ئەلیاس لەکرمانەوە بەرەو سەرزەمینی فارس بەرێکەوت و گەیشتە ئیستەخر. ئەو بەمەبەستی فریودان وای نیشاندا دەخوازێت ئەمان لەیاقوت وەربگرێت بەڵام یاقوت هەستی بەفێڵەکەی کرد و کوڕی ئەلیاس بەناچاری بۆ کرمان گەڕایەوە. سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد، فەرمانڕەوای خوراسان، ماکان کوڕی کالی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی کوڕی ئەلیاس ڕەوانە کرد و کوڕی ئەلیاس شکستی خوارد و ماکان بەنوێنەرایەتی فەرمانڕەوای خوراسان، دەستی بەسەر کرماندا گرت.

محەممەد کوڕی ئەلیاس یەکێك بوو لەهاوەڵانی نەسر کوڕی ئەحمەد کەنەسر لێی توڕە و زیندانی کرد. دواتر محەممەد کوڕی عوبەیدالله‌ی بەلغەمی بوو بەنێوەنجیگەر و لەزیندان ئازادی کرد. نەسر کوڕی ئەحمەد ئەوی لەگەڵ محەممەد

کوڕی موزەفەر بۆ جورجان نارد. کاتێك – وەك ئاماژەی پێدرا– یەحیا کوڕی ئەحمەد و براکانی لەبوخارا ئاڵا شۆڕشیان بەرز کردەوە، محەممەد کوڕی ئەلیاس پەیوەستی بوو و کاتێك یەحیا شکستی خوارد، محەممەد لەنەیشابورەوە بەرەو کرمان ڕۆشت و تا ئەم زەمانە فەرمانڕەوایەتی کرمانی دەکرد تا ئەوەی ماکان کوڕی کالی ئەوی لەو شارە دەرپەڕاند. محەممەد ڕێگەی دینەوەری گرتەبەر و ماکان لەکرمان مایەوە و کاتێك – ئاماژەی پێدەدرێت– لەکرمان گەڕایەوە، محەممەد کوڕی ئەلیاس جارێکی دیکە بەرەو ئەو شارە گەڕایەوە.

لابردنی قاهیر باللە لەخەلافەت

لەجومادی الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە قاهیر باللە لەخەلافەت دوورخرایەوە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: باوکی عەلی کوڕی موقلە و حەسەن کوڕی هارون خۆیان لەقاهیر دەشاردەوە و قاهیر بەدوای ئەواندا دەگەڕا. ئەم دوانە لەگەڵ سەرکردەکانی ساجییە و حەجەرییە نامەیان ئاڵ و گۆڕ کرد و سەرکردەکانیان لەخراپەکاری قاهیر ئاگادار کردەوە و فرت و فێڵ و پەیمان شکێنییەکانی قاهیریان بیرخستنەوە. باسی کوژرانی مونس، بولەیق و عەلی کوڕی بولەیقیان بەدەستی قاهیر کرد و لەگرفتاری بوونی تەریفی سوبکەری دوای سوێند خواردنی قاهیر دوان لەکاتێکدا تەریف چاکەخواز و خێرخوازی قاهیر بوو.

کوڕی موقلە جارێکیان شەوانە و جارێکیان بەجل و بەرگی کوێرەکان و جارێك بەجل و بەرگی سواڵکەران و جارێك بەجل و بەرگی ژنان دەڕۆشتە لای سەرکردەکان و ئەوانی دژی قاهیر هان دەدا.

کوڕی موقلە دووسەد دینار و حەسەن سەد دیناری بەئەستێرەناسەکەی سیما دا تا پێی بڵێت لەئەستێرەکەی ئەودا دەبینێت سەرئەنجام قاهیر دەیکوژێت و خوێنی دەڕێژێت. لەلایەکی دیکە کوڕی موقلە پارەی بەو کەسەدا کەخەوەکانی سیمای لێکدەدایەوە تا ئەو لەقاهیر بترسێنێت و خەوەکان بەو شێوەی کوڕی موقلە دەخوازێت، لێك بداتەوە و بەم شێوەیە سیما زیاتر لەجاران لەقاهیر دەترسا.

لەم کاتەدا قاهیر سیاچاڵێکی لەناو کۆشکەکەی خۆی هەڵکەند. بەسیما و

دەستەیەك لەسەرکردەکانی ساجییە و حەجەرییە وترا قاهیر ئەم سیاچاڵانە لەترسی ئێوە هەڵدەکەنێت. بەم شێوەیە سەرکردەکان زیاتر ڕق و کینەی قاهیریان لەدڵ گرت. بەسیمایان وت قاهیر مەبەستی کوشتنی تۆی هەیە. سیما سەرکردەکانی ساجییە کۆکردەوە - خۆی ڕێبەری ئەوان بوو- و کەرەستەی جەنگی پێدان و پەیامی بۆ سەرکردەکانی حەجەرییە نارد ئەگەر هاوپەیمانی ئێمەن، وەرن بۆ لای ئێمە تا پەیمان ببەستین. سەرکردەکانی حەجەرییە هەموویان هاتن و بۆ یەك هەڵوێستی و یەکدەنگی بڕیاریاندا و سوێندیان خوارد هەرکەس لەوان ڕێگەی ناسازگاری بگرێتەبەر، خوێنی دەڕێژن.

قاهیر و خوسەیبی لەم یەك هەڵوێستییە ئاگادار بوونەوە. وەزیر نوێنەرێکی بۆ لای ئەوان نارد و پرسی: چ هۆکارێك بۆ ئەم هەڵوێستە ناچاری کردوون؟ وتیان: هەواڵێکی ڕاستمان بەدەست گەیشتووە کەقاهیر مەبەستی کوشتنی سیمای لەسەردایە و چەندین سیاچاڵی دروست کردووە تا سەرکردە و ڕێبەرەکانی ئێمەی تیا زیندانی بکات. لەڕۆژی چوارشەممە، شەشی جومادی الاوەل/ بیست و پێنجی ئاوریل، سوپای ساجییە و حەجەرییە کۆبوونەوە و بڕیاریاندا قاهیر بگرن. سیما پێی وتن: هەنووکە هەستن تا مەبەستەکەی خۆمان بەئەنجام بگەیێنین چوونکە ئەگەر کەمتەرخەمی بکەین، قاهیر لەمەبەستەکەی ئێمە ئاگادار دەبێتەوە و خۆی دەپارێزێت و ئێمە کوشتار دەکات.

وەزیر لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و سەلامەی پەردەدار و عیسای پزیشکی بۆ لای قاهیر نارد تا لەم هەواڵە ئاگاداری بکەنەوە. ئەم دوانە قاهیریان بەمەست و خەوتوو بینی و نەیانتوانی بەئاگایی بێننەوە و هەواڵەکەی پێ بڵێن.

سوپای حەجەرییە و ساجییە ڕژانە ناو کۆشك. سیما پاسەوانی بۆ دەرگاکان دانا تا کەس هاموشۆ نەکات. خۆی لای دەرگای سەرەکی وەستا و ئەوانی دی لەدەرگاکانەوە هێرشیان برد. قاهیری سەرخۆش بەدەنگە دەنگەکە بەئاگا هاتەوە و بەدوای دەرگایەك بۆ هەڵاتن دەگەڕا بەڵام پێیان وت بەردەم هەموو دەرگاکان بەپاسەوانەکان تەنراوە. ئەو بۆ سەقفی حەمامەکە هەڵات و کاتێك سەربازەکان ڕۆشتنە ژوورەکەی، ئەویان نەبینی. خزمەتکارەکانیان گرت و پرسیاری قاهیریان

لێکردن. خزمەتکارێکی کەم تەمەن شوێنی قاهیری نیشاندا و ئەوان بۆ گرتنی بەرێکەوتن. بینیان شمشێری بەدەستەوە گرتووە. هەرچەند هەوڵیاندا نەهاتەخوار. بەزمانێکی نەرم لەگەڵی دوان و وتیان: ئێمە بەندەی تۆین و تەنیا هاتووین پەیمانت لێ وەربگرین. قاهیر باوەڕی نەکرد و وتی: هەرکەس بۆ گرتنی من بێت، خوێنی دەڕێژم. یەکێك لەسەربازەکان کەوانێکی هەڵگرت و بەقاهیری وت: ئەگەر هاتیتەخوار چ باشتر وەگەرنە تیرێك لەقورگت دەچەقێنم. لەم کاتەدا قاهیر هاتەخوار و سەربازەکان گرتیان و بردیانە لای تەریفی سوبکەری. دەرگای زیندانیان کردەوە و تەریف هاتەدەر و قاهیریان لەجێگەی ئەو زیندانی کرد. هەردوو چاوی قاهیریان کوێر کرد. خوسەیبی وەزیر و سەلامەی پەردەدار هەڵاتن.

لەچۆنیەتی لابردنی قاهیر و یاخی بوونی سوپای ساجییە و حەجەرییە ئاماژەیان بەگێڕانەوەی دیکەیش داوە: کاتێك قاهیر لەسەر تەختی خەلافەت دانیشت، کەم کەم لەپێگەی ساجییە و حەجەرییەی کەم کردەوە و نیازی گەورەکانی ئەوانی دابین نەدەکرد و ئەوانی بۆ کێشك گرتنی کۆشك رادەسپارد و مانگانەی ئەوانەی لەکاتی خۆیدا نەدەدا و ئەگەر کەسێك لەمبارەوە لەگەڵی دەئاخاوت بەشێوەیەکی توند وەڵامی دەدایەوە و گوێی لەقسەی بێژەرەکە نەدەگرت. ئەم دوو سوپایە یەکتریان لەمەترسییەکانی قاهیر ئاگادار کردەوە و سکاڵایان کرد. قاهیر بەسەلامە، پەردەدارەکەی خۆی وت: ئەی سەلامە، تۆ گەنجینەیەکیت و لەبەردەم من بەرێگەدا دەڕۆیت، چی دەبێت ئەگەر هەزار دینار بەمن بدەیت. سەلامە ئەم وتەی وەك گاڵتە لەقەڵەمدا.

خوسەیبی وەزیری قاهیر لەکردەوەکانی ئەو دەترسا. قاهیر نزیکەی پەنجا سیاچاڵی لەکۆشکەکەی خۆی هەڵکەند و دەرگای بەهێزی بۆ هەرکامیان دانا. دەوترا: ئەم سیاچاڵانەی بۆ سەرکردەکانی ساجییە و حەجەرییە هەڵکەندووە و بەم شێوەیە ترسی ئەو دوو سوپایە و سەرکردەکانی زیادی کرد. وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا دەستەیەك لەقەرەمتییەکانیان لەفارس گرت و ڕەوانەی بەغدادیان کردن و هەموویان لەم سیاچاڵانەدا زیندانی کران. ئەوسا بەشێوەیەکی نهێنی فەرمان درا دەرگای سیاچاڵەکانیان بۆ بکەنەوە و چاکەیان لەگەڵ بکەن. قاهیر

دەیویست بەهاوکاری ئەم دەستەیە، خۆی بۆ گرتنی سەرکردەکانی ساجییە و حەجەرییە و کۆیلەکانی خۆی کەهاورێیەتی ئەوانیان دەکرد، بەهێز بکات.

سەربازەکانی ساجییە و حەجەرییە بارودۆخی قەرەمتییەکان و ئەوەی بوونەتە هاونشینی شەوانەی قاهیر، پەسەند نەدەکرد و وتەکانی خۆیان بەخوسەیبی و سەلامەی پەردەدار گەیاند و ئەوانیش، قاهیریان لەمەبەستی دوو سوپا ئاگادار کردەوە. قاهیر، قەرەمتییەکانی لەکۆشك دەرکرد و ئەوانی بەمحەممەد کوڕی یاقوت، فەرماندەی پاسەوانەکان سپارد. محەممەد ئەوانی لەناو چەندین ماڵ جێگە کردەوە و ڕێزی گرتن و هەرکەسی دەویست، دەیبردە لای ئەوان. بەم شێوەیە پێگەی سوپای ساجییە و حەجەرییە زیاتر دابەزی.

دوای ئەمە قاهیر لەدانیشتنەکانی خۆی ئەوانی سەرکۆنە دەکرد وبێزاری خۆی لەوان دەردەبڕی تا ئەو جێگەی سوپای ساجییە و حەجەرییە ئەمەیان بەئاشکرا لەروخسار و کردەوەکانی قاهیردا دەبینی. لەم کاتەدا سوپای ساجییە و حەجەرییە وایان نیشاندا یەکێك لەسەرکردەکانی ئەم سوپایە زاوایەتی خۆی کردۆتە جەژن. بەبیانوی زەماوەندی ئەو، کۆبوونەوە و ئەوەی دەیانویست ئەنجامیاندا و لێك جیابوونەوە. ئەویان پەیکیان بۆ لای شاپوری خزمەتکاری دایکی موقتەدر نارد و وتیان: تۆ دەزانی قاهیر چ بەڵایەکی بەسەردا هێنایت و تۆ بۆ هاوکاری قاهیر، دەستت بۆ هەر خراپەکارییەك درێژ کرد بەڵام ئەگەر ببیتە هاوڕێی ئێمە و فەرمان بەخزمەتکارەکان بدەیت قاهیر بگرن، خواوەند لەکردەوەکانی رابردووی تۆ چاوپۆشی دەکات وەگەرنە ئێمە کاری خۆمان لەتۆوە دەست پێدەکەین. ئەو ترس و بێزاری خۆی لەقاهیر بەوان راگەیاند و ئاگاداری کردنەوە کەهاوکارییان دەکات. وەك ئاماژەمان پێدا کوڕی موقلە دژی قاهیر پیلانی دەگێڕا و قسە و بوختانی هەڵبەست تا سەرئەنجام قاهیر لەسەر کار لابرا. خەلافەتی قاهیر ساڵێك و شەش مانگ و هەشت رۆژ درێژەی کێشا.

خەلافەتی رازی الله

ئەو هەمان باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی موقتەدر باللە یە. کاتێك قاهیریان گرت و زیندانییان کرد، لەخزمەتکارەکان پرسیاری شوێنێکیان کرد کەباوکی عەباس کوڕی موقتەدر لەوێ خۆی حەشاردابوو. خزمەتکارەکان شوێنی ئەویان نیشاندا. ئەو و دایکی لەزینداندا ژیانیان بەسەر دەبرد. سەربازەکان ڕۆشتن و دەرگای زیندانیان بۆ باوکی عەباس کردەوە و لەرۆژی چوارشەممە شەشی جومادی الاوەل/ بیست و پێنجی ئاوریل ئەویان هێنایە سەرتەخت و نازناوی رازی الله یان پێبەخشی. سەرکردە و خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ بەست. ئەو عەلی کوڕی عیسا و براکەی عەبدولرەحمانی بانگ کرد و کارەکانی خۆی بەراوێژ کردن بەو دووانە ئەنجام دەدا. رازی باللە دەیویست عەلی کوڕی عیسا وەك وەزیر دەستنیشان بکات بەڵام ئەو لەبەر پیری و ناتەوانی بەم کارە رازی نەبوو و بۆ وەزارەت، پێشنیاری کوڕی موقلەی کرد.

لەم کاتەدا سیما بەرازی وت: رۆژگار لەگەڵ عەلی کوڕی عیسا سازگار نییە و کوڕی موقلە بۆ ئەم رۆژگارە شیاوترە. رازی ئەمان نامەیەکی بۆ کوڕی موقلە نووسی و ئەوی وەك وەزیر هەڵبژارد. کاتێك کوڕی موقلە وەزارەتی گرتەدەست، هەرکەس پێشتر خراپەی لەگەڵ کردبوو، بەشێوەیەك چاك مامڵەی لەگەڵ کرد و هەڵس و کەوتێکی پەسەند کراوی گرتەبەر. دەیوت: کاتێك خۆم شاردبوویەوە، ئەم پەیمانم لەگەڵ خواوەند بەست و پەیمانەکەی هێنایەدی. کوڕی موقلە شایەت و قازییەکانی کۆکردەوە و ئەوانی بۆ لای قاهیر نارد تا بۆ لەسەر کار لابرانی ئەو ببنە شایەت بەڵام قاهیر بەدەست لەکار کێشانەوە رازی نەبوو. هەمان شەو هەردوو چاویان دەرهێنا و بەم شێوەی سۆمای چاوەکانی لەدەستدا.

کوڕی موقلە بۆ خوسەیبی و عیسای پزیشك ئەمان نامەی نارد. هەردووکیان لەشوێنەکانی خۆیان هاتنەدەر. کوڕی موقلە رێزی لەهەر دووکیان گرت و چەند کارێکی بەخوسەیبی سپارد. رازی باللە بەدری خەرشەنی وەك فەرماندەی پاسەوانەکان هەڵبژارد و کوڕی موقلەی لەجومادی الاوەل/ ئاوریل باوکی فەزڵ کوڕی جەعفەر کوڕی فوراتی وەك نوێنەری خۆی لەسەر کارگوزارەکانی موسڵ،

قەردی، بازەبدی، ماریدن، توری عەبدین، دیاری جەزیرە، دیاربەکر، ڕێگەی فورات، سنورەکانی جەزایر و شام، کەنارەکانی شام و میسر دیاریکرد. باوکی فەزڵ لەوەرگرتنی باج، خواردەمەنی، خەرجییەکان و بەرید، هەرکەسی دەویست، لای دەبرد و هەرکەسی دەویست، دەیهێنایە سەرکار. ئەو کەسی بەدوای محەممەد کوڕی رائیق نارد و پێشنیاری پێکرد ببێتە پەردەداری خەلیفە. محەممەد کوڕی رائیق دەستی بەسەر ئەهواز وکەنارەکانی ئەو سەرزەمینە گرتبوو و کوڕی یاقوتی لەوێ دەرپەڕاندبوو. جگە لەشوش و جوندیشپاور هیچ شوێنێك لەژێر فەرمانی کوڕی یاقوتدا نەمابوو. وەك ئاماژەمان پێدا کوڕی یاقوت دەیویست ببێتە فەرمانڕەوای ئیسفەهان. ئەمە لەدوایین ڕۆژەکانی خەلافەتی قاهیردا ڕوویدا. کاتێك رازی هاتە سەرکار و کوڕی یاقوتی بانگ کرد، ئەو ڕێگەی واستی گرتەبەر و محەممەد کوڕی یاقوت داوای کرد خۆی ببێتە پەردەدار و خەلیفە بەداواکەی رازی بوو. محەممەد کوڕی یاقوت بەدوای کوڕی رائیق بەڕێکەوت. کوڕی رائیق ئاگادار بوویەوە و بێ درەنگ واستی بەجێهێشت و هەوڵیدا زووتر لەکوڕی یاقوت بگاتە بەغداد. کاتێك گەیشتە مەدائین، نامەی رازی بەدەست گەیشت کەفەرمانی پێدا بوو نەیێتە ناو بەغداد و فەرماندەیی کاروباری جەنگی واستی پێ سپاردبوو لەگەڵ ئەوەی فەرمانڕەوایەتی بەسرە و ناوچەکانی دەوروبەری لەژێر فەرمانی ئەودا هێشتەوە. کوڕی رائیق لەڕێگەی دیجلەوە گەڕایەوە و کوڕی یاقوت لەهەمان ڕێگەوە هات. بەم شێوەیە ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و سلاویان بۆ یەکتر نارد و کوڕی یاقوت هاتە بەغداد و بوو بەپەردەداری خەلیفە و چۆنیەتییەکەی ئاماژەی پێدەدرێت.

مەرگی مەهدی، فەرمانڕەوای ئەفریقییە و فەرمانڕەوایی کوڕەکەی، قائیم

لەرەبیع الاوەل/ فەوریەی ئەم ساڵە مەهدی باوکی محەممەد عوبەیداللەی عەلەوی لەمەهدییە مرد و باوکی قاسمی کوڕی یەك ساڵ مەرگی ئەوی لەخەڵکان شاردەوە تا بەمەبەستەکانی خۆی بگات، چوونکە لەوە دەترسا ئەگەر خەڵکان لەمەرگی مەهدی ئاگادار ببنەوە، سەبارەت بەفەرمانڕەوایەتی ئەو سازگار و هاودەنگ نەبن. مەهدی لەکاتی مەرگ شەست و سێ ساڵە بوو. فەرمانڕەوایەتی ئەو لەو کاتەوەی ڕۆشتە ناو رەقادە و لەرۆژی خوێندنەوەی وتار بەناوی ئەو، بیست و چوار ساڵ و یەك مانگ و بیست و یەك رۆژ درێژەی کێشا.

دوای مەرگی مەهدی کوڕەکەی، باوکی قاسم محەممەد، جێگەی گرتەوە چوونکە باوکی وەك جێگری خۆی ناساندبووی. باوکی قاسم کاتێك مەرگی باوکی ئاشکرا کرد کەجڵەوی هەموو کارەکانی گرتبووە دەست و لەوەی دەیخواست، ئاسوودە بوو. ئەو شێوازی باوکی گرتەبەر. دەستەیەك دژی ئەو راپەڕین بەلاّم سەرکوتی کردن. لەسەرسەختترینی ئەم دەستەیە پیاوێك بوو بەناوی کوڕی تالوتی قورەشی. ئەو لەکەنارەکانی تەرابلوس دەژیا و خۆی بەمناڵی مەهدی دەزانی. دەستەیەك پەیوەستی بوون و ئەو هێرشی کردە سەر شاری تەرابلوس و رووبەرووی دانیشتوانەکەی بوویەوە بەلاّم درۆی ئەو بۆ هاوەلاّنی ئاشکرا و سەرئەنجام سەریان بڕی و سەرەکەیان بۆ قائیم، باوکی قاسم ڕەوانە کرد.

قائیم سوپایەکی گەورەی بەفەرماندەیی مەیسوری فەتی بۆ مەغریب ڕەوانە کرد. ئەم سوپایە گەیشتە فاس و دواتر تەکرور. لەوێ لەگەڵ پیاوێکی خارجی جەنگی و شکستی پێهێنا ومناڵەکەی ئەسیر کرد. دواتر سوپایەکی بۆ دەریا ڕەوانە کرد و یەعقوب کوڕی ئیسحاقی کردە فەرماندەی ئەم سوپایە بەمەبەستی هێرش کردنە سەر رۆم. یەعقوب دەستەیەکی ئەسیر و لەشاری جەنوە تالاّنی زۆری کۆکردەوە. هەروەها سوپایەکی بەفەرماندەیی خزمەتکارەکەی خۆی زەیدان بەرەو میسر نارد. سامانێکی زۆری بۆ ئەم سوپایە تەرخان کرد. ئەم سوپایە ڕۆشتە ناو

ئەسکەندەرییە و محەممەد کوڕی ئەخشید سوپایەکی گەورەی بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەم سوپایە ئامادە کرد و رووبەروویان بوویەوە. دەرئەنجام مەغربییەکان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و ژمارەیەکی زۆریان ئەسیر کرا. مەغربییەکان شکست خواردوو، گەڕانەوە.

زاڵبوونی مەرداویج لەئەهواز

کاتێك هەواڵی زاڵبوونی عەلی کوڕی بویە لەفارس بەرمەرداویج گەیشت، رووی کردە ئیسفەهان تا بیر لەچارەیەك بکاتەوە. بەباشی زانی سوپایەك بۆ ئەهواز رەوانە بکات و بەم شێوەیە ئەگەر عیماد ئەلدەولە مەبەستی جەنگی ئەوی دەکرد، رێگەکانی لێ دەبەسترا و چیتر نەیدەتوانی خۆی بەخەلیفە بگەیێنێت. دواتر خۆی لەئیسفەهان و سوپاکەی لەئەهوازەوە هێرشی بکەنەسەر و لەناوی ببەن.

سوپاکەی مەرداویج لەرەمەزان/ ئۆگۆست بەرێکەوت و گەیشتە ئەیزە. یاقوت ترسا لەوەی نەکا لەنێوان ئەو و کوڕی بویە گەمارۆ بدرێت و بۆ ئەم مەبەستە رێگەی ئەهوازی گرتەبەر و موزەفەری کوڕی هاورێیەتی دەکرد. ئەو نامەیەکی بۆ رازی نووسی تا فەرمانڕەوایەتی ئەهوازی پێ بسپێرێت. رازی رەزامەندی نیشاندا. باکوی عەبدوللە کوڕی بورەیدی دەبیری یاقوت لەگەڵ ئەرکەکانی خۆی، لێپرسراوی کۆکردنەوەی باجی ئەهوازیش بوو و براکەی باوکی عەبدوللە، باوکی حسەین، وەك نوێنەری یاقوت لەبەغداد دەستنیشان کرا.

لەم کاتەدا سوپاکەی مەرداویج لەسەرەتای شەوال/ چواردەی سێپتامبەری ئەم ساڵە دەستی بەسەر رامهورموزدا گرت و دواتر سوپا رێگەی ئەهوازی گرتەبەر بەڵام یاقوت لەسەر پردی ئەربەق رێگەی لێ بەست. سوپا لەبەر خرۆشانی ئاوەکە توانای پەڕینەوەی نەبوو و بۆ ماوەی چل رۆژ لای پردەکە مایەوە. دواتر سوپا پردەکەی بەجێهێشت و لەتەنکاوەکانی موسرەقان پەڕییەوە و یاقوت ئاگادار بوویەوە. لەکاتێکدا دوو رۆژ پێشتر لەبەغدادەوە هاوکاری پێ گەیشتبوو. یاقوت لەگەڵ هێزە پشتیوانەکان رووی کردە گوندی ریخ و لەوێوە رێگەی واستی گرتەبەر کە لەو کاتەدا لەژێر فەرمانی رائیقدا بوو. ئەو رۆژئاوای واستی بۆ یاقوت چۆڵ

کرد و یاقوت لەوێ ئوردووی لێدا.

کاتێك عیماد ئەلدەولە لەزاڵبوونی مەرداویج لەرامهورموز ئاگادار بوویەوە، نامەیەکی بۆ نوێنەرەکەی مەرداویج نووسی و رێزی گرت. داوای لێکرد لەنێوان ئەو و مەرداویج ببێتە نێوەنجیگەر. نوێنەری مەرداویج ئەو کارەی کرد و بۆ ئەم مەبەستە هەوڵەکانی خستە گەڕ. مەرداویج بەو مەرجە رازی بوو عیماد ئەلدەولە ملکەچی فەرمانەکان بێت و بەناوی ئەو وتار بخوێنێتەوە. بەم شێوەیە بارودۆخ لەنێوان ئەوان سەقامگیر و کوڕی بویە دیاری گرانبایی بۆ مەرداویج ڕەوانە کرد. هەروەها ڕۆکن ئەلدەولەی برای وەك بارمتە بۆ دەرگای مەرداویج نارد و لەسەرزەمینی خۆی بەناوی مەرداویج وتاری خوێندەوە و ڕەزامەندی مەرداویجی بەدەست هێنا بەڵام وەك ئاماژەی پێدەدرێت مەردوایج کوژرا و پێگەی کوڕی بویە بەرز بوویەوە.

گەڕانەوەی یاقوت بۆ ئەهواز

کاتێك یاقوت گەیشتە ئەهواز، لەوێ مایەوە تا ئەو کاتەی مەرداویجیان کوشت. باوکی عەبدوللە بورەیدی وەك دەبیر هاوڕێیەتی یاقوتی دەکرد. کاتێك مەرداویج کوژرا، یاقوت بۆ ئەهواز گەڕایەوە و دەستی بەسەر ئەم سەرزەمینەدا گرت.

کاتێك یاقوت دوای مەرگی مەرداویج، گەیشتە عەسکەری موکرەم، سوپای کوڕی بویەی لەوێ بینی کەپێشتر خۆیان گەیاندبووە ئەو ناوچە. دوو سوپا لەئەرجان رووبەرووی یەکبوونەوە و کوڕی بویە خۆی گەیاندە سوپاکەی. ئاگر جەنگێکی مەترسیدار بڵێسەی سەند و یاقوت شکستی خوارد و چیتر سەرکەوتنی بەخۆیەوە نەبینی.

باوکی عەبدوللە بورەیدی نامەیەکی بۆ کوڕی بویە نووسی و سازی ئاشتی لێدا. کوڕی بویە رازی بوو و ئەویش بۆ خەلیفە رازی نووسی و خەلیفەیش ڕەزامەندی خۆی نیشاندا و سەرزەمینەکانی فارسی بەکوڕی بویە سپارد. کوڕی بویە لەشیراز مایەوە و یاقوت لەئەهواز لەگەڵ کوڕی بورەیدی ئوردووی لێدا.

محەممەد کوڕی یاقوت ڕۆشتبووە بەغداد و وەك پەردەداری خەلیفە

دیاریکرابوو. رازی خەلاَتی پیَ بەخشی. ئەو لەگەلَ پەردەداری، فەرماندەیی سوپایشی لەئەستۆدا بوو و خۆی لەکاروباری دیوانەکانیش هەلَدەقورتاند و فەرمانی پێدەدان تا بەهیچ نووسراو یا فەرمانێك بۆ هێنانە سەرکار یا لابردنی کەسێك رازی نەبن مەگەر ئەوەی مۆری ئەوی لەسەر بێت و فەرمانی دەدا هەموان لەکۆرەکانی ئەو کۆببنەوە. باوکی عەلی کوڕی موقلە بۆ ئەم کارانەی ئەو خۆڕاگری کردە پیشە و خۆی ناچار دەکرد هەندیَ کات لەدانیشتنەکانی کوڕی یاقوت ئامادە بێت وەك کەسێك کەهیچ دەسەلاَتێکی بەدەستەوە نەمابێت.

لەم چەند رۆژەدا چەندین رووداوی گەورە روویاندا کەبریتی لە:

گەڕانەوەی وەشمگیر، برای مەرداویج لەئیسفەهان لەگەلَ فەرمان نامەی قاهیر دوای ئەوەی بەسەریدا زالَ ببوو. قاهیر، محەممەد کوڕی یاقوەتی وەك فەرمانڕەوای ئیسفەهان دیاریکرد و خەلاَتی بۆ نارد و دوای ئەوەی رازی هاتە سەرکار و محەممەد کوڕی رائیق بوو بەپەردەدار، ئەو لەسەر کار لابرا و محەممەد کوڕی یاقوت لەرامهورموزەوە هاتە بەغداد و وەك پەردەداری خەلیفە دەستنیشان کرا ئەمە لەکاتێکدا بۆ گرتنەدەستی فەرمانڕەوایەتی ئیسفەهان بەرەو ئەو دیارە بەرێکەوتبوو. مەرداویج، وەشمگیری برای بۆ ئیسفەهان نارد و عەلی کوڕی بویە فەرمانڕەوایەتی ئەرجانی گرتەدەست. ئەم پێشهاتانە لەماوەی حەفتا رۆژ روویاندا. ((تبارك الله بیدە الملك و الملكوت کەکارەکان بەویستی خۆی بەرەو پێش دەبات و جگە لەو هیچ خوایەك بوونی نییە)).

کوژرانی هارون کوڕی غەریب

لەم سالَەدا هارون کوڕی غەریب کوژرا. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: وەك ئاماژەی پێدرا، قاهیر ئەوی وەك فەرمانڕەوای ماە کوفە (ئەگەری هەیەهەمان دەینەوەر بێت) و ماسەبزان و کەنارەکان دەستنیشان کرد. کاتێك قاهیر لەسەر کار لابرا و رازی جێگەی گرتەوە، هارونی بۆ وەزارەت بەشیاو زانی چوونکە پەیوەندی خزمایەتی ئەوانی کۆدەکردەوە. هارون، کوڕی خالَی موقتەدر بوو. ئەو نامەی بۆ سەرکردەکانی بەغداد نووسی و بەلَێنی چاکەکاری و زیاد کردنی مانگانەی پێدان.

دواتر لەدەینەوەرەوە رووی کردە خانەقین. کوڕی موقلە و سوپای ساجییە و حەجەرییە ئەمەیان پەسەند نەدەکرد. هەموویان کۆبوونەوە و لای رازی سکالآیان بەرز کردەوە. رازی پێی وتن حەز بەهاتنی ئەو ناکات و مۆڵەتی پێدان رێگە لەهاتنی ئەو بگرن. ئەوان سەرەتا نامەیان بۆ هارون نووسی و جیاواز لەفەرمانڕەوایەتی سنوورەکانی ژێر دەستی، فەرمانڕەوایەتی رێگەی خوراسانیان پێدا بەلآم هارون رازی نەبوو و رێگەی نەهرەوانی گرتەبەر و دەستی بەکۆکردنەوەی باج کرد. رێگەی ستەمکاری لەگەڵ خەڵکانی گرتەبەر و پێگەی بەرز بوویەوە.

محەممەد کوڕی یاقوت لەگەڵ سوپاییەکانی بەغداد، بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و لەنزیك ئەو ئوردووی لێدا. دەستەیەك لەپێشەنگەکانی دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و چەند کەسێك لەهاوەڵآنی کوڕی یاقوت، پەیوەستی سوپاکەی هارون بوون. محەممەد نامەی بۆ نووسی و دیاری گرانبایی بۆ نارد بەلآم هارون رازی نەبوو و وتی: دەبێت بڕۆمە ناو بەغداد.

لەرۆژی سێشەممە، بیست و چواری جومادی الاخرە/ سیانزەی جون، دوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و جەنگێکی مەترسیدار دەستی پێکرد. سوپاکەی هارون سەرکەوتنیان بەدەست هێنا چوونکە ژمارەیان زیاتر بوو و زۆربەی سوپاکەی کوڕی یاقوت شکستی خوارد و سامانەکانیان تالآن کرا و ژمارەیەکی زۆریان بریندار و کوژران. محەممەد کوڕی یاقوت ڕۆشت و پردی بینی شکاند. هارون ئاگادار بوویەوە و بەتەنیا هێرشی کردە سەر پردەکە و بۆ کوشتن یا گرتنی محەممەد کوڕی یاقوت، بڕیاریدا. ئەسپەکەی خۆی کردە پرد تا بپەڕێتەوە بەلآم کەوتە ناو رووبارەکە. یەکێك لەکۆیلەکانی محەممەد کوڕی یاقوت بەناوی یومن بەتەور برینداری کرد و ئیسقانەکانی شکاند. دواتر لەئەسپەکەی هاتە خوار و سەری بڕی. دەنگی بەرز کردەوە. سوپاکەی هارون هەلآتن و دەستەیەك لەوان بەنهێنی ڕۆشتنە ناو بەغداد. سامانەکانی هارون تالآن و ژمارەیەك لەسەرکردەکانی کوژران و دەستەیەکیان ئەسیر کران.

محەممەد ڕۆشتە سەر جەنازەکەی هارون و فەرمانیدا بیبەنە خێوەتەکەی و

بیشۆن و کفنی بکەن. دواتر نوێژی لەسەر خوێند و بەخاکی سپارد و کەسانێکی بۆ ماڵەکەی نارد تا تالان نەکرێت. ئەو لەکاتێکدا سەری هارون و دەستەیەك لەسەرکردەکانی لەپێشەوە دەبرا، ڕۆشتە ناو بەغداد. سەری کوژراوەکان بەڕمەوە هەڵواسران.

دەرکەوتنی پیاوێك کەبانگەشەی پێغەمبەرایەتی دەکرد

لەم ساڵەدا لەباسند، کەنارەکانی سەغانییان (ڕۆژهەڵاتی ئێران) پیاوێك دەرکەوت کەبانگەشەی پێغەمبەری دەکرد و خەڵکان دەستە دەستە پەیوەستی دەبوون و ژمارەیەکی زۆر شوێنی کەوتن. ئەو ڕووبەڕووی نەیارەکان بوویەوە و ژمارەیەکی زۆر لەو کەسانەی کوشت کە بەدرۆزنیان لەقەڵەم دەدا.

شوێنکەوتەکانی لەچاچ فراوان بوون.

ئەو پیاوێکی فریدەر و دەغەڵکار بوو. دەستی خۆی دەخستە ناو حەوزێك و مشتێك دیناری دەردەهێنا. فرت و فێڵی لەم چەشنەی بەکار دەبرد تا ئەوەی ژمارەیەکی زۆر لەدەوری کۆبوونەوە. باوکی عەلی کوڕی محەممەد کوڕی موزەفەر سوپایەکی بۆ سەرکوت کردنی ئەو نارد. ئەم سوپایە ڕووبەڕووی بوویەوە و بارودۆخی لێ دژوار کرد تا سەرئەنجام لەسەر بەرزایی کێوێك گرتیان و کوشتیان و سەریان بۆ لای باوکی عەلی برد. ئەم سوپایە ژمارەیەکی زۆر لەشوێنکەوتەکانی ئەو پیاوەیشی کوشت. بەخەڵکانی وتبوو هەرکات بکوژرێت بۆ جیهان دەگەڕێتەوە و لەبەر ئەمە ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ چاوەڕوانی گەڕانەوەی بوون بەڵام سەرئەنجام بلاوەیان لێکرد و کەم کەم لەناوچوون.

کوژرانی شەلەمغانی و چۆنیەتی ئایینەکەی ئەوە

لەم ساڵەدا باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی شەلەمەغانی ناسراو بەکوڕی قەراقر کوژرا. شەلەمغان گوندێك لەکەنارەکانی واستە.

هۆکاری کوژرانەکەی ئەمە بوو کەئەو بناغەی ئایینێکی تازەی داڕشت کە لەشیعەگەری بەتەناسوخ و دەرکەوتنی خواوەند لەجەستەی کەسانێتر باوەڕدار بوو. باوکی قاسم کوڕی حسەین کوڕی ڕوەح کەشوێنکەوتەکانی ئەمامییە بەباب ناوی دەبەن و نوێنەری حامید کوڕی عەباسی وەزیر بوو، پشتیوانی لێدەکرد.

باوکی جەعفەری شەلەمغانی پەیوەندی لەگەڵ موحسن کوڕی باوکی حەسەن کوڕی فورات لەسەردەمی وەزارەتی سێیەمی باوکی بەست و خاقانی لەسەردەمی وەزارەتی خۆی فەرمانی گرتنی ئەوی دەرکرد. شەلەمغانی لەم کاتەدا خۆی شاردەوە و بۆ موسڵ هەڵات و چەندین ساڵ لای ناسر ئەلدەولە حەسەن کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان، لەکاتی ژیانی باوکی عەبدوللە کوڕی حەمدان، ژیانی بەسەر برد و دواتر ڕووی کردە بەغداد و خۆی شاردەوە. دواتر لەبەغداد بیسترا ئەو خۆی بەخواوەند ناو دەبات. دەوترا حسەین کوڕی قاسم کوڕی عەبدوللە کوڕی سلێمان کوڕی وەهب، وەزیر موقتەدر و باوکی جەعفەر و باوکی عەلی دوو کوڕەکەی بێستام و ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی باوکی عەون و کوڕی شەبیب زەیات و ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی عەبدوس باوەڕیان پێ هێناوە. ئەم ڕاستییە لەوتەکانی ئەواندا هەستی پێدەکرا. لەرۆژگاری وەزارەتی کوڕی موقلە شوێنیان کەوتن و ئەوان خۆیان شاردەوە وکەس نەیتوانی بیانگرێت.

لەشەوال/ سێپتامبەری ساڵی ٩٣٤/٣٢٢ شەلەمغانی دەرکەوت و کوڕی موقلەی وەزیر ئەوی گرت و زیندانی کرد. ماڵەکەی تاڵان کرا و لەوێ نامەی چەندین کەسیان دۆزییەوە کەباوەڕیان بەئایینەکەی ئەو هێنابوو و بەشێوەیەك لەنامەکاندا ناویان بردبوو کەهیچ مرۆڤێك، مرۆڤێکی دیکە بەو ناوە بانگ ناکات. دەستخەتی حسەین کوڕی قاسم لەماڵەکەی ئەودا دۆزرایەوە. دەست نووسەکان لەلایەن خەڵکەوە ناسرانەوە. نامەکانیان نیشانی شەلەمغانیدا و ئەو ناوی هەموویانی برد و دواتر لەدینەکەی خۆی هەڵگەڕایەوە و باوەڕی بەئیسلام هێنا و لەوەی سەبارەت

بەو دەیانهێنایە سەرزمان، بێزاری خۆی نیشان دەدا. کوڕی باوکی عەون و کوڕی عەبدوسیان لەگەڵ ئەو گرت و لەگەڵ ئەو، بردیاننە بارەگای خەلیفە. فەرمان بەو دوانە درا شەقەزللە لەروخساری شەلەمغانی بدەن بەڵام رازی نەبوون و کاتێك ناچار کران، کوڕی عەبدوس دەستی خۆی درێژ کرد و شەقەزللەی لێدا بەڵام کوڕی باوکی عەون دەستی خۆی بۆ سەر و ڕیشی شەلەمغانی درێژ کرد بەڵام دەستەکانی لەرزین و سەر و ڕیشی شەلەمغانی ماچ کرد و وتی: خواوەندی من و سەروەر و رۆژی دەری من. رازی وتی: ئێستایش گومان دەکەیت بانگەشی خوایەتیت نەکردووە، ئەی ئەم قسانە چییە؟ شەلەمغانی وتی: وتەکانی کوڕی باوکی عەون بەمن چی؟ خواوەند دەزانێت هیچ کات پێم نەتووە کەخوام.

کوڕی عەبدوس وتی: ئەو هیچ کات بانگەشەی خوایەتی نەکردووە و تەنیا خۆی لەجێگەی کوڕی روەح بەبابی ئیمامی چاوەڕوانکراو دەزانی و من گومانم دەکرد ئەو لەبەر خۆپارێزی وا دەڵێت. بەئامادە بوونی فەقیە و قازی و داوەرەکان چەند جارێك لێکۆڵینەوەیان لەگەڵ کردن و لەدوایین رۆژەکان فەقیهەکان کوشتنی ئەویان بەڕەوا زانی و کوڕی شەلەمغانی و کوڕی عونیان چوارمێخە کێشا و دواتر هەردووکیان سوتێنران. ئەم پێشهاتە لەزیقەعدە/ ئۆکۆتبەر روویدا.

یەکێك لەئایینەکانی شەلەمغانی ئەوە بوو، کەئەو، خوای خواکانە کەراستییەکان دێنێتەدی و سەرەتایە و کۆن، ناخ و رواڵەت، رۆژیدەر و تەواو و بەهەموو ماناکان ئاماژە بۆ ئەو دەکرێت. ئەو دەیوت: خوای گەورە و پاك، لەهەر شتێك بەئەندازەی توانایی ئەو شتە دەردەکەوێت و ئەو دژی ئافراند تا دژبەر بناسرێت. بەهەمان شێوە کە لەکاتی ئافراندنی ئادەم ڕۆشتە ناو جەستەی و لەشەیتانیش و هەرکام لەم دوانە دژی ئەوی دیکەیە چوونکە لەمانادا دژن وئەوەی بەڵگە بۆ راستی لەخودی راستی باشترە و دژی شتێك لەهاوشێوەی ئەو شتە پێی نزیکترە و هەرکات خواوەند بڕواتە ناو جەستەیەك، هێز و مۆجیزەیەکی ئەوتۆ دەردەکەوێت کەبەڵگەیە بۆ ئەوەی ئەوە خوایە. کاتێك ئادەم دیارنەما، لاهوت لەناو پێنج ناسوتەکە دەرکەوت و هەرکام لەوان لەناو بچێت، ئەوی دیکە جێگەی دەگرێتەوە. پێنج شەیتانەکە پێنج دژیان هەیە کەواتە لاهوت لەئیدریس و

ئیبلیسی ئەو کۆبوویەوە و دواتر ئەم دوانە بڵاوەیان لێکرد بەهەمان شێوە کەدوای ئادەم بڵاوەیان لێکرد، دواتر لەهود و ئیبلیسی ئەو دەرکەوت و ئەو دوانەیش بڵاوەیان لێکرد، دواتر لەساڵح و ئیبلیسی ئەو کۆبوویەوە و بڵاوەیان لێکرد، دواتر لەئیبراهیم و ئیبلیسی ئەو نەمرود کۆبوویەوە و هەردووکیان بڵاوەیان لێکرد، دواتر لەهارون و ئیبلیسی ئەو فیرعەون دەرکەوت و دوای لەناوچوونی ئەو دوانە بڵاوەی لێکرد، دواتر لەسلێمان و ئیبلیسی ئەو کۆبوویەوە و دوای لەناچوونی ئەو دوانە بڵاوەی لێکرد و دواتر لەعیساو ئیبلیسەکەی دەرکەوت و دوای لەناوچوونی ئەو دوانە لەقوتابییەکانی عیسا و ئیبلیسەکانی ئەوان دەرکەوت و دواتر لەعەلی کوڕی ئەبی تالیب و ئیبلیسەکەی دەرکەوت و دواتر خواوەند لەهەموو دیاردە و ماناکان دەرکەوت و ئەو لەهەر کەسێك لەبیرێکدایە کە بەدڵی ئەودا تێپەڕ دەبێت، ئەگەر مرۆڤ بەباشی وێنەی بکات، ئەوەی شاراوەیە بەشێوەیەك بۆی ئاشکرا دەبێت وەك بڵێی دەیبینێت. الله ئیسمێکی مانادارە و ئەوەی خەڵکان نیازمەندن پێی الله یە و لەبەر ئەمە خەڵکان دەبێت لە الە بپارێنەوە. شوێنکەوتەکانی ئەو دەیانوت: ئەو (ڕەب، واتە خواوەند) هەر کەسێکە کەپێگەیەکی نزمتری هەیە تا ئەو جێگەی دەیانوت: من ڕەبی فلانە کەسەم فلانەکەس ڕەبی فلانی و فلانی ڕەبی منە تا ئەوەی لەکۆتاییدا نۆرەی کوڕی قەراقر دەگات و دەڵێت: من رەب الاربابم (خواوەندی خواوەندەکان) کەدوای ئەم ڕەبە، رەبوبیەتی دیکە لەئارادا نییە.

شوێنکەوتەکانی شەلەمغانی حەسەن و حسەین یان بۆ عەلی کوڕی ئەبی تالیب نەدەگەڕاندەوە چوونکە هەرکەس خواوەندی لەودا کۆببێتەوە چیتر نەمناڵی دەبێت نەباوك. ئەوان موسا و محەممەدی پێغەمبەریان بەخیانەتکار دەزانی و دەیانوت: هارون، موسای ڕەوانە کرد و عەلی، محەممەدی نارد بەڵام ئەم دوانە خیانەتیان کردە پیشە. ئەم دەستەیە گومانیان دەکرد عەلی بەئەندازەی تەمەنی ئەسحابی کەهف دەرفەتی بەمحەممەدی پێغەمبەر(د.خ) بەخشی کەهەرکات ئەم ساڵانە بەسەر بچێت، شەریعەت گۆڕانکاری بەسەر دێت. ئەوان گومانیان دەکرد مەلائیکە کەسانێکن کەخاوەنی نەفسی خۆیان بن و راستییەکان بناسن و بەهەشت، هەمان ناسین و دینداری ئەوانە و دۆزن، نەزانی و هەڵگەڕانەوەی ئەوان لەئایینەکانە.

ئەوان نەباوەڕیان بەنوێژ بوو نەڕۆژوو و نەهیچ پاڕانەوەیەکی دیکە. بۆ پەیوەندی هاوسەرگیری، ڕێ و ڕەسمی مارە بڕینیان ئەنجام نەدەدا و هەر ژنێکیان بۆ خۆیان بەڕەوا دەزانی و گومانیان دەکرد محەممەد بۆ گەورە و ستەمکارانی و خۆپەسەندەکانی عەرەب ڕەوانە کراوە و فەرمانی سوجدەی بەوان داوە. شەلەمغانی دەیوت: فرەزانی ئەوەیە خەڵکان بە بەڕەوا زانینی ناموسیان تاقی بکرێنەوە، مرۆڤ دەتوانێت لەگەڵ کەسە مەحرەمەکانی خۆی و کەسە مەحرەمەکانی هاورێکەی نزیکی بکات، و دوای ئەمە زەمانێك دێت هەموان بەئایینەکەی ڕازی دەبن. بەپێی گومانی ئەو مرۆڤی باڵادەست لەژنی ژێر دەستی خۆی نزیك ببێتەوە تا تیشك بەجەستەی ئەو بگەیێنێت و هەرکەس لەم کارە خۆی بەدوور بگرێت، لەژیانی داهاتووی وەك ژن، چاو بەدنیا هەڵدێنێت (دەبێتە ژن) چوونکە ئەوان باوەڕیان بەتەناسوخ[22] بوو و لە لەناوچوونی تالبییەکان و عەباسییەکان دڵنیا بوون. گەورە و پاکە خواوەند لەوەی ستەمکاران و ناباوەڕان بۆی هەڵدەبەستن.

لێکچوونەکانی ئەم باوەڕە بەباوەڕداران بەنەسرییە فراوانە بەشێوەیەك دەڵێی لەیەك جیانین. نەسرییە باوەڕیان بەکوڕی فورات بوو و ئەویان بەپێشەوای ئایینەکەی خۆیان دەزانی.

حسەین کوڕی قاسم لەو کاتەدا لەرەققە بوو. ڕازی کەسی بەدوای ئەودا نارد و لەکۆتایی زیقەعدە/ سیانزەی نۆڤەمبەر کوشتیان و سەرەکەیان بۆ بەغداد برد.

---

[22] – زیندوو بوونەوەی مرۆڤ دوای مردن، واتا جەستە لەناو دەچێت بەڵام ڕۆح دەمینێت و لەکۆرپەلەیەکی دیکەدا بۆ ئەم ژیانە دەگەڕێتەوە. وەرگێر

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یاقوت، پەردەداری خەلیفە، نوێنەری خۆی بۆ لای باوکی تاهیر قەرەمتی نارد و پێشنیاری فەرمانبەری خەلیفەی پێکرد بەو مەرجەی ئەوەی لەدەستی باوکی تاهیردایە، لەژێر دەستیدا بمێنێتەوە و فەرمانڕەوایەتی هەرناوچەیەك کەدەخوازێت، پێی بسپێردرێت. ئەو ڕێزی لەقەرەمتی گرت و داوای لێکرد دەست لەکوشتار وتالآن کردنی حاجییەکان هەڵگرێت و ڕێگەیان لێ نەگرێت بەڵام ئاماژەی بەگەڕاندنەوەی بەردی ڕەش بۆ مەککە نەکرد. قەرەمتی داوای لەمحەممەد کوڕی یاقوت کرد ڕێگەی هاتنی خواردەمەنی لەبەسرەوە بۆ ئەو بکاتەوە تا ئەویش لەسنوری فەرمانڕەوایەتی خۆی لەهەجەر بەناوی خەلیفە وتار بخوێنێتەوە. حاجییەکان ڕۆشتنە مەککە و گەڕانەوە بێ ئەوەی قەرەمتیەکان ڕێگەیان لێ بگرن.

لەزیقەعدە/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە محەممەد کوڕی یاقوت بۆ جەنگ لەگەڵ سوپاکەی مەرداویج مەبەستی ئەهوازی کرد و فەرمانی بەسوپای ساجییە و حەجەرییەدا بۆ هاورێیەتی ئەو خۆیان ئامادە بکەن. سامانی خستە بەردەستیان بۆ ئەوەی بۆ ئامادە کردنی خۆیان بەکاری ببەن بەڵام هەموو سەربازەکان ڕازی نەبوون و بیریان کردەوە و مەبەستی هێرش کردنە سەر ماڵی محەممەد کوڕی یاقوتیان کرد. محەممەد کوڕی یاقوت بەشێوەیەکی توند لەگەڵیان ئاخاوت. ئەوانیش جوێنباران وماڵەکەیان بەردباران کرد. بۆ بەیانی دووبارە مەبەستی ماڵەکەی ئەویان کرد و بەشێوەیەکی توند لەگەڵی دوان و شمشێریان بەرووی هاوەڵانی ئەو دەرکێشا. هاوەڵانی محەممەد و کۆیلەکانی، تیربارانیان کردن. شۆڕشییەکان گەڕانەوە و محەممەد لەهێرش کردنە سەر ئەهواز دەستی هەڵگرت.

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەهاوەڵانی باوکی تاهیر قەرەمتی سوار لەسەر کەشتی هێرشیان کردە سەر توج. کاتێك ئەم دەستەیە لەکەشتییەکانی خۆیان دوورکەوتنەوە، فەرمانڕەوای شار دەستەیەکی نارد و کەشتییەکانیان سووتاند. خەڵکانی شارەکە کۆبوونەوە و جەنگیان لەگەڵ قەرەمتییەکان دەست پێکرد. دەستەیەك لەقەرەمتییەکان کوژران و دەستەیەکیان ئەسیر کران کەکوڕی غومر،

یەکێك لەگەورەترین بانگەشەکەرانی قەرەمتی، لەناو ئەواندا دەبینرا. ئەم دەستەیە لەرۆژگاری قاهیر، بەریسوایی هێنرانە ناو بەغداد و زیندانی کران. سەرەئەنجامی ژیانی ئەوان بەوە کۆتایی هات کە لەکاتی گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ڕۆژگاری قاهیر، ئاماژەمان پێدا.

لەم ساڵەدا قاهیر باللە، ئیسحاق کوڕی ئیسماعیلی نەوبەختی کوشت کەقاهیر بۆ خەلافەت دەستنیشان کردبوو. ئیسحاق هاوشێوەی چوارپێیەك بوو کە بەسەی خۆی مەرگی لەژێر زەوی هەڵدەکۆڵی. باوکی سەرایا کوڕی حەمدان کەبچوکترین منالی باوکی بوو، کوژرا. هۆکاری کوژرانەکەی ئەوە بوو قاهیر پێش خەلافەت دەیویست دوو کەنیزی گۆرانیبێژ بکرێت. بەڵام ئەم دوانە بەهای زیاتریان بۆ کڕینی کەنیزەکاندا و قاهیر ڕقی ئەوانی لەدڵ گرت. کاتێك قاهیر مەبەستی کوشتنی ئەوانی کرد، هەردووکیانی بۆ شەونشینی بانگێشت کرد. هەردووك جل و بەرگی جوانیان لەبەر کرد و بۆنی خۆشیان لەخۆیاندا و هاتنە بارەگای قاهیر. قاهیر فەرمانیدا لەبەر چاوی خۆی هەردووکیان بخەنە ناو سیاچاڵەکانی کۆشکەکەی. ئەو دوانە قوڕقوڕ گریان بەڵام قاهیر گرنگی بەفرمێسکی ئەوان نەدا و هەردووکیانی خستە ناو چاڵەکە و بەگڵ دایپۆشین.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر کوڕی موقسیمیان لەبەغداد بردە ماڵی سەلامەی پەردەدار. پێی وترا خوێندنەوەیەکی تازەی لەقورئان هێناوەتە ئاراوە کەپێشتر بوونی نەبووە. کوڕی موجاهید، قازی و قورئان خوێنەکانی کۆکردەوە و ئەوان گفتوگۆیان لەگەڵ کرد و ئەو دانی بەهەڵەکەی خۆیدا نا و تۆبەی کرد. کتێبەکانی ئەویان سووتاند.

لەم ساڵەدا دوموستوقی قەرقاش لەگەڵ پەنجا هەزار ڕۆمی بەرێکەوت و گەیشتە مەڵتییە و بۆماوەیەکی دوور و درێژ گەمارۆی خستەسەر. زۆربەی دانیشتوانی شارەکە لەبرسا مردن. لەوێ دوو خێوەت هەڵدرا کەیەکیان خاچی تێدا بوو. قەرقاش وتی: هەرکەس دەخوازێت ببێتە مەسیحی بڕواتە ئەو خێوەتەی خاچەکەی تێدایە تا هەم بنەماڵەکەی بۆ بگەڕێتەوە هەم سامانەکەی و هەرکەس خوازیاری ئیسلامە بڕواتە خێوەتەکەی دیکە. ئەو کەسەی دەڕواتە خێوەتی ئیسلام

تەنیا گیانی خۆی دەپارێزێت وئێمە دەیبەینە پەناگایەکی ئەمن. زۆربەی موسوڵمانان لەبەر رزگار کردنی ژیانی خۆیان و بنەماڵە و سامانەکانیان ڕۆشتنە ئەو خێوەتەی خاچەکەی تێدا بوو. یەکێك لەفەرماندە رۆمییەکان موسوڵمانەکانی بردە پەناگایەك. ئەمە لەرۆژی یەکشەممە، سەرەتای جومادی الاخرە/ ئاوریل روویدا. رۆمییەکان هەروەها دەستیان بەسەر سەمیساتیش گرت و هەموو شوێنێکیان وێران و ژمارەیەکی زۆریان کوشت و ئەو بەلآیان بەسەر ژنەکاندا هێنا کەشیاو نییە (دەستدرێژییان کردنەسەر). بەم شێوەیە توانییان دەسەلآتی خۆیان لەزۆربەی ناوچەکان بلآو بکەنەوە.

لەم ساڵەدا عەبدولمەلیك کوڕی محەممەد کوڕی عودەی باوکی نەعیم، فەقیهی جورجانی ئێسترئابادی و باوکی عەلی روودباری سۆفی بەناوی محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی قاسم هەردووکیان مردن. دەستەیەك مردنی روودباری بۆ ساڵی ٩٣٥/٣٢٣ زاییني دەگێڕنەوە.

لەم ساڵەدا خەیر کوڕی عەبدوللەی نەساجی سۆفی لەدانیشتوانی سامەرا و محەممەد کوڕی عەلی کوڕی جەعفەر ئەبوبەکری کەنانی، سۆفی ناودار لەهاوەڵانی جونەید و باوکی سەعیدی خەراز کۆچی دواییان کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و سێی کۆچی (٩٣٥ زایینی)

کوژرانی مەرداویج

لەم ساڵەدا مەرداویجی دەیلەمی فەرمانڕەوای سەرزەمینی جەبەل (چیاکان) و ناوچەکانی دیکە کوژرا.

هۆکاری کوژرانەکەی ئەوە بوو بەشێوەیەکی خراپ مامڵەی لەگەڵ تورکەکان دەکرد و باوەڕی وابوو ڕۆحی سلێمان کوڕی داود لەجەستەی ئەودایە و تورکەکان شەیتان و دوورخراوەکانن، ئەگەر بارودۆخ لەوان دژوار بکات، لەشوێنی خۆیان ناجووڵێن و جیاواز لەوە خراپەکاری دەکەنە پیشە. بەم شێوەیە مەرداویج بوو بەبارێکی گران و قورس بەسەر شانی تورکەکان و خوازیاری مەرگی ئەو بوون.

لەشەوی سەری ساڵی ئەم ساڵە، کەهەمان شەوی ئاگر کردنەوە و گەمە کردن بەئاگر بوو، مەرداویج فەرمانیدا لەکێو و دەشت چیلکە و دار کۆبکەنەوە. چیلکە و چەوێڵیان لەهەردوو لای ئەم دەشتە کە بەبەزەند ڕوود ناسراو بوو، کەڵەکە کرد و لەسەر چیایەك ناسراو بەچیای کەریم کەدەیڕوانییە سەر ئیسفەهان، لەخوارەوە تا سەرەوە ئەو کارەیان کرد. بەشێوەیەك کاتێك ئاگرەکە دادەگیرسا وا دەهاتە بەرچاو کەکێوەکە گڕی گرتووە. فەرمانیدا لەهەموو تەپۆڵکەکانی ئەو کەنارە ئەو کارە ئەنجام بدەن. فەرمانیدا نەوت و نەوت پڕژێنەکانیان هێنا و بەرادیەك مۆمیان داگیرساند ژماردنیان ئەگەری نەبوو. جیاواز لەوە دوو هەزار باز و قەڵە ڕەشیان ڕاو کرد و پێکانیان نەوتاوی کردن تا بەپێی ئاگرین لەئاسماندا بفڕن. مەرداویج فەرمانیدا و سفرەیەکی گەورەیان ڕاخست کەسەد ئەسپ و دووسەد مانگایان بێ ئەوەی لەت لەتی بکەن، بەساخی برژاندبوو و لەسەر ئەم سفرە دایان نابوو جگە لەژمارەی مەڕەکان کەدەگەیشتە سێ هەزار سەر مەڕ و دە هەزار باڵندەی برژاو و حەڵوایەکی زۆر. بڕیاریدا خەڵك لەسەر ئەم سفرەیە کۆبکاتەوە تا دوای خواردن بەخواردنەوە سەرقاڵ بێت و سەیری گەمە ئاگرینەکان بکات.

لەکۆتایی ڕۆژ، سوار ئەسپەکەی بوو و لەگەڵ کۆیلە پیادەکانی بەدەوری

سفرەکەدا سووڕایەوە و دواتر سەیری چیلکە و چەوێڵە کۆکراوەکانی کرد و لەبەر ئەوەی بیابان بەرفراوان و بەرین بوو، چیلکە و چەوێڵە کۆکراوەکان بەکەم دەهاتە بەرچاو. مەرداویج پەرێشان و توڕە بوو و جوێنی بەو کەسانەدا لێپرسراوی ئەم کارە بوون. بەرادەیەك هەموو ئەو کەسانەی لەوێ ئامادە بوون، ترس دایگرتن. مەرداویج گەڕایەوە بۆ خێوەتەکەی خۆی و خەوت. کەس بوێری ئەوەی نەبوو قسەی لەگەڵ بکات.

فەرماندە و سەرکردە و کەسانی دیکە کۆبوونەوە و هەرکەس شتێکی وت. دەستەیەك دەیانوت: مەرداویج لەم خەرجییە زۆر نیگەران و پەرێشان بووە چوونکە پیاوێکی ڕژد و دەست وشك بوو. دەستەیەك دەیانوت: مەرداویج شێت بووە و دەستەیەك دەیانوت گرفتاری نەخۆشی دڵ هاتووە. بەهەرحاڵ ئەوەندەی نەمابوو ئاژاوە سەر هەڵبدات.

عەمیدی وەزیر لەم بارودۆخە ئاگادار بوویەوە و ڕۆشتە خێوەتەکەی مەرداویج و دانیشت تا لەخەو هەستا و لەهەواڵ و قسە و باسی خەڵکان ئاگاداری کردەوە. مەرداویج لەخێوەتەکەی هاتەدەر و لەسەر سفرەکە دانیشت و سێ پارووی خوارد و هەستا و دواتر کەسانی دیکە هێرشیان کردە سەر سفرەکە. مەرداویج بێ ئەوەی مەی بخواتەوە، ڕۆشتە خێوەتەکەی خۆی و سێ ڕۆژ لەئوردووگاکەی لەدەرەوەی ئیسفەهان مایەوە و خۆی نیشانی کەس نەدا. لەرۆژی چوارەم، فەرمانیدا ئەسپەکان زین بکەن بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ ماڵەکەی لەئیسفەهان. لەم کاتەدا خەڵکانێکی زۆر لەبەردەم خێوەتەکەی کۆبوونەوە و چوارپێکان هێشتا لەدەستی کۆیلەکاندا بوون. حیلەی ئەسپەکان بەرز بوویەوە و کۆیلەکان هەوڵیان دەدا هێوریان بکەنەوە بەڵام چوونکە ژمارەی خەڵکان فراوان بوو، دەنگە دەنگ بەرز بوویەوە.

مەرداویج لەخەو هەستا و سەیری دەرەوەی کرد. خەڵکانی بینی و لەهۆکاری کۆبوونەوەی ئەوانی پرسی. توڕەیی گوڵی کرد و وتی: ئایا بێ ئەدەبی ئەوان لەسەر سفرە و هەڵبەستنی تۆمەتە ناڕەوکان بەس نەبوو کە ئێستا کاری من کەوتۆتە دەست ئەم سەگانە؟ پرسیاری خاوەن ئەسپەکانی کرد. وتیان: ئەم

ئەسپانە هی کۆیلە تورکەکانە. فەرمانیدا زین لەسەر پشتی ئەسپەکان داگرن و بیخەنە سەر پشتی سوارەکان و ئەسپەکان بۆ تەویلەکان ببەنەوە. هەرکام لەتورکەکان کەبەم کارە رازی نەدبوو بەرادەیەك گرفتاری قامچی دەیلەمییەکان دەبوو کە بەناچاری سەری بۆ فەرمانەکان دادەنەواند. بەشێوەیەکی قێزەون لەگەڵیان جووڵانەوە کەریسواترینی کەسەکان پێی رازی نابێت.

مەردوایج لەگەڵ کەسە تایبەتییەکانی خۆی سوار ئەسپ بوو. لەترسان و تۆقاندنی تورکەکان بەردەوام بوو تا ئەوەی دەمەوئێواری گەیشتە کۆشکەکەی خۆی. ئەو پێشتر دەستەیەك لەکۆیلە تورکەکانی ئەشکەنجە کردبوو و ئەوان رق و کینەی مەرداویجیان لەدڵ چاند و مەبەستی کوشتنی ئەویان لەسەردا بوو. بەڵام کەس پشتیوانی لێنەدەکردن و بەروودانی ئەم رووداوە، ئەم هەلەیان قۆستەوە و دەستەیەك لەوان وتیان: خۆڕاگری ئێوە بۆ کارەکانی ئەم ئیبلیسە لەبەر چییە؟ سوێندیان خوارد و بۆ کوشتنی ئەو پەیمانیان بەست.

رۆژێك مەرداویج ڕۆشتە گەرماو. کورتکین بەردەوام لەکاتی تەنیایی و لەگەرماودا پارێزگاری لێدەکرد. مەرداویج ئەو رۆژە فەرمانی پێدا پارێزگاری لێ نەکات و ئەویش بەتوڕەییەوە دەستی لەکارەکەی هەڵگرت. کورتکین فەرماندەی پاسەوانەکان بوو. ئەو رۆژە چوونکە توڕە بوو فەرمانی پارێزگاری کردن لەمەرداویجی بەکەس نەدا. هەرکات خواوەند مەبەستی ئەنجامدانی کارێك بکات، هۆکارەکانی ئەمادە دەکات.

مەرداویج حەلاقێکی ڕەشی بوو کە لەناو گەرماودا خزمەتی دەکرد. تورکەکان دڵنەوایی ئەو پیاوەیان دایەوە و ئەو پەیوەستی ئەوان بوو. ئەوان داوایان لەحەلاقەکە کرد لەگەڵ مەرداویج هیچ کەرەستەیەکی جەنگ بۆ ناو گەرماوەکە نەبات. نەریت وابوو خەنجەرێکی یەك زەراعییان لەدەستماڵێکەوە دەپێچا و لەگەڵ ئەو دەیانبردە ناو گەرماو. کاتێك داوای ئەمەیان لەخزمەتکار کرد، وتی: بوێری ئەو کارەم نییە. ئەوان تیغی خەنجەرەکەیان شکاند و تەنیا دەسکەکەیان خستە ناو دەستماڵەکە و پێیاندا.

کاتێك مەرداویج ڕۆشتە ناو گەرماوەکە، خزمەتکار ئەوەی ئەنجامدا پێی

مەوترابوو (خەنجەرە شکاوەکەی لەگەڵ خۆی بردە ناو گەرماوەکە). لەم کاتەدا یەکێکی دیکە لەنۆکەرەکان کەفەرماندەی نۆکەرەکانی کۆشك بوو، هات و لەبەردەم دەرگای گەرماوەکە دانیشت. تورکەکان هێرشیان کردە سەر گەرماوەکە و فەرماندەی نۆکەرەکان هەستا بۆ ئەوەی ڕێگەیان لێ بگرێت. یەکێك لەتورکەکان بەشمشێر لێیدا و دەستی قرتاند. حەلاقە ڕەشەکە هاواری کرد و کەوت. مەرداویج دەنگە دەنگ و هەرا و هوریاکەی بیست و بەرەو لای خەنجەرەکە ڕۆشت تا هەڵیگرێت و خۆی بپارێزێت بەڵام بینی خەنجەرەکە شکاوە و تەنیا دەسکەکەی لێیە. مەرداویج چوارپێیەکی دارینی (خۆی لەسەر دەشۆرد) لەناوەوە خستە بەر دەرگای گەرماوەکە. .چەند کەس لەتورکەکان سەرکەوتن وپەنجێرەی گەرماوەکەیان شکاند و مەرداویجیان تیرباران کرد. مەرداویج ڕۆشتە خەزێنەی ئاوی گەرم و بەشێوەیەکی نەرم و نیان لەگەڵیان دوا و سوێندی خوارد چاکەیان لەگەڵ بکات. بەڵام ئەوان گرنگییان بەوتەکانی نەدا و درەگای گەرماوەکەیان شکاند و ڕۆشتنە ژوور و کوشتیان.

لەو کەسانەی خەڵکیان دژی مەرداویج هان دەدا و کوشتنی مەرداویجیان دەستپێکرد، یەکیان ناوی توزەن بوو کەوەك فەرماندەی سوپای بەغداد دیاریکرا و یاروق و کوڕی بوغرا و محەممەد کوڕی یەنالی تەرجومان لەگەڵ بەجکەم. بەجکەم ئەو کەسە بوو پێش توزەن فەرمانڕەوایەتی عێراقی دەکرد و بەخواستی خوا ئامارەی پێدەدەین.

کاتێك تورکەکان مەرداویجیان کوشت، هاوەڵانیان ئاگادار کردەوە. ئەوان سوار ئەسپەکانی خۆیان بوون و هێرشیان کردە سەر کۆشکەکەی مەرداویج و تاڵانییان کرد و هەڵاتن بێ ئەوەی دەیلەمییەکان ئەوان بناسنەوە چوونکە پێشتر ئەوان بۆ پەیوەست بوون بەدەیلەمییەکان هاتبوونە ناو شارەکە و لەبەر ئەو هۆکارە بوو لەپەیوەست بوون بەمەرداویج دەستیان هەڵگرت.

کاتێك دەیلەمی و گیلانییەکان لەکوژرانی مەرداویج ئاگادار بوونەوە، شوێن تورکەکان کەوتن و تەنیا چەند کەس لەوانیان گرت کەچوارپێکانیان لەڕۆشتن بەجێمابوو. ئەو چەند کەسەیان کوشت و بۆ تاڵان کردنی گەنجینە گەڕانەوە بەڵام

عەمیدی وەزیریان بینی کە لەدەوری گەنجینەکە ئاگری هەڵگیرساندبوو. بەم شێوەیە نەیانتوانی گەنجینە تالاّن بکەن و گەنجینە وەك خۆی مایەوە.

یەکێك لەبابەتە سەرنج راکێشەکان کەباسی دەکرێت ئەوەیە سوپاییەکان لەو رۆژە کەتورەیی مەرداویجیان بینی، کۆبوونەوە و باسی خراپەکاری و ستەمکاری ئەویان دەکرد. لەم کاتەدا پیرەپیاوێك هاتە لایان کەکەس نەیدەناسی. ئەو کەسوار لەسەر ئەسپ بوو، وتی: کارخراپەکانی ئەم خوا نەناسە زیادی کردووە، ئەمڕۆ ئەو کفن دەکەن و خواوەند گیانی دەگرێت. ئەمەی وت و ڕۆشت. دەستەیەك ترسان و سەیری یەکیان کرد و پیرەکە ڕۆشت. بەخۆیان وت: باشترە شوێن پیرە پیاوەکە بکەوین و بیگرین و شوێن وتەکانی بکەوین نەکا مەرداویج لەم گفتوگۆیە ئاگادار ببێتەوە و چیتر خێرێك لەو پیرەپیاوە بەئێمە نەگات. شوێنی کەوتن بەلاّم کەس نەیزانی چی لێهات.

مەرداویج پێش ئەوەی بکوژرێت، ستەمکاری و زۆرداری کردبووە پیشە و فەرمانیدا بوو تەختێکی لەزێر بۆ دروست بکەن تا لەسەری دانیشێت. بۆ سوپاسالارەکان تەختیان لەزیو و سیم دروست کرد. هاوشێوەی تاجەکەی کەسرا، تاجێکی گەوهەر نیشانی دروست کرد. ئەو دەیویست هێرش بکاتە سەر عێراق و دەستی بەسەردا بگرێت و مەدائین و تاق و ئەیوانی خوسرەو سەر لەنوێ دروست بکاتەوە. ئەو کاتەی بەمەبەستەکەی خۆی گەیشت، ئەگەر کەسێك لەگەڵی دەدوا، بەشای شاکان ناوی ببات بەلاّم گرفتاری چارەنووسی خ ی بوو و خەڵکان لەشەڕ و بەلاّی ئەو ئاسوودە بوون. داوا لەخوادەکەین لەزووترین کات شەڕ و بەلاّی هەموو ستەمکاران لەسەرمان لاببات.

کاتێك مەرداویج کوژرا، هاوریٚ دەیلەمی و گیلانییەکانی کۆبوونەوە و راوێژیان کرد و بەیەکیان وت: ئەگەر سەرکردەمان نەبێت، لەناو دەچین. بۆ فەرمانبەری کردنی براکەی وەشمگیر کوڕی زیار هاوهەڵوێست بوون. ئەو باوکی قابوس و لەڕەی ژیانی بەسەر دەبرد. هاوەڵانی مەرداویج تابووتی ئەویان بۆ ڕەی برد. هاورێیانی ئەو لەگەڵ وەشمگیری برای لەشارەکە هاتنەدەر و چوار فەرسەنگ پیادە و پیێ پەتی، لەگەڵ جەنازەی بیێ گیانی مەرداویج ڕێگەیان بڕی. رۆژێکی سەرەنج

ڕاكێش بوو.

هاوەڵانی مەرداویج لەئەهواز و کەنارەکان کاتێك لەمەرگی ئەو ئاگادار بوونەوە، نەیانهێشت ئەم هەواڵە ئاشکرا ببێت و ڕێگەی شاری ڕەی یان گرتەبەر و ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی وەشمگیر نیشاندا و ئەویان وەك فەرماندەی خۆیان ناساند.

کاتێك مەرداویج کوژرا، ڕۆکن ئەلدەولە برای عیماد ئەلدەولە، لای ئەو بارمتە بوو -پێشتر ئاماژەمان پێدا- ڕۆکن ئەلدەولە پارەی بەپاسەوانەکانی خۆیدا و ئەوان ڕزگاریان کرد. ئەو ڕۆشتە دەشت تا زنجیرەکانی خۆی بپچڕێنێت. لەناکاو چەند ئێسترێك بەبارە کا (ئالیك) لێی نزیك بوونەوە کەهاورێ و کۆیلەکانی خۆی لەسەر بوون. ئەوان بارەکانیان خست و زنجیرەکانیان کردەوە و سوار چوارپێکان بوون و لەگەڵ ئەو بۆ لای براکەی عیماد ئەلدەولە لەفارس گەڕانەوە.

کردەوەی تورکەکان دوای کوشتنی مەرداویج

کاتێك تورکەکان مەرداویجیان کوشت، هەڵاتن و بۆ دوو دەستە دابەش بوون. دەستەیەك لەگەڵ خەجخەج پەیوەستی عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە بوون. خەجخەج ئەو کەسەیە دواتر توزەن چاوی دەرهێنا و ئاماژەی پێدەدەین. دەستەیەك لەگەڵ بەجکەم بەرەو کوێستانەکان ڕۆشتن. ژمارەی ئەم دەستەیە زیاتر بوو. ئەوان باجی دینەوەر و ناوچەکانی دیکەیان کۆکردەوە و هێرشیان کردە سەر نەهرەوان و لەڕێگەی بەغداد، بۆ خەلیفە ڕازی نامەیەکیان نووسی. ڕازی مۆڵەتی ڕۆشتنە ناو بەغدادی پێدان و ئەوان ڕۆشتنە ناو شارەکە. سوپای حەجەرییە گومانیان دەکرد فریوێك لەئارادایە و داوایان لەخەلیفە کرد تورکەکان بۆ کوێستان بگەڕێنێتەوە. کوڕی موقلە فەرمانی گەڕانەوەی پێدان و بڕێك سامانی خستە بەردەستیان بەڵام تورکەکان ڕازی نەبوون و توڕە بوون. کوڕی موقلە چەندین نامەی بۆ نووسین و ئەوانی بۆ لای خۆی بانگ کرد. ئەو لەواسط دەژیا و فەرمانڕەوایەتی بەسرەی دەکرد. تورکەکان بۆ لای کوڕی ڕائیق ڕۆشتن. کوڕی ڕائیق، بەجکەمی کردە فەرماندەی ئەوان و فەرمانی پێدا نامە بۆ هاوەڵە تورك و دەیلەمییەکانی مەرداویج بنێرێت. ئەویش نامەی بۆ نووسین و ژمارەیەك لەوان پەیوەستی بوون. کوڕی

رائیق رێزی گرتن و دیاری پێبەخشین. بەتایبەت چاکەی زۆری لەگەڵ بەجکەم کرد و فەرمانی پێدا هەرکات نامە بۆ کەسێك دەنووسێت خۆی بەبەجکەمی رائیقی ناو ببات. بەجکەم لای رائیق مایەوە و بەسەرهاتی ئەوان دواتر ئاماژەی پێدەدرێت.

کاروبارەکانی وەشمگیر دوای مەرگی براکەی

کاتێك براکەی وەشمگیر کوژرا و سوپاییەکان لەدەوری کۆبوونەوە و ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی نیشاندا، لەڕەی مایەوە. ئەمیر نەسر کوڕی سامانی بۆ سوپاسالارەکەی خۆی لەخوراسان، محەممەد کوڕی موزەفەری موحتاج نامەی نووسی تا بەرەو قوءس بڕوات. هەروەها نامەی بۆ ماکان کوڕی کالی نارد تا لەکرمانەوە پەیوەستی محەممەد کوڕی موزەفەر بێت و هەردووك بەرەو ڕەی و جورجان بەرێکەون.

ماکان لەرێگەی بیابانەوە بەرەو دامغان ڕۆشت. بانجینی دەیلەمی لەهاوەڵانی وەشمگیر لەگەڵ سوپایەکی گەورە هێرشی کردەسەر و ماکان لەمحەممەد کوڕی موزەفەر لەبێستام داوای هاوکاری کرد. محەممەد کوڕی موزەفەر فەرمانی بەدەستەیەکی گەورە لەسوپاکەیدا بۆ هاوکاری ماکان بەرێکەون بەڵام تا گەیشتنی خۆی نەجەنگن. سەربازەکان گوێڕایەڵی فەرمان نەبوون و جەنگیان لەگەڵ بانجین دەست پێکرد بڵام چوونکە پشتی یەکیان نەدەگرت، شکـ یان خوارد و هەموویان تێکشکاو بۆ لای محەممەد کوڕی موزەفەر گەڕانەوە و رێکەی جورجانیان گرتەبەر. بانجیان شوێنیان کەرت بۆ ئەوەی رێگەیان لێ بگرێت بەڵام ئەوان رێگەیان بەرەو نەیشابور گۆڕی و لەوێ مانەوە و فەرمانڕەوایی ئەو شارە بەماکان کوڕی کالی سپێردرا و ماکان لەوێ مایەوە. ئەم پێشهاتە لەکۆتایی ساڵی ٩٣٥/٣٢٣ زایینی و سەرەتای ٩٣٦/٣٢٤ زایینی روویدا.

کاتێك ماکان کرمانی بەجێهێشت، باوکی عەلی محەممەد کوڕی ئەلیاس بۆ کرمان گەڕایەوە و دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و لەگەڵ سوپاکەی نەسر لەکرمان جەنگی و سەرئەنجام سەرکەوتنی بەدەست هێنا. پاشماوەی گێڕانەوەکان تایبەت بەرووداوەکانی ئەوان لەساڵی ٩٣٦/٣٢٤ زایینی باس دەکەین.

گیرانی دوو کوڕەکەی یاقوت

لەجومادی الاوەل/ ئاوریلی ئەم ساڵە رازی خەلیفە، محەممەد و موزەفەر دوو کوڕەکەی یاقوتی گرت.

هۆکارەکەی ئەوە بوو کاتێك باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەزیر، محەممەد کوڕی یاقوتی بینی کەفەرمانڕەوایی سەراسەری وڵات دەکات و خۆی بەدوور لەکاروباری فەرمانڕەوایەتی بینی، نیگەران بوو و بەردایەك خراپەی ئەوی لای خەلیفە هێنایە سەرزمان کە بەمەبەستی خۆی گەیشت.

لەپێنجی جومادی الوەل/ بیست و چواری ئاوریل هەموو سەرکردەکان وەك نەریتی هەمیشەیی هاتنە کۆشکی خەلیفە. وەزیریش هات. وای نیشاندا خەلیفە دەخوازێت چەند ناوچەیەك بەسەرکردەکان بسپێرێت. محەممەد کوڕی یاقوتیش بۆ پەردەداری لەوێ ئامادە بوو و باوکی ئیسحاقی قەراریتی، دەبیرەکەی، هاورێیەتی دەکرد. چەند کەسێك هاتنە لای محەممەد کوڕی یاقوت و ئەویان بۆ لای خەلیفە برد. بۆ ڕۆشتن بۆ لای خەلیفە پەلەی کرد. ئەویان بردە ژوورێك و لەوێ رایان گرت. دواتر قەراریتیان بانگ کرد و کاتێك هات، ئەویشیان بردە ژوورێکی دیکە. موزەفەر کوڕی یاقوتیان (کەسەرخۆش بوو) بۆ کۆشك بانگ کرد. ئەو هات و موزەفەریان زیندانی کرد.

وەزیر، باوکی عەلی کوڕی موقلە، کەسانێکی بۆ ماڵی محەممەد نارد تا ڕێگە لەتالان کردنی بگرن. یاقوت لەم کاتەدا لەواسط مابوویەوە. کاتێك هەواڵی گیرانی دوو کوڕەکەی بیست، بۆ جەنگی کوڕی بویە بەرەو فارس بەرێکەوت و نامەیەکی سەربەمۆری بۆ خەلیفە نووسی و داوای کرد دوو کوڕەکەی بۆ هاوکاری کردنی ڕەوانە بکات. کوڕی موقلە جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست.

بەسەرهاتەکانی بورەیدی

لەم ساڵەدا پێگەی عەبدوللە بورەیدی بەرز بوویەوە.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوەیە ئەو بەڵێنی کۆکردنەوەی باجی کەنارەکانی ئەهوازی دابوو. کاتێك – وەك پێشتر ئامارەمان پێدا– سوپاکەی مەرداویج دەستی بەسەر ئەهوازدا گرت و یاقوت شکستی خوارد، بورەیدی بۆ بەسرە گەڕایەوە و کەنارە دوورەکانی ئەهوازی بەڕێوەدەبرد. لەگەڵ ئەوەیشدا دەبیری یاقوت بوو. عەبدوللە پەیوەستی یاقوت بوو و لەواست مایەوە.

کاتێك دوو کوڕەکەی یاقوت دەستگیر کران، کوڕی موقلە نامەیەکی بۆ بورەیدی نووسی و فەرمانی پێدا یاقوت ئارام بکاتەوە و پێی بڵێت گرتنی کوڕەکانی لەسەر داوای سوپا بووە و دوو کوڕەکەی قۆلبەست کراون تا سوپا ئارام بگرێت و ئەم دووانە دوای ماوەیەکی دیکە بۆ پەیوەست بوون بەباوکیان ڕەوانە دەکرێن. فەرمان ئەوەیە یاقوت بۆ گرتنی فارس بەڕێکەوێت. یاقوت لەواستەوە بەرەو شوش بەڕێکەوت و بورەیدی بەکەشتی لەڕێگەی دیجلەوە بەرەو ئەهواز ڕۆشت. کۆکردنەوەی باجی شوش و جوندیشاپور لەئەستۆی دوو براکەی بورەیدی، باوکی حسەین و باوکی یوسفدا بوو. ئەم دووانە بانگەشەی ئەوەیان دەکرد باجی ساڵی ٩٣٤/٣٢٢ زایینی لەلایەن مەرداویجەوە کۆکراوەتەوە و لەداهاتی ساڵی ٩٣٥/٣٢٣ زایینی شتێکی ئەوتۆ دەستنەکەوتووە چوونکە نوێنەرکانی مەرداویج ستەمیان لەخەڵکان کردووە و لەکشتوکاڵ هیچ نەماوەتەوە لەکاتێکدا بەو شێوە نەبوو (بەڵکو براکانی بورەیدی خۆیان باجەکەیان دزیبوو). کوڕی موقلە لەمە ئاگادار بوویەوە و نوێنەرێکی خۆی نارد تا لێکۆڵینەوە لەم بارودۆخە بکات. دوو براکەی بورەیدی ڕێگەی سازانیان گرتەبەر (بەرتیلیان پێدا) و نوێنەری کوڕی موقلە نووسی ڕاستی وتەکانی ئەوانی بۆ دەرکەوتووە و بەم شێوەیە سامانێکی زۆر بەدوو براکەی بورەیدی گەیشت و پێگەیان بەرز بوویەوە. ئەو بڕەی دەستیان کەوت چوارسەد هەزار دینار بوو.

کوڕی بورەیدی داوای لەیاقوت کرد بۆ گرتنی فارس لەڕێگەی ئەرجانەوە بەڕێکەوێت و ئەو خۆی سەرقاڵی کۆکردنەوەی باجی ئەو دیارە بوو و

بەمەبەستەکەی گەیشت.

کاتێك یاقوت لەگەڵ دەستە جەنگییەکانی خۆی گەیشتە فارس، کوڕی بویە لەکەنار دەروازەی ئەرجان رووبەرووی یاقوت بوویەوە و سوپاکەی یاقوت شکستیان خوارد و دوایین کەس کەمایەوە، خۆی بوو و بەناچاری هەڵات. کوڕی بویە تا رامهورموز شوێنی کەوت. یاقوت ڕۆشتە عەسکەری موکەرەم و کوڕی بویە لەرامهورموز مایەوە تا ئاشتی لەنێوانیان سەقامگیر بوو.

شۆڕشی حەنبلەییەکانی بەغداد

لەم ساڵەدا پێگەی حەنبەلییەکان بەرز بوویەوە تا ئەو جێگەی هێرشیان دەکردە سەر ماڵی سەرکردە و فەرماندەکان. ئەگەر شەرابیان دەبینی، دەیانڕژاند، ئەگەر گۆرانیبێژێکیان دەبینی، لێیان دەدا و کەرەستەکانی ژەنینیان بۆ دەشکاند، خۆیان لەکاروباری تایبەت بەکڕین و فرۆش هەڵدەقورتاند و ئەگەر پیاو و ژنێك و منداڵێك پێکەوە دەڕۆشتن، ئەگەر خزم دەبوون، پیاوەکەیان دەگرت و دەیانبردە لای فەرماندەی پاسەوانەکان و شایەتییان بۆ خراپەکاری ئەو دەدا. بارودۆخی بەغداد شڵەژا.

بەدری خەرشەنی، فەرمانددەی پاسەوانەکان، لەدەی جومادی الاخرە/ هەژدەی مەی سوار ئەسپ بوو و لەهەردوو لای بەغداد لەنێوان هاوەڵانی باوکی محەممەد بەربەهاری جاڕیدا کەنابێت دوو حەنبەلی پێکەوە کۆببنەوە و باسی ئایینەکەی خۆیان بکەن. نابێت کەس لەوان ببێتە پێش نوێژ مەگەر ئەوەی لەنوێژەکان بەدەنگی بەرز بڵێن بسم الله الرحمان الرحیم. بەڵام ئەم وتانە کاریگەری بەجێنەهێشت و خراپەکاری و ئاژاوەگێڕی ئەوانی زیاتر کرد. ئەوان لەو کوێرانەی مزگەوتیان کردبووە ماڵی خۆیان، داوای هاوکارییان کرد بەجۆرێك ئەگەر کەسێکی شوێنکەوتەی شافعی لای ئەم کوێرانە گوزەری دەکرد، بەگۆچانەکەی دەستی تا سەرەمەرگ لێیان دەدا.

لەم کاتەدا نامەی رازی بۆ حەنبەلییەکان خوێندرایەوە کەسەرکۆنەی کردەوەکانی ئەوانی دەکرد و باوەڕەکانی ئەوانی لەشوبهاندن و شتەکانی دیکە

بەناڕەوا لەقەڵەم دەدا. لەم نامەدا هاتبوو: هەندێ کات گومان دەکەن روخساری قێزەون و گلاوی ئێوە هاوشێوەی پەروەردگاری جیهانە و کردەوە پەستەکانتان لەکردەوەکانی ئەو دەچێت و بۆ خواوەند، پەنجە، ئەنگوست، پێ، پیلاوی زێرین و مووی لوول و کورت دادەنێن، جارێك بۆ ئاسمان بەرزی دەکەنەوە و جارێك دەیهێننەوە سەرزەوی، خواوەند لەوەی بەستەمکار و خراپەکاری دەیهێننە سەرزمان، گەورەتر و پاکترە، سەردەمانێك پێشەوا هەڵبژێردراوەکان ناشیرین دەکەن و ناباوەڕی بۆ شیعەکانی بنەماڵەی پێغەمبەر(د.خ) دەگێڕنەوە و خەڵکان بەدیاردە تازەکان و ئایینە گلاوەکانتان گومڕا دەکەن لەکاتێکدا هیچ ئایەیەکی قورئانی بەڵگەی کارەکانتان نییە، ئێوە رێز لەزیارەتگای ئیمامەکان ناگرن و زیارەت کەران بەتۆمەتی هێنانە ئارای دیاردەی تازە سەرکۆنە دەکەن لەکاتێکدا سەردان کردنی گۆڕی کەسێکی وەك ئەحمەدی حەنبەلی کە نەشەرەف هەیە و نەرەچەڵەکی ئەو دەگاتەوە بە پێغەمبەر(د.خ)، بەڕەوا دەزانن و پێشنیار بەخەڵکان دەکەن زیارەتی گۆڕەکەی بکەن. ئەو بەکەسێکی خاوەن مۆجیزە بەخەڵکان دەناسێنن. نفرینی خواوەند لەو شەیتانەی کارە قێزەونەکانی ئەوی لەبەر چاوی ئێوەدا رازاندەوە و چەندە فریوکارە ئەو! سەروەری باوەڕداران بەهەموو شتە پیرۆزەکان سوێند دەخوات و سوێندەکەی خۆی دێنێتەدی کەئەگەر لەم ئایینە سەرکۆنە کراوەی خۆتان دەست هەڵنەگرن، تا ئەو جێگەی دەتوانێت رووبەڕووتان دەبێتەوە و خوێنتان دەرێژێت و ئاوارەتان دەکات و بلاوە بەکۆبوونەوەکانتان دێنێت. دەستی بۆ شمشێر درێژە دەکات و ماڵ و سامانتان دەکاتە خۆراکی ئاگر.

کوژرانی باوکی عەلا کوڕی حەمدان

لەم ساڵەدا ناسر ئەلدەولە باوکی محەممەد حەسەن کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان مامی باوکی عەلا کوڕی حەمدانی ڕشت.

هۆکارەکەی ئەوە بوو باوکی عەلا سەعید کوڕی حەمدان بەنهێنی بەڵێنی کۆکردنەوەی باجی موسڵ و دیاری ڕەبیعەی دابوو. ناسر ئەلدەولە، برازای ئەو، فەرمانڕەوایەتی ئەو سامانەی دەکرد. ئەو لەگەڵ پەنجا کەس لەبەغداد بەرێکەوت و وای نیشاندا دەخوازێت باجی خەلیفە لەبرازاکەی بستێنێت. کاتێك گەیشتە موسڵ، برازاکەی لەدەرەوەی شارەکە بوو. کاتێك باوکی عەلا گەیشت، ڕۆشتە کۆشکی برازاکەی و پرسیاری ئەوی کرد. وتیان: بۆ بینینی تۆ هاتووە. باوکی عەلا دانیشت و چاوەڕوانی گەڕانەوەی ئەوی کرد. کاتێك ناسر ئەلدەولە ئاگادار بوویەوە باوکی عەلا لەکۆشکەکەی چاوەڕوانە، دەستەیەك لەکۆیلەکانی نارد. کۆیلەکان گرتیان. دواتر ناسر کەسانێکی نارد و کوشتیان.

ڕۆشتنی کوڕی موقلە بۆ موسڵ و بەسەرهاتی ئەو لەگەڵ ناسر ئەلدەولە

کاتێك ناسر ئەلدەولە، باوکی عەلای مامی کوشت و هەواڵەکەی بەخەلیفە گەیشت، کارەکەی ناسری بەقێزەون لەقەڵەمدا و فەرمانی بەکوڕی موقلەدا بەرەو موسڵ بەرێکەوێت. ئەو لەگەڵ سوپاکەی خۆی لەشەعبان/ جولای ڕێگەی میسری گرتەبەر و کاتێك لەو شارە نزیك کەوتەوە، ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان لەوێ ڕۆشت و رووی کردە زەوزان. وەزیر تا کوێستانی تەنین شوێنی کەوت و دواتر بۆ موسڵ گەڕایەوە و لەوێ نیشتەجێ بوو و باجی کۆکردەوە.

کاتێك مانەوەی کوڕی موقلە لەموسڵ درێژەی کێشا، دەستەیەك لەهاوەڵانی ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان کوڕەکەی وەزیریان فریودا. ئەو لەبەغداد جێگری وەزیر بوو. دە هەزار دیناریان پێدا تا نامەیەك بۆ باوکی بنوسێت و بۆ بەغدادی بانگ بکات. ئەو نامەیەکی بۆ باوکی نووسی و پێی وت بارودۆخی بەغداد شڵەژاوە و ئەگەر درەنگ بکات، لەو ڕووداوانەی فیرۆیی بەرهەم دێنن، ئاسوودە نابێت.

وەزیر بەم نامەیە شڵەژا و عەلی کوڕی خەلەف کوڕی تەباب و ماکەردی دەیلەمی (یەکێك لەسەربازەکانی سوپای ساجییە) لەموسڵ دانا و لەنیوەی شەوال/ هەژدەی سێپتامبەر بەرەو بەغداد بەرێکەوت.

کاتێك کوڕی موقلە موسڵی بەجێهێشت، ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان گەڕایەوە و جەنگی لەگەڵ ماکەردی دەیلەمی دەستپێکرد. کوڕی حەمدان شکستی خوارد. کوڕی حەمدان گەڕایەوە و سوپایەکی کۆکردەوە و لەزیحەججە/ نۆڤەمبەر دووبارە رووی کردە گۆڕەپانی جەنگ و ئەم جارە ماکەرد شکستی خوارد و بۆ رەققە هەڵات و لەوێوە رێگەی بەغدادی گرتەبەر. کوڕی تەبابیش موسڵی بەجێهێشت و کوڕی حەمدان دووبارە دەستی بەسەر موسڵ وکەنارەکانیدا گرت و نامەیەکی بۆ خەلیفە نووسی و داوای لێکرد لەگوناحەکەی خۆش ببێت و بەڵێنیدا باجی ئەو شارە رەوانە بکات. خەلیفە بەداواکەی رازی و سەرزەمینی موسڵ ئارامی بەخۆیەوە بینی.

گرتنی جەنوە و شارەکانی دیکە

لەم ساڵەدا قائیمی عەلەوی سوپایەکی لەئەفریقییە و لەرێگەی دەریاوە بۆ رۆم رەوانە کرد و ئەوان توانیان دەست بەسەر شاری جەنوەدا بگرن و تا سەردانییە پێشڕەوییان کرد و لەگەڵ دانیشتوانی ئەو شارە رووبەروو بوونەوە و ژمارەیەکی زۆری کەشتییان سوتاند و رێگەی قرقیسایان گرتەبەر. لەوێش چەند کەشتییەکیان سووتاند و بێ زیان گەڕانەوە.

بەسەرهاتی قەرەمتییەکان

لەم ساڵەدا کاتێك خەڵکان مەبەستی حەجیان کرد و گەیشتنە قادسییە، لەدوانزەی زیقەعدە/ چواردەی ئۆکتۆبەر، باوکی تاهیری قەرەمتی ڕێگەی لێگرتن. کەس ئەوی نەناسییەوە و سوپای خەلیفە ڕووبەڕووی بوونەوە و حاجییەکانیش هاوکارییان کرد. قەرەمتییەکان پەنایان بۆ قادسییە برد. دەستەیەك لەعەلەوییەکانی کوفە ڕۆشتنە لای باوکی تاهیر و داوایان لێکرد دەست لەحاجییەکان هەڵگرێت. ئەو دەستی لەحاجییەکان هەڵگرت بەو مەرجەی هەموویان بۆ بەغداد بگەڕێنەوە. حاجییەکان بۆ بەغداد گەڕانەوە و لەم ساڵەدا کەس لەخەڵکانی بەغداد حەجی نەکرد و باوکی تاهیر ڕێگەی کوفەی گرتەبەر و چەند ڕۆژێك لەوێ مایەوە. دواتر کوفەی بەجێهێشت و ڕۆشت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەموحەرەم/ دێسامبەری ئەم ساڵە، ڕازی دوو کەنارەی ڕۆژئاوا وڕۆژهەڵاتی بەدوو کوڕەکەی خۆی باوکی جەعفەر و باوکی فەزڵ سپارد و ئەم فەرمانەی بۆ هەموو سەرزەمینەکان نووسی.

لەشەوی دوانزەی زیقەعدە/ چواردەی ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە، ئەو شەوەی قەرەمتی ڕێگەی لەحاجییەکان گرت، لەسەرەتای شەو تا کۆتایی، نەیزەك لەئاسمان دەباری کەهاوشێوەی نەبینراوە.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی یاقوت لەزیندان بەهۆی خوێنبەربوونەوە مرد و شایەت و قازییەکانیان هێنا و جەستەی بێ گیانی ئەبوبەکریان نیشاندا و ئەوان هیچ شوێنەوارێکی ئەشکەنجە یا خنکانیان نەبینی. ئەوان قژی سەریان ڕاکێشا بۆ ئەوەی لەژەهر خوارد کردنی دڵنیا بن. جەنازەکەیان بۆ بنەماڵەکەی گەڕاندەوە. سامان، زەوی، کارگوزاران و هەرکەسێك کەینی و بەینی لەگەڵ ئەودا بوو، گیرا.

لەم ساڵەدا لەخوراسان گرانی هاتە ئاراوە بەشێوەیەك ژمارەیەکی زۆر

لەدانیشتوانەکەی لەبرسا مردن. ژمارەکەیان بەئەندازەیەك بوو خەڵکان لەبەخاك سپاردنی ئەوان ناتەوان بوون. خەڵك، هەژار و دەست کورتەکانیان لەماڵێکدا کۆدەکردەوە تا ئەو کاتەی کفن و کەرەستەکانی بەخاك سپاردنی ئەوان ئامادە دەکرا.،

لەم ساڵەدا عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە، ڕۆکن ئەلدەولەی برای بۆ کێوەکان ڕەوانە کرد و دوای گەڕانەوەی ئەو لەکاتی مەرگی مەرداویج، سوپایەکی کردە هاورێی. ئەو ڕوویکردە ئیسفەهان و دەستی بەسەردا گرت و نوێنەرەکانی وەشمگیری لەئیسفەهان و چەند شارێکی چیا دەرپەڕاند. وەشمگیر سوپای ڕازاندەوە و بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. ڕۆکن ئەلدەولە، لەسەر شارەکانی ئیسفەهان، هەمەدان، قوم، کاشان، کەرەج، ڕەی، کەنکور، قەزوێن و.... دەجەنگا.

لەکۆتایی جومادی الاخرە/ هەشتی جونی ئەم ساڵە، سوپا لەبەغداد شۆڕشی کردو مەبەستی هێرش کردنە سەر ماڵی عەلی کوڕی موقلە و کوڕەکەی ئەویان کرد. شۆڕشی ئەوان تەشەنەی کرد و هاوەڵانی کوڕی موقلە ڕێگەیان لێگرتن. شۆڕشییەکان بیریان لەرێگە چارە کردەوە و لەپشتەوە تونێلێکیان بۆ ماڵی وەزیر لێدا و ڕۆشتنە ناو ماڵەکەی و دەستیان بەسەردا گرت. وەزیر و کوڕەکەی بەرەو ڕۆژئاوا هەڵاتن. کاتێك سوپای ساجییە لەم شۆڕشە ئاگادار بوویەوە، سوار لەسەر ئەسپ ڕێگەی ماڵی وەزیریان گرتەبەر و شۆڕشگێرانیان ئارام کردەوە و وەزیر و کوڕەکەیان بۆ ماڵەکەی گەڕاندەوە.

وەزیر بەدوای ئەم شۆڕشە گومانی لەدەستەیەك لەهاوەڵانی کوڕی یاقوت کرد و فەرمانیدا جاڕ بدەن کەس لەوان لەمەدینە ئەلسەلام نەمێنێتەوە. سوپا جارێکی دیکە لەیانزەی زیحەججە/ دوانزەی نۆڤەمبەر کەوتنە جموجۆڵ و چەندین تونێلیان بۆ ماڵی وەزیر لێدا. کۆیلەکانی وەزیر ڕێگەیان لێگرتن و ڕووبەڕوویان بوونەوە. فەرماندەی پاسەوانەکان پارێزگاری لەزیندان دەکرد بۆ ئەوەی کەس دەرگای زیندان نەکاتەوە. شۆڕش دامرکایەوە.

لەم ساڵەدا بەنێوەنجیگەری کوڕی موقلەی وەزیر، موزەفەر کوڕی یاقوت لەزیندانی خەلیفە ڕزگاری بوو و سوێندی خوارد ببێتە هاورێی وەزیر و ڕێگەی

ناسازگاری ئەو نەگرێتەبەر و هیچ کات خراپەی وەزیر وکوڕەکەی نەهێنێتە سەرزمان. بەڵام ئەم پەیمانەی نەبردەسەر نەبۆ خۆی نەبۆ کوڕەکەی و لەگەڵ سوپای حەجەرییە دژی ئەو یەکیان گرت و دوژمنایەتی خۆی لەگەڵ ئەو ئاشکرا کرد.

موزەفەر ڕقی وەزیری لەدڵدا بوو چوونکە گومانی دەکرد براکەی ژەهر خوارد کردووە و کوشتوویەتی.

لەم ساڵەدا کوڕی موقلە چەندین نێردراوی بۆ لای محەممەد کوڕی رائیق ناردە واست. ئەو رێگەی لەخواردەمەنییانە گرتبوو کەبۆ خەلیفە دەنێردرا. خەلیفەیش داوای ماڵیاتی واست و بەسرە و شارەکانی نێوان ئەم دوو شارەی لێدەکرد. محەممەد کوڕی رائیق رێزی لەنێردراوەکان گرت و- لەبەر نەزانی- نامەیەکی بۆ کوڕی موقلە نووسی و بەشێوەیەکی نهێنی نامەیەکی بۆ خەلیفە نارد. ئەو لەم نامەدا نووسیبووی ئەگەر خەلیفە ئەو بانگ بکات و کاروبارەکان بەو بسپێرێت.و بەرێوەبردنی حکومەت بخاتە ئەستۆی ئەو، دەتوانێت هەموو خەرجییەکانی خەلیفە و رۆژانەی سوپا دابین بکات. کاتێك نامەکەی بەدەستی خەلیفە گەیشت، وەلآمی نەدایەوە.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدویە کوڕی سەدوسی هوزەلی لەمناڵەکانی عوتەبە کوڕی مەسعود لەکوفە مرد. ئەو خەڵکی نەیشابور بوو. ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەرەفە ناسراو بەنەفتویەی نەحوی کەچەندین نوسراوی هەیە، لەم ساڵەدا کۆچی دوای کرد. ئەو یەکێك لەمناڵەکانی موهەلیب کوڕی باوکی سوفرە بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و چواری کۆچی (٩٣٦ زایینی)

گرتنی کوڕی موقلە و وەزارەتی عەبدولڕەحمان کوڕی عیسا

کاتێك نێردراوەکان بێ پارە لای کوڕی ڕائیق گەڕانەوە، وەزیر بەباشی زانی کوڕەکەی بۆ لای ئەو بنێرێت. سوپایەکی بۆ ئەو ئامادە کرد و وای نیشاندا مەبەستی ئەهوازی لەسەردایە. لەنیوەی جومادی الاوەل/ دوانزەی ئاوریل، وەزیر ڕۆشتە کۆشکی ڕازی. ئەو بەخەلیفەی وت مەبەستی ڕۆشتن بۆ ئەهوازی هەیە تا خەلیفە پەرێشان نەبێت. نوێنەرێکی بۆ لای کوڕی ڕائیق نارد تا لەمەبەستەکەی خۆی ئاگاداری بکاتەوە بۆ ئەوەی ئەم سوپایە نەبێتە هۆی ڕاچڵەمینی ئەو. کاتێك کوڕی موقلە بۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە، موزەفەر کوڕی یاقوت و سوپای حەجەرییە ئەویان گرت. موزەفەر– وەك ئاماژەی پێدرا– لەزیندان ئازاد کرابوو.

ئەوان کەسانێکیان بۆ لای ڕازی نارد و لەکارەکەی خۆیان ئاگاداریان کردەوە. ڕازی کارەکەی ئەوانی پەسەند کرد. باوکی حسەین کوڕی باوکی عەلی کوڕی موقلە و مناڵەکان و ئەندامانی خێزان و هاوەڵانی ئەو خۆیان شاردەوە. سوپاکەی حەجەرییە و ساجییە داوایان لەڕازی کرد، وەزیرێك دەستنیشان بکات. ڕازی ئەو کارەی خستە ئەستۆی خۆیان و ئەوان عەلی کوڕی عیسایان هەڵبژارد. ڕازی بۆ سپاردنی وەزارەت ئەوی بانگ کرد بەڵام عەلی کو ، عیسا ڕازی نەبوو و عەبدولڕەحمانی برای بۆ ئەو کارە پەسەند کرد. ڕازی، کوڕی موقلەی بە عەبدولڕەحمان سپارد و عەبدولڕەحمان سامانەکەی زەوت کرد و بەدری خەرشەنی لەفەرماندەیی پاسەوانەکان لابرد بەڵام عەبدولڕەحمان بۆ بەڕێوەبردنی کارەکان ناتەوان بوو و دەستی لەکار کێشایەوە.

ناسازگاری ئەو نەگرێتەبەر و هیچ کات خراپەی وەزیر وکوڕەکەی نەهێنێتە سەرزمان. بەڵام ئەم پەیمانەی نەبردەسەر نەبۆ خۆی نەبۆ کوڕەکەی و لەگەڵ سوپای حەجەرییە دژی ئەو یەکیان گرت و دوژمنایەتی خۆی لەگەڵ ئەو ئاشکرا کرد.

موزەفەر ڕقی وەزیری لەدڵدا بوو چوونکە گومانی دەکرد براکەی ژەهر خوارد کردووە و کوشتوویەتی.

لەم ساڵەدا کوڕی موقلە چەندین نێردراوی بۆ لای محەممەد کوڕی رائیق ناردە واست. ئەو ڕێگەی لەخواردەمەنییانە گرتبوو کەبۆ خەلیفە دەنێردرا. خەلیفەیش داوای ماڵیاتی واست و بەسرە و شارەکانی نێوان ئەم دوو شارەی لێدەکرد. محەممەد کوڕی رائیق ڕێزی لەنێردراوەکان گرت و- لەبەر نەزانی- نامەیەکی بۆ کوڕی موقلە نووسی و بەشێوەیەکی نهێنی نامەیەکی بۆ خەلیفە نارد. ئەو لەم نامەدا نووسیبووی ئەگەر خەلیفە ئەو بانگ بکات و کاروبارەکان بەو بسپێرێت.و بەڕێوەبردنی حکومەت بخاتە ئەستۆی ئەو، دەتوانێت هەموو خەرجییەکانی خەلیفە و ڕۆژانەی سوپا دابین بکات. کاتێك نامەکەی بەدەستی خەلیفە گەیشت، وەڵامی نەدایەوە.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی ئیبراهیم کوڕی عەبدویە کوڕی سەدوسی هوزەلی لەمناڵەکانی عوتەبە کوڕی مەسعود لەکوفە مرد. ئەو خەڵکی نەیشابور بوو. ئیبراهیم کوڕی محەممەد کوڕی عەرەفە ناسراو بەنەفتویەی نەحوی کەچەندین نوسراوی هەیە، لەم ساڵەدا کۆچی دوای کرد. ئەو یەکێك لەمناڵەکانی موهەلیب کوڕی باوکی سوفرە بوو.

ڕووداوەكانی ساڵی سێسەد و بیست و چواری كۆچی (٩٣٦ زایینی)

گرتنی كوڕی موقلە و وەزارەتی عەبدولڕەحمان كوڕی عیسا

كاتێك نێردراوەكان بێ پارە لای كوڕی رائیق گەڕانەوە، وەزیر بەباشی زانی كوڕەكەی بۆ لای ئەو بنێرێت. سوپایەكی بۆ ئەو ئامادە كرد و وای نیشاندا مەبەستی ئەهوازی لەسەردایە. لەنیوەی جومادی الاوەل/ دوانزەی ئاوریل، وەزیر ڕۆشتە كۆشكی رازی. ئەو بەخەلیفەی وت مەبەستی ڕۆشتن بۆ ئەهوازی هەیە تا خەلیفە پەرێشان نەبێت. نوێنەرێكی بۆ لای كوڕی رائیق نارد تا لەمەبەستەكەی خۆی ئاگاداری بكاتەوە بۆ ئەوەی ئەم سوپایە نەبێتە هۆی راچڵەمینی ئەو. كاتێك كوڕی موقلە بۆ ماڵەكەی خۆی گەڕایەوە، موزەفەر كوڕی یاقوت و سوپای حەجەرییە ئەویان گرت. موزەفەر– وەك ئاماژەی پێدرا– لەزیندان ئازاد كرابوو.

ئەوان كەسانێكیان بۆ لای رازی نارد و لەكارەكەی خۆیان ئاگاداریان كردەوە. رازی كارەكەی ئەوانی پەسەند كرد. باوكی حسەین كوڕی باوكی عەلی كوڕی موقلە و مناڵەكان و ئەندامانی خێزان و هاوەڵانی ئەو خۆیان شاردەوە. سوپاكەی حەجەرییە و ساجییە داوایان لەرازی كرد، وەزیرێك دەستنیشان بكات. رازی ئەو كارەی خستە ئەستۆی خۆیان و ئەوان عەلی كوڕی عیسایان هەڵبژارد. رازی بۆ سپاردنی وەزارەت ئەوی بانگ كرد بەڵام عەلی كو ، عیسا رازی نەبوو و عەبدولڕەحمانی برای بۆ ئەو كارە پەسەند كرد. رازی، كوڕی موقلەی بە عەبدولڕەحمان سپارد و عەبدولڕەحمان سامانەكەی زەوت كرد و بەدری خەرشەنی لەفەرماندەیی پاسەوانەكان لابرد بەڵام عەبدولڕەحمان بۆ بەڕێوەبردنی كارەكان ناتەوان بوو و دەستی لەكار كێشایەوە.

گرتنی عەبدولرەحمان و وەزارەتی باوکی جەعفەری کەرخی

کاتێك ناتەوانی عەبدولرەحمان بۆ رازی ئاشکرا بوو، ئەو و براکەی عەلی کوڕی عیسای گرت. رازی لەعەلی کوڕی عیسا سەد هەزار دینار و لە عەبدولرەحمانی برای حەفتا هەزار دیناری سەند.

چۆنیەتی کوژرانی یاقوت

لەم ساڵەدا یاقوت لەعەسکەر موکەرەم کوژرا.

چۆنیەتی کوژرانەکەی بەم شێوەیە بوو. باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی بەکەسێکی بڕواپێکراوی خۆی دەزانی. بورەیدی فێڵی لێکرد و چاکەکاری ئەوی بەخراپەکاری وەڵام دایەوە و باسی چۆنیەتی ئەم کارە دەکەین.

پێشتر وتمان باوکی عەبدوڵلە نامەیەکی بۆ یاقوت نووسی و بەڵێنی کۆکردنەوەی باجی ئەهوازیدا. یاقوت ئەوی بەکەسێکی بڕواپێکراو لەقەڵەمدا و وتەکانی ئەوی پشتراست کردەوە. هەرکات هەواڵێکی باوکی عەبدوڵلەیان دەبردە لای یاقوت و لەخراپەکاری ئەو ئاگاداریان دەکردەوە، یاقوت دەیوت: باوکی عەبدوڵلە بەو شێوەیە نییە کەئێوە گومانی دەکەن. چوونکە هەرگیز ئارەزووی فەرمانڕەوایەتی و فەرماندەیی سوپاییەکانی لەسەردا نییە و پسپۆڕی ئەو دەبیرییە. بەم شێوەیە فریوی ئەوی خوارد.

یاقوت، پیاوێکی چاکەکار و خۆش باوەڕ بوو. لەبەر ئەمە کاتێك خەلیفە دوو کوڕەکەی گرت، سەرپێچی فەرمانەکانی نەکرد و لەسەر بەڵێن و پەیمانەکەی خۆی مایەوە.

بەڵام بارودۆخی ئەو لەگەڵ بورەیدی بەم شێوە بوو. کاتێك یاقوت لە عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە شکستی خوارد و بەرەو عەسکەر موکەرەم هەڵات، باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی نامەیەکی بۆ نووسی و داوای لێکرد لەعەسکەر موکەرەم بمێنێتەوە و کەمێك وچان بگرێت تا بیر لەرێگە چارەیەك بکەنەوە. باوکی عەبدوڵلە لەو کاتەدا لەئەهواز بوو. حەزی نەدەکرد لەگەڵ یاقوت لەشارێکدا بمێنێتەوە.

یاقوت گوێی لەقسەکانی باوکی عەبدوللە گرت و لەعەسکەر موکەرەم ئوردووی لێدا. باوکی عەبدوللە، براکەی خۆی باوکی یوسفی بورەیدی بۆ لای یاقوت نارد تا دڵنەوایی بکات و تەندروستی ئەو پێش هەموو شتێك بخات. فەرمانی پێدا پەنجا هەزار دینار لەئەهوازەوە بۆ یاقوت ببات چوونکە یاقوت سوپایەکی لەتیرەکانی بەربەر، شەفیعیە، نازوکیە، بولەیقیە و هارونیەی لەگەڵدا بوو. کوڕی موقلە ئەم سوپاییانەی (شوێنکەوتەکانی بولەیقیە، نازوك و هارون کوڕی غەریبی) لەسوپاکەی بەغداد ،جیاکردبوویەوە و ڕەوانەی ئەهوازی کرد تا خەرجییەکانیان کەم ببێتەوە. باوکی یوسف بەیاقوتی وت: ئەم دەستەیە ئەگەر ببینن ئەم پارەیە بەدەستی تۆ دەگات، شۆڕش دەکەن و باوکی عەبدوللە ناچار دەبێت ئەهواز بەجێبێڵێت و پەیوەستی تۆ بێت و نازانین دەرئەنجامی ئەم کارە بەکوێ دەگات. ئەوسا وتی: پیاوەکانی تۆ بەو ئەزمونە خراپەی لەخۆیان نیشانیاندا، بەکەم رازی دەبن.

یاقوت بەقسەکانی باوکی یوسف رازی و پارەکەی وەرگرت و لەناو هاوەڵانی خۆی دابەشی کرد. چەند مانگێك مایەوە بێ ئەوەی هیچ لەو برە پارەیە بۆ خۆی هەڵگرێت تا ئەوەی ساڵی ٣٢٤/٩٣٦ زایینی دەستیپێکرد. سوپاکەی یاقوت لەکەمی بژێوی کەوتنە تەنگانەوە و دەنگیان بەرز کردەوە و باسی هاوەڵانی بورەیدیان لەئەهواز کرد کە بەئاسوودەی ژیان بەسەر دەبەن.

لەم کاتەدا تاهیری جیلی(گیلانی) لەهاوەڵە نزیك ـی کوڕی بویە، لەگەڵ هەشتسەد سوار پەیوەستی یاقوت بوو. تاهیر پێگەیەکی بەرزی بوو کەخۆی بۆ لەئەستۆ گرتنی کارە گەورەکان بەشیاو دەزانی.

هۆکاری پەیوەست بوونی تاهیر بەیاقوت ئەوە بوو دەترسا لەوەی نەکان کوڕی بویە لەسەر بنەمای ترسی گوماناوی خۆی لەو (تاهیر) قۆلبەستی بکات. تاهیر کاتێك بارودۆخی یاقوتی بینی، لێی جیابوویەوە و ڕێگەی رۆژئاوای شوشتەری گرتەبەر. ئەو دەیویست دەست بەسەر ماهی بەسرەدا بگرێت. دەبیرەکەی، باوکی جەعفەری سەیمەری، هاورێیەتی دەکرد. کوڕی بویە لەم پێشهاتە ئاگادار و تاهیری سەرکوت کرد و تاهیر و سوپاکەی هەڵاتن و کوڕی بویە دەستی بەسەر خۆی و

سوپاکەیدا گرت و سامانەکانی تالآن و سەیمەری ئەسیر کرد بەلآم خەیات، وەزیری عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە، ئەوی ڕزگار کرد. سەیمەری ڕۆشتە کرمان و پەیوەستی مۆعیزئەلدەولە باوکی حەسەن کوڕی بویە بوو. ئەم پەیوەست بوونە دەرئەنجامێکی باشی لێکەوتەوە.

کاتێك تاهیر، یاقوتی بەجێهێشت، یاقوت، وورەی لەدەستدا و سوپاکەی بوێر بوون و یاقوت لێیان ترسا. نامەیەکی بۆ بورەیدی نووسی و لەباروودۆخی خۆی ئاگاداری کردەوە و پێی وت تەنیا بڕوای بەرێگەچارەکانی ئەو هەیە. بوەریدی پەیامی بۆ نارد: سوپاکەی تۆ لەناو چووە، باشترە ئەوان بۆ لای من ڕەوانە بکەیت تا بارودۆخی ئەوان سامان بدەن. خۆی بەئەندازەیەك گرفتارە ناتوانێت بڕواتە لای یاقوت و ئەگەر لەگەڵ سوپاکەی بڕواتە لایان، ناتوانێت دادی یاقوت لەوان وەربگرێت چوونکە ئەگەری هەیە سوپاییەکان پشتیوانی لەیەك بکەن بەلآم ئەگەر دەستە دەستە بەرەو ئەهواز بەرێکەون، دەتوانێت بەو شێوەی دەخوازێت مامڵەیان لەگەڵ بکات و ئەوان دەرفەتی ناسازگارییان دەست ناکەوێت.

یاقوت ئەو کارەی کرد و سوپاکەی خۆی بۆ لای بورەیدی ڕەوانە کرد. بورەیدی سەربازە شیاوەکانی بۆ خۆی هەڵبژارد و سەربازە نەشیاوەکانی بۆ لای یاقوت گەڕاندەوە. بورەیدی ڕۆژانەی سەربازە نەشیاوەکانی بڕی. یاقوتیان لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە و داوایان لێکرد پێش ئەوەی باوکی عەبدوللە جڵەوی کاروبارەکان بگرێتە دەست، لەناوی ببات. یاقوت گرنگی بەوتەکانی ئەوان نەدا و وتی: من ئەو سەربازانەم لای ئەو کردۆتە هێزی پشتیوانی خۆم.

بورەیدی چاکەی لەگەڵ سەربازەکانی خۆی کرد. هاوەڵانی یاقوت ئەمەیان پێ وت و داوای ئەو ڕۆژانەیان کرد کەبورەیدی بۆی دیاریکردبوون. یاقوت نامەیەکی بۆ بورەیدی نووسی بەلآم بورەیدی هیچی نەنارد. یاقوت دووبارە نامەیەکی نووسی و بوەریدی هیچی نەنارد. یاقوت بێ کەرەستەی جەنگ بۆ لای بورەیدی بەرێکەوت تا لێی نەترسێت. کاتێك هەواڵی هاتنی یاقوت بەبوەریدی گەیشت، بۆ پێشوازی کردنی ڕۆشت و دەستی ماچ کرد و ئەوی بردە ماڵەکەی خۆی و خۆی بەدەستی خۆی خواردنی بۆ دەهێنا و خزمەتی دەکرد.

بورەیدی سەربازەکانی بۆ هەڵگیرساندنی شۆڕش ئامادە کردبوو. سەربازەکان لەبەردەم ماڵەکەی کۆبوونەوە و دەنگیان بەرز کردەوە و داوای دادپەروەرییان دەکرد. یاقوت پرسیاری ئەم بارودۆخەی کرد. پێیان وت: سەربازەکانن و لەبەر دەرگا دەنگە دەنگیان دروست کردووە و دەڵێن یاقوت و بورەیدی رێککەوتوون و ئێمە دەبێت یاقوت بکوژین. بورەیدی پێی وت: دەبینی چیمان بەسەر هاتووە، کەواتە گیانی خۆت رزگار بکە وەگەرنە هەموومان دەکوژرێین. یاقوت هەراسان و نیگەران لەدەرگایەکی دیکەوە ڕۆشتەدەر و بورەیدی هیچی بەکەس نەوت. یاقوت بۆ عەسکەر موکەرەم گەڕایەوە. بورەیدی نامەیەکی بۆ نووسی: هەوڵی زۆرمدا بۆ ئەوەی سەربازەکان ئارام بکەمەوە بەڵام نەمتوانی و لەوەی مەبەستی کوشتنی تۆ بکەن، ئاسوودە نیم. دووری عەسکەر موکەرەم لەئەهواز زیاتر لەهەشت فەرسەنگ نییە و باشتر وایە بەرەو شوشتەر بڕۆیت تا لەم دەستەیە دوورتر بیت چوونکە لەوێ باشتر دەتوانیت بەرگری بکەیت. ئەو نامەیەکی بۆ کارگوزارەکەی خۆی لەشوشتەر نووسی تا پەنجا هەزار دینار بەیاقوت بدات.

یاقوت بەرەو شوشتەر بەرێکەوت. ئەو کۆیلەیەکی هەبوو بەناوی مونس. رۆژێك بەیاقوتی وت: ئەی ئەمیر، بورەیدی، بەندەکانی ئێمەی پچڕاندووە و ئەو بەڵامان بەسەر دێنێت کەدەیبینی وتۆ فریوت خوارد. ئەو خۆی سەربازەکانی ئەهوازی ناچار کرد دەنگە دەنگ بکەن و دوای ئەوەی هاوەڵە شازەکانی تۆی هەڵبژارد، تۆی بۆ شوێنێکی دوور ڕەوانە کرد و پارەیەکی بۆ تۆ نارد کەتەنانەت ناتوانی نیازەکانی خۆتی پێ دابین بکەیت و تەنیا دەتوانی خۆت بگەیێنێتە ناوچەیەك. هەنووکە رۆژانەی ئێمە کەمی کردووە و چوارپێ و ئالیکمان نەماوە. لەم کاتەیشدا ئێمە ناچار دەبین لەخراپترین دۆخدا بەجێت بێڵین و بورەیدی بەم شێوەیە بەمەبەستی خۆی دەگات. خۆت لەو بپارێزە. سوپای حەجەرییە لەبەغداد جگە لەتۆ کەس بەبڕواپێکراو نازانن، نامەیشیان بۆ نووسیویت، بۆ لای ئەوان بەرێکەوە چوونکە هەر کەسێك لەبەغداد بێت، بەرێبەری تۆ رازی دەبێت. ئەگەر ئەو کارە دەکەیت، چ باشتر، وەگەرنە ئێمە بۆ ئەهواز ببە تا بورەیدی لەوێ دەربپەڕێنین هەرچەندە پێگەی ئەو لەئێمە بەهێزترە بەڵام تۆ ئەمیریت و ئەو دەبیر.

یاقوت وتی: سەبارەت بەباوکی عەبدوڵلە بەم شێوەیە قسە مەکە چوونکە ئەگەر برایەکم دەبوو زیاتر لەو چاکەی لەگەڵ من نەدەکرد.

لەمە دوا ئەو کار و کردەوانە لەیاقوت بینرا کەبەڵگەی ناتەوانی و لاوازی ئەو لەبەرابەر بورەیدی بوو. بەم شێوەیە هاوەڵانی ورەی خۆیان دۆڕاند و هەر شەو دەستەیەك لەوان بەنهێنی پەیوەستی یاقوت دەبوو. هەرکات یاقوتیان لەم پێشهاتە ئاگادار دەکردەوە، دەیوت: ترسم نییە چوونکە پەیوەستی دەبیرەکەم دەبن. بەرادیەك پیاوەکانی ئەمی کرد کەتەنیا خۆی و هەشتسەد پیاو مانەوە.

لەم کاتەدا رازی لەجومادی الاوەل/ مارس، موزەفەر کوڕی یاقوتی بۆ ماوەی حەفتەیەك زیندانی کرد، دواتر ئەوی لەزیندان هێنایەدەر و بۆ لای باوکی نارد. کاتێك موزەفەر گەیشتە لای باوك، داوای لێکرد بەرەو بەغداد بڕوات و پێی وت ئەگەر ئەو کارە بکات، بەهەموو ویست و مەبەستەکانی دەگات وگەرنە دەبێت رێگەی موسڵ و دیاری رەبیعە بگرێتەبەر و دەست بەسەر ئەو سەرزەمینەدا بگرێت بەڵام یاقوت گرنگی بەوتەکانی کوڕەکەی نەدا و بەم شێوەیە موزەفەر پەیوەستی بورەیدی بوو. بورەیدی رێزی گرت و چەند کەسێکی بۆ چاودێری کردنی ئەو راسپارد.

لەم کاتەدا بورەیدی لەهاوەڵانی یاقوت ترسا نەکا پەیوەستی یاقوت بن و خۆشەویستی ئەو لەدڵدا پەروەردە بکەن و بەم شێوەیە ئەوەی رستوویەتی، ببێتەوە بەخوری. بۆ ئەمە مەبەستە نێردراوی بۆ لای یاقوت نارد: خەلیفە نامەیەکی بۆ ناردووم و فەرمانی پێداوم رێگە نەدەم لەوێ بمێنیتەوە، منیش توانای ناسازگاری کردنی خەلیفەم نییە، خەلیفە فەرمانی پێداوم داوا لەتۆ بکەم لەگەڵ پانزە کۆیلە بڕۆیتە بارەگاکەی یا رێگەی چیاکان بگریتەبەر بۆ ئەوەی چەند ناوچەیەك بخاتە ژێر فەرمانی تۆ. ئەگەر گوێرایەڵی فەرمانەکان بیت چ باشتر وگەرنە ناچار دەبم بەزۆر ناچارت بکەم.

کاتێك ئەم نامەیە بەدەستی یاقوت گەیشت، سەرگەردان بوو، راوێژی لەگەڵ مونسی کۆیلەی کرد. مونس وتی: من تۆم لەبورەیدی ئاگادار کردەوە و تۆ گوێت لەوتەکانی من نەگرت و چیتر دەرفەتی راوێژ کردن نەماوە. یاقوت نامەیەکی بۆ

بورەیدی نووسی و داوای یەك مانگ مۆڵەتی لێکرد تا بۆ ڕۆشتن خۆی ئامادە بکات. لەم کاتەدا هەستی بەخراپەکاری بوەریدی کردبوو بەڵام چیتر سوودی پێنەدەگەیاند.

کاتێك نامەکەی یاقوت بەدەستی بورەیدی گەیشت، بەپێشنیارەکەی رازی نەبوو و سوپاکەی لەئەهوازەوە بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد. یاقوت چەندین سیخوڕی دانا تا لەهەواڵ و پێشهاتەکان ئاگاداری بکەنەوە. بورەیدی یەکێك لەسیخوڕەکانی گرت و پارەی پێدا تا بەیاقوت بڵێت بوەریدی و سوپاکەی گەیشتوونەتە عەسکەر موکەرەم و بەئاسوودەیی لەناو ماڵەکانی ئەوێ دابەزیون. سیخوڕ هات و ئەم هەواڵەی بەیاقوت گەیاند. یاقوت مونسی بانگ کرد و پێی وت: بەسەر ئەو دوژمن ناسوپاسەدا سەرکەوتین و مونسی لەهەواڵەکە ئاگادار کردەوە و وتی: شەوانە لەشوشتەرەوە بەرەو عەسکەر موکەرەم دەڕۆین و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرش دەکەینە سەر ماڵەکانیان و سەکوتیان دەکەین. ئەگەر بورەیدی گرفتار بوو، سپاسی خواوەند بەجێ دێنین و ئەگەر هەڵات شوێنپێی هەڵدەگرین.

مونس وتی: ئەگەر ئەم هەواڵە راست بێت و سیخوڕەکە راستی وتبێت، زۆر باشە! یاقوت وتی: سیخوڕ منی خۆش دەوێت و یەکێکە لەشوێنکەوتەکانی من و کەسێکی راستگۆیە. یاقوت بەرێکەوت و بەرەبەیان گەیشتە عەسکەر موکەرەم بەڵام سوپاکەی بورەیدی لەوێ نەبینی. ئەو لەشارەکە گوزەری کرد و گەیشتە رووباری جارود و لەکەنار رووبارەکە خێوەتی هەڵدا. یەك رۆژ لەوێ مایەوە بەڵام هیچ نیشانێکی لەسوپاکەی بورەیدی نەبینی. مونس وتی: سیخوڕ درۆی لەگەڵ کردووین و تۆ بەردەوام گوێ لەوتەی درۆزنەکان دەگرین و من بۆ گیانی تۆ دەترسم.

کاتێك هەتاو لەئاوا بوون نزیك کەوتەوە، سوپاکەی بورەیدی دەرکەوتن و لەیەك فەرسەنگی یاقوت ئوردوویان لێدا. شەو جیایی لەنێوان ئەوان دروست کرد. لەبەرەبەیاندا شەڕ و پێکدادان لەنێوان دوو سوپا روویدا بەڵام هەردوو سوپا بۆ جەنگ لەبەیانی ئەو رۆژە خۆیان ئامادە کرد.

بورەیدی سوپایەکی دیکەی لەرێگەیەکیترەوە ڕەوانە کردبوو تا بێ ئەوەی یاقوت بزانێت لەپشتەوە هێرشی بکەنەسەر. ئەم سوپایە بۆسەی نابوویەوە و چاوەڕوانی دەستپێکردنی جەنگ بوون. کاتێك ئاگری جەنگ هەڵگیرسا، هەردوو سوپا رووبەرووی یەکبوونەوە و لەبەرەبەیان تا نیمەڕۆ شمشێریان وەشاند. سوپای بورەیدی لەگەڵ ئەوەی ژمارەیان زیاتر و تەیارتر بوون، شکستیان خوارد. باوکی جەعفەری حەماڵ فەرماندەی ئەم سوپایە بوو. لەنیمەڕۆدا سوپاکەی دیکە لەپشتەوە هێرشیان کردە سەر یاقوت. یاقوت، مونسی لەگەڵ سێسەد سەرباز بۆ رووبەروو بوونەوەی ئەوان نارد. مونس رووبەروویان بوویەوە و سەرئەنجام شکستی خوارد و بەم شێوەیە سوپاکەی یاقوت کەژمارەیان لەپێنسەد تێپەڕی نەدەکرد، هەلاتن. کاتێك یاقوت ئەمەی بینی، لەئەسپەکەی دابەزی و شمشێرەکەی فڕێدا و بەجلەکانی بەری لای دیواری کاروان سەرایەك دانیشت. ئەگەر دەڕۆشتە ناو کاروان سەراکە و خۆی دەشاردەوە، کەس نەیدەدۆزییەوە و ئەگەر تا شەو لەشوێنەکەی دەمایەوە، زیانی پێنەدەگەیشت بەلأم خواوەند مەبەستەکانی خۆی دێنێتەدی و هۆکارەکانی ئامادە دەکات.

کاتێك لای دیوارەکە دانیشت، بەقۆلی کراسەکەی روخساری خۆی داپۆشی و دەستی هاوشێوەی سواڵکەرەکان درێژ کرد. دەستەیەك لەسوپاکەی بورەیدی لای ئەو گوزەریان کرد و نەیانناسییەوە. فەرمانیان پێدا روخساری خۆی نیشان بدات بەلأم یاقوت ئەو کارەی نەکرد. یەکێك لەوان بەزوبین لەجەستەیدا و یاقوت روخساری ئاشکرا کرد و وتی: من یاقوتم، چیتان دەوێت؟ من بۆ لای بورەیدی ببەن. ئەو دەستەیە پەلاماریاندا و کوشتیان و سەری یاقوتیان بۆ ئوردووگا ڕەوانە کرد. باوکی جەعفەری حەماڵ بەباڵندەیەکی نامەبەر ئەم هەواڵی بۆ بورەیدی نووسی و داوای مۆڵەتی کرد تا سەری یاقوت بباتە بارەگاکەی. بورەیدی وەلأمی ناردەوە کەسەری بگێڕنەوە بۆ لای جەنازەکەی و کفنی بکەن و بەخاکی بسپێرن. کۆیلەی یاقوت، مونس و سەرکردەکانی دیکە ئەسیر کران و کوژران. بورەیدی نوێنەرێکی بۆ شوشتەر نارد وئەو، هەموو سامانەکانی یاقوت لەکەنیز و پارەی بۆ لای بورەیدی برد. تەنیا دوانزە هەزار دیناریان لەیاقوت بەدەست هێنا. بورەیدی،

موزەفەر کوڕی یاقوتی گرت و ئەو بۆ ماوەیەك لەزیندانی بورەیدی مایەوە. دواتر بورەیدی ئەوی ڕەوانەی بەغداد کرد.

بورەیدی دوای کوشتنی یاقوت ستەمکاری و زۆرداری کردە پیشە. ئێمە بەشێوەیەکی بەرفراوان ئاماژەمان بەم گێڕانەوەیەدا چوونکە ئەو خاڵانەی تیا بەدی دەکرێت کەمرۆڤ بۆ وشیاری و خۆپارێزی هان دەدات و لەسەرەتاوە تا کۆتایی ئەو ئەزمون و ئامۆژیاریانەی تیایە کە لەژیانی مرۆڤەکان زۆر دووبارە دەبنەوە.

لابردنی باوکی جەعفەر و وەزارەتی سلێمان کوڕی حەسەن

کاتێك- ئاماژەی پێدرا - باوکی جەعفەری کەرخی هاتە سەرکار، دارایی و خواردەمەنی بەکەم زانی و ئەمە ناتەوانی ئەوی بۆ بەڕێوەبردنی کاروبارەکان زیاتر کرد.

ئەم تەنگانەیە بەردەوام بوو تا ئەوەی بازرگانەکانیش چاوی تەماحیان بڕییە سامانەکەی. کوڕی رائیق چیتر لەبەسرەوە هیچی نەدەنارد و بورەیدی هەناردەکانی ئەهواز و کەنارەکانی بڕی و کوڕی بویە دەستی بەسەر فارسدا گرت و باوکی جەعفەر سەرگەردان مایەوە. قەرزەکان زیادیان کرد و پێگەی ئەو لەناوچوو و دوای سێ مانگ و نیو لەدەستپێکی وەزارەت، خۆی شاردەوە. دوای ئەو رازی، باوکی قاسم سلێمان کوڕی حەسەنی وەك وەزیر دەستنیشان کرد. ئەویش بۆ بەڕێوەبردنی کارەکان و نەبوونی سامان، هاوشێوەی باوکی جەعفەر بوو.

زاڵبوونی کوڕی رائیق لەعێراق و لەت لەت بوونی وڵات

کاتێك رازی بینی، بارودۆخی وڵات لەجووڵە کەوتووە، ناچار نامەیەکی بۆ ئەبوبەکر محەممەد کوڕی رائیق لەواست نووسی و بەداواکارییەکەی رازی بوو تا ئەو خەرجی و رۆژانەی سوپاکەی بەغداد دابین بکات. کاتێك نوێنەری خەلیفە ئەم هەواڵەی بەرائیق گەیاند، ئەو شادمان و بۆ ڕۆشتن بۆ بەغداد خۆی ئامادە کرد. رازی سوپای ساجییەیب بۆ لای ئەو نارد و ئەوی کردە فەرماندەی سوپاکە و بەئەمیری ئەمیرەکان ناوی برد و کۆکردنەوەی باج و سەرپەرەستی خواردەمەنی و دیوانەکانی بەو سپارد و فەرمانیدا لەسەر مینبەرەکان بەناوی ئەو وتار بخوێننەوە و خەلاتی پێبەخشی.

سەرپەرەستی دیوانەکان و دەبیرەکان و پەردەداران هەموویان بۆ پێشوازی کردنی ڕۆشتن بەلام سوپای حەجەرییە بۆ پەیوەست بوون بەو کەمتەرخەمییان لەخۆیان نیشان دەدا. کاتێك ئەو کەسانەی لەواسیتەوە هاتبوون، جێگوزین کران، کوڕی رائیق سوپای ساجییە لەحەوتی زیحەجە/ بیست و حەوتی ئۆکتۆبەر دەستبەسەر کرد و داروینە و سامان و چوارپێکانی ئەوانی زەوت کرد. ئەو وای نیشاندا ئەم کارەی لەبەر ئەوان کردووە تا رۆژانەی سوپای حەجەرییە زیاتر بکات بەلام حەجەرییە لەم کارەی ئەو ترسان و وتیان: ئەمرۆ ئەو بەلای بەسەر ئەواندا هێنا، سبەی نۆرەی ئێمەیە. ئەوان لەکۆشکی خەلیفە خێوەتیان هەڵدا. کوڕی رائیق لەگەڵ بەجکەم گەیشتە بەغداد وخەلیفە لەکۆتاییەکانی زیحەجە، ناوەڕاستی ئۆکتۆبەر خەلاتی پێبەخشی و حەجەرییە هاتنە لای و سلاویان بۆ نارد. کوڕی رائیق فەرمانی پێدان خێوەتەکانیان هەڵگرن. ئەوانیش خێوەتەکانیان هەڵگرت و هەرکەس بۆ ماڵەکەی گەڕایەوە.

لەو کاتەوە دەرگای دیوانەکان داخران و وەزارەت برەوی نەما و چیتر وەزیر مۆڵەتی پێدانی هیچ کارێکی نەبوو و کوڕی رائیق و دەبیرەکەی لێکۆڵینەوەیان لەکارەکان دەکرد و لەمەدوا هەرکەس فەرمانڕەوایی پێدەبڕا، بەم شێوەیە بوو. هەموو سامانەکان بۆ گەنجینەکانی ئەوان ڕەوانە دەکرا و ئەوان هەرچییان دەویست، هەڵیاندەگرت و بەو ئەندازەی خوازیاری بوون، بۆ خەلیفەیان دەنارد.

گەنجینەکانی دیکە بەستران و فەرمانڕەوایانی هەر ناوچەیەك خۆسەرانە فەرمانڕەوایەتییان دەکرد و گوێرایەڵی فەرمانی کەس نەبوون و تەنیا بەغداد و کەنارەکانی ئەو شارە بۆ خەلیفە مایەوە کەئەویش لەژێر فەرمانی کوڕی رائیقدا بوو و خەلیفە خۆی لەکاروبارەکان هەڵنەدەقورتاند.

بەسرە، لەژێر فەرمانی کوڕی رائیقدا بوو و خوزستان، لەژێر فەرمانی بورەیدی و فارس، لەژێر دەستی عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە و کرمان، لەژێر دەستی باوکی عەلی محەممەد کوڕی ئەلیاس و رەی و ئیسفهان و چیاکان، لەژێر فەرمانی رۆکن ئەلدەولە کوڕی بویە و وەشمگیر برای مەرداویج کەبۆ زاڵبوون بەسەر ئەم ناوچانە لەگەڵ یەك دەجەنگان، موسڵ و دیاربەکر و موزێر و رەبیعە، لەژێر فەرمانی منداڵەکانی حەمدان و میسر و شام، گوێرایەڵی فەرمانەکانی محەممەد کوڕی توغج و مەغریب و ئەفریقییە لەژێر فەرمانی باوکی قاسم قائیم کوڕی مەهدی عەلەوی، دووەم خەلیفە لەفاتمییەکان بەنازناوی سەروەری باوەڕداران و ئاندۆلۆس، لەژێر دەستی عەبدولرەحمان کوڕی محەممەد بەنازناوی ناسری ئومەوی و خوراسان و ماوەرا ئەلنەهر لەژێر دەستی نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی و تەبەرستان و جورجان، لەدەستی دەیلەمییەکان و بەحرەین و یەمامە، لەژێر دەستی باوکی تاهیری قەرەمتیدا بوو.

رۆشتنی مۆعیزئەلدەولە کوڕی بویە بۆ کرمان

لەم ساڵەدا باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی بویە بەنازناوی مۆعیز ئەلدەولە بەرەو کرمان بەرێکەوت.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو کاتێك عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە و براکەی رۆکن ئەلدەولە دەستیان بەسەر فارس و گیلاندا گرت و برا بچوکەکەیان باوکی حسەین ئەحمەد هیچ سەرزەمینێکی دەستنەکەوت بەشێوەیەکی جیا فەرمانڕەوایەتی بکات، دوو براکەی ئەویان بۆ کرمان ڕەوانە کرد. ئەو لەگەڵ سوپایەکی گەورە و ئامادە رێگەی گرمانی گرتەبەر و کاتێك گەیشتە سیرجان، دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و باجی کۆکردەوە و بۆ خەرجی سوپاکەی تەرخانی کرد.

لەو کاتەدا ئیبراهیم کوڕی سیمجوری دەواتی لەکرمان بۆ ناکاوگیر کردنی محەممەد کوڕی ئەلیاس کوڕی ئەلیەسع هەوڵی دەدا و محەممەد لەقەڵایەك گەمارۆی خرابووبە سەر. ئیبراهیم بەهاوڕێیەتی سوپاکەی نەسر کوڕی ئەحمەد، فەرمانڕەوای خوراسان، گەمارۆدابوو. کاتێك ئیبراهیم لەهاتنی مۆعیز ئەلدەولە بۆ کرمان ئاگادار بوویەوە، لەکرمانەوە ڕێگەی خوراسانی گرتەبەر و بەم شێوەیە محەممەد کوڕی ئەلیاس کەمێك دەستی ئاوەڵا بوو. ئەو لەقەڵاکە هاتەدەر و بەرەو بەم بەرێکەوت کەلەدەشتی نێوان کرمان و سیستان جێگیرە. ئەحمەد کوڕی بویە شوێنی کەوت و محەممەد بێ جەنگ ڕێگەی سیستانی گرتەبەر. ئەحمەد بەرەو جیرۆفت لەئاوەدانییەکانی کرمان بەرێکەوت و یەکێك لەهاوەڵانی خۆی لەبەم بەجێهێشت.

کاتێك ئەحمەد لەجیرۆفت نزیك کەوتەوە، نوێنەری عەلی کوڕی زەنگی ناسراو بەعەلی کەلویە، پێشەوای تیرەی قوفس و بەلوچ هاتە لای. عەلی و باوەگەورێکانی لەکۆنەوە فەرمانڕەوایەتی ئەم سەرزەمینەیان دەکرد بەڵام هەر سوڵتانێك دەهاتە ئەو سەرزەمینە، دەبوونە هاوڕێی و گوێڕایەڵی خۆیان بۆ فەرمانەکانیان نیشان دەدا و پارەیەکی دیاریکراویان پێدەدا بەڵام ئەحمەد ڕازی نەبوو مەگەر ئەوەی بڕواتە ناو شارەکە. عەلی کەلویە دە فەرسەنگ لەلەشکرگەکەی ئەحمەد دوور کەوتەوە و لەشوێنێکی دژوار دابەزی. ئەحمەد کوڕی بویە ڕۆشتە ناو جیرۆفت و لەگەڵ عەلی سازا و ئەو بڕە پارەی عەلی دیاریکردبوو، وەریگرت و عەلیش بەناوی ئەو وتاری دەخوێندەوە.

کاتێك ئاڵای ئاشتی هەڵکرا و بارودۆخ هێور بوویەوە، یەکێك لەهاوەڵانی کوڕی بویە داوای لێکرد مەبەستی کوشتنی عەلی بکات و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشی بکاتەسەر. ئەو تەماحی سامانەکانی عەلی خستە بەردەم ئەحمەد. بەئەحمەدی وت: کوشتن و لەناو بردنی کارێکی زۆر ئاسانە چوونکە بەم پەیمانە ئارام بووە. ئەحمەد لەبەر گەنجی وبێ ئەزمونی بەوتەکانی ڕازی بوو و سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و مەبەستی ئەوەی کرد بەشێوەیەکی لەناکاو هێرش بکاتە سەر عەلی.

عەلی کە لەئەحمەد خۆی بەدوور دەگرت، چەند کەسێکی وەك سیخوڕ دانابوو. کاتی جموجۆڵی سوپای ئەحمەد، سیخوڕەکان عەلییان ئاگادار کردەوە. ئەویش سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و لەسەر تەنگەیەك ئەوانی جێگیر کرد. کاتێك شەوانە سوپاکەی ئەحمەد لەوێوە گوزەریان دەکرد، هاوەڵانی عەلی هێرشیان کردنەسەر و زۆربەی سوپاکەی ئەویان کوشت یا ئەسیریان کرد و تەنیا ژمارەیەکی کەم رزگاریان بوو. ئەحمەد خۆی لەچەندین شوێنەوە بریندار بوو. شمشێری قورس بەردەستی چەپی کەوت و ئەنیشکی لەناوەڕاستەوە کردە دوو کەرت. چەند پەنجەیەك لەدەستی راستی جیاببوویەوە و ناتەوان بەهۆی برینەکانییەوە لەناو کوژراوەکان کەوت. کاتێك ئەم هەواڵە بەهاوەڵانی لەجیرۆفت گەیشت، هەموویان هەڵاتن.

بۆ رۆژی دواتر لەبەرەبەیاندا، عەلی کەلویە بەناو کوژراوەکاندا دەگەڕا و ئەحمەدی بینی کەلەمەرگ نزیك بۆتەوە. ئەوی بردە جیرۆفت و پزیشکەکانی هێنا و بۆ چارەسەر کردنی هەوڵیدا. داوای لێبوردنی کرد و چەند نێردراوێکی بۆ لای براکەی عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە نارد و داوای بەخشینی لەویش کرد و لەفرت و فێڵی براکەی ئاگاداری کردەوە و ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکان نیشاندا. عیماد ئەلدەولە بەفەرمانبەری ئەو رازی بوو و ئاشتی لەنێوانیان سەقامگیر کرا. عەلی هەموو ئەسیرەکانی ئازاد کرد.

بەسەرهاتی ئەحمەد کوڕی بویە بەمحەممەد کوڕی ئەلیاس گەیشت و ئەو لەسیستانەوە رێگەی شاری جەنابەی گرتەبەر. کوڕی بویە بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت و رووبەرووی یەکبوونەوە. شەڕ لەنێوان ئەم دووانە چەند رۆژێك درێژەی کێشا و سەرئەنجام، ئەلیاس هەڵات و ئەحمەد کوڕی بویە سەرکەوتوو گەڕایەوە و رووی کردە عەلی کەلویە تا تۆڵەی خۆی لێ بستێنێتەوە. کاتێك کوڕی بویە لەعەلی کەلویە نزیك بوویەوە، لەگەڵ هاوەڵە پیادەکانی بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشی کردەسەر و شەوانە کەهاورێ بوو لەگەڵ بارانێکی قورس و خوڕ، سوپاکەی عەلی کەلویەیان سەرکوت کرد و ژمارەیەکی زۆریان بریندار و دەستەیەکیان کوشت و سامانەکانیان تالان کرد و گەڕانەوە. کوڕی بویە،

پاشماوەی شەو چاوەڕوانی بوو و کاتێك بەرەبەیان هات، دووبارە هێرشی کردە سەریان و ژمارەیەکی دیکەی لیٚ کوشتن و عەلی کەلویە هەڵات.

کوڕی بویە نامەیەکی بۆ عیماد ئەلدەولەی برای نووسی وئەوی لەهەواڵی جەنگی خۆی لەگەڵ ئەلیاس و شکست پێهێنانی ئەو ئاگادار کردەوە. براکەی فەرمانی پێدا لەشوێنەکەی خۆی بمێنێتەوە و لەویٚ تێپەر نەبێت. عیماد ئەلدەولە یەکێك لەسەرکردەکانی بۆ لای ئەو نارد و ئەو کوڕی بویەی ناچار کرد بۆ لای براکەی لەفارس بگەڕێتەوە. کوڕی بویە بۆ لای براکەی گەڕایەوە و لەئیستەخر لای ئەو مایەوە تا ئەو کاتەی باوکی عەبدوللە بورەیدی دوای شکست خواردن لەکوڕی رائیق و بەجکەم، پەیوەستی بوو و تەماحی عیماد ئەلدەولەی بۆ گرتنی عێراق زیاتر کرد و زاڵبوون بەسەر ئەم سەرزەمینەی بەکارێکی ئاسان هاتە بەرچاو. عیماد ئەلدەولە، براکەی خۆی، مۆعیز ئەلدەولە باوکی حسەینی، کردە هاورێی بورەیدی و بۆ ئەو سەرزەمینە ڕەوانەی کردن. چەند و چۆنی ئەم ڕووداوە لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٩٣٨/٣٢٦ زایینی دەگێڕینەوە.

زاڵبوونی ماکان لەجورجان

لەم ساڵەدا ماکان کوڕی کالی دەستی بەسەر جورجاندا گرت.

پاڵنەرەکەی ئەوە بوو پێشتر ئاماژەی پێدرا: کاتێك ماکان لەجورجان گەڕایەوە و لەنەیشابور نیشتەجیٚ بوو، بانجین لەجورجان رۆژگاری بەسەر دەبرد. رۆژێك کەبانجین گەمەی چۆگانی دەکرد، لەئەسپ کەوتە خوار و مرد.

ماکان کوڕی کالی لەنەیشابور لەهەواڵی مەرگی ئەو ئاگادار بوویەوە. ماکان کە لەفەرماندەی سوپای خوراسان ترسا بوو، پێی وت بەدوای دەستەیەك لەسەربازە هەڵاتووەکانی خۆیدا دەگەڕێت و دەیەوێت شوێنپێی ئەوان هەڵگرێت و داوای مۆڵەتی لەفەرماندەی سوپای خوراسان کرد. عەلی کوڕی محەممەد کوڕی موزەفەر فەرماندنەی سوپاکەی خوراسان مۆڵەتی پێدا و ماکان کوڕی کالی لەنەیشابورەوە بەرەو ئەسفەراین بەرێکەوت. دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی بۆ جورجان نارد و دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرت. دواتر دژی محەممەد کوڕی موزەفەر ئاڵای

شۆڕشی بەرز کردەوە و لەناکاو لەئەسفەراینەوە ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر کە لەژێر فەرمانی محەممەد کوڕی موزەفەردا بوو. هاوەڵانی موزەفەر هاوکارییان نەکرد و بەتەنیا جێیان هێشت. محەممەد کوڕی موزەفەر لەگەڵ ژمارەیەکی کەم لەسەربازەکانی کەبۆ جەنگ ئامادە نەبوون، بەرەو سەرەخس هەڵات و ماکان لەترسی شۆڕشی سوپاییەکان بۆ سەرەخس گەڕایەوە. ئەم پێشهاتە لەمانگی

ڕەمەزانی ساڵی ٣٢٤/ جولای٩٣٥ زایینی ڕوویدا.

وەزارەتی فەزڵ کوڕی جەعفەر

لەم ساڵەدا کوڕی ڕائیق لەزمانی ڕازی خەلیفە نامەیەکی بۆ باوکی فەتح فەزڵ کوڕی جەعفەر کوڕی فورات نووسی و پێشنیاری وەزارەتی پێکرد. ئەو ئۆدەداری کۆکردنەوەی باجی میسر و شام بوو. کوڕی ڕائیق گومانی دەکرد ئەگەر ئەو وەك وەزیر هەڵبژێرێت، باجی میسر و شام بۆ خەلیفە دەبێت. فەزڵ کوڕی جەعفەر ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر و پێش گەیشتنی بۆ شارەکە، خەڵاتی بۆ نێردرا. ئەو لەهیت خەڵاتی پۆشی و ڕۆشتە ناو بەغداد و هەم بەوەزارەتی خەلیفە ڕازی بوو هەم بەوەزارەتی کوڕی ڕائیق.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا خەلیفە ڕازی، محەممەد کوڕی توغجی وەك فەرمانڕەوای میسر دەستنیشان کرد و ئەوەی لەسەرزەمینی شام لەژێر دەستی ئەودا بوو، لەژێر فەرمانی ئەو هێشتەوە و ئەحمەد کوڕی کەیغەلغی لەفەرمانڕەوایەتی میسر لابرد.

لەشەوی هەینی ئەم ساڵە، شانزەی ڕەبیع الاوەل/ چواردەی فەوریە، مانگ بەتەواوی گیرا و بەهەمان شێوە لەشانزەی شەوال/ نۆی سێپتامبەر مانگ بەشێوەیەك گیرا کەنەدەبینرا.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە کوڕی عەبدوسی جەهشیاری قۆلبەست کرا و دووسەد هەزار دیناریان لێ سەند.

لەم ساڵەدا عێزەد ئەللە باوکی شوجاعی فەنا خوسرەو کوڕی ڕۆکن ئەلدەولە باوکی عەلی حەسەن کوڕی بویە لەئیسفەهان چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا ئەحمەد کوڕی جەعفەر کوڕی موسا کوڕی یەحیا کوڕی خالید کوڕی بەرمەك، ناسراو بەجەحزە، مرد. ئەو چەندین هۆنراوەی لێ بەجێماوە و شارەزای زانستە جۆراوجۆرەکان بوو.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر ئەحمەد کوڕی موسا کوڕی عەباس کوڕی موجاهید لەمانگی شەعبان/ جون مرد. ئەو پێشەوای قورئان خوێنەکان بوو. عەبدوللە کوڕی ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی موغلیس باوکی حەسەن، فەقیهی زاهری کەچەندین نوسراوی بەناوبانگی هەیە، لەم ساڵەدا مرد.

لەم ساڵەدا عەبدوللە کوڕی محەممەد کوڕی زیاد کوڕی واسڵ ئەبوبەکری نەیشابوری، فەقیهی شافعی لەرەبیع الاوەل/ ژانویە کۆچی دوایی کرد. ئەو لەساڵی ٨٥٢/٢٣٨ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ئەو لەگەڵ رەبیع کوڕی سلێمان و موزنی و یونس محەممەد عەبد ئەعلا لەهاوەڵانی شافعی، هاونشین بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و پێنجی کۆچی (٩٣٧ زایینی)

ڕۆشتنی رازی الله بۆ جەنگی بورەیدی

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی رائیق داوای لەخەلیفە رازی کرد لەگەڵ ئەو بڕواتە واست تا لەئەهواز نزیك ببێتەوە و نامە بۆ کوڕی عەبدوڵلەی بورەیدی بنووسێت، ئەگەر بەداوا و خواستەکانی رازی بوو، چ باشتر وەگەرنە بەمەبەستی جەنگ لێی نزیك ببێتەوە. رازی بەم پێشنیارەی محەممەد کوڕی رائیق رازی بوو و لەسەرەتای موحەرەم/ نۆزدەی نۆڤەمبەر بەرەو واست بەرێکەوت بەڵام حەجەرییە رازی نەبوون و وتیان: ئەمە فریوێکە دژی ئێمە تا هاوشێوەی سوپای ساجییە لەگەڵمان بجووڵێنەوە. کوڕی رائیق گرنگی بەوتەکانی ئەوان نەدا و ڕێگەی واستی گرتەبەر. دەستەیەك لەسوپای حەجەرییە شوێنی کەوتن و کەسانی دیکە بەدوای ئەواندا ڕێگەی واستیان گرتەبەر. کاتێك گەیشتنە واست، کوڕی رائیق تانەی لێدان و زۆربەی ئەوانی تاراند. بەم شێوەیە سوپای حەجەرییە شڵەژا و شۆڕشیان کرد و کوڕی رائیق ڕووبەڕوویان بوویەوە. سوپای حەجەرییە هەڵاتن و دەستەیەك لەوان کوژران.

کاتێك هەڵاتووان گەیشتنە بەغداد، لۆلۆ، فەرماندەی پاسەوانەکانی بەغداد، سوار لەسەر ئەسپ هێرشی کردنەسەر و ڕووبەڕوویان بوویەوە و بەم شێوەیە سوپای حەجەرییە خۆیان داشارد. ماڵی سەربازەکانی سوپای حەجەرییە تاڵان کرا و دەست بەسەر سامان و زەوییەکانیاندا گیرا و ڕۆژانەکەیان بڕا.

کاتێك کوڕی رائیق لەدەست سوپای حەجەرییە ئاسوودە بوو، سەربازە زیندانییەکانی سوپای ساجییەی کوشت و تەنیا ساف خان و هارون کوڕی موسای زیندوو هێشتەوە. داوتر خێوەتی خۆی و رازی بەرەو ئەهواز برد تا کوڕی بورەیدی لەوێ دوور بکاتەوە. ئەو نوێنەرێکی بۆ لای کوڕی بورەیدی نارد و پرسی بۆ لەڕەوانە کردنی پارە خۆی دوادەخات و خۆپەسەندی کردۆتە پیشە و سوپاییەکانی لەناو بردووە و بۆ یاخی بوون هانی داون. باسی ناسازگارییەکانی کرد. ئەو لەپەیامەکەی خۆیدا وتی ئەگەر باج ڕەوانە بکات و سەربازە یاخیی

بووەکان بۆ لای ئەو ڕەوانە بکات، ئەو وەك فەرمانڕەوای ئەو شارە دەهێڵێتەوە و ئەگەر خۆی بەدوور بگرێت ئەو بەلاّی بەسەردا دێنێت کەشیاوە بۆی.

کاتێك کوڕی بورەیدی پەیامەکەی ئەوی بیست، دووبارە بەڵێنیدا ساڵانە سێسەد و شەست هەزار دینار باج ڕەوانە بکات و ئەم برە مانگ مانگ بنێرێت. ئەو ڕازی بوو سوپاکەی خۆی بەهەر کەسێك دیاری دەکرێت، بسپێرێت تا ئەوان بۆ جەنگی کوڕی بویە ڕەوانە بکات چوونکە ئەم سوپایە لەبەر دەستکورتی بەغداد و ناسازگاری سەرکردەکانی ئەم شارە، لەڕۆشتن بۆ جەنگ خۆیان بەدوور دەگرن. نێردراوەکان ئەم پەیامەیان بۆ کوڕی رائیق نووسی و ئەو، نامەکەی نیشانی خەلیفەدا و خەلیفە، لەگەڵ کەسە نزیکەکانی خۆی راوێژی کرد. حسەینی نەوبەختی وتی: هەنووکە کەلێی نزیکن، بەوتە و خواستەکانی رازی مەبن، چوونکە ئەوکەسێکی فێڵبازە و ئەگەر هەنووکە دەستی لێ هەڵگرن، بەڵێنەکانی خۆی ناباتەسەر.

ئەبوبەکر کوڕی موقاتیل وتی دەبێت بەبەڵێن و خواستەکانی رازی ببین. وتی: هیچ کەس ناتوانێت لەجێگەی ئەو دانیشێت. ئەو لایەنگری بورەیدی بوو. کوڕی رائیق بەوتەکانی ئەبوبەکر رازی بوو و بۆ بورەیدی پەیمان نامەیەکی ئامادە کرد و لەگەڵ رازی بۆ بەغداد گەڕایەوە. خەلیفە لەهەشتی سەفەر/ بیست و حەوتی دێسامبەر هاتە ناو بەغداد.

لەبورەیدییەوە یەك دینار نەگەیشتە بەغداد. کوڕی رائیق، جەعفەر کوڕی وەرقای نارد تا سوپاکە لەبورەیدی وەربگرێت و بەرەو فارس ڕەوانەی بکات. کاتێك جەعفەر گەیشتە ئەهواز، بورەیدی لەگەڵ سوپاکەی پێشوازی کرد و دوای گەڕانەوە لەپێشوازی، هەموو سوپاییەکان ڕۆشتنە ماڵی بورەیدی. جەعفەریش لەوێ بوو. بورەیدی خواردنێکی زۆری ئامادە کردبوو. سەربازەکان خواردیان و گەڕانەوە. جەعفەر چەند رۆژێك مایەوە.

جەعفەر فەرمانی بەسوپاکەدا لەگەڵ ئەو بەرێکەون. سوپا داوای پارەیان کرد تا خۆیان بۆ ڕۆشتن بۆ فارس ئامادە بکەن بەلاّم جەعفەر پارەی پێ نەبوو. بەم شێوەیە سەربازەکان جوێنباران و هەڕەشەی کوشتنیان لێکرد. جەعفەری خۆی

شاردەوە و پەنای بۆ بورەیدی برد. بورەیدی پێی وت: لەوەی تۆی ڕەوانە کردووە، سەرم سوڕنەماوە، سەرم لەتۆ سوڕماوە چۆن بێ پارە هاتیت بۆ ئێرە. ئەگەر ئەم سوپایە هەمووی بەندی بەزێر کراو دەبوون، لەگەڵ ئەوەیشدا بێ وەرگرتنی پارە و رازی بوونیان، لەگەڵ تۆدا نەدەهاتن. دواتر لەکاتی شەودا ڕێگی هەڵاتنی بۆ کردەوە و وتی: گیانی خۆت رزگار بکە. ئەو بەدەستی بەتاڵ بۆ بەغداد گەڕایەوە.

کوڕی موقاتیل گفتوگۆی لەگەڵ کوڕی رائیق کرد تا حسەین کوڕی عەلی نەوبەختی لەوەزارەت دوور بخاتەوە و داوای لێکرد پشت بەهاوکاری بورەیدی ببەستێت و لەجێگەی نەوبەختی ئەو وەك وەزیر دەستنیشان بکات و سی هەزار دیناری بەکوڕی رائیقدا بەڵام کوڕی رائیق رازی نەبوو. کوڕی موقاتیل بەرادەیەك سەرسەختی کرد تا سەرئەنجام کوڕی رائیق بەوەزارەتی بورەیدی رازی بوو. ئەوەی پێش هەر شتێك کوڕی موقاتیلی لەخواستەکەی نزیك کردەوە ئەوە بوو نەوبەختی لەسەر جێگە کەوتبوو. کاتێك کوڕی موقاتیل لەگەڵ کوڕی رائیق سەبارەت بەلابردنی نەوبەختی دەدوا، کوڕی رائیق بەلابردنی ئەو رازی نەبوو و وتی: ئەو مافی زۆری لەملی مندایە و بەهۆی هەوڵەکانی ئەو بوو ئەم پێگە و جێگەم بەدەست هێنا و من بەدوای جێگرێك بۆ ئەو ناگەرێم. کوڕی موقاتیل وتی: نەوبەختی نەخۆشە و کەس بەتەمای چاکبوونەوەی ئەو نییە. کوڕی رائیق وتی: پزیشکەکەی پێی وتووم ئەو تەندروستی خۆی بەدەست هێناوەتەوە و کەوێکی خواردووە. کوڕی موقاتیل وتی: پزیشك لەپێگەی ئەو لای تۆ ئاگادارە و دەزانێت وەزیرەی ئەم دەوڵەتەیە و بەخراپە باسی ئەو ناکات چوونکە تۆ پەسەندی ناکەیت. دەتوانیت برازا و زاوای نەوبەختی، عەلی کوڕی ئەحمەد، بانگ بکەیت و بەشێوەیەکی نهێنی لێی بپرسیت. ئەو لەبارودۆخی وەزیر ئاگادارت دەکاتەوە. کوڕی رائیق وتی: ئەو کارە دەکەم.

نەوبەختی برازاکەی خۆی وەك نوێنەر بۆ لای کوڕی رائیق ناردبوو تا لەکاتی نەخۆشی ئەو، خزمەتی کوڕی رائیق بکات. لەم کاتەدا کوڕی موقاتیل لای کوڕی رائیق ڕۆشت و چاوی بەعەلی کوڕی ئەحمەد کەوت و پێی وت: من پێشنیاری وەزارەتی تۆم بەکوڕی رائیق کردووە، کەواتە ئەگەر سەبارەت بەتەندروستی مامت

پرسیاری لێکردیت، پێی بڵێ لەسەرە مەرگدایە و چیتر ناتوانێت کاروباری وەزارەت راپەڕێنێت.

کاتێك کوڕی رائیق، عەلی کوڕی ئەحمەدی بانگ کرد و لەتەندروستی مامی پرسی، عەلی بەشەقەزللە کەوتە سەروچاوی خۆی و وتی: خواوەند تەمەنی درێژ بەئەمیر ببەخشێت و پاداشتی نەوبەختی بداتەوە. ئەمیر چیتر دەبێت وەك مردوو حسێبی بۆ بکات. کوڕی رائیق انا لله و انا الیه راجعون و لا حول و لا قوه الا بالله ی هێنایە سەرزمان و وتی: ئەگەر هەموو سامانەکام بۆ بەهای چاکبوونەوەی ئەو داوا بکەن، دەیدەم.

کاتێك کوڕی موقاتیل لای کوڕی رائیق ڕۆشت، کوڕی رائیق پێی وت: تۆ راستت وت و ئێمە لەنەوبەختی بێ هیوا بووین، نامەیەك بۆ بورەیدی بنووسە تا نوێنەرێك بۆ وەزارەتی خۆی ڕەوانە بکات. کوڕی موقاتیل نامەی بۆ بورەیدی نووسی و داوای لێکرد ئەحمەد کوڕی عەلی کوفی وەك نوێنەری خۆی بۆ وەزارەتی کوڕی رائیق ڕەوانە بکات. ئەویش ئەحمەدی نارد. ئەحمەد جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست و پێگەی بورەیدی بەرز دەبوویەوە بەڵام بەبوونی نەوبەختی – کە لەکارەکانی ئەو ئاگادار بوو– بەو شێوەی دەیویست، کاروبارەکان رێك نەدەخران.

کاتێك کوفی و کوڕی موقاتیل کاروبارەکانیان گرتەدەست، هەوڵیاندا کۆکردنەوەی باجی بەسرە بەباوکی یوسف کوڕی بورەیدی، برای باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی بسپێرین. کوڕی رائیق رازی نەبـ ئەم دوانە فریویاندا و سەرئەنجام رازی بوو. نوێنەری کوڕی رائیق لەبەسرە محەممەد کوڕی یەزداد بوو کە بەشێوەیەکی خراپ مامڵەی لەگەڵ خەڵکی ئەو شارە دەکرد و ستەمکاری کردبووە پیشە. کاتێك بورەیدی بەڵێنی ڕەوانە کردنی باجیدا، دەستەیەك لەگەورەکانی بەسرە ڕۆشتنە ئەهواز بۆ لای بورەیدی. بورەیدی بەڵێنی پێدان و بەئامادە بوونی ئەوان سەرکۆنەی کوڕی رائیقی کرد بۆ ئەوەی بەکردەوە و ستەمەکانی یەزید رازی دەبێت. ئەوان بۆ بورەیدی پاڕانەوە.

لەم کاتەدا بورەیدی، کۆیلەکەی خۆی، ئیقباڵی لەگەڵ دوو هەزار پیاوی جەنگاوەر ڕەوانە کرد وفەرمانی پێدا تا فەرمانی دواتر لەقەڵای مەهدی بمێنێتەوە.

کاتێك کوڕی یەزداد لەهاتنی ئەم سوپایە ئاگادار بوویەوە، شڵەژا و دڵنیابوو لەوەی بورەیدی دەخوازێت دەست بەسەر بەسرەدا بگرێت چوونکە ئەگەر تەنیا خوازیاری کۆکردنەوەی باج دەبوو، تەنیا نوێنەرەکەی و ژمارەیەکی کەم بۆ ئەو مەبەستە بەسەندەی دەکرد.

بورەیدی فەرمانیدا لەو باجەی کوڕی یەزداد لەخەڵکانی بەسرەی وەردەگرێت، کەم بکەنەوە تا بەم شێوەی خۆشحاڵی و ڕەزامەندی خەڵکی ئەو شارە بەدەست بێنێت بۆ ئەوەی شان بەشانی سوپاکەی دژی سوپاکەی کوڕی رائیق بجەنگن. دواتر بورەیدی زیاتر ڕێزی گرتن بەلاّم کاتێك سەرکەوتنی بەدەست هێنا، بەشێوەیەك مامڵەی لەگەڵ کردن کەخەڵکان خوازیاری گەڕانەوە بۆ ڕۆژگاری کوڕی رائیق بوون و ئەو ڕۆژانەیان جەژن دەگرت.

تێکچوونی پەیوەندییەکانی کوڕی رائیق و بورەیدی و جەنگی ئەوان

لەم ساڵەدا پەیوەندییەکانی نێوان کوڕی رائیق و بورەیدی تێکچوو. ئەم تێکچوونە چەند هۆکارێکی لەپشتەوە بوو کەیەکیان بریتییە لە: کاتێك کوڕی رائیق لەواستەوە بۆ بەغداد گەڕایەوە، فەرمانیدا سەربازەکانی سوپای حەجەرییە کەخۆیان شاردبوویەوە، خۆیان ئاشکرا بکەن. کوڕی رائیق نزیکەی دوو هەزار کەس لەوانی بەخزمەت گرت و فەرمانی بەوانی دیکەدا بۆ بەدەست هێنانی بژێوی خۆیان، بۆ کوێ دەخوازن بڕۆن. ئەوان بەغدادیان بەجێهێشت و لەرێگەی خوراسان کۆبوونەوە و دواتر بۆ پەیوەست بوون بەباوکی عەبدوللەی بورەیدی ملی ڕێگەیان گرتەبەر. بورەیدی ڕێزی گرتن و چاکەی لەگەڵ کردن و سەرکۆنەی کوڕی رائیقی کرد. لەلایەکی دیکە نامەی بۆ بەغداد نووسی و لەوەرگرتنی ئەوان داوای لێبوردنی کرد و وتی: من لەترسا ڕێزیان دەگرم. ئەوانی کردە بیانوو بۆ ئەوەی باج ڕەوانە نەکات. کوڕی رائیق چەند نوێنەرێکی بۆ لای بورەیدی نارد تا سوپای حەجەرییە لەخۆی دوور بکاتەوە بەلاّم بورەیدی ئەو کارەی نەکرد.

یەکێکی دیکە لەهۆکارەکانی تێکچوونی پەیوەندی ئەوان ئەوە بوو کوڕی رائیق ئاگادار بوویەوە بوردیدی لای خەڵکانی بەسرە سەرکۆنەی کردووە و ئەمەی پێ

ناخۆش بوو. هەروەها هەواڵی پێگەیشت کەئیقباڵ لەگەڵ سوپایەك لەقەڵای مەهدی جێگیرە و نەیدەتوانی بەمە رازی ببێت و گومانی لەکوق کرد کەلایەنگری بورەیدییە و بڕیاریدا ئەو لەسەر کار لاببات بەڵام ئەبوبەکر محەممەد کوڕی موقاتیل کەکوڕی رائیق بەوتەکانی رازی دەبوو، رێگەی ئەم کارەی لێگرت و فەرمانی بەکوفیدا نامەیەك بۆ بورەیدی بنووسێت تا سوپاکەی لەقەڵای مەهدی بگەڕێنێتەوە. بورەیدی لەوەڵامدا وتی خەڵکانی بەسرە لەقەرەمتییەکان دەترسن و کوڕی یەزداد لەپشتیوانی کردنی ئەوان ناتەوانە وئەوان لەترسا پەنایان بۆ من هێناوە.

لەو کاتەدا باوکی تاهیری قەرەمتی لەبیست و سێی رەبیع الاوەل/ دەی مارس گەیشتە کوفە و کوڕی رائیق و سوپاکەی ڕۆشتنە کۆشکی کوڕی هوبەیرە. کوڕی رائیق نوێنەرێکی بۆ لای کوڕی قەرەمتی نارد بەڵام ئاشتی لەنێوان ئەوان سەقامگیر نەبوو و قەرەمتی بۆ شارەکەی خۆی گەڕایەوە و کوڕی رائیق رێگەی واستی گرتەبەر. ئەم هەواڵە بەبورەیدی گەیشت و فەرمان نامەیەکی بۆ سوپاکەی لەقەڵای مەهدی نووسی تا بڕۆنە ناو بەسرە و هەرکەس رووبەروویان بوویەوە، لەناوی ببەن. ئەو دەستەیەك لەسەربازەکانی حەجەرییەی بۆ هاوکاری ئەوان نارد. کوڕی یەزداد دەستەیەکی ڕەوانە کرد تا رێگەی لەڕۆشتنی ئەم سوپایە بۆ ناو شارەکە بگرن. لەکەنار ڕووباری ئەمیر جەنگ روویدا و سوپاکەی کوڕی یەزداد شکستی خوارد. کوڕی یەزداد هێزە تێکشکاوەکانی بەڕەشبگیری دووبارە رێکخستەوە و ئەوانی بۆ گۆڕەپانی جەنگ گەڕاندەوە بەڵام ئەم جارەیش تێکشکان.

ئیقباڵ و سوپاکەی بورەیدی ڕۆشتنە ناو بەسرە و کوڕی یەزداد بۆ کوفە هەڵات. کوڕی رائیق نەیدەتوانی بەمە رازی ببێت و نامەیەکی بۆ عەبدوڵڵەی بورەیدی نووسی و ئەوی ترساند و داوای لێکرد سوپاکەی لەبەسرە بباتەدەر. بورەیدی داوای لێبوردنی کرد و فەرمانەکەی ئەنجام نەدا. خەڵکی بەسرە سەرەتا لەبەر خراپەکارییەکانی کوڕی یەزداد بەهاتنی بورەیدی بۆ ناو شارەکە رازی بوون.

زاڵبوونی بەجکەم لەئەهواز

کاتێك هەواڵی نەگەڕاندنەوەی سوپاکەی بورەیدی بەکوڕی رائیق گەیشت، بەدری خەرشەنی بانگ کرد و خەڵاتی پێبەخشی. هەروەها بەجکەمی بانگ کرد و خەڵاتی بەویشدا و هەدووکیانی لەگەڵ سوپایەك بۆ جەنگی بورەیدی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان لەجامیدە بمێننەوە. بەجکەم پەلەی کرد و بێ ئەوەی چاوەڕوانی هاتنی بەدر و سوپاکەی ئەو بێت، ڕێگەی شوشی گرتەبەر.

بورەیدی لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و سوپایەکی سێ هەزار کەسی بۆ جەنگی بەجکەم ڕەوانە کرد. فەرماندەی ئەم سوپایە کۆیلەکەی ئەو ناسراو بەناوی محەممەدی حەماڵ بوو. دوو سوپا لەدەرەوەی شووش رووبەرووی یەکبوونەوە. تەنیا دووسەد و حەفتا پیاوی تورك هاوڕێیەتی بەجکەمیان دەکرد. هاوەڵانی بورەیدی بۆ لای ئەو هەڵاتن و سوپاکەی بورەیدی تێکشکا. بورەیدی لەمحەممەدی حەماڵیدا و وتی: بەسوپایەکی سێ هەزار کەسییەوە شکستت خوارد؟ محەممەد پێی وت: تۆ گومانت کردووە لەگەڵ یاقوتی بەخت هەڵگەڕاوە دەجەنگیت. ئەوانەی دژی تۆ دەجەنگن جیاوازن لەوەی بیریان لێ دەکەیتەوە. بورەیدی پەلاماری محەممەدیدا و دەمەوچاوی بەرمستەکۆڵەدا.

بورەیدی سوپاکەی خۆی لەگەڵ دەستەیەکی بێ ئەزمون بۆجەنگ گەڕاندەوە و ژمارەیان بوو بەشەش هەزار کەس. بورەیدی ئەم سوپایەی لەگەڵ حەماڵ بۆ جەنگی بەجکەم ڕەوانە کرد. هەردوو سوپا لەکەنارەکانی شوشتەر رووبەرووی یەکبوونەوە. بەجکەم پێشدەستی کرد و لەگەڵ سوپاکەی لەرووبار پەڕییەوە. کاتێك سوپاکەی بورەیدی ئەویان بینی، بێ جەنگ، هەڵاتن. کاتێك باوکی عەبدوللەی بورەیدی ئەمەی بینی، لەگەڵ برا و هاوەڵانی خۆی سوار کەشتی بوو. سامانەکەی خۆی کەنزیکەی سێسەد هەزار دینار بوو، هەڵگرت بەڵام کەشتییەکەی تێکشکاو و مەلەوانەکان ئەوانیان رزگار کرد کە لەنوقوم بووندا بوون و بەشێك لەسامانەکەی ئەویان لەئاو هێنایەدەر. پاشماوەی سامانەکە کەوتە دەستی بەجکەم. بورەیدی لەگەڵ سوپاکەی گەیشتە بەسرە و لەئوبولە مایەوە و

کەشتییەکانیان بۆ هەڵاتن ئامادە کرد تا لەئەگەری سەرنەکەوتنی ئیقباڵ هەڵبێن.

بورەیدی، ئیقباڵی کۆیلەی خۆی بۆ مەتارا نارد و دەستەیەك لەگەنجەکانی بەسرەی کردە هاورێی. ئەوان لەمەتارا رووبەرووی سەربازەکانی کوڕی رائیق بوونەوە و شکستیان پێهێنان و دەستەیەك لەوان ئەسیر کران بەلاّم بورەیدی ئەوانی ئازاد کرد و نامەیەکی هاورێیانەی بۆ کوڕی رائیق نووسی و دەستەیەك لەگەورەکانی بەسرەی بۆ لای ئەو ڕەوانە کرد بەلاّم کوڕی رائیق وەلاّمی نەدانەوە. ئەوان داوایان لەکوڕی رائیق کرد سوێند بخوات ئەگەر دەستی بەسەر بەسرەدا گرت، زیان لەوان نەدات و رێگە بدات خەڵکانی بەسرە هاوکاری بکەن. کوڕی رائیق رازی نەبوو و سوێندی خوارد ئەگەر سەرکەوتن بەدەست بێنێت، بەسرە دەسووتێنێت و هەموو دانیشتوانەکەی کوشتار دەکات. ئەمە بووە هۆی ئەوەی خەڵکانی بەسرە دژی ئەو بجەنگن.

سوپاکەی بورەیدی دوای شکستی سوپاکەی کوڕی رائیق ئاسوودە بوون و لەبەسرە ئوردوویان لێدا و بەجکەم دەستی بەسەر ئەهوازدا گرت. کاتێك کوڕی رائیق هەواڵی شکستی سوپاکەی خۆی بیست، سوپایەکی دیکەی کۆکردەوە و لەرێگەی وشکانی و ئاو، ئەوانی ڕەوانە کرد. ئەو سوپای رێگەی وشکانی گرتبووەبەر، رووبەرووی سوپاکەی بورەیدی بوویەوە و دەرئەنجامی جەنگەکە، سوپاکەی کوڕی رائیق هەلاّتن بەلاّم هێزە دەریاییەکانی ئەو دەستیان بەسەر کەلا گرت و کاتێك باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی ئەم دۆخەی بینی، سوار کەشتی بوو و بۆ دوورگەی ئەوال هەلاّت و باوکی حسەینی برای، لەبەسرە بەجێهێشت تا سوپاکەی لەم شارە بپارێزێت. دانیشتوانی بەسرە لەگەڵ باوکی حسەین هاتنەدەر بۆ ئەوەی سوپای کوڕی رائیق لەکەلا دووربخەنەوە. جەنگیان دەستپێکرد و سەرئەنجام توانیان ئەوان لەکەلا دەرپەڕێنن.

کاتێك ئەم هەواڵە بەکوڕی رائیق گەیشت، خۆی رێگەی بەسرەی گرتەبەر. نامەیەکی بۆ بەجکەم نووسی تا پەیوەستی ببێت. بەجکەم و سوپاکەی پەیوەستی بوون و جەنگیان دژی خەڵکانی بەسرە هەڵگیرساند. ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند و خەڵکانی بەسرە بەرگرییان دەکرد و جوێنیان بەکوڕی رائیق دەدا. کاتێك

بەجکەم ئەم دۆخەی بینی، سەری سوڕما و لەکوڕی رائیقی پرسی: چ بەڵایەکت بەسەر ئەم خەڵکە هێناوە کەبەم شێوەیە دوژمنایەتی تۆ دەکەن؟ کوڕی رائیق وتی: سوێند بەخوا نازانم. کوڕی رائیق و بەجکەم بۆ لەشکرگەکەی خۆیان گەڕانەوە.

باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی، لەدوورگەی ئەوالەوە بەرەو لای عیماد ئەلدەولە کوڕی بوویە رۆشت و داوای پەنای لێکرد و بۆ گرتنی عێراق تەماحی خستە بەردەم و لەناوبردنی خەلیفە و کوڕی رائیقی بەکارێکی سووك نیشاندا. عیماد ئەلدەولە -وەك ئاماژەی پێدەدرێت- براکەی مۆعێز ئەلدەولەی لەگەڵ ئەو ڕەوانە کرد.

کاتێك کوڕی رائیق بیستی ئەوان لەفارسەوە بەرەو ئەهواز بەرێکەوتوون، بەجکەمی بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. بەجکەم بەو مەرجە رازی بوو لەگەڵ ئەوان بجەنگێت کەفەرماندەیی جەنگ و کاروباری کۆکردنەوەی باج بەو بسپێردرێت. کوڕی رائیق رازی بوو و ئەوی بۆ جەنگی عەبدوڵلەی بورەیدی و عیماد ئەلدەولە ڕەوانە کرد.

دەستەیەك لەهاودڵانی بورەیدی شەوانە مەبەستی سوپاکەی کوڕی رائیقیان کرد و لەهەموو شوێنەکانی ئوردووکەی کوڕی رائیق دەنگەدەنگیان نایەوە و بەهەڵاتن ناچاریان کردن. کاتێك کوڕی رائیق ئەمەی بینی، فەرمانیدا خێوەت و کەرەستەکانی جەنگ بسووتێنن تا دەست بورەیدی نەکەوێت. ئەو خۆی بەرەو ئەهواز ئەسپی غاردا. دەستەیەك داوایان لەبەجکەم کرد بیگرێت بەڵام بەجکەم ئەو کارەی نەکرد. کوڕی رائیق چەند رۆژێك لەئەهواز مایەوە و دواتر رێگەی واستی گرتەبەر. سوپاکەی پێش ئەو گەیشتبوونە ئەو شارە.

شۆڕش لەنێوان خەڵکانی سەقەلییە و فەرماندەکانیان

لەم ساڵەدا خەڵکانی جورجەنت، یەکێك لەشارەکانی سەقەلییە (سیسیل) دژی فەرمانڕەواکەی خۆیان، سالیم کوڕی ڕاشید، شۆڕشیان کرد. قائیمی عەلەوی، سالمی وەك فەرمانڕەوای ئەفریقییە دەستنیشان کردبوو. ئەو بەشێوەیەکی خراپ هەڵس و کەوتی لەگەڵ خەڵکان دەکرد. خەڵکانی شار، کارگوزارەکەی سالمیان دەرپەڕاند و سالم سوپایەکی گەورەی لەدانیشتوانی سەقەلییە و ئەفریقییە بۆ جەنگی ئەوان ڕەوانە کرد. خەڵکانی جورجەنت بوێرانە جەنگان و شکستیان بەو سوپایە هێنا و شوێنیان کەوتن. سالیم بۆ جەنگی ئەوان هاتەدەر و ڕووبەڕوویان بوویەوە و ئاگری شەڕێکی قورس لەنێوان ئەوان هەڵگیرسا و خەڵکانی جورجەنت لەشەعبان/ جون، شکستیان خوارد.

خەڵکانی پایتەختیش کاتێك شۆڕشی خەڵکانی جورجەنتیان بینی، دژی سالم ڕاپەڕین و ڕێگەی ناسازگارییان گرتەبەر. شۆڕشی ئەوان بۆ سالم دژوار و لەزیقەعدە/ سێپتامبەر ڕووبەڕووی ئەم دەستەیە بوویەوە و شکستی پێهێنان و گەمارۆی خستنەسەر. ئەو بۆ قائیم لەمەهدییە نامەیەکی نارد کەخەڵکانی سەقەلییە سەرپێچی فەرمانەکان دەکەن و ناسازگارییان کردۆتە پیشە. داوای هاوکاری لەقائیم کرد. قائیم سوپایەکی بۆ هاوکاری ئەو نارد و خەلیل کوڕی ئیسحاقی وەك فەرماندەی ئەم سوپایە دەستنیشان کرد. ئەم سوپایە ڕێگەی سەقەلییەی گرتەبەر. خەلیل بەرادەیەك خەڵکانی سەقەلییە بەملکەچی فەرمانەکان بینی، کەرازی بوو. خەڵکی ئەم شارە لەستەم و خراپەکارییەکانی سالیم لای خەلیل سکاڵایان بەرز کردەوە و ژن و منداڵ دەرۆشتنە لای و فرمێسکیان لەچاو دەباراند و گلەییان دەکرد. سوپا بەزەیی بەخەڵکدا هاتەوە و بەهۆی گریانی ئەوان، دەگریان.

خەڵکانی پایتەخت و جورجەنت بۆ لای خەلیل بەرێکەوتن بەڵام سالیم ئەوانی ئاگادار کردەوە کەقائیم ئەم سوپایەی ڕەوانە کردووە تا لەتۆڵەی کوشتنی سەربازەکانی، خوێنیان بڕێژێت وکوشتاریان بکات. ئەوان دووبارە ڕێگەی ناسازگارییان گرتەبەر. خەلیل لەکەنار لەنگەرگەی شارەکە، دروست کردنی

شارێکی دەستپێکرد و سەنگەری بۆ هەڵکەند و زۆربەی شارەکەی وێران و دەروازەکانی خاپور کرد. شارەکەی خۆی ناونا خاڵسە.

خەڵکان بەهۆی دروست کردنی ئەم شارە، کەوتنە ڕەنجی زۆرەوە تا ئەوەی خەڵکانی جورجەنت لەم کارە ئاگادار بوونەوە. ترسان و گومانیان لەراستی وتەکانی سالیم کرد. لەبەر ئەمە لەشارەکەی خۆیان سەنگەریان گرت و خۆیان بۆ جەنگ ئامادە کرد. خەلیل لەجومادي ئالاوەلی ٣٢٦/ مارسی ٩٣٨ زایینی هێرشی کردە سەریان و گەمارۆی خستنەسەر. ئەوان لەشارەکەیان هاتنەدەر و جەنگێکی قورس دەستیپێکرد. خەلیل بۆ ماوەی هەشت مانگ گەمارۆی خستبوونە سەر. هەموو رۆژێك جەنگ بەردەوام بوو تا ئەوەی زستان لەرێگەوە هات و خەلیل لەزیحەجچە/ سێپتامبەر بۆ خاڵسە گەڕایەوە و لەوێ ئوردووی لێدا.

لەساڵی ٩٣٩/٣٢٧ زایینی، خەڵکانی قەڵا نشین و دانیشتوانی مازەر رێگەی ناسازگارییان گرتەبەر. ئەم ناسازگارییە بەهۆی هەوڵی خەڵکانی جورجەنتەوە سەرچاوەی گرت. نەیارەکان، دەستە دەستە جەنگاوەرانیان ڕەوانە دەکرد تا ئەوەی پێگەیان بەرز بوویەوە و نامەیان بۆ فەرمانڕەوای کۆنستانتین ئۆپێل نارد و داوای هاوکارییان لێکرد. ئەویش بەکەشتی لێوانلێو لەجەنگاوەر و خواردەمەنی هاوکاری کردن. خەلیل نامەیەکی بۆ قائیم نووسی و داوای هاوکاری کرد. ئەویش چەندین کەشتی جەنگی و خواردەمەنی نارد. سوپایەکی گەورەی بۆ هاوکاری خەلیل ڕەوانە کرد. خەلیل لەگەڵ سوپاکەی خۆی بەرێکەوت و قەڵای باوکی سوری گەمارۆدا و دەستی بەسەردا گرت. هەروەها بلۆتیان خستە ژێر فەرمانی خۆیانەوە و گەمارۆیان خستە سەر قەڵای ئەبلانتوا (بلانتوا) و تا کۆتایی ساڵی ٩٣٨/٣٢٧ زایینی لەوێ مانەوە.

لەساڵی ٩٣٩/٣٢٨ زایینی، خەلیل ئەبلانتوانی بەجێهێشت و بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ گەمارۆی خستە سەر جورجەنت و سوپایەکی بۆ ئەو مەبەستە راسپارد. باوکی خەلەف کوڕی هارون، فەرماندەی ئەم سوپایە بوو. ئەم گەمارۆیە تا ساڵی ٩٤٠/٣٢٩ زایینی درێژەی کێشا و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانی ئەو شارە رێگەی رۆمیان گرتەبەر و پاشماوەکان داوای ئەمانیان کرد. باوکی خەلەف

بەو مەرجە ئەمانی پێ بەخشین کە لەقەڵاکە بێنەدەر. کاتێك لەقەڵاکە هاتنەدەر، باوکی خەلەف فێڵی لێکردن و هەموویانی ئەسیر کرد.

کاتێك دانیشتوانی قەڵاکانی دیکە ئەم بارودۆخەیان بینی، ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکان نیشاندا. کاتێك دووبارە سەرزەمینە ئیسلامییەکان دەستەمۆی قائیم بوونەوە، لەزیحەججەی ٣٢٩/ئوتی ٩٤٠ زایینی خەلیل بۆ ئەفریقییە گەڕایەوە و گەورەکانی جورجەنتی لەگەڵی خۆی برد و سوار کەشتی کردن. دواتر فەرمانی نغرۆ کردنی کەشتییەکەی لەناو دەریا دەرکرد و هەموویان خنکان.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا فەرەنگەکان هێرشیان کردە سەر سەرزەمینەکانی ئاندۆلۆس کە لەدەستی موسوڵماناندا بوو. کوشتیان و فڕاندیان و گرتیان و ژنەکانیان ئەسیر کرد. یەکێك لەکوژراوە ناودارەکان جوحاف کوڕی یومن، قازی بالنسیا بوو.

لەم ساڵەدا عەبدوللە کوڕی محەممەد کوڕی سوفیان باوکی حەسەنی خەرازی نەحوی لەمانگی ڕەبیع الاوەل/ فەوریە مرد. ئەو یەکێك لەهاوەڵانی سەعلەب و موبەرید و لەزانستە قورئانییەکان چەندین نووسراوی لێ بەجێ ماوە.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و شەشی کۆچی (٩٣٨ زایینی)

زاڵبوونی مۆعیز ئەلدەولە لەئەهواز

لەم ساڵەدا مۆعیزئەلدەولە باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی بویە بەرەو ئەهواز و سەرزەمینەکانی ڕەوانە کرا و دەستی بەسەر ئەو سنورانەدا گرت و هەمووی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە.

هۆکارەکەی وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا ڕۆشتنی باوکی عەبدوللەی بورەیدی بۆ لای عیماد ئەلدەولە بوو. کاتێك بورەیدی گەیشتە لای عیماد ئەلدەولە، تەماحی گرتنی عێراق و زاڵبوون بەسەر ئەو سەرزەمینەی خستە بەردەست و عیماد ئەلدەولە، مۆعیز ئەلدەولەی برای بۆ ئەهواز ڕەوانە کرد. باوکی عەبدوللەی بورەیدی دوو کوڕەکەی خۆی: باوکی حەسەن محەممەد و باوکی جەعفەری فەیازی وەك بارمتە لای عیماد ئەلدەولە کوڕی بویە بەجێهێشت و ڕێگەی ئەهوازیان گرتەبەر. بەجکەم ئاگادار بوویەوە کەئەم سوپایە لەدۆڵی ئەرجان دابەزیوە. بەجکەم بۆ جەنگی ئەوان بەرێکەوت بەلأم شکستی خوارد.

شکستی بەجکەم لەبەر ئەوە بوو باران بۆ ماوەی چەند ڕۆژێك بێ وەستان باری و بەمشێوەیە ژێی کەوانی تورکەکان (کەباشترین کەرەستەی جەنگی ئەوان بوو) بەهۆی تەڕ بوونەوە لەکار کەوت و چیتر نەیانتوانی تیر بهاوێژن. بەجکەم گەڕایەوە و لەئەهواز نیشتەجێ بوو و دەستەیەك لەسوپاکەی لەبەرابەر عەسکەر موکەرەم جێگیر کرد. ئەوان بۆ ماوەی سیانزە ڕۆژ ڕووبەرووی مۆعیز ئەلدەولە بوونەوە و دواتر بۆ شوشتەر هەلأتن. مۆعیز ئەلدەولە دەستی بەسەر عەسکەر موکەرەمدا گرت و بەجکەم لەئەهوازەوە ڕێگەی شوشتەری گرتەبەرو دەستەیەك لەگەورەکانی ئەهوازی لەگەڵ خۆی برد و لەوێوە بەرەو واست ڕۆشت و لەرێگەدا نوێنەرێکی بۆ لای کوڕی رائیق نارد و لەرووداوەکە ئاگاداری کردەوە و وتی: سوپا پێویستی بەپارەیە، ئەگەر دووسەد هەزار دینارت هەیە، لەواست بمێنەرەوە تا پەیوەستی تۆ بین و پارە لەناو سوپاکە دابەش بکەین و ئەگەر پارەی کەمت پێیە باشتر وایە بۆ

بەغداد بگەڕێیتەوە تا ئاژاوە لەناو سوپاییەکان دروست نەبێت.

کاتێك ئەم پەیامە بەدەست کوڕی رائیق گەیشت، لەواستەوە بەرەو بەغداد گەڕایەوە و بەجکەم گەیشتە واست و لەوێ مایەوە. لەوێ ئەهوازییەکانی (کەلەگەڵ خۆیدا بوون،) دەستبەسەر کرد و داوای پەنجا هەزار دیناری لێکردن. باوکی زەکەریا یەحیا کوڕی سەعیدی سوسی (شوشی) لەناو ئەم دەستەیە دەبینرا.

باوکی زەکەریا دەڵێت: ویستم لەمەبەستی ناخی بەجکەم ئاگادار ببمەوە، پەیامێکم بۆ نارد کەنهێنییەکەم هەیە. دەمەوێت نهێنییەکەم ئاشکرا بکەم. منی بانگ کرد. پێم وت: ئەی ئەمیر، ئەگەر دەخوازیت بەکاروباری دنیای ئیسلام و خزمەتی خەلافەت سەرقاڵ بیت و وڵات بەڕێوە ببەیت، چۆن بەڕەوای دەزانی ئەم خەڵکە ستەم لێکراوە دەستبەسەر بکەیت کەسامانەکانیان لێ سەندراوە و لەسەرزەمینی بێگانە داوای پارەیان لێ بکەیت و فەرمانی سزادانی ئەوان دەربکەیت. دوێنێ فەرمانتدا تەشتێکی پڕ ئاگر لەسەر سکی یەکێك لەوان دابنێن. ئایا نازانی ئەم کارانە بەگوێی خەڵکان دەگاتەوە و دەبێتە هۆی خۆ دوورخستنەوەیان لەتۆ و هەرکەس تۆ بناسێت، دوژمنایەتی تۆ دەگرێتەبەر؟ ئایا ئەو خراپەی لەگەڵ هەموان کردبوو؟ سوێند بەخوا نە، ئەو تەنیا ستەمی لەدەستەیەك کرد بەڵام هەموان رقی ئەویان لەدڵ گرت، خەڵکی بەغدادیش بەم کارانە رازی نابن. من کردەوەکانی مەرداویجم بیری بەجکەم هێنایەوە و کاتێك وتەکانی منی بیست، وتی: راست دەکەیت و چاکەخوازی منیت، دواتر فەرمانی ئازاد کردنی ئەوانیدا.

کاتێك کوڕی بویە و بورەیدی دەستیان بەسەر عەسکەر موکەرەمدا گرت، خەڵکانی ئەهواز دەڕۆشتنە لای بورەیدی و پیرۆزباییان لێدەکرد. لەناو ئەم دەستەیە پزیشکێکی شارەزا دەبینرا. بورەیدی گرفتاری تا و رۆژانەی بەرۆکی دەگرت. رۆژێك بەم پزیشکەی وت: ئەی باوکی زەکەریا، ئایا نەخۆشی و تای من نابینی؟ باوکی زەکەریا پێی وت: خواردنی خۆت تێکەڵ کردووە. بورەیدی پێی وت: پێشتر دنیام تێکەڵ و پێکەڵ و پەرێشان کردووە. هەموویان بەرەو ئەهواز

بەرێکەوتن و سێ و پێنج ڕۆژ لەوێ مانەوە. دواتر بورەیدی لەدەست کوڕی بویە بۆ لای باسیان هەڵات. کوڕی بویە نامەیەکی بۆ نووسی و سەرکۆنەی کرد و فرت و فێڵەکانی بۆ ئەم هەڵاتنە بیر خستەوە.

هۆکاری هەڵاتنەکەی ئەوە بوو کوڕی بویە داوای سوپاکەی بەسرەی لێکرد تا بۆ لای ڕۆکن ئەلدەولەی برای لەئیسفەهان ڕەوانەیان بکات و تا لەجەنگ دژی وەشمگیر هاوکاری بکەن. بورەیدی چوار هەزار سەربازی بانگ کرد و بەمۆعیز ئەلدەولەی وت: ئەگەر ئەم سوپایە لەوێ بمێنێتەوە لەنێوان ئەوان و دەیلەمییەکان ناسازگاری ڕوودەدات و باشترە سەرەتا بڕۆنە شوش و لەوێوە ڕێگەی ئیسفەهان بگرنەبەر. مۆعیز ئەلدەولە مۆڵەتی پێدان و دواتر داوای لەبورەیدی کرد سوپاکەی خۆی لەقەڵای مەهدی بانگ بکات تا لەڕێگەی ڕووبارەوە بەرەو واست، ڕەوانەیان بکات. بورەیدی ترسا ئەو بەڵای بەسەردا بێنێت کەخۆی بەسەر یاقوتدا هێنای.

دەیلەمییەکان بورەیدیان بەکەسێکی ریسوا دەزانی و گرنگییان پێنەدەدا و بەم شێوەیە بورەیدی هەڵاتنی هەڵبژارد و فەرمانی بەسوپاکەی خۆی لەشوشدا ڕێگەی بەسرە بگرنەبەر. نامەیەکی بۆ مۆعیز ئەلدەولە نووسی کەوەك بەڵێنێك، کۆکردنەوەی باجی ئەهواز بەو بسپێرێت. ئەو لەعیماد ئەلدەولە کوڕی بویە داوای فەرمانڕەوایەتی ئەهواز و بەسرەی کردبوو تا ساڵانە هەژدە هەزار هەزار درهەم باجی بۆ بنێرێت. مۆعیز ئەلدەولە لەئەهوازەوە بەرەو عەسکەر موکەرەم ڕۆشت لەترسی ئەوەی نەکا براکەی بڵێت کۆنەکرانەوەی باجی ئەهواز بەهۆی کردەوەکانی تۆوە بووە. بورەیدی ڕۆشتە بەناباز و نوێنەرەکەی خۆی بۆ ئەهواز نارد و نوێنەرێکی بۆ لای مۆعیز ئەلدەولە ڕەوانە کرد و لەبارودۆخی خۆی ئاگاداری کردەوە و ترسی خۆی لەو نیشاندا و داوای لەمۆعیز ئەلدەولە کرد عەسکەر موکەرەم بەجێبێڵێت و لەو دوور بکەوێتەوە بۆ ئەوەی بتوانێت لەئەهواز بەئارامی ژیان بەسەر ببات.

باوکی جەعفەری سەیمەری و کەسانی دیکە بەمۆعیز ئەلدولەیان وت: بورەیدی دەخوازێت ئەو بەڵات بەسەر بێنێت کەبەسەر یاقوتدا هێنای. ئەو دەیەوێت بڵاوە بەسوپاکەت بکات و دواتر تۆ دەستگیر و بەم شێوەیە خۆی لەبەجکەم و کوڕی

یاقوت نزیك بکاتەوە و بەگرتنی تۆ، براکەت بگەڕێنێتەوە. مۆعیزئەلدەولە لەڕۆشتن بۆ شوش خۆی بەدوور گرت و رازی نەبوو.

بەجکەم لەچەند و چۆنی رووداوەکە ئاگادار بوویەوە و دەستەیەك لەسوپاکەی خۆی رەوانە کرد و دەستیان بەسەر شوش و جوندیشاپوردا گرت. ئەهواز هێشتا لەژێر فەرمانی بورەیدیدا بوو و لەئاوەدانییەکانی ئەهواز تەنیا عەسکەر موکەرەم لەژێر فەرمانی کوڕی بویە مابوویەوە. بارودۆخی مۆعیزئەلدەولە شڵەژا و دەستەیەك لەسوپاییەکانی لێی جیابوونەوە و مەبەستی گەڕانەوە بۆ فارسیان کرد بەڵام ئیسفەهدوست و موسا قیازە، دوان لەسوپاسالارەکان رێگەیان لێ گرتن و بەڵێنی پێدانی رۆژانەیان پێدان تا مانگێکی دیکەیش چاوەڕێ بن. ئەوانیش مانەوە.

ئەو بۆ براکەی، عیماد ئەلدەولە نامەیەکی نووسی و لەبارودۆخی خۆی ئاگاداری کردەوە. براکەی سوپایەکی بۆ هاوکاری ئەو رەوانە کرد. مۆعێزئەلدەولە بەگەیشتنی ئەم سوپایە بەهێز بوو. ئەو بۆ ئەهواز گەڕایەوە و دەستی بەسەردا گرت و بورەیدی بۆ بەسرە هەڵات و لەوێ مایەوە. کوڕی بویە لەئەهواز ئوردووی لێدا.

بەجکەم لەواست مایەوە و تەماحی زاڵبوون بەسەر بەغداد و شوێن و پێگەی کوڕی رائیقی لەسەردا پەروەردە دەکرد بەڵام کەسی لەمەبەستەکەی خۆی ئاگادار نەدەکردەوە. کوڕی رائیق، عەلی کوڕی خەلەف کوڕی تەیابی بۆ لای بەجکەم نارد تا لەگەڵ ئەو بەرەو ئەهواز بەرێکەوێت و کوڕی بویە لەوێ دەرپەڕێنێت. کاتێك ئەم دەستەیە بەمەبەستەکەی خۆیان گەیشتن، فەرمانڕەوای ئەهواز بۆبەجکەم بێت و عەلی کوڕی خەلەف کاروباری کۆکردنەوەی باج لەئەستۆ بگرێت. کاتێك عەلی گەیشتە لای بەجکەم لەواست، بەجکەم ئەوی وەك وەزیری خۆی هەڵبژارد و خۆی، کۆکردنەوەی سامانەکانی واستی دەستپێکرد.

کاتێك باوکی فەتح، کاروباری بەغدادی بەپەرێشان بینی، تەماحی کۆکردنەوەی باجی میسر و شامی خستە بەردەم کوڕی رائیق و پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ بەست(کچی پێدا یا کچی لێ خواست) و لەنێوان کوڕی رائیق و کوڕی توغج،

هاوپەیمانی و خزمایەتی دروست کرد و بەکوڕی رائیقی وت: ئەگەر من بۆ میسر و شام ڕەوانە بکەیت، باجی ئەو دیارە بۆ تۆ دەنێرم. کوڕی رائیق فەرمانی کۆکردنەوەی سوپای پێدا. باوکی فەتح ئەو کارەی کرد و لەرەبیع الاوەل/ فەوریە رێگەی ئەو سەرزەمینەی گرتەبەر.

جەنگی بەجکەم و بورەیدی و ئاشتی دوای جەنگ

کاتێك بەجکەم لەواست مایەوە و پێگەی بەرز و هێزی زیادی کرد، کوڕی رائیق لێی ترسا و کردەوەکانی بەجکەمی بۆ زاڵبوون بەسەر عێراق لێکدایەوە. نامەیەکی بۆ عەبدوڵلەی بورەیدی نووسی و دژی بەجکەم لەگەڵ ئەو پەیمانی بەست کەئەگەر بەجکەم شکستی خوارد، بورەیدی دەست بەسەر واستدا بگرێت و ساڵانە شەشسەد هەزار دینار باجی ئەو سەرزەمینە بنێرێت بەو مەرجەی باوکی عەبدوڵلە سوپایەك ڕەوانە بکات.

بەجکەم لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و ترسا و لەگەڵ هاوەڵانی راوێژی کرد. ئەوان پێشنیاریان کرد سەرەتا لەگەڵ باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی بجەنگێت و هێرش نەکاتە سەر پایتەختی خەلافەت و ئەم مەبەستەی تا کاتی لەناو بردنی بورەیدی لای کوڕی رائیق نەدرکێنێت. بەجکەم سوپاکەی کۆکردەوە و رێگەی بەسرەی گرتەبەر تا لەگەڵ باوکی عەبدوڵلەی بورەیدی بجەنگێت. باوکی عەبدوڵلەیش سوپایەکی ڕەوانە کرد کەژمارەیان دەهەزار جەنگاوەر بوو. کۆیلەکەی، باوکی جەعفەر محەممەدی حەماڵ فەرماندەیی ئەوانی گرتەدەست. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و جەنگ هەڵگیرسا و سوپاکەی بورەیدی شکستی خوارد. بەجکەم شوێن هەڵاتوان نەکەوت و دەستی لێ هەڵگرتن.

سوپاکەی بورەیدی لەمەتارا چاوەڕوانی سوپا بوون و کاتێك سوپاکەیان بەتێکشکاو بینی، ترسان و وەرەی خۆیان دۆڕاند. بەڵام کاتێك بورەیدی بینی سوپاکەی بێ زیان گەڕاونەتەوە و کەس لەوان نەخنکاوە، ئارامی گرت.

بەجکەم دەیویست بورەیدی بەفەرمانبەری ناچار بکات و پەیوەندی ئەو لەگەڵ کوڕی رائیق بپچڕێنێت چوونکە دەیویست دەست بەسەر بەغداد بگرێت. بەجکەم

لەدووەم ڕۆژی شکستی بورەیدی نوێنەرێکی بۆ لای ئەو نارد و بۆ ئەم ڕووداوە خەم و پەژارەی خۆی دەربڕی و وتی: خۆت دەستت پێکرد و لەبەرابەر من وەستایت، من لەتۆ و هاوەڵانت چاوپۆشیم کرد و ئەگەر شوێن سوپاکەت دەکەوتم، زۆربەیان دەخنکان یا دەکوژران. من لەسەر ئەو بنەمایە پەیمانی ئاشتی لەگەڵ تۆ دەبەستم کە لەئەگەری دەست گرتن بەسەر بەغداد واست بخەمە ژێر فەرمانی تۆ و پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ تۆ ببەستم. بورەیدی بۆ سپاس کردن سەری لەخاك سوو و سوێندی بۆ بەجکەم خوارد و پەیمانی ئاشتی لەنێوان ئەوان واژۆ کرا. بەجکەم بۆ واست گەڕایەوە و بیری لەگرتنی بەغداد دەکردەوە.

بڕینی دەست و زمانی کوڕی موقلە

لەنیوەی شەوال/ شانزەی ئۆگۆستی ئەم ساڵەی دەستی وەزیر، باوکی عەلی کوڕی موقلەیان بڕی.

چۆنیەتی بڕینی دەستی بەم شێوە بوو کاتێك باوکی فەتح کوڕی جەعفەر کوڕی فورات بۆ هەڵسوڕاندنی کاروباری وەزارەت ناتەوان و بەرەو شام بەرێکەوت، خەلیفە ڕازی، باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەك وەزیر دەستنیشان کرد. ئەویش ناتەوان و کوڕی ڕائیق کاروبارەکانی ڕادەپەڕاند. کوڕی ڕائیق دەستی بەسەر هەموو زەوییەکانی کوڕی موقلە و کوڕەکەی گرتبوو. کوڕی موقلە لەمبارەوە گفتوگۆی لەگەڵ کرد بەڵام کوڕی ڕائیق هیچی بۆ نەگەڕاندەوە. کوڕی موقلە ڕێزی لەهاوەڵانی ئەو گرت و داوای لێکردن سەبارەت بەگەڕاندنەوەی زەوییەکانی لەگەڵ کوڕی ڕائیق قسە بکەن. ئەوانیش بەڵێنیان پێدا بەڵام نەیانبردەسەر. کوڕی موقلە کاتێك ئەمەی بینی، تۆمەتی بۆ کوڕی ڕائیق هەڵبەست و خراپەی ئەوی هێنایە سەرزمان. نامەیەکی بۆ بەجکەم نووسی و تەماحی شوێنەکەی کوڕی ڕائیقی خستە بەردەست. کوڕی موقلە بۆ وەشمگیر لەڕەی نامەیەکی نووسی، نامەیەکی بۆ خەلیفە ڕازی نارد و پێشنیاری پێکرد کوڕی ڕائیق و هاوەڵانی ئەو دەست بەسەر بکات. کوڕی موقلە بەڵێنیدا سێ هەزار هەزار دیناریان لێ بستێنێت. ئەو داوای لەڕازی کرد بەجکەم بۆ لای خۆی بانگ بکات و پێگەی کوڕی ڕائیقی پێ

ببەخشێت. رازی کەبەم کارە رازی نەبوو، هیوای بەکوڕی موقلە بەخشی وئەو بەخێرایی نامەیەکی بۆ بەجکەم نووسی و لەرەزامەندی رازی ئاگاداری کردەوە و ئەوی بۆ هاتن بۆ بەغداد هاندا.

کوڕی موقلە داوای لەخەلیفە کرد بۆ ئەنجامدانی ئەوەی لەسەری رێککەوتن بڕواتە کۆشکی خەلافەت. رازی مۆڵەتی پێداو ئەو لەدووایین شەوی رەمەزان/ دووی ئۆگۆست بەشێوەیەکی نەناسراو مەبەستی کۆشکی خەلیفەی کرد و بەخۆی وت: مانگ هێشتا بەتەواوی هەڵنەهاتووە و بۆ ئەنجامدانی کارە نهێنییەکان کاتێکی گونجاوە. سزاکەی ئەوە بوو پشتی بەمانگ بەست نەك بەخوا لەبەر ئەمە نهێنییەکەی ئاشکرا بوو. کاتێك گەیشتە کۆشکی خەلیفە، رازی مۆڵەتی بینینی پێنەدا و لەژوورێکدا زیندانی کرد و بۆ بەیانی کەسی بۆ لای کوڕی رائیق نارد و لەرووداوەکە ئاگاداری کردەوە و نامەکەی کوڕی موقلەی نیشاندا. کوڕی رائیق سپاسی خەلیفەی کرد. پەیك و پەیام لەنێوان کوڕی موقلە و خەلیفە تا نیوەی شەوال/ شانزەی ئۆگۆست بەردەوام بوو تا ئەوەی کوڕی موقلەیان هێنایەدەر و دەستیان بڕییەوە. ئەو دەستە بڕاوەکەی تیمار کرد و دووبارە نامەی بۆ خەلیفە نووسی و خوازیاری وەزارەت بوو. وتی: بڕینی دەستی ئەو لەگەیشتن بەمەبەستەکەی دوور ناخاتەوە و بەهەمان دەستی بڕاو پێنوس هەڵدەگرێت و پێی دەنووسێت.

کاتێك بەجکەم لەبەغداد نزیك کەوتەوە، کوڕی موقلە لەخزمەتکارەکانی بارەگا بیستی کەسەبارەت بەهێرشی ئەو دەدوان. بەخۆی وت: ئەگەر بەجکەم بگاتە بەغداد، رزگارم دەکات و ئەوسا، سزای کوڕی رائیق دەدەم. ئەو نفرینی ئەو کەسانەی کرد دەستیان بڕیبوو. هەواڵی ئەو بەکوڕی رائیق و خەلیفە گەیشت و هەردووك فەرمانی بڕینی زمانی ئەویان دەرکرد و دواتر خستیانە زیندانێکی تەنگ و تاریك. کوڕی موقلە لەزیندان گرفتاری سك ئێشە بوو. کەس نەبوو خزمەتی بکات تا ئەو جێگەی بەدەستی چەپی ئاوی لەچاڵ هەڵدەکێشا و تەنافەکەی بەدەمی دەگرت و بەرادەیەك بەدبەخت و ناتەوان ببوو کەمرد و لەکۆشکی خەلیفە بەخاك سپێردرا. دواتر بنەماڵەکەی خوازیاری جەنازەکەی بوون. گۆڕەکەیان

هەڵکەند و جەنازەی بێ گیانی ئەویان بۆ بنەماڵەکەی گەڕاندەوە و ئەوان لەناو ماڵەکەیان بەخاکیان سپارد و دووبارە گۆڕەکەی هەڵدرایەوە و لەماڵێکی دیکە بەخاک سپێردرا.

سەرسوڕهێنەر ئەوەی کوڕی موقلە سێ جار وەك وەزیر هەڵبژێردرا و وەزیری سێ خەلیفە بوو و سێ جار سەفەری کرد. دوو جار بۆ شیراز دوورخرایەوە و جارێك لەسەردەمی وەزارەت، رووی کردە موسڵ ودوای مەرگ سێ جار بەخاك سپێردرا و سێ خزمەتکاری تایبەت، خزمەتیان دەکرد.

زاڵبوونی بەجکەم لەبەغداد

لەم ساڵەدا بەجکەم هاتە ناو بەغداد و چاوی بەخەلیفە کەوت و لەجێگەی کوڕی رائیق، وەك ئەمیری ئەمیرەکان دەستنیشان کرا. ئێمە سەرەتای کاری بەجکەم و چۆنیەتی گەیشتن بەم پێگەیە باس دەکەین هەرچەند ئاماژەمان بەبەشێك لەرووداوەکانی ئەو داوە بەڵام لەبەر ئەوەی بەش بەش و پچڕ پچڕ باسمان کردووە، نیازی ئێمە دابین ناکات.

کوڕی بەجکەم لەکۆیلەکانی باوکی عەلی عارز، وەزیری ماکان کوڕی کالی دەیلەمی بوو. ماکان داوای ئەوی لەعارز کرد و عارز، بەجکەمی پێبەخشی. دواتر بەجکەم لەگەڵ دەستەیەکی دیکە لەماکان جیابوویەو ـ پەیوەستی مەرداویج بوون. ئەو لەناو ئەو کەسانەدا دەبینرا کەمەرداویجیان کوشت و دواتر رێگەی عێراقی گرتەبەر و پەیوەستی کوڕی رائیق بوو. کوڕی رائیق ئەوی بۆ ئەهواز نارد و ئەو، دەستی بەسەر ئەهوازدا گرت و بورەیدی لەوێ دەرپەڕاند.

دواتر بورەیدی لەگەڵ مۆعیز ئەلدەولە کوڕی بویە لەفارسەوە رێگەی ئەهوازیان گرتەبەر و بەجکەمیان لەوێ دەرپەڕاند و بەجکەم لەئەهوازەوە، بەرەو واست بەرێکەوت. ئێمە پێشتر ئاماژەمان بەمە دا. کاتێك بەجکەم لەواست جێگیر بوو، تەماحی زاڵبوون بەسەر پایتەختی خەلیفەی کەوتەسەر بەڵام وای نیشان دەدا شوێنکەوتەی کوڕی رائیقە و لەسەر ئاڵا و قەڵغانەکانی خۆی ناوی (بەجکەمی رائیقی) نووسیبوو. کاتێك نامەکانی کوڕی موقلەی بەدەست گەیشت کەپێشنیاری

بەخەلیفە کردبوو پێگەی کوڕی رائیقی پێبەخشێت، بەجکەم چاوی تەماحی کرایەوە و ئەمەی لەگەڵ کوڕی رائیق باس کرد و ناوی ئەوی لەسەر ئالاّکانی خۆی سڕییەوە و لەسەرەتای زیقەعدە/ سی ئۆگۆست لەواستەوە رێگەی بەغدادی گرتەبەر.

کوڕی رائیق بۆ بەرگری کردن خۆی ئامادە و داوای لەخەلیفە کرد فەرمان نامەیەك بۆ بەجکەم بنووسێت و فەرمانی گەڕانەوە بۆ واستی پێبدات. خەلیفە ئەو نامەی نووسی و نامەکەی ڕەوانە کرد. کاتێك بەجکەم نامەکەی بینی، خوێندییەوە و فڕیدا و پێشڕەوی کرد تا گەیشتە رۆژهەڵاتی رووباری دیالە. سوپاکەی کوڕی رائیق لەرۆژئاوای ئەم رووبارە بوون. سوپای بەجکەم خۆیان لەئاودا و سوپای کوڕی رائیق هەڵاتن. سوپای بەجکەم پەڕییەوە و رێگەی بەغدادیان گرتەبەر. کوڕی رائیق لەبەغداوە بەرەو عوکبرا بەرێکەوت و بەجکەم لەسیانزەی زیقەعدە/ سیانزەی سێپتامبەر ڕۆشتە ناو بەغداد و بەیانی ئەو رۆژە چاوی بەخەلیفە کەوت. رازی خەڵاتی پێبەخشی و ئەوی کردە ئەمیری ئەمیرەکان. رازی چەندین نامەی بۆ سەرکردەکانی هاورێی کوڕی رائیق نووسی و فەرمانی گەڕانەوە بۆ بەغدادی پێدان. ئەوانیش هەموویان کوڕی رائیقیان بەجێهێشت و ئەسپەکانی خۆیان بۆ گەڕانەوە بۆ بەغداد تاودا.

کاتێك کوڕی رائیق ئەم بارودۆخەی بینی، خۆی گەیاندە بەغداد و لەوێ خۆی شاردەوە. بەجکەم لەکۆشکی مونس دابەزی و کاروباری بەغدادی سەقامگیر کرد. ئەبوبەکر کوڕی رائیق بۆ ماوەی یەك ساڵ و دە مانگ و شەش رۆژ ئەمیری ئەمیرەکان بوو. یەکێك لەفێڵەکانی بەجکەم ئەوە بوو بەدارِشتنی باوکی زەکەریا یەحیا کوڕی سەعیدی شوشی نامەی بۆ کوڕی رائیق دەنووسی. باوکی زەکەریا دەڵێت: پێشنیارم بەبەجکەم کرد کوڕی رائیق لەنهێنییەکەی خۆی ئاگادار نەکاتەوە. وتی: بۆ ئەو پێشنیارەم پێدەکەیت؟ وتم: چوونکە فەرماندەی تۆیە و لەتۆ بەهێزترە و سوپاکەی لەسوپای تۆ فراوانتر و خەلیفەی لەگەڵدایە و سامانێکی زیاتری لەبەردەستایە. بەجکەم وتی: جەنگاوەرەکانی ئەو وەك قامیشی ناو بەتاڵن و من ئەزموونم لەگەڵ ئەوان هەیە و ترسم لێیان نییە چ ژمارەیان زیاتر

بێت چ کەمتر، بەڵام ئەوەی دەڵێی خەلیفە لەگەڵ ئەودایە، بەبوونی هاوەڵانم خەلیفە زیان لەمن نادات، ئەوەی دەڵێی توێشوو و توانای لەمن زیاترە، دەبێت بڵێم ڕۆژانەی سوپاکەم بەتەواوی داوە و سامانی خۆمم هەیە، گومان دەکەیت سامانی من چەندە بێت؟ وتم: نازانم. وتی: شتێك بڵێ. وتم: سەد هەزار درهەم. وتی: خوا بتبەخشێت، پەنجا هەزار دینار کەنیازم پێی نییە.

کاتێك بەجکەم دەستی بەسەر بەغداد گرت، ڕۆژێك پێی وتم: ئایا بیرتە پێم وتی پەنجا هەزار دینارم هەیە و نیازم پێی نییە؟ وتم: بەڵێ. وتی سوێند بەخوا لەو ڕۆژەدا پێنج هەزار درهەمم هەبوو. وتم: ئەوە بەڵگەیە بۆ ئەوەی من بەکەسێکی بڕواپێکراوی خۆت نازانیت. وتی: نا، بەڵام تۆ نوێنەری من لای کوڕی ڕائیق بوویت و ئەگەر لەنەداری من ئاگادار دەبوویت، ورەت دەڕووخا و دوژمن چاوی تەماحی دەبڕییە ئێمە. دەمویست بەدڵێکی بەهێز و ئەرخەیان بڕۆیتە لای کوڕی ڕائیق تا بەوتەکانی خۆت ورەی ئەو بڕوخێنیت. باوکی زەکەریا دەڵێت: لەفرت و فێڵ و ئاوزی ئەو سەرم سوڕما.

زاڵبوونی لەشکری لەئازەربایەجان و کوژرانی ئەو

لەم ساڵەدا لەشکری کوڕی مەردی دەستی بەسەر ئازەربایەجاندا گرت. ئەم لەشکرییە لەو لەشکرییەی پێشتر ئاماژەمان پێدا، بە ێتر بوو. ئەم نوێنەری وەشمگیر لەسنوری چیاکان بوو. لەشکری توێشوو و هیزی کۆکردەوە و ڕێگەی ئازەربایەجانی گرتەبەر. لەم کاتەدا دەیسەم کوڕی ئیبراهیمی کوردی، لەهاوەڵانی کوڕی باوکی ساج، فەرمانڕەوایەتی ئازەربایەجانی دەکرد. ئەویش سوپای کۆکردەوە و ڕووبەڕووی لەشکری بوویەوە. سەرئەنجام دەیسەم شکستی خوارد بەڵام گەڕایەوە و دووبارە سوپای کۆکردەوە و جارێکی دیکە دوو سوپا لەبەرابەر یەك ڕیزیان بەست بەڵام دووبارە دەیسەم شکستی خوارد و لەشکری دەستی بەسەر سنوری فەرمانڕەوایەتی ئەودا گرت (جگە لەئەردەبیل) چوونکە خەڵکی ئەم شارە بەهۆی قەڵا بەهێزەکەیەوە ڕێگەیان نەدا لەشکری شارەکەیان داگیر بکات و بەرگرییان لێکرد. خەڵکانی ئەردەبیل، کەسانێکی بوێر و خۆڕاگر بوون. لەو کاتەدا

ئەردەبیل بەپایتەختی ئازەربایەجان دادەنرا. لەشکری نامەی بۆ خەڵکانی ئەردەبیل نووسی و بەڵێنی چاکەکاری پێدان چوونکە دەیلەمییەکان خراپەکارییان لەگەڵ دانیشتوانی چیاکانی هەمەدان و شوێنەکانی دیکە کردبوو. لەشکری گەمارۆی خستە سەریان و ئەم گەمارۆیە ماوەیەك درێژەی کێشا تا ئەوەی سوپاکەی بەدیواری شارەکەدا سەرکەوتن و چەند کەلێنێکیان تیا دروست کرد و هەندێ کات دەڕۆشتنە ناو شارەکە.

لەشکری ڕۆژانە دەڕۆشتە ناو شارەکە و شەوانە بۆ لەشکرگەکەی خۆی دەگەڕایەوە. دانیشتوانی شار بەهەوڵی زۆر کەلێنەکانیان گرت و دووبارە جەنگ دەستی پێکردەوە. لەشکری پەشیمان بوویەوە لەبەر ئەوەی کەمتەرخەمی کرد. خەڵکانی ئەردەبیل نامەیان بۆ دەیسەم نووسی و لەبارودۆخی خۆیان ئاگاداریان کردەوە و ڕۆژێکیان دیاریکرد تا لەگەڵ سوپاکەی بێت و خەڵکانی ئەردەبیل لەو ڕۆژەدا بێنەدەر و جەنگ لەگەڵ سوپای لەشکری دەست پێبکەن و دەیسەم لەپشتەوە هێرشیان بکاتەسەر. دەیسەم ئەو کارەی کرد و ئەسپی غاردا. ئەردەبیلییەکان لەرۆژی دیاریکراو سوپایەکیان ڕازاندەوە و جەنگیان دەست پێکرد و دەیسەم لەپشتەوە هێرشی کردە سەر سوپاکەی لەشکری. لەشکری ڕیسوایانە شکستی خوارد و ژمارەیەکی بەرچاو لەسوپاکەی کوژران. لەشکری بۆ موقان هەڵات و سوپاسالاری ئەو دیارە، ناسراو بەکوڕی دولە، ڕێزی لێگرت.

لەشکری سوپایەکی کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر دەیسەم. کوڕی دولە هاوکاری کرد. دەیسەم هەڵات و لەرووبارەی ئەرس (ئاراس) پەڕییەوە و دەستەیەك لەسوپاکەی لەشکری خۆیان پێگەیاند. دەیسەم هەڵات و مەبەستی پەیوەست بوون بەوەشمگیری کرد. وەشمگیر لەم کاتەدا لەڕەی بوو. دەیسەم ئەوی لەلەشکری ترساند و بەڵێنیدا ساڵانە بڕێکی دیاریکراو پارەی پێبدات تا سوپایەکی بکاتە هاورێ. وەشمگیر ڕازی بوو و سوپایەکی لەگەڵدا نارد. سوپای لەشکری نامەیان بۆ وەشمگیر نووسی کەهەرکات سوپاکەی ئەو ببینن، سوپای لەشکری بەجێدێڵن و پەیوەستی سوپاکەی ئەو دەبن. لەشکری ئەم نامەنای گرت بەڵام هیچی نەوت. کاتێك سوپای وەشمگیر نزیك بوویەوە، هاوەڵانی خۆی کۆکردەوە و پێی وتن

کەتوانای ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ سوپای وەشمگیری نییە و دەیەوێت سوپاکەی خۆی بەرەو زوزان ببات و لەرێگە، سامانی ئەرمەنییەکان تالآن بکات و دواتر رێگەی موسڵ بگرێتەبەر و دەست بەسەر ئەو سەرزەمینانەدا بگرێت. سوپا بەمە رازی بوون و ئەو سوپاکەی بەرەو ئەرمەنستان برد بێ ئەوەی ئەرمەنەکان ئاگادار بن. لەشکری تا توانی تالآنی کۆکردەوە و ئەسیری کرد و لەگەڵ تالآنییە فراوان گەیشتە زوزان. ئەو لەسنوری سەرکردەیەکی ئەرمەنی ئۆردووی لێدا. ئەم سەرکردەیە پارەی بەلەشکریدا تا چاوپۆشی لەتالآن کردنی سەرزەمینەکەی بکات. لەشکری رازی بوو.

ئەم سەرکردە ئەرمەنییە فەرمانی بۆسە نانەوەی لەدۆڵێك بەچەند ئەرەمەنییەك دا و فەرمانی پێدان بەشێك لەسامانەکەی لەشکری تالآن بکەن و بۆ دۆڵەکە هەڵبێن. ئەوانیش ئەو کارەیان کرد. لەشکری لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە. ئەو لەگەڵ پێنج کەس بەرێکەوت و خۆی لەدوای ئەوانەوە رێگەی دەبڕی تا ئەوەی ئەو چەند کەسە هێرشیان کردەسەر و لەگەڵ هاورێکانی، کوشتیان. سوپای لەشکری خۆیان گەیاندە ئەوان و بینیان هەموویان کوژراون. ئەوان گەڕانەوە و کوڕی لەشکرییان بەناوی لەشکرستان کردە فەرماندەی خۆیان و بڕیاریاندا لەگەردەنەی تەنین (ئەژدیها) گوزەر بکەن. ئەم گەردەنەیە بەکێوی جودی[٢٣] تێپەڕی دەکرد. ئەوان دەیانویست دەست بەسەر کەنارەکانی ئەرمەنستاندا بگرن و دواتر لەوێوە هێرش بکەنە سەر سنوری تەرەمی ئەرمەنی و تۆڵەی لێ بستێنن. تەرەم لەم مەبەستە ئاگادار بوویەوە و پیاوەکانی خۆی لەدۆڵەکانی ئەو ناوچە حەشاردا تا بەرد بەسەر سوپاکەی لەشکری ببارێنن و رێگەی گوزەر کردنیان لێ بگرن. بەم شێوەیە ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی لەشکری کوژران و تەنیا کەمێکیان گیانیان دەرباز کرد. لەشکرستان لەو کەسانە بوو زیانی بەرنەکەوت. ئەو لەگەڵ هاوەڵانی بۆ پەیوەست بوون بەناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان، رێگەی موسڵی گرتەبەر. دەستەیەك لای ناسر ئەلدەولە مانەوە و دەستەیەك رێگەی بەغدادیان گرتەبەر.

---

[٢٣]- جودی یا جودی داغ ، چیایەکی بەرزە لەویلایەتی بوهتان لەبەشی ئاسیایی تورکیە، بەرزاییەکەی دەگاتە چوار هەزار مەتر و ناوبانگی لەبەر ئەوەیە دەڵێن کەشتی نوح لەوێ نیشتەوە. وەرگێر.

ناسرئەلدەولە، ئەوانەی لەموسڵ مابوونەوە لەگەڵ کوڕە مامەکەی خۆی، باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی سەعید کوڕی حەمدان بەرەو ئازەربایەجان ڕەوانە کرد چوونکە دەیسەم ڕووی کردبووە ئەو سەرزەمینە و دەیویست دەستی بەسەردا بگرێت. باوکی عەبدوللە لەلایەن کوڕە مامەکەی خۆی، ناسر ئەلدەولە، ئۆدەداری کۆکردنەوەی خواردەمەنی ئازەربایەجان بوو. دەیسەم مەبەستی ڕووبەڕوو بوونەوەی باوکی عەبدوللەی کرد و کوڕی حەمدان نەیتوانی لەبەرابەر ئەو خۆڕاگری بکات و ئازەربایەجانی بەجێهێشت و دەیسەم ئەو سنوری خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە.

تێکچوونی بارودۆخی قەرەمتییەکان

لەم ساڵەدا کاروباری قەرەمتییەکان پەرێشانی بەخۆیەوە بینی و سەرقاڵی کوشتاری یەکتر بوون.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو پیاوێك بەناوی کوڕی سەنبەر لەکەسە نزیك و رازدارەکانی باوکی سەعیدی قەرەمتی، دوژمنێکی بوو لەقەرەمتییەکان بەناوی باوکی حەفسی شەریك. کوڕی سەنبەر ڕۆشتە لای پیاوێکی ئیسفەهانی و پێی وت: ئەگەر دوژمنەکەی من، باوکی حەفس بکوژێت، کاروباری قەرەمتییەکان بەتۆ دەسپێرم. ئەو پیاوە رازی و لەگەڵ کوڕی سەنبەر پەیمانی بەست. کوڕی سەنبەر راز و نهێنییەکانی باوکی سەعیدی فێری ئەو پیاوە ئیسفەهانییە کرد و لەنیشانەکانی دەرکەوتن ئاگاداری کردەوە. ئەو ڕۆشتە لای مناڵەکانی باوکی سەعید و نیشانەکانی دەرکەوتنی هێنایە سەرزمان. باوکی تاهیر (فەرماندەی قەرەمتییەکان و مناڵی باوکی سەعید) وتی: ئەو ئیمامەی بانگەشەی بۆ دەکەین ئەوەیە. هەموان ملکەچی فەرمانەکانی بوون تا ئەو جێگەی ئەگەر فەرمانی بەکەسێك دەدا براکەی خۆی بکوژێت، دەیکوشت و ئەگەر کەسێکی خۆش نەدەویست دەیوت فلانەکەس نەخۆشە. ئەم وتەیە بەمانای ئەوە بوو گومان لەباوەڕی ئەو کەسە دەکات و فەرمانی کوشتنی ئەوی دەدا.

باوکی تاهیر ئاگادار بوویەوە کەپیاوی ئیسفەهانی مەبەستی کوشتنی ئەوی

لەسەردایە بۆ ئەوەی بەتەنیایی فەرمانڕەوایەتی بکات. باوکی تاهیر بەبراکانی وت: سەبارەت بەم پیاوە بەهەڵەدا چووین و بەم زووانە نهێنی لەسەر کار و مەبەستەکانی ئەو هەڵدەگرین. ڕۆژێك باوکی تاهیر بەپیاوی ئیسفەهانی وت: نەخۆشێکمان هەیە، سەیری بکە بۆ ئەوەی چاك ببێتەوە. ئەوسا دایکی خۆیان لەسەر جێگە خەواند و دایانپۆشی. کاتێك ئیسفەهانی سەیری جێگەی نەخۆشەکەی کرد، وتی: ئەم نەخۆشە چاك نابێتەوە، بیکوژن. وتیان: درۆت کرد، ئەوە دایکی ئێمەیە. پیاوی ئیسفەهانی و ژمارەیەکی زۆر لەشوێنکەوتە و لایەنگرانی ئەویان کوشت و ئەمە بووە هۆی ئەوەی لەهەجەر بمێننەوە و مەبەستی تالآن کردن و خراپەکاری لەهیچ شارێك نەکەن.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەزیقەعدە/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە لەنێوان ڕۆمییەکان و موسوڵمانەکان ئەسیرەکان ئاڵ و گۆڕ کران. کوڕی وەرقای شەیبانی ئۆدەداری ئەم کارە بوو. لەم ئاڵ و گۆڕەدا زیاتر لەشەش هەزار و سێسەد پیاو و ژنی موسوڵمان ئازاد کران. شوێنی ئەم ئاڵ و گۆڕە کەنار ڕووباری بەدەندون بوو.

لەم ساڵەدا باوکی قاسم ئیسماعیل کوری عیباد چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

رووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و حەوتی کۆچی (٩٣٨و٩٣٩ زایینی)

ڕۆشتنی خەلیفە رازی و بەجکەم بۆ موسڵ و دەرکەوتنی کوڕی رائیق و ڕۆشتنی ئەو بۆ شام

لەموحەرەم/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە خەلیفە رازی و بەجکەم بەرەو موسڵ و دیاری رەبیعە بەرێکەوتن.

هۆکارەکەی ئەم بوو ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان لەناردنی باجی سنوورەکانی ژێر دەستی کەمتەرخەمی دەکرد. رازی توڕە بوو و لەگەڵ بەجکەم بەرەو موسڵ بەرێکەوت. قازی قازییەکان باوکی حسەین عومەر کوڕی محەممەد هاورێیەتی ئەم دوانەی دەکرد. کاتێك گەیشتنە تکریت، رازی مایەوە و بەجکەم درێژەی بەرێگەدا. ناسرئەلدەولە لەکوحەیل، شەش فەرسەنگی موسڵ، رووبەرووی بەجکەم بوویەوە و شەڕ دەستپێکرد. سوپاکەی ناسرئەلدەولە شکستی خوارد و بۆ نەسیبین هەڵاتن و بەجکەم بێ ئەوەی بۆ موسڵ بگەڕێتەوە، شوێنیان کەوت.

کاتێك بەجکەم گەیشتە نەسیبین، کوڕی حەمدان ڕۆشتە دیاربەکر. بەجکەم هەواڵی ئەم سەرکەوتنەی بۆ رازی نووسی و خەلیفە بەکەشتی، تکریتی بەرەو موسڵ بەجێهێشت. دەستەیەك لەقەرەمتییەکان هاورێیەتی خەلیفەیان دەکرد کەپێش گەیشتنی نامەکەی بەجکەم رێگەی بەغدادیان گرتبووە بەر. کوڕی رائیق نامەی بۆ ئەوان دەنووسی. کاتێك قەرەمتییەکان گەیشتنە بەغداد، کوڕی رائیق لەشوێنی خۆ شاردنەوەی هاتەدەر و دەستی بەسەر بەغداد گرت بەڵام دەستدرێژی نەکردە سەر کۆشکی خەلیفە.

خەلیفە لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە و لەئاو، هاتە سەر وشکانی و رێگەی موسڵی گرتەبەر. بەجکەمی لەم پێشهاتە ئاگادار کردەوە و ئەو لەنەسیبین گەڕایەوە. کاتێك هەواڵی گەڕانەوەی ئەو بەناسر ئەلدەولە گەیشت، لەدیاربەکرەوە رێگەی نەسیبینی گرتەبەر و ئەو سامانە و دیاری رەبیعەی خستە ژێر دەستی خۆی. بەجکەم نیگەران و هاوەڵانی دەستە دەستە و خۆسەرانە رێگەی بەغدادیان

گرتەبەر. پێویستی بەوە بوو ڕێگە لەهاوەڵانی بگرێت و لەبەر ئەمە بەهاوەڵانی خۆی وت: خەلیفە و ئەمیری ئەمیرەکان بەوەی تەنیا دەستیان بەسەر موسڵدا گرتووە، بەسندە دەکەن.

کوڕی حەمدان پێش ئەوەی لەپێشهاتەکەی کوڕی رائیق ئاگادار ببێتەوە، نامەیەکی بۆ خەلیفە و بەجکەم نارد و پێنسەد هەزار دیناری بەپەیکەکەدا ڕەوانە کرد و خوازیاری ئاشتی بوو. بەجکەم شادمان و خەلیفەی لەمە ئاگادار کردەوە. خەلیفەیش رازی بوو و لەنێوان ئەوان و کوڕی حەمدان ئاشتی سەقامگیر بوو. رازی و بەجکەم بەخێرایی بۆ بەغداد گەڕانەوە. کوڕی رائیق نامەی بۆ باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی یەحیا و کوڕی شێرزاد نووسی و خوازیاری ئاشتی لەگەڵ خەلیفە بوو. باوکی جەعفەر ڕۆشتە موسڵ بۆ لای ئەوان و نامەی کوڕی رائیقی تەسلیم بەبەجکەم کرد. بەجکەم ڕێزی گرت و ئەوی کردە میوانی خۆی و دواتر بردی بۆ لای خەلیفە و نامەکی کوڕی رائیقی نیشاندا. رازی و بەجکەم بەخواستی کوڕی رائیق رازی بوون و قازی قازییەکان، باوکی حسەین عومەر کوڕی محەممەد، وەڵامی نامەکەی ئەوی دایەوە و ڕێگەی فورات و دیاری موزێر، حەران، ڕۆها و کەنارەکانی ئەو سەرزەمینە و سوپای قێنسرین و پایتەختەکانی خستە ژێر فەرمانی کوڕی رائیق. کوڕی رائیق رازی و لەبەغدادەوە بەرەو سنووری فەرمانڕەوایەتی خۆی بەرێکەوت و رازی و خەلیفە لەنۆی رەبیع الاخر/ چواردەی فەوریە هاتنە ناو بەغداد.

وەزارەتی بورەیدی

لەم ساڵەدا باوکی فەتح فەزڵ کوڕی جەعفەر کوڕی فوراتی وەزیر لەرەملە مرد و پێشتر وتمان بۆ ئەو بەرەو شام بەرێکەوت. وەزارەتی ئەو یەك ساڵ و هەشت مانگ و بیست و پێنج ڕۆژ درێژەی کێشا. کاتێك ئەو بەرەو شام بەرێکەوت، عەبدوللە کوڕی عەلی نوقوری لەدەرباری خەلیفە وەك نوێنەر و جێنشینی خۆی دەستنیشان کرد. بەجکەم وەزیرەکەی خۆی، عەلی کوڕی خەلەف کوڕی تەیابی گرت و باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی یەحیا کوڕی شێرزادی وەك وەزیر هەڵبژارد. باوکی

جەعفەر هەوڵیدا لەنێوان بەجکەم و بورەیدی ئاشتی سەقامگیر بکات و کردی: بورەیدی بەفەرمانڕەوایەتی واست رازی بوو و بەڵێنیدا ساڵانە شەشسەد هەزار دینار باج بدات. دواتر کوڕی شێرزاد (وەزیری بەجکەم) بەدوای مەرگی باوکی فەتحی وەزیر لەرەملە هەوڵیدا باوکی عەبدوللەی بورەیدی وەك وەزیری خەلیفە دەستنیشان بکات. رازی نامەیەکی بۆ بورەیدی نووسی و ئەو لەرەجەب/ ئاوریل بەوەزارەتی خەلیفە رازی، رازی بوو و عەبدوللە کوڕی عەلی نوقوری وەك نوێنەری خۆی لەدەرباری خەلیفە دەستنیشان کرد.

ناسازگاری خەلیفە و باڵبا

بەجکەم یەکێك لە سەرکردە تورکەکانی خۆی بەناوی باڵبا وەك نوێنەری خۆی لەئەنبار دیاریکرد. ئەو نامەیەکی بۆ بەجکەم نووسی و داوای لێکرد کەنارەکانی رێگەی فورات بەوبسپێرێت تا لەبەرابەر کوڕی رائیق جێگیر ببێت. لەم کاتەدا بەجکەم لەشام بوو. بەجکەم فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەی پێ سپارد. لەم کاتەدا باڵبا رێگەی رەحبەی گرتەبەر و نامەی بۆ کوڕی رائیق نووسی و رێگەی ناسازگاری خەلیفە و بەجکەمی گرتەبەر و پێشنیاری پەیوەست بوون بەکوڕی رائیقی بەخەڵکان دەکرد و پێگەی بەرز بوویەوە.

بەجکەم لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و دەستەیەك لەسوپاییەکانی خۆی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان بەخێرایی رێگە ببڕن و پێش ئەوەی کارگوزارەکەی بگاتە رەحبە، بگەنە ئەو سەرزەمینە و لەوێ سەرکوتی بکەن. سوپاییەکان ئەو کارەی کرد و لەماوەی پێنج ڕۆژ خۆیان گەیاندە رەحبە و بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرشیان کردە سەر باڵبا کەسەرقاڵی دروست کردنی خواردن بوون. کاتێك باڵبا ئاگادار بوویەوە، لای جوڵایەك خۆی شاردەوە بەڵام سەرئەنجام گرتیان و سوار لەسەر وشتر ڕەوانەی بەغدادیان کرد. لەوێ زیندانی کرا و بەم شێوەیە کۆتایی بەکار و ژیانی هات.

فەرمانڕەوای باوکی عەلی کوڕی موحتاج لەخوراسان

لەم ساڵەدا ئەمیر سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد، باوکی عەلی کوڕی ئەبی بەکر کوڕی موزەفەر کوڕی موحتاجی کردە فەرمانڕەوای خوراسان و فەرماندەی سوپای خوراسان. باوکی ئەوی لەسەر کار لابرد و ئەوی بۆ بوخارا گەڕاندەوە.

هۆکاری ئەم کارە ئەوە بوو باوکی ئەو نەخۆش و نەخۆشییەکەی درێژەی کێشا. سەعید کەسی نارد و کوڕەکەی ئەو باوکی عەلی لەسەغانییان بانگ کردەوە و ئەوی بۆ گرتنەوەی جێگەی باوکی دەستنیشان و بەرەو نەیشابوری نارد. نامەیەکی بۆ باوکی نووسی و بۆ لای خۆی بانگی کردەوە. باوك لەنەیشابورەوە بەرێکەوت و لەسیٚ مەنزڵی نەیشابور، چاوی بەکوڕەکەی کەوت و کوڕەکەی لەوەی دەبوا، لێی ئاگادار بێت، ئاگادار کردەوە. ئەبوبەکری نەخۆش ڕۆشتە بوخارا و کوڕەکەی هاوشێوەی فەرمانڕەوا لەرەمەزان/ جونی ئەم ساڵە ڕۆشتە نەیشابور.

باوکی عەلی پیاوێکی بیرمەند، بوێر و دوورئەندێش بوو. ئەو سیٚ مانگ لەنەیشابور مایەوە و خۆی بۆ هێرش کردنە سەر جورجان و تەبەرستان ئامادە کرد و چەند و چۆنی ئەم هێرشە لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٩٤٠/٣٢٨ زایینی ئاماژەی پێدەدەین.

زاڵبوونی وەشمگیر لەئیسفەهان و ئەلەموت

لەم ساڵەدا وەشمگیر کوڕی زیار برای مەرداویج سوپایەکی گەورەی لەرەی بەرەو ئیسفەهان ڕەوانە کرد. لەو کاتەدا باوکی عەلی حەسەن کوڕی بویە یا هەمان ڕۆکن ئەلدەولە فەرمانڕەوایەتی ئەوشارەی دەکرد. ئەم سوپایە ئەویان لەئیسفەهان دەرپەڕاند و دەستیان بەسەر شارەکەدا گرت و بەناوی وەشمگیر وتاریان خوێندەوە. ڕۆکن ئەلدەولە لەئیسفەهانەوە رووی کردە فارس و لەدەرەوەی ئیستەخر ئوردووی لێدا. وەشمگیر هێرشی کردە سەر قەڵای ئەلەموت و خستیە ژێر فەرمانی خۆی و گەڕایەوە. گێڕانەوەی ڕووداوەکانی ئەو لەساڵی ٣٢٨/٩٤٠ زایینی درێژە پێدەدەین.

شۆڕشی ئاندۆلۆس

لەم ساڵەدا ئومەییە کوڕی ئیسحاق لەشاری شەنتەرین دژی عەبدولرەحمانی ئومەوی، فەرمانڕەوای ئاندۆلۆس شۆڕشی کرد.

هۆکارەکەی ئەوە بوو ئەو، برایەکی بوو بەناوی ئەحمەد کەوەزیری عەبدولرەحمان بوو و بەدەستی عەبدولرەحمان کوژرا. لەم کاتەدا ئومەییە لەشەنتەرین بوو و کاتێك لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە، لەهەمان شار ئاڵای شۆڕشی بەرز کردەوە و پەنای بۆ ڕەدمیر، پاشای جەلیقیان (تیرەیەك لەخەڵکانی ئیسپانیا) برد و ئەوی لەخاڵە لاوازەکانی موسوڵمانان ئاگادار کردەوە. ڕۆژێك ئومەییە بەمەبەستی ڕاو ڕۆشتە نێچیرگە و خەڵکانی شارە دەروازەکەیان بەسەردا بەست و ڕێگەیان نەدا بگەڕێتەوە بۆ ناو شارەکە. ئەوی رووی کردە ڕۆدمیر و ڕۆدمیر، ئەوی وەك وەزیری خۆی هەڵبژارد.

عەبدولرەحمان هێرشی کردە سەر سەرزەمینی جەلیقییەکان و لەم ساڵەدا ڕووبەڕووی ڕۆدمیر بوویەوە و جەلیقییەکان شکستیان خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و عەبدولرەحمان ئەوانی ناکاوگیر کرد. دواتر جەلیقییەکان هاتنەدەر و بەسەر عەبدولرەحمان و سوپاکەی زاڵبوون و ژمارەیەکی زۆر لەموسوڵمانانیان

کوشت. ڕۆدمیر بڕیاریدا شوێن هەڵاتوانی ئەوان بکەوێت بەڵام ئومەییە ڕێگەی ئەم کارەی لێگرت و ئەوی لەموسوڵمانەکان ترساند و بۆ گرتن و تاڵان کردنی گەنجینەکان هانیدا.

عەبدولرەحمان دوای جەنگ گەڕایەوە و بۆ جەنگی دووبارە لەگەڵ جەلیقییەکان سوپای ئامادە کرد. سوپاکەی ئەو بۆ وەرگرتنی تاڵانییەکان پێداگرییان کرد و چەند بەرابەری کوژراوی موسوڵمانان، لەوانیان کوشت. دواتر ئومەییە داوای ئەمانی لە عەبدولرەحمان کرد و پێی بەخشرا.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەسەفەر/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە، مانگ بەتەواوی گیرا.

لەم ساڵەدا عەبدولرەحمان کوڕی باوکی حاتەمی رازی، نووسەری کتێبی جرح و تعدیل و عوسمان کوڕی خەتاب کوڕی عەبدوللە باوکی دنیا ناسراو بەئەشەج هەردووکیان مردن. دەوترا باوکی دنیا، چاوی بەعەلی کوڕی ئەبی تالیب کەوتبوو (لەبەر ئەمە بەباوکی دنیا ناویان دەبرد چوونکە بەم پێیە ساڵەکانی تەمەنی لەسێسەد تێپەڕی دەکرد). لەکۆتاییەکانی ژیانی ئەویان بەباوکی حەسەن ناو برد. کتێبێکی لێ بەجێماوە کەزۆربەی حەدیس بێژەکان لەگەڵ لاوازی ئەم کتێبە حەدیسی لێ دەگێڕنەوە.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی جەعفەر کوڕی محەممەد کوڕی سەهل ئەبوبەکری خرائیتی نووسەری کتێبە ناودارەکانی وەك اعتلال القلوب و چەند کتێبێکی دیکە، لەشاری یافا کۆچی دوایی کرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و هەشتی کۆچی (٩٣٩و٩٤٠ زایینی)

زاڵبوونی باوکی عەلی لەجورجان

لەموحەرەم/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە باوکی عەلی کوڕی موحتاج لەگەڵ سوپای خوراسان لەنەیشابورەوە بەرەو جورجان بەرێکەوت. لەم کاتەدا ماکان کوڕی کالی فەرمانڕەوایەتی جورجانی دەکرد. ئەو دژی ئەمیر نەسر کوڕی ئەحمەد شۆڕشی کردبوو. باوکی عەلی هەستی کرد ئەوان لەرێگەی جورجان ئاویان بەرداوەتەوە، لەبەر ئەمە بێ ئەوەی ماکان و سوپاکەی ئاگادار ببنەوە، لەو رێگەیە گەڕایەوە و لەیەك فەرسەنگی جورجان ئوردووی لێدا و ماکانی ناکاوگیر و بارودۆخی لێ دژوار کرد و رێگەی نەدا خواردەمەنی بەجورجان بگات. ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی ماکان داوای ئەمانیان کرد و هەرکەس لەجورجان مایەوە، روبەرووی دژواری بوویەوە تا ئەو جێگەی بژێوی پیاوێك مشتی کونجی و کەمێك سەوزی بوو.

ماکان داوای هاوکاری لەوەشمگیر لەڕەی کرد. وەشمگیر یەکێك لەسەرکردەکانی خۆی بەناوی شیرح کوڕی نوعمان بۆ هاوکاری ئەو نارد. ئەو کاتێك گەیشتە جورجان و ئەو بارودۆخەی بینی، هەوڵیدا ئاشتی لەنێوان باوکی عەلی و ماکان کوڕی کالی سەقامگیر بکات تا لەم رێگەوە ماکان رزگار بکات. باوکی عەلی رازی بوو و ماکان بۆ تەبەرستان هەڵات و باوکی عەلی دەستی بەسەر جورجاندا گرت. ئەم پێشهاتە لەکۆتاییەکانی ساڵی ٣٢٨/٩٤٠ زایینی روویدا. ئەو دوای ئەوەی بارودۆخی جورجانی رێکخست، ئیبراهیم کوڕی سیمجوری دەواتی وەك نوێنەری خۆی لەجورجان دانا. ئەو خۆی تا موحەرەمی ساڵی ٣٢٩/ ئۆکتۆبەری ٩٤٠ زایینی لەجورجان مایەوە و دواتر وەك ئاماژەی پێدەدرێت، رێگەی رەی گرتەبەر.

بەرێکەوتنی رۆکن ئەلدەولە بەرەو واست

لەم ساڵەدا رۆکن ئەلدەولە باوکی عەلی حەسەن کوڕی بویە رێگەی واستی گرتەبەر.

هۆکاری ڕۆشتنی ئەو بۆ ئەم شارە ئەوە بوو باوکی عەبدوللە بورەیدی سوپایەکی بۆ شوش نارد و سەرکردەیەکی دەیلەمی کوشت و باوکی جەعفەری سەیمەری لەشوش پەنای گرت. ئەو باجی ئەو دیارەی کۆدەکردەوە.

مۆعیزئەلدەولە باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی بویە کە لەئەهواز بوو، لەوە ترسا نەکا بورەیدی لەبەسرەوە هێرشی بکاتەسەر. لەبەر ئەمە نامەیەکی بۆ رۆکن ئەلدەولەی برای کە لەدەروازەی ئیستخر بوو – وەك ئاماژەمان پێدا لەئیسفەهان گەڕابوویەوە– نووسی. کاتێك رۆکن ئەلدەولە نامەی براکەی خوێندەوە، مەنزڵگەکانی یەك لەدوای یەك بڕی و بۆ پەیوەست بوون بەبراکەی ئەسپی غاردا و خۆی گەیاندە شوش. دواتر رێگەی واستی گرتەبەر بۆ ئەوەی دەستی بەسەردا بگرێت چوونکە لەئیسفەهان هاتبووەدەر و چیتر هیچ سەرزەمینێك نەبوو بەشێوەیەکی سەربەخۆ فەرمانڕەوایەتی تیا بکات. لەبەشی رۆژهەڵات دابەزی. سوپاکەی بورەیدی لەبەشی رۆژئاوا بوون. سوپاکەی کوڕی بویە پەرێشان و سەد کەسیان پەنایان بۆ بورەیدی برد.

دواتر خەلیفە رازی و بەجکەم بۆ جەنگی ئەو لەبەغدادەوە بەرەو واست بەرێکەوتن. کوڕی بویە لەوە ترسا ژمارەی دوژمن فراوان بێت و سوپاکەی داوای ئەمان لەبورەیدی بکەن و ئەو لەناو بچێت چوونکە نزیکەی یەك ساڵ دەبوو مانگانەی بەسوپاکەی نەدابوو. لەبەر ئەمە لەواستەوە بەرەو ئەهواز و لەوێوە بەرەو رامهورموز گەڕایەوەوە.

زاڵبوونی ڕۆکن ئەلدەولە لەئیسفەهان

لەم ساڵەدا ڕۆکن ئەلدەولە بۆ ئیسفەهان گەڕایەوە و دەستی بەسەردا گرت. ئەو لەرامهورموز بۆ ئیسفەهان گەڕایەوە و سوپاکەی وەشمگیری لەو شارە دەرپەڕاند و ژمارەیەك لەوانی کوشت و زیاتر لەدە سەرکردەی ئەسیر کرد. چۆنیەتی ئەم شکستە بەم شێوەیە بوو وەشمگیر سوپاکەی خۆی بۆ هاوکاری ماکان- وەك ئاماژەی پێدرا- ڕەوانە کرد بوو و لەبەر ئەمە سوپاییەکانی ئەو لەئیسفەهان نەمابوونەوە. ڕۆکن ئەلدەولە کاتێك گەیشتە ئیسفەهان کەژمارەیەکی کەم لەسوپاییەکانی وەشمگیر لەو شارە دەبینرا. ئەو، ئەوانی تێکشکاند ودەستی بەسەر شارەکەدا گرت. ئەو و براکەی عیماد ئەلدەولە نامەیان بۆ باوکی عەلی کوڕی موحتاج نووسی و ئەویان دژی ماکان و وەشمگیر هاندا و بەڵێنی هاوکارییان پێدا. بەم شێوەیە دۆستایەتی لەنێوان ئەوان هاتە ئاراوە.

ڕۆشتنی بەجکەم بۆ سەرزەمینی چیاکان و گەڕانەوەیان

لەم ساڵەدا بەجکەم لەبەغدادەوە بەرەو چیاکان (لوڕستان و کوردستان) بەرێکەوت و دواتر گەڕایەوە.

هۆکاری بەجکەم لەم کارە ئەوە بووە لەم ساڵەدا لەگەڵ باوکی عەبدوللەی بورەیدی پەیمانی ئاشتی بەست و کچەکەی خۆی کردە هاوسەری ئەو. بورەیدی نوێنەرێکی بۆ لای ئەو نارد و پێشنیاری کرد بەرەو چیاکان بڕوات و دەست بەسەر ئەو سەرزەمینانەدا بگرێت. بورەیدی بیری بەجکەمی خستەوە کەئەگەر بەرەو ئەو سەرزەمینە بەرێکەوێت، ئەویش هێرش دەکاتە سەر ئەهواز و لەدەستی کوڕی بویەی دەردێنێت. ئەم دوانە ڕێککەوتن لەسەر ئەوەی بەجکەم پێنسەد سەرباز لەسوپاکەی خۆی بۆ هاوکاری بورەیدی ڕەوانە بکات. بەجکەم، هاورێکەی خۆی، باوکی زەکەریایی شوشی بۆ لای بورەیدی نارد تا بۆ ڕۆشتن هانی بدات ولای

بورەیدی مایەوە تا لەواستەوە بەرەو ئەهواز ئەسپی غاردا.

بەجکەم روویکردە حولوان و باوکی زەکەریای شوشی، بورەیدی بۆ ڕۆشتن بەرەو شوش و ئەهواز هان دەدا بەڵام بورەیدی خۆی دوادەخست و دەیویست بەرەو بەغداد بڕوات چوونکە بەجکەم لەوێ دوور کەوتبوویەوە و بورەیدی دەیویست دەست بەسەر ئەو شارەدا بگرێت بەڵام لەم مەبەستەی دوو دڵ بوو و چاوەڕوانی دەکرد بۆ ئەوەی بەجکەم تێکبشکێت یا بکوژرێت. باوکی زەکەریا یەك مانگ لای بورەیدی مایەوە و ئەوی بۆ هێرش کردنە سەر ئەهواز هان دەدا بەڵام بورەیدی بەردەوام بیانوی دەهێنایەوە. باوکی زەکەریا لەمەبەستەکەی ئەو ئاگادار بوویەوە و نامەیەکی بۆ بەجکەم نووسی و ئاگاداری کردەوە. بەجکەم لەرێگەدا نامەکەی پێگەیشت. لەبەر ئەمە سوار وشترێکی تیژپێ بوو و بەرەو بەغداد گەڕایەوە و سوپاکەی لەپشت سەری خۆی بەجێهێشت.

بورەیدی ئاگادار بوویەوە کەبەجکەم گەڕاوەتەوە بۆ بەغداد. پەشیمان بوویەوە و دواتر هەواڵی پێگەیشت کەبەجکەم دەیەوێت هێرشی بکاتەسەر.

سەرکەوتنی بەجکەم لەواست

کاتێك بەجکەم بۆ بەغداد گەڕایەوە، خۆی بۆ ڕۆشتن بۆ واست ئامادە کرد و ڕێگەکانی خستە ژێر چاودێرییەوە بۆ ئەوەی هەواڵی ئەم کارە بەباوکی عەبدوللە بورەیدی نەگات. بەجکەم لەبیستی زیقەعدە/ بیست و هەشتی ئۆگۆست خۆی سوار لەسەر کەشتی بەرێکەوت و سوپاکەی لەرێگەی وشکانییەوە ڕەوانە کرد و ناوی بورەیدی لەوەزارەت سڕییەوە و باوکی قاسم سلێمان کوڕی حەسەن کوڕی مەخلەدی وەك وەزیر هەڵبژارد. وەزارەتی بورەیدی یەك ساڵ و چوارمانگ و چواردە ڕۆژ درێژەی کێشا. بەجکەم، عەلی کوڕی شێرزادی گرت چوونکە ئەو پەیوەندی لەنێوان ئەو دووانە دروست کرد. بەجکەم، سەد و پەنجا هەزار دیناری لەشێرزاد وەرگرت.

سەرسوڕهێنەر ئەوەی بەجکەم دەبیرێکی بوو کەکاروباری کۆشك و کەسانی دەوروبەری رادەپەڕاند. کاتی ڕۆشتنی ئەو بۆ واست ئەم دەبیرە لەگەڵ بەجکەم

لەناو کەشتییەکەدا دەبینرا. لەناکاو کۆترێك هات و لەسەر کەشتییەکەی نیشتەوە. ئەویان گرت و بردیانە لای بەجکەم. ئەو نامەیەکی بەکلکی کۆترەکەوە بینی و نامەکەی کردەوە. ئەم دەبیرە نامەکەی بۆ براکەی لەواسط نووسیبوو و لەهاتنی بەجکەم ئاگاداری کردبوونەوە. نامەکەیان نیشان خۆیدا وئەو حاشای لەراستی نەکرد. ئەویان کوشت و فڕیاندایە ناو ئاوەکە.

کاتێك بورەیدی لەهێرشەکەی بەجکەم ئاگادار بوویەوە، چیتر لەواسط نەمایەوە و بەرەو بەسرە هەڵات. کاتێك بەجکەم گەیشتە واسط، کەسی لەوێ نەبینی و بێ جەنگ دەستی بەسەر شارەکەدا گرت. بەجکەم سوپایەکی لەچیاکان بەجێهێشتبوو. دەیلەمی و گیلانییەکان هێرشیان کردە سەر ئەم سوپایە و بەهەڵاتن ناچاریان کردن و سوپاییەکان بۆ بەغداد گەڕانەوە.

زاڵبوونی کوڕی رائیق لەشام

لەم ساڵەدا کوڕی رائیق دەستی بەسەر شامدا گرت. پێشتر ئاماژەمان بەرۆشتنی ئەودا. کاتێك ڕۆشتە شام، مەبەستی حیمسی کرد و دەستی بەسەردا گرت و لەوێوە رێگەی دیمەشقی گرتەبەر. دیشمەق لەم کاتەدا لەژێر فەرمانی بەدر کوڕی عەبدوڵلەی ئەخشیدی ناسراو بەبودەیر بوو. ئەو فەرمانڕەوای ئەخشید لەدیمەشق بوو. کوڕی رائیق ئەوی دەربەڕاند و دەسەڵاتی بەسەر شارەکە بڵاو کردەوە و لەوێوە رێگەی رەملەی گرتەبەر و دەستی بەسەر ئەو شارەیشدا گرت.

دواتر بەرەو عەریشی میسر ئەسپی تاودا و مەبەستی گرتنی میسری کرد. ئەخشید کوڕی محەممەد کوڕی توغج رووبەرووی بوویەوە و جەنگ دەستیپێکرد بەڵام ئەخشید هەڵات و سوپاکەی کوڕی رائیق بەکۆکردنەوەی تاڵانی سەرقاڵ بوون و ڕۆشتنە ناو خێوەت و بارەگاکانی سوپاکەی ئەخشید. لەم کاتەدا ئەو کەسانەی لەسوپاکەی ئەخشید بۆسەیان نابوویەوە، هاتنەدەر و رووبەروویان بوونەوە و بەهەڵاتن ناچاریان کردن. کوڕی رائیق لەگەڵ حەفتا پیاو لەمەرگ رزگاری بوو و بەریسواترین شێوە خۆی گەیاندە دیمەشق.

ئەخشید، براکەی باوکی نەسر کوڕی توغجی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەدوای

ئەودا ڕەوانە کرد. کاتێك کوڕی رائیق لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە، بڕیاری ڕووبەڕوو بوونەوەی دا و بەخێرایی لەدیمەشقەوە بۆ جەنگی ئەم سوپایە ئەسپی غاردا. هەردوو سوپا لەچواری زیحەججە/ یانزەی سێپتامبەر لەلەجون ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و سوپای باوکی نەسر شکستی خوارد و خۆی کوژرا. کوڕی رائیق جەنازەی ئەوی هەڵگرت، کفنی کرد و لەگەڵ کوڕەکەی موزاحیم کوڕی محەممەد کوڕی رائیق بۆ لای براکەی لەمیسر، گەڕاندییەوە و نامەیەکی بۆ ئەخشید نووسی و پرسەی خۆی بۆ مەرگی براکەی پێ ڕاگەیاند و لەوەی ڕوویدابوو، داوای بەخشینی کرد و سوێندی خوارد مەبەستی کوشتنی ئەوی نەبووە و کوڕەکەی ناردووە تا ئەگەر دەخوازێت لەجیاتی براکەی بیکوژێت. ئەخشید ڕێزی لەکوڕەکەی گرت و خەڵاتی پێبەخشی و ئەوی بۆ لای باوکی گەڕاندەوە و لەسەر ئەو بنەمایە ڕێککەوتن کەرەملە و ئەولای رەملە لەژێر فەرمانی ئەخشید بێت و سەرزەمینەکانی دیکەی شام لەژێر فەرمانی کوڕی رائیق و ئەخشید ساڵانە سەد و چل هەزار دینار لەرەملەوە بۆ کوڕی رائیق بنێرێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا تەریفی سوبکەری کوژرا.

لەم ساڵەدا بەجکەم، وەزیرەکەی خۆی باوکی جەعفەر کوڕی شێرزادی – لەبەر ئەو هۆکارەی ئاماژەمان پێدا– لەسەر کار لابرد و سەد و پەنجا هەزار دیناری لێسەند و دوای ئەو باوکی عەبدوڵلەی کوفی وەك وەزیر دەستنیشان کرد.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یەعقوب مرد و محەممەد کوڕی عەلی باوکی جەعفەری کولەینی کە لەپێشەواکان و شارەزایانی ئاینی شیعەی ئیمامییە (دوانزە ئیمامی) بوو، مرد.

لەم ساڵەدا لەمانگی سەفەر/ سێپتامبەر، باوکی حەسەن محەممەد کوڕی ئەحمەد کوڕی ئەییووبی قورئان خوێنی بەغدادی، ناسراو بەکوڕی شەنبوز مرد.

لەم ساڵەدا باوکی محەممەد جەعفەری مورتەعیش، لەگەورەکانی سۆفیە، مرد. ئەو لەنەیشابور چاوی بەدنیا هەڵهێنا بەڵام دانیشتوی بەغداد بوو.

لەم ساڵەدا قازی قازییەکان عومەر کوڕی باوکی عومەر محەممەد کوڕی یوسف کەدوای باوکی وەك قازی دەستنیشان کرا، مرد.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی قاسم کوڕی محەممەد کوڕی محەممەد کوڕی بەشار ناسراو بەکوڕی ئەنباری، نووسەری کتێبی الوقف و الابتدا، چاوی لێکنا.

لەیانزەی شەوال/ بیست و یەکی جولای ئەم ساڵە باوکی عەلی کوڕی موقلەی وەزیر لەزیندان مرد.

لەبیست و هەشتی شەوال/ یانزەی ئۆگۆستی ئەم ساڵە باوکی عەباسی خوسەیبی وەزیر بەهۆی جەڵتەوە مرد. ئەو حەڤدە رۆژ دوای کوڕی موقلە مرد.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللەی قومی، وەزیری رۆکن ئەلدەولە کوڕی بویە، مرد و رۆکن ئەلدەولە، باوکی فەزڵ کوڕی عەمیدی وەك وەزیر هەڵبژارد و ئەو پێگەیەکی لای کوڕی بویە بەدەست هێنا کەهیچ وەزیرێك ئەو پێگەی پێ نەبرا. باسی بەسەرهات و روداوەکانی تایبەت بەو دەکەین تا پێگەکەی باشتر بناسین.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و بیست و نۆی کۆچی (٩٤١ زایینی)

مەرگی خەلیفە ڕازی

لەم ساڵەدا خەلیفە ڕازی باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی موقتەدر لەنیوەی ڕەبیع الاوەل/ نۆزدەی دێسامبەر مرد. خەلافەتی ئەو شەش ساڵ و دە مانگ و دە ڕۆژی خایاند و ساڵەکانی ژیانی سی و دوو ساڵ و چەند مانگ درێژەی کێشا. ئەو گرفتاری نەخۆشی تینویەتی ببوو. شاعیرێکی وتاردەر بوو. ئەمە یەکێك لەهۆنراوەکانی ئەوە:

یصفر وجهی اذا تأمله	طرفی و یحمر وجهه خجلا
حتی کان الذی بوجنته	من دم جسمی الیه قد نقلا

واتاکەی: کاتێك چاوەکانی من سەیری دەکات، ڕووی من زەرد دەبێت و ڕوخساری ئەو لەشەرما سوور دەبێت. دەڵێی ئەوەی لەڕوخساری ئەودایە، لەخوێنی جەستەم بۆ ئەو گوازراوەتەوە.

ئەو لەپرسەی باوکی ئەم هۆنراوەی هۆنییەوە:

و لو ان حیا کان قبرا لمیت	لصیرت احشائی لا عظمه قبرا
و لون ان عمری طوع مشیئتی	و ساعدنی التقدیر قاسمته العمرا
بنفسی ثری ضاجعت فی تربه البلی	لقد ضم منك الغیث و اللیث و البدرا

واتاکەی: ئەگەر زیندوویێك بتوانێت بۆ مردوویێك ببێتە گۆڕ، من ناخی خۆم بۆ ئێسقانەکانی دەکردە گۆڕ، ئەگەر ژیانی من شوێنکەوتەی خواستەکانم دەبوو و ڕۆژگاریش هاوکاری دەکردم، ژیانی خۆم لەگەڵ ئەو دابەش دەکرد. گیانم بەقوربانی ئەو خاکە بێت کەتۆ دەرزێنێت و تۆ لەناو ئەودا ئارامت گرتووە، خاکێك کە لەگەڵ تۆ باران و شێر و مانگی لەبەردا گرتووە.

هەروەها لەهۆنراوەکانی ئەوە:

کل صفو الی کدر	کل امن الی حذر
و مصیر الشباب للـ	ـموت فیه او الکدر

در در المشيب من | واعظ ينذر البشر
ايها الامل الذى | تاه فى لجة الغرر
اين من كان قبلنا | درس العين و الاثر
سيرد المعاد من | عمره كله خطر
رب انى ذخرت عنـ | ـدك ارجوك مدخر
اننى مؤمن بما بيـ | ـن الوحى فى السور
و اعترافى بترك نفـ | ـعى و ايثارى الضرر
رب، فاغفر لى الخطيـ | ـئة يا خير من غفر

واتاکەی: هەر ژیانێکی خۆش بەتاڵی و هەر ئاسوودەییەك بەنیگەرانی کۆتایی دێت. کۆتایی گەنجی یا مەرگە یا پیری. خۆش بەحاڵی ئەو بەتەمەنی ئامۆژگاری دەدات و مرۆڤ بەئاگا دێنێتەوە. ئەی ئارەزوومەندی هیوادار کە لەدەریایی سەرمەستی ون بوویت، ئەوانەی پێش ئێمە بوون، چییان بەسەر هات، خۆیان و نیشانەکانیان لەناو چوون. رۆژی مەترسیداری هەستانەوە، ئەم ژیانە دەگەڕێنێتەوە. ئەی خواوەنداً من لای تۆ پاشەکەوتم کرد و هیوای باشترین پاشەکەوتم لەتۆ هەیە. من بەوەی وەحی لەسورە قورئانییەکان ئاماژەی پێداوە، باوەڕدارم. من دانم بەوەدا ناوە کەسوودی خۆم پشتگوێ خستووە و زیانم هەڵبژاردووە. خواوەند! ئەی باشترینی بەخشندەکان، لەهەڵە و تاوانەکانی من خۆش ببە.

رازی بەخشندە و دەستبلاو بوو و هاونشینی لەگەڵ ئەدیب و زاناکان و فرەزانەکانی بەخۆش دەزانی.

کاتێك رازی مرد، بەجکەم هاونشینەکانی ئەوی کۆکردەوە و ویستی سوودێکیان لێ بەدەست بێنێت بەلاّم هیچی دەستنەکەوت. یەکێك لەوان سەنان کوڕی سابتی سابی پزیشك بوو. رۆژێك رازی ئەوی بانگ کرد و لەزاڵبوونی توڕەیی بەسەر خۆیدا سکالاّی بەرز کردەوە. سابی بەردەوام توورە بوونی ئەوی سەرکۆنە و خۆڕاگری و بەخشین و دادپەروەری ئەوی وەسف دەکرد و لەگەڵ رازی مایەوە تا ئەوەی توانی بەسەر توڕەیی خۆیدا زاڵ ببێت و دەست لەکوشت و بڕین

هەڵگرێت.

رازی ئەسمەر، چاو گەورە و ڕیشی تەنك بوو. دایکی، دایکی منداڵ بوو بەناوی زەڵوم. ئەو لەچەند تایبەتمەندییدا دووایین خەلیفە هەژمار دەکرێت: ئەو دووایین خەلیفە بوو هۆنراوەکانی لەدیوانێکدا کۆکردۆتەوە، دوایین خەلیفە بوو لەسەر مینبەر بەزۆری وتاری دەخوێندەوە هەرچەند خەلیفەکانی دیکە وتاریان خوێندۆتەوە بەڵام کەم بایەخن. دووایین خەلیفە بوو لەگەڵ هاونشینەکان دادەنیشت و خزمەتکارەکان دەڕۆشتنە لای. دووایین خەلیفە بوو خەرجییەکانی دابین دەکرد و پاداش و بەخشش و جوامێری پێ بڕابوو و گەنجینە، چێشتخانە، نشینگە و خزمەتکار و پەردەداری بوو و کارەکانی خۆی هاوشێوەی خەلیفەکانی پێش خۆی ڕێکدەخست.

خەلافەتی موتەقی بالله

کاتێك رازی مرد، کارەکانی خەلافەت لەچاوەڕوانی گەیشتنی باوکی عەبدوللەی کوفی دەبیری بەجکەم، کە لەگەڵ بەجکەم لەواست بوو، مایەوە. کۆشکی خەلافەت پارێزگاری لێدەکرا تا ئەوەی نامەی بەجکەم بەکوفیدا گەیشتە کۆشك. لەم نامەدا فەرمانی بەکوفی دابوو لەگەڵ باوکی قاسم سلێمان کوڕی حەسەن، وەزیری رازی و هەرکەس لەدەرگای ئەو پێگەی وەزارەتی پێبڕاوە و هەروەها لەگەڵ سەرپەرەستی دیوانەکان و عەلەوییەکان و قازییەکان و عەباسییەکانی شار چاوپێکەوتن ئەنجام بدات و هەرکەسێك کەکوفی دین و ئایینەکەی پەسەند بکات، بۆ خەلافەتی ئەو راوێژ بکەن. کوفی هەموویانی کۆکردەوە و راوێژی پێکردن. دەستەیەك ناوی ئیبراهیم کوڕی موقتەدریان برد. ئەم کۆبوونەوەیە ئەو رۆژە بڵاوەی پێکرا و بۆ بەیانی، هەمووان لەسەر خەلافەتی ئیبراهیم رێککەوتن. ئەو هاتە کۆشکی خەلیفە و لەبیستی رەبیع الاوەل/ بیست و سێی ژانویە بەیعەتیان لەگەڵ بەست و چەند نازناوێکیان پێشنیار کرد و ئەو موتەقی بالله ی هەڵبژارد و خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ کرد. لەلایەن خەلیفەی تازە هەڵبژێردراو خەڵات و ئاڵای فەرمانڕەوای بۆ بەجکەم لەواست ڕەوانە کرا.

دوای مەرگی رازی و پێش هاتنە سەرکاری موتەقی، بەجکەم کەسانێکی بۆ کۆشکی خەلافەت نارد و فەرش و شتە گرانباییەکانی هەڵگرت. موتەقی سەلامەی تولونی وەك پەردەداری خۆی هەڵبژارد و سلێمانی کردە وەزیر بەڵام سلێمان تەنیا بەناو وەزیر بوو و هەموو کاروبارەکان لەلایەن کوفی، دەبیرەکەی بەجکەم ئەنجام دەدران.

کوژرانی ماکان کوڕی کالی و زاڵبوونی باوکی عەلی کوڕی موحتاج لەڕەی

پێشتر ئاماژەمان بەڕۆشتنی باوکی عەلی کوڕی محەممەد کوڕی موزەفەر بەجورجان و دەرپەڕاندنی ماکان کوڕی کالیدا. ماکان لەجورجانەوە بەرەو تەبەرستان بەرێکەوت و لەوێ مایەوە. باوکی عەلی لەجورجان مایەوە و کاروبارەکانی ئەو دیارەی رێکخست و دواتر ئیبراهیم کوڕی سیمجوری دەواتی وەك نوێنەری خۆی بەجێهێشت و لەموحەرەم/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە رێگەی ڕەی گرتەبەر و لەرەبیع الاوەل/ دێسامبەر گەیشتە ئەو شارە. ڕەی لەم کاتەدا لەژێر فەرمانی وەشمگیر کوڕی زیار، برای مەرداویج، بوو.

عیماد ئەلدەولە و رۆکن ئەلدەولە دوو کوڕەکەی بویە، نامەیان بۆ باوکی عەلی نارد و بۆ هێرش کردنە سەر وەشمگیر هانیاندا و بەڵێنی هاوکارییان پێدا. ئەم دووانە دەیانویست باوکی عەلی دەست بەسەر شاری ڕەی بگرێت و ئەو کاتەی دەستی بەسەردا گرت لەبەر بەرفراوانی خوراسان ناتوانێت لەوێ بمێنێتەوە و ئەم دووانە دەتوانن دەست بەسەر ئەو شارەدا بگرن.

وەشمگیر لەهاودەستی ئەوان ئاگادار بوویەوە و نامەیەکی بۆ ماکان کوڕی کالی نووسی و ئەوی ئاگادار کردەوە و داوای هاوکاری لێکرد. ماکان لەتەبەرستانەوە ئەسپی بەرەو ڕەی غاردا. باوکی عەلی بەرێکەوت و سوپاکەی رۆکن ئەلدەولە کوڕی بویە پەیوەستی بوو و هەمووان لەئیسحاق ئاباد کۆبوونەوە و رووبەرووی سوپاکەی وەشمگیر بوونەوە. ماکان لەناوەڕاستی سوپاکەیدا مایەوە و جەنگی دەستپێکرد. باوکی عەلی سوپاکەی کردە چەندین دەستە و فەرمانی بەدەستەکانی ناوەڕاستدا لەسەر جەنگ پێداگر و خۆڕاگر بن و دواتر پاشەکشێ بکەن و دوژمن

ناچار بکەن شوێنیان کەوێت، فەرمانی بەباڵی ڕاست و چەپی سوپاکەیدا بەرادەیەك سەرقاڵیان بکەن کەنەتوانن هاوکاری دڵی سوپاکەیان بکەن. فەرمانەکانی ئەنجام دران.

سوپاکەی باوکی عەلی لەجەنگ لەگەڵ دڵی سوپای وەشمگیر پێداگرییان کرد و دواتر کەم کەم پاشەکشێیان کرد بەم شێوەیە ماکان و هاورێکانی چاوی تەماحیان تێبڕین و شوێنیان کەوتن و جێگەکانی خۆیان بەجێهێشت. لەم کاتەدا باوکی عەلی فەرمانی بەچەند دەستەیەکی جێگیر لەباڵی چەپدا لەپشتەوە هێرش بکەنە سەر دڵی سوپاکەی وەشمگیر. ئەو کارەیان کرد. کاتێك باوکی عەلی بینی سوپاکەی لەپشتەوە هێرش دەکاتە سەرماکان، فەرمانی گەڕانەوەی بەو دەستەیەدا کەپاشەکشێیان کردبوو. ئەوانیش هێرشیان کردە سەر ماکان و سوپاکەی. سوپاکەی باوکی عەلی کاتێك بینییان هاورێکانیان لەپشتەوە هێرشیان کردۆتە سەر سوپاکەی ماکان، ورەیان بەرز بوویەوە و گەڕانەوە و سوپاکەی ماکانیان شمشێرباران کرد. سوپاکەی ماکان هەڵاتنیان بەباشترین ڕێگەچارە بینی.

کاتێك ماکان ئەم دۆخەی بینی، لەئەسپەکەی دابەزی و جەنگێکی بوێرانەی لەخۆی نیشاندا و لەناکاو تیرێك بەشێوەیەکی سەیر لەناوچاوی چەقی و لەخودە و سەری گوزەری کرد و لەپشتەوە هاتەدەر. ماکان بەمردووی کەوتە سەرزەوی و وەشمگیر و پاشماوەی سوپاییەکان بەرەو تەبەرستان هەڵاتن و لەوێ مانەوە. باوکی عەلی دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و سەری ماکانی بۆ بوخارا نارد. سەری ماکانیان تا کوژرانی بەجکەم بۆ بەغداد نەنارد چوونکە بەجکەم ماکانی خۆش دەویست و لەکاتی کوژرانی ماکان پرسەی بۆ گێڕا. کاتێك بەجکەم کوژرا، سەری ماکانیان بەهەمان تیر و خودە بۆ بەغداد ڕەوانە کرد. باوکی عەلی ئەسیرەکانی بۆ بوخارا نارد و لەوێ مانەوە تا ئەو کاتەی وەشمگیر ملکەچی بۆ فەرمانەکانی بنەماڵەی سامان دەربڕی و بەرەو خوراسان بەرێکەوت و داوای بەخشینی ئەسیرەکانی کرد و وەك لەگێڕانەوەی ڕووداوەکانی ساڵی ٩٤٤/٣٣٢ زایینی ئاماژەی پێدەدەین، ئەسیرەکان ئازاد کران.

کوژرانی بەجکەم

چۆنیەتی کوژرانی ئەو بەم شێوە بوو: باوکی عەبدوللەی بورەیدی سوپایەکی لەبەسرەوە بەرەو مەزار ڕەوانە کرد. بەجکەمیش سوپایەکی بەفەرماندەیی تەوزون بۆ جەنگی ئەوان نارد. شەڕێکی قورس ڕوویدا و سوپای تەوزون شکستی خوارد. ئەو نامەیەکی بۆ بەجکەم نووسی و داوای هاوکاری کرد. بەجکەم لەواستەوە بۆ هاوکاری کردنی ئەوان بەرێکەوت. ئەم پێشهاتە لەنیوەی ڕەجەب/ شانزەی ئاوریل ڕوویدا. لەم کاتەدا بەجکەم نامەیەکی تەوزونی بەدەست گەیشت کەهەواڵی سەرکەوتنی لەجەنگی دووەم پێ دەدا و نووسیبووی سوپای بورەیدی تێکشکاندووە. بەجکەم مەبەستی گەڕانەوە بۆ واستی کرد. دەستەیەك لەهاوەڵانی داوایان لێکرد بڕواتە گۆڕەپانی جەنگ. بەجکەم ڕازی بوو و بەدوای سوپا تێکشکاوەکەی بورەیدی تا ڕووباری جور پێشڕەوی کرد. بیستی ژمارەیەك لەکوردە دەوڵەمەندەکان لەوێ ژیان بەسەر دەبەن. تەماحی دەست درێژی کردنە سەر ئەم سامانەی لا دروست بوو و لەگەڵ چەند کەس لەهاوەڵانی خۆی، بێ کەرەستەی جەنگ مەبەستی ئەوانی کرد. کوردەکان هەڵاتن. بەجکەم یەکێك لەهەڵاتووانی کردە نیشانە بەڵام تیرەکەی بەر نیشانەکە نەکەوت. نەیتوانی کەسی دووەمیش بکاتە نیشانە لەکاتێکدا پێشتر تیرەکانی بەهەڵەدا نەدەچوون. لەناکاو گەنجێکی کورد لەدواوە خۆی پێگەیاند و بێ ئەوەی بزانێت کێیە، کەلەکەی بریندار کرد و ئەم برینە لەبیست و شەشی ڕەجەب/ بیست و حەوتی ئاوریل گیانی ئەوی گرت. (ئەمەیە سزای ئەو کەسەی بێ هۆ دەستدرێژی دەکاتە سەر گیان و سامانی کەسانی دیکە.) دوای مەرگی ئەو ناسازگاری لەناو سوپاکەی سەریهەڵدا و سەربازە دەیلەمییەکان کەژمارەیان دەگەیشتە هەزار و پێنسەد کەس، پەیوەستی بورەیدی بوون. بورەیدی ڕێزی گرتن و ڕۆژانەی ئەوانی بۆ دوو بەرابەر زیاد کرد و بەیەکجێ پێی دان.

بورەیدی دەیویست لەگەڵ براکانی بەرەو بەسرە هەڵبێت. بەجکەم نامەیەکی بۆ خەڵکانی بەسرە نووسیبوو و دڵی ئەوانی لەبورەیدی پاك کردبوویەوە و بۆیە

جارێکی دیکە خەڵکانی بەسرە خوازیاری پەیوەست بوون بەبورەیدی بوون. بەم شێوەیە هاوەڵانی بورەیدی لەکاتێکدا گومانیان نەدەکرد، دەوڵەمەند و بەهێز بوون. هاوەڵە تورکەکانی بەجکەم بۆ واست گەڕانەوە. تەکنیك کە بەفەرمانی بەجکەم لەواست زیندانی کرابوو، بەدەستی تورکەکان لەزیندان ئازاد کرا و ئەو، ئەوانی بۆ بەغداد برد و هەموویان ملکەچی خۆیان بۆ فەرمانەکانی موتەقی بالله نیشاندا.

باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی مەیمون، جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست و موتەقی دەستی بەسەر کۆشك و سامانەکانی بەجکەمدا گرت. بەجکەم لەم کۆشکەدا سامانێکی زۆری شاردبوویەوە بەهەمان شێوە لەدەشتیش ئەو کارەی کردبوو چوونکە لەوە دەترسا رۆژێك گرفتاری کارەساتێکی ناخۆش ببێت و نەتوانێت لەکاتی پێویست خۆی بگەیێنێتە کۆشکەکەی. بڕی ئەم سامانە دەگەیشتە هەزار هەزار و دووسەد هەزار دینار. بەجکەم دوو ساڵ و هەشت مانگ و نۆ رۆژ، فەرمانڕەوایەتی کرد.

بەرێکەوتنی هاوەڵانی بورەیدی بەرەو بەغداد

کاتێك بەجکەم کوژرا، دەیلەمییەکان بۆ پەیوەست بوون بەبلسواز (بلسوار) کوڕی مالکە کوڕی موسافر بەرێکەوتن بەڵام تورکەکان ئەویان کوشت و بەمشێوەیە دەیلەمییەکان پەیوەستی باوکی عەبدوللە بورەیدی بوون. ئەوان نەتەوەیەکی هەڵبژێردراو و پاك بوون. بورەیدی بەپەیوەست بوونی ئەوان هێز و پێگەی زیادی کرد و هەموویان لەمانگی شەعبان لەبەسرەوە بەرەو واست بەرێکەوتن. موتەقی پەیامی بۆ ناردن تا کۆتایی بەم رێگەیە نەهێنن. ئەوان لەوەڵامدا وتیان: ئێمە پێویستمان بەپارەیە، ئەگەر بەشێك لەسامانەکانی بەجکەم بەئێمە بدرێت، دەگەڕێینەوە. موتەقی سەد و پەنجا هەزار دیناری بۆ ئەوان نارد. تورکەکان بەموتەقییان وت: ئێمە لەگەڵ سوپاکەی بورەیدی دەجەنگین، پارەمان بخە بەردەست و فەرماندەیەکمان بۆ هەڵبژێرە. موتەقی چوارسەد هەزار دیناری بەوان و سەربازە کۆنەکانی بەغداد بەخشی و سەلامەی تولونی وەك فەرماندەی ئەوان

هەڵبژارد و هەموان هاورێ لەگەڵ موتەقی باللە لەرۆژی هەینی، بیست و دووی شەعبان/ بیست و سێی مەی گەیشتنە رووباری دیالە.

بورەیدی لەرێگەی واستەوە بەرەو بەغداد بەرێکەوت و بەڵێن و پەیمانەکەی خۆی نەبردەسەر. کاتێك لەبەغداد نزیك بوویەوە، لەنێوان سوپا تورکەکەی بەجکەم ناسازگاری هاتە ئاراوە و دەستەیەك داوای ئەمانیان لەبورەیدی کرد و بەشێکیان رێگەی موسڵیان گرتەبەر و سەلامەی تولونی و عەبدوللەی کوفی خۆیان شاردەوە. خەلیفە هیچ رێگە چارەیەکی نەبینی مەگەر ئەوەی لەدەوڵەمەند و بەتواناکان باج وەربگرێت بۆ ئەوەی لەترسی ستەمکاری و بوێری ئەو، بەغداد بەجێبێڵێت.

باوکی عەبدوللەی بورەیدی لەدوانزەی رەمەزان/ دوانزەی جون هاتە ناو بەغداد و لەماڵی شەفیعی نیشتەجێ بوو. باوکی حسەینی وەزیر و قازی و دەبیرەکان سەردانیان کرد. کەشتییەکانی ئەو لەژماردن نەدەهات. موتەقی پەیامی بۆ نارد و پیرۆزبایی تەندروستی لێکرد و چەندین شەوی بەردەوام خواردنی بۆ نارد و ئەوی وەك وەزیر بانگ دەکرد بەهەمان شێوە کەباوکی حسەین کوری مەیمون وەزیر خەلیفەیش بەوەزیر بانگ دەکرا، بەڵام باوکی حسەین لەسەر کار لابرا. ئەو سی و سێ رۆژ وەزیر بوو. دواتر باوکی عەبدوللەی بورەیدی، باوکی حسەینی گرت و رەوانەی بەسرەی کرد و لەزیندان هێشتییەوە تا ئەو کاتەی مرد. ئەم پێشهاتە لەمانگی سەفەری ٩٤١/٣٣٠ زایینی روویدا. باوکی حسەین گرفتاری (تا)یەکی کوشندە بوو و ئەمە بووە هۆی مردنی.

لەم کاتەدا بورەیدی نوێنەرێکی بۆ لای موتەقی نارد و داوای پێنسەد هەزار دیناری لێکرد تا لەناو سوپاکەی دابەشی بکات. موتەقی ئەم پارەی نەنارد. بورەیدی نوێنەرێکی نارد و ئاگاداری کردەوە و بەسەرهاتەکەی موعتەز، موستەعین و موهتەدی بیر هێنایەوە. نوێنەرەکان لەنێوان ئەو دووانە هاتوچۆیان دەکرد تا ئەوەی موتەقی پێنسەد هەزار دینارەکەی بۆ نارد و بورەیدی تا ئەو کاتەی لەبەغداد بوو، چاوی بەموتەقی نەکەوت.

گەڕانەوەی بورەیدی بۆ واست

بورەیدی فەرمانی بەسوپاکەیدا داوای مانگانە لەخەلیفە بکەن و کاتێك خەلیفە پێنسەد هەزار دینارەکەی بۆ نارد، سوپاییەکان چاوی تەماحیان لەخەلیفە هەڵگرت و بڕییانە بورەیدی و فێڵەکەی داوێنی خۆی گرتەوە و سوپا دژی ئەو شۆڕشی کرد. دەیلەمییەکان، کورتەکینی دەیلەمی و تورکەکان، تکنیکی تورك، کۆیلەی بەجکەمیان وەك فەرماندەی خۆیان هەڵبژارد. دەیلەمییەکان هێرشیان کردە سەر ماڵی بورەیدی و ماڵی براکەی باوکی حسەینیان سووتاند. ئەوان لەبورەیدی جیابوونەوە و تەکنیك پەیوەستیان بوو. هەموویان پەیمانیان بەست و بڕیاریاندا هێرش بکەنە سەر بورەیدی بۆ ئەوەی دەست بەسەر سامانەکەیدا بگرن. ئەوان بەرەو نەجمی بەرێکەوتن و خەڵکی شاریش پەیوەستیان بوون. بورەیدی پردەکەی پچڕاند و شەڕ بۆ ناو ئاو گوێزرایەوە و خەڵکی کۆڵان و گەڕەك لەبەشی رۆژئاوا دژی هاوەڵانی بورەیدی شۆڕشیان کرد و بورەیدی لەگەڵ براکەی و کوڕەکەی، باوکی قاسم، و هاورێکانی لەرێگەی رووبارەوە بۆ واست هەڵاتن. ماڵەکەی ئەو لەنەجمی تالآن کرا بەهەمان شێوە ماڵی سەرکردەکانیشی. ئەم پێشهاتە لەکۆتایی رەمەزان/ بیست و نۆی جون روویدا.

بورەیدی بیست و چوار رۆژ لەبەغداد بوو.

فەرمانڕەوای کورتکینی دەیلەمی

کاتێك بورەیدی هەڵات، کورتکین، جڵەوی کاروبارەکانی بەغدادی گرتەدەست و ڕۆشتە ناو کۆشکی موتەقی. موتەقی ئەوی کردە ئەمیری ئەمیرەکانی بەغداد و خەڵاتی پێ بەخشی. موتەقی، عەلی کوڕی عیسا و براکەی عەبدولرەحمان کوڕی عیسای بانگ کرد و فەرمانی بە عەبدولرەحماندا بێ ئەوەی وەزیر بێت، کاروباری وەزارەت بەڕێوە ببات. کورتکین لەپێنجی شەوال/ پێنجی جولای، تەکنیکی تورکی گرت و ئەوی لەرووباردا خنکاند و راپەڕاندنی هەموو کاروبارەکانی گرتەدەست. بەدوای ئەوە، هەموان لەرۆژی هەینی شەشی شەوال/ شەشی جولای کۆبوونەوە و داوای دادخوازییان لەو دەیلەمییانە کرد کەدەستیان بەسەر ماڵەکانی ئەواندا گرتبوو. کورتکین وەڵامی نەدانەوە و خەڵکان رێگەیان نەدا وتار خوێن نوێژ و وتار بخوێنێت و رووبەرووی دەیلەمییەکان بوونەوە و ژمارەیەك لەهەردوو لا کوژران.

گەڕانەوەی کوڕی رائیق بۆ بەغداد

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی رائیق لەشامەوە بەرەو بەغداد گەڕایەوە و پێگەی ئەمیری ئەمیرەکانی پێبڕا.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: کاتێك تورکەکانی شوێنکەوتەی بەجکەم بۆ موسڵ هەڵاتن، لای کوڕی حەمدان بەمەبەستەکانی خۆیان نەگەیشتن لەبەر ئەمە بۆ پەیوەست بوون بەکوڕی رائیق بەرەو شام بەڕێکەوتن. لەنێوان سەرکردەکانی وەك تەوزون، خەجخەج، نوشتەکین و سیغون دەبینرا. کاتێك ئەم دەستەیە گەیشتنە لای کوڕی رائیق، تەماحی گەڕانەوە بۆ بەغدادیان خستەبەر دەم. دواتر نامەکانی موتەقی بەدەست گەیشت کەپێشنیاری گەڕانەوەی پێدەکرد. کوڕی رائیق لەبیستی رەمەزان/ بیستی جون لەدیمەشقەوە بەڕێکەوت و باوکی حەسەن ئەحمەد کوڕی عەلی کوڕی موقاتیلی وەك جێگری خۆی لەشام دەستنیشان کرد. کاتێك کوڕی

رائیق گەیشتە موسڵ، ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان رێگەی بۆ کردەوە. ئەم دوانە نامەیان بۆ یەك نووسی و رێگەی ئاشتی و سازانیان گرتەبەر و کوڕی حەمدان، سەد هەزار دیناری بۆ نارد و کوڕی رائیق درێژەی بەرێگەی بەغدادا و کاتێك گەیشت، کورتکینی قەراریتی وەزیری گرت و لەزیقەعدە/ جولای، باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسمی کەرخی وەك وەزیر هەڵبژارد. وەزارەتی قەراریتی چل و سێ رۆژ درێژەی کێشا.

هەواڵی کوڕی رائیق بەباوکی عەبدوللەی بورەیدی گەیشت. ئەو، براکانی بۆ واست نارد و ئەوان رۆشتنە ناو واست و دەیلەمییەکانیان لەو شارە دەرپەڕاند و بەناوی بورەیدی وتاریان خوێندەوە. کورتکین لەبەغدادەوە بەرەو عوکبرا بەرێکەوت و کوڕی رائیق پێی گەیشتە و لەنێوان ئەوان جەنگێکی چەند رۆژە روویدا.

لەشەوی پێنج شەممە، بیست و یەکی زیحەججە/ هەژدەی سێپتامبەر، کوڕی رائیق و سوپاکەی شەوانە لەعوکبرا رۆشتن و بەرەبەیانی گەیشتنە بەغداد و لەبەشی رۆژئاوا لەگەڵ هەموو سوپاکەی رۆشتە ناو شارەکە و لەنەجمی ئوردووی لێدا و بەیانی ئەو رۆژە بۆ بینینی خەلیفە بەرەو کۆشك بەرێکەوت. ئەم دوانە سوار لەسەر کەشتی لەدیجلەدا سووڕانەوە و دوای نیمەڕۆی ئەم رۆژە، کورتکین و سوپاکەی لەبەشی رۆژهەڵاتەوە هاتن. سەربازەکانی ئەو گاڵتەیان بەسەربازەکانی کوڕی رائیق دەکرد و دەیانوت: لەکوێیە ئەو کاروانەی لەشامەوە هاتووە؟ ئەوان لەبەشی رۆژهەڵاتی بەغداد ئوردوویان لێدا.

کاتێك کورتکین هاتە ناو بەغداد، کوڕی رائیف لەگرتنە دەستی کاروبارەکان بێ هیوا بوو و فەرمانیدا باروبنە بپێچنەوە و بەرەو شام بگەڕێنەوە. کاتێك سوپاکەی باروبنەیان پێچایەوە، کوڕی رائیق بڕیاریدا پێش رۆشتن لەگەڵ سوپاکەی کورتکین بجەنگێت. فەرمانی بەدەستەیەك لەسوپاکەیدا لەدیجلە بپەڕنەوە و لەپشتەوە هێرش بکەنە سەرتورکەکان. دواتر خۆی لەسەر بەلەمێك و ژمارەیەك لەسوپاکەی سوار بیست بەلەم بوون و تیربارانی تورکەکانیان دەستپێکرد. سوپاکەی ئەو بەدەم هاوار کردنەوە لەپشتەوە هێرشیان کرد و خەڵکی گەڕەکەکانیش پەیوەستیان بوون. کورتکین گومانی کرد سوپا لەهەموو قوڵێکەوە هێرشی کردۆتەسەر، لەبەر

ئەمە لەگەڵ سوپاکەی هەڵات و خۆی شاردەوە و خەڵکان خشتیان تێدەگرتن.

بەم شێوەیە کوڕی رائیق بەهێز بوو. هەردەیلەمییەك داوای ئەمانی لێدەکرد، دەیگرت و دەیکوشت. کوڕی رائیق نزیکەی چوارسەد کەس لەدەیلەمییەکانی کوشت و تەنیا یەك کەس لەوان کە لەناو کوژراوەکان خۆی شاردبوویەوە، گیانی دەرباز کرد. ئەم سەربازەیشیان لەگەڵ کوژراوەکان کردە ناو گوێنی و فڕیاندانە ناو دیجلە. بەڵام رزگاری بوو و بۆ چەندین ساڵی دیکە درێژەی بەژیاندا. [٢٤] زیاتر لەدە سەرکردەی دەیلەمی دوای گیران کوژران. موتەقی خەڵاتی بەکوڕی رائیق بەخشی و ئەوی وەك ئەمیری ئەمیرەکان هەڵبژارد و فەرمانی خانەنشینی بەباوکی جەعفەری کەرخیدا. ئەو سی و سێ رۆژ وەزیر بوو. ئەحمەدی کوفی جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست. دواتر کوڕی رائیق، کورتکینی گرت و لەکۆشکی خەلیفە زیندانی کرد.

بیرکردنەوەی چەند رووداوێك

لەم ساڵەدا لەعێراق گرانی هاتە ئاراوە و خەڵکان لەمانگی رەبیع الاوەل/ ژانویە بۆ بارینی باران، نوێژە بارانەیان خوێند بەڵام تەنیا بارانێکی کەم باری و دووبارە گرانی پەرەی سەند و مردووەکان بەرادەیەك زیادیان کرد کەبێ کفن کردن لەناو گۆڕە بەکۆمەڵەکان بەخاك دەسپێردران و کەس نوێژی لەسەر ئەوان نەدەخوێند. زەمین و کەل و پەلی ناو ماڵ لەبەغداد بەرادەیەك هەرزان بوو کەئەوەی یەك دینار دەژیا، بەیەك درهەم دەفرۆشرا. تشرینی یەکەم و تشرینی دووەم و کانونی یەکەم و کانونی دووەم تێپەڕی کرد و جگە لەو بارانە کەمە، هیچی دیکە نەباری تا ئەوەی لەئازار و نیسان، باران بارین دەستی پێکرد.

لەشەوال/ جونی ئەم ساڵە موتەقی باڵله، باوکی ئیسحاق محەممەد کوڕی ئەحمەدی ئیسکافی، ناسراو بەقەراریتی، دوای گەڕانەوەی بورەیدی لەبەغداد وەك وەزیر هەڵبژارد و بەدری خەرشەنی وەك پەردەداری خۆی دیاریکرد. قەراریتی تا

---

[٢٤]- کوڕی مەسکویە بەخوداکەرد ناوی دەبات. وەرگێڕ.

بیست و پێنجی زیقەعدە/ بیست و سێی ئۆگۆست وەزیر بوو تا ئەوەی کورتکین ئەوی گرت. وەزارەتی ئەو چل و سێ رۆژی خایاند. موتەقی دوای ئەو باوکی جەعفەر محەممەد کوڕی قاسمی کەرخی وەك وەزیر هەڵبژارد و ئەو تا بیست و هەشتی زیحەججە/ بیست و پێنجی ئۆگۆستی ئەو ساڵە وەك وەزیر مایەوە تا ئەوەی کوڕی رائیق لەکاتی گرتنی بەغداد، ئەوی لەسەر کار لابرد. وەزارەتی ئەو سی و دوو رۆژ زیاتری نەخایاند و کاروبارەکان کەوتە دەستی باوکی عەبدوڵڵەی کوفی، دەبیری کوڕی رائیق، لەکاتێکدا وەزیر نەبوو.

لەم ساڵەدا حاجییەکان بۆ عێراق گەڕانەوە و نەگەیشتنە مەدینە چوونکە لەو دیارە پیاوێکی تالبی دەرکەوت کەپێگەی بەرز ببوویەوە.

لەم ساڵەدا چەندین جۆر تا و نەخۆشی جومگە لەناو خەڵکان زیادی کرد و هەرکەس خوێنی دەگرت، (کەڵەشاخ) بەخێرایی چاك دەبوویەوە و گەرنە گرفتاری نەخۆشییەکی درێژخایەن دەبوو.

لەرۆژگاری رازی، باوکی بیشر برای مەتا کوڕی یونسی حەکیمی فەیلەسوف مرد. ئەو بۆ شیکردنەوەی بەرهەمەکانی ئەرستاتالیس چەندین نووسراوی هەیە.

لەزیحەججە/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە بەختیشوع کوڕی یەحیای پزیشك مرد.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی عەبدوڵڵەی بەلغەمی، وەزیری سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد، فەرمانڕەوای خوراسان کەیەکێك لەبیرمەندەکان و زاناکانی رۆژگار بوو، مرد. نەسر لەساڵی ٩٣٧/٣٢٦ زایینی لەوەزارەت دوورخرایەوە و محەممەد کوڕی محەممەدی جیهانی جێگەی ئەوی گرتەوە.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی موزەفەری موحتاج مرد و لەسەغانییان بەخاك سپێردرا.

لەم ساڵەدا باوکی محەممەد حەسەن کوڕی عەلی کوڕی خەلەف بەربەهاری، پێشەوای حەنبەلییەکان، لەشوێنی مانەوەی خۆی مرد و لەئارامگای نەسری قەشوری بەخاك سپێردرا. ساڵەکانی ژیانی حەفتا و شەش ساڵ درێژەی کێشا.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و سی کۆچی (٩٤٢ زایینی)

وەزارەتی بورەیدی

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللەی بورەیدی وەك وەزیری موتەقی بالله دەستبەکار بوو.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: کوڕی رائیق لەبورەیدی کە لەناردنی باج کەمتەرخەمی دەکرد، توڕە و لەدەی موحەرەم/ شەشی ئۆکتۆبەر هێرشی کردە سەر واست. مناڵەکانی بورەیدی بەرەو بەسرە هەڵاتن. باوکی عەبدوللەی کوق سەبارەت بەوان نێوەنجیگەری کرد و سەرئەنجام گەڕانەوە و بەڵێنی ناردنی پاشماوەی باجی واستیان بەبڕی سەد و نەوەد هەزار دیناردا و پەیمانیان بەست ساڵانە شەشسەد هەزار دینار باج ڕەوانەی بەغداد بکەن.

کوڕی رائیق بۆ بەغداد گەڕایەوە و سوپا لەدووی رەبیع الاخر/ بیست و شەشی دێسامبەر دژی ئەو شۆڕشیان کرد کەتەوزون و سەرکردەکانی دیکە لەناو ئەواندا دەبینران و لەدەیەی کۆتایی رەبیع الاخر/ دوای بیست و دووی ژانویە پەیوەستی باوکی عەبدوللەی بورەیدی لەواست بوون. کاتێك ئەم سوپایە گەیشتە لای باوکی عەبدولله، پێگەی بەرز بوویەوە و کوڕی رائیق ناچار بەبەستنی پەیمانی ئاشتی بوو، لەبەر ئەمە نامەیەکی بۆ باوکی عەبدوللەی بورەیدی نووسی و ئەوی وەك پالێوراوی وەزارەت هەڵبژارد و خەلاتی بۆ نارد. باوکی عەبدوللەی بورەیدی رازی و باوکی عەبدولله کوڕی شێرزادی وەك جێگری خۆی دیاریکرد. لەناو خەڵکان ئەم هەواڵە بلاو بوویەوە کەبورەیدی مەبەستی بەغدادی هەیە، لەبەر ئەمە کوڕی رائیقی ناوی ئەوی لەوەزارەت سڕییەوە و باوکی ئیسحاقی قەراریتی بۆ وەزارەت گەڕانەوە. لەهەردوو لای بەغداد بنەماڵەی بورەیدیان لەسەر مینبەرەکان نفرین دەکرد.

زاڵبوونی بورەیدی لەبەغداد و ڕۆشتنی موتەقی بەرەو موسڵ

باوکی عەبدوللە بورەیدی براکەی باوکی حسەینی لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەتورکەکان و دەیلەمییەکان بەرەو بەغداد ڕەوانە کرد. کوڕی رائیق بڕیاریدا لەکۆشکی خەلافەت سەنگەر بگرێت. بۆ ئەم مەبەستە دیوارەکانی کۆشکی بەهێز کرد و لەوێ و لەدیجلە چەندین بەردهاوێژی دانا و هەمووانی بۆ جەنگ کۆکردەوە و بەشێك لەسەربازەکانی وەك سەرباز بەخزمەت گرت. ئەم دەستەیە لەبەغداد ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و ئاگریان بەردایە هەموو شوێنێك و تاڵانییان کردە پیشە و شەو و ڕۆژ ڕێگەیان لەخەڵك دەگرت.

موتەقی و کوڕی رائیق لەنیوەی جومادی الاخرە/ شەشی مارس بەرەو ڕووباری دیالە بەڕێکەوتن و باوکی حسەین لەڕێگەی ئاو و وشکانی پێیان گەیشتەوە و لەکوشتنی خەڵکان بەردەوام بوو. ئەو خەڵکانی لەکەنار ڕووباری دیجلە بوون، لەدوو لاوە دژی سوپاکەی بورەیدی لەئاو دەجەنگان تا ئەوەی خەڵکانەی بەغداد هەڵاتن و سوپاکەی بوەریدی دەستیان بەسەر کۆشکی خەلیفەدا گرت و لەبیست و یەکی جومادی الاخرە/ دوانزەی مارس، لەڕێگەی ڕووبارەوە ڕۆشتنە ناو شارەکە. موتەقی و کوڕەکەی ئەمیر باوکی مەنسور، لەگەڵ بیست سوار هەڵاتن و کوڕی رائیق و سوپاکەی پێی گەیشتنەوە و هەموان ڕێگەی موسڵیان گرتەبەر و قەراریتی وەزیر خۆی شاردەوە. وەزارەتی دووەمی ئەو چل ڕۆژ و پێگەی ئەمیری ئەمیرەکانی کوڕی رائیق، شەش مانگ درێژەی کێشا. هاوەڵانی بورەیدی هەموو کەسانی ناو کۆشکی خەلیفەیان کوشت و کۆشك و ماڵەکانی دەوروبەریان تاڵان کرد.

تاڵان کردن لەبەغداد شەو و ڕۆژ درێژەی دەکێشا. ئەوان کورتکینیان لەزیندان هێنایەدەر و باوکی حسەین ئەوی بۆ لای براکەی لەواست ڕەوانە کرد و ئەمە کۆتایی ڕۆژگاری ئەو بوو. زیانیان لەقاهیر باللە نەدا (ئەو کوێر بوو چوونکە چاوەکانیان پێشتر دەرهێنابوو. لەتجارب الامم ئاماژەی پێدراوە کە لەو ئاژاوەدا قاهیر باللە لەکۆشك هاتەدەر و سواڵکەری کردە پیشە و دەیوت: بەزەییتان بێتەوە

بەو کەسەی دوێنێ خەلیفەی ئێوە بوو.) باوکی حسەین لەماڵی مونس دابەزی و بەم شێوەیە تالاّن کردن پەرەی سەند. باوکی حسەین، تەوزونی وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی رۆژهەڵاتی بەغداد و نوشتەکینی وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی رۆژئاوا هەڵبژارد و خەڵك هێدی هێدی هێور بوونەوە. باوکی حسەینی بورەیدی، لەو سەرکردانەی لەگەڵ تەوزون و کەسانی وەك ئەو بوون، چەندین کەسی وەك بارمتە لای خۆی هێشتەوە و ژن و منداڵەکانی ئەوانی بۆ لای باوکی عەبدوڵلەی برای، لەواست ڕەوانە کرد.

کردەوەکانی بورەیدی لەبەغداد

کاتێك بورەیدی دەستی بەسەر بەغدادا گرت، سوپاکەی تالاّنی و گرتنی چوارپێکانیان دەست پێکرد. داوای چوارپێکانیان دەکرد بۆ بارکردنی کەل و پەلەکانی دیکە. ئەوان هەموو ماڵەکانیان گرت و دانیشتوانەکانیان لەماڵەکان دەرکرد و خۆیان تیایدا جێگیر بوون. بەهای هەر کوڕ[٢٥] گەنم، جۆ یا هەر دانەوێڵەیەکی دیکە کە بەپێنج دینار دەکرا و دەفرۆشرا، بۆ سێسەد و شانزە دینار بەرز بوویەوە. دوو ڕەتڵ نانی برژاو بەدوو قیراتی ئەمیری دەفرۆشرا و ئەهەلی زەممە، گرفتار بوون. بەهێزەکان ئازاری ناتەوانەکانیان دەدا.

لەکوفە و دەوروبەری نزیکەی پێنسەد کوڕ جۆ و گەنم گەیشتە بەغداد و بورەیدی دەستی بەسەر هەموویدا گرت و رایگەیاند کارگوزاری کوفە بۆ ئەوی ڕەوانە کردووە.

ئاژاوە لەنێوان خەڵکان سەری هەڵدا تا ئەو جێگەی لەنێوان دەستەیەك لەقەرەمتییەکان کەهاورێی ئەو بوون، لەگەڵ تورکەکان شەڕ هاتە ئاراوە و ژمارەیەك کوژران و قەرەمتییەکان هەڵاتن و بەغدادیان بەجێهێشت.

هەروەها لەنێوان دەیلەمییەکان و خەڵکی گەڕەك و کۆڵانەکان جەنگ روویدا کەپانتاییەکەی لەرووباری تابق تا پردی جەدید بوو. دەستەیەکیش لەم جەنگەدا

---

[٢٥] کێشێکە بەرابەر لەگەڵ ١٥٦٠٠٠ درهەم، هاوکێشی ٣٠ مەن. وەرگێر

کوژران.

لەکۆتایی شەعبان/ ئاوریلی ئەم ساڵە، بەلاّ و گرفتاری سەر شانی خەڵکان زیادی کرد و شەو و ڕۆژ ماڵەکانیان تالاّن دەکرا و زۆربەی کارگوزارەکان لەبەر داواکاری ئەوەی لەتوانای ئەواندا نەبوو، خۆیان شاردبوویەوە. دووبەرەکی لەناو خەڵکان هاتە ئاراوە و دەستەیەك لەگەڵ هاوەلاّنی خەلیفە، لەبەغداد نزیك کەوتنەوە و جۆ و گەنمی نەکوتراویان (بیّ ئەوەی شەن کرابێت) بۆ ماڵەکانی خۆیان دەبرد و لەگەڵ ئەمەیشدا خەڵکانی عێراق تالاّن دەکران و ستەمیان لێدەکرا، ستەمێك کەهاوشێوەی نەبینراوە.

ئاماژەمان بەم بەشەدا تا هەموان بزانن کردەوەی ستەمکاران دەگێڕدرێتەوە و لەرۆژگاردا دەمێنێتەوە کەتەنانەت لەبەر ڕەزامەندی خواوەند دەستیان لەستەم هەڵنەگرتووە.

کوژرانی کوڕی رائیق و فەرمانڕەوای کوڕی حەمدان

موتەقی پەیکی بەدوای ناسر ئەلدەولە کوڕی حەمدان نارد و بۆ سەرکوت کردنی سوپاکەی بورەیدی داوای هاوکاری کردبوو. ناسر ئەلدەولە، سەیف ئەلدەولە عەلی کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدانی برای بەهاوڕێیەتی سوپایەکی گەورە بۆ هاوکاری ئەو نارد. سەیف ئەلدەولە، لەتکریت چاوی بەموتەقی و کوڕی رائیق کەوت کەهەردووکیان هەلاّتبوون. سەیف ئەلدەولە رێزی لەموتەقی گرت و لەگەڵ ئەو بەرەو موسڵ بەرێکەوت. ناسر ئەلدەولە لەشار هاتەدەر و بەرەو رۆژهەلاّتی دیجلە بەرێکەوت و رووی کردە مەعلسایا. لەنێوان ئەو کوڕی رائیق نوێنەرەکان هاتوچۆیان دەکرد تا ئەوەی رێککەوتن. ناسرئەلدەولە گەڕایەوە و لەرۆژهەلاّتی دیجلە دابەزی. ئەمیر باوکی مەنسور کوڕی موتەقی و کوڕی رائیق لەروبار پەڕینەوە و ڕۆشتنە لای ناسر ئەلدەولە و سلاّویان بۆ نارد و ناسر ئەلدەولە درهەم و دیناری بەسەر کوڕی موتەقیدا پرژاند. کاتێك ئەو دووانە مەبەستی گەڕانەوەیان کرد و کوڕی موتەقی سوار ئەسپ بوو و کوڕی رائیق ویستی سوار ئەسپەکەی خۆی بێت، ناسرئەلدەولە پێی وت: ئەمڕۆ لای ئێمە بمێنەرەوە تا

سەبارەت بەپێشهاتەکان گفتوگۆ بکەین. کوڕی رائیق، هاورێیەتی کوڕی موتەقی کردە بەڵام کوڕی حەمدان پێداگری کرد. کوڕی رائیق نیگەران و قۆڵی عاباکەی لەدەست ناسر ئەلدەولە راکێشا و دڕا و کاتێك ویستی سوار ئەسپەکەی بێت، ئەسپەکەی ڕەمی کرد و کەوتە سەرزەوی. کوڕی حەمدان فەرمانی بەسوپاکەیدا: بیکوژن، بیکوژن و فڕێبدەنە ناو دیجلە.

کوڕی حەمدان دواتر کەسی بۆ لای موتەقی نارد: دەیزانی کەکوڕی رائیق مەبەستی کوشتنی ئەوەی لەسەردا بووە و لەبەر ئەمە کوشتوویەتی. موتەقی وەڵامێکی شیاوی بۆ ناردەوە و فەرمانی پێدا بڕواتە لای. کوڕی حەمدان ڕۆشتە لای موتەقی و موتەقی، خەڵاتی پێبەخشی و ئەوی بەنازناوی ناسرئەلدەولە بانگ کرد و پێگەی ئەمیری ئەمیرەکانی پێبەخشی. ئەم پێشهاتە لەسەرەتای شەعبان/ ئاوریل ڕوویدا. موتەقی هەروەها خەڵاتی بەبراکەی ناسر، باوکی حسەیندا و نازناوی سەیف ئەلدەلەی پێبەخشی.

کوژرانی کوڕی رائیق لەرۆژی دووشەممە بیست و یەکی رەجەب/ سیانزەی ئاوریل ڕوویدا. کاتێك کوڕی رائیق کوژرا، ئەخشید لەمیسرەوە هێرشی کردە سەر دیمەشق. دیمەشق لەم کاتەدا لەژێر فەرمانی محەممەد کوڕی یەزداد، جێگری کوڕی رائیق بوو. ئەو داوای ئەمانی لەئەخشید کرد و دیمەشقی تەسلیم کرد. ئەخشید ئەوی وەك فەرمانڕەوای دیمەشق هێشتەوە و دواتر لەگەڵ خۆی بەرەو میسری برد و وەك فەرماندەی پاسەوانەکان هەڵیبژارد. دەڵێن کوڕی رائیق هۆنراوەی جوانی دەهۆنییەوە، یەکیان ئەمەیە:

يصفر وجهى اذا تأمله	طرفى و يحمر وجهه حجلا
حتى كان الذى بوجنته	من دم قلبى اليه قد نقلا

دەستەیەك ئەمە بەهۆنراوەی خەلیفە رازی دەزانن کەپێشتر ئاماژەمان پێدا.

گەڕانەوەی موتەقی بۆ بەغداد و هەڵاتنی کوڕی بورەیدی

کاتێك باوکی حسەینی بورەیدی دەستی بەسەر بەغداد گرت و وەك ئاماژەمان پێدا خراپەکاری و ستەمکاری گرتەبەر، خەڵك و سوپاییەکان لێی بێزار بوون و کاتێك کوڕی رائیق کوژرا، سوپا بەخێرایی لەدەست بورەیدی هەڵاتن. خەجخەج کەبورەیدی ئەوی وەك کارگوزاری رازانات و کەنارەکانی دەستنیشان کردبوو، بۆ لای موتەقی هەڵات. دواتر تەوزون و نوشتەکین و تورکەکان بریاریاندا باوکی حسەینی بورەیدی سەرکوت بکەن. نوشتەکین رێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر و بورەیدی ئاگادار کردەوە. بورەیدی چاودێری بارودۆخی خۆی دەکرد و دەیلەمییەکانی لای خۆی هێشتەوە. کاتێك تەوزون مەبەستی ئەوی کرد و دەیلەمییەکان رووبەرووی بوونەوە و تەوزون بەفێڵەکەی نوشتەکینی زانی، لەپێنجی رەمەزان/ بیست و پێنجی مەی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەتورکەکان بەرەو موسڵ بەرێکەوت و کوڕی حەمدان بەهۆی ئەوانەوە بەهێز و مەبەستی هاتن بۆ بەغدادی کرد و لەگەڵ موتەقی سوپای رازاندەوە و بەرێکەوت. باوکی حەسەن عەلی کوڕی تەیابی وەك لێپرسراوی باج و زەوییەکانی دیاری موزێر (رۆها، حەران و رەققە) راسپارد و بەرەو موسڵ ڕەوانەی کرد.

باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی عەلی کوڕی موقاتیل، نوێنەری کوڕی رائیق، فەرمانڕەوایەتی دیاری موزێری دەکرد. جەنگ روویدا و باوکی حسەین کوڕی موقاتیل کوژرا و کوڕی تەیاب دەستی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت. کاتێك موتەقی و ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان لەبەغداد نزیك بوونەوە، باوکی حسەینی بورەیدی بەرەو واست هەڵات و خەڵکانی گەڕەك و کۆڵانەکانی بەغداد دوای ئەم پێشهاتە سەرقاڵی تالان کردنی یەکتر بوون. باوکی حسەینی بورەیدی سێ مانگ و بیست رۆژ لەبەغداد مایەوە. موتەقی لەگەڵ منداڵەکانی حەمدان و سوپایەکی فراوان بۆ بەغداد گەڕایەوە و باوکی ئیسحاقی قەراریتی وەك وەزیر هەڵبژارد و فەرماندەیی پاسەوانەکانی هەردوولای بەغداد بەتەوزون سپارد. ئەم پێشهاتە لەمانگی شەوال/ جون روویدا.

جەنگی کوڕی حەمدان و بورەیدی

کاتێك باوکی حسەینی بورەیدی بەرەو واست هەڵات و منداڵەکانی حەمدان و موتەقی گەیشتنە بەغداد، منداڵەکانی حەمدان لەبەغدادەوە هێرشیان کردە سەر واست و باوکی حسەینی بورەیدیش بەپێچەوانەوە لەواستەوە هێرشی کردە سەر بەغداد. ناسرئەلدەولە لەمەدائین مایەوە و سەیف ئەلدولەی برای و کوڕە مامەکەی باوکی عەبدوڵە حسەین کوڕی سەعید کوڕی حەمدانی لەگەڵ سوپایەك بۆ جەنگی باوکی حسەینی بورەیدی ڕەوانە کرد. دوو سوپا لەدوو فەرسەخی مەدائین رووبەرووی یەکبوونەوە و چەند رۆژێك بەجەنگەوە سەرقاڵ بوون کەکۆتاییەکەی چواری زیحەججە/ بیست و یەکی ئۆگۆست بوو. تەوزون، خەجخەج و تورەکان لەگەڵ کوڕی حەمدان بوون. سەیف ئەلدەولە و سوپاکەی شکستیان خوارد و بەرەو مەدائین هەڵاتن کە لەژێر فەرمانی ناسرئەلدەولەدا بوو. ناسرئەلدەولە ئەوانی لەگەڵ سوپایەکی گەورەتر گەڕاندەوە و دووبارە روویان کردە گۆڕەپانی جەنگ و ئەمجارە باوکی حسەینی بورەیدی هەڵات و دەستەیەك لەهاوەڵە گەورەکانی ئەسیر کران و ژمارەیەکیان کوژران. باوکی حسەینی بورەیدی تێکشکاو بۆ واست گەڕایەوە و سەیف ئەلدەولە بەهۆی کەمتەرخەمی و بریندار بوونی ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی شوێنی نەکەوت.

موتەقی کەبنەماڵەکەی خۆی لەبەغدادەوە بۆ سامەرا ناردبوو، ئەوانی گەڕاندەوە. گەورەکانی بەغدادیش کەلەو شارە هەڵاتبوون، بەتێکشکانی باوکی حسەینی بورەیدی، بۆ بەغداد گەڕانەوە. ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان لەسیانزەی زیحەججە/ سی ئۆگۆست گەڕایەوە بۆ بەغداد. لەپێشیەوە ئەسیرەکان سوار وشتر کرابوون. کاتێك سەیف ئەلدەولە و سوپاکەی حەسانەوە، لەگۆڕەپانی جەنگەوە بەرەو واست بەرێکەوتن. بینیان سوپای کوڕی بورەیدی بەرەو بەسرە دەڕوات. سەیف ئەلدوەلە و سوپاکەی لەواست مانەوە و لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ٩٤٣/٣٣١ درێژە بەبەسەرهاتی ئەو دەدەین.

کاتێك ناسرئەلدەولە گەڕایەوە بۆ بەغداد، دەستی بەجیاکردنەوەی دینارەکان

کرد و بینی زۆربەیان دەسکردن. لەبەر ئەمە فەرمانی لێدانی دینارە ناسراوەکان بەناوی ئەبریزیە درا کەبەهای لەدینارەکانی دیکە زیاتر بوو. بەهای دینارەکانی دیکە دە درهەم بەلاّم ئەم جۆرە دینارە بەسیانزە درهەم دەفرۆشرا.

زاڵبوونی دەیلەمییەکان لەئازەربایەجان

ئازەربایەجان لەژێر فەرمانی دەیسەم کوڕی ئیبراهیمی کوردی بوو کەهاورێیەتی یوسف کوڕی باوکی ساجی دەکرد و بەرادەیەك لەخزمەتی ئەودا مایەوە تا دەسەلاّتی بەسەر ئازەربایەجاندا گرت. ئەو و باوکی شوێنکەوتەی ئایینی شارییەکان (کڕیارەکان، یانی خۆیان بۆ جیهاد کڕیوە و ئەوانە خەواریج بوون و هەرکەس لەناو ئەوان دەردەکەوت، بەشاری ناوی دەبرا) بوون. باوکی لەهاوەلاّنی هارونی شاری بوو و کاتێك هارون کوژرا، بۆ ئازەربایەجان هەلاّت و لەگەڵ کچی یەکێك لەگەورەکانی کورد پەیوەندی هاوسەرگیری بەست. ئەم کچە، دەیسەمی بۆ هێنایە دنیا و دەیسەم، پەیوەستی باوکی ساج بوو. پێگەی بەرز بوویەوە تا ئەو جێگەی دوای یوسف کوڕی باوکی ساج، فەرمانڕەوایەتی ئازەربایەجانی گرتەدەست. کوردەکان بەشی زۆری سوپاکەی ئەویان پێکدەهێنا جگە لەدەستەیەکی کەمیان کە لەدەیلەمییەکان و سوپاکەی وەشمگیر بوون و بەهۆی هاورێیەتی ئەو لەئازەربایەجان مابوونەوە.

دواتر کوردەکان بەهێز بوون و دەستیان بەسەر بەشێك لەقەلاّکان و سنوورەکانی ژێر دەسەلاّتی دەیسەمدا گرت. دەیسەم بەباشی زانی داوای هاوکاری لەدەیلەمییەکان بکات، بۆ ئەم مەبەستە ژمارەی دەیلەمییەکانی سوپاکەی زیاد کرد. سەعلوك کوڕی محەممەد کوڕی موسافیر و عەلی کوڕی فەزڵ و کەسانی دیکە لەناو دەیلەمییەکاندا دەبینران. دەیسەم رێزی گرتن و چاکەکاری لەگەڵ ئەوان کردە پیشە و ئەوەی کوردەکان دەستیان بەسەردا گرتبوو، وەریگرتەوە و ژمارەیەك لەسەرکردە کوردەکانی ئەسیر کرد.

وەزیری دەیسەم، باوکی قاسم کوڕی جەعفەر، لەخەڵکانی ئازەربایەجان بوو. دوژمنەکانی دەیسەمیان دژی ئەو هاندا. دەیسەم ئەوی ترساند و باوکی قاسم بۆ

لای تورەم کوڕی محەممەد کوڕی موسافیر هەڵات. کاتێك گەیشتە ئەویّ، دوو کوڕەکەی محەممەد کوڕی موسافیر، وەهسوزان و مەرزبانی بینی کە لەترسی باوکیان هەڵاتبوون و دەستیان بەسەر چەندین قەڵادا گرتبوو. هۆکاری ترسی ئەوان خراپەکاری باوکیان بوو. دواتر ئەم دوانە باوکیان قۆڵبەست و دەستیان بەسەر سامان و گەنجینەکانی ئەودا گرت و چیتر لەقەڵایەکی دیکە بیّ هیچ توێشوو و توانێك مایەوە. کاتێك عەلی کوڕی جەعفەر ئەمەی بینی، لەمەرزبان و خزمەتکارەکانی نزیك بوویەوە و تەماحی گرتنی ئازەربایەجانی خستە بەردەم مەرزبان و بەڵێنی سامانێکی زۆری پێدا چوونکە گەورەکانی ئازەربایەجانی دەناسی. مەرزبان ئەوی وەك وەزیری خۆی هەڵبژارد.

ئەوەی ئەم دوانەی کۆدەکردەوە – جگە لەوەی ئاماژەمان پێدا– ئەمەیە کەهەردووکیان شیعە بوون. عەلی کوڕی جەعفەر لەبانگەشەکەرانی باتنییە و مەرزبانیش بەلایەنگیری کردن لەم ئایینە بەناوبانگ بوو. دەیسەم وەك ئاماژەمان پێدا شوێنکەوتەی ئایینی خەواریج و تۆڵەسەندنەوە لەشوێنکەوتەکانی عەلی کوڕی ئەبی تالیب بوو. لەبەر ئەمە ئەو دەیلەمییانەی لەدەوری ئەو کۆببوونەوە، بەجێیان هێشت. عەلی کوڕی جەعفەر نامەی بۆ ئەم کەسانە نووسی و دڵنەوایی کردن. زۆربەی هاوەڵانی دەیسەم وەڵامیان دایەوە و لەدەیسەم توڕە بوون بەتایبەت دەیلەمییەکان کەپێشتر لێی جیاببوونەوە. مەرزبان هێرشی کردە سەر ئازەربایەجان و دەیسمیش رووبەرووی بوویەوە. کاتێك جەنگ دەستی پێکرد، دەیلەمییەکان پەیوەستی مەرزبان بوون و بەدوای ئەوە، ژمارەیەکی بەرچاو لەکوردەکان داوای ئەمانیان کرد. مەرزبان هێرشی کردە سەردەیسەم. دەیسەم شکستی خوارد و لەگەڵ ژمارەیەکی کەم لەهاوەڵانی بەرەو ئەرمەنستان هەڵات و پەنای بردە حاجیق کوڕی دەیرانی کەهاوڕێی یەکتر بوون. حاجیق رێزی گرت و دەیسەم دووبارە کوردەکانی کۆکردەوە. کەسە نزیکەکانی دەیلەم پێشنیاریان پێکرد لەدەیلەمییەکان خۆی دووربخاتەوە چوونکە لەنەژاد و نەتەوەدا جیاوازن. دەیسەم گرنگی بەوتەکانی ئەوان نەدا. مەرزبان دەستی بەسەر ئازەربایەجاندا گرت و جڵەوی کاروباری لەدەستدا بوو تا ئەو کاتەی لەنێوان ئەو و وەزیرەکەی، عەلی

کوڕی جەعفەر، ناسازگاری هاتە ئاراوە.

چۆنیەتی ئەم ناسازگارییە بەم شێوە بوو: عەلی بەشێوەیەکی خراپ مامڵەی لەگەڵ هاوەڵانی مەرزبان دەکرد. لەبەر ئەمە هەموان دژی ئەو یەکیانگرت و کاتێك لەمە ئاگادار بوویەوە، فێڵی لەمەرزبان کرد و ئەوی بۆ گرتنی سامانی خەڵکانی تەبرێز هاندا. مەرزبان سوپایەکی لەدەیلەمییەکان کۆکردەوە و لەگەڵ ئەو ڕەوانەی تەبرێزی کردن. عەلی ڕێزی لەخەڵکی شارەکە گرت و ئەوانی ئاگادار کردەوە کەمەرزبان ئەم سوپایەی بۆ زەوت کردنی سامانی ئەوان ڕەوانە کردووە و خەڵکی شارەکەی هاندا تا دەیلەمییەکانی ناو سوپاکەی کوشتار بکەن و نامە بۆ دەیسەم بنووسن تا بڕواتە لایان. عەلی نامەیەکی بۆ دەیسەم نووسی و خەڵکی تەبرێز دژی دەیلەمییەکان شۆڕشیان کرد و ژمارەیەکی زۆر لەوانیان کوشت. دەیسەم لەگەڵ سوپاکەی خۆی ڕێگەی تەبرێزی گرتەبەر. مەرزبان لەگەڵ ئەو کوردانەی داوای ئەمانیان لێکردبوو، بەشێوەیەکی ستەمکارانە هەڵس و کەوتی دەکرد و لەبەر ئەمە کوردەکان لەگەڵ ئاگادار بوون لەهەواڵی هاتنی دەیسەم بۆ پەیوەست بوون پێی، بەرەو تەبرێز ئەسپیان غاردا. کاتێك مەرزبان لەم ڕووداوە ئاگادار بوویەوە، لەدوورخستنەوەی عەلی کوڕی جەعفەر پەشیمان بوویەوە. دواتر سوپاکەی خۆی کۆکردەوە و ڕێگەی تەبرێزی گرتەبەر و لەدەرەوەی شارەکە ڕووبەڕووی دەیسەم بوویەوە. دەیسەم و کوردەکان شکستیان خوارد و پەنایان بۆ تەبرێز برد و لەناو شارەکە سەنگەریان گرت. مەرزبان گەمارۆی خستە سەریان و بەناردنی نامە دەیویست ئاشتی لەگەڵ عەلی کوڕی جەعفەر بکات و سوێندی بۆ خوارد، هەرچی بخوازێت، پێی دەدات. عەلی بەم شێوەیە وەڵامی مەرزبانی دایەوە: لەوەی دەخوازیت بەمنی ببەخشی، هیچم ناوێت، مەگەر ئەوەی زیانم بەرنەکەوێت و لەکاروبارەکان بەدوور بم. مەرزبان بەوتەکەی ڕازی و سوێندی بۆ خوارد.

گەمارۆکەی سەر دەیسەم دژوار و لەتەبرێزەوە بەرەو ئەردەبیل هەڵات و عەلی کوڕی جەعفەر ڕۆشتە لای مەرزبان و هەموان هێرشیان کردە سەر ئەردەبیل. مەرزبان کەسانێکی لەتەبرێز دانا تا درێژە بەگەمارۆکە بدەن. مەرزبان، لەئەردەبیل گەمارۆی خستە سەردەیسەم و کاتێك ئەم گەمارۆیە درێژەی کێشا، دەیسەم

ڕێگەی ئاشتی گرتەبەر و لەمبارەوە چەندین نامەی بۆ مەرزبان نووسی. مەرزبان ڕازی بوو و پەیمانی ئاشتی لەنێوانیان واژۆ کرا. مەرزبان، ڕێزی لەدەیسەم گرت و سوێند و پەیمانەکەی خۆی بردەسەر. دواتر دەیسەم، ترسا مەرزبان بیکوژێت و داوای لێکرد بۆ قەڵای تورەمی بنێرێت تا لەگەڵ ژن و منداڵەکەی خۆی لەوێ بێت و بەداهاتی ئەوێ بەسەندە بکات و هیچی دیکەی ناوێت. مەرزبان ئەو کارەی کرد و دەیسەم و ژن و منداڵەکەی لەو قەڵایە مانەوە.

زاڵبوونی باوکی عەلی کوڕی موحتاج لەسەرزەمینی چیاکان و فەرمانبەری وەشمگیر لەسامانییەکان

لەرووداوەکانی ساڵی ٩٤١/٣٢٩ زاییینی وتمان باوکی عەلی کوڕی موحتاج فەرماندەی سوپاییەکانی خوراسان لەلایەن سامانییەکان، ڕێگەی ڕەی گرتەبەر و وەشمگیری لەو شارە دەرپەڕاند. وتمان وەشمگیر ڕێگەی تەبەرستانی گرتەبەر و باوکی عەلی دوای زاڵبوونی لەڕەی، ئەو زستانەی لەو شارە بەسەر برد و سوپاکەی خۆی بەرەو چیاکان ڕەوانە کرد و دەستی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت و شارەکانی زەنکان، ئەبهەر، قەزوین، قوم، کەرەج، هەمەدان، نەهاوەند و دەینەوەر تا سنوورەکانی حیلوانی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و لەهەر شارێك کارگوزارێکی دانا و باجی کۆکردەوە.

حەسەن کوڕی فیرزان، فەرمانڕەوایەتی ساری دەکرد، وەشمگیر مەبەستی ئەو شارەی کرد و گەمارۆی خستەسەر. حەسەن ڕۆشتە لای باوکی عەلی و داوای هاوکاری لێکرد. وەشمگیر لەساری سەنگەری گرت. باوکی عەلی لەگەڵ حەسەن هێرشیان کردە سەر وەشمگیر و لەساڵی ٩٤٢/٣٣٠ ناکاوگیریان کرد. بارودۆخ بۆ وەشمگیر دژوار بوو. باوکی عەلی هەموو ڕۆژێك بۆ جەنگ پێداگری دەکرد و سوپاکەی وەشمگیر لەزستانێکی سەخت و سارد، ژیانیان بەسەر دەبرد. وەشمگیر داوای کرد کاتێکی دیکە بۆ جەنگ دیاریبکەن. باوکی عەلی ڕەزامەندی نیشاندا و چەندین بارمتەی لێ سەند تا سەرپێچی فەرمانەکانی ئەمیر نەسر کوڕی ئەحمەدی

سامانی نەکات و لەجومادی الاخرەی ٣٣١/ فەرویەی زایینی، لەشاری سارییەوە بەرەو جورجان بەرێکەوت و لەم کاتەدا هەواڵی مەرگی ئەمیر نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی پێگەیشت و لەجورجانەوە ڕێگەی خوراسانی گرتەبەر.

زاڵبوونی حەسەن کوڕی فیرزان لەجورجان

حەسەن کوڕی فیرزان کوڕە مامی ماکان کوڕی کالی و لەبوێریدا هاوشێوەی ئەو بوو. کاتێك ماکان کوژرا، وەشمگیر نامەیەکی بۆ نووسی تا ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی ئەو نیشان بدات، بەڵام فیرزان ئەو کارەی نەکرد. ئەو کە لەساری دەژیا، جوێنی بەوەشمگیر دەدا و گومانی دەکرد وەشمگیر لەکوژرانی ماکان هاودەست بووە. وەشمگیر هێرشی کردەسەر و حەسەن لەسارییەوە بۆ پەیوەست بوون بەباوکی عەلی، فەرماندەی سوپای خوراسان، بەرێکەوت و داوای هاوکاری لێکرد. باوکی عەلی لەگەڵ ئەو هێرشی کردە سەر ساری و وەشمگیر گەیشتە ساری و لەساڵی /٩٤٣/٣٣١ زایینی گەمارۆی خستە سەر ئەو شارە و دواتر ئەم دووانە ڕێککەوتن.

باوکی عەلی بۆ خوراسان گەڕایەوە و کوڕەکەی وەشمگیر، بەناوی سالاری وەك بارمتە گرت. حەسەن کوڕی فیرزان لەگەڵ ئەودا بوو بەڵام بەم ئاشتییە دڵخۆش نەبوو تا ئەوەی هەواڵی مەرگی ئەمیر نەسر کوڕی ئەحمە ی سامانی، فەرمانڕەوای خوراسان بەباوکی عەلی گەیشت و کاتێك حەسەن هەواڵەکەی بیست، مەبەستی کوشتنی باوکی عەلی کرد. بۆ ئەم مەبەستە هێرشی کردە سەر باوکی عەلی و سوپاکەی. باوکی عەلی زیندوو مایەوە و حەسەن سنوورەکانی فەرمانڕەوایەتی ئەوی تالآن کرد و کوڕەکەی وەشمگیری گرت و بۆ جورجان گەڕایەوە و دەستی بەسەر شارەکەدا گرت. بەهەمان شێوە دامغان و سمنانی خستە ژێر کۆنترۆڵی خۆیەوە. کاتێك باوکی عەلی گەیشتە نەیشابور، ئیبراهیم کوڕی سیمجوری دەواتی بەناسازگاری خۆی بینی. نێردراوەکان لەنێوان ئەوان هاتوچۆیان کرد و سەرئەنجام هەردووك ڕێگەی ئاشتییان گرتەبەر.

زاڵبوونی وەشمگیر لەڕەی

کاتێك باوکی عەلی بۆ خوراسان گەڕایەوە و لەلایەن حەسەن کوڕی فیرزان ئەو بەڵای بەسەرهات کەئاماژەمان پێدا و بۆ جورجان گەڕایەوە، وەشمگیر لەتەبەرستانەوە ڕۆشتە ڕەی و دەستی بەسەردا گرت. حەسەن کوڕی فیرزان نامەی بۆ نووسی و دڵنەوایی کردەوە و سالاری کوڕی کەوەك بارمتە لای باوکی عەلی بوو، ئازاد کرد. مەبەستی لەم کارە ئەوە بوو ئەگەر سوپای خوراسان بۆ جەنگی ئەو بگەڕێتەوە، بتوانێت کەڵك لەهاوڕێیەتی وەشمگیر وەربگرێت. وەشمگیر بەنەرمی وەڵامی دایەوە و ئامارەی بەناسازگاری خۆی لەگەڵ باوکی عەلی نەدا.

زاڵبوونی ڕۆکن ئەلدەولە لەڕەی

کاتێك ڕۆکن ئەلدەولە و براکەی عیماد ئەلدەولە، دوو کوڕەکەی بویە، لەهەواڵی زاڵبوونی وەشمگیر لەڕەی ئاگادار بوونەوە، چاوی تەماحیان تێبڕی چوونکە وەشمگیر ناتەوان و بەهۆی جەنگ لەگەڵ باوکی عەلی، هێز و توانا و توێشووی لەدەستدا بوو. بەم پێیە، ڕۆکن ئەلدەولە حەسەن کوڕی بویە هێرشی کردە سەر ڕەی و جەنگی لەگەڵ وەشمگیر دەستپێکرد. وەشمگیر هەڵات و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی داوای ئەمانیان لەڕۆکن ئەلدەولە کرد. وەشمگیر بەرەو تەبەرستان هەڵات و حەسەن کوڕی فیرزان مەبەستی ئەوی کرد و لەم کاتەیشدا ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی وەشمگیر داوای ئەمانیان لەحەسەن کرد. وەشمگیر بەناچاری بۆ خوراسان هەڵات.

دواتر حەسەن کوڕی فیرزان نامەی بۆ ڕۆکن ئەلدەولە نووسی و پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ بەست. ڕۆکن ئەلدەولە کچی حەسەنی کردە هاوسەری خۆی ولەو ژنە کوڕێکی بۆ هاتەدنیا بەناوی عیماد ئەلدەولە عەلی.

شیاو بوو ئەم ڕووداوانە دوای مەرگی سەعید نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی ئاماژەی پێبدرێت بەڵام ئاماژەمان پێدا تا ڕووداوەکان لەیەك نەپچڕێت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەم ساڵەدا بەدری خەرشەنی لەپەردەداری خەلیفە دوورخرایەوە و سەلامەی تولونی جێگەی گرتەوە.

لەموحەرەم/ سێپتامبەری ئەم ساڵە ئەستێرەیەکی کلکداری گەورە لەسەرەتای بورجی کوڵکەزێڕینە و کۆتایی بورجی دووپشك لەنێوان ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات دەرکەوت. سەری ئەم ئەستێرەیە لەڕۆژئاوا و کۆتاییەکەی لەڕۆژهەڵات و کلکێکی گەورەی بوو کەبۆ ماوەی سیانزە ڕۆژ دەبینرا. دواتر ڕۆشت و چیتر نەبینرا.

هەروەها لەم ساڵەدا بەتایبەت لەعێراق گرانی ڕوویدا و چوار ڕەتڵ نان بەدوو قیراتی ئەمیری دەفرۆشرا. هەژارەکان مردوویان دەخوارد و کوڵیرا و مەرگ بەرێژەیەکی بەرچاو زیادی کرد.

لەرەبیع الاخر/ دێسامبەری ئەم ساڵە ڕۆمییەکان لەحەلەب نزیك بوونەوە و شارەکانیان تالآن و وێران و نزیکەی پانزە هەزار کەسیان ئەسیر کرد.

لەم ساڵەدا سەمەلی لەکەنارەکانی تەرسوس هێرشی کردە سەر ڕۆم، کوشتی و بڕی و بێ زیان گەڕایەوە و ژمارەیەك لەسەرکردە ناودارەکانی ئەوانی ئەسیر کرد.

لەزیقەعدە/ جولای ئەم ساڵە، خەلیفە موتەقی، بەدری خەرشەنی وەك لێپرسراوی ڕێگەی فورات دەستنیشان کرد. ئەو بۆ وەر ،تنی ئەمان ڕۆشتە لای ئەخشید و ئەخشید دیمەشقی خستە ژێر فەرمانی ئەو بەلآم دوای ماوەیەك نەخۆش کەوت و مرد.

لەجومادی الاخرە/ فەوریەی ئەم ساڵە باوکی مەنسوری بویە کوڕی ڕۆکن ئەلدەولە کوڕی بویە یا هەمان مۆئەییەد ئەلدەولە چاوی بەدنیا هەڵهێنا.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی عەبدوللە، ناسراو بەسەیرەفی، فەقیهی شافعی، کەچەندین نووسراوی لەفیقەدا هەیە، مرد.

لەم ساڵەدا قازی باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی ئیسماعیل کوڕی محەممەد کوڕی ئیسماعیلی موحاملی، فەقیهی شافعی کەشارەزای حەدیس بوو، مرد. ئەو لەساڵی ٨٤٩/٢٣٥ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ئەو قازی کوفە و فارس بوو و

بەپێداگرییەوە داوای دەستە لەکار کێشانەوەی دەکرد و سەرئەنجام بەخواستەکەی رازی بوون.

لەم ساڵەدا باوکی حەسەن عەلی کوڕی ئیسماعیل کوڕی باوکی بیشری ئەشعەری موتەکەلیم، سەرۆکی ئایینی ئەشعەری مرد. ئەو لەساڵی ٨٧٣/٢٦٠ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ئەو لەوەچەی باوکی موسای ئەشعەری (ئەبوموسا) بوو.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی محەممەدی جیهانی، وەزیری سەعید نەسر کوڕی ئەحمەدی سامانی لەژێر داروپەردوو گیانیدا.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یوسف کوڕی نەزری هیرەوی، فەقیهی شافعی، مرد. لەساڵی ٨٤٣/٢٢٩ زایینی چاوی بەدنیا هەڵهێنا. ئەو لای رەبیع کوڕی سلێمان، هاوڕێی شافعی، زانست فێر بوو.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و سی و یەکی کۆچی (٩٤٢ زایینی)

سەرکەوتنی ناسر ئەلدەولە بەسەر عەدلی بەجکەمی

لەم ساڵەدا باوکی عەبدولله حسەین کوڕی سەعید کوڕی حەمدان سەرکەوتنی بەسەر عەدل، پەردەداری بەجکەم، بەدەست هێنا و سۆمای چاوی لێ سەندنەوە و بەرەو بەغداد ڕەوانەی کرد.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: عەدل دوای کوژرانی بەجکەم، پەیوەستی کوڕی رائیق بوو و لەگەڵ ئەو ڕۆشتە بەغداد و لەڕۆشتن بۆ موسڵ هاورێیەتی کرد. کاتێك ناسرئەلدەولە، کوڕی رائیقی کوشت – وەك ئاماژەی پێدرا– عەدل پەیوەستی ناسرئەلدەولە بوو و ناسر ئەلدەولە ئەوی لەگەڵ عەلی کوڕی خەلەف کوڕی تەیاب بۆ دیاری میسر و شام کە لەژێر فەرمانی کوڕی رائیقدا بوو، ڕەوانە کرد. پیاوێك بەناوی موسافیر کوڕی حەسەن بەنوێنەرایەتی کوڕی رائیق فەرمانڕەوایەتی رەحبەی دەکرد و کاتێك کوڕی رائیق کوژرا، موسافیر دەستی بەسەر ئەو سەرزەمینەدا گرت و بەرگری لێکرد و باجی کۆکردەوە. کوڕی تەیاب، عەدلی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بۆ جەنگی ئەو ڕەوانە کرد تا لەرەحبە دووری بخاتەوە. کاتێك عەدل گەیشتە ئەو سەرزەمینە، موسافیر بێ جەنگ رەحبەی تەسلیم کرد و عەدل فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینەی گرتەدەست و نامەی بۆ هاوەڵانی بەجکەم لەبەغداد نووسی و ئەوانی بۆ پەیوەست بوون بەخۆی هاندا. هاوەڵانی بەجکەم بەشێوەیەکی نهێنی پەیوەستی بوون و هێزی عەدل بەهۆی ئەوانەوە زیادی کرد و دەستی بەسەر ڕێگەی فورات و چەند ناوچەیەکی خابوردا گرت.

دواتر موسافیر دەستەیەکی لەمناڵەکانی نومەیر کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر قێرقیسیا و هاوەڵانی عەدلی لەوێ دەرپەڕاند و دەستی بەسەر ناوچەکەدا گرت.

عەدل بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. موسافیر خۆی شاردەوە و عەدل مەبەستی ئەوەی کرد خابور بخاتە ژێر فەرمانی خۆی. خەڵکانی خابور وشیار بوونەوە و داوای هاوکارییان لەمناڵەکانی نومەیر کرد. کاتێك عەدل لەمەبەستی ئەوان ئاگادار

بوویەوە، چیتر مەبەستی هێرش کردنە سەر ئەوانی نەکرد.

ئەو هەموو رۆژێك کاژێرێك پێش ئاوابوونی هەتاو، لەگەڵ سوپاییەکانی سوار ئەسپ دەبوو و تا کۆتایی رۆژ لەدەشتی قێرقیسیا دەگەڕا و سیخوڕەکانی هەواڵەکانی تایبەت بەدانیشتوانی خابوریان بۆ دەهێنا کەخەڵکانی خابور هەرکاتێك لەجموجۆڵی ئەو ئاگادار دەبنەوە، وشیاری دەکەنە پیشە. چل رۆژ ئەم کارەیان دووبارە کردەوە و کاتێك خەڵکانی خابور دەیانبینی سوار ئەسپ دەبێت بەڵام مەبەستی ئەوان ناکات، بلاوەیان لێکرد و لەهێرش نەکردنی ئەو دڵنیا بوون. سیخوڕەکان لەم پێشهاتە ئاگاداریان کردەوە. کاتێك سەربازەکانی عەدل بەژمارەی پێویست کۆبوونەوە، ئەوانی ڕەوانە کرد و فەرمانی پێدان کۆیلەکان بۆ گواستنەوەی بارەکان ڕەوانە بکەن. خۆی دەستبەجێ بەرێکەوت و بەرەبەیان گەیشتە شەماسییە کە یەکێك لەگەورەترین و بەهێزترین گوندەکانی خابور بوو. خەڵکی گوندەکە سەنگەریان گرت و عەدل رووبەڕوویان بوویەوە و چەند کەلێنێکی لەدیوارەکەدا دروست کرد و بەزۆر دەستی بەسەر شارەکەدا گرت. ژمارەیەکی کوشت و سامانێکی زۆری لەدانیشتوانەکەی سەند. چەند رۆژێك لەوێ مایەوە و دواتر بەرەو ناوچەکانی دیکە بەرێکەوت. شەش مانگ لەخابور ئوردووی لێدا. باج و سامانێکی زۆری کۆکردەوە و هێزی زیادی کرد. سوپاکەی بەئەندازەی پێویست بەهێز بوون و عەدل بۆ رەحبە گەڕایەوە و بارودۆخی سەقامیگر و پێگەی بەرز بوویەوە. بەبەردەوامی سەربازەکان لەبەغدادەوە پەیوەستی دەبوون.

دواتر مەبەستی نەسیبینی کرد چوونکە دەیزانی ناسرئەلدەولە لەموسڵ و سەرزەمینەکانی جەزیرە دوورە و ناتوانێت هێرش بکاتە سەر رەققە و حەڕان لەبەر ئەوەی یەئنسی مونسی لەگەڵ سوپاکەی خۆی و دەستەیەك لەمناڵەکانی نومەیر لەوێ نیشتەجێیە. عەدل خابوری بەجێهێشت و رووی کردە رەئس عەین و لەوێوە ڕێگەی نەسیبینی گرتەبەر. هەواڵی پێشڕەوی ئەو بەسوپاکەی حسەین کوڕی حەمدان گەیشت. حسەین سوپای کۆکردەوە و هێرشی کردە سەر نەسیبین. کاتێك لەنەسیبین نزیك کەوتەوە، عەدل و سوپاکەی رووبەڕووی بوونەوە. کاتێك ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند، سوپاکەی عەدل داوای ئەمانیان لەکوڕی حەمدان

تەنیا چەند کەس لەگەورەکان لەگەڵ عەدل مانەوە. کوڕی حەمدان، عەدل و کوڕەکەی گرت و سۆمای چاوی لێسەندنەوە و هەردووکیانی ڕەوانەی بەغداد کرد. عەدل و کوڕەکەی لەبیستی شەعبان/ یەکی مەی بەریسوایی بڕانە ناو بەغداد.

سەیف ئەلدەولە لەواست

پێشتر ئامارژەماندا بەپێگە و جێگەی سەیف ئەلدەولە عەلی کوڕی حەمدان لەواست دوای ڕۆشتنی هاوەڵانی بورەیدی لەم شارە. ئەو دەیویست لەواستەوە ڕێگەی بەسرە بگرێتەبەر و دەستی بەسەردا بگرێت بەڵام لەبەر نەبوونی پارە بەمەبەستەکەی خۆی نەگەیشت. نامەیەکی بۆ براکەی نووسی بەڵام ئەویش هیچی بۆ نەنارد. تەوزون و خەجخەج زۆریان لێدەکرد.

دواتر ناسرئەلدەولە بەباوکی عەبدوڵڵەی کوفی پارەی بۆ براکەی نارد تا لەنێوان تورکەکان بڵاوی بکاتەوە. تەوزون و خەجخەج (لەهاتنی پارەکە ئاگادار ببوونەوە) جوێنیان بەباوکی عەبدوڵڵەی کوفیدا و دژی ئەو ڕاپەڕین. سەیف ئەلدەولە پارەکەی وەرگرت و لەو دوانەی شاردەوە و ڕەوانەی بەغدادی کرد. ئەو فەرمانی بەتەوزوندا بەرەو جامیدە بڕوات و فەرمانڕەوایەتی ئەو ناوچەیە بگرێتەدەست و داهاتەکەی بۆ خۆی هەڵگرێت. هەروەها فەرمانی بەخەجخەجدا ڕێگەی مەزار بگرێتەبەر و بیپارێزێت و سامانەکەی بۆ خۆی کۆبکاتەوە.

سەیف، عێراقی لەبەرچاوی تورکەکان کەم بەها کرد و ئەوانی بۆ گرتنی شام و میسر هان دەدا و خراپەی براکەی خۆی دەهێنایە سەرزمان. تورکەکان نازیان پێدەفرۆشت و ئەو داواکارییەکانی ئەوانی دەهێنایەدی.

لەکۆتایی شەعبانی ئەم ساڵە/ نۆی مەی، تورکەکان دژی سەیف ئەلدەولە ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و شەوانە سەرکوتیان کرد. سەیف لەئوردووگاکەی بەرەو بەغداد هەڵات و سامانەکەی تاڵان کرا و ژمارەیەك لەهاوەڵانی کوژران.

کاتێك باوکی عەبدوڵڵەی کوفی گەیشتە لای ناسرئەلدەولە و لەهەواڵەکان ئاگاداری کردەوە، ناسرئەلدەولە بەباشی زانی بەرەو موسڵ بەڕێکەوێت بەڵام موتەقی هاتەلای و ڕێگەی ڕۆشتنی لێگرت. ناسر ئەلدەولە ڕازی بوو بەڵام کاتێك

موتەقی گەڕایەوە، ڕێگەی موسڵی گرتەبەر و لەم کاتەدا تورك و دەیلەمییەکان ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و دەستدرێژییان کردە سەر ماڵەکەی. باوکی عەبدوڵلەی قەراریتی بیٚ ئەوەی وەزیر بێت، کاروبارەکانی رادەپەڕاند.

فەرمانڕەوایی ناسرئەلدەولە کوڕی محەممەد حسەین کوڕی عەبدوللە کوڕی حەمدان لەبەغداد سیانزە مانگ و پێنج ڕۆژ درێژەی کێشا و باوکی عەباسی ئیسفەهانی پەنجا و یەك ڕۆژ وەزیر بوو. سەیف ئەلدەولە گەیشتە بەغداد.

بارودۆخی تورکەکان دوای ڕۆشتنی سەیف ئەلدەولە

کاتێك سەیف ئەلدەولە لەواست هەڵات، تورکەکان بۆ ئوردووگای خۆیان گەڕانەوە و لەنێوان تەوزون و خەجخەج ناسازگاری هاتە ئاراوە و لەسەر گرتنەدەستی کاروبارەکان کێشە لەنێوانیان سەری هەڵدا و سەرئەنجام لەسەر ئەوە ڕێککەوتن تەوزون ببێتە فەرمانڕەوا و خەجخەج سوپاسالار و هەردووك پەیوەندی زاوایەتییان لەگەڵ یەك بەست.

بورەیدی چاوی تەماحی بڕییە واست و بەرەو ئەو شارە بەرێکەوت. تەوزون فەرمانی بەخەجخەجدا بەرەو ڕووباری ئەبان بەرێکەوێت. بورەیدی پەیامی بۆ تەوزون نارد تا بەڵێنی ناردنی باجی واست بدات. تەوزون بەشێوەیەکی نەرم وەڵامی دایەوە بەڵام ئەو کارەی نەکرد و کاتێك نوێنەری بورەیدی گەڕایەوە، تەوزون سیخوڕێکی لەگەڵ نارد تا هەواڵەکانی ئەو و خەجخەجی پیٚ بگەیێنێت. کاتێك سیخوڕ گەڕایەوە، تەوزونی ئاگادار کردەوە کەبورەیدی لەگەڵ خەجخەج گفتوگۆی کردووە و خەجخەج دەخوازێت پەیوەستی ببێت. تەوزون لەگەڵ دووسەد کۆیلەی بڕواپێکراو بەخێرایی بۆ لای خەجخەج بەرێکەوت و لەشەوی دوانزەی ڕەمەزان/ بیست و یەکی مەی، لەکاتێکدا خەوتبوو، لەسەر سەری دابەزی. کاتێك خەجخەج لەهاتنی ئەو ئاگادار بوویەوە، بەجل و بەرگەکانی بەری وتەور بەدەست سوار ئەسپەکەی بوو و بەرگری لەخۆی کرد بەڵام پاش کەمێك گرتیان و بردیانە لای تەوزون. تەوزون ڕەوانەی واستی کرد. تەوزون لەدووەم ڕۆژی گەیشتنی سۆمای چاوی لەخەجخەج سەندەوە و دواتر ئەوی بۆ واست نارد.

ڕۆشتنی سەیف ئەلدەولە بۆ بەغداد و هەڵاتنی لەو شارە

کاتێك –ئاماژەمان پێدا– هەڵات، پەیوەستی براکەی بوو و لەم کاتەدا لەناسازگاری نێوان تەوزون و خەجخەج ئاگادار بوویەوە و بەمشێوەیە چاوی تەماحی بڕییە گرتنی بەغداد. ئەو بەرەو بەغداد بەرێکەوت و لەباب حەرب (دەروازەی جەنگ) ئوردووی لێدا و داوای پارەی لەخەلیفە موتەقی کرد تا ئەگەر تەوزون مەبەستی هێرش کردنە سەر بەغدادی کرد، ڕووبەڕووی بێتەوە.

موتەقی چوارسەد هەزار درهەمی بۆ نارد. سەیف ئەم پارەی لەناو سوپاکەی دابەش کرد و ئەوەی لەبەغداد خۆی شاردبوویەوە، هاتەدەر و پەیوەستی سوپاکەی بوو. ئەو لەسیانزەی ڕەمەزان/ بیست و دووی مەی گەیشتە بەغداد.

کاتێك تەوزون ئاگادار بوو لەوەی سەیف ئەلدەولە گەیشتۆتە بەغداد، کەیغەلغی لەگەڵ سێسەد جەنگاوەر لەواست بەجێهێشت و خۆی بەرەو بەغداد بەرێکەوت. کاتێك سەیف ئەلدەولە لەهێرشی تەوزون ئاگادار بوویەوە، لەگەڵ هەموو سوپاکەی کەحەسەن کوڕی هارون لەناویاندا دەبینرا، دەروازەی حەربی بەجێهێشت و هەڵات.

فەرمانڕەوایی تەوزون

پێشتر وتمان سەیف ئەلدەولە بەغدادی بەجێهێشت و کاتێك هەڵات، تەوزون هاتە ناو بەغداد. هاتنە ناوەوەی ئەو بۆ بەغداد لەبیست و پێنجی ڕەمەزان/ چواری جون بوو. موتەقی خەڵاتی پێبەخشی و ئەوی کردە ئەمیر ئەمیرەکان. باوکی جەعفەری کەرخی راوێژکار و پێشکاری تەوزون هاوشێوەی باوکی عەبدوڵڵەی کوفی کاروبارەکانی رادەپەڕاند.

کاتێك تەوزون واستی بەجێهێشت، بورەیدی هێرشی کردە سەر شارەکە. سوپاکەی تەوزون لەواست هەڵات و تەوزونیش نەیتوانی دوای ڕێکخستن و سەقامگیر کردنی بارودۆخی بەغداد بەرەو واست بڕوات لەبەر ئەوە تا چەند ڕۆژێك لەزیقەعدە/ جولای لەبەغداد مایەوە.

تەوزون یەکێك لەکۆیلە بەرێزەکانی سەیف ئەلدەولەی ئەسیر کرد کە بەیەکێك لەکەسە نزیکەکانی ئەو هەژمار دەکرا. ئەو، ئەم کۆیلەی ئازاد کرد کەبەسەمال ناویان دەبرد. رێزی گرت وبۆ لای سەیف ئەلدەولەی ڕەوانە کردەوە. ئەم کردەوەیە پێگەی تەوزونی لای منالەکانی حەمدان بەرز کردەوە. دواتر تەوزون بەرەو واست ئەسپی غاردا و مەبەستی هێرش کردنە سەر بورەیدی کرد. باوکی جەعفەر کوڕی شێرزاد لای بورەیدی هەلات و خۆی گەیاندە سوپاکەی تەوزون. تەوزون بەخێرهێنانی کرد و کاروبارەکانی خۆی بەو سپارد.

ڕۆشتنی فەرمانڕەوای عەمان بۆ بەسرە

لەزیحەججە/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە یوسف کوڕی وەجیە، فەرمانڕەوای عەمان، لەگەڵ چەندین کەشتی مەبەستی بەسرەی کرد و ئاگری جەنگی دژی بورەیدی هەڵگیرساند و ئوبلەی خستە ژێر فەرمانی خۆیەوە و هێزێکی زۆری پێبڕا و ئەوەندی نەمابوو فەرمانڕەوایەتی بەسرە بگرێتەدەست. بورەیدی و براکانی لەمرگ نزیك بوونەوە.

بورەیدی کەشتیوانێکی بوو بەناوی رەنادی کەبەڵێنیدا شکست بەیوسف کوڕی وەجیە بێنێت. لەبەرابەردا بورەیدیش چەندین بەڵێنی پێدا. ئەم کەسە دوو بەلەمی هەڵگرت و بەگەلا و لقی وشك بووی دارخورما ئاخنی. کەسی لەکار و مەبەستەکەی خۆی ئاگادار نەکردەوە و لەشەودا بەلەمەکانی خستە ناو ئاو تا لەئوبلە نزیك بوونەوە.

کەشتییەکانی کوڕی وەجیە شەوانە بەیەکەوە دەبەسترانەوە و لەتەنیشت یەك هاوشێوەی پردێك بەرچاو دەکەوتن. کاتێك شەو گەیشتە نیوە، ئەو پیاوە گڕی بەردایە دوو بەلەمەکە و لەگەڵ ڕەوتی ئاو بەرەو لای کەشتییەکانی نارد. ئەو دوو بەلەمە لەبا خێراتر ڕێگەیان دەبڕی تا ئەوەی گەیشتنە کەشتییەکانی کوڕی وەجیە. ئاگر لەکەشتییەکان بەربوو و تەناف لەنگەرەکان سووتان و ئەوەی لەناو کەشتییەکاندا بوو، گڕی گرت. خەڵك سامانێکی زۆریان لەکەشتییەکان تالان کرد و یوسف کوڕی وەجیە لەموحەرەمی ساڵی ٩٤٣/٣٣٢ زایینی هەلات. بورەیدی

بەڵێنەکانی خۆی بردەسەر. لەکاتی ئەم جەنگە کوڕی شێرزاد لەناو سوپاکەی بورەیدی هەڵات و پەیوەستی تەوزون بوو.

لێڵ بوونی پەیوەندییەکانی نێوان موتەقی باللە و تەوزون

محەممەد کوڕی یەنالی تەرجومان یەکێك لەگەورەترین سەرکردەکانی تەوزون بوو و جێگری ئەو لەبەغداد هەژمار دەکرا. کاتێك تەوزون گەیشتە واست، لای ئەو خراپەی محەممەدیان هێنایە سەرزمان و بەشێوەیەکی قێزەون لای تەوزون ئاماژەیان بەناوی ئەودا. بەم شێوەیە محەممەد خوازیاری جیابوونەوە لەتەوزون بوو.

لەو کاتەدا باوکی حسەین کوڕی موقلەی وەزیر، گوندە تایبەتییەکانی تەوزونی لەکەنارەکانی بەغداد لەو بەکرێ گرتبوو و بەڵێنی بڕێك پارەی پێدابوو بەڵام لەهەموو گوندەکاندا رووبەرووی زەرەر و زیان بوویەوە. باوکی حسەین لەوە ترسا تەوزون لێکۆڵینەوەی لەگەڵ بکات و لەم رۆژانەیشدا بوو کوڕی شێرزاد پەنای بۆ تەوزون برد. وەزیر و کەسانی دیکە ترسان و گومانیان کرد پەنا بردنی ئەو بۆ تەوزون لەپیلان و دەسیسەکانی ئەو لەگەڵ بورەیدی سەرچاوەی گرتووە.

تەرجومان و کوڕی موقلە بوونە یەك و نامەیان بۆ کوڕی حەمدان نووسی تا سوپایەك (تەنانەت ئەگەر ژمارەیان کەم بێت) بۆ لای خەلیفە موتەقی ڕەوانە بکات. ئەوان بەخەلیفەیان وت: ئایا نەتبینی دوێنێ بورەیدی چ بەڵایەکی بەسەر تۆدا هێنا و چۆن پێنسەد هەزار دیناری لێ سەندی و بەهەمان ئەندازەت بۆ سوپاکە خەرج کرد، بورەیدی بەڵێنی داوە پێنسەد هەزار دینار بۆ تەوزون وەربگرێت و رایگەیاندووە ئەم بڕە پارەی لەبەجکەم ماوەتەوە، لەدەستی تۆدایە، هەنووکە شێرزاد هاتووە تا ئەو بڕە پارە لەتۆ وەربگرێت و تۆ لەخەلافەت دوور بخاتەوە وتەسلیمی بورەیدیت بکات. موتەقی ڕەنجا و مەبەستی ئەوەی کرد بڕواتە لای کوڕی حەمدان. لەم کاتەدا کوڕی شێرزاد لەگەڵ سێسەد سوارچاك گەیشت.

مەرگی نەسر کوڕی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سامانی

لەرەجەب/ مارسی ئەم ساڵە سەعید نەسر کوڕی ئەحمەد کوڕی ئیسماعیلی سەلمانی فەرمانڕەوای خوراسان و ماوەرا ئەلنەهر، بەهۆی نەخۆشی سیل لەپێ کەوت. بۆ ماوەی سیانزە مانگ نەخۆش بوو و چیتر کەس لەگەورەکانی بنەماڵەی سامانی زیندوو نەبوون. ئەوان بەرادەیەك بۆ لەناو بردنی یەکتر هەوڵیاندا کەدەستەیەکیان لەم ڕێگەدا کوژران و دەستەیەکیان لەناو جێگەدا. فەرمانڕەوایی ئەو سی ساڵ و سی و سێ ڕۆژ درێژەی کێشا و ساڵەکانی ژیانی لەسی و هەشت کۆتایی پێهات.

ئەو پیاوێکی خۆڕاگر، بەخشندە و بیرمەند بوو. لەبەڵگەکان بۆ خۆڕاگر بوونی ئەو ئەمەیە: ڕۆژێك کۆیلەکەی گەوهەرێکی گرانبایی لێ دزی و بەبەهای سیانزە هەزار درهەم بەبازرگانێکی فرۆشت. بازرگان خۆی هاتە لای سەعید و ئاگاداری کردەوە کەگەوهەرێکی کڕیوە و تەنیا شیاوی ئەمیرە. گەوهەرەکەی بردە لای ئەمیر. کاتێك گەوهەرەکەی بینی، زانی لەخۆی دزراوە. ئەمیر پرسیاری لەبازرگان کرد بەچ بەهایەك ئەو گەوهەرەی کریوە و ئەوەی لەکێی کڕیوە؟ بازرگان، کۆیلە و بەهاکەی وت. ئەمیر فەرمانیدا دەستبەجێ بەهاکەیان هێنا و دوو هەزار درهەمی خستەسەر.

بازرگان داوای لەئەمیر کرد لەکوشتنی کۆیلەکەی چاوبپۆشێت. ئەمیر وتی: بەناچاری دەبێت ئەدەب بکرێت بەڵام خوێنی ئەوم بەتۆ بەخشی. ئەمیر کۆیلەکەی هێنا و ئەدەبی کرد. دواتر ئەوی بۆ لای بازرگان نارد و وتی: خوێنی ئەوم بەتۆ بەخشی و هەنووکە ئەو بۆ لای تۆ دەنێرم. ئەگەر خاوەنی ئەم گەوهەرە یەکێك لەخەڵکان بوو دەیوت: ئەمە سامانی منە کەدوای ئەوەی لێم دزراوە، بۆ من گەڕاوەتەوە و تۆ پارەی خۆت لەکەسێك وەربگرە کەپێت داوە.

دەگێڕنەوە ڕۆژێك نەسر کوڕی ئەحمەد بەناو سوپاکەی خۆیدا دەگەڕا. لەناو سوپاکە سەربازێك دەبینرا بەناوی نەسر کوڕی ئەحمەد(هاوناوی نەسر کوڕی ئەحمەدی ئەمیر) کاتێك لەبەردەم ئەمیر گوزەری کرد، ئەمیر وەستانی و پرسیاری ناوەکەی کرد. سەربازەکە بێدەنگ بوو. ئەمیر دووبارە پرسی و سەرباز دووبارە وەڵامی نەدایەوە. یەکێك لەکەسانی دەوروبەر وتی: ئەو ناوی نەسر کوڕی

ئەحمەدە و لەبەر ڕێزگرتن لەئەمیر بێدەنگ بووە. سەعید وتی: کەواتە دەبێت ماف بۆ بگێڕینەوە و ڕۆژانەکەی زیاد بکەین. دواتر ئەوی لەخۆی نزیک کردەوە و مانگانەی بۆ زیاد کرد.

دەگێڕنەوە کاتێك براکەی باوکی زەکەریا دژی ئەو ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە، گەنجینە و سامانەکانی تالآن کرد و کاتێك سەعید دووبارە فەرمانڕەوایەتی بەدەست هێنایەوە، ناوی دەستەیەکیان هێنایە سەرزمان کەسامان و داراییەکانیان تالآن کردبوو بەلآم ئەو توندی لەگەڵ کەس نەنواند. پێیان وت یەکێك لەبازرگانەکان کێردێکی گرانبایی لەسامانەکانی ئەو بەدووسەد درهەم کڕیوە. کەسی بۆ لای ئەو پیاوە نارد و دووسەد درهەمەکەی بۆ گەڕاندەوە و داوای کێردەکەی کرد. بازرگان تەنیا بەوەرگرتنی هەزار درهەم بەفرۆشتنی کێردەکە ڕازی بوو. سەعید وتی: ئایا سەرتان لەو سوڕنەماوە، سامانەکەی خۆم لای ئەو دەبینم، سزای نادەم و مافی خۆی بۆ دەگێڕمەوە. بازرگان بۆ وەرگرتنی هەزار دینارەکە پێداگری کرد و سەعید فەرمانیدا ڕەزامەندی ئەو بەدەست بێنن.

دەگێڕنەوە نەخۆشی ئەو سیانزە مانگ درێژەی کێشا. ئەو بەردەوام سەرقاڵی نوێژ خوێندن و پاڕانەوە بوو. لەکۆشکەکەی ژوورێکیان بۆ دروست کرد و ناوی ناو پەرستشگە. بەردەوام جل و بەرگی خاوێنی دەپۆشی و پێ پەتی دەڕۆشتە ئەو ژوورە و نوێژی دەخوێند و دەپاڕایەوە و لەگوناح و خراپەکاری خۆی بەدوور دەگرت تا ئەوەی مرد و لای باوکی بەخاك سپێردرا.

فەرمانڕەوای کوڕی نەسر کوڕی ئەحمەد، ئەمیر نوح کوڕی نەسر

کاتێك نەسر کوڕی ئەحمەد مرد، کوڕەکەی نوح، فەرمانڕەوایەتی خوراسان و ماوەرائەلنەهری گرتەدەست و لەشەعبان/ مارسی ئەم ساڵە خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ بەست و سوێندیان بۆ خوارد و نازناوی ئەمیر حەمید یان پێ بەخشی. کارەکانی ئەو و بەڕێوەبردنی وڵات بەباوکی فەزڵ محەممەد کوڕی ئەحمەدی حاکم سپێردرا.

کاتێك نوح لەسەر تەخت دانیشت، باوکی فەزڵ کوڕی ئەحمەد کوڕی حەمویە کەیەکێك لەهاوڕێ نزیکەکانی باوکی بوو، هەڵات. چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو: ئەمیر سەعید نەسر، ئیسماعیلی کوڕی وەك فەرمانڕەوای بوخارا دەستنیشان کرد و باوکی فەزڵ کەپێشکار و راوێژکاری ئیسماعیل بوو، لەگەڵ نوح و هاوەڵانی رێگەی خراپەخوازی گرتەبەر و نوح ڕقی ئەوی لەدڵ گرت و دواتر ئیسماعیل لەسەردەمی باوکی، مرد.،

نەسر خوازیاری باوکی فەزڵ بوو و ئەوی هەڵدەبژارد. رۆژێك پێی وت: ئەگەر من مردم، تۆ خۆت رزگار بکە چوونکە دەترسم نوح هێرش بکاتە سەر تۆ. لەبەر ئەمە کاتێك ئەمیر نەسر مرد، باوکی فەزڵ بوخارای بەجێهێشت و لەجەیحون پەڕییەوە و ڕۆشتە ئامول و لەگەڵ باوکی عەلی کوڕی موحتاج کە لەنەیشابور بوو، نامەیان ئاڵ و گۆڕ کرد و لەبارودۆخی خۆی ئاگاداری کردەوە. باوکی عەلی لەوەڵامدا بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆی رێگەی نەدا بڕواتە ئەو دیارە.

لەم کاتەدا ئەمیر نوح بەدەستی خۆی ئەمان نامەی بۆ باوکی فەزڵ نارد. باوکی فەزڵ گەڕایەوە و نوح چاکەکاری لەگەڵ کرد و ئەوی وەك فەرمانڕەوای سەمەرقەند هەڵبژارد. باوکی فەزڵ، لەمحەممەد کوڕی ئەحمەدی حاکم خۆی دوور دەخستەوە. ئەویان بەخەیات ناو دەبرد. حاکمیش ڕقی ئەوی لەدڵدا بوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەموحەرەم/ سێپتامبەری ئەم ساڵە، مۆعێزئەلدەولە کوڕی بویە گەیشتە بەسرە و ڕووبەڕووی سوپاکەی بورەیدی بوویەوە و ماوەیەکیان بەجەنگ بەسەر برد. دواتر دەستەیەك لەهاوەڵانی داوای ئەمانیان لەسوپاکەی بورەیدی کرد و پەیوەستی ئەوان بوون. ئەو ترسا فەرماندەکانی دیکەیش ڕێگەی ئەوان بگرنەبەر (پەیوەستی بورەیدی بن) لەبەر ئەمە بەسرەی بەجێهێشت و گەڕایەوە.

لەم ساڵەدا ئەمیر باوکی مەنسور کوڕی موتەقی باللە لەگەڵ کچی ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان پەیوەندی ژن و مێردایەتی بەست و مارەیی ئەو بەهەزار هەزار درهەم دیاریکرا و سەد هەزار دینار شیربایییان پێدا.

لەم ساڵەدا ناسرئەلدەولە، باوکی ئیسحاقی قەراریتی قۆڵبەست کرد و لەمانگی ڕەجەب/ مارس، باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی عەبدوڵلەی ئیسفەهانی لەجێگەی ئەو دانا. بەڵام باوکی عەبدوڵلەی کوفی کاروبارەکانی بەڕێوەدەبرد. قەراریتی هەشت مانگ و شەش ڕۆژ وەزیر بوو. ناسرئەلدەولە لێکۆڵینەوەی لەگرفتاری خەڵکان دەکرد و خۆی هاوشێوەی فەرماندەی پاسەوانەکان بەکاروبارەکانەوە سەرقاڵ دەبوو.

لەم ساڵەدا ئەردهەژێنێکی گەورە کەنارەکانی نەسای لەخوراسان هەژاند و چەندین ئاوەدانی وێران کرد و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان لەژێر داروپەردوودا مردن. ئەم ئەردهەژێنە زۆر گەورە بوو.

لەم ساڵەدا ئەمیر نوح، محەممەد کوڕی نەسەفی بەردهی بۆ بارەگاکەی بانگ کرد. لای نوح خراپەی ئەویان هێنابوویە سەرزمان. نوحی ئەوی کوشت و چوارمێخەی کێشا. جەنازەکەی ئەویان داگرت و فڕاندیان و کەس نەیزانی کێ ئەو کارەی کردووە.

لەهەشتی ڕەمەزان/ حەڤدەی مەی ئەم ساڵە دوای گەڕانەوەی ناسرئەلدەولە لەبەغدادەوە بۆ موسڵ و پێش هاتنی براکەی لەواستەوە بۆ بەغداد، باوکی حسەین کوڕی موقلە، وەك وەزیری خەلیفە موتەقی دەستنیشان کرا.

لەم ساڵەدا پاشای ڕۆم نوێنەرێکی بۆ لای خەلیفە نارد و داوای ئەو دەستماڵەی

لێکرد کەگومانی دەکرد مەسیح بەوە روخساری خۆی سڕییەوە و نەخشی روخساری لەناو دەستماڵەکەدا نەخشی بەستووە. ئەو پەیامی نارد ئەگەر ئەو دەستماڵەی بۆ بنێرێت ژمارەیەك لەئەسیرە موسوڵمانەکان ئازاد دەکات. موتەقی قازی و فەقیهەکانی کۆکردەوە و داوای فتوای لێکردن. ئەوان ناسازگار بوون. دەستەیەك پێیان وابوو دەستماڵەکە بۆ پاشای رۆم بنێرن و ئەسیرەکان ئازاد بکەن و دەستەیەك بیریان دەکردەوە ئەم دەستماڵە لەکۆنەوە لەناو سەرزەمینی موسوڵمانان بووە و هیچ کام لەپاشاکانی رۆم داوای نەکردووە و ئەگەر ئێستا بۆی بنێردرێت، بەهای و پێگەی موسوڵمانان کەم دەکاتەوە.

عەلی کوڕی عیسای وەزیر لەناو ئەم دەستەیە دەبینرا. وتی: رزگار کردنی موسوڵمانان لەهێشتنەوەی ئەم دەستماڵە باشترە. خەلیفە فەرمانیدا دەستماڵەکەیان بۆ بنێرن و ئەسیرەکان ئازاد بکەن. ئەو کارەیان کرد و کەسیان بۆ لای پاشای رۆم نارد و ئەسیرەکان ئازاد کران.

لەم ساڵەدا ئەبوبەکر محەممەد کوڕی ئیسماعیلی فەرغانی سۆفی، مامۆستای ئەبوبەکری دەقاق، کۆچی دوایی کرد. ئەو لەناو شێخەکان بەناوبانگ بوو.

لەم ساڵەدا محەممەد کوڕی یەزدادی شارەزووری کە بەنوێنەرایەتی محەممەد کوڕی رائیق کاروبارەکانی دیمەشقی رادەپەڕاند و پەیوەستی ئەخشید بوو و ئەخشید ئەوی وەك فەرماندەی پاسەوانەکانی میسر دەستنیشان کرد، مرد.

لەم ساڵەدا سەنان کوڕی سابت کوڕی قورە لەسەرەتای زیقەعدە/ جولای بەهۆی نەخۆشی سکچوونەوە مرد. هەرچەند لەپزیشکیدا کەسێکی شارەزا و کارامە بوو، بەڵام نەبووە هۆی ئەوەی بتوانێت خۆی لەمردن رزگار بکات.

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی عەبدوسی جەهشیاری، مرد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و سی و دووی کۆچی (٩٤٣ و ٩٤٤ زایینی)

ڕۆشتنی موتەقی بۆ موسڵ

لەم ساڵەدا خەلیفە موتەقی بەرەو موسڵ بەڕێکەوت.

چۆنیەتییەکەی – وەك ئاماژەمان پێدا – بەم شێوە بوو: کوڕی موقلە و تەرجومان لای موتەقی خراپەی تەوزون و کوڕی شێرزادیان هێنایە سەرزمان. دواتر کوڕی شێرزاد لەپێنجی موحەرەم/ نۆی دێسامبەر لەگەڵ سێسەد سوارچاك گەیشتە بەغداد و موتەقی لەهاتنی ئەو ترسا. شێرزاد لەبەغداد مایەوە و فەرمانی دەدا و لەهیچ کارێکدا راوێژی بەموتەقی نەدەکرد.

موتەقی کەسی بۆ لای ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان ناردبوو تا سوپایەکی بۆ بنێرێت بۆ ئەوەی بیبەن بۆ موسڵ. ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان سوپایەکی بەفەرماندەیی کوڕە مامەکەی باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی سەعید کوڕی حەمدان ڕەوانە کرد. کاتێك ئەم سوپایە گەیشتنە بەغداد، لای دەروازەی حەرب دابەزین و شێرزاد خۆی شاردەوە. موتەقی لەگەڵ بنەماڵەکەی، کەسانی دەوروبەر، وەزیر و گەورەکانی بەغداد وەك سەلامەی تولونی، باوکی زەکەریا یەحیا کوڕی سەعیدی سوسی، باوکی محەممەدی ماردانی، باوکی ئیسحاقی قەراریتی، باوکی عەبدوللەی موسەوی، سابت کوڕی سەنان کوڕی سابت کوڕی قورەی پزیشك، باوکی نەسر محەممەد کوڕی یەنالی تەرجومان و کەسانی دیکە لەگەڵ ئەو سوپایە بەرەو موسڵ بەڕێکەوت.

کاتێك موتەقی بەغدادی بەجێهێشت، کوڕی شێرزاد ستەمکاری و زۆرداری کردە پیشە و سامانی خەڵکانی زەوت کرد. شێرزاد، تەوزونی(لەواست بوو) لەبارودۆخی خۆی ئاگادار کردەوە. بەم شێوەیە تەوزون واستی بۆ بورەیدی بەجێهێشت و کچەکەی خۆی کردە هاوسەری ئەو و ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر. سەیف ئەلدەولەیش بەتەنیایی بۆ پەیوەست بوون بەخەلیفە موتەقی بەرەو تکریت بەڕێکەوت. موتەقی پەیامی بۆ ناسرئەلدەولە نارد و ئەوی بۆ بارەگاکەی خۆی

بانگ کرد و وتی: پەیمان ئەوە بوو بێیتە لای ئێمە. ناسرئەلدەولە بەرێکەوت و لەبیست و یەکی رەبیع الاوەل/ سیانزەی ژانویە گەیشتە تکریت. موتەقی خۆی بۆ پێشوازی کردنی ڕۆشت و رێزی گرت. خەلیفە بەرەو موسڵ بەرێکەوت و ناسرئەلدەولە لەتکریت مایەوە. تەوزون هێرشی کردە سەر تکریت و لەدوو فەرسەخی تکریت، رووبەرووی سوپاکەی سەیف ئەلدەولە کوڕی حەمدان بوویەوە. ئەم دوو سوپایە بۆ ماوەی سێ ڕۆژ بەکوشتاری یەکتر سەرقاڵ بوون و لەرۆژی چوارەم، بیست و حەوتی رەبیع الاوەل/ بیست و نۆی دێسامبەر، سەیف ئەلدەولە شکستی خوارد. تەوزون و عەرەبەکان سامانی سەیف ئەلدەولە و براکەیان تالان کرد. سەیف ئەلدەولە و ناسرئەلدەولە لەگەڵ موتەقی بەرەو موسڵ بەرێکەوتن.

هاوەڵانی تەوزون لەبەغداد شۆڕشیان کرد و ئەو ناچار بۆ بەغداد گەڕایەوە. سەیف ئەلدەولەیش بۆ گۆڕەپانی جەنگ گەڕایەوە و لەمانگی شەعبان/ مارس لەحەربی رووبەرووی یەکبوونەوە و دووبارە سەیف شکستی خوارد و تەوزون شوێنی کەوت.

کاتێك سەیف ئەلدەولە گەیشتە موسڵ، ئەو و براکەی ناسرئەلدەولە لەگەڵ خەلیفە موتەقی و کەسانی دیکە، بەرەو نەسیبین بەرێکەوتن. تەوزون ڕۆشتە ناو موسڵ و موتەقی رێگەی ڕەققەی گرتەبەر و سەیف ئەلدەولە پەیوەستی بوو. موتەقی پەیامی بۆ تەوزون نارد کە لەپەیوەندی ئەو لەگەڵ بورەیدی و هاوپەیمانی لەگەڵ ئەو نیگەرانە و ئەگەر خوازیاری رەزامەندی خەلیفەیە دەبێت لەگەڵ سەیف ئەلدەولە و ناسرئەلدەولە رێگەی ئاشتی بگرێتەبەر تا ئەو (خەلیفە) بۆ بەغداد بگەڕێتەوە. باوکی عەبدوللە محەممەد کوڕی باوکی موسای هاشمی لەمبارەوە لەموسڵەوە بۆ لای تەوزون هاتوچۆی دەکرد تا ئەم ئاشتییە سەقامگیر بوو و ناسرئەلدەولە بۆ سنوورەکانی ژێر دەستی بەڵێنیدا بۆ ماوەی سێ ساڵ، ساڵانە سێ هەزار و شەشسەد هەزار درهەم بدات. تەوزون بۆ بەغداد گەڕایەوە و موتەقی لەموسڵ لای منداڵەکانی حەمدان مایەوە. دواتر هەموویان روویان کردە ڕەققە و لەوێ نیشتەجێ بوون.

گەیشتنی مۆعیزنەلدەولە بۆ واست و دیالە و گەڕانەوەی ئەو

لەم ساڵەدا مۆعیزئەلدەولە باوکی حسەین کوڕی بویە ئاگادار بوویەوە کەتەوزون بەرەو موسڵ دەڕوات و لەسەر بنەمای ئەو بەڵێنەی لەگەڵ هاوەڵانی بورەیدی دایناوە، بەرەو واست بەرێکەوتووە. ئەوان بەڵێنیان دانابوو بەهێزی دەریایی هاوکاری بکەن بەڵام بەڵێنەکەی خۆیان نەبردەسەر.

تەوزون لەموسڵەوە بەرەو بەغداد بەرێکەوت و لەوێ بۆ جەنگی مۆعێزئەلدەولە ئەسپی غاردا و لەحەڤدەی زیقەعدە/ دوانزەی جولای دوو سوپا لەقیبابی حومەید دەستیان بۆ شمشێر برد. جەنگی نێوان ئەوان دە و چەند ڕۆژ درێژەی (سیانزە ڕۆژ) کێشا و سوپاکەی تەوزون پاشەکشێیان دەکرد و دەیلەمییەکان پێشڕەوی تا ئەوەی تەوزون لەرووباری دیالە پەڕییەوە و لەوێ مایەوە و ڕێگەی نەدا دەیلەمییەکان لەرووبار بپەڕنەوە.

جارێکی دیکە لەرووباری دیجلە رووبەرووی یەکبوونەوە. سوپای تەوزون دەیویست دەیلەمییەکان ناکاوگیر بکات. کوڕی بویە بەباشی زانی لەدیالە دوور بکەوێتەوە بۆ ئەوەی لەوێ گرفتار نەبێت و ئاوی لەژێر فەرماندا بێت. تەوزون هەستی بەمەبەستەکەی کرد و دەستەیەك لەسوپاکەی ڕەوانە کرد. ئەوان لەدیالە پەڕینەوە و بۆسەیان دانا. کاتێك مۆعێزئەلدەولە لەڕۆشتن بەردەوام بوو و سوپاکەی لەدوای خۆی، لەناکاو ئەوانەی بۆسەیان دانابوو، هاتنەدەر و لەنێوان ئەو و سوپاکەی جیاییان دروست کرد و هێرشیان کردە سەر سوپاکەی مۆعیزئەلدەولە لەکاتێکدا ئامادە نەبوون.

تەوزون دەنگی سوپاییەکانی خۆی بیست و بەخێرایی ئەسپی غاردا و دەستەیەك لەسوپاکەی بەمەلە کردن لەرووبار پەڕینەوە و خۆیان گەیاندە سوپاکەی کوڕی بویە و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوشتن و ئەسیر کردن. پاشماوەکان ریسوا کران و کوڕی بویە و وزەیرەکەی، سەیمەری لەچواری زیحەججە/ نۆی سێپتامبەر بەرەو شوش هەڵاتن و ئەو سوپاییانەی بێ زیان رزگاریان ببوو، پەیوەستیان بوون. چواردە سەرکردەی ئەوان ئەسیر کرا کەکوڕی داعی عەلەوی

لەناویاندا دەبینرا. ژمارەیەکی زۆر لەدەیلەمییەکان داوای ئەمانیان لەتەوزون کرد.
لەم کاتەدا نەخۆشی پەرکەم (قێ) دووبارە یەخەی تەوزونی گرت و بەنەخۆشییەکەیەوە سەرقاڵ بوو. دەستی لەشوێنکەوتنی مۆعیزئەلدەولە هەڵگرت و بەرەو بەغداد گەڕایەوە.

کوژرانی باوکی یوسفی بورەیدی

لەم ساڵەدا باوکی عەبدوللە بورەیدی، باوکی یوسفی برای کوشت.

چۆنیەتییەکەی بەم شێوە بوو باوکی عەبدوللەی بورەیدی هەموو سامانەکەی خۆی، بۆ جەنگی مناڵەکانی حەمدان کە لەو کاتەدا گەیشتبوونە واست و هەروەها بۆ جەنگی تەوزون خەرج کردبوو. کاتێك سوپاکەی هەستیان بەکەمی سامانی ئەو کرد، خوازیار پەیوەست بوون بەبراکەی (باوکی یوسف) بوون (چوونکە سامانی زۆری لەبەردەستدا بوو). باوکی عەبدوللە لەباوکی یوسفی برای قەرزی وەردەگرت و باوکی یوسف هەرجار کەمێکی پێدەدا و زمانی بۆ سەرکۆنە کردنی دەکردەوە و ئاماژەی بەخراپەکاری و شێت بوون و بیرنەکردنەوەی بۆ ئەنجامدانی کاروبارەکان دەدا. باوکی عەبدوللە گوێی لەوتەکانی دەگرت. دواتر باوکی عەبدوللە دڵنیا بوو لەوەی براکەی دەیەوێت بیگرێت و قۆڵبەستی بکات و خۆی بەتەنیایی جڵەوی کاروبارەکان بگرێتەدەست. هەردووك لەیەك دەترسان.

لەم کاتەدا باوکی عەبدوللە گەوهەرێکی گرانبایی بۆ لای براکەی نارد کەبەجکەم لەکاتی بەستنی پەیوەندی هاوسەرگیری کچەکەی لەگەڵ بورەیدی، پیشکەشی کچەکەی خۆی کردبوو. بەجکەم ئەو گەوهەرەی لەکۆشکی خەلیفە هەڵگرت و باوکی عەبدوللە لەسەرەتای پەیوەندیی ژن و مێردایەتی خۆی، گەوهەرەکەی لەکچەکەی بەجکەم سەند. کاتێك پەیك گەیشتە لای باوکی یوسف و لەپەیامەکەی باوکی عەبدوللە ئاگاداری کردەوە و گەوهەرەکەی پێدا، باوکی یوسف گەوهەرناسەکانی کۆکردەوە تا بەهای گەوهەرەکە بخەملێنن و چوونکە ئەوان لەدیاریکردنی بەهای گەوهەرەکە زێدەڕۆییان کرد، توڕە بوو و بەهاکەی بەرادەیەك کەم کردەوە تا گەیشتە پەنجا هەزار درهەم و دووبارە سەرکۆنە کردنی

براکەی دەستپێکردەوە و کەم و کوڕییەکانی ئەوی هێنایە سەرزمان و بەهەمان پەیك، پەنجا هەزار درهەمی بۆ ڕەوانە کرد. کاتێك پەیك گەیشتە لای باوکی عەبدوڵلە، لەوەی ڕوویدابوو، ئاگاداری کردەوە. فەرمێسك لەچاوی باوکی عەبدوڵلە هاتەخوار و وتی: ئایا پێت نەوت شێتی و هەژاری من ئەو پێگە بەرزەی پێبەخشیت و هاوشێوەی قارون دەوڵەمەندی کردیت، دواتر ئاماژەی بەچاکییەکانی خۆی لەگەڵ باوکی یوسفدا.

چەند ڕۆژ دواتر، باوکی عەبدوڵلە، کۆیلەکانی خۆی لەرێگەی مەسقەف، لەنێوان ڕووبار و ماڵەکەی ئەو جێگیر کرد. کاتێك براکەی، باوکی یوسف، لەڕووبار دەگەڕایەوە و گەیشتە سەر ئەم رێگەیە، کۆیلەکان هێرشیان کردەسەر و خوێنیان ڕشت. ئەو بەردەوام هاواری دەکرد: براگیان، براگیان، منیان کوشت. براکەی کەدەنگی هاوارەکانی دەبیست، وتی: بەجەهەننەم. برای ئەم دوانە باوکی حسەین لەماڵەکەی خۆی کەلای ماڵی باوکی عەبدوڵلە بوو، بەپەلە هاتەدەر و بەدەم پاڕانەوە وتی: برا! ئەوت کوشت و جوێنبارانی کرد. باوکی عەبدوڵلە بێدەنگی هەڵبژارد. کاتێك باوکی یوسف کوژرا، بەخاکی سپارد. سوپا لەم پێشهاتە ئاگادار بوویەوە و شۆڕشی کرد چوونکە گومانیان دەکرد باوکی یوسف زیندووە. باوکی عەبدوڵلە فەرمانیدا گۆڕەکەی هەڵبدەنەوە و جەنازەکەی لەسەر ڕێگە فڕێبدەن. کاتێك سوپاییەکان جەنازەی ئەویان بینی، هێور بوونەوە و باوکی عەبدوڵلە فەرمانیدا دووبارە بەخاکی بسپێرن. باوکی عەبدوڵلە ڕۆشتە ما باوکی یوسفی برای و هەموو سامانەکانی فڕاند. گەوهەرەکەیش لەناو کالاکاندا دەبینرا. ئەو شتێکی زۆری لەسامانی براکەی بەدەست نەهێنا چوونکە براکە پێشتر زۆربەی خەرج کردبوو و زۆربەی بەدەستی خەڵکان پرژ و بلاو بوویەوە. کەواتە هەم سامانەکەی لەدەستدا هەم گیانی براکەی.

مەرگی باوکی عەبدوڵڵەی بورەیدی

لەشەوال/ مەی ئەم ساڵە باوکی عەبدوڵڵەی بورەیدی هەشت مانگ دوای کوشتنی براکەی، بەهۆی تایەکی سووتێنەر مرد. دوای ئەو باوکی حسەینی برای جڵەوی کاروبارەکانی گرتەدەست. ئەو بەشێوەیەکی نەشیاو و نەگونجاو مامڵەی لەگەڵ سوپاییەکان دەکرد. سوپاییەکان دژی ئەو ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و ویستیان بیکوژن و برازاکەی، باوکی قاسم، کوڕی باوکی عەبدوڵڵە بێننە سەرتەخت بەڵام ئەو بۆ هەجەر هەڵات و داوای هاوکاری لەقەرەمتییەکان کرد و قەرەمتییەکان هاوکارییان کرد. براکانی باوکی تاهیری قەرەمتی، لەگەڵ سوپایەك بەهاوڕێیەتی ئەو بەرەو بەسرە بەرێکەوتن و بینیان باوکی قاسم پارێزگاریان لێدەکات. ئەو قەرەمتییەکانی لەو کەنارە دوور کردەوە و ئەوان ماوەیەك گەمارۆیان خستەسەر. بەڵام سەرئەنجام بێزار بوون و لەنێوان ئەو و مامەکەی ئاشتییان سەقامگیر کرد و گەڕانەوە. باوکی حسەین، ڕۆشتە ناو بەسرە و سوپای ڕازاندەوە و بەمەبەستی جەنگ لەگەڵ تەوزون ڕێگەی بەغدادی گرتەبەر.

لەم کاتەدا یەئنس، کۆیلەی باوکی عەبدوڵڵەی بورەیدی، چاوی تەماحی بڕییە فەرماندەیی و لەگەڵ یەکێك لەسەرکردە دەیلەمییەکان ڕێککەوتن لەسەر ئەوەی فەرماندەیی لەنێوان خۆیان دابەش بکەن و باوکی قاسم دووربخەنەوە. دەیلەمییەکان پەیوەستی ئەو سەرکردەیە بوون. باوکی قاسم بێ ئەوەی لەم کەین و بەینە ئاگادار بێت، یەئنسی بۆ لای ئەوان نارد. کاتێك یەئنس گەیشتە لایان، فەرمانی وەستانیدا. لەم کاتەدا ئەو سەرکردە دەیلەمییە، دەیویست بەتەنیا جڵەوی کاروبارەکان بگرێتەدەست و فەرمانیدا بەزوبین یەئنس بکوژن. زوبین بەرپشتی کەوت و برینداری کرد. یەئنس هەڵات و خۆی شاردەوە.

دواتر دووبەرەکی و چەند گوتاری و بەربڵاوی لەناو دەیلەمییەکان هاتە ئاراوە و ئەو سەرکردەیش خۆی شاردەوە. ئەویان گرت و لەشارەکە دووریان خستەوە و باوکی قاسم فەرمانیدا یەئنس تیمار و چارەسەر بکەن لەگەڵ ئەوەی دەیزانی ئەو ئەم پیلانەی داڕشتووە. کاتێك برینەکەی چاك بوویەوە، باوکی قاسم دوای چل و چەند ڕۆژ ئەوی گرت و سەد هەزار دیناری لێسەند و دواتر کوشتی. پێگەی باوکی

قاسم بەرز بوویەوە تا ئەوەی –ئاماژەی پێدەدرێت– رووبەرووی چارەنووسی خوایی بوویەوە.

نامەگۆڕینەوەی موتەقی و تەوزون بەمەبەستی گەڕانەوە

لەم ساڵەدا خەلیقە موتەقی نامەیەکی بۆ تەوزون نووسی و داوای لێکرد بۆ بەغداد بگەڕێتەوە چوونکە دەیبینی مناڵەکانی حەمدان لێی بێزار بوون و حەز بەگەڕانەوەی ئەو دەکەن. لەبەر ئەمە بەناچاری نامەیەکی بۆ تەوزون نووسی و حەسەن کوڕی هارون و باوکی عەبدوللە کوڕی باوکی موسای هاشمی نارد تا لەمبارەوە گفتوگۆ بکەن. تەوزون و کوڕی شێرزاد بەروو کراوەیی و پێداگرتن بۆ سەقامگیر کردنی ئاشتی، پێشوازییان لەو دووانە کرد و ئەو دوانە کارەکانی تەوزونیان پشت راست کردەوە و سوێندیان پیێ خوارد تا بۆ موتەقی وەفادار ببێت و لەکاتی سوێند خواردن ژمارەیەکی بەرچاو لەقازییەکان، فەقیهەکان و عەباسییەکان و عەلەوییەکان و دەستەیەك لەخەڵکانی کۆکردەوە وتەوزون سوێندی خوارد بەموتەقی و وەزیرەکەی وەفادار بێت. ئەوان ئەم سوێندەیان نووسی و سەرئەنجامی خەلیفە موتەقی بەوە کۆتایی هات کە لەگێڕانەوەی رووداوەکانی ساڵی ٩٤٤/٣٣٣ ئاماژەی پێدەدرێت.

زاڵبوونی روسەکان لەشاری بەردعە

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەروسییە لەدەریاوە بەرەو ئازەربایەجان بەرێکەوتن و لەرێگەی رووباری کوڕ کە رووبارێکی گەورە بوو، خۆیان گەیاندە بەردعە. جێگری مەرزبان لەبەردعە لەگەڵ دەستەیەك لەدەیلەمییەکان و خۆبەخشەکان کەژمارەیان لەپێنج هەزار کەس زیاتر بوو، هاتنە پێش و رووبەرووی سەربازە روسەکان بوونەوە و هێشتا تاژێرێك لەدەستپێکردنی جەنگەکە تێنەپەڕی، موسوڵمانان شکستیان خوارد و دەیلەمییەکان کوژران و روسەکان تا ناو شارەکە شوێنیان کەوتن. هەرکەس چوارپێی بوو، سواری بوو و هەڵات. روسەکان ڕۆشتنە ناو بەردعە و ئەمانیان بەهەموان بەخشی و چاکەکارییان لەگەڵ دانیشتوانی شارەکە کرد.

سوپای موسوڵمانان لەهەموو کەنارەکانەوە هێرشیان کردە سەر ئەو شارە و روسەکان شکستیان پێ هێنان. کەس نەیتوانی لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری بکات. زۆرینەی خەڵك لەشارەکە هاتنەدەر و بەردبارانی روسەکانیان دەکرد و روسەکان رێگەی ئەم کارەیان لێدەگرتن بەلاّم ئەوان دەستیان لەکار و کردەوەکانی خۆیان هەڵنەدەگرت و تەنیا بیرمەندەکان ئەم کارەیان بەکردەوەیەکی بێهۆ دەزانی بەلاّم خەڵکانی گەڕەك و کۆڵانەکان داری ڕق و تۆڵەیان لەدڵدا چاندبوو. لەم کاتەدا جارچی روس جاریدا خەڵکان دەبێت شارەکە چۆڵ بکەن و بۆ ئەم کارە سێ رۆژ دەرفەتیان هەیە. هەرکەس چوارپێی بوو و دەیتوانی هەڵێت، ماڵئاوایی لەشارەکە کرد بەلاّم زۆرینەیان مانەوە و لەدوایین رۆژ، روسەکان دەستیان بۆ شمشێر برد و ژمارەیەکی زۆریان لەخەڵك کوشت و دوای کۆمەڵکوژی، زیاتر لەدەهەزار کەس ئەسیر کران و پاشماوەکانیان لەمزگەوتی گەورەی شارەکە کۆکردەوە. روسەکان پێیان وتن: یا گیانی خۆتان بکڕنەوە، یابینەری مەرگی خۆتان بن. مەسیحییەك نێوەنجیگەری کرد و پێشنیاری کرد هەرکام بیست درهەمی لێ بستێنن و رزگاریان بکەن. جگە لەموسوڵمانە بیرمەندەکان کەس بەم پێشنیارە رازی نەبوو. روسەکان کاتێك بینیان ناتوانن هیچیان لێ بەدەست بێنن، تا دووایین کەسیان کوشت و تەنیا هەلاّتوان رزگاریان بوو. روسەکان سامان و دارایی

دانیشتوانەکەیان تالآن کرد و کۆیلەکانیان بۆ خۆیان هەڵگرت. هەر ژنێکی جوانیان بینی، کردیانە ژن و کەنیزی خۆیان.

ڕۆشتنی مەرزبان بۆ جەنگی روسەکان و سەرکەوتن بەسەر ئەوان

کردەوەی روسەکان لەگەڵ دانیشتوانی بەردعە –وەك ئاماژەی پێدرا– نەشیاو بۆ رازی بوون بوو. بانگی کۆبوونەوەی گشتی بەرز بوویەوە. مەرزبان کوڕی محەممەد خەڵکانی کۆکردەوە تا ئەوەی ژمارەی سوپاکەی گەیشتە سی هەزار کەس. ئەو لەگەڵ ئەوان بەرێکەوت و بەرەبەیان و ئێواریێ هێرشی دەکردە سەر روسەکان تا ئەوەی روسەکان توانای بەرگری کردنیان لەدەستدا و هەموو جارێك تێکشاو دەگەڕانەوە. ڕۆژەکان بەمشێوەیە تێدەپەڕین و روسەکان روویان کردە مەراغە و لەبرسانا دەستیان بەخواردنی میوە کرد و نەخۆشی لەناو ئەواندا بلآو بوویەوە و ژمارەی مردووەکانیان زیادی کرد.

کاتێك مەرزبان نەیتوانی بەئاسانی سەرکەوتن بەدەست بێنێت، رێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر. بیری کردەوە لەچەند شوێنێك بۆسە بنێتەوە و دواتر لەگەڵ سوپاکەی هێرش بکاتە سەر روسەکان و کەم کەم پاشەکشێ بکات و لەناکاو ئەوانەی لەناو بۆسەکاندان، هێرش بکەنە سەر روسەکان و مەرزبان بگەڕێتەوە و فەرمانی گەڕانەوە بۆ ناو گۆڕەپانی جەنگ بەسوپاکەی بدات. ئەم کارەی کرد و جەنگی لەناو گۆڕەپان هەڵگیرساند. لەگەڵ سوپاکەی کەم کەم پاشەکشێی کرد و روسەکان شوێنیان کەوتن تا ئەوەی لەشوێنی بۆسەکە گوزەریان کرد. سوپاکەی مەرزبان بێ ئەوەی سەیری دواوە بکات، هەڵدەهات.

مەرزبان دەڵێت: فەرمانم بەسوپاکەمدا بگەڕێنەوە بەڵام چوونکە ترس لەروسەکان لەناخیاندا رەگی داکوتابوو، نەگەڕانەوە. دڵنیابووم ئەگەر بارودۆخ بەم شێوەیە بڕواتە پێش، روسەکان ژمارەیەکی زیاترمان لێ دەکوژن و دواتر دەگەڕێنەوە بۆ گیانی ئەو سەربازانەی لەبۆسەکاندا بوون و تا دوایین کەسیان کوشتار دەکەن.

دەڵێت: بەتەنیا گەڕامەوە و براکەم و یەکێك لەهاوەڵانم بەدوامدا هاتن. خۆم بۆ

زاڵبوونی روسەکان لەشاری بەردعە

لەم ساڵەدا دەستەیەك لەروسییە لەدەریاوە بەرەو ئازەربایەجان بەرێکەوتن و لەرێگەی رووباری کوڕ کە رووبارێکی گەورە بوو، خۆیان گەیاندە بەردعە. جێگری مەرزبان لەبەردعە لەگەڵ دەستەیەك لەدەیلەمییەکان و خۆبەخشەکان کەژمارەیان لەپێنج هەزار کەس زیاتر بوو، هاتنە پێش و رووبەرووی سەربازە روسەکان بوونەوە و هێشتا تاژێرێك لەدەستپێکردنی جەنگەکە تێنەپەڕی، موسوڵمانان شکستیان خوارد و دەیلەمییەکان کوژران و روسەکان تا ناو شارەکە شوێنیان کەوتن. هەرکەس چوارپێی بوو، سواری بوو و هەڵات. روسەکان ڕۆشتنە ناو بەردعە و ئەمانیان بەهەموان بەخشی و چاکەکارییان لەگەڵ دانیشتوانی شارەکە کرد.

سوپای موسوڵمانان لەهەموو کەنارەکانەوە هێرشیان کردە سەر ئەو شارە و روسەکان شکستیان پێ هێنان. کەس نەیتوانی لەبەرابەر ئەوان خۆڕاگری بکات. زۆرینەی خەڵك لەشارەکە هاتنەدەر و بەردبارانی روسەکانیان دەکرد و روسەکان رێگەی ئەم کارەیان لێدەگرتن بەڵام ئەوان دەستیان لەکار و کردەوەکانی خۆیان هەڵنەدەگرت و تەنیا بیرمەندەکان ئەم کارەیان بەکردەوەیەکی بێهۆ دەزانی بەڵام خەڵکانی گەڕەك و کۆڵانەکان داری ڕق و تۆڵەیان لەدڵدا چاندبوو. لەم کاتەدا جارچی روس جاریدا خەڵکان دەبێت شارەکە چۆڵ بکەن و بۆ ئەم کارە سێ رۆژ دەرفەتیان هەیە. هەرکەس چوارپێی بوو و دەیتوانی هەڵێت،ماڵئاوایی لەشارەکە کرد بەڵام زۆرینەیان مانەوە و لەدواین رۆژ، روسەکان دەستیان بۆ شمشێر برد و ژمارەیەکی زۆریان لەخەڵك کوشت و دوای کۆمەڵکوژی، زیاتر لەدەهەزار کەس ئەسیر کران و پاشماوەکانیان لەمزگەوتی گەورەی شارەکە کۆکردەوە. روسەکان پێیان وتن: یا گیانی خۆتان بکڕنەوە، یابینەری مەرگی خۆتان بن. مەسیحییەك نێوەنجیگەری کرد و پێشنیاری کرد هەرکام بیست درهەمی لێ بستێنن و رزگاریان بکەن. جگە لەموسوڵمانە بیرمەندەکان کەس بەم پێشنیارە رازی نەبوو. روسەکان کاتێك بینیان ناتوانن هیچیان لێ بەدەست بێنن، تا دووایین کەسیان کوشت و تەنیا هەڵاتوان رزگاریان بوو. روسەکان سامان و دارایی

دانیشتوانەکەیان تالآن کرد و کۆیلەکانیان بۆ خۆیان هەڵگرت. هەر ژنێکی جوانیان بینی، کردیانە ژن و کەنیزی خۆیان.

ڕۆشتنی مەرزبان بۆ جەنگی روسەکان و سەرکەوتن بەسەر ئەوان

کردەوەی روسەکان لەگەڵ دانیشتوانی بەردعە -وەك ئاماژەی پێدرا- نەشیاو بۆ رازی بوون بوو. بانگی کۆبوونەوەی گشتی بەرز بوویەوە. مەرزبان کوڕی محەممەد خەڵکانی کۆکردەوە تا ئەوەی ژمارەی سوپاکەی گەیشتە سی هەزار کەس. ئەو لەگەڵ ئەوان بەرێکەوت و بەرەبەیان و ئێواریێ هێرشی دەکردە سەر روسەکان تا ئەوەی روسەکان توانای بەرگری کردنیان لەدەستدا و هەموو جارێك تێکشاو دەگەڕانەوە. رۆژەکان بەمشێوەیە تێدەپەڕین و روسەکان روویان کردە مەراغە و لەبرسانا دەستیان بەخواردنی میوە کرد و نەخۆشی لەناو ئەواندا بلآو بوویەوە و ژمارەی مردووەکانیان زیادی کرد.

کاتێك مەرزبان نەیتوانی بەئاسانی سەرکەوتن بەدەست بێنێت، رێگەی فرت و فێڵی گرتەبەر. بیری کردەوە لەچەند شوێنێك بۆسە بنێتەوە و دواتر لەگەڵ سوپاکەی هێرش بکاتە سەر روسەکان و کەم کەم پاشەکشێ بکات و لەناکاو ئەوانەی لەناو بۆسەکاندان، هێرش بکەنە سەر روسەکان و مەرزبان بگەڕێتەوە و فەرمانی گەڕانەوە بۆ ناو گۆڕەپانی جەنگ بەسوپاکەی بدات. ئەم کارەی کرد و جەنگی لەناو گۆڕەپان هەڵگیرساند. لەگەڵ سوپاکەی کەم کەم پاشەکشێی کرد و روسەکان شوێنیان کەوتن تا ئەوەی لەشوێنی بۆسەکە گوزەریان کرد. سوپاکەی مەرزبان بێ ئەوەی سەیری دواوە بکات، هەڵدەهات.

مەرزبان دەڵێت: فەرمانم بەسوپاکەمدا بگەڕێنەوە بەڵام چوونکە ترس لەروسەکان لەناخیاندا رەگی داکوتابوو، نەگەڕانەوە. دڵنیابووم ئەگەر بارودۆخ بەم شێوەیە بڕواتە پێش، روسەکان ژمارەیەکی زیاترمان لێ دەکوژن و دواتر دەگەڕێنەوە بۆ گیانی ئەو سەربازانەی لەبۆسەکاندا بوون و تا دوایین کەسیان کوشتار دەکەن.

دەڵێت: بەتەنیا گەڕامەوە و براکەم و یەکێك لەهاوەڵانم بەدوامدا هاتن. خۆم بۆ

کوژران ئامادە کردبوو. لەم کاتەدا زۆربەی دەیلەمییەکان شەرم دایگرتن و گەڕانەوە و پێکەوە رووبەرووی روسەکان بووینەوە. نهێنی نێوان خۆم و سەربازەکانی ناو بۆسەکانم هێنایە سەرزمان و ئەوان لەپشتەوە هێرشیان کردە سەر روسەکان. شەرێکی بوێرانەمان دەستپێکرد و ژمارەیەکی زۆرمان لەروسەکان کوشت. سەرکردەکەیان لەناو کوژراوەکاندا دەبینرا. پاشماوەی سوپاکەیان پەنایان بۆ قەلاَی شارەکە برد. ئەم شارە بەشەهریستان ناو دەبرا. خواردەمەنی و توێشوی زۆریان لەم شارە پاشەکەوت کردبوو. سامان وئەسیرەکانیان لەگەڵ خۆیان بۆ ئەو شارە گواستبوویەوە. مەرزبان گەمارۆی خستە سەریان و خۆراگری کردە پیشە. ئاگادار بوویەوە باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی سەعید کوڕی حەمدان بەرەو ئازەربایەجان بەرێکەوتووە و گەیشتۆتە سەلْماس. ناسرئەلدەولەی ئامۆزای ئەوی ڕەوانە کردبوو تا دەست بەسەر ئازەربایەجاندا بگرێت. کاتێك ئەم هەواڵە بەمەرزبان گەیشت، چەندین دەستەی بۆ درێژەدان بەگەمارۆی سەر روسەکان دانا و خۆی بۆ جەنگی کوڕی حەمدان بەرێکەوت. ئاگری جەنگ هەڵگیرسا بەلاَم بەفر باری و سوپاکەی کوڕی حەمدان بلاَوەی لێکرد چوونکە زۆربەی سوپاکەی لەعەرەبەکان پێك دەهاتن. لەم کاتەدا نامەیەکی ناسرئەلدەولە گەیشت کەهەواڵی مەرگی تەوزونی تیا نووسرابوو و نووسیبووی خۆی بەرەو بەغداد بەرێکەوتووە. ناسرئەلدەولە فەرمانی بەباوکی عەبدوللە حسەین کوڕی حەمداندا بۆ لای ئەو بگەڕێتەوە و باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی حەمدان گەڕایەوە.

سوپاکەی مەرزبان جەنگیان دژی روسەکان درێژە پێدا. لەم کاتەدا کۆلێرا لەناو روسەکان بلاَو بوویەوە و هەرکات کەسێك بەهۆی ئەم نەخۆشییەوە دەمرد، ئەویان لەگەڵ کەرەستەکانی جەنگی بەخاك دەسپارد. موسوڵمانان دوای گەڕانەوەی روسەکان گۆڕەکانیان هەڵدایەوە وکەرەستەکانی جەنگیان هێنایەدەر. دواتر روسەکان شەوانە قەلاَکەیان بەجێهێشت و سامان و ئەوەی دەیانویست، خستیانە سەرشان و بەرەو رووباری کوڕ بەرێکەوتن و سوار کەشتییەکانیان بوون و ڕۆشتن. سوپاکەی مەرزبان نەیانتوانی شوێنیان کەون و سامانەکەیان تالاَن بکەن. ئەوانیان پشتگوێ خست و خواوەند سەرزەمینە ئیسلامییەکانی لەوان پاك کردەوە.

شۆڕشی کوڕی ئەشکام دژی نوح

لەم ساڵەدا عەبدوللە کوڕی ئەشکام ڕێگەی ناسازگاری کردنی ئەمیر نوحی گرتەبەر و لەخوارەزم ئالای شۆڕشی بەرز کردەوە. بۆ ئەم مەبەستە نوح لەبوخاراوە بەرەو مەرو بەڕێکەوت و سوپایەکی ڕەوانە کرد. ئیبراهیم کوڕی بارسی وەك فەرماندەی ئەم سوپایە هەڵبژارد. ئەم سوپایە بۆ جەنگی ئەشکام ڕێگەی دەبڕی کەئیبراهیم لەڕێگەدا مرد. کوڕی ئەشکام نامەی بۆ فەرمانڕەوای تورکستان نووسی و داوای هاوکاری لێکرد. فەرمانڕەوای تورکستان منداڵێکی لای نوح لەبوخارا زیندانی بوو. نوح نامەیەکی بۆ باوکی نووسی ئەگەر کوڕی ئەشکام بگرێت، کوڕەکەی ڕزگار دەکات. فەرمانڕەوای تورکستان ڕازی بوو. کاتێك کوڕی ئەشکام لەم پیلانە ئاگادار بوویەوە، دووبارە ملکەچی خۆی بۆ فەرمانەکانی نوح نیشاندا و لەخوارەزمەوە بەرەو بارەگای نوح بەڕێکەوت. نوح ڕێزی گرت و لەگوناحەکەی خۆش بوو.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەڕەمەزان/ ئاوریلی ئەم ساڵە باوکی تاهیری هەجەری (قەرەمتی) پێشوای قەرەمتییەکان، گرفتاری ئاوڵە بوو و مرد. ئەو سێ برای بوو: باوکی قاسم سەعید کوڕی حەسەن کەگەورەترین برای ئەو بوو و باوکی عەباس فەزڵ کوڕی حەسەن. ئەم دوانە هەردووك هاوڕا و هاوئەندێشەی باوکی تاهیر بوون. ئەم دوانە برایەکی دیکەیان بوو لەگەڵ ئەوان یەکی نەدەگرت و بەردەوام سەرقاڵی خواردنەوە و شەهوەت پەرەستی بوو.

لەجومادی الاوەل/ ژانویەی ئەم ساڵە گرانییەکی ئەوتۆ لەبەغداد هاتە ئاراوە کە یەك قەفیز ئارد بەشەست و چەند درهەم فرۆشرا. سێ ڕەتڵ نانی وشك بەیەك درهەم، بارانێکی ئەوتۆ باری کەماڵەکانی وێران کرد و ژمارەیەك لەژێر داروپەردووی وێرانییەکان مردن. بەهای زەوی بەرادەیەك کەمی کرد کەئەوەی

بەهاکەی یەك دینار بوو بەکەمتر لەیەك درهەم دەفرۆشرا. ئەوەی وێران دەبوو، نۆژەنیان نەدەکردەوە و ژمارەیەکی زۆر لەگەرماوەکان و بازارەکان لەبەر کەم بوونی خەڵکان پشتگوێ خران و بەهۆی کەم دروست کردنی خانوبەرە، ژمارەیەکی زۆر لەکارگەکانی خشت لێدان چۆڵ کران و ئەگەر کەسێك بەناچاری دەبوا شوێنێك نۆژەن بکاتەوە، خشتە کۆنەکانی بەکار دەبرد. دزی و تالاّن کردنی ماڵەکان زیادی کرد و دزەکان شەو و رۆژ سەرقاڵی برینی ماڵی خەڵکان بوون. دزەکان شوێنکەوتە و هاوەلاًنی کوڕی حەمدی بوون. کاتێك دزی شەوانەرۆژی هاوەلاّنی کوڕی حەمدی زیادی کرد، خەڵکان خۆیان پاسەوانی و کێشکیان دەگرت و بەشەیپور داوای هاوکاریان لەیەك دەکرد. پێگەی کوڕی حەمدی بەرز بوویەوە و خەڵکان نەیاندەتوانی رووبەرووی کارەکانی ببنەوە. کوڕی شێرزاد ئەمان و خەلاّتی پێبەخشی و پەیمانی لێسەند کەمانگانە پانزە هەزار دینار لەوەی خۆی و هاوەلاّنی دەیدزن، بەو بدات. کوڕی شێرزاد رۆژانە بەشی خۆی لەکوڕی حەمدی وەردەگرت. بەلاّی ئەو بەرادەیەك گەورە بوو کەهاوشێوەی نەبینراوە. لەم کاتەدا باوکی عەباسی دەیلەمی فەرماندەی پاسەوانەکانی بەغداد، کوڕی حەمدی گرت و لەجومادی الاخرە/ ژانویە ئەوی کوشت و بەم شێوەی گرفتاری خەڵکان تا رادەیەك کەمی کرد.

لەشەعبان/ مارسی ئەم ساڵە کەبەرابەر بوو لەگەڵ مانگی نیسان، لەهەوا شتێکی گەورە دەرکەوت کە لەبەغداد روخساری خۆری داپۆشی. خەڵکان بەکوللە لەقەڵەمیاندا تا ئەوەی یەکیان کەوتە سەرزەوی. باڵندەیەك بوو بەدوو باڵی قنج و راست و نەخشدار کە لەناو باخ و بێستانەکان دەفڕی و هەرکات مرۆڤ باڵەکانی بەدەست دەگرت، نەخشەکەی لەسەر دەستی دەمایەوە و باڵەکەی هەڵدەکەنرا. منالّەکان بە(طحان الذريرە) ناویان دەبرد.

لەم ساڵەدا مۆعێزئەلدولە دەستی بەسەر واستدا گرت و سوپاکەی بورەیدی رێگەی بەسرەیان گرتەبەر.

لەم ساڵەدا سەیف ئەلدەولە کوڕی حەمدان، محەممەد کوڕی یەنالی تەرجومانی لەڕەققە گرت و کوشتی چوونکە ئاگادار ببوویەوە لەگەڵ موتەقی یەکیان گرتووە

بۆ ئەوەی هێرش بکەنە سەر سەیف ئەلدەولە.

لەم ساڵەدا تەوزون لەبەغداد کەخوانێکی گشتی ڕێکخستبوو، لەبەرچاوی هەموان لەهۆش چوو و شێرزاد بەشتێك روخساری داپۆشی تا کەس نەیبینێت. ئەو مۆڵەتی ڕۆشتنی بەخەڵکاندا و وتی: ئەمە نیشانەی خوماری ئەوە.

لەم ساڵەدا نافیع کۆیلەی یوسف کوڕی وەجیە، فەرمانڕەوای عەمان، دژی سەروەری خۆی ئالآی شۆڕشی بەرز کردەوە و دەستی بەسەر عەماندا گرت.

لەرەبیع الاوەل/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە، ڕۆمییەکان هاتنە ناو رەئس عەین و سێ ڕۆژ مانەوە و سامانەکانیان فڕاند و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانەکەیان ئەسیر کرد. عەرەبەکان هێرشیان کردنەسەر و ئاگری جەنگیان هەڵگیرساند. ڕۆمییەکان کەسوپاکەیان لەهەشتا هەزار کەس پێکدەهات و دوموستوق فەرماندەی ئەوان بوو، رەئس عەینیان چۆڵ کرد.

لەرەبیع الاوەل/ نۆڤەمبەری ئەم ساڵە ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان، ئەبوبەکر محەممەد کوڕی عەلی کوڕی موقاتیلی وەك کارگوزاری ڕێگەی فورات، دیاری موزێر، فەرمانده‌ی سوپای قێنسرین، پایتەختەکان و حیمس دەستنیشان و لەگەڵ ژمارەیەك لەسەرکردەکان بەرەو ئەو سنورە، ڕەوانەی کرد بەڵام دوای ئەو لەرەجەب/ فەوریەی ئەم ساڵە کوڕە مامەکەی باوکی عەبدوللە حسەین کوڕی سەعید کوڕی حەمدانی بۆ ئەم کارە راسپارد. کاتێك باوکی عەبدوللە گەیشتە ڕەققە، دانیشتوانی ئەم شارە ڕێگەیان نەدا بڕواتە ناو شارەکە. ئەو ڕووبەڕوویان بوویەوە و سەرکەوتنی بەدەست هێنا و بەشێك لەشارەکەی سووتاند و گەورەکانی شارەکەی گرت و ئەوانی لەگەڵ خۆی بۆ حەلەب برد.

ڕووداوەکانی ساڵی سێسەد و سی و سێی کۆچی (٩٤٤ کۆچی)

ڕۆشتنی موتەقی بۆ بەغداد و لەسەرکار لابردنی ئەو

خەلیفە موتەقی نامەیەکی بۆ ئەخشید محەممەد کوڕی توغجی فەرمانڕەوای میسر نووسی و سکاڵای لەبارودۆخی خۆی کرد و فەرمانی هاتن بۆ بارەگای خۆی پێدا. ئەو لەمیسرەوە بەرێکەوت و کاتێك گەیشتە حەلەب، باوکی عەبدوڵلە سەعید کوڕی حەمدان کەکوڕی موقاتیل هاوڕێیەتی دەکرد، لەوێ ڕۆشت. کاتێك کوڕی موقاتیل بینی باوکی عەبدوڵلە ڕۆشتووە، خۆی شاردەوە و کاتێك ئەخشید گەیشتە ئەو دیارە، خۆی ئاشکرا کرد. ئەخشید ڕێزی گرت و وەك لێپرسراوی کۆکردنەوەی باجی میسر دەستنیشانی کرد و پاشماوەی ئەو باجەی ناسرئەلدەولە کوڕی حەمدان دەیویست لێی بستێنێت، بەو بەخشی کەبڕەکەی پەنجا هەزار دینار بوو.

ئەخشید حەلەبی بەجێهێشت و لەنیوەی موحەرەم/ نۆی سێپتامبەر لەڕەققە پەیوەستی موتەقی بوو. موتەقی ڕێزی لێگرت و پێگەی بەرز کردەوە. ئەخشید لای ئەو هاوشێوەی بەندەکان دەوەستا و لەپێش خەلیفەوە هەڵدەهات. هەرکات موتەقی داوای لێدەکرد سوار ئەسپ بێت، تا موتەقی لەئەسپ دانەدەبەزی، سوار ئەسپ نەدەبوو. ئەخشید بۆ موتەقی و باوکی حسەین کوڕی موقلە و کەسانی دەوروبەری ئەوان دیاری گرانبایی هێنابوو. هەوڵیدا موتەقی لەگەڵ ئەو بەرەو میسر و شام بەرێکەوێت و ئەو لای موتەقی بێت بەڵام موتەقی ڕازی نەبوو. ئەخشید پێشنیاری بەموتەقی کرد لەشوێنی خۆی بمێنێتەوە و نەگەڕێتەوە بۆ بەغداد و ئەوی لەتەوزون ترساند بەڵام موتەقی گوێی لەم پێشنیارەیش نەگرت و داوای لەکوڕی موقلە کرد لەگەڵ ئەخشید بەرەو میسر بڕوات تا فەرمانڕەوایەتی ئەو سەرزەمینە بگرێتەدەست بەڵام کوڕی موقلە ڕازی نەبوو و ئەویش، خەلیفەی لەتەوزون ترساند.، کوڕی موقلە دوای ئەوە دەڵێت: ئەخشید ئامۆژگاری کردم بەڵام گوێم لێنەگرت.

وەك ئاماژەمان پێدا، موتەقی كەسانێكی بۆ لای تەوزون نارد تا پەیمانی ئاشتی ببەستن. نوێنەرەكانی موتەقی تەوزونیان سوێنددا بۆ ئەوەی بەخەلیفە و وەزیرەكەی وەفادار بێت. كاتێك تەوزون سوێندی خوارد، نوێنەرەكان خەلیفەیان ئاگادار كردەوە. خەڵكانیش هەواڵی سوێند خواردنەكەی تەوزونیان بۆ خەلیفە نووسی. موتەقی لەڕەققە لەرێگەی فوراتەوە لەبیست و شەشی موحەرەم/ بیستی سێپتامبەر بەرەو بەغداد كەوتەرێ و ئەخشید بۆ میسر گەڕایەوە. كاتێك موتەقی گەیشتە هیت، لەوێ مایەوە و كەسی نارد تا دووبارە تەوزون سوێند بدات. تەوزون دووبارە سوێندی خوارد و لەبیستی سەفەر/ چواردەی ئۆكتۆبەر لەرێگەی بەغدادەوە بۆ پێشوازی كردنی خەلیفە بەرێكەوت. لەسەندییە چاوی بەخەلیفە كەوت و لەئەسپەكەی دابەزی و سەری كڕنوشی دانەواند و وتی: من بەسوێندەكەی خۆم وەفادارم و ملكەچی فەرمانەكانی تۆم بەڵام دواتر سیخوڕی بۆ خەلیفە و وەزیر دانا و ئەوانی لەگەڵ بنەماڵەكانیان لەناو خێوەتەكان جێگە كردەوە. دواتر سۆمای چاوی لەموتەقی سەندەوە وكوێری كرد. كاتێك چاوی موتەقییان دەرهێنا، هاواری كرد و كەسانی دەوروبەر و كۆیلە و كەنیزەكانیش دەنگیان بەرز كردەوە وەك بڵێی جیهان خرۆشا. تەوزون فەرمانیدا تەپڵ لێبدەن بۆ ئەوەی دەنگی كەس نەبیسترێت و بەم شێوەیە دەنگی ئەوان بەهیچ كوێ نەگەیشت. موتەقی كوێر و تەوزون بەیانی ئەو رۆژە بەرەو بەغداد بەرێكەوت لەكاتێكدا خەلیفە و داروودەستەكەی لەژێر فەرمانی ئەودا بوون.

خەلافەتی موتەقی سێ ساڵ و پێنج مانگ و هەژدە رۆژ درێژەی كێشا. ئەو روخساری سپی و چاوەكانی شەهلا و دایكی، دایكی منداڵ بوو بەناوی خەلوب. وەزارەتی كوڕی موقلەیش یەك ساڵ و پێنج مانگ درێژەی كێشا.

خەلافەتی موستەکفی بالله

ئەو موستەکفی بالله باوکی قاسم عەبدولله کوڕی موکتەفی بالله عەلی کوڕی موعتەزید بالله باوکی عەباس ئەحمەد کوڕی باوکی ئەحمەد موەفەق کوڕی متوەکیل عەلی الله یە کە لەگەڵ موتەقی بالله دوای چەندین پشت لەموعتەزید بەیەك دەگەنەوە. کاتێك تەوزون موتەقی قۆڵبەست کرد، موستەکفی بۆ بارەگاکەی خۆی لەسندییە بانگ کرد و لەگەڵ خەڵکان بەیعەتیان لەگەڵ بەست.

چۆنیەتی بەیعەت لەگەڵ ئەو، باوکی عەباسی تەمیمی رازی کە لەکەسە تایبەتییەکانی تەوزون بوو، بەم شێوەیە دەیگێڕێتەوە: من هۆکار و سەرچاوەی بەیعەت لەگەڵ موستەکفی بووم و چۆنیەتییەکەی بەم شێوەیە: ئیبراهیم کوڕی زوبینداری دەیلەمی منی بۆ لای خۆی بانگ کرد و ڕۆشتمە لای. پێی وتم: کچی لەبنەماڵەیەك خواستووە و ژنی ئەم بنەماڵەیە پێی وتووە: ئێوە دوژمنایەتیان لەگەڵ موتەقی کرد و ئەویش دوژمنایەتی لەگەڵ ئێوە و چیتر دڵی ئەو لەئێوە پاك نابێتەوە. پیاوێك هەیە لەمناڵەکانی خەلیفە موکتەفی و باسی ئاوز و دینداری ئەوی کرد و وتی: ئەو وەك خەلیفەی خۆتان دیاری بکەن چوونکە دەستپەروەردەی ئێوەیە. ئەو سامانێکی زۆر دەخاتە بەردەستی ئێوە کەجگە لەو کەس نازانێت و لەترس و شوێنکەوتنی ئەو لەئەماندا دەبن. ئەو پیاوە وتی: دڵنیام لەوەی ئەم کارە لەسەر دەستی تۆ ئەنجام دەدرێت و لەبەر ئەمە تۆم بۆ ماڵەکەی خۆم بانگ کرد. پێم وت: دەمەوێت دەنگی ئەو ژنە ببیستم. منی بردە لای ژنەکە. ژنێکی بیرمەند و فرەزانم بینی. هەمان گفتوگۆی لەگەڵ من کرد. بەژنەکەم وت: دەبێت ئەو پیاوە ببینم کەباسی دەکەیت. وەڵامی دایەوە: بەیانی بگەڕێرەوە تا پێت بناسێنم. بەیانی ئەو ڕۆژە گەڕامەوە و ئەو پیاوەم بینی کە بەجلْ و بەرگی ژنانە لەماڵی کوڕی تاهیر هاتەدەر. خۆی بەمن ناساند و بەڵێنیدا لەگەنجینە (گەنجی شاراوە) هەشتسەد هەزار دینار بێنێتەدەر و سەد هەزار دیناری بەتەوزون بدات و دواتر رێگەی بەدەست هێنانی گەنجەکەی نیشاندا. هاوشێوەی پیاوێکی بیرمەند و زانا لەگەڵم ئاخاوت و هەستم بەشیعەگەری ئەو کرد. باوکی عەباسی تەمیمی دەڵێت:

گەڕامەوە بۆ لای تەوزون و ئاگادارم کردەوە. وتەکانم کاریگەری بەجێهێشت و وتی: دەمەوێت ئەو پیاوە ببینم. وتم: دەتوانی بیبینیت بەڵام ڕێگە مەدە کوڕی شێرزاد ئاگادار ببێتەوە. وتی: بەڵێن دەدەم. بۆ لای ئەوان گەڕامەوە و لەبەسەرهاتەکە ئاگادارم کردنەوە و پێم ڕاگەیاندن بەیانی تەوزون بۆ بینینی ئەوان دەڕوات.

لەشەوی یەکشەممە چواردەی سەفەر/ هەشتی ئۆکتۆبەر، من و تەوزون بەشێوەیەکی نهێنی سەردانی ئەو پیاوەمان کرد. تەوزون لەگەڵی ئاخاوت و هەمان شەو پەیمانی لەگەڵ بەست و هەموو شتێك بەنهێنی مایەوە. کاتێك موتەقی گەیشت، بەتەوزونم وت: ئایا لەسەر مەبەستەکەی خۆت سووریت؟ وتی: بەڵێ. وتم: کەواتە هەرئێستا کارەکەت بەئەنجام بگەیێنە چوونکە ئەگەر بگەڕێتەوە بۆ ناو کۆشکەکەی، ناتوانی پێگەی ئەو لەبەر چاو نەگریت. بەم شێوەیە تەوزون کەسی ڕاسپارد و خەلیفە موتەقی کوێر کرد.

ڕۆژی لەسەر کار لابردنی موتەقی، وەك خەلیفە بەیعەتیان لەگەڵ موستەکفی بەست. موتەقییان هێنا و ئەویش بەیعەتی لەگەڵ موستەکفی بەست و خەڵات و داردەستی خەلافەتی تەسلیم کرد. ئەو ژنە وەك ڕاوێژکاری موستەکفی دەستنیشان کرا و خۆی بەعەلەم ناو برد و جڵەوی کارەکانی گرتەدەست.

موستەکفی لەرۆژی چوارشەممە بیست و چواری سەفەر/ هەژدەی ئۆکتۆبەر باوکی فەرەج محەممەد کوڕی عەلی ساری وەك وەزیـ‌ـر خۆی هەڵبژارد. باوکی فەرەج تەنیا بەناو وەزیر بوو و کوڕی شێرزاد کاروبارەکانی بەرێوەدەبرد. موتەقی خرایە زیندان وموستەکفی خەڵاتی بەتەوزون بەخشی و تاجی کردە سەر. موستەکفی بۆ گرتنی باوکی قاسم فەزڵ کوڕی موقتەدر هەوڵیدا چوونکە بانگەشەی خەلافەتی خۆی دەکرد و نازناوی مطیع الله ی بۆ خۆی هەڵبژاردبوو. موستەکفی دەیزانی هێشتا چاوی تەماحی بڕیوەتە خەلافەت. باوکی قاسم لەسەردەمی خەلافەتی موستەکفی خۆی شاردەوە و ماڵەکەی ئەو لەکەنار ڕووباری دیجلە کەلای ماڵەکەی کوڕی تاهیر بوو، خاپور کرا و هیچی لێ نەمایەوە.

شۆڕشی باوکی یەزیدی خارجی لەئەفریقییە

لەم ساڵەدا باوکی یەزید لەئەفریقییە دەرکەوت و ژمارەیەکی بەرچاو لەخەڵکان پەیوەستی بوون. شکستی بەسوپاکان هێنا و بەهەڵاتن ناچاری کردن.

سەرەتای دەرکەوتنی بەم شێوەیە: ئەو زادەی زەناتە و باوکی کەنداد لەشاری توزەر لای قەستیلییە بوو کە بۆ بازرگانی هاموشۆی شارەکانی سودانی دەکرد. باوکی یەزید لەیەکێك لەکەنیزەکانی ئەو بەناوی هەواریە چاوی بەدنیا هەڵهێنا. کەنداد ژن و مناڵەکەی خۆی هێنایە توزەر و باوکی یەزید لەوێ گەشەی کرد و قورئانی خوێند و لەگەڵ دەستەیەك لەنەکارییە تێکەڵ بوو و شوێن ئایینەکەیان کەوت. دواتر ڕێگەی تاهەرتی گرتەبەر و لەوێ مایەوە و وانەی فێری مناڵان دەکرد تا ئەوەی باوکی عەبدوللەی شیعی (بانگەوازکەری عەلەوییەکان) بۆ بانگەواز کردن بۆ مەهدی بەرەو سجلماسە بەرێکەوت و باوکی یەزید ڕێگەی تقیوسی گرتەبەر و کێڵگەیەکی بۆ خۆی کڕی و پیشەی مامۆستای هەڵبژارد.

بەپێی باوەڕی ئەو و (باوەری نەکارییە) موسوڵمانەکانی دیکە بەکافر لەقەڵەم دەدران و گیان و ماڵ و سەرپێچی کردنی فەرمانەکانی خەلیفە بۆ ئەوان ڕەوا بوو. ئەو کاری خۆی بەمۆجیاری کردنی خەڵکان لەکردەوە و هەڵس و کەوتیان دەست پێکرد. دەستەیەك شوێنی کەوتن و بەکەسێکی ڕێزداریان لەقەڵەمدا. ئەمە لەرۆژگاری مەهدی و ساڵی ٩٢٨/٣١٦ زایینی ڕوویدا. باوکی یەزید مایەوە و پێگەی بەرز بوویەوە و لەرۆژگاری قائیم کوڕی مەهدی، شوێنکەوتەکانی فراوان بوون. هێرش کردنی لەناکاوی دەست پێکرد و سوتاندن و بەفیرۆدانی کردە پیشە و تا سنوورەکانی قائیم هێرشی برد. گەمارۆی خستە سەر باغایە و سوپایەکی گەورەی لەو ناوچەیە تێکشکاند. دواتر لەساڵی ٩٤٤/٣٣٣ زایینی گەمارۆی خستە سەر قەستیلیە و دەستی بەسەر تەبسە و مەجانەدا گرت و دیوارەکانی خاپور و ئەمانی بەدانیشتوانەکەی بەخشی و ڕۆشتە ناو مەرمەجنە.، پیاوێك لەدانیشتوانی شارەکە پێشوازی لێکرد و گوێدرێژێکی ڕەش و سپی و جوان روخساری (!) پێشکەش کرد. باوکی یەزید لەو رۆژە بەدواوە سوار ئەو گوێ درێژە دەبوو. ئەو

پیاوێکی کورتەباڵا، شەل و ناحەز بوو، جل و بەرگی پەشمینی دەپۆشی. ئەو شکستی بەکەتامە (هۆزی شوێنکەوتە و لایەنگیری مەهدی و قائیمی) هێنا و دەستەیەك لەسوپاکەی بەرەو سەبیبە ڕەوانە کرد. دەستی بەسەر ئەو شارەدا گرت و فەرمانڕەواکەی چوارمێخە کێشا و لەوێوە ڕێگەی ئەربەسی گرتەبەر و ئەو شارەیشی خستە ژێر فەرمانی خۆی و دواتر سووتاندی و تاڵانی کرد. خەڵك پەنایان بۆ مزگەوتی گەورەی شارەکە برد. باوکی یەزید لەناو مزگەوتەکە خەڵکانی کوشتار کرد و کەسی بەزیندووی نەهێشتەوە. کاتێك ئەم هەواڵە بەخەڵکانی مەهدییە گەیشت، بەناخۆشیان زانی و بەقائیمیان وت: ئەربەس دەروازەی ئەفریقییەیە و ئەگەر دەستی بەسەردا بگیرێت، فەرمانڕەوایی منداڵەکانی ئەغلەب لەناو دەچێت. قائیم وتی: باوکی یەزید دەبێتە بگاتە موسەللا و ئەمە کۆتایی شۆرشەکەی ئەوە.

دواتر قائیم سوپای بەرێخست تا بارودۆخی وڵاتەکەی سەقامگیر بکات. سوپایەکی بۆ ڕەقادە نارد و سوپایەکی بۆ قیروان و هەموو هێز و توانای خۆی کۆکردەوە. باوکی یەزید ترسا و وێران کردنی شارەکانی ئەفریقییە و تاڵان کردن و کوشتنی دانیشتوانی شارەکانی دەستپێکرد. قائیم بەشێکی سوپاکەی بەفەرماندەیی مەیسوری بەهادور و بەشێکی بەفەرماندەیی بوشرای بەهادور بەرەو باجە ڕەوانە کرد. کاتێك باوکی یەزید لەبەرێکەوتنی بوشرا ئاگادار بوویەوە، باروبنەی خست و بەخێرایی بۆ جەنگی ئەو بەرێکەوت. هەردوو سوپا لەباجە ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و سوپاکەی باوکی یەزید شکستی خوارد و باوکی یەزید تەنیا چوارسەد جەنگاوەری لەگەڵ مایەوە. پێی وتن: با پێکەوە تا خێوەتەکانی ئەوان شمشێر بوەشێنین. ئەو کارەیان کرد و بوشرا ڕووبەڕووی شکست بوویەوە و تا تونس پاشەکشێیان کرد. ژمارەیەکی زۆر لەسوپای کەتامە و کەسانی دیکەی ناو سوپاکەی بوشرا کوژران و باوکی یەزید ڕۆشتە ناو باجە و سوتاندی و تاڵانی کرد. ئەو منداڵەکانی دەکوشت و ژنەکانی لەگەڵ خۆی دەبرد و نامەی بۆ هەموو هۆزەکان نووسی و پێشنیاری پەیوەست بوون بەخۆی پێکردن و هەموان پەیوەستی بوون. باوکی یەزید بۆ سوپاکەی خێوەت و پەناگە و کەرەستەی

جەنگی ئامادە کرد.

کاتێك بوشرا گەیشتە تونس، خەڵکانی کۆکردەوە و پارەی پێدان و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان لەدەوری کۆبوونەوە. ئەوانی ئامادە کرد و بۆ جەنگی باوکی یەزید ڕەوانەی کردن. باوکی یەزید سوپایەکی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان نارد. هەردوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند و سوپاکەی باوکی یەزید شکستیان خوارد و هاوەڵانی بوشرا لەگەڵ تاڵانییە فراوانەکان بۆ تونس گەڕانەوە. لەم کاتەدا لەتونس شۆڕش سەری هەڵدا و دانیشتوانی ئەم شارە ماڵی فەرمانڕەوای شارەکەیان تاڵان کرد و فەرمانڕەوا هەڵات. ئەوان نامەیان بۆ باوکی یەزید نووسی و داوای ئەمانیان کرد. باوکی یەزید ئەمانی پێبەخشین و پیاوێکی بەناوی ڕەحمون وەك فەرمانڕەوای ئەوان دەستنیشان کرد. باوکی یەزید خۆی بەرەو فەحسی باوکی ساڵح بەڕێکەوت. خەڵکان لێی دەترسان و بەرەو قیروان بەڕێکەوتن. ژمارەیەکی زۆریش لەترسا پەیوەستی سوپاکەی بوون.

قائیم، فەرمانی بەبوشرادا هەواڵەکان سەبارەت بەباوکی یەزید کۆبکاتەوە. بوشرا بەرەو باوکی یەزید بەڕێکەوت و باوکی یەزید لەمەبەستەکەی ئاگادار بوویەوە. ئەو دەستەیەك لەسوپاکەی بۆ جەنگی بوشرا نارد و فەرمانی بەفەرماندەکەیاندا بگرن و بکوژن و لەت لەت بکەن و تاڵانی بکەن بۆ ئەوەی دڵی خەڵکان لێوانلێو بێت لەترس. فەرماندە فەرمانەکەی ئەنجامدا و سوپاکەی ڕووبەڕووی سوپای بوشرا بوویەوە و ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند. سوپاکەی باوکی یەزید شکستی خوارد و چوار هەزار کەس لەسەربازەکانی کوژران و پێنسەد کەسیان ئەسیر کران. بوشرا ئەسیرەکانی بەزنجیر بەست و ڕەوانەی مەهدییەی کردن. خەڵکی گەڕەك و کۆڵانەکانی مەهدییە ئەسیرەکانیان کوشتار کرد.

زاڵبوونی باوکی یەزید لەقیروان و ڕەقادە

شکستی هاوەڵانی باوکی یەزید توڕەیی ئەوی لێکەوتەوە و هەموو هێزی خۆی کۆکردەوە و بۆ جەنگی کەتامییەکان بەرێکەوت و گەیشتە جەزیرە. پێشەنگەکانی سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و جەنگیان دەستپێکرد. ئالأدارەکانی کەتامی شکستیان خوارد و هاوەڵە وەحشییەکانی باوکی یەزید تا ڕەقادە شوێنیان کەوتن. باوکی یەزید لەگەڵ سەد هەزار جەنگاوەر لەبەشی ڕۆژئاوای قیروان دابەزی و بەیانی ئەو ڕۆژە لەبەشی ڕۆژهەڵاتی ڕەقادە ئوردووی لێدا. فەرمانڕەوای ڕەقادە، خەلیل، گرنگی بەباوکی یەزید نەدا و ئەوی بەکەم بەها زانی. خەلیل فەرمانیدا کەس بۆ جەنگ نەڕواتەدەر. ئەو چاوەڕوانی هاتنی مەیسور و سوپاکەی بوو. کاتێك باوکی یەزید لەمە ئاگادار بوویەوە، دەستەیەك لەسوپاکەی بۆ ناو شارەکە نارد و شەڕێکی مەترسیداری خستەگەر و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکی شارەکە کوژران و ئەوانی دیکە هەڵاتن بەڵام خەلیل لەگەڵ ئەوان نەڕۆشت. خەڵکان بانگیان دەکرد و ئەو بەنارەزامەندییەوە لەدەروازەی تونسەوە بەرێکەوت. باوکی یەزید هێرشی کردە سەر خەلیل و ئەو، بێ جەنگ هەڵات و ڕۆشتە ماڵەکەی خۆی و دەرگاکەی بەست و چاوەڕوانی سوپاکەی مەیسوری دەکرد. هاوەڵانیشی ئەو کارەیان کرد. سوپا وەحشییەکەی باوکی یەزید ڕۆشتنە ناو شارەکە و کوشتیان و خراپەیان کرد و لەگەڵ دەستەیەك لەخەڵکانی شارەکە جەنگان.

باوکی یەزید یەکێك لەهاوەڵەکانی خۆی بەناوی ئەیوبی زوەیلی لەگەڵ سوپایەك بۆ قیروان نارد و ئەو، لەکۆتاییەکانی سەفەر/ ئۆکتۆبەر ڕۆشتە شارەکە و هەرکەسێکی لەناو شارەکەدا بینی، کوشتی و سامانەکانی فڕاند و خەلیلی لەناو ماڵەکەی خۆیدا گەمارۆدا. خەلیل و هاورێکانی داوای ئەمانیان کرد. خەلیلیان بردە لای باوکی یەزید و ئەو کوشتی. پیرەکانی قیروان بۆ وەرگرتنی ئەمان ڕۆشتنە لای باوکی یەزید لەرەقادە و سلاویان بۆ نارد. باوکی یەزید لەبەخشینی ئەمان خۆی دوادەخست و سوپاکەی لەکوشتار بەردەوام بوون. پیرەکان دووبارە

سکالاَیان بەرز کردەوە و وتیان: شارەکە وێران کراوە. باوکی یەزید وتی: ترسم نییە. مەککە و بەیت ئەلموقەدەسیش وێران بن. دواتر ئەمانی پێبەخشین بەلاَم دەستەیەك لەسوپا وەحشییەکەی لەتالاَن و کوشت و بڕ بەردەوام بوون. لەناکاو ئاگادار بوونەوە کەمەیسور لەگەڵ سوپایەکی گەورە لەرێگەدایە. لەم کاتەدا وەحشییەکان لەترسا شارەکەیان بەجێهێشت.

مەیسور لەقیروان نزیك بوویەوە. هەواڵیان بەقائیمدا بوو دەستەیەك لەمناڵەکانی کەملان نامەیان بۆ باوکی یەزید نووسیوە کەبەسەر مەیسوردا سەرکەوتنی پێدەبەخشن. قائیم ئەم هەواڵەی بەمەیسور گەیاند و ئەوی ئاگادار کردەوە و فەرمانی دوورخستنەوەی ئەم دەستەی پێدا. ئەوان رۆشتنە لای باوکی یەزید و وتیان: ئەگەر پەلە بکەیت، سەرکەوتن بەدەست دێنیت. باوکی یەزید هەمان رۆژ بەرێکەوت و جەنگ لەنیوان دوو سوپا دەستی پێکرد. باڵی چەپی سوپاکەی باوکی یەزید شکستی خوارد. کاتێك باوکی یەزید ئەمەی بینی، هێرشی کردە سەر مەیسور و سوپاکەی مەیسور هەلاَتن. مەیسور، جڵەوی ئەسپەکەی سوڕاند، ئەسپەکەی خزا و کەوتە خوار. هاوەلاَنی بەرگرییان لێکرد بۆ ئەوەی زیانی بەرنەکەوێت. دواتر ئەو دەستە لەمناڵەکانی کەملان کەمەیسور ئەوانی دوور خستبوویەوە، مەبەستی کوشتنی ئەویان کرد و ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند. مەیسور کوژرا و سەریان بردە لای باوکی یەزید و سوپاکەی رووبەرووی شکست بوویەوە. هەواڵی ئەم سەرکەوتنە بۆ هەموو ناوچەکانی ئەفریقییە نووسرا و سەری مەیسوریان لەناو گەڕەك و کۆلاَنەکانی قیروان گەڕاند.

قائیم لەم شکستە ئاگادار بوویەوە. ئەو و دانیشتوانی مەهدییە ترسان و خەڵکی کەنارەکان پەنایان بۆ شارەکە برد. هەموویان کۆبوونەوە و لەناو بورج و دیواری شارەکە سەنگەریان گرت. قائیم رێگەی ئەم کارەی لێگرتن و مژدەی سەرکەوتنی پێدان. بەم شێوەیە سوپاکەی قائیم بۆ زەویلە گەڕانەوە و سەنگەریان گرت. باوکی یەزید دوو مانگ و هەشت رۆژ لەناو خێوەتەکەی مەیسور مایەوە و سوپاییەکانی بۆ ناوچەکانی دیکە رەوانە دەکرد تا تالاَنی کۆبکەنەوە و بگەڕێنەوە.

ئەو دەستەیەکی بۆ سوسە نارد. ئەم سوپایە بەزۆری شمشێر دەستیان بەسەر

شارەکەدا گرت و پیاوەکانیان کوشت و ژنانیان ئەسیر و شارەکەیان سووتاند. نێوان دوو قاچی ژنەکانیان قڵیشاند، سکی ژنانیان دڕی بەشێوەیەك لەئەفریقییە هیچ ماڵێکی ئاوەدان نەمایەوە و هەرکەس رزگاری ببوو، پێ پەتی خۆی گەیاندە قیروان و هەرکەس لەئەسیرەکان رزگاری بوو، لەتینویەتی و برسیەتیدا، مرد.

لەکۆتاییەکانی رەبیع الاخری ٣٣٣/ دێسامبەری ٩٤٤ زایینی قائیم فەرمانیدا بەدەوری مەهدییە خەندەك هەڵکەنن و نامەی بۆ زیری کوڕی مەناد، سەرۆکی سەنهاجە و گەورەکانی کەتامە و هۆزەکان نووسی و هەموانی بۆ هاتن بۆ مەهدییە و جەنگ لەگەڵ سوپای باوکی یەزید هاندا. ئەوان بۆ ڕۆشتن بۆ مەهدییە خۆیان ئامادە کرد.

گەمارۆ خستنە سەر مەهدییە لەلایەن باوکی یەزید

کاتێك باوکی یەزید بیستی سەنهاجە وکەتامە و کەسانی دیکە بۆ هاوکاری قائیم خۆیان ئامادە دەکەن، ترسا و دەستبەجێ بەرەو مەهدییە بەرێکەوت و لەپانزە میلی ئەو شارە ئوردووی لێدا و دەستە شەڕکەرەکانی خۆی بۆ کەنارەکانی مەهدییە ڕەوانە کرد و ئەوەی دەستی کەوت، تالآنی کرد و ئەوەی بنییان، خوێنیان ڕشت. خەڵکان بەگشتی لەمەهدییە کۆبوونەوە. کەتامە و سوپاکەی قائیم کاتێك بیستیان سوپاکەی باوکی یەزید بۆ تالآن کردنی ناوچەکان بلاّو بوونەتەوە، بڕیاریاندا هێرش بکەنە سەر ئوردووگاکەی و لەوێ سەرکوتی بکەن. ئەوان ڕۆژی پێنجشەممە بیست دووی جومادی الاوەل/ دوانزەی ژانویەی ئەم ساڵە بۆ هێرش کردنە سەر ئوردووگای باوکی یەزید بەرێکەوتن.

باوکی یەزید لەم هێرشە ئاگادار بوویەوە. لەم کاتەدا مناڵە گەورەکەی، فەزڵ لەگەڵ سوپایەك لەقیروانەوە گەیشت. باوکی یەزید ئەوانی بۆ جەنگی خەڵکانی کەتامە ڕەوانە کرد و کوڕەکەی خۆی کردە فەرماندەی ئەوان. دوو سوپا لەشەش میلی مەهدییە ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و جەنگ دەستپێکرد و باوکی یەزید ئاگادار بوویەوە. ئەو لەگەڵ هەموو هاوەڵانی خۆی بەرەو مەهدییە بەرێکەوت بەلاّم بینی سوپاکەی هەلاّتووە و ژمارەیەکی زۆریان کوژراون. کاتێك خەڵکانی کەتامە،

باوکی یەزیدیان بینی، بێ جەنگ هەڵاتن و باوکی یەزید تا دەروازەی فەتح شوێنیان کەوت. دەستەیەك لەهاوەڵە وەحشییەکانی باوکی یەزید، ڕۆشتنە ناو شارەکە و دەروازەی فەتحیان کردەوە. باوکی یەزید دوای ئەوەی دەستی بەسەر مەهدییەدا گرت، بۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە و لەجومادی الاخرە/ ژانویە مەبەستی مەهدییەی کرد و گەیشتە دەروازەی فەتح و هۆزی زەویلەی بۆ لای دەروازەی بەکر ڕەوانە کرد و خۆی هێرشی کردە سەر ئەو خەندەکەی هەڵیان کەندبوو. بینی دەستەیەك لەکۆیلەکان پارێزگاری لێدەکەن. باوکی یەزید لای خەندەکەکە ڕووبەڕوویان بوویەوە. باوکی یەزید و سوپاکەی دەستیان بەسەر ئاوەکەدا گرت و ئەسپەکان تا سینە لەئاودا نوقم بوون تا ئەوەی گەیشتنە لای دیوارێکی تازە دروست کراو. کۆیلەکان هەڵاتن و باوکی یەزید، شوێنیان کەوت.

باوکی یەزید، گەیشتە دەروازەی مەهدییە کەکردبوویانە نوێژگەی جەژن. دووری ئەو لەمەهدییە بەئەندازەی مەودای یەك تیر بوو. سوپاکەی لەهۆزی زەویلە بڵاوەیان لێکرد و سەرقاڵی کوشتار و تاڵان کردن بوون و خەڵکان بەگشتی داوای ئەمانیان دەکرد. جەنگ لای دەروازەی فەتح لەنێوان کەتامە و هاوەڵە وەحشییەکانی باوکی یەزید بەقورسی بەردەوام بوو. سوپاکەی باوکی یەزید لەوەی ئەو لەم کەنارە ئەنجامی دەدا، بێ ئاگا بوون. خەڵکانی کەتامە هێرشیان کردە سەر وەحشییەکان و بەهەڵاتن ناچاریان کردن و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوشتن. باوکی یەزید لەم شکستە و گەیشتنی زیری کوڕی مەناد لەگەڵ هۆزی سەنهاجە ئاگادار بوویەوە و ترسا. لەبەر ئەمە بەناچاری مەبەستی دەروازەی فەتحی کرد تا لەپشتەوە بەشێوەیەکی چاوەڕوان نەکراو هێرش بکاتە سەر زیری و کەتامە. فەرمانیدا تەپڵەکان لێبدەن و ئاڵاکان هەڵکەن. خەڵکی کەنارەکان کاتێك ئەمەیان بینی، گومانیان کرد قائیم لەمەهدییە هاتۆتەدەر، دەنگی تەکبیریان بەرز کردەوە و ورەیان بەرز بوویەوە و پێداگرانەتر درێژەیان بەجەنگدا. باوکی یەزید، سەریسوڕما. خەڵکی ئەوکەنارە ناسیانەوە هێرشیان کردەسەر بۆ ئەوەی بیکوژن. ئاگری جەنگ لای سوپاکەی باوکی یەزید بڵێسەی دەسەند. بەشێك لەسوپاکەی کەلێنێکیان لەدیوارەکەدا دروست کرد و باوکی یەزید بەهۆی ئەو کەلێنانەوە

رزگاری بوو و دوای ئاوا بوونی هەتاو، بۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە لەکاتێکدا هێشتا سوپاکەی ئەو لەجەنگ دژی کۆیلەکان بەردەوام بوون. کاتێك سوپاکەی باوکی یەزید، باوکی یەزیدیان بینی، ورەیان بەرز بوویەوە و کۆیلەکان بلاوەیان لێکرد و هەلاتن.

باوکی یەزید بەرەو سەرنوتە بەرێکەوت و خەندەکی بەدەوری سوپاکەی هەڵکەند و ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکانی ئەفریقییە و وەحشییەکان و نەفوسە و زاب و کەنارەکانی مەغریب پەیوەستی بوون و مەهدییە گرفتاری تەنگانەیەکی ئازاردەر و کوشندە بوو. کەس مۆڵەتی ڕۆشتنەدەر و هاتنە ناوەوەی پێ نەدەدرا. باوکی یەزید لەبیست و سێی جومادی الاوەل/ سیانزەی فەوریەی ئەم ساڵە هێرشی کردە سەر مەهدییە و شەڕێکی مەترسیداری دەستی پێکرد و دەستەیەك لەسەرکردەکانی سوپاکەی قائیم کوژران. باوکی یەزید، خۆی هێرشی برد و لەدەروازەکە نزیك کەوتەوە. یەکێك لەکۆیلەکان ئەوی ناسییەوە و جڵەوی ئەسپەکەی گرت و هاواری کرد: ئەمە باوکی یەزیدە، بیکوژن. یەکێك لەهاوەڵانی باوکی یەزید گەیشت و دەستی ئەو پیاوەی قرتاند و باوکی یەزیدی رزگار کرد.

کاتێك باوکی یەزید، پێداگری و خۆڕاگری سوپاکەی قائیمی بینی، نامەیەکی بۆ کارگوزارەکەی لەقیروان نووسی و فەرمانی پێدا جەنگاوەرانی ئەم شارە بۆ لای ئەو ڕەوانە بکات. کارگوزار سوپاییەکانی ڕەوانە کرد. سەربازەکان گەیشتنە لای باوکی یەزید و ئەو لەکۆتایی رەجەب/ حەڤدەی مارس دووبارە هێرشی کردە سەر مەهدییە. ئاگری شەڕێکی مەترسیدار بڵێسەی سەند و باوکی یەزید ریسوایانە شکستی خوارد و دەستەیەك لەهاوەڵانی ئەو و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانی قیروان کوژران. باوکی یەزید لەدەیەی کۆتایی شەوال/ دوای پێنجی ژوئەن بۆ چوارەم جار هێرشی کرد و شەڕ دووبارە دەستی پێکردەوە و ئەو بۆ ماڵەکەی خۆی گەڕایەوە. ژمارەیەکی زۆر لەهاوەڵانی قائیم لەبەر برسیەتی و گرانی لێی جیابوونەوە. لەم کاتەدا قائیم دەرگای سیلۆکانی خۆراکی کردەوە کەپێشتر مەهدی لەخۆراك لێوانلێوی کردبوو. خواردەمەنییەکانی لەناو خەڵکان دابەش کرد بەلام کەمی خواردن بەئەندازەیەك بوو کەخەڵك چوارپێ و مردووەکانیشیان دەخوارد.

زۆربەی بازارییەکان و بازرگانەکان مەهدییەیان بەجێهێشت و جگە لەسوپاییەکان کەس لەشارەکەدا نەمایەوە. سوپا وەحشییەکەی باوکی یەزید، هەرکەس شارەکەی بەجێدەهێشت، دەیانگرت و بۆ بەدەست هێنانی زێر، سکیان هەڵدەدڕی.

لەم کاتەدا خەڵکانی کەتامە گەیشتن و لەقەستینە ئوردوویان لێدا. باوکی یەزید ترسا و پیاوێك لەسوپاکەی لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەسەربازەکان لەلای وەرفەجومە و شوێنەکانی دیکە، خەڵکانی کەتامەیان کردە مەبەست و ئامانجی خۆیان و رووبەروویان بوونەوە و بەهەڵاتن ناچاریان کردن. خەڵکانی کەتامە بڵاوەیان لێکرد و وەحشییەکان لەهەموو کەنارەکانەوە بۆ پەیوەست بوون بەباوکی مەهدی بەرێدکەوتن و لەگەڵ ئەو تالان و کوشت و بڕیان دەکردە پیشە و دواتر بۆ ماڵەکانی خۆیان دەگەڕانەوە تا ئەوەی ئەفریقییە کەسی تیا نەما و لەبەر ئەوەی هیچ بۆ تالان کردن نەمایەوە، چیتر کەس بەرەو ئەو ناوچەیە نەدەڕۆشت و جگە لەخەڵکی ئەوراس و منالەکانی کەملان کەس لای باوکی یەزید نەمایەوە.

کاتێك قائیم لەبلاوە لێکردنی سوپاکەی باوکی یەزید ئاگادار بوویەوە، هێرشی کردەسەر و لەشەشی زیقەعدەی ٣٣٣/ نۆی جولای ٩٤٤ زایینی، ئاگری جەنگ لەنێوان دوو سوپا هەڵگیرسا. رۆژی دواتر، سوپای قائیم رووی کردە گۆڕەپانی جەنگ بەلام کەس لەسوپاکەی یەزید نەهاتە گۆڕەپانی جەنگ. باوکی یەزید کەسانێکی بەدوای سەربازەکانی ئەوراس ناردبوو. سوپای قائیم دووبارە هێرشیان کردەسەر. ئەو لەخەندەکەکەی هاتەدەر و شەڕێکی قورس دەستیپێکرد. ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی باوکی یەزید و یەکێك لەسەرکردەکانی کوژران. کوژرانی ئەم سەرکردەیە بۆ باوکی یەزید دژوار و بۆ خەندەکەکەی گەڕایەوە و دووبارە جەنگی دەستپێکردەوە. لەم کاتەدا ڕەشەبا هەڵیکرد بەشێوەیەك کەس کەسی نەدەبینی. سوپاکەی قائیم شکستی خوارد و دەستەیەکیان کوژران. باوکی یەزید دووبارە گەمارۆی خستە سەر ئەفریقییە و ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانی مەهدییە بەرەو دوورگەی سەقەلییە، تەرابلوس، میسر و رۆم هەڵاتن.

لەکۆتاییەکانی زیقەعدە/ پانزەی جولای چەندین دەستەی گەورە پەیوەستی سوپاکەی باوکی یەزید بوون و ئەو بەرەو مەهدییە پێشڕەوی دەست پێکرد.

سەربازەکانی کەتامە دووسەد کەسیان لەناو خۆیان هەڵبژارد. ئەم دووسەد کەسە هاوشێوەی یەك جەستە هێرشیان کردە سەر سوپاکەی باوکی یەزید و ژمارەیەکی زۆریان لیٚ کوشتن و بەهەمان ژمارەیان ئەسیر کرد. ئەوەندەی نەمابوو دەستیان بەباوکی یەزید بگات بەلاٚم هاوەلاٚنی بەرگرییان لێکرد و رزگارییان کرد. دانیشتوانی مەهدییە شادمان بوون و ئەسیرەکانیان بەتەناف بەستەوە و بردیانە ناو شارەکە. ساڵی ٩٤٥/٣٣٤ زایینی دەستیپێکرد و هێشتا باوکی یەزید لەکەنارەکانی مەهدییە بوو.

لەموحرەم/ ئۆگۆستی ئەم ساڵە پیاوێك لەئەفریقییە دەرکەوت و پێشنیاری بەخەڵکان دەکرد پەیوەستی بن. ژمارەیەکی زۆر بەپێشنیارەکەی رازی بوون و ملکەچی خۆیان بۆ نیشاندا. وای نیشان دەدا لەمناڵەکانی عەباسە و لەبەغدادەوە هاتووە. ئەو ئالاٚی ڕەشی عەباسییەکانی (دروشمی عەباسییەکان) پێبوو. یەکێك لەهاوەلاٚنی باوکی یەزید ئەوی گرت و بردییە لای باوکی یەزید. باوکی یەزید کوشتی و دواتر دەستەیەك لەسوپاکەی باوکی یەزید بەمەبەستی دوژمنایەتی لەگەڵ دەستەیەك کەبوختانیان بۆ هەڵبەستبوون، پەیوەستی سوپای مەهدییە بوون و شان بەشانی سوپاکەی قائیم دژی باوکی یەزید جەنگان و سەرکەوتنیان بەدەست هێنا و سوپای باوکی یەزید بلاٚوەی لێکرد و جگە لەهۆزی هەوارە، ئەوراس و مناڵەکانی کەملان کەباوکی یەزید بەکەسانی بڕواپێکراوی خۆی لەقەڵەمی دەدان، کەس لەدەوری نەمایەوە.

كۆچی باوكی یەزید لەمەهدییە

كاتێك –وەك ئاماژەی پێدرا– سوپاكەی باوكی یەزید بلاوەی لێكرد، سەركردەكانی كۆبوونەوە و راوێژیان كرد و وتیان: رێگەی قیروان دەگرینەبەر و وەحشییەكانی هەموو كەنارەكانی كۆدەكەینەوە وبۆ لای باوكی یەزید دەگەرێینەوە چوونكە ئەگەری هەیە قائیم لەشوێنی ئێمە ئاگادار ببێتەوە و هێرشمان بكاتەسەر. ئەوان سوار ئەسپ بوون و رێگەی قیروانیان گرتەبەر و هیچیان بەباوكی یەزید نەوت و زۆربەی سوپاكەیان لەگەڵ خۆیان برد. باوكی یەزید كەسی بەدوای ئەواندا نارد بۆ ئەوەی بیانگەرێنێتەوە بەلام ئەوان رازی نەبوون. باوكی یەزید لەگەڵ سی سوارچاك، بێ ئەوەی باروبنەی خۆی ببات، رێگەی قیروانی گرتەبەر و لەشەشی سەفەر/ بیست و نۆی سێپتامبەر گەیشتە قیروان. جگە لەفەرمانرەوای قیروان كەس پێشوازی لێنەكرد. منالەكان بەدەوری ئەودا گەمە و گالتەیان پێدەكرد.

قائیم لەرۆشتنی ئەو ئاگادار بوویەوە وخەلكان بۆ تالان كردنی باروبنەی ئەو بەرێكەوتن و خۆراك و خێوەتەكانیان بینی و هەلیان گرت و بژێوی خۆیان دابین كرد. كەمێك لەگوشاری سەرشانیان بەهۆی گەمارۆكەوە كەمی كرد. قائیم بۆ هەموو شارەكان كارگوزارەكانی خۆی نارد و ئەوان كارگوزارەكانی باوكی یەزیدیان لەشارەكان دەرپەراند. خەلكی قیروان كاتێك كەمی سوپاكەی باوكی یەزیدیان بینی، لەقائیم ترسان و ویستیان باوكی یەزید قۆلبەست بكەن بەلام شكۆ و گەورەیی ئەو لەناو دلیاندا جێگیر بوو. ئەوان نامەیان بۆ قائیم نووسی و داوای ئەمانیان كرد بەلام قائیم وەلامی نەدانەوە.

باوكی یەزید لەم هەوالە ئاگادار بوویەوە و فەرمانرەواكەی خۆی بۆ سەرقالْ بوونی بەخواردن و خواردنەوە سەركۆنە كرد و فەرمانی پێدا لەگەلْ سوپاكەی بۆ جیهاد بەرێكەوێت. فەرمانرەوا ئەو كارەی كرد و بەشێوەیەكی نەرم لەگەلْ سوپاییەكان ئاخاوت و ئەوانی لەقائیم ترساند و بۆ جەنگی ئەو رەوانەی كردن.

خەلك ئەم هەوالەیان دەم بەدەم بیست و سوپاییەكان لەهەموو كەنارەكانەوە

پەیوەستیان بوون. لەلایەکی دیکە خەڵکی بەشێك لەشارەکان و گوندەکان کاتێك لەبلاو بوونەوەی سوپاکەی باوکی یەزید ئاگادار بوونەوە، کارگوزارەکانی ئەویان گرت و کوشتیان یا ڕەوانەی مەهدییەیان کردن.

دانیشتوانی سوسە ئالای شۆڕشیان بەرز کردەوە و دەستەیەك لەسوپاکەی باوکی یەزیدیان گرت و ڕەوانەی بارەگای قائیمیان کرد. قائیم سپاسی خەڵکانی سوسەی کرد و حەوت کەشتی لێوانلێو لەخواردەمەنی بۆ ناردن. کاتێك سوپاکەی باوکی یەزید کۆبوونەوە، ئەوانی بۆ هەموو ناوچەکان نارد و فەرمانی کوشتار و تالان کردن و سوتاندن و وێران کردنی پێدان. سوپای باوکی یەزید گەیشتە تونس و لەبیستی سەفەری ٣٣٤/ چواردەی ئۆکتۆبەری ٩٤٤ زایینی بەشمشێری دەرکێشراو ڕۆشتنە ئەو شارە و سامانەکانیان تالان کرد و ژن و منالەکانیان لەگەڵ خۆیان برد. پیاوەکانیان کوشت و گەیشتنە هەر مزگەوتێك، وێرانیان کرد. ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکان بۆ رزگاری، خۆیان خستە ناو ئاو، بەلام دەریا ئەوانی نغرۆ کرد.

قائیم سوپایەکی بۆ تونس ڕەوانە کرد. سوپاکەی باوکی یەزید ڕووبەڕوویان بونەوە و شەڕێکی بوێرانەیان دەستپێکرد. سوپاکەی قائیم بەریسوایی شکستی خوارد تا ئەوەی شەو جیایی لەنێوان ئەواندا دروست کرد. سوپاکەی قائیم لەکوێستانی رەساس پەنایان گرت و لەوێوە بەرەو ئەستەفورە بەرێکەوتن. سوپای باوکی یەزید شوێنیان کەوتن و خۆیان پێگەیاندن و دووبارە ئاگری شەڕ بڵێسەی سەند. سوپای قائیم خۆڕاگری کرد و سوپای باوکی یەزید شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆریان کوژران و لەپێنجی ڕەبیع الاوەل/ بیست و حەوتی ئۆکتۆبەر خۆیان گەیاندە تونس و دوای ئەوەی ژمارەیەکی زۆریان لەسوپاکەی باوکی یەزید کوشت، ئەوانیان لەشارەکە دەرپەڕاند و خواردەمەنییەکانی ئەوانیان تالان کرد.

باوکی یەزید کوڕێکی بوو بەناوی ئەیووب. کاتێك لەم شکستە ئاگادار بوویەوە، کوڕەکەی خۆی لەگەڵ سوپایەکی گەورە ڕەوانە کرد و لەگەڵ هەلاتووانی ئەو جەنگە کۆبوویەوە و ڕێگەی تونسی گرتەبەر. ئەوەی بۆ تونس گەڕابوویەوە، کوشتیان و هەرچییان لەو شارە دەستکەوت، سوتاندیان. دواتر ڕووی کردە باجە

و هەرکەس لەسوپاکەی قائیمی بینی، کوشتی و خوێنی ڕشت. بەزۆری شمشێر دەستی بەسەر شارەکەدا گرت و سووتاندی. لەو ماوەی لەشارەکە مایەوە، بەرادەیەك خەڵکی کوشت و ئەسیری کرد کەگێڕانەوەی ئەگەری نییە.

دەستەیەك بڕیاری کوشتنی باوکی یەزیدیاندا وکەسیان بۆ لای قائیم نارد. قائیم ئەوانی هاندا و بەڵێنی پێدان. باوکی یەزید لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و ئەو دەستەی لەناو برد. پیاوە وەحشییەکانی باوکی یەزید، بەشێوەیەکی لەناکاو هێرشیان کردە سەر دانیشتوویەکی قیروان و سامان و سێ کچی ئەو پیاوەیان ڕفاند. کاتێك بەیانی بوویەوە و خەڵکان بۆ نوێژی بەیانی کۆبوونەوە، ئەو پیاوە لەوەی بەسەری هاتبوو، ئەوانی ئاگادار کردەوە. خەڵکانیش بوونە هاوڕێی و دەنگی دادخوازیان بەرز کردەوە. ژمارەیەکی زۆر کۆبوونەوە و خۆیان گەیاندە باوکی یەزید و بەشێوەیەکی توند لەگەڵی ئاخاوتن. ئەو داوای لێبووردنی کرد و کچەکانی گەڕاندەوە.

کاتێك خەڵکان بۆماڵەکانیان گەڕانەوە، کوژراوێکیان لەسەر ڕێگە بینی. دەوترا فەزڵ کوڕی باوکی یەزید، لەبەر جوانی ژنەکەی ئەوی کوشتووە و ژنەکەی بۆ خۆی هەڵگرتووە. خەڵکان جەنازەکەیان هەڵگرت و بردیانە مزگەوتی گەورەی شارەکە و دەنگیان بەرز کردەوە کە: تەنیا ملکەچی فەرمانەکانی قائیم دەبین و ویستیان هێرش بکەنە سەر باوکی یەزید. هاوەڵانی باوکی یەزید لەدەوری کۆبوونەوە و سەرکۆنەیان کرد و وتیان: تۆ دەروازەیەکت بۆ دوژمنەکەت کردۆتەوە و چیتر ناتوانی بیبەستیت بەتایبەت ئەوەی قائیم لێمان نزیکە. باوکی یەزید قیروانییەکانی کۆکردەوە و سەرکۆنەی کردن و پەیمانیدا چیتر نەکوشتار بکات نەتالآنی و نەپەردەی نامووسی کەس بدڕێنێت. لەم کاتەدا ئەسیرەکانی تونسیان هێنا. خەڵکان هێرشیان کرد و ئەسیرەکانیان ئازاد کرد.

لەو کاتەدا قائیم یەکێك لەسەرکردەکانی خۆی بەناوی عەلی کوڕی حەمدون ڕەوانە و فەرمانی پێدابوو سوپایەك ئامادە بکات و هەرکەس لەخەڵکانی مەسیلە کەتواناای هەڵگرتنی کەرەستەی جەنگی هەیە، لەگەڵ خۆی ببات. عەلی لەخەڵکانی مەسیلە و سەتیف و شوێنەکانی دیکە، پیاوەکانی کۆکردەوە و ژمارەی سوپاکەی

زیادی کرد. دەستەیەك لەمناڵەکانی هەراس پەیوەستی بوون. ئەو ڕێگەی مەهدییەی گرتەبەر. ئەیووب کوڕی باوکی یەزید بێ ئەوەی بزانێت فەرماندەی ئەم سوپایە عەلی کوڕی حەمدونە، هێرشی کردەسەر و سەرکوتی کرد و سامانی ئەم کاروانەی بەڕەوا زانی. ئەو ژمارەیەك لەسەربازەکانی ئەم سوپایەی کوشت و باروبنەی ئەوانی تالآن کرد. عەلی کوڕی حەمدون ڕێگەی هەلآتنی گرتەبەر. دواتر ئەیووب ئەو سوارچاکانەی بۆ هێرش کردنە سەر سوپای مەهدی ڕەوانە کرد کەبەرەو تونس دەڕۆشتن. دوو سوپا ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و سەرئەنجام سوپاکەی قائیم هەلآت بەلآم بۆ جاری دووەم و سێیەم بۆ گۆڕەپانی جەنگ گەڕانەوە و هاوشێوەی یەك جەستە هێرشیان کردە سەر دوژمن و ئەم جارە سوپاکەی باوکی یەزید شکستی خوارد و ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژرا و سامانەکانیان تالآن کرا. ئەیووب و سوپاکەی لەرەبیع الاوەلی ساڵی ٣٣٤/ نۆڤەمبەری ٩٤٥ زایینی بۆ قیروان هەلآتن.

ئەم شکستە بۆ باوکی یەزید گران بوو و مەبەستی هەلآتن لەقیروانی کرد. هاوەلآنی پێشنیاریان پێکرد چاوەڕوان بێت و بەپەلە هیچ کارێك ئەنجام نەدات. باوکی یەزید سوپایەکی گەورەی کۆکردەوە و دووبارە ئەیووبی کوڕی بۆ جەنگی عەلی کوڕی حەمدون لەشوێنێك بەناوی بەڵتە ڕەوانە کرد. دوو سوپا دەجەنگان و هەندێ کات ئەم سوپایە و هەندێ کات ئەوی دیکە سەرکەوتنی بەدەست دەهێنا. عەلی سوپایەکی بۆ پارێزگاری کردنی شارەکە دانابوو کە لەکەسانی باوەڕپێکراوی خۆی پێکدەهاتن. یەکێك لەدەروازەکان لەدەستی سەرکردەیەك بەناوی ئەحمەد بوو. ئەو پەیامی بۆ ئەیووب نارد و لەبری وەرگرتنی بڕێك پارە بڕیاریدا دەروازەکەی تەسلیم بکات. ئەیووب ڕازی بوو. کاتێك بۆ گرتنی دەروازەکە جەنگێکی دڕۆینەی دەست پێکرد، ئەحمەد دەروازەکەی بۆ ئەیووب کردەوە و سوپاکەی باوکی یەزید ڕۆشتنە ناو شارەکە و ژمارەیەکی زۆریان کوشت. عەلی لەگەڵ سێسەد سوار و چوارسەد پیادە بەرەو کەتامە هەلآت و پەیامی بۆ هۆزەکانی کەتامە، نەفەزە، مەزانە و هۆزەکانی دیکە نارد و داوای هاوکاری کرد. بەم شێوەیە سوپایەکی گەورە لەدەوری کۆبوونەوە. عەلی لەشاری قوسەنتینە ئوردووی لێدا.

عەلی سوپایەکی بۆ هەوارە نارد وئەوانی کوشتار و سامانەکانی تالآن کرد. باوکی یەزید پشتی بەدانیشتوانی هەوارە دەبەست. باوکی یەزید ئەم هەواڵەی پێگەیشت و سوپایەکی گەورەی بۆ جەنگی عەلی ڕەوانە کرد. چەندین جەنگ روویدا ولەم جەنگانەدا عەلی و سوپاکەی قائیم سەرکەوتنیان بەدەست دەهێنا. عەلی شاری تیجس و باغایەی لەسوپاکەی باوکی یەزید پاك کردەوە.

گەمارۆخستنە سەر سوسە لەلایەن باوکی یەزید و هەلآتنی ئەو لەو شارە

کاتێك باوکی یەزید شکستی سوپاکەی خۆی بینی، قایم کاری کرد و سوپای کۆکردەوە و لەشەشی جومادی الاخرەی ئەم ساڵە/ بیست و پێنجی ژانویەی ٩٤٥ زایینی ڕێگەی سوسەی گرتەبەر. سوپایەکی گەورەی قائیم لەم شارەدا بوو. باوکی یەزید گەمارۆی خستە سەر شارەکە و هەموو رۆژێك جەنگی لەگەڵ سوپای قائیم دەکرد، جارێك سەرکەوتنی بەدەست دەهێنا و جارێك رووبەرووی شکست دەبوویەوە. باوکی یەزید عارەبانە جەنگی و بەردهاوێژەکانی بەکار دەبرد و بەم شێوەیە ژمارەیەکی زۆر لەدانیشتوانی ئەو شارە کوژران تا ئەوەی قائیم کوڕەکەی، ئیسماعلی مەنسوری لەمانگی رەمەزان/ ئاوریل وەك جێگری خۆی دەستنیشان کرد و خۆی مرد و بەم شێوەیە مەنسوری کوڕی- ئاماژەی پێدەدرێت- فەرمانڕەوایەتی گرتەدەست. مەنسور لەترسی نزیك بوونەوە سوپاکەی باوکی یەزید کەسی لەمەرگی باوکی ئاگادار نەکردەوە چوونکە باوکی یەزید دەستی بەسەر سوسەدا گرتبوو.

مەنسور لەم کاتەدا چەندین کەشتی دروست کرد و پیاوە جەنگییەکانی لەکەشتییەکاندا جێگیر و بەرەو سوسە ڕەوانەی کردن. ڕەشیقی دەبیر و یەعقوب کوڕی ئیسحاقی کردە فەرماندەی ئەوان و پێشنیاری پێنەکردن تا کاتێك فەرمانی نەداوە، جەنگ دەستپێنەکەن. ئەو خۆی رۆژی دواتر ڕێگەی سوسەی گرتەبەر و هاوەلآنی بێ ئاگا بوون. کاتێك نیوەی ڕێگەی بڕی، سوپاکەی مەنسور لەهاتنی ئەو

ئاگادار بوونەوە و بەپاڕانەوە داوایان لێکرد بگەڕێتەوە و گیانی خۆی رووبەرووی مەترسی نەکاتەوە. مەنسور گەڕایەوە و داوای لەڕەشیق و یەعقوب کرد پیاوانە بجەنگن. ئەوان کاتێك گەیشتنە سوسە کەباوکی یەزید چیلکە وچەوێڵی لەسەر دیوارەکان کۆکردبوویەوە بۆ ئەوەی ئاگر هەڵگیرسێنێت. باوکی یەزید بەردهاوێژێکی زۆر گەورەی دروست کردبوو. کەشتییەکانی مەنسور گەیشتنە سوسە. سەرنشینەکانی کەشتی بۆ جەنگی باوکی یەزید بەرێکەوتن و باوکی یەزید، سوار لەسەر ئەسپ هاتەدەر و جەنگ دەستی پێکرد. دەستەیەك لەسوپاکەی مەنسور هەلاّتن و پەنایان بۆ شارەکە برد. ڕەشیق ئاگری بەردایە بەرد هاوێژەکە و ئەو چیلکە و چەوێڵەی باوکی یەزید کۆی کردبوویەوە و دووکەڵێکی ئەوتۆ بۆ ئاسمان بەرز بوویەوە کەدنیا تاریك بوو. ئاگر بڵێسەی دەسەند.

باوکی یەزید و سوپاکەی کاتێك ئەم بارودۆخەیان بینی، ترسان و گومانیان کرد سوپاکەیان لەو ناوچەیە لەناو چووە کەسوپاکەی مەنسور توانیویانە ئاگر لەچیلکە و چەوێڵەکە بەربدەن بۆ ئەوەی کەس کەس نەبینێت. باوکی یەزید وسوپاکەی هەلاّتن و سوپاکەی مەنسور هاتنە ناو گۆڕەپانەکە و شمشێریان خستە ناو پاشماوەی وەحشییەکان و خێوەتەکانیان سووتاند.

باوکی یەزید بەخێراییەکی ئەوتۆ هەڵهات کەهەمان ڕۆژ گەیشتە قیروان و سوپاکەی بێ ئەوەی ئاوڕ بدەنەوە، ڕێگەی هەلاّتنیان گرتەبەر. هەرکەس لەشمشێری ڕزگاری بوو، بەرسیەتی و تینویەتی بەرۆکی گرت.

کاتێك باوکی یەزید گەیشتە قیروان، دانیشتوانی شارەکە ڕێگەیان نەدا بڕواتە ناو شارکە. قیروانییەکان هێرشیان کردە سەر ماڵی کارگوزارەکەی و گەمارۆیان خستەسەر و ویستیان دەرگاکە بشکێنن. کارگوزار دیناری بەسەر خەڵکاندا بلاّو کردەوە و ئەوان سەرقاڵی کۆکردنەوەی دینارەکان بوون و بەم شێوەیە کارگوزار توانی خۆی بەباوکی یەزید بگەیێنێت. باوکی یەزید هاوسەرەکەی خۆی دایکی ئەیووبی هەڵگرت و هاورێکانی بنەماڵەکەی خۆیان هەڵگرت و بەدوای ئەو بەرێکەوتن و روویان کردە کەنارەکانی سەبیبە. دووری سەبیبە لەقیروان دوو ڕۆژ ڕێگە بوو. ئەوان لەو شارە ئوردوویان لێدا.

زاڵبوونی مەنسور لەقیروان و شکستی باوکی یەزید

کاتێك هەواڵی هەڵاتنی باوکی یەزید بەمەنسور گەیشت، لەبیست و سێی شەوالی ئەم ساڵە/یانزەی جونی ٩٤٦ زایینی مەبەستی سوسەی کرد و لەدەرەوەی شارەکە خێوەتی هەڵدا و لەکردەوەی قیروانییەکان شادمان بوو. نامەیەکی بۆ نووسین و ئەمانی بەهەمووان بەخشی چوونکە پێشتر بەهۆی ملکەچ بوونیان بۆ فەرمانەکانی باوکی یەزید لێیان توورە بوو. کەسی نارد تا جاری ئەمان لەناو ئەوان بەرز بکاتەوە. دڵی قیروانییەکان ئاسوودە و مەنسور بەرەو شارەکەیان بەرێکەوت و لەپێنجشەممە بیست و چواری شەوال/ دوانزەی جون گەیشتە ئەو شارە. دانیشتوانی شار پێشوازییان لێکرد و مەنسور ئەمانی پێبەخشین و بەڵێنی چاکەی پێدان.

مەنسور لەقیروان ژمارەیەك لەبنەماڵەی باوکی یەزید و مناڵەکانی ئەوی گرت و ئەوانی بۆ مەهدییە ڕەوانە کرد. ڕۆژانەی بۆ دیاریکردن.

لەم کاتەدا باوکی یەزید سوپاکەی خۆی ئامادە و دەستەیەکی بۆ قیروان ڕەوانە کرد تا لەهەواڵەکانی ئەو شارە ئاگاداری بکەنەوە. مەنسور لەڕەوانە کرانی ئەم دەستەیە ئاگادار بوویەوە و دەستەیەکی بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان نارد. ئەم دوو سوپایە ڕووبەڕووی یەکبوونەوە و دەستیان بۆ شمشێر برد. سوپاکەی باوکی یەزید کەبۆسەیان نابوویەوە، پاشەکشێیان کرد و سوپای مەنسور شوێنیان کەوتن کە لەناکاو سەربازەکانی ناو بۆسەکان هاتنەدەر و ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی مەنسوریان کوشت یا بریندداریان کردن.

کاتێك خەڵکان لەم سەرکەوتنە ئاگادار بوونەوە، بەخێرایی پەیوەستی باوکی یەزید بوون و ژمارەی سوپاکەی زیادی کرد و بەمەبەستی جەنگ ڕێگەی قیروانی گرتەبەر. مەنسور بەدەوری سوپاکەی خەندەکەی هەڵکەندبوو. باوکی یەزید سوپاکەی کردە سێ دەستە و لەگەڵ شاسوارەکانی سوپاکەی مەبەستی خەندەکەکەی کرد. ئاگری جەنگ هەڵگیرسا و مەنسور سەرکەوتنی لەئامێز گرت.

جارێکی دیکە سوپاکەی باوکی یەزید بۆ گۆڕەپانی جەنگ گەڕانەوە. مەنسور خۆی شمشێری بەدەستەوە گرت و هێرشی دەکردە سەر چەپ و ڕاست. ئاڵاکەیان وەك سایەوان لەسەر سەری ڕاگرتبوو. پێنسەد شاسوار هاوڕێیەتیان دەکرد و باوکی یەزید سی هەزار کەسی لەگەڵدا بوو. سوپاکەی مەنسور ڕیسوایانە شکستی خوارد و سوپاکەی باوکی یەزید ڕژانە ناو خەندەکەکە و تالانییان دەست پێکرد. مەنسور تەنیا بیست سواری بۆ مایەوە.

باوکی یەزید مەبەستی مەنسوری کرد. کاتێك مەنسور باوکی یەزید و سوپاکەی بینی، شمشێرەکەی دەرکێشا و لەشوێنەکەی خۆڕاگری کرد. بەشێوەیەکی ئەوتۆ پەلاماری باوکی یەزیدیدا ئەوەندەی نەمابوو بیکوژێت. باوکی یەزید هەڵات و مەنسور، هەرکەسێکی گرت، کوشتی و کەسی نارد تا سوپاکەی بگەڕێنێتەوە. بەم شێوەیە سوپاکەی مەنسور گەڕایەوە. ئەوان دوای شکست، ڕێگەی سوسە و مەهدییەیان گرتبووە بەر. جەنگ تا نیمەڕۆ درێژەی کێشا و ژمارەیەکی بەرچاو لەسوپاکەی باوکی یەزید کوژرا. ئەم ڕۆژە لەرابردوودا هاوشێوەی بۆ نەبینراوە.

خەڵکان بوێرییەکی ئەوتۆیان لەمەنسوردا بینی کەگومانیان نەدەکرد و بەم شێوەیە شکۆ و پێگەی ئەو بەرز بوویەوە. باوکی یەزید لەکۆتاییەکانی زیقەعدەی ٣٣٤/ دەیەی یەکەمی ژوئیەی ٩٤٦ زایینی قیروانی بەجێهێشت و گەڕایەوە بەڵام کەس بۆ جەنگی ئەو نەڕۆشت. باوکی یەزید چەند ڕێك گەڕایەوە تا ئەوەی مەنسور لەناو خەڵکان جاڕیدا: هەرکەس سەری باوکی یەزید بێنێت، دەهەزار دیناری پێدەدرێت. مۆڵەتی جەنگی بەخەڵکاندا. شەڕێکی قورس دەستیپێکرد و سوپاکەی مەنسور بۆ ناو خەندەکەکان هەڵاتن بەڵام دواتر سوپاکەی باوکی یەزید شکستیان خوارد و بۆ دوو دەستە دابەش بوون. دەستەیەکی فراوان لەوان کوژرا. جەنگ هەندێ جار لەبەرژەوەندی ئەم سوپایە و هەندێ جار لەبەرژەوەندی سوپاکەی دیکەدا بوو. باوکی یەزید بەردەوام دەستە جەنگییەکانی دەنارد و ڕێگەی سوسە و مەهدییەی تالان دەکرد.

لەم کەین و بەینەدا باوکی یەزید کەسی بۆ لای مەنسور نارد و داوای لێکرد ژن

و منداڵەکانی کە لەقیروان دەستبەسەر کرابوون، ئازاد بکات و ئەگەر ئەو کارە بکات، خۆی و سوپاکەی داوای ئەمان دەکەن و گوێڕایەڵی خۆیان بۆ فەرمانەکان نیشان دەدەن. چەندین سوێندی گەورەی خوارد. مەنسور بەداواکەی رازی بوو و بنەماڵەکەی هێنایە بارەگاکەی خۆی و خەڵاتی پێبەخشین و بەجل و بەرگی رازاوە دایپۆشین و بەرەو مەکرەمین ڕەوانەی کردن. کاتێك گەیشتنە لای باوکی یەزید، باوکی یەزید، هەموو پەیمانەکانی خۆی شکاند و وتی: مەنسور لەترسی من ئەوانی گەڕاندەوە بۆ من. بەم شێوەیە ساڵی ٩٤٥/٣٣٤ زایینی تێپەڕی کرد و ساڵی ٩٤٦/٣٣٥ زایینی دەستی پێکرد. دوو سوپا لەجەنگ بەردەوام بوون.

لەپێنجی موحەڕەم/ بیست و نۆی ئۆگۆست، باوکی یەزید پێشڕەوی کرد. مەنسور سوار ئەسپەکەی بوو و شمشێری دەرکێشا. لەنێوان دوو سوپا جەنگێکی ئەوتۆ روویدا کەوێنا ناکرێت. سوپا وەحشییەکەی باوکی یەزید، هێرشیان دەکردە سەر مەنسور و مەنسور بەهەمان شێوە. وەحشییەکان دوای ئەوەی ژمارەیەکی زۆریان لێ کوژرا، هەڵاتن. لەنیوەی موحەڕەم/ دەی سێپتامبەر، مەنسور سوپاکەی خۆی رازاندەوە و سەربازەکانی ئەفریقییەی لەباڵی راست و هۆزی کەتامەی لەباڵی چەپ جێگیر کرد و خۆی و کۆیلەکانی لەناو دڵی سوپاکەی جێگیر بوون. جەنگێکی مەترسیدار دەستی پێکرد. باوکی یەزید هێرشی کردە سەر باڵی راست و پاشەکشێی پێکردن. دواتر هێرشی کردە سەر دڵی سوپا. مەنسور پێشدەستی کرد و وتی: پشت بەخوا ئەمڕۆ رۆژی سەرکەوتنە و لەگەڵ سوپاکەی هاوشێوەی یەك جەستە هێرشیان برد. باوکی یەزید هەڵات. سوپاکەی مەنسور شمشێریان دەوەشاند و سوپاکەی باوکی یەزید وەك گەڵای دار دەکەوتنە سەرزەوی و هەڵدەهاتن و باروبنەی خۆیان بەجێدەهێشت. باوکی یەزید بێ ئەوەی ئاوڕ بداتەوە، لەهەڵاتن بەردەوام بوو. ژمارەیەکی زۆر لەسوپاکەی کوژران. ژمارەی سەری بڕاوی سەربازەکانی کەدەست سوپاکەی مەنسور کەوت، دە هەزار سەر بوو. باوکی یەزید تا مەدیت هەڵات.

کوژرانی باوکی یەزید

کاتێك باوکی یەزید بەتەواوی شکستی خوارد، مەنسور سوپای رازاندەوە بۆ ئەوەی شوێنپێی هەڵبگرێت. ئەو لەکۆتاییەکانی رەبیع الاوەل/ دەیەی کۆتایی ئۆکۆتبەری ئەم ساڵە بەرێکەوت و شارەکەی بەمەزامی سەقەلی سپارد. مەنسور رۆژێك بەباوکی یەزید گەیشتەوە کەگەمارۆی خستبوو سەر شاری باغایە چوونکە دوای شکست دەیویست بڕواتە ناو ئەو شارە بەڵام رووبەرووی بەرگری دانیشتوانی شارەکە بوویەوە و گەمارۆی خستبووە سەر. کاتێك باوکی یەزید لەگرتنی شارەکە نزیك بوویەوە، مەنسور گەیشت. باوکی یەزید هەڵات. دەڕۆشتە هەر شوێنێك بۆ ئەوەی سەنگەر و پەنای تیا بگرێت، مەنسور پێشتر دەستی بەسەر ئەو ناوچەیەدا دەگرت تا ئەوەی گەیشتە تینە. لەم کاتەدا محەممەد کوڕی خزری زەناتی، لەهاوەڵە نزیکەکانی باوکی یەزید، نوێنەری بۆ لای مەنسور نارد و داوای ئەمانی کرد. مەنسور ئەمانی پێبەخشی و فەرمانی پێدا چاودێری باوکی یەزید بکات. باوکی یەزید لەهەڵاتن بەردەوام بوو تا گەیشتە کێوی بەربەرییەکان بەناوی بەرزال. دانیشتوانی ئەو دەڤەرە هاوباوەڕی باوکی یەزید بوون. ئەو لەرێگەی ریخەڵانەوە دەڕۆشت بۆ ئەوەی شوێن پێکانی بەجێ نەمێنێت. ژمارەیەکی زۆر لەدەوری کۆبوونەوە. ئەو بۆ سنورەکانی مەقبەرە، ئەو شوێنەی مەنسوری لێ بوو، گەڕایەوە. باوکی یەزید بەژمارەیەك لەسەربازەکانی بۆسەی نایەوە. کاتێك سوپاکەی مەنسور گەیشت، سەربازەکانی ناو بۆسەکانی بینی و خۆیان بەدوور گرت. باوکی یەزید سوپاکەی کۆکردەوە و شەڕ دەستی پێکرد. باڵی راستی مەنسور شکستی خوارد. مەنسور و هاوەڵانی هێرشیان برد و باوکی یەزید بۆ چیای ساڵات هەڵات. مەنسور شوێنی کەوت و ڕۆشتە شاری مەسیلە و لەشوێنکەوتنی باوکی یەزید ڕۆشتە چیا دژوارەکان و دۆڵە قووڵەکان. دەیویست بۆ گرتنی ئەو لەڕۆشتن بەردەوام بێت بەڵام رێنیشاندەرەکان ئاگاداریان کردەوە کەهیچ سوپایەك لەم رێگەیە گوزەری نەکردووە. بارودۆخ بۆ سوپاکەی مەنسور

دژوار بوو تا ئەو جێگەی بەهای ئالیکی چوارپێ بۆ یەك دینار و نیو بەرز بوویەوە و بەهای مەشکێك ئاو، بۆ یەك دینار. پاشماوەی ڕێگە ڕیخەڵێن بوو و دەشتە بێ و ئاو و گیاکان کەبەسودان دەگەیشت. سەرزەمینێك بێ هیچ ئاوەدانی. باوکی یەزید مەرگی بەهۆی برسیەتی و تینویەتی هەڵبژاردبوو تا ئەوەی بەشمشێر بکوژرێت.

مەنسور بەبیستنی ئەم هەواڵە بۆ سەرزەمینی سەنهاجە گەڕایەوە و گەیشتنە ئاوەدانییەك بەناوی دەمرە. چاوی بەئەمیر زیری کوڕی مەنادی سەنهاجی حومەیری و سوپاکەی سەنهاجە کەوت. زیری باوەگەوڕیی مناڵەکانی بادیس، ئەمیرەکانی ئەفریقیە بوو – بەخواستی خواوەند ئاماژەی پێدەدەین– مەنسور ڕێزی گرت و چاکەی لەگەڵ کرد. لەم کاتەدا نامەی محەممەد کوڕی خزر بەدەستی مەنسور گەیشت و ئەوی لەو ڕیخەڵانەی باوکی یەزید لەوێ ژیانی بەسەر دەبرد، ئاگادار کردەوە.

مەنسور گرفتاری نەخۆشی ببوو و کاتێك لەنەخۆشی ڕزگاری بوو، لەدووی ڕەجەب/ نۆزدەی فەوریە ڕێگەی مەسیلەی گرتەبەر. باوکی یەزید کاتێك لەنەخۆشی مەنسور ئاگادار بوویەوە، پێشتر خۆی گەیاندە ئەو سەرزەمینە و گەمارۆی خستبووە سەر. کاتێك مەنسور مەبەستی ئەو شارەی کرد، باوکی یەزید بەرەو سودان هەڵات. مناڵەکانی کەملان و هەوارە پێی ڕازی نەبوون و فریویاندا و ئەو بەناچاری بەرەو چیاکانی کەتامە و عەجیسە و شوێنەکانی دیکە، ملی ڕێگەی گرتەبەر و لەوێ سەنگەری گرت. دانیشتوانی ئەو سەرزەمینانە لەدەوری کۆبوونەوە و هەندێ کات لەچیاکان دەهاتنەخوار و تاڵانییان دەکردە پیشە. مەنسور لەدەی شەعبان/ بیست و نۆی مارس مەبەستی جەنگ لەگەڵ باوکی یەزیدی کرد بەڵام ئەو لەچیا نەهاتە خوار و کاتێك سوپاکەی مەنسور گەڕایەوە، باوکی یەزید خۆی بەدواوەی سوپاکەی گەیاند. مەنسور گەڕایەوە و ئاگری جەنگ بڵێسەی سەند. باوکی یەزید شکستی خوارد بەڵام زیان بەمناڵ و هاوڕێکانی نەگەیشت. دوو سوار خۆیان پێ گەیاند و ئەسپەکەیان کوشت. ئەو لەئەسپەکەی کەوتەخوار. یەکێك لەهاوەڵانی ئەوی سوار زینی ئەسپەکەی خۆی کرد بەڵام زیری کوڕی مەناد خۆی پێگەیاند و بریندادی کرد. ئەو دووبارە لەئەسپ کەوتەخوار.

جەنگ گەرم و مەبەستی کوشتنی ئەویان کرد بەڵام هاوەڵانی رزگاریان کرد. سوپاکەی مەنسور شوێنیان کەوتن و دە هەزار کەسیان لێ کوشتن.

مەنسور لەسەرەتای رەمەزان/ حەقدەی ئاوریل شوێن باوکی یەزید کەوت و شەڕێکی قورس لەنێوان دوو سوپا دەستی پێکردەوە. هیچ کام لەم دوو سوپایە لەبەر دژواری و ناخۆشی شوێنەکە رێگەی هەڵاتنیان نەبوو. ئەم جارەیش باوکی یەزید شکستی خوارد و باروبنەکەی بوو بەخۆراکی ئاگر. سوپاکەی ئەو بەرەو لوتکەی چیاکە سەرکەوتن و لەوێوە بەردی گەورەیان بەسەر سوپاکەی مەنسوردا تل دەکردەوە. جەنگ بەرادەیەك لەمەنسور نزیك ببوویەوە کەدەست بەدەست دەگەیشت و گومان دەکرا هەموو شتێك کۆتایی پێدێت. دوو سوپا بێ سەرکەوتن لەیەك جیابوونەوە. باوکی یەزید پەنای بۆ قەڵای کەتامە برد. قەڵایەکی بڵند و لەوێ پارێزگاری لەخۆی کرد.

لەهەمان رۆژ سوپاکەی مەنسور لەکەتامە پیاوێکیان هێنایە لای کەخۆی بەخوا ناو دەبرد و لەکەتامە دەرکەوتبوو. مەنسور فەرمانی کوشتنی ئەوی دەرکرد. هۆزی هەوارە و زۆربەی کەسانی پەیوەست بەوان داوای ئەمانیان لەمەنسور کرد. مەنسور ئەمانی پێبەخشین و بەرو قەڵای کەتامە بەرێکەوت. لەوێ گەمارۆی خستە سەر باوکی یەزید و سوپاکەی لەو ناوچەیە بڵاوە پێکرد. سوپاکەی باوکی یەزید رووبەروویان بوونەوە و مەنسور لەپێشڕەوی بەردەوام بوو. لەکۆتایی رۆژ سوپاکەی دەستیان بەسەر بەشێکی قەڵاکەدا گرت وگڕیان تێبەردا. سوپاکەی باوکی یەزید هەڵاتن و دەکوژران. باوکی یەزید لەگەڵ منداڵ و گەورەکانی خۆی ڕۆشتنە یەکێك لەکۆشکەکانی قەڵاکە. دەرگاکانی ئەم کۆشکە سووتا و بۆنی مەرگیان کرد. مەنسور فەرمانیدا بەدەوری چیاکە و لەبەردەم ئەوان ئاگرێکی گەورە بکەنەوە تا باوکی یەزید رێگەی هەڵاتنی نەبێت. لەبەر گەورەیی ئاگرەکە شەو وەك رۆژ بەرچاو دەکەوت.

کاتێك شەو کۆتایی پێهات، شوێنکەوتەکانی باوکی یەزید لەکاتێکدا ئەویان لەسەر شان بوو، هاتنەدەر و هێرشیان کردە سەر سوپاکەی مەنسور. سوپاکەی مەنسور رێگەیان بۆ کردنەوە و ئەوان خۆیان گەیاندە ئاگرەکە و ژمارەیەکی زۆریان

لەقەلاٚکە هاتنەدەر. سەربازەکانی مەنسور ئەوانیان گرت. مەنسوریان ئاگادار کردەوە کەباکی یەزید هاتۆتەدەر. مەنسور فەرمانیدا شوێنی کەون و وتی: گومان دەکەم ئەو لەم نزیکانەدا بێت. لەو کاتەدا باوکی یەزیدیان هێنا. سێ پیاو ئەویان خستبووە سەرشان و لەقەلاٚکە هێنابوویانەدەر و دواتر ئەویان دانابوو و هەلاٚتبوون. هاوەلاٚنی لەبەر ئەوەی شەل بوو، ئەویان خستە سەرشان. ئەو کاتێك دەیویست بەشەلەشەل لەشوێنێکی سەخت بێتە خوار، کەوتبوو. ئەویان گرت و بردیانە لای مەنسور. مەنسور بۆ سپاس کردنی پەروەردگار ناوچاوی لەزەوی سوو و خەڵکان دەنگی تەکبیریان بەرز کردەوە. باوکی یەزید تا کۆتایی مانگی موحەرەمی ٣٣٦/ بیست و دووی نۆگۆستی ٩٤٧ زایینی لای مەنسور مایەوە تا ئەوەی بەهۆی سەختی برینەکەیەوە مرد. مەنسور فەرمانیدا ئەویان خستە ناو قەفەسێك و دوو مەیمونی لەگەڵ ئەو خستە ناو قەفەسەکە کەگەمەیان لەگەڵ دەکرد. دواتر مەنسور فەرمانیدا کەوڵی بکەن (پێستی داماڵن) و ناوەکەی پڕ کەن لەکا. مژدەی ئەم سەرکەوتنەی بۆ هەموو شوێنێك نووسی.

دواتر چەند کەسێك لەخەواریج وەك محەممەد کوڕی خزر دژی مەنسور ئالاٚی شۆڕشیان بەرز کردەوە. مەنسور لەساڵی ٩٤٧/٣٣٦ زایینی سەرکەوتنی بەسەر محەممەد بەدەست هێنا. محەممەد خوازیاری سەرکەوتنی باوکی یەزید بوو. فەزڵ کوڕی باوکی یەزید شۆڕشی کرد و خراپەکاری کردە پیشە و ڕێگەکانی دەبڕی. یەکێك لەهاوەلاٚنی فریویدا و کوشتی و لەساڵی ٣٣٦/ ٩٤٧ زایینی سەری ئەوی وەك دیاری بۆ مەنسور نارد. مەنسور بۆ مەهدییە گەڕایەوە و لەرەمەزان، ئاوریلی ئەم ساڵە، ڕۆشتە ناو شارەکە.

کوژرانی باوکی حسەینی بورەیدی و سووتانی ئەو

لەرەبیع الاوەل/ ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە باوکی حسەینی بورەیدی ڕۆشتە بەغداد و داوای ئەمانی لەتەوزون کرد. تەوزون ئەمانی پێبەخشی و باوکی جەعفەر کوڕی شێرزاد ئەوی لای ماڵەکەی خۆی نیشتەجێ و چاکەی لەگەڵ کرد. باوکی حسەین دەیویست ئەوان بۆ جەنگی برازاکەی هاوکاری بکەن و بەڵێنیدا بوو ئەگەر دەست بەسەر بەسرەدا بگرێت سامانێکی زۆر بەوان (تەوزون و کوڕی شێرزاد) دەدات. ئەوانیش بەڵێنی هاوکارییان پێدابوو. لەم کاتەدا برازاکەی لەبەسرەوە سامانێکی بەرچاوی بۆ تەوزون و کوڕی شێرزاد نارد و ئەم دووانەیش خەلاتیان بۆ ڕەوانە کرد و ئەویان لەسەر فەرمانڕەوایەتییەکەی هێشتەوە.

کاتێك باوکی حسەین بێ هیوا بوو، هەوڵیدا خۆی ببێتە دەبیری تەوزون و باوکی جەعفەر کوڕی شێرزاد لەو کارە دوور بخاتەوە. کوڕی شێرزاد لەمەبەستەکەی ئاگادار بوویەوە و هەوڵیدا و سەرئەنجام باوکی حسەینی گرت و قامچی بارانی کرد. باوکی عەبدوللە کوڕی باوکی موسای هاشمی لەڕۆژگاری ناسرئەلدەولە فتوای فەقیە و قازییەکانی بۆ کوشتن و ڕەوا بوونی خوێنی باوکی حسەین وەرگرتبوو. کوڕی شێرزاد ئەم فتوای هێنا و فەقیە و قازییەکانی لەکۆشك کۆکردەوە و فەرمانیدا باوکی حسەین بێنن. لەفەقیهەکان سەبارەت بەو فتوایە پرسیاری کرد و هەمووان پشت ڕاستیان کردەوە. کوڕی شێرزاد فەرمانی سەربڕینی ئەوی دەرکرد و جەستەیان بەدارەوە هەڵواسی. دواتر جەنازەکەیان سووتاند و ماڵەکەیان تالأن کرد. ئەمە کۆتایی بورەیدییەکان بوو. ئەو لەنیوەی زیحەجە/ سی جولای کوژرا.

لەم ساڵەدا خەلیفە موستەکفی، قاهیر باللە ی لەکۆشکی خەلافەتەوە بۆ ماڵی کوڕی تاهیر نارد. قاهیر لەم کاتەدا بەرادەیەك هەژار ببوو کەتەنیا عابایەکی پەمووی لەبەردا و جووتێك پێڵاوی داریینی لەپێدا بوو.

ڕۆشتنی باوکی عەلی بۆ ڕەی و گەڕانەوەی ئەو پێش گرتنی ئەو شارە

کاتێك ئەمیر نوح لەسنوری فەرمانڕەوایەتی خۆی لەخوراسان و ماوەرائەلنەهر جێگیر بوو، فەرمانی بەباوکی عەلی کوڕی موحتاجدا لەگەڵ سوپاکەی خوراسان بەرەو رەی بڕوات و رۆکن ئەلدەولە کوڕی بویە لەو شارە دەربەڕێنێت. باوکی عەلی لەگەڵ سوپایەکی گەورە بەرێکەوت. لەرێگە وەشمگیری بینی کەدەیویست سەردانی ئەمیر نوح بکات. باوکی عەلی ئەوی بۆ لای ئەمیر نوح نارد کەلەو کاتەدا لەمەرو بوو. کاتێك وەشمگیر گەیشتە لای ئەمیر نوح، ئەمیر، رێزی گرت و چاکەی لەگەڵدا کرد.

باوکی عەلی بۆ گەیشتن بەڕەی درێژەی بەرێگەی خۆیدا. کاتێك گەیشتە بێستام، دەستەیەك لەهاوەڵانی رێگەی ناسازگارییان گرتەبەر و لەگەڵ مەنسور کوڕی قەراتکین کە لەهاوەڵە گەورەکانی نوح و کەسە نزیکەکانی ئەو بوو، ئاڵای شۆڕشیان بەرز کردەوە و رێگەی جورجانیان گرتەبەر کە لەژێر فەرمانی حەسەن کوڕی فیرزاندا بوو. حەسەن رێگەی نەدان برۆنە ناو شارەکە و ئەوان رێگەی نەیشابوریان گرتەبەر. باوکی عەلی و سوپاکەی درێژەیان بەرێگەی خۆیاندا. رۆکن ئەلدەولە رووبەرووی بوویەوە و دوو سوپا لەسێ فەرسەخی شارەکە بۆ جەنگ ریزیان بەست. دەستەیەك لەکوردەکان لەناو سوپاکەی باوکی عەلی دەبینران. ئەوان فریویان لەباوکی عەلی کرد و خوازیاری وەرگرتنی ئەمان لەرۆکن ئەلدەولە بوون. بەم شێوەیە باوکی عەلی شکستی خوارد و بۆ نەیشابور گەڕایەوە و بەشێك لەسامانەکەی تاڵان کرا.

زاڵبوونی وەشمگیر لەجورجان

کاتێك باوکی عەلی بۆ نەیشابور گەڕایەوە، لەرێگە وەشمگیری بینی. ئەمیر نوح، وەشمگیری لەگەڵ سوپایەك کەمالك کوڕی شەکرتەکین لەناویاندا دەبینرا، ڕەوانە کرد و پەیامی بۆ باوکی عەلی نارد تا هاوکاری وەشمگیر بکات. باوکی عەلی ژمارەیەك لەسوپاکەی خۆی بەرەو جورجان ڕەوانە کرد تا هاوکاری وەشمگیر بکەن. کاتێك گەیشتنە جورجان، جەنگ دەستی پێکرد و حەسەن کوڕی فیرزان شکستی خوارد و سەرئەنجام وەشمگیر لەسەفەری ٣٣٣/ سێپتامبەری ٩٤٤ زایینی دەستی بەسەر جورجاندا گرت.

زاڵبوونی باوکی عەلی لەڕەی

لەم ساڵەدا باوکی عەلی بۆ لای نوخح لەمەڕو ڕۆشت بەڵام نوح ئەوی بۆ نەیشابور گەڕاندەوە وفەرمانی پێدا هێرش بکاتە سەر ڕەی. ژمارەیەکی زۆری سوپاییەکانی خستە بەردەست. باوکی عەلی بۆ نەیشابور گەڕایەوە و لەجومادی الاخرە/ ژانویە ڕێگەی ڕەی گرتەبەر کە لەژێر فەرمانی ڕۆکن ئەلدەولەدا بوو. کاتێك ڕۆکن ئەلدەولە لەفراوانی ژمارەی سوپاکەی ئاگادار بوویەوە، شارەکەی بەجێهێشت و باوکی عەلی دەستی بەسەر شارەکەدا گرت. هەروەها کەنارە کوێستانییەکانی خستە ژێر فەرمانی خۆی و کارگوزارەکانی خۆی ڕەوانە کرد. ئەم پێشهاتە لەمانگی ڕەمەزان/ ئاوریل ڕوویدا.

دواتر نوح لەمەرو، ڕێگەی نەیشابوری گرتەبەر و لەرەجەب/ فەوریە گەیشتە ئەوشارە و بۆ ماوەی پەنجا ڕۆژ مایەوە. لەم کاتەدا دوژمنەکانی باوکی عەلی دەستەیەك لەئاژاوەچییەکانیان هاندا و ئەوان کۆبوونەوە و هاواری دادخوازیان بەرز کردەوە و لەخراپەکاری باوکی عەلی و کارگوزارەکانی ئەو سکاڵایان کرد. بەم شێوەیە ئەمیر نوح، ئیبراهیم کوڕی سیمجوری لەجیاتی ئەو وەك فەرمانڕەوای نەیشابور دیاریکرد ولەرەمەزان/ ئاوریل لەوێوە ڕێگەی بوخارای گرتەبەر. مەبەستی ئاژاوەچییەکان لەم پشێوییە ئەوە بوو باوکی عەلی تەماحی گرتنی

خوراسان نەکات و لەڕەی و کوێستانەکانی ئەو شارە بمێنێتەوە. باوکی عەلی ترسا چوونکە باوەڕی وابوو ئەمیر نوح لەبەر گرتنی ڕەی و کەنارەکانی دیکە ڕێزی لێدەگرێت بەڵام کاتێك بینی لەکار دوورخراوەتەوە، خەمبار بوو و براکەی باوکی عەباس فەزڵ کوڕی محەممەدی بۆ هەمەدان و کوێستانەکان نارد و هەمەدانی خستە ژێر فەرمانی ئەو و ئەوی کردە جێگری خۆی لەسەر سوپاکەی. فەزڵ مەبەستی نەهاوەند و دەینەوەر و شارەکانی دیکەی کرد و دەستی بەسەر ئەو شارانەدا گرت. سەرکردە کوردەکانی ئەم دیارە داوای ئەمانیان لێکرد و بارمتەکانی خۆیان بۆ لای ئەو نارد.

گەیشتنی مۆعیزئەلەولە بۆ واست و گەڕانەوەی ئەو لەو شارە

لەکۆتایی ڕەجەب/ هەژدەی مارسی ئەم ساڵە، مۆعیز ئەلدەولە باوکی حسەین ئەحمەد کوڕی بویە گەیشتە واست. تەوزون لەم هەواڵە ئاگادار بوویەوە و لەگەڵ موستەکفی لەبەغدادەوە بەرەو واست بەڕێکەوت. کاتێك مۆعیز ئەلدەولە لەهاتنی ئەوان ئاگادار بوویەوە، لەشەشی ڕەمەزان/ بیست و سێی ئاوریل واستی بەجێهێشت و خەلیفە و تەوزون گەیشتنە واست. باوکی قاسمی بورەیدی کەسی نارد وبەڵێنی کۆکردنەوەی باجی بەسرەیدا. تەوزون بەپێشنیارەکەی بورەیدی ڕازی بوو و بەڵێنی لێسەند و بەسرەی خستە ژێر فەرمانی ئەو. دواتر لەگەڵ خەلیفە بۆ بەغداد گەڕایەوە و لەهەشتی شەوال پانزەی مەی گەیشتنە بەغداد.

زاڵبوونی سەیف ئەلدەولە لەحەلەب و حیمس

لەم ساڵەدا سەیف ئەلدەولە عەلی کوڕی باوکی هەیجا عەبدوللە کوڕی حەمدان هێرشی کردە سەر حەلەب و دەستی بەسەردا گرت و خستیە ژێر فەرمانی خۆی. ئەو لەگەڵ موتەقی لەڕەققە بوو. کاتێك موتەقی گەڕایەوە بۆ بەغداد و ئەخشید بۆ شام گەڕایەوە، یەئنسی مونسی لەحەلەب مایەوە و سەیف ئەلدەولە مەبەستی ئەوی کرد. کاتێك سەیف ئەلدەولە گەیشتە حەلەب، یەئنس شارەکەی بەجێهێشت

و بەرەو لای ئەخشید بەرێکەوت. سەیف ئەلدەولە دەستی بەسەر حەلەبدا گرت و ڕێگەی حیمسی گرتەبەر و لەوێ ڕووبەڕووی سوپاکەی ئەخشید محەممەد کوڕی توغج، فەرمانڕەوای شام و میسر و کۆیلەکەی ئەو کافور، بوویەوە. دوو سوپا بۆ ڕیز جەنگیان بەست و لەکۆتاییدا، سوپاکەی ئەخشید و کافور شکستیان خوارد و سەیف ئەلدەولە ئەو شارەی خستە ژێر فەرمانی خۆی و ڕێگەی دیمەشقی گرتەبەر و گەمارۆی خستەسەر بەڵام دانیشتوانی شارەکە خۆڕاگرییان کرد و ئەو بێ ئەوەی بتوانێت سەرکەوتن بەدەست بێنێت، گەڕایەوە.

ئەخشید لەمیسرەوە بەرەو شام بەرێکەوت و شوێنپێی سەیف ئەلدەولەی هەڵگرت. هەردوو سوپا لەقێنسرین ڕووبەڕووی یەکبوونەوە بەڵام کەسیان سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا و سەیف ئەلدەولە بۆ جەزیرە گەڕایەوە. کاتێك ئەخشید بۆ دیمەشق گەڕایەوە، سەیف ئەلدەولە دووبارە ڕێگەی حەلەبی گرتەبەر و کاتێك دەستی بەسەر شارەکەدا گرت، ڕۆمییەکان مەبەستی ئەوشارەیان کرد و سەیف ئەلدەولە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەوان بەرێکەوت و لەنزیك حەلەب ڕووبەڕوویان بوویەوە وسەرکەوتنی بەدەست هێنا و ژمارەیەك لەڕۆمییەکانی کوشت.

بیرکردنەوەی چەند ڕووداوێك

لەهەشتی جومادی الاوەل/ بیست و هەشتی دێسامبەری ئەم ساڵە خەلیفە موستەکفی دەبیرەکەی خۆی باوکی عەبدوللە کوڕی باوکی سلێمان و براکەی دیکەی قۆڵبەست کرد و باوکی ئەحمەد، فەزڵ کوڕی عەبدولڕەحمانی شیرازی وەك بەڕێوبەری کارە تایبەتییەکانی خۆی دەستنیشان کرد. باوکی ئەحمەد لەکاتی هاتنە سەرکاری موستەکفی لەموسڵ دەبیری ناسرئەلەدەولە بوو و کاتێك لەخەلافەتی موستەکفی ئاگادار بوویەوە، هاتە بەغداد چوونکە پێشتر خزمەتی موستەکفی دەکرد و ئەرکی دەبیری ئەوی ئەو کاتەی لەماڵی کوڕی تاهیردا بوو، لەسەر شان بوو.

لەرەجەب/ فەوریەی ئەم ساڵە تەوزون لەگەڵ خەلیفە موستەکفی لەبەغدادەوە

بەرەو موسڵ بەرێکەوت. ئەم دوانە مەبەستی ناسرئەلدەولەیان کردبوو چوونکە لەناردنی باج خۆی دوادەخست و ئەو کۆیلانەی بۆ کاروبارەکان راسپاردبوو کەلای تەوزون هەڵدەهاتن لەکاتێکدا پەیمانیان بەستبوو ناسرئەلدەولە هیچ کام لەسەربازەکانی تەوزون وەرنەگرێت.

کاتێك خەلیفە و تەوزون شاری بەغدادیان بەجێهێشت، نێوەنجیگەران بۆ سەقامگیر کردنی ئاشتی لەنێوان ئەوان هاتوچۆیان دەکرد. باوکی جەعفەر کوڕی شێرزاد نێوەنجیگەری کرد و ناسرئەلدەولە بەناردنی باج رازی بوو.

باوکی قاسم کوڕی موکەرەم دەبیری ناسرئەلدەولە، نوێنەری ئەم کارە بوو و کاتێك ئاشتی لەنێوان ئەوان سەقامیگر کرا، موستەکفی و تەوزون بۆ بەغداد گەڕانەوە.

لەحەوتی رەبیع الاوەل/ بیست و نۆی ئۆکتۆبەری ئەم ساڵە، موستەکفی، وەزیرەکەی، باوکی فەرەجی سورمەرائی گرت و سێسەد هەزار درهەمی لێ سەند. ئەو چل و دوو رۆژ وەزیر بوو.

منتدى إقراء الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com
للكتب (كوردى , عربي , فارسي)